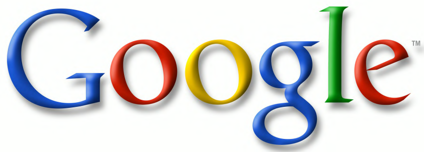

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

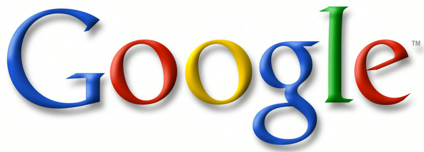
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

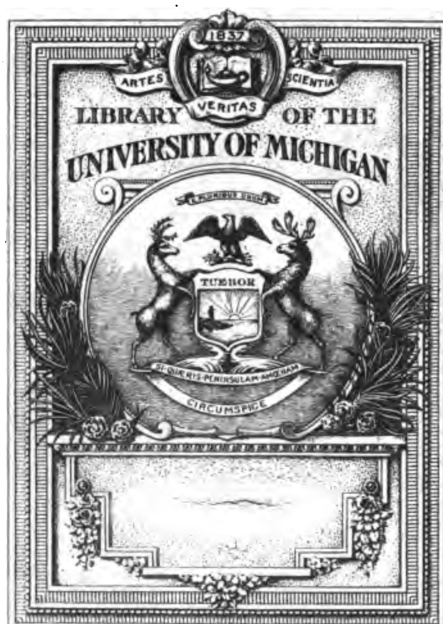
Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

820

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

839.356
D95

VERHANDELING

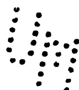
OVER DEN

NEDERLANDSCHEN VERSBOUW,

DOOR

MR. PRUDENS VAN DUYSE.

BEKROOND IN DEN JARE 1851
DOOR DE TWEEDE KLASSE VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCHE INSTITUUT
VAN WETENSCHAPPEN, LETTERKUNDE EN SCHOONE KUNSTEN,
EN UITGEGEVEN
DOOR EN VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT DER NEDERLANDEN.

EERSTE DEEL.

TE 'SGRAVENHAGE,
BIJ MARTINUS NIJHOFF.
1854.

GEDRUKT TE 'SGRAVENHAGE TER ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ.

VERHANDELING

OVER DEN

NEDERLANDSCHEN VERSBOUW.

Constanter.

Lit. Com. Inzhoff 9/13-21 17885

VOORREDE.

Ik heb gepoogd een antwoord uit te brengen op de prijsvraag, in 1848 door 't hollandsche Instituut uitgeschreven, bij welke 't verlangt: » Eene geschiedenis van de nederlandsche Versificatie, met aanwijzing zoo van den oorsprong en de wetten van het rijm, als van den aard en de vereischten der onderscheidene soorten van versmaat". Reeds bij den eersten blik op die prijsvraag ziet men, dat zij twee onderscheidene gedeelten bevat, doch die bestemd zijn om elkander toe te lichten: namelijk, het geschiedkundig en het bespiegelend gedeelte.

Door 't uitschrijven dier prijsstof bewijst het Instituut, dat zij de thans bestaande Prosodiën onzer schrijvers, wat hunne regelen of stelselen betreft, op den toets wil gesteld zien; het bewijst, dat het woord *Vooruitgang* op zijn letterschild geschreven staat: zoodat dit hoofdlichaam onzer Kunstrepubliek er wel verre van af is, het gevoelen dier bevooroordeelden te wettigen, die niet willen onderzoeken, of er, al ware het dan ook slechts voor den vorm onzer Dicht*kunst*, geene aanwinst te doen zij.

Onze geliefde volksdichter TOLLENS sluit zijne *Laatste Gedichten* aldus (1): » Ik wensch opregtelijk, dat onze vaderlandsche Dichtkunst zich niet slechts uit de verachtering, waartoe zij volgens sommiger oordeel gedaald is, opbeure, maar luisterrijker dan ooit verheffe, en dat de woeling en wrijving, die zich thans, gelijk in alles, ook in

(1) Leeuwarden 1848. Voorrede blz. v.

het rijk der letteren doen gevoelen, tot eene krachtiger en schooner ontwikkeling mogen leiden."

Wij zijn overtuigd, dat de studie der Prosodia aan de zeven snaren der vrije lier nieuwe akkoorden kan ontlokken.

De grondregels der Poëzy zijn algemeen, omdat zij uit de natuur zelve voortvloeien: voor hen, die een gelukkig, een scheppend genie bezitten, is het lezen der groote modellen voldoende, om die grondregels te leeren kennen en toepassen: de studien van anderen op die modellen mogen het oordeel van meergevorderden scherpen, den leerlingen zouden zij meer kunnen hinderen, dan bevorderlijk zijn.

Geheel anders is 't met de regels der Prosodia gelegen: zij vloeien uit de taal-zelve voort: de bijzondere uitspraakregeling van deze is de leiddraad der andere. Ook moet de aankomende dichter die regels, ten minste hoofdzakelijk, machtig zijn: de vorm, waarin hij zijne gedachten giet, wordt hem over 't algemeen door anderen toegereikt, terwijl hij die gedachten zelve uit eigene ziele moet putten.

Klaarblijkelijk is het nut der Prosodieleer: een voorbeeld uit onze letterkundige geschiedenis zal dit bevestigen. De dichter der hevige satyre: *De Wolf in 't schaepsvel*, J. Zeeus, bleef, volgens zijne eigene bekentenis, lang in 't wilde schermen, zonder te weten wat of hem zoo vleide in 't lezen van verzen boven 't onrijm. » Hij had (zegt zijn levensbeschrijver) geen denkbeeld van trant of maat, veel min van lange of korte lettergrepen. Verscheidene malen heeft hij mij betuigd (vervolgt deze), dat hij, een inwendige drift gevoelende om ook op maat te schrijven, niet kon ontdekken, waarom zijne verzen als die van anderen niet rolden. Daar hij niemand aan de hand had ter raadpleging, meende hij dat er evenveel woorden in ieder vers moesten komen; als dit mede niet vlotten wilde, kwam hij op de gedachte dat zij evenveel letters moesten bevatten. Naderhand bracht Houbraken en de tooneeldichter Nuits hem op 't rechte spoor (1)."

---

(1) Arnold Willis, in de voorrede der bij hem verschenen *Overgebleven Gedichten* van Jakob Zeeus. Rott. 1726, bl. 24.

Bij onzen dichter der natuur, wiens melodyvolle verzen even als die van WELLEKENS, den geboren Vlaming, zoo wel met hunne stof overeenstemmen, bij onzen POOT, schijnt het, dat de Prosodia ook lang in de wieg lag. Deze bevoorrechte landman, die drie jaren later dan ZEEUS (in 1689) het licht zag, geraakte mede op eenen doolweg in zijne eerste jeugd. Men leest, dat hij onder de Rederijkers kwam, toen hij naar menschen uitzag, die hem (ten minste gelijk hij 't te dier tijde waande) hieromtrent de noodige onderrichtingen zouden kunnen aanbieden, goede lieden van de Ketel, Schipluide en eenige andere plaatsen (gelegen omtrent Abtswout, het verblijf des jongen dichters), menschen die de Dichtkunst op hunne wijze hanteerden. Van een hunner kreeg POOT evenwel eenige boeken, bij welke ook de werken van ANTONIDES schijnen geweest te zijn, zoodat hij weldra uit andere oogen begon te zien (1). Hij zegt er zelf een woordjen van:

Vervolgens kreeg ik lust tot letterkunst en rymen,
En leerde, als met droog zant, de verzen samenlymen.
. . . .
De Kamerwerken van 't fyn Rederykerdom
Verrukten myn gemoet, al gingen ze ook zoo krom
En kreupel als een wyf van driemaal dertigh jaren,
Waaruit de kracht en geest . . . . is gevaren (2).

Neen, niemand zal licht ontkennen, dat de jonge poëet den vorm der Poëzy vooraf moet bezitten; en dat de verzameling van deszelfs regelen hem derhalve eene eerste noodzakelijkheid is.

---

(1) REINIER BOITET, even als WILLIS, drukker, uitgever, en levensbeschrijver van zijnen vriend. D. II, blz. 87.

(2) *Gedichten* van POOT, D. III, blz. 12. Bescheidenheidshalve schrijven wij niet alles af: onze eeuw is immers kiescher dan die van POOT (?); nu, ditmaal geven wij haar geen ongelijk. Later zullen wij wel gelegentheid hebben om 't liedeken, door POOT als specimen van 't *fijn* rederijkerdom opgegeven, aan te halen.

De Poëzy is als de ziel van een lichaam, dat Prosodia of Versbouw heet. Het verband tusschen beide laat zich gemakkelijk in zijnen oorsprong opsporen.

De Poëzy, die slechts de navolging der natuur en de weêrspiegeling van dezer gevoelens aanbiedt, is zoo oud als de natuur zelve. De wondergaaf den mensche geschonken, om door duidelijk uitgebrachte klanken zijne gedachten uit te drukken, heeft hem van zelf ten zange opgeleid, en het eigene grondbeginsel dat hem heeft doen zingen, heeft hem mede verzen of zangregelen doen vervaardigen: daarom vindt men verzen in de verst van ons verwijderde tijden, bij alle volkeren en in alle talen (1).

Trouwens, wat is den mensch natuurlijker dan de zang, en daaruit spruitende Muzyk-, ja, Danskunst? Elke plotselijk sterke, overstelpende aandoening van vreugde doet hem min of meer geregelde sprongen, min of meer geregelde klanken en toonen wagen.

Vooral in de noordsche talen mag men den Versbouw als een rijk en machtig speeltuig beschouwen, dat in zijn metrum en rhythmus zijne eigenaardige beweging en muzykalische accentueering bezit.

Dit lichaam, dit uiterlijk gewaad der Poëzy, van 't welke wij hier boven spraken, behoort tot onze taak (2); doch men ziet gemakkelijk in (en wij lieten het reeds voorgevoelen), dat de prijsvraag van 't hollandsch Instituut in verband staat met den voortgang of vooruitgang der eigenlijk gezegde Dicht*kunst*, en der Poëzy zelve: want

---

(1) BARBAZAN, *Préf. des Contes et Fabliaux des* XII*me et* XIII*me siècles.*

(2) » Dat bloot uitwendige van maat en rijm, en zelfs van toon en merkbare bedoeling, maakt even weinig het wezen der Poëzy uit, als b. v. de uniform den waren krijgsman of het mansgewaad het mannenhart altijd geacht kan worden te bedekken, ofschoon het recht gevende het daaronder te verwachten." (DA COSTA, Wat is Poëzy? Een fragment opgenomen in 't *Album der Schoone Kunsten*. Haarlem 1850, blz. 21.)

de gelukkigste, en, wil men, de dichterlijkste gedachten in een gebrekkigen vorm gegoten, zijn als standbeelden, aan wier leden eene volmaakte evenredigheid ontbreekt: zij zondigen tegen het schoone.

Het is zeker, dat de geschiedenis der Prosodia eener taal met de geschiedenis der Dichtkunst bij eene natie innig verbonden is. Het eerste gedeelte onzer Verhandeling zal 't bewijzen; terwijl elk van zelf zal opmerken, dat zoo lang men in Nederland *over 't algemeen* onverschillig bleef voor de studie der dietsche taal, zoo naief-schoon in de schriften der middeleeuwen, men ook 't nationale metrum, waarin zij opgesteld waren, geen recht liet wedervaren.

Taal, Versbouw en Poëzy zijn de drie bestanddeelen der uitstorting, die men de taal der Goden genoemd heeft, omdat de mensch haar geene juistere benaming wist te geven.

De studie der Prosodia schiet dus diepe wortels in onze Taal-, Letter- en Dichtkunde; *est quoddam vinculum commune;* en het onderwerp is werkelijk van een breederen, veel breederen omvang dan men eerst wel zoude vermoeden. Ik heb getracht er mij niet door te laten afschrikken.

Waarom zouden wij niet gulhartig bekennen, dat wij meer dan eens ons licht aan dat van eenigen goeden gebuur ontstoken hebben? Vooral de duitsche Prosodisten stonden ons ten dienste; ten minste heeft HEYSE's *Deutsche Schulgrammatik* ons voor de regels der metrische quantiteit ten leiddraad gestrekt. Hij zelf heeft daarin slechts de prosodische slotsom uit de voornaamste Dichters zijns vaderlands opgemaakt, die zich op metrische verzen met de meeste prosodie-gestrengheid, en dus met den besten bijval, toegelegd hebben.

Wij komen er rond en ridderlijk voor uit; wij zijn geensins van MEIJER's gevoelen, die, in de voorrede van zijn gedicht op *Heemskerk*, beweert, dat het door hem gebruikte woord: » begeesterd" maar een woord meer aan eene taal ontleenen is, waarvan de onze geheel en al is ontleend. Dat klinkt ons te grof: en wij hechten, zonder blinde vaderlandsliefde,

EERSTE DEEL DER VERHANDELING.

GESCHIEDENIS

VAN DEN

Nederlandschen Versbouw.

EERSTE HOOFDSTUK.

Geschiedenis der oude Versmaat.

Ik ben de lier, de ziele van 't Nevelingenlied.
Mijn toon gelijkt de tale, die 't hart ongekunsteld ontschiet;
Vrij, zoo als het Noorden blijft in zijn mannenkracht,
Teeder als Frida, de schoone, die helden tegenlacht.
Ik schijn het kind te wezen der grijze Bardenzangen:
O Nederland, weêr moet ge met den eikenkrans mij omhangen.

De nevelingsche Lier.

EERSTE HOOFDSTUK.

GESCHIEDENIS DER OUDE VERSMAAT.

§ 1. *Geschiedenis der middennederlandsche Versmaat.*

Het was in den jare 1781, toen er veel meer zucht tot taalnapluizing dan scherpzinnigheid van oordeel en warmte van gevoel bestond bij Hollands Lettermaatschappijen, dat niet de laatste der dichters van dien tijd, waarop reeds BILDERDIJK als laureaat was bekend, het waagde eene opzettelijke verhandeling over » den ouden, gebrekkelijken en sedert verbeterden trant onzer nederduitsche Verzen" te schrijven. Hij gaf waarlijk geene groote blijken van ervarenheid, de kunstgenootschappelijke HUISINGA BAKKER, noch in de oude taal die hij vrij gebrekkig afschreef, noch in de beoordeeling der versificatie van de oude dichters. De goede man vond de rijmregelen van M. STOKE *zoo ruw en onregelmatig*, dat hij niet vreesde die van den name van verzen te ontblooten, en ze als eenvoudige rijmen te beschouwen. Waarlijk eene zeer eenvoudige beschouwing! Niet te min was hij toegevend genoeg, om, bij de ongewoone taalschikking in enkele rijmregelen, te denken dat er wat achter schuilde, en dat de Kronijkberijmer eene *latijnsche* cadans in 't hoofd had, waarnaar hij zich min of meer werktuigelijk schikte. Op die gedachte bracht hem STOKE's aanvang, wiens Kronijk in 1610 verscheen, en als 't eerste middenneder-

landsche dichtwerk mag worden aangezien, dat ten gebruike der geleerden opdaagde:

Ouden boecken hoeric ghewaghen
Dat alt lant beneden Nyemaghen
Wilen Neder Zassen hiet,
Also als die stroem verschiet,
Vander Masen en vanden Rine.
Die Schelt was dat West-ende sine,
Also alssi valt in die see, .
Oest streckende min no mee, — enz.

Over LODEWIKS VAN VELTHEM'S *Spieghel historiael* velde de Dichter der achttiende eeuw een nog ongunstiger oordeel (1).

VERWER zelf, de geleerde taalkenner, die in zoo menig opzicht zijnen tijd en anderen vooruit was, had immers in 't begin dier eeuwe georakeld, dat die oudjens, die men onze voorvaderen noemt, tot in den jare Onzes Heeren 1625 geen gezond begrip van versmaat hadden bezeten (2).

Reeds ten jare 1270 had MAERLANT, de vader der Dietsche, didactieke dichteren allegader, de berijming zijns Bijbels geeindigd en wel ten nutte des volks, welks zake hij meende te bevorderen door 't abdiqueeren van zijnen dichterlijken geest: iets dat meer goeden wil dan recht begrip van den invloed der Poëzy aan den dag legt. De mis- en ontkenning van 't ware tijdstip waarop bij ons, lang voor dien pseudo-vader, de volksziel voor de Poëzy ontwaakte, bracht natuurlijk, althans bij velen, de miskenning voort, van de waarde der middeleeuwsche taal, en deed ook den heldersten hoofden verwaarloozen, den ouden versbouw op den toets te stellen. Onze letterkundige afscheiding van

---

(1) Zie *Werken der leydsche Maatschappij van Taal- en Letterkunde*. Leyden, V. D., blz. 87 — 130.

(2) Metrum majoribus nostris certe ad annum usque 1625 incultum fuit habitum, hodie sane nobis summum constituit artificium. Blz. 114 der uitgave van VERWER's *Idea linguæ belgicæ*. Lugd. Bat. 1783, door E. VAN DRIEL, wiens stilzwijgendheid des schrijvers gevoelen bekrachtigt.

uitschland, die slechts laat ophield, was dier dwaling gunstig. Het Nederlandsch, vooral als dichtkundig speeltuig beschouwd, scheen den verhandelingschrijveren eerst met den nederlandschen Staat geboren.

VAN WIJN, die, in den beginne dezer eeuw, het heilige vuur der middellandsche romantische letterkunde wilde oprakelen, bracht het waarlijk niet veel verder dan de Dichter, die dorst betwijfelen of STOKE naar geene cadans had gedongen. VAN WIJN zegt over MAERLANTS Rijmbijbel, dien wij zoo even aanhaalden: » De rijmtrant is eenvoudig: de regels bestaan zoo als gewoonlijk die der oudste rijmen, uit acht, negen of tien lettergrepen: ook volgen veelal op twee staande, twee slepende regels; maar op dit alles vestigden onze oude dichters kleine aandacht (1)".

Het scheen als of er iets noodlottigs aan akademielauweren gehecht ware. Ook DE VRIES beweerde, in zijne bekroonde *Proeve eener Geschiedenis der nederlandsche Dichtkunst* (1810), dat eerst met de XIIIde eeuw de nederduitsche spraak eene taal werd, die tevens den dageraad onzer Dichtkunde deed ontkimmen (2): » Niet dat men zich dit zoodanig voorstellen

---

(1) *Historische Avondstonden*, I, 276.

In den jare 1485 was de schrijver, die in proza en rijm uitgaf BOËTIUS *De consolatione Philosophie*, *ten trooste*, *leeringhe ende confort aller menscen* (te Ghendt, by ARENDT DE KEYZERE, in fol.) alreeds even ver gevorderd. Hij stelde in zijne voorrede: » Overmidts dat alle de dietsce versen voorscreven op VII, VIII, IX of X sillaben ten hoogsten gesloten zijn." In den beginne van het werk staan onder anderen deze verzen, in elk van welke men vier slagen telt.

Van vréugden scréef ik wílen eér,
Wát ic díchte hets, laés, al seér.
Dús es verkeért dat eérste scríven,
Dát ik moét mine óghen wríven.

(2) De leeraar bij 's Rijks Normaalschool te Lier, VAN BEERS, bestreed meer dan een vooroordeel in de volgende regelen, voorkomende in de inleiding zijner beknopte, doch zaakrijke *Nederduitsche Spraakleer* (Antw. 1852): » Onze moedertael behoort tot de talen van den duitschen of germaenschen stam. Deze worden door

moet, als of in deze kindschheid onzer Taal- en Dichtkunde reeds eenige zoetvloeijendheid en welluidendheid (die versierende metgezellinnen in later tijd) haar bevalligheid bijzetteden, dewijl slechts in deze eeuw de eerste grondslag tot hare beschaving gelegd is." Deze regelen staan op den voorgevel diens lettertempels!

Er zijn anderen, die goedsmoeds den kunstërvaren meester, die aldus gesproken had, nahinkten; doch wij sparen hun het uitroepingsteeken: achter den enkelen naam van een anders geleerd man is 't reeds meer dan genoeg. De zaak had de kracht van een vonnis zonder beroep bekomen: ook dan zelfs als men de oude taal voor doordacht en keurig hield, hield men toch den versbouw er van voor ongeregeld, zoo als men ook de eigene schoonheid er van als onbeschaafd voorstelde.

De destijds eenige, gelukkig op zich zelven staande, vertegenwoordiger dier oude litteratuur in 't litterarisch-jonge Zuidnederland, WILLEMS, getuigde nog mede in 1819, dat men bij 't gebrek aan kunstverheffing, of eigenlijk gezegde Poëzy, in die Dichtkunde der XIIIde eeuw nog een ander te voegen had, en wel eenen *slordigen*, *regelloozen gang der verzen*, welke dan eens uit acht, dan weêr uit tien, somtijds uit nog meer dichtvoeten samengesteld wierden.

Maar dit verwijt van gebrek aan kunstverheffing is bij WILLEMS en anderen, die over de ouden niet anders dan naar de hun bekende didactieke of historieke rijmstukken konden oordeelen, licht te verschoonen of te verontschuldigen.

---

een aenzienlyk gedeelte van Europa's bevolking gesproken, en zyn vermaegschapt aen de edelste der oude talen van Azië, namelyk het Sanskrit, de heilige tael der Hindous; voorts met de *slavonische* talen; eindelijk met het *Grieksch* en het *Latijn*, van welke laetste de *romanische* talen afstammen.

De duitsche of germaensche taelstam verdeelde zich, zoo 't schynt, in de Vde eeuw, in twee nog bestaende hoofdtakken: het *Hoog-* en het *Nederduitsch*.

De oudste stukken, in het eigenlyke Nederduitsch geschreven, dagteekenen van de XIIde eeuw."

Achter dit *stigma poëticum* liet WILLEMS ten minste, hoezeer hij zich aan de waarde van den versbouw vergreep, uit éénen adem volgen: » Niettegenstaende alle deze gebreken, heeft hunne tael voor iemand, die er maer eenigsins aen gewoon zy, eene welluydendheyd, eene bevalligheyd, welke niet nalaet op het hart te werken. Die korte, zaekryke en hoogst eenvoudige voordragt, die reyne natuertael, welke thans niet meer te treffen is, die juyste onopgesierde gedachten, en eindelyk dat zuyver vloeyend Vlaemsch, waerdoor de schriften der XIIIde eeuw zich kenmerken, verdienen allezins onzen eerbied, zoo niet onze bewondering (1)."

Men ziet het, de verschillende vruchten van den boom schenen niet allen even rijp. Men erkende gaarne, en, ja, met voorliefde, in die rijmschrijvers bewonderenswaardige hoedanigheden, die men heden vruchteloos zou willen nabootsen; dan, terwijl er geene enkele letterkunde bekend is die haren *gebonden* stijl niet aan zekere wetten vastsnoert, wilde men bij ons eene uitzondering vaststellen. Mannen, die zich de taak hadden opgelegd, de middeleeuwsche Poëzy bij ons na te gaan, misten het oplettend geduld om den versbouw daarvan aan dien der aanverwante germaansche taaltakken te toetsen, en naar min of meer voldoende rhythmische klankvallen den taaleigenaardigen vrijen loop der verzen te verklaren. De fransche getelde-sylbenmaat, die *par droit de conquête*, en niet *de naissance*, hen als 't volmaaktste model verblindde, verleidde hen zoo uitsluitend, als zij nog menigeen onzer dichters begoochelt. *Inde mali labes!*

Doch alles hangt te samen in de wereld, ook in de letter-

(1) Voortreffelijk! Hoe juist is die, nog heden door domkoppen onbegrepene, waardeering der vroegere taal! Hoe steekt zij bij 't vorige af! — Ook in de spelling sloeg WILLEMS zijn eigen spoor in, doch hij werkte, zonder het te weten, den mannen in de hand, die, over eenige jaren, beweerden dat Hollandsch en Vlaamsch twee onderscheidene talen zijn. Dat politieke natien slachtoffers van woorden worden, dit ziet men wel, maar dat het deel eener letterkundige natie door 't verschil van eenige lettervormen en klanken verschalkt worde! . . . . .

kundige: de hoogachting, dien grijzen gewrochten nu eerst toegedragen, moest vroeg of laat van de innerlijke letterwaarde tot den uiterlijken kunstvorm overgaan, en de middeleeuwsche versbouw zou niet langer met den, in taal, kunst en vorm, diepen val der rhetorikale » excellente poëten moderne" verward blijven. Men begon *vader* MAERLANT over den schouder te kijken, en den blik, van 't didactieke vak afgewend, hooger op naar 't romantieke uit te schieten; men begon dichters in plaats van rijmers na te gaan; kunstscheppers voor doctorale kunstarbeiders: en van dit oogenblik af moest het vermoeden, wegens het kunstwerktuigelijke opgevat, zekerheid worden.

Even als BOILEAU, had MAERLANT reeds over 't moeielijke geklaagd,

Om vray thoudene rijm ende sin.

Ja, de dichter van *Floris ende Blancefloer* had den dwang der maat niet min dan bij PROCUSTUS' bed vergeleken.

Men moet corten ende linghen
Die tale, sal mense te rime bringhen.

En de dichter van *Der leken spiegel* had over dicht- en rijmkunst, die als eene gelijkslachtige zaak in de rijmende Poëzy éénen tred plag te houden, reeds regelen voorgedragen (1).

De vereeniging van Noord- en Zuidnederland zou ook, voor de oude letterkunde, eens schoone lettervruchten dragen; de omwenteling had die ontwikkeling slechts vertraagd, wellicht om ze op 't onverwachtst te meer te verhaasten.

Een duitsch geleerde, die, reeds tien jaren vóór dit, der letterkunde noodlottige tijdstip, OTFRIED en de oude dichters zijns vaderlands volmaakter had doen kennen (2),

---

(1) Zie BILDERDIJK, *Taal- en dichtkund. Verscheidenheden*, I. 149.

(2) *Bruchstücke vom* OTFRIED VON HOFFMAN VON FALLERSLEBEN. (Bonn 1821). » In der Inleitung, zegt MONE, *Uebersicht der Niederl. Volks-lit*, § XIII — XXII, wird eine gedrängte aber für die damalige Zeit recht vollständige literarische Nachweisung der älteren Dichtung gegeben, welche durch die Berücksichtigung der Comburger H. S. (zu Stutgart) nach WECKERLIN'S *Beitragen*, Manches enthält, was den Niederländischen Gelehrten unbekannt war.

gaf te Breslau in 1830 de *Horae Belgicae* uit, goeddeels in Holland opgespoorde stukken behelzende.

Vlaamsch Belgie, met WILLEMS aan 't hoofd, had reeds een kunstaltaar te Gent bekomen; ook de wierook ging binnen Antwerpen omhoog. Met de taal, die stemme van 't voorheen, ontwaakte niet alleen de geschiedeniszucht en de volksletterkunde; ook de zucht ter uitgave van de lang verstrooide schatten der oude letterkunde werd wakker. VANDE WEYER zelf, die eens als staatkundige bespotter van 't Nederduitsch was opgetreden, deed nu, als minister te Londen, den *Reinaert de Vos*, het vlaamsche Dierenëpos, misschien omtrent 1170 aanvankelijk gedicht, aankoopen. WILLEMS, die in 1836 dit meesterstuk der satyren deels had omgewerkt, zond den oorspronkelijken text twee jaar later de wereld in, naar aanleiding van 't gemelde H. S.: die uitgave, waarin, wat den Versbouw betreft, twee verscheidene tijdvakken, saam gepaard gingen, en dus te sterker uitkwamen, riep noodwendig de aandacht op den ouden Versbouw in. Ter zelver tijd gaf BLOMMAERT den *Theophilus*, een gedicht van de XIVde eeuw, uit, gevolgd van andere stukken in denzelfden trant: maar de uitgever overzag den Versbouw nog minder dan WILLEMS. Hij gaf enkel den text letterlijk weêr, terwijl WILLEMS die uitgave eenigsins critischer wijze behandelde.

Ook *'t Nibelungenlied* door AUG. ZEUNE, met inleiding in 1815 te Berlijn, en door VONDER HAGHEN in 1820 te Breslau, met eene voorrede, rijk aan schrandere wenken, uitgegeven, maakte bij dezen geleerde de opsporing naar den oorspronkelijken, taaleigenaardigen Versbouw niet gaande.

Een philologisch professor der oude talen te Gent, wiens lust voor 't oude Nederduitsch bij 't lezen van *Reinaert de Vos*, in zijne eerste schoonheid, ontvonkt was (een geleerde, door JONKBLOET een man van veel scherpzinnigheid genoemd), nam den ouden Versbouw ter harte. Hij had vroeger met hulpe van 't metrum den latijnschen *Reinardus Vulpes*, door MONE uitgegeven, niet zelden in zijne plooi hersteld, thans zoude hij wellicht den vlaamschen door 't zelfde middel, wierd hij des machtig, verbeteren. » Hij was

[illegible] MAERLANT, van
[illegible] van hun tijdstip
[illegible] acht, zelden meer)
[illegible] rust, voor zoo veel
[illegible] is, twee aan twee
[illegible] meest trochaïsch.
[illegible], de gedeeltelijke
[illegible] te wijten, die bijna
[illegible] verminkt hadden; en ook
[illegible] hebben de regelen,
[illegible] lezen hunner verzen
[illegible] wilde dus als een
[illegible] rijmende regelen dezelfde
[illegible] en gemeten-syllabental:
[illegible] bij de waarheid geweest zijn,
[illegible] in twee rijmregels een enkel
[illegible] moeielijkheid te ontzenuwen,
[illegible] een andere BENTLEI, *bijna al*
[illegible] afgeschreven; doch ook hunne
[illegible] ten voordeele van zijn gevoelen,
[illegible] stelsel konden samengesteld zijn;
[illegible] is (1).
[illegible] vertoeven bij 's Professors vreemde
[illegible] onbetwistbaars moet men aannemen
[illegible] aan 't accent (klemtoon) bekreunden,
[illegible] willekeurig verlengden." Uit zulk een
[illegible] prosodischen hoofdregel der Duitsche
[illegible] verdedigde, kon nooit een verzentrant op
[illegible] gevestigd, ontstaan.
[illegible] heeft over dit ongermaansch stelsel, zelfs in
[illegible] uitvinders, recht gedaan.

[illegible] onder anderen (indien 't noodig ware dit te [illegible] de varianten van *Die dietsche Doctrinale*, leerdicht [illegible] 1345, toegekend aan JAN DECKERS, clerk der stad [illegible] uitgegeven door Dr. JONCKBLOET. 's Gravenhage 1842. [illegible] varianten na, en zal zich overtuigen dat het nevelingsche [illegible] wij 't zoo heeten, alleen het ware is.

Bormans erkende, dat er wetten voor 't rijm en voor de maat bij de middeleeuwsche dichters bestonden, dat het noodzakelijk was deze te doorgronden, even als de tropen er t' elker stonde in voorkomende. Dit was al een lichtstraal: de morgen was nabij.

Doctor Jonckbloet, dien wij spoedig nader zullen leeren kennen, denkt (1) dat Bormans stelsel bij de Vlamingen algemeenen bijval hebbe gevonden: wij betwijfelen zulks.

Inderdaad, Blommaert, na de meening van velen, ontstaan uit het verbasterend afschrijven der kopisten, dat de oude dichters op toon noch maat pasten, voorgedragen en gezegd te hebben: » Professor Bormans heeft onlangs de *aandacht der taalkundigen* op dit belangrijk punt getrokken ", hing daarom nog 't Bormansche stelsel niet aan, dat hij wel uiteenzette, maar niet beoordeelde (2).

Meer genegen daarvoor scheen Snellaert, als hij beweerde (in zijne bekroonde *Verhandeling over de nederduitsche Dichtkunst in Belgie*, blz. 33), dat de oulings bij de Franschen gebruikte versificatie de waarschijnlijkheid van het stelsel vermeerderde, leerende dat de ouden een vast geregeld getal lettergrepen gebruikten, en hunne verzen in iamben, en vooral in trochæën opstelden.

Dit wat een paar vlaamsche schrijvers betreft, die, zoo men ziet, de zaak niet opzettelijk nagegaan hadden.

De hollandsche professor de Vries, welke dacht dat men gemakkelijk, bij 't vergelijken der verschillende handschriften, den text kon herstellen en de oorspronkelijke maat opdelven, trad bepaeldelijk op Bormans spoor.

Maar Willems had de ouden te veel van nabij leeren kennen (zoodat hij zelfs een *Belgisch Museum*, daaraan gedeeltelijk gewijd, sedert 1837 uitgaf), hij was nu te zeer met de prosodische werkzaamheid der Duitschers bekend, dan dat hij zich een oogenblik door zulk eene aardigheid zou

(1) Blz. 33 van zijn werk *Over middennederlandschen Versbouw*. Amsterdam 1849.

(2) *Oud-vlaamsche Ged.*, blz. 41.

[illegible] laten blinddoeken, die opgenomen werd in den *Messager des Sciences historiques de Belgique* (1837). Al dadelijk bij 't ontploffen van 't Bormansche stelsel verklaarde hij, in zijn *Belgisch Museum* (I, 455), dat hij het standpunt door den professor gekozen niet kon bijtreden; terwijl hij wat later aanmerkte, dat de regelmatigheid bij de ouden niet gelegen was in de evenredigheid of het gelijke tal syllaben van iederen regel, maar in de toonslagen. » Er zijn vier zulke slagen in elk der verzen van 't oud gedicht: *Vander zielen ende vanden lichame* (voegde hij er bij), en deze vallen altijd op de verheffingen (1). »

Het gedicht ving aldus aan:

> [illegible] in éene wínter tíde,
> Als over al de wérelt wíde
> Was alle dinc van rústen blíde,
> Quam mi te vóren van énen stríde,
> In minen slápe daér ic lách, — enz.

[illegible] vijf jaren vroeger had LACHMANN in de *Verhandelingen der koninklijke Academie van Berlijn* dit alles in het breede uiteengezet (2). GRIMM beweert in zijne *Gramm.* (II, bl. [illegible]), daar hij spreekt van de regels der oude duitsche Versificatie, dat men LACHMANN als den opdelver daarvan hebbe te beschouwen (3). JONCKBLOET, die *ex professo* over den middennederlandschen Versbouw onlangs heeft geschreven, trad dit gevoelen bij, ontwikkelde in korte trekken het systeem van den duitschen Versbouw volgens LACHMANN, en nam zijne woorden tot leiddraad bij zijne beschouwingen (4).

---

(1) Belgisch Museum, II. 77.

(2) *Ueber althochdeutsche Betonung und Verskunst*, in de gemelde Abhandl. der Berliner Academie, 1832, s. 235—237.

(3) Dessen Findung und Herstellung wir erst LACHMANNS Scharfsinne verdanken.

(4) Bl. 15—47.

Wij bejammeren, de vroeger aangehaalde uitgave der Nibelungen van 1815 niet bij der hand te hebben, om te zien in hoeverre de inleiding eenig licht over 't behandelde punt verspreidt; maar blijkbaar is 't, uit de voorrede der uitgave van dit duitsche Epos, door VONDER HAGHEN, volgens welke wij de regels van 't Nevelingenvers zullen voordragen, dat in allen gevalle deze geleerde een twaalftal jaren vroeger LACHMANNS stelsel daarin vooruitstreefde.

Uit die derhalve reeds lang ontsloten bron putte MONE in zijn *Uebersicht der Niederl. Volksliteratur* (blz. 30-31).

JONCKBLOET, die, meenen wij, de eerste maal tegen 't Bormansche stelsel in 1842 bij 't uitgeven van *Die dietsche Doctrinael* te velde trok, bracht daarbij het volgende in 't midden: » Dat BILDERDYK, in dit stuk zeker de meest bevoegde rechter (?), bij onze ouden aan geene onduitsche trochæen of iamben dacht, blijkt uit meer dan eene plaats, b. v. als hij in zijne *Taal- en Dichtk. Verscheidenheden* (blz. 108) zegt: » » Verzettingen van een korter voor een langer woord was den afschrijver gansch niet vreemd, en dit, nevens de verandering der oorspronkelijke spelling van eens auteurs handschrift, en andere eigendunkelijkheden van die scribenten, heeft *de melodij, die er in die oude verzen was*, zoo geweldig verduisterd."" En op die melody, zoo als BILDERDYK die noemde, had ook zeker de schrijver van *Der leken spieghel* het oog, als hij (IIIde b., C. XVII) onder de eerste vereischten van een dichter noemde de kunst van:

Te rechte vougen die woirde,
Elc tsinen scoensten accoirde.

» En dat werkelijk onze ouden het duitsche beginsel in hunne wetten van Versificatie huldigden, blijkt bij het inzien hunner schriften zoo duidelijk, dat het te verwonderen is, dat nog niemand dit opmerkte, dan alleen de omtrent onze letterkunde zoo hoogst verdienstelijke J. F. MONE, die zulks kortelijk aantoonde in de inleiding op zijn *Uebersicht der niederl. Volkslit.*, maar wiens systeem, dat evenwel het eenige is dat op ware gronden rust, door niemand werd omhelsd."

[illegible] Jonckbloet, wiens naauwkeurigheid hier [illegible] Later, bij 't opzettelijk nagaan van [illegible] Bormans op zijne beurt niet alles [illegible] bij het uitgeven eener inderdaad [illegible] Verhandeling over dien Versbouw [illegible] Mone voor Lachmann varen, en gaf [illegible] den palm der ontdekking.

[illegible] strekken, hoe belangrijk ook [illegible] van de Prosodie eener taal is; de Chronologie, [illegible] kan ook hier voor geene beu- [illegible] Had Jonckbloet haar ten gids geno- [illegible] aanvankelijk de regelen, die Vondel [illegible] voordroeg, toegepast op het [illegible] middeleeuwsch vers, dan ge- [illegible] van 't begin af aan grondig [illegible] zijn geweest.

[illegible] die *ex cathedra* sprak, en [illegible] grammatikaal werk, hoogst belangrijk [illegible] *Bloei der nederl. Letterk.* optrad, [illegible] als grondtoon altijd die [illegible] afsnijdingen in de midden- [illegible] hoort doorklinken, zoodat men [illegible] kan, maar dat ze naar de [illegible] Prosodia hoogst gebrekkig [illegible]

[illegible] van *Heinric en Margriete van* [illegible] stap achterwaart, zoo als [illegible] Bergh erkende die vier [illegible] hedendaagsche verzen, [illegible] bestaande (eene een- [illegible] rechte, die voor het oor [illegible] geweest zijn, en zelfs [illegible] veranderen der cæsuur [illegible] er bij: » Maar bij [illegible] viel en die daardoor in [illegible] willekeur een, twee, [illegible] even als men in de muzyk [illegible] twee achtsten, een

triool of vier zestienden kan vervangen; als bij voorb.:

> Evax die | cóninc van | Arra | góen,
> Dié ten | bésten is ver | gaén sijn | doén. "

Op welk tweede vers men echter kan aanmerken, dat men 't aldus met een dubbelen voorslag kan scandeeren:

> Die ten | bésten | ís ver | gaén sijn doen.

Wij betwisten niet de juistheid der aanmerking (want 't *Leven van Sint Christina* staaft die door menigen versregel), maar de stellige juistheid der toepassing.

Even als JONCKBLOET, liet BORMANS de voorvaderlijke spreuk gelden: De tijd zal leeren; even als hij kwam de Professor, aan wien JONCKBLOET de eer bewees zijne Verhandeling van 1849 met een zendbrief aan te bieden, op het vraagstuk, althans in zijne bijzonderheden, terug. In den beginne dezes jaars namelijk zond hij het boek, reeds in 1841 aangekondigd, in de wereld. De vaderlandsche BENTLEI twijfelde ditmaal niet meer aan de onverbasterde echtheid van 't door hem uitgegeven handschrift: dit eerste punt was dus uit den weg geruimd. Echter ging hij voort, doch bloot vergelijkingshalve, onze oude verzen in hunne vormen met die der Grieken of Latijnen te scandeeren: iets waarvan wij tot heden het nut niet hebben kunnen inzien. Hij bepaalde zich ook niet, bij het bewonderen van zijn degelijk gebakerd letterkind, tot het nagaan der voetverdeelingen van 't vers, zijnen voorslag, en enkele nog betwiste of betwistbare punten, maar weidde over den kunstmatigen Versbouw van GEERAERT (dien de Professor voor den dichter en afschrijver van 't werk houdt) met voorliefde uit. Het gedicht schijnt ons mede onder dit opzicht zeer merkwaardig.

Om dit alles te beter te doen verstaan, en ja, eenigsins zinnelijk te maken, nam BORMANS, gelijk vroeger KINKER, en zoo als ook L. PH. C. V. D. BERGH en WILLEMS, zijnen toevlucht tot de toepassing van muzyknoten op de syllaben, wier min of meerderen duur hij wilde aanschouwelijk maken; doch eerbiedigde telkens den klemtoon als eene noodzakelijk

lange syllabe daarstellende, iets dat KINKER niet altijd bij de metrische scansie had gedaan (1).

Zoo het waar is dat de lyrieke geestdrift de eerste en zuiverste bron der Poëzy is geweest; dat zij, als hare zuster, de Muzyk, door deze begeleid en bestuurd werd (hetgeen overigens de verschillende lyrieke maten der ouden bevestigen); dan is de gedachte van den tijd der syllaben met die der muzyknoten in evenredigheid te stellen, zeker met den eersten bekwamen prosodist geboren. Dat zij haar practisch nut blijft behouden, bewijzen de studien onzer Prosodie, welke nog heden de echte toonzetters verplicht zijn te doen, willen zij niet beneden de hoogte derzelve blijven, terwijl ook de dichters bij 't nagaan van door hen uitgeboezemde lyrieke stukken, voor zang opgesteld, den toonzetter in meer dan één opzicht niet mogen uit het oog verliezen.

Er is geen twijfel aan; had men bij de eerste aarzeling, de muzikalische slagverdeeling op de rhythmische slagverdeeling der oude gedichten toegepast, de oude versmaat ware *ab ovo* gevonden geweest.

Eindelijk verademen de rhythmocratische Columbussen na hunnen langen tocht, na hunne lange worsteling.

Sijt vrolic, het es gheworden dach!

Terwijl het voor omtrent twintig jaren nog vrij duister

---

(1) Waar BORMANS zulks uit het oog verliest, zoo als in zijne eerste proeven van 1837, of in zijne laatste bewerking, is 't waarschijnlijk uit onoplettendheid. Waarover te zijner plaatse.

Wij bepalen ons hier het vers aan te halen, met de Bormansche scansie:

Maer | ál si *quam* | wéder gin | *gén* sise vaen.

Voorkomende blz. LVI van het » *Leven van Sinte Christina de wonderbare, in oud-dietsche rijmen, naar een parkementen handschrift, uit de XIVde of XVde eeuw, met inleiding, aanteekeningen en andere bijvoegsels.* Gent, 1850.

uitzag in Vlaanderen. Een te recht geacht belgisch tijdschrift, *le Messager des Sciences et des Arts*, haalde destijds (1835) een lied van JAN I, Hertog van Brabant († 1294), aan, en wel naar eene oude vertaling, denkelijk van de XVde eeuw:

Menech creature es blide,
Die onthier in sorgen was:
Dats natuerlike omme den tide,
Doch hout mi minne in enen pas:
Si doet mi dat ic verswine.
Genade, cusche, werde, fine,
Om u pensic dach ende nacht.
Mi esset droeve van haer te sine;
Nochtan so lidic bi haer pine:
Dat doet oprechter minnen cracht.

Welnu, deze taalmuzyk, waarbij reeds zoo geestig met het rijm gespeeld wordt, noemde dit *verdienstelijk* tijdschrift *des essais barbares*: iets dat WILLEMS verontwaardiging te rechte gaande maakte.

De vier klemsyllabige slagen die 't middeleeuwsche hoog- en neêrduitsch vers grondvesten, en die men in de voorgaande regels ontmoet, waren reeds eene uitdijging van de drieslagige verzen.

Van daar het onderscheid dat men deswege bespeurt in het eerste en tweede, later opgestelde, gedeelte van den *Reinaert de Vos*, door WILLEMS uitgegeven.

Ook *de reize van Sinte Brandaen* behelst vele verzen van drie toonslagen, terwijl de meeste tot vier, sommige tot vijf beloopen; welke korte verzen, zoo wel als 't onderwerp zelf, van de schemerende oudheid des werks getuigen, zoo dat WILLEMS dit dichtstuk, hetwelk tot de XIIde eeuw zou behooren, als een der oudste vlaamsche beschouwde (1).

---

(1) Uitgegeven als fragment, door BLOMMAERT in 1838, en volledig in 1841.

kundige: de hoogachting, dien grijzen gewrochten nu eerst toegedragen, moest vroeg of laat van de innerlijke letterwaarde tot den uiterlijken kunstvorm overgaan, en de middeleeuwsche versbouw zou niet langer met den, in taal, kunst en vorm, diepen val der rhetorikale » excellente poëten moderne" verward blijven. Men begon *vader* MAERLANT over den schouder te kijken, en den blik, van 't didactieke vak afgewend, hooger op naar 't romantieke uit te schieten; men begon dichters in plaats van rijmers na te gaan; kunstscheppers voor doctorale kunstarbeiders: en van dit oogenblik af moest het vermoeden, wegens het kunstwerktuigelijke opgevat, zekerheid worden.

Even als BOILEAU, had MAERLANT reeds over 't moeielijke geklaagd,

Om vray thoudene rijm ende sin.

Ja, de dichter van *Floris ende Blancefloer* had den dwang der maat niet min dan bij PROCUSTUS' bed vergeleken.

Men moet corten ende linghen
Die tale, sal mense te rime bringhen.

En de dichter van *Der leken spiegel* had over dicht- en rijmkunst, die als eene gelijkslachtige zaak in de rijmende Poëzy éénen tred plag te houden, reeds regelen voorgedragen (1).

De vereeniging van Noord- en Zuidnederland zou ook, voor de oude letterkunde, eens schoone lettervruchten dragen; de omwenteling had die ontwikkeling slechts vertraagd, wellicht om ze op 't onverwachtst te meer te verhaasten.

Een duitsch geleerde, die, reeds tien jaren vóór dit, der letterkunde noodlottige tijdstip, OTFRIED en de oude dichters zijns vaderlands volmaakter had doen kennen (2),

---

(1) Zie BILDERDIJK, *Taal- en dichtkund. Verscheidenheden*, I. 149.

(2) *Bruchstücke vom* OTFRIED VON HOFFMAN VON FALLERSLEBEN. (Bonn 1821). » In der Inleitung, zegt MONE, *Uebersicht der Niederl. Volks-lit*, § XIII — XXII, wird eine gedrängte aber für die damalige Zeit recht vollständige literarische Nachweisung der älteren Dichtung gegeben, welche durch die Berücksichtigung der Comburger H. S. (zu Stutgart) nach WECKERLIUS *Beitragen*, Manches enthält, was den Niederländischen Gelehrten unbekantt war.

gaf te Breslau in 1830 de *Horae Belgicae* uit, goeddeels in Holland opgespoorde stukken behelzende.

Vlaamsch Belgie, met WILLEMS aan 't hoofd, had reeds een kunstaltaar te Gent bekomen; ook de wierook ging binnen Antwerpen omhoog. Met de taal, die stemme van 't voorheen, ontwaakte niet alleen de geschiedeniszucht en de volksletterkunde; ook de zucht ter uitgave van de lang verstrooide schatten der oude letterkunde werd wakker. VANDE WEYER zelf, die eens als staatkundige bespotter van 't Nederduitsch was opgetreden, deed nu, als minister te Londen, den *Reinaert de Vos*, het vlaamsche Dierenëpos, misschien omtrent 1170 aanvankelijk gedicht, aankoopen. WILLEMS, die in 1836 dit meesterstuk der satyren deels had omgewerkt, zond den oorspronkelijken text twee jaar later de wereld in, naar aanleiding van 't gemelde H. S.: die uitgave, waarin, wat den Versbouw betreft, twee verscheidene tijdvakken, saam gepaard gingen, en dus te sterker uitkwamen, riep noodwendig de aandacht op den ouden Versbouw in. Ter zelver tijd gaf BLOMMAERT den *Theophilus*, een gedicht van de XIVde eeuw, uit, gevolgd van andere stukken in denzelfden trant: maar de uitgever overzag den Versbouw nog minder dan WILLEMS. Hij gaf enkel den text letterlijk weêr, terwijl WILLEMS die uitgave eenigsins critischer wijze behandelde.

Ook *'t Nibelungenlied* door AUG. ZEUNE, met inleiding in 1815 te Berlijn, en door VONDER HAGHEN in 1820 te Breslau, met eene voorrede, rijk aan schrandere wenken, uitgegeven, maakte bij dezen geleerde de opsporing naar den oorspronkelijken, taaleigenaardigen Versbouw niet gaande.

Een philologisch professor der oude talen te Gent, wiens lust voor 't oude Nederduitsch bij 't lezen van *Reinaert de Vos*, in zijne eerste schoonheid, ontvonkt was (een geleerde, door JONKBLOET een man van veel scherpzinnigheid genoemd), nam den ouden Versbouw ter harte. Hij had vroeger met hulpe van 't metrum den latijnschen *Reinardus Vulpes*, door MONE uitgegeven, niet zelden in zijne plooi hersteld, thans zoude hij wellicht den vlaamschen door 't zelfde middel, wierd hij des machtig, verbeteren. » Hij was

overtuigd (zeide hij) dat al de verzen van MAERLANT, van JAN *de Clerc* (BOENDALE) en de andere dichters van hun tijdstip een vastgeregeld getal syllaben (zeven of acht, zelden meer) gehad hebben, benevens eene soort van rust, voor zoo veel korte verzen die behoeven; en wat meer is, twee aan twee hetzelfde rhythmus, somtijds iambisch, doch meest trochaïsch. Had men tot heden toe dit alles miskend, de gedeeltelijke schuld er van was aan de kopisten te wijten, die bijna al de handschriften erbarmelijk verminkt hadden; en ook gedeeltelijk aan ons, die verwaarloosd hebben de regelen, door onze vaderen in 't maken en lezen hunner verzen gevolgd, op te sporen." De geleerde wilde dus als een regel vaststellen dat alle samenrijmende regelen dezelfde versmaat hadden, 't zelfde getelde- en gemeten-syllabental: het tegenovergestelde zou nader bij de waarheid geweest zijn, daar die éénheid van maat in twee rijmregels een enkel bloot toeval is. Om die moeielijkheid te ontzenuwen, beschouwde de Professor, gelijk een andere BENTLEI, *bijna al* de handschriften als gebrekkig afgeschreven; doch ook hunne varianten bewezen hier niets ten voordeele van zijn gevoelen, dewijl die volgens een vast stelsel konden samengesteld zijn; zoo als werkelijk 't geval is (1).

Liefst zullen wij kort vertoeven bij 's Professors vreemde woorden: » Als iets onbetwistbaars moet men aannemen dat de ouden zich weinig aan 't accent (klemtoon) bekreunden, en korte syllaben willekeurig verlengden." Uit zulk een willekeur, die den prosodischen hoofdregel der Duitsche taaltakken niet eerbiedigde, kon nooit een verzentrant op den aard der taal gevestigd, ontstaan.

Dan de tijd heeft over dit ongermaansch stelsel, zelfs in de oogen des uitvinders, recht gedaan.

---

(1) Dit blijkt onder anderen (indien 't noodig ware dit te bewijzen) uit de varianten van *Die dietsche Doctrinale*, leerdicht van den jare 1345, toegekend aan JAN DECKERS, clerk der stad Antwerpen, uitgegeven door Dr. JONCKBLOET. 's Gravenhage 1842. Men ga die varianten na, en zal zich overtuigen dat het nevelingsche stelsel, mogen wij 't zoo heeten, alleen het ware is.

BORMANS erkende, dat er wetten voor 't rijm en voor de maat bij de middeleeuwsche dichters bestonden, dat het noodzakelijk was deze te doorgronden, even als de tropen er t' elker stonde in voorkomende. Dit was al een lichtstraal: de morgen was nabij.

Doctor JONCKBLOET, dien wij spoedig nader zullen leeren kennen, denkt (1) dat BORMANS stelsel bij de Vlamingen algemeenen bijval hebbe gevonden: wij betwijfelen zulks.

Inderdaad, BLOMMAERT, na de meening van velen, entstaan uit het verbasterend afschrijven der kopisten, dat de oude dichters op toon noch maat pasten, voorgedragen en gezegd te hebben: » Professor BORMANS heeft onlangs de *aandacht der taalkundigen* op dit belangrijk punt getrokken ", hing daarom nog 't Bormansche stelsel niet aan, dat hij wel uiteenzette, maar niet beoordeelde (2).

Meer genegen daarvoor scheen SNELLAERT, als hij beweerde (in zijne bekroonde *Verhandeling over de nederduitsche Dichtkunst in Belgie*, blz. 33), dat de oulings bij de Franschen gebruikte versificatie de waarschijnlijkheid van het stelsel vermeerderde, leerende dat de ouden een vast geregeld getal lettergrepen gebruikten, en hunne verzen in iamben, en vooral in trochæën opstelden.

Dit wat een paar vlaamsche schrijvers betreft, die, zoo men ziet, de zaak niet opzettelijk nagegaan hadden.

De hollandsche professor DE VRIES, welke dacht dat men gemakkelijk, bij 't vergelijken der verschillende handschriften, den text kon herstellen en de oorspronkelijke maat opdelven, trad bepaeldelijk op BORMANS spoor.

Maar WILLEMS had de ouden te veel van nabij leeren kennen (zoodat hij zelfs een *Belgisch Museum*, daaraan gedeeltelijk gewijd, sedert 1837 uitgaf), hij was nu te zeer met de prosodische werkzaamheid der Duitschers bekend, dan dat hij zich een oogenblik door zulk eene aardigheid zou

(1) Blz. 33 van zijn werk *Over middennederlandschen Versbouw*. Amsterdam 1849.

(2) *Oud-vlaamsche Ged.*, blz. 41.

hebben laten blinddoeken, die opgenomen werd in den *Messager des Sciences historiques de Belgique* (1837). Al dadelijk bij 't ontploffen van 't Bormansche stelsel verklaarde hij, in zijn *Belgisch Museum* (I, 455), dat hij het standpunt door den professor gekozen niet kon bijtreden; terwijl hij wat later aanmerkte, dat de regelmatigheid bij de ouden niet gelegen was in de evenredigheid of het gelijke tal syllaben van iederen regel, maar in de toonslagen. » Er zijn vier zulke slagen in elk der verzen van 't oud gedicht: *Vander zielen ende vanden lechame* (voegde hij er bij), en deze vallen altijd op de wortelsylben (1)."

Dit gedicht ving aldus aan:

Eens náchts in éene wínter tíde,
Als óver ál de wérelt wíde
Was álle dínc van rústen blíde,
Quam mi te vóren van énen stríde,
In mínen slápe daér ic lách, — enz.

Dan reeds vijf jaren vroeger had LACHMANN in de *Verhandelingen der koninklijke Academie van Berlijn* dit alles in het breede uiteengezet (2). GRIMM beweert in zijne *Gramm.* (IV, blz. 368), daar hij spreekt van de regels der oude duitsche Versificatie, dat men LACHMANN als den opdelver daarvan hebbe te beschouwen (3). JONCKBLOET, die *ex professo* over den middennederlandschen Versbouw onlangs heeft geschreven, trad dit gevoelen bij, ontwikkelde in korte trekken het systeem van den duitschen Versbouw volgens LACHMANN, en nam zijne woorden tot leiddraad bij zijne beschouwingen (4).

---

(1) Belgisch Museum, II. 77.

(2) *Ueber althochdeutsche Betonung und Verskunst*, in de gemelde Abhandl. der Berliner Academie, 1832, s. 235 — 237.

(3) Dessen Findung und Herstellung wir erst LACHMANNS Scharfsinne verdanken.

(4) Blz. 45 — 47.

Wij bejammeren, de vroeger aangehaalde uitgave der Nibelungen van 1815 niet bij der hand te hebben, om te zien in hoeverre de inleiding eenig licht over 't behandelde punt verspreidt; maar blijkbaar is 't, uit de voorrede der uitgave van dit duitsche Epos, door VONDER HAGHEN, volgens welke wij de regels van 't Nevelingenvers zullen voordragen, dat in allen gevalle deze geleerde een twaalftal jaren vroeger LACHMANNS stelsel daarin vooruitstreefde.

Uit die derhalve reeds lang ontsloten bron putte MONE in zijn *Uebersicht der Niederl. Volksliteratur* (blz. 30-31).

JONCKBLOET, die, meenen wij, de eerste maal tegen 't Bormansche stelsel in 1842 bij 't uitgeven van *Die dietsche Doctrinael* te velde trok, bracht daarbij het volgende in 't midden: » Dat BILDERDYK, in dit stuk zeker de meest bevoegde rechter (?), bij onze ouden aan geene onduitsche trochæen of iamben dacht, blijkt uit meer dan eene plaats, b. v. als hij in zijne *Taal- en Dichtk. Verscheidenheden* (blz. 108) zegt: » » Verzettingen van een korter voor een langer woord was den afschrijver gansch niet vreemd, en dit, nevens de verandering der oorspronkelijke spelling van eens auteurs handschrift, en andere eigendunkelijkheden van die scribenten, heeft *de melodij, die er in die oude verzen was*, zoo geweldig verduisterd."" En op die melody, zoo als BILDERDYK die noemde, had ook zeker de schrijver van *Der leken spieghel* het oog, als hij (IIIde b., C. XVII) onder de eerste vereischten van een dichter noemde de kunst van:

Te rechte vougen die woirde,
Elc tsinen scoensten accoirde.

» En dat werkelijk onze ouden het duitsche beginsel in hunne wetten van Versificatie huldigden, blijkt bij het inzien hunner schriften zoo duidelijk, dat het te verwonderen is, dat nog niemand dit opmerkte, dan alleen de omtrent onze letterkunde zoo hoogst verdienstelijke J. F. MONE, die zulks kortelijk aantoonde in de inleiding op zijn *Uebersicht der niederl. Volkslit.*, maar wiens systeem, dat evenwel het eenige is dat op ware gronden rust, door niemand werd omhelsd."

Tot dusverre JONCKBLOET, wiens naauwkeurigheid hier in gebreke blijft. Later, bij 't opzettelijk nagaan van MONES stelsel (waarin BORMANS op zijne beurt niet alles juist vond), immers bij het uitgeven eener inderdaad zeer vlijtig bewerkte Verhandeling over dien Versbouw liet JONCKBLOET, MONE voor LACHMANN varen, en gaf ook dezen verkeerdelijk den palm der ontdekking.

Dit alles kan ten bewijze strekken, hoe belangrijk ook het historieke van de Prosodie eener taal is; de Chronologie, die fakkel der geschiedenis, kan ook hier voor geene beuzeling doorgaan. Had JONCKBLOET haar ten gids genomen, had hij aanvankelijk de regelen, die VONDER HAGHEN op 't Nevelingenvers voordroeg, toegepast op het daaruit gesprotene episch middeleeuwsch vers, dan gelooven wij, dat het vraagstuk van 't begin af aan grondig zou kunnen behandeld zijn geweest.

Nog in 1845 bekende LULOFS, die *ex cathedra* sprak, en met een, vooral als grammatikaal werk, hoogst belangrijk *Handboek over den vroegsten bloei der nederl. Letterk.* optrad, zonderling genoeg, dat men » als grondtoon altijd die maat van vier voeten of liever afsnijdingen in de middennederlandsche verzen hoort doorklinken, zoodat men ze wel *eenigermate* scandeeren kan, maar dat ze naar de regelen onzer tegenwoordige Prosodia hoogst gebrekkig schijnt."

De uitgever des romans van *Heinric en Margriete van Limborch* ging ten minste geen stap achterwaart, zoo als LULOFS. L. PH. C. V. D. BERGH erkende die vier *hebungen*, doch niet, als in onze hedendaagsche verzen, altijd uit hetzelfde aantal lettergrepen bestaande (eene eentoonigheid, zegt JONCKBLOET te rechte, die voor het oor onzer voorouders onverdragelijk zou geweest zijn, en zelfs onder ons alleen door 't gedurig veranderen der cæsuur kan voldoen). V. D. BERGH voegde er bij: » Maar bij de ééne sylbe, waarop 't accent viel en die daardoor in de *arsis* stond, voegde men naar willekeur een, twee, drie of vier korte lettergrepen; even als men in de muzyk onverschillig een vierde noot door twee achtsten, een

triool of vier zestienden kan vervangen; als bij voorb.:

Evax die | cónine van | Arra | góen,
Dié ten | bésten is ver | gaén sijn | doén."

Op welk tweede vers men echter kan aanmerken, dat men 't aldus met een dubbelen voorslag kan scandeeren:

Die ten | bésten | ís ver | gaén sijn doen.

Wij betwisten niet de juistheid der aanmerking (want 't *Leven van Sint Christina* staaft die door menigen versregel), maar de stellige juistheid der toepassing.

Even als JONCKBLOET, liet BORMANS de voorvaderlijke spreuk gelden: De tijd zal leeren; even als hij kwam de Professor, aan wien JONCKBLOET de eer bewees zijne Verhandeling van 1849 met een zendbrief aan te bieden, op het vraagstuk, althans in zijne bijzonderheden, terug. In den beginne dezes jaars namelijk zond hij het boek, reeds in 1841 aangekondigd, in de wereld. De vaderlandsche BENTLEI twijfelde ditmaal niet meer aan de onverbasterde echtheid van 't door hem uitgegeven handschrift: dit eerste punt was dus uit den weg geruimd. Echter ging hij voort, doch bloot vergelijkingshalve, onze oude verzen in hunne vormen met die der Grieken of Latijnen te scandeeren: iets waarvan wij tot heden het nut niet hebben kunnen inzien. Hij bepaalde zich ook niet, bij het bewonderen van zijn degelijk gebakerd letterkind, tot het nagaan der voetverdeelingen van 't vers, zijnen voorslag, en enkele nog betwiste of betwistbare punten, maar weidde over den kunstmatigen Versbouw van GEERAERT (dien de Professor voor den dichter en afschrijver van 't werk houdt) met voorliefde uit. Het gedicht schijnt ons mede onder dit opzicht zeer merkwaardig.

Om dit alles te beter te doen verstaan, en ja, eenigsins zinnelijk te maken, nam BORMANS, gelijk vroeger KINKER, en zoo als ook L. PH. C. V. D. BERGH en WILLEMS, zijnen toevlucht tot de toepassing van muzyknoten op de syllaben, wier min of meerderen duur hij wilde aanschouwelijk maken; doch eerbiedigde telkens den klemtoon als eene noodzakelijk

lange syllabe daarstellende, iets dat KINKER niet altijd bij de metrische scansie had gedaan (1).

Zoo het waar is dat de lyrieke geestdrift de eerste en zuiverste bron der Poëzy is geweest; dat zij, als hare zuster, de Muzyk, door deze begeleid en bestuurd werd (hetgeen overigens de verschillende lyrieke maten der ouden bevestigen); dan is de gedachte van den tijd der syllaben met die der muzyknoten in evenredigheid te stellen, zeker met den eersten bekwamen prosodist geboren. Dat zij haar practisch nut blijft behouden, bewijzen de studien onzer Prosodie, welke nog heden de echte toonzetters verplicht zijn te doen, willen zij niet beneden de hoogte derzelve blijven, terwijl ook de dichters bij 't nagaan van door hen uitgeboezemde lyrieke stukken, voor zang opgesteld, den toonzetter in meer dan één opzicht niet mogen uit het oog verliezen.

Er is geen twijfel aan; had men bij de eerste aarzeling, de muzikalische slagverdeeling op de rhythmische slagverdeeling der oude gedichten toegepast, de oude versmaat ware *ab ovo* gevonden geweest.

Eindelijk verademen de rhythmocratische Columbussen na hunnen langen tocht, na hunne lange worsteling.

Sijt vrolic, het es gheworden dach!

Terwijl het voor omtrent twintig jaren nog vrij duister

---

(1) Waar BORMANS zulks uit het oog verliest, zoo als in zijne eerste proeven van 1837, of in zijne laatste bewerking, is 't waarschijnlijk uit onoplettendheid. Waarover te zijner plaatse.

Wij bepalen ons hier het vers aan te halen, met de Bormansche scansie:

Maar | ál si *quam* | wéder gin | *gén* sise vaen.

Voorkomende blz. LVI van het » *Leven van Sinte Christina de wonderbare, in oud-dietsche rijmen, naar een parkementen handschrift, uit de XIVde of XVde eeuw, met inleiding, aanteekeningen en andere bijvoegsels.* Gent, 1850.

uitzag in Vlaanderen. Een te recht geacht belgisch tijdschrift, *le Messager des Sciences et des Arts*, haalde destijds (1835) een lied van JAN I, Hertog van Brabant († 1294), aan, en wel naar eene oude vertaling, denkelijk van de XVde eeuw:

Menech creature es blide,
Die onthier in sorgen was:
Dats natuerlike omme den tide,
Doch hout mi minne in enen pas:
Si doet mi dat ic verswine.
Genade, cusche, werde, fine,
Om u pensic dach ende nacht.
Mi esset droeve van haer te sine;
Nochtan so lidic bi haer pine:
Dat doet oprechter minnen cracht.

Welnu, deze taalmuzyk, waarbij reeds zoo geestig met het rijm gespeeld wordt, noemde dit *verdienstelijk* tijdschrift *des essais barbares*: iets dat WILLEMS verontwaardiging te rechte gaande maakte.

De vier klemsyllabige slagen die 't middeleeuwsche hoog- en neêrduitsch vers grondvesten, en die men in de voorgaande regels ontmoet, waren reeds eene uitdijging van de drieslagige verzen.

Van daar het onderscheid dat men deswege bespeurt in het eerste en tweede, later opgestelde, gedeelte van den *Reinaert de Vos*, door WILLEMS uitgegeven.

Ook *de reize van Sinte Brandaen* behelst vele verzen van drie toonslagen, terwijl de meeste tot vier, sommige tot vijf beloopen; welke korte verzen, zoo wel als 't onderwerp zelf, van de schemerende oudheid des werks getuigen, zoo dat WILLEMS dit dichtstuk, hetwelk tot de XIIde eeuw zou behooren, als een der oudste vlaamsche beschouwde (1).

---

(1) Uitgegeven als fragment, door BLOMMAERT in 1838, en volledig in 1841.

In het gedicht *de Rose*, door Hein van Aken, reeds in 1330 overleden, bemerkt men dat de vier heffingen algemeen zijn.

Hét seit ménech dát in dróme (1)
Niet él en és dan ídele góme
Lógene en óngewárechhéde
Nóchtan héeft men ter ménigher stéde
Dícke die drómen vónden waér,
Ende die dínc gesién daer naér,
Alsi in dróme wáren gesién,
Só mi dat wílle hóuden in dién,
Dát ik dóer ben énde sót,
Ine hóude dróme niet óver spót.

De varianten zelve versterken den regel:

v. 1. Het is geseit menech dat in drome,
3. Lógene énde ónwaérhéde,
8. Só wie so wílle hóude me in díen,
of: hoúden mi in díen.

De invloed der liederen (niet zelden in getelde syllabenmaat geschreven) zoo wel op den geregelden gang der versmaat als op de vermengeling der rijmen was van ouds zeer groot. Werden vlaamsche woorden op fransche zangwijzen geschreven, men volgde wel, niet noodwendig, maar door den text uitgelokt, het geregelde getal syllaben, waartoe de fransche taal veroordeeld is. Wij zeiden: niet noodwendig: want men kon onverschillig genoeg, voor eene korte note

(1) *Het* (of daer) kan men eenigsins beklemmen, dewijl het middeleeuwsche vers hoofdzakelijk rhythmisch is: of twee heffingen naast elkander kunnen staan, behoeft hier niet onderzocht.

Wat verder zal men mede in de strophe des gebeds, Maerlants Rijmbijbel aanvangende, ontmoeten:

Énech Gód sónder begín.

Dat de scansie is, zoo als te zijner tijde te bewijzen valt.

twee gelijkgeldende nog korter noten of syllaben, daarop gezongen, stellen.

Wil men nevelingverzen, deels louter iambisch, welke reeds van het laatste der XIVde eeuw dagteekenen? Men luistere slechts een oogenblik naar een geestelijk lied van zuster BERTHA, eene nonne, geboren in 1437, overleden te Utrecht in 1514, welke 57 jaren besloten heeft gezeten in eene kluize der Buurkerk. 't Is een elfstrophig gesprek tusschen JEZUS en de minnende ziele:

O siele wtvercoren, waerom begeefde mi?
Het sijn mijn soete weelden altijd te sijn by di,
Wil mi doch weder keeren, mijn hert is op ghedaen,
Mijn min is ongemeten, ic wil di geern ontfaen (1).

Hoe menig oud lied is er niet op eene wijze berijmd, die de hedendaagsche *airs de Vaudeville*, in schikking, zwaai en wending, op zijde streeft? Bij dergelijke gezangen heerscht meestal de getelde syllaben-maat. Men treft het volgende in een handschrift van 1440 aan, berustende in de archiven der stad Gent:

Laet ons de Mey wat loven,
Met love heeft hy bestoven
Die hoven
Nort ende Suut;
Ghelijc die rosen die staen in cruut,
Zoo neemt hy uut
Virtuut.

So eyst soet gaen in dat foreest,
Elc mach verscerpen fijn sijn gheest,
End onbevreest
End wel bevrijt,
Zo sijn wy in den vroeyden crijt
Der meye tijt
Jolijt, — enz.

---

(1) MONE, *Uebersicht der Nied.-volksl.*, blz. 161.

In het lyrieke of 't verhevene lied heerschte geene mindere kunst of gekunsteldheid. In eene *Disputacie van Onser Vrouwen ende van den heiligen Cruce*, loopen al de strophen op twee rijmen, terwijl zij uit niet minder dan dertien regelen bestaan:

Wat mochte MARIA seggen daer
Daer si sach met herten suaer
    Horen Sone hangen,
Ende [End?] donker wert die middach claer:
Want nature hadde vaer,
    Die sonne es vergangen.
Wel moechte si driven groet mesbaer
Stille int herte ende openbaer,
Omme sterven mochte huer langen;
Dus moeste si clagen overwaer,
Wringen hande, sliten haer;
    Ende met natten wangen
    Die wort dus anevangen.

Dit gedicht zoude van vader MAERLANT zijn, die dergelijke strophe meermaals gebruikte (1).

Zelfs bestaat de aanvang van zijnen *Rijmbibel*, *ten gevalle der leken opghestelt*, in een gebed van drie strophen:

Vader, Sone ende Heilige Geest,
    Enech God sonder begin,
Ghevet mi hulpe ende volleest,
    Ende al sulcke gracie in minen sin,
Dat ic moete vinden wort
    Scoene, ende daer af rime goet,
Dat ic moghe brenghen vort,
    Dat mi leghet in minen moet. — enz.

Ook bij de Rederijkers, hoeveel zij ook anders van de

(1) Geestelijke gedichten van JACOB VAN MAERLANT en anderen, uit de XIIIde en XIVde eeuw, uitgegeven door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, in de *Nieuwe werken van de Maats. der Nederl. letterk., te Leyden*. Dordrecht 1841, blz. 17.

Franschen over 't geheel in den dichtvorm overnamen, hield de wortelsyllabige Versbouw, als eene vierslagige muzykmaat (de volle maat) voortgaande, stand. Men kan het bestaan dier Kamers op geene vaste gronden hooger dan omtrent 1400 brengen, volgens WILLEMS (1), die ons het oudste en eenigste Mysteriespel, bij ons gekend uit de XIVde eeuw mededeelde. Het stelt om zoo te zeggen den overgang voor van 't Kerk- tot het Rederijkerspel onder den titel *Die eerste blischap van Maria;* vrij zuiver van taal en boven vele andere uitmuntend, schijnt het oorspronkelijk, en is waarschijnlijk in 1444 op het landjuweel van Brussel gespeeld.

Zie hier *dierste Prologhe:*

Maria voncke· ende rayende licht,
Des Hemels· die den toren swicht
Vander Heiliger Drievuldicheyen;
Ic bidde u minlijc· aengesicht,
Dat ghi u gratie· soe in ons sticht,
Dat uwen lof· daer by moet breyen,
Sonder verbeyen· reyn suver kersouwe,
Wilt onsen prince· ende oec sijn vrouwe,
Ende Charloot· onsen jongen here,
Met sijnder vrouwe· behueden vor rouwe,
Ende alle hare vruenden ionge ende ouwe,
Moet God bescermen· van allen seere.

De punten die men ontmoet in 't fragment der vlaamsche Nevelingen, door SERRURE ontdekt, dienen ter afperking der maathelften in elken regel: die rustteekens hebben hier dezelfde strekking niet, schoon zij denkelijk ter kunstmatige lezing dienen, en eene soort van rustplaats, of comma, innemen, zoo dat men door 't punt in 't eerste vers voorkomende, de afwezigheid der ineensmelting gestaafd ziet:

Maria voncke· énde rayende.

De aanraking van de Rederijkers met de Franschen, bij welken de decasyllaben en alexandrijnen al vroeg in zwang

(1) *Belgisch Museum*, IX, 37.

geraakten, doet het dietsche vers nu al spoedig tot vijf heffingen of slagen zwellen. En breeder kan het vers zich bij ons, zonder de kunst der cæsuur, die 't in onderdeelen door*snijdt* en der halfvers-doorsnede (zoo als in de alexandrijnen), geensins uitzetten wil het den adem niet uitputten. Zulke vijfslagige versregelen, als er tijdens CASTELEIJN gang hadden, bedoelt deze wetgever van Parnas, als hij (niet zeer juist echter) zegt (str. 103):

Een vers duert onghetelt, *onghemeten*,
So langhe alst eenen aesseme herden magh.

» Deze uitdrukking, zoo belachlijk zij ons thands ook voorkomt, behelst eene algemeene waarheid," zegt BILDERDIJK, die ze vervolgens op de langere verzen der Oosterlingen en de kortere der noordsche volken toepast (1). In den zin, dien wij er aan geven en die vast CASTELEIJN in den geest lag, is de regel slechts van onjuiste bewoording niet vrij te pleiten.

In de Refreynen dier oude dagen, waarin niet zelden de *arsis*, of aanslag der voet- of stemverdeeling, tweemaal achtereen volgt, en dat zonder *thesis* of zinking, *telt* men die vijf slagen over 't algemeen. Een enkel voorbeeld is genoeg. Wij nemen het over uit de *Refreynen int sot*, *amoreus*, *wijs*, uitgegeven te Antwerpen bi JAN DOESBORCH, en door ALVA, den beul-boekenkeurder, op den index geplaatst:

O amorués vróuken | als ic u aenschouwe,
Traenkens van compassien | bin ick u schinckende.
Och, u hert mocht bersten | mits groten rouwe,
Waerdi u selfs | sondich leven bedinckende,
Voor God en de werelt | wordi stinckende,
Verdoemt al lachende | ter helle sinckende,
U selven | u vrienden | u magen beschaemdi;
Swart sidi van geest | al is dlichaem blinckende,
Meer gallen dan honichs | in liefde drinckende,
U selven die maecht hiet | een licht vrouken naemdi,
Alle vrouwen | met uwer oneeren | befaemdi.
Nochtan is uus raets | na dwoort der propheten.

---

(1) Voorrede der *Mengelpoëzy*. Rotterdam, 1823, blz. IV.

Gods ontfermherticheyt | ontfinc u, quaemdi.
Dus sechic u tot trooste | als ander poeten:
Al sydi ghebeten | ghi en sijt niet gheten.

Men bemerkt, dat deze vijfslagige regels over 't algemeen twee doorsneden hebben: ook blijkt het dat die rhetorische Refreynverzen niet zoo zeer *ongeteld*, *ongemeten* zijn als men 't zich bij den eersten oogslag wel zoude kunnen verbeelden.

Zekere pater ENGELBERTUS VANDER DONCK, minderbroeder tot Antwerpen, wiens rijmboek, met eenige regels daaruit, naar 't handschrift aangehaald wordt in de *Historie der Rymkonst* (Antwerpen 1773) (1) heeft in zijne gedichten, geschreven omtrent 1523, zoo hij zegt, de syllaben wel geteld. Vóór zijne refreynen vermaant hij den lezer met deze woorden:

Wildy dees Rondeelkens wel lesen en spellen,
Gy selt in elc regel xij silben tellen,
Niet ruerende van singulare persoonen:
Want die Luthers sijn, selen hem selven hoonen.

Hij begon mede de staande en loopende verzen wat in orde te schikken.

Als ik sie hoet nu in alle plaetsen staet,
Aenmerckende alle dese vreemde abuysen,
Soo dunckt my dat de werelt op schaetsen gaet,
Verkeert seer wonderlick vol confuysen;
Eendrachtigheyt wort verjaeght, sy moet verhuysen,
Liefde vergaet, en haet bouwet velt.
Men acht nu op cloosters, kercken of cluysen.
Godtsdienst vermindert en devotie smelt:
Veel wolven worden onder Godts schaepkens ghetelt.

Welke rijmregels ondertusschen met vier, vijf of zes slagen voortgaan, zonder aan 't twaalf syllabental gebonden te zijn.

---

(1) Volgens dit boekjen (blz. 11) schreef die pater (tijdgenoot van A. BYNS) niet minder dan tien duizend rijmregels. Hij schreef volmaakt in haren trant, in zooverre wij uit de hier medegedeelde regels kunnen oordeelen.

Slechts in de XVIIde eeuw, meenen wij, kwam men op de rare gedachte, om volzinnen *à perte d'haleine*, van 't menotechnieke rijm voor allen metrieken regel voorzien, aan 't diepgevallen Blij- of Kluchtspel te schenken. Brederode en Jan Vos vonden dit al heel mooi. Ik heb een geleerde gekend (Willems) die dacht, dat omtrent even als de psalmen bij de roomschen, die rijmknoeierij ten tooneele werd uitgegalmd; een gevoelen, dat ons weinig gegrond schijnt.

> La rime, au bout des mots, sans ordre et sans mesure,
> Tenoit lieu d'ornemens, de nombre, de césure.
>
> Boileau.

Men zal 't ons niet euvel afnemen, dat wij geen dier rijmregels hier voordragen.

Liever willen wij nog wat stilstaan bij de eerwaardige overblijfselen van 't Nevelingenvers, tot op onze dagen in Vlaanderen door mondelinge overlevering bewaard.

Zeker, indien wij onze aandacht op de oudste dichtschatten onzer taal vestigen, zullen er de liederen eene voorname plaats in verdienen, al schuilen de namen der makers en de tijdstippen der vervaardiging over 't algemeen in 't duister, en ofschoon de mondelinge overlevering er wijzigingen aan heeft toegebracht. Er is onder meer andere verdienstelijke liederen (van welke 't genoeg zij *Heer Alewijn* aan te stippen) een lied dat nog hedendaags op de markten van Vlaanderen den buitenlieden, in den vorm van een vliegend blad, wordt verkocht; het draagt den titel van: *Den Hertog van Brunswijk.* Willems, die het met voorliefde in zijne verzameling opnam, teekent deswege aan: » Het getuigt van eene hooge oudheid, en doet, zoo wel ten aenzien van zynen uiterlyken form als om zyne inwendige gehalte aen de twee volksëpossen, het *Nevelingenlied* en den *Goedroen* gedenken. Het is in dezelfde maet geschreven als het eerste dezer twee heldenliederen (zes verheffingen met eene snede in 't midden, met of zonder voorslag voor elk halfvers), schoon thans de text er van op vele plaetsen

bedorven is geraekt. Het rym nogtans levert tusschen de twee gedichten een groot onderscheid; want, al is 't dat in ons lied (even als in de eerste strophe der *Nibelungen*) de verzen veelal in het midden rymen, de twee laetste slotrymen van elk couplet zullen altyd slepend, de eerste altyd staende geweest zyn; wat men mede in den *Goedroen* bemerkt, in tegenstelling van het Nevelingenlied dat by voorkeur staende rymen heeft." *Den Hertog van Brunswijk* begint aldus:

Hoort tóe, gy árm en rijke: men zál u zíngen púre
Vanden Hertog van Brunswijk en van zijn avonture,
Hoe dat hy met geweld ten oorlogh wilde varen,
En hoe dat hy verzeilde op zee met groot bezwaren,

De Hertog met goed verstand die heeft doen maken reê
Veel schepen wel bemand, en voer zoo over zee,
Maer zijn huisvrouw was beducht: zy bad met groot verzeeren,
Zoo haest als hy best kon dat hy zou wederkeeren. — enz.

§ 2. *Proeven van 't Nevelingenvers.*

Even als de onkundige, albeslissende betweterij vroeger 't middeleeuwsche vers voor wanstaltig aanzag, hield men in Belgie de enkele oude liederen, waarin, door alle overschrijvingen heen, 't Nevelingenvers zich deed hooren, voor mismaakte heldenverzen: aldus was 't met *Den Hertog van Brunswijk* gelegen.

Bormans had zoo even zich bij ons met het middeleeuwsche vers te Gent bezig gehouden: hoe ongegrond zijn stelsel was, hij veroordeelde ten minste niet, gelijk zijne nederlandsche voorgangers, die veroordeelden zonder te onderzoeken. Het geluk speelde professor Serrure, binnen dezelfde stad, in de hand: hij kreeg eerst ten geschenke een stuk parkement, dat 75 verzen behelsde, en blijkbaar deel maakte van 't Nevelingen-epos, terwijl hij later een ander stuk van 't zelfde handschrift in openbare veiling kocht.

Het eerste werd in-facsimile opgenomen in meer dan één tijdschrift: zoo als daar zijn *Anzeiger für Kunde der Deutschen Vorzeit* van MONE, *Neues Jahrbuch der Berlinischen Gesellschaft für Deutsche Sprache* en in den *Messager des Sciences et des Arts* (Gent, 1838, blz. 510) (1). ALBERDINGK THYM, herhaalde 't in de *Nederlandsche Gedichten* (1170-1600), bl. 10.

Nu was niet alleen de aandacht op het Nevelingenvers ingeroepen, maar tevens het vraagstuk geboren: Behoort dit werk, waarvan 't fragment in 't licht komt, al of niet oorspronkelijk bij ons te huis? Mogen wij even zeer aanspraak op dit epos als op 't dierenëpos van den *Reinaert* maken?

SNELLAERT antwoordde, voorzichtig genoeg: » Wat elken opregten Nederlander het verlies van dat heldendicht nog meer moet doen betreuren, is dat de ontdekte verzen in het geheel niet voor den hoogduitschen tekst wyken moeten; zonder dat ik evenwel daaruit wil opmaken dat het *Nibelungenlied* aen dezen kant van den Rhijn t'huis behoort (2)."

Vrij verder ging echter ALBERDINGK THYM in zijn artikel *Nos revues littéraires*. Volgens hem zoude er omtrent het einde der XIIde eeuw zoo wel in Duitschland als in Nederland een dichter opgestaan zijn die de oude overleveringen betrekkelijk de Nevelingen verzamelde en 't bewuste epos samenstelde. » Verscheidene bijzonderheden er van (voegt hij er bij) stemmen met de nationale overleveringen der Hollanders te samen, en daar de hoofdhandeling op den strande des Nederrijns plaats heeft, daar de held van 't eerste gedeelte dier groote zamenstelling de zoon eens Konings van Nederland is, is 't zeer waarschijnlijk dat de nederlandsche text niet de vertaling van 't Duitsch is, gelijk 't eenigen hebben geloofd, maar wel dat de vlaamsche en duitsche zanger op 't zelfde canevas hebben gewerkt, dat beide één text hebben gevolgd in een dietsch dialect van vroeger tijdstip geschreven."

(1) Alsmede nog dezer dagen in LOUIS DE BAECKER, *des Nibelungen*. Parijs, 1853.

(2) *Verhandeling over de nederlandsche Dichtkunst in Belgie*. Brussel 1838, blz. 34.

Het gevonden vlaamsch fragment vangt aan met het 3779 vers in den duitschen text: langs den eenen kant der bladzijde zijn de eerste letters der verzen weggesneden.

Daer was gereet die spise. uele ende diere genoech
Ay, wat men al wiltbraets. ter cokenen wert droech
*Gunt*heer hiet doe tekenen. den iageren vit vercoren
Dat hi ontbiten woude. doe wart lude een horen
Voer sine tente geblasen. dàt was sine orconde
*Dat*men dien seluen coninc. ter herbergen vonde
·I· *Zege*uriits iagere. seide ic hebbe vernomen
*Bi tbla*sen vanden horne. dat wi souden comen
Ter *herb*ergen sciere.

Het Duitsche luidt:

. . . . die brachten mit in dar
Vil maniger tier 'hüte und' wildes genüch:
Hei, waz men des zer chuchen des chuniges ingesinde truch!

Do hiez der chünich chünden, den jægern uz-erchorn,
Daz er wold' inbizzen; do wart vil lute ein horn,
Z' einer stunt geblasen, da-mit in wart erchant
Das man der fursten edele dazen herbergen vant.

Do sprach ein Sivrides iægere: » Herre, ich han vernomen
Von eines hornes duzze, daz wir nu suln chomen
Zü den herbergen."

Een blik op de rijmen is voldoende om te bewijzen, dat de duitsche en de vlaamsche dichter niet op 't zelfde *canevas* hebben gewerkt; dat beide een text uit vroegere dagen, en dat wel in een dietsch dialect opgesteld, zouden nagebootst hebben is een bloot vermoeden, dat te bewijzen valt. Wij bekennen, dat wij het gevoelen van ALBERDINGK THYM voor zeer gewaagd houden. Men ziet het, de duitsche text kan dienen om in de vlaamsche vertaling (wij houden 't daarvoor) de onvolledige plaatsen aan te vullen.

SNELLAERT heeft een deel van dit fragment in de gemelde verhandeling weêrgegeven, aanvangende met het vers:

Soo voerde hi enen koker. al uol strale goet.

Vóór hetzelve staat in het handschrift:

Sint ic v die waerheit. al besceden moet.

De text heeft hier:

Sit daz ich in die mære gar bescheiden sol,
im was sin edel chocher vil güter strale vol.

Dat *sint* in den zin van *dewijl* (gelijk VON DER HAGHEN, wiens uitgave wij volgen, 't woord *sit* » in vordersatze" opgeeft in zijn *Glossarium*) schijnt ons wel degelijk uit den hoogduitschen text in den onzen overgevloeid.

Wij laten een paar aanmerkingen over 't gezegde fragment volgen.

Soe voerde hi enen koker. al uol strale goet
Van harden stale gemaect. vier groete vingre breet
Wat hiere mede geraecte. dat bleef doet *gereet*
Rechte als een iagere. zegeurijt die helt *reet*
Het sagenne doe comen. des coninx helde gemeet.

Zulke achtereenvolgende rijmen (waarvan een gebrekkig) voegen de Engelschen nog heden door eene *accolade* te samen. De text heeft zulke rijmen niet. Zij zijn echter van eene hooge oudheid: reeds in 't eerste gedeelte des *Reinaerts* ontmoet men er een voorbeeld van (1075 vers.). Op deze plaats en andere van dien aard heeft WILLEMS (wij meenen naar GRIMMS gevoelen) telkens een regel met stippels laten drukken, als ware overal een rijmregel uitgevallen: iets dat wel in vierregelige strophen noodzakelijk is, maar elders niet (1).

Wat verder in dit fragment ziet men verkwistender wijze met het rijm gespeeld:

Doe spranc op met haesten. Guntheer daer hi sat
Die *bere* liep doe *sere*. hoert wieshi doe bat
Dat men *ontbonde* die *honde*. daer si *gebonden* lage.

(1) Zie WILLEMS, Voorberigt van den *Reinaert*, blz. IX.

SNELLAERT stortte zijn letterlievend hart bij deze belangrijke ontdekking uit: hij wenschte (dewijl het gedicht tot *onze* letterkunde behoort, en in afwachting dat men eens dat verloren heldenlied geheel terugvindt) (1), dat iemand zich met de vertaling van den hoogduitschen text mochte belasten.

BLOMMAERTS veder (dezelfde die de uitgave van veler oud-vlaamsche gedichten had bezorgd) werkte bij verkorting het (eenigsins als in den *Reinaert* op zich zelven staande) eerste gedeelte der *Nibelungen* om, doch in eenen den Franschen ontleenden dosch: in de getelde syllabenmaat.

VANDEN HOVEN (DELECOURT), de geleerde Waal, die ook dan, als hij onuitvoerbare plannen ter verbetering, verrijking en verbreiding der nederduitsche spelling, in verband gebracht met de duitsche of oude vlaamsche, voordraagt, niet zelden belangrijke wenken mededeelt, wachtte zich wel voor zulken anti-germaanschen kunstvorm. Hij beproefde eene letterlijke vertaling van 't begin der *Nibelungen*, dat opgenomen werd in het brusselsche tijdschrift *de Broederhand* (1845, bl. 362).

Slechts sedert korten tijd is bij ons het Nevelingenvers eindelijk uit zijn schijnbaren doodslaap opgestaan. Daaraan heeft DAUTZENBERG het zijne toegebracht, die er de » vrolijke daden van Keizer Karel" in bezong (2).

Wij zullen er iets uit aanhalen:

» De zonne gaet niet onder in myne wydsche staten",
Zei Keizer Karel de Vyfde tot zynen onderzaten;
En hulde, en eerbewyzen genoot hy overal
Tot op den oogenblikke van zyn vrywilligen val.

---

(1) Het tweede, door professor SERRURE hervonden fragment van hetzelfde epos bleef tot dusverre onuitgegeven.

(2) Gedichten, Brussel 1850, bl. 141 — 161.

» Uit den oogen, uit den harte", dat was ook toen geen leugen,
Dier spreuke moest het hem zeker in de eenzaemheid geheugen,
Als hy van zyn eigen zone, na 't heilig kroonbeding,
De gelden ten onderhoude zyns huizes niet ontfing.

De volgende regelen heeft de dichter van middenrijmen voorzien:

Wat of op aarde schitter als loutere menschendeugd,
Dat stoort den vuigen vitter in zijne hekelvreugd.
Zijn nijdige blikken branden door kunstig brillenglas
Der vriendschap hechtste banden tot los verstuivende asch.

Meer bekend is bij ons de regelmatige verssoort, spruit der nevelingsche, en die onze alexandrijnsche weêrgeeft, zoo men het eerste halfvers met eene syllabe verlengt. BILDERDIJK gebruikte ze reeds in 1797, in zijn stukjen *Begeerte* (1):

» Kom hier, mijn goelijk knaapjen! Wat wilt, wat vordert gij?
Hoe wordt gij toch geheeten?" — Begeerte noemt men mij.

Hare vloeiendheid, hare gemakkelijke vervaardiging maakt haar bijzonder geschikt voor de Romance: men kent die van *Boudewijn en Sofia*, door WITHUYS, waarin een enkel middenrijm.

Hij zag haar, en zwoer plegtig: 'k ga zonder haar niet heen;
Zij zag hem, en heur harte bewoog voor hem alleen.
Hij zag haar, en beminde in haar alleen de vrouw;
Zij zag hem, en zwoer innig hem eeuwig, eenig trouw.

Zij wisselden *gedachten* van hart in hart gegrift,
En zoete minne*klagten* in zielbekorend schrift.
Zij spraken zich in bloemen, zoo rijk en diep van zin,
En wisselden van ringen, oneindig als de min (2).

Moge welhaast een vaderlandsch epos het vaderlandsche epische vers in zijne volle waarde herstellen en handhaven!

---

(1) *Mengelpoëzy*, Rott. 1823, I. 144.

(2) *Vaderl. Letteroefeningen*, Sept. 1848, n°. XI.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Geschiedenis van den overgang tot en invoering der nieuwe Versmaat.

De Vrijheid heeft mij zelv' met haar gewijde vingeren,
Besnaard, bespeeld, bezield bij d' eedlen Batavier,
Als hij, ten spijt van werelddwingeren,
's Lands eer ook stutte met de lier,
Die onzen boezem nog met sneller klop doet jagen,
Als ons de schimme glanst dier onvergeetbre dagen,
Toen Holland groot was als zijn lied.
Mijn toon, schoon Frankrijk afgeluisterd,
Vloeit vol verscheidenheid, door stijfheid niet ontluisterd,
Vol melody en zwier — een kronkelende vliet.

De rhythmische Lier.

TWEEDE HOOFDSTUK.

GESCHIEDENIS VAN DEN OVERGANG TOT — EN INVOERING VAN DE NIEUWE VERSMAAT.

§ 1. *Invoerders en voortzetters van die maat.*

ANNA BYNS. (omtrent 1530).

Eene der welluidendste lieren van Braband, die hare toonen vóór de Staats- en godsdienstwoelingen der XVIde eeuw aanhief, was die van de geestelijke dochter ANNA BYNS, wier somtijds, doch te zelden liefdrijk lied zich werkelijk tot Poëzy, die zuster des gevoels, verhief. Zij wist hare verzen eene eigenaardige rolling bij te zetten, die de rijmlarij der Rederijkers *e tutti quanti* verre achter zich liet.

Hare verzen, die van vier tot twaalf syllaben loopen, stappen met slagen voort, al horten somtijds hare geklemde lettergrepen tegen een, zoo als men dit wel in 't Nevelingenvers en in den middennederlandschen versbouw mede ontmoet. Door 't vermenigvuldigen des rijms trachtte zij te vergoeden, wat zij gevoelde dat aan de cadans harer regels ontbrak: in dien zin was 't rijm bij haar een rhythmische klankval.

Haar Refrein op den Mei is algemeen bekend; zie hier eene strophe van een, zich in denzelfden trant, bewegend Refrein, waarin » Godts schoonheyt wort betoont door de creaturen"; zij bevat 18 verzen, zonder den stokregel (slotregel).

Wílt nu uítgaen métter mínnende brúyt,
Daer bloémkens stáen en welríeckende crúyt
Doet véspertye.

En wilt gádesláen elk sónderlíng virtúyt.
Siet córen en gráen, en loóft overlúyt
Désen sóeten Méye.
Hém, die de béesten verléent vólle wéye
Met dórre héye, de schaépkens kán versáeyen
Door 's dáus bespráeyen,
De blóemkens doet gróeyen in élk contréye,
En cleétse mét coleúr soo ménigherléye
Dóor der sónnen ráeyen,
Hoewél sy níet en spínnen óft en náeyen,
Dat cóninck Sálomón, al wás hy máchtig,
Met soo schóonen coleúr, oft mét soo fráeyen,
Nóyt en wás becleét, dát is waeráchtig;
Cleédt hy 't grás, en ís hy der béesten gedáchtich,
Péyst, hy sórcht voor de ménschen dúysentmael méer.

Volgens 't rhythmus scandeert men ook: Dóet véspertye, zoo als eenige regelen verder: Verleént volle wéye; eene wankelbaarheid die in de (over 't algemeen min keurige) trippelverzen onzer hedendaagsche dichters wel plaats grijpt.

Men zoude zich bedriegen met te gelooven, dat de streng getelde maatregeling aan die beggijne onbekend was: trouwens zij schreef een Refreyn (Samenspraeck tusschen Ziel en Lichaem) op een alexandrijnschen trant, waarin zij én de elisie én de gepaste afwisseling van staande en slepende rijmen degelijk in acht nam.

S. Wie kost u wildt belust doch brengen in bedwanck?
L. De reen die temt den leeuw en stiert al 't aertsch beranck.
S. U wederspannich oogh my duystmael heeft doen sterven.
L. Dwaesin, ghy liet door 'tsel al ydelheyt inswerven (1).

In wat jaar dit gedicht vervaardigd is, kunnen wij met geene zekerheid bepalen, maar wij mogen het misschien tot omtrent 1540—50 t' huis brengen.

(1) *Den Geestelijcken Nachtegael* van Anna Bijns. Antwerpen 1620, in klein 8°., zeer zeldzaem; 't is een uittreksel uit hare Refreijnen, waaronder wij echter de Samenspraeck tusschen Ziel en Lichaem niet ontmoet hebben. Zoude dit stuk, dat hier als 't laatste voorkomt, wel van haar zijn? Zoude 't eene latere vrucht dan hare, in eene andere dichtmaet geschreven, Refreynen zijn?

CASTELEYN. (1548).

Uit dezelfde bron, waaruit het taalbederf voortvloeide, kwam ook 't bederf der nederduitsche Verskunst voort: want even als de geschiedenis van de taal eens volks met de geschiedenis zijns vaderlands, zoo is ook de bloei en 't verval des Versbouws met die der Taal- en Letterkunde innig verbonden. Hadden de Rederijkers, door den invloed van 't burgondische hof op een fransch pad medegesleept, den bastertwoorden eene ruime deur geopend, met de taal ging ook de dichtvorm allengs verloren, terwijl echter een gevoel van maat en melody bij den dichter nog lang voortheerschte.

Er stonden, als leermeesters, mannen op, die op het titelblad hunner *Ars Poetica* den titel van *Excellent poëte moderne* ontfingen. Wij bedoelen hier vooral MATTHYS DE CASTELEYN, priester tot Audenaerde, die zijn werk *De Konst van Rethoriken, allen aenkommers ende beminnaers der selver een zonderlingh exemplaer*, in 1548 afmaakte, dat in 1550 te Gent de eerstemaal in 't licht verscheen.

Zijne 102de strophe luidt als volgt:

Angaende van langden, end der metren verstant,
Dat blijckt voor de handt, soo elck mach weten:
Neghene en twaleve useertmen hier int lant,
Niet min, elcke Kamere heeft haer verbant;
Maer ghy dicht, dat en sult ghy niet vergheten.
Wy leeren nochtans uten Poëten
(Wiens compositie ick ooit vul weerden zagh),
Dat een reghel duert, onghetelt, onghemeten,
Also langhe alst eenen aesseme heerden magh.

Wilde men die beide laatste regelen onbepaaldelijk verstaan, dan zoude men er geen den minsten versbouw in kunnen zien: want wat wordt er van een metrum dat de syllaben telt, noch weegt? Doch dat CASTELEYN, die de verzen welke hij onder de goede schikte, vrij van den wille-

keur der Rederijkkamers, de zaak anders opvat, blijkt daaruit, dat hij die van negen tot twaalf syllaben bepaalt, welk laatste getal met dat der Alexandrijnen overeenstemt: een vers inderdaad zoo lang, dáár 't uit zes voeten bestaat, » als eenen aesseme herden magh."

Wij gelooven niet, dat CASTELEYN meer vrijheids in die regelen gezien heeft dan wij hier voordragen. BILDERDIJK, eene *quintessentia* er uit halende, die er misschien niet in ligt, zag er veel fijner opmerking in steken. Hij commenteert die slotregelen aldus: » Deze uitdrukking, zoo belachlijk zij ons thands ook voorkome, behelst eene algemeene waarheid, welke bij alle volken doorstraalt. De Oosterlingen, rijk in woorden en weelderig in stijl en uitdrukking, wien de rede als een overvloeiende stroom van de lippen vliet, hebben van ouds lange verzen; de noordlijke volken daartegen, spaarzaam in woorden en kort van stijl, hebben zeer korte verzen. Eene uitdrukking naamlijk, op eene zekere wijze afloopende, is een vers, en de overeenstemming of eenvormigheid van tred of afloop der op elkander volgende uitdrukkingen, is hetgeen het eerste denkbeeld van *Versificatie* gegeven heeft."

Toen eenmaal de vertalingszucht in Holland was doorgedrongen, moest al spoedig, onder meer dan één opzicht, de vergode RONSARD, die zijne werken in 1567 eerst uitgaf, den toon aan de hollandsche Poëzy geven, en de alexandrijnsche met andere getelde-syllabenmaten zich in ons land over- en inplanten. JAN VAN HOUT had RONSARD reeds in zijne jeugd beoefend. Over dezen hollandschen dichter (wij drukken op 't eerewoord) thans eenige regelen.

JAN VAN HOUT (1575).

Bij KAREL VAN MANDER (1) wordt deze als de eerste opgegeven » die de fransoysche versmaet" by ons wist aen te wenden.

---

(1) Voorrede van het *Schilderboeck*. Haarlem 1604.

De vaderlander, die, als DOUSA, beurtelings rapier en pen wist te voeren ten beste der nederlandsche vrijheid, wier bestaan in dat van Leyden werd bedreigd, was van 1564 tot 1609, met uitzondering van enkele jaren, secretaris (pensionnaris, zegt v. MANDER) dier doorluchte stede (1). Zijne lier was beurtelings voor 't vaderland en de godsdienst (die twee verzusterde verhevene hartstochten) gestemd.

Nadat hij in zijne jeugd RONSARD en PETRARCHA had beoefend, en bij den een de gelijkheid van syllabental gevolgd, bij den ander de welluidendheid der verzen nagegaan had, stelde hij, als een hollandsche TYRTÆUS, zulk een forschen toon op zijne lier, dat men hem als den eersten dichter in den nieuwen Versbouw mag begroeten.

Ten tijde namelijk dat de krijgsknechten door de burgerij uit Utrecht verdreven werden, en wel nadat CATHARINA DE BERGHES door haren mannenmoed 't slot Vredenburg had doen afbreken, bekleedde hij 't voorzegde ambt (1577). Hij (de boezemvriend en rechterhand des onsterfelijken VAN DER WERFS) maakte bij die gelegenheid een gedicht, waarin op verscheidene plaatsen het vrijheidsvuur, dat hem bezielde, voortgloeit.

Schoon STRICK VAN LINSCHOTEN het, *zoo hij zegt*, naar BOR herhaald hebbe, en wel vrij gebrekkig, zullen wij er *con amore* den aanhef van wedergeven.

De kloeck' en mannelicke kracht,
Al sins een langen tijd veracht,
Tot onder in de snee versmadelick ghedoken,
Komt, naer de son sijn gulden' vat
Ghedreven heeft het oude pat,
Den voorghestelden tijd gheweldigh uitghebroken:

---

(1) Zie eenige uittreksels van zijn *Dienstboek der stad Leyden*, in COLLOT D' ESCURY, *Hollands roem in Kunsten en Wetenschappen*, IVde deel, IIde st., blz. 421. Er bestaat van dezen dichter een fraai portret, geteekend *W. Swanenb. sculps.*, *anno* 1608; rondom leest men: *Janus Hautenus*, *reipubl. Lugduno-Batavae a secretis*, *natus anno* MDXLII (1542), *die* XIV *Decembris*, en een Latijnsch sixtijn: *Inclyta Lugdunum*, *manibus servata tuorum*, enz., geteekend D. H. (D. HEINSIUS.)

Al ist dat men het leeuken naeckt
Van jonghs op voet, en huislick maeckt,
Zijn leeuwen-aert en sal daerom noch niet verflauwen:
Want als men hem ten lesten terght,
En tot verstorenisse verght,
Bruickt hy straks sijn geweld, sijn tanden, steert en klauwen

Soo ginght met u, o stad *Utrecht*,
Sins dat gy luy' waert uytgherecht,
En u *strijtbaer* ghemoet in breydel was bedwonghen
Van hem, die 't Rijk altijts vermeert (1),
Wiens naem alleen schrickt en verveert,
Hem die gheweldigh heerst in d' alleroudste tonghen.

Dat hy het huys (2), groot van ghewelt,
Tot een ontsich u had ghestelt,
Ghelijck een vader doet, die roey voor 's kinders oghen
Most gy, al was om draghen hert
Veel spijt, veel leet, veel hoon, veel smert,
Recht of gy slaven waert, ghedulden en ghedooghen.

Na nog eenige uitgeboezemde strophen, sluit de zanger van Utrecht aldus:

Dees u aendoende groot ghewelt,
Hebt gy haer macht ter neer ghestelt.
Wast niet een groote lust u kloekheyt te *aen*merken,
Met wat een martiael ghemoet
Gy dees ter poort uitwyken doet,
Nu gyse in boeyen hadt op 't slot en inder kercken?

Dit stuck verheft u ouden naem,
Dit stuck ontwaeckt u oude faem,
Die nu by naest eene eeu in u luy hadd' gheslapen:
Dit werck so heerlicken begonst,
Ten einde drijft; 't is nu klein konst,
Naerdien gy in de hand ghenomen hebt de wapen.

---

(1) Keizer Karel; eene zinspeling op den ouden titel: » altijts vermeerdere srijcx."

(2) Vredeborg.

En denckt dat *uwe oude* eeu
Vergeefs niet gaf den Stichtschen Leeu:
Betoont u Bataviers d'oû vreese der vileynen
En werpt nu wal en vesten *om*,
Ja, neemt gansch wech de saeck daer*om*,
So gy nu hebt ghedaen, wilt u daer neven weynen.

Terwijl de kinderkens sijn cleen,
So werd by hen met schrick geleen
De roede voor de schou ghestelt uit haren handen,
Maer als sy meerder sijn bedaegt,
Siet mense dees, daer met gheplaegt
Sy voormaels sijn gheweest, al heimelick verbranden.

Ziedaar eene bezielde versificatie, een Vondeliaanschen rijmtrant. De lauwer der Vrijheid en die der Dichtkunst groene JAN VAN HOUT onsterfelijk om de slapen!

Er zijn ons twee andere onuitgegeven stukjens van dezen dichter bekend. Het eene schijnt al tot den nieuwen trant te behooren, en draagt onderaan de date 11 Decembris 1575, met de woorden: » Tot een gedencteycken vande geduyrige ende onveranderlicke vruntscappe, wylen hoochgeleerden, Eedelen, Erntfesten, Joncheer JOHAN VAN DER DOES, Heere van Noortwijc, by tijden vande tweede belegeringe der stadt Leyden, in de uiterste hongersnoot en sterfte gemaect, es dit gestelt by my JAN VAN HOUT" (Dus verkeerdelijk door K. VAN MANDER als VANDEN HOUTE aangegeven). De verzen luiden:

Vruntscap gemaect,// 't schijn bedect,
Vergaet soubyt
Als comt de noot,
En scielic laect. // Mer die verwect
Wert in een tijt
Van angste groot,
Als elc een waect,// en noot deurbuert,
Geen leet, noch spijt,
Noch storm, noch stoot
Haer wortel naect. // Mer onbevlect
Blijft, hoe lang 't lijt:
Ja naer de doot.

Het andere is eene hoogst kunstige vertaling van HORATIUS Ode *Eheu fugaces, Posthume*, uit het album van AELBRECHT VAN LOO voortkomende, en in de gewoone getelde-syllaben-maat geschreven, onder de date van XI Sprockele XVcLXXVIII. Wij deelen 't begin er van mede:

Eylaes, eylaes, hue vliegen zo
Zeer snellic voort (o vrunt VAN LOO)
Mit vlercken van de wint de scielic vliende jaren:
Want d' un-betemde doot vertrect
Geensins, of eerlic zijn bedect
Mit rimpels diep tgesicht, den cop met grize haren;

Al waert ooc dat op elcken dach,
Gi offer-duende, dedet slach
Ten hundert stieren vet, om d' altaers te verlaeyen
Des zwarten Pluto, die niet pleecht
Van tranen brac te syn beweecht,
't Gemuet is hem versteent, gi sult hem zo niet paeyen. — enz.

Die stukken stellen den overgang der oude tot de hedendaagsche versificatie buiten allen twijfel vast.

JAN VANDER NOOT (1580).

Keeren wij terug tot de proeven van den nieuwen Versbouw in Braband.

Reeds op 't einde der XVIde eeuw was jonkheer JAN VANDER NOOT, patricius van Antwerpen, er op bedacht, om eene verbeterde versificatie in te voeren. Schoon twintig jaren vroeger schrijvende dan jonkheer DUYM, had hij nogtans een veel beteren versbouw.

Niettegenstaande hij de loopende en staande rijmen in zijne Alexandrijnen doorgaans wel in acht-nam, en zelfs een buitengewonen roem genoot, dien de geleerde WILLEMS heeft nagegaan (1), maakte hij weinig opgang met — althans vond

(1) Achter den Belgischen Muzenalmanak van 1830.

hij weinig navolging in zijn verbeterden verzentrant, waarvan een staaltjen:

Komt, leert met vreughden hier, ghy maeghden en joncvrouwen,
Wat mans ghy schouwen sult, en wat man ghy sult trouwen,
En tot wat ouderdom, volgende vriendenraet;
Hoe ghy ook kennen sult de schalcke vryers quaet.
Komt t'uwer baeten noch de vryers kennen leeren,
Ghy dochters wel bedacht, die u vol*ghen* ter eeren,
Komt ghy ook die ghedoolt, als ghyskens hebt, verblint;
Leert u bekeeren hier, als schaepkens, bat ghesint. (1)

Ziedaar reeds in Braband de tiktak ingevoerd, die later naar Zeeland overwaaide en door CATS werd aangenomen.

DE KAMER IN LIEFDE BLOEYENDE (1584).

Het poëtisch oor, zoo wij zagen, had reeds menig jaar te voren ontdekt wat de Rederijkerkamer van Amsterdam, waarin 's lands letterkundig triumviraat zetelde, nog maar vermoedde of voor wenschelijk hield.

In den jare 1584 gaf zij hare *Tweespraeck van de nederduytsche Letterkonst* uit, waarvan KOORNHERT de voorrede schreef, wiens dichtregelen in 1567 nog vrij mank liepen (2). Men begrijpt licht, dat ROEMER VISSCHER zich met voorliefde aan zijne vrijrollende maat hield, die inderdaad voor 't puntdicht, zoo als hij 't verstond,

---

(1) SNELLAERT, bes. werk, blz. 223.

(2) Blijkens zijn *Lof in de gevangenisse*, voorkomende in 't *Bedroch des werelts*, en gejaarteekend. 't Stuk begint aldus:

Godt almachtich is wonderlyck in sijn wercken,
In al 's menschen doen mach men oock wonder mercken.

COORNHERT, die in *'t Recht gebruyck en misbruyck van tydlicke have* sommige regelmatige verzen schreef (1585), overleed in 1590; SPIEGHEL in 1612.

uitmuntend geschikt was, en 't ook nog ten huidigen dage blijft. De Kamer, opzettelijk *over den Maatklank* handelend, drukt zich in dezer voegen uit:

» De Prosodia souden wy maetklanck moghen noemen, om datse bevat het hoogh en leegh, kort ende lang uytspreken der silben; want onder de silben syn *langhe*, en *korte*, en *twijffelingen*, die nu langh ende dan kort sijn moghen; de korte rekent men een poos ófte *pause* toe, en de lange twee posen: dit noemt men voeten, omdat de ghedichten der rijmers, na de vervoeging derselver, schicklijk of wanschicklijk voortloopen. De Reedners van ouds hebben dit in haar schriften mede waergenomen."

Wat overeenkomst de oratorische cadans met de geregelde voeten der versmaat heeft, schijnt ons ter dezer plaatse verkeerdelijk aangestipt.

» Maar (voegt men er onmiddellijk bij) onder ons is 't zoo heel vreemd, dat wy rijmers, naulijx oit daaraf hebben hooren spreken, ick laat staan dat wy in ons dichten daarop zouden achten."

Het geldt hier het invoeren van getelde verssyllaben of van gelijktoonigheid in de versregelen, gelijk ons de volgende reden aanduidt:

» Oóck vintmen dat sommighe rijmers hun gedichten zoet, der anderen wreed vallen; dit komt doort wel ófte misstellen ende voeghen der silben: COLYN VAN RYSSEL in sijn *Spieghel der minnen* schijnt dit uyter naturen (óf moghelijck met voordacht) waarghenomen te hebben (1). Daar sijnder oock huydendaaghs die er op beghinnen te achten: ende ick laat my niet anders voorstaan, só men hierin met verstandighe opmerking vóórt vaart, of 't sal metter tijd een behaechlijke cierlijkheid ende welstand in onze taal brenghen.

» Doch dunkt my, dat men meer na den aard van

(1) COLYN VAN RYSSEL gaf, omtrent 1561, dit nu hoogst zeldzame werk uit. Men ziet, hij kwam al vrij laat, om geene min of meer gelijkvloeiende verzen te schrijven.

onze spraeck, als na den voet der Latynisten moest te werck gaan: *mits wy door de menichte der eensilbige grondwoorden zeer veel langhe silben hebben.*"

Na deze juiste opmerking, dwaalt de Kamer geheel van 't spoor, en (even als bij de Vlamingen zoo menig geleerde in *us* van vroeger dagen, die onze taal tot de Hebreeuwsche t' huis bracht) wil zij onze maatregeling naar die van den volke Israëls inrichten: » Bij den Hebreën (vervolgt zij) souden wy moghelijck gelijckformiger voorschrift vinden, die, ghelijck als wy, somwijl in 't end van hun vaersen, óóck in de sneden derselver, rijm gebruicken (?), ende seer veel langhe silben (*Cantices Helie*): alsó sy maar twe voeten besighen, d' een kort, d' ander lang; só datter wel veel silben aen een volghen, maar geen twe korte aen een."

Tot zoo ver dit zonderlinge stelsel, op een misslag over de wieg onzer taal gebouwd.

Verder leest men: » Het is veel ghedaen als wy nu tusschen de X ende XIV silben onse reghels dwinghen; daar, na mijn verstand, ghelijck luydende reghels van eene lengte behóoren te sijn.

De drukker des werks, WILLEM BOOGAERT, belastte zich om een staaltjen van den verouderden en van den verbeterden verstrant te leveren. In 't eerste zegt hij:

Ghy spelders, lesers, schrybenten en oratueren,
Siet, doorleest, verstaet, ontknóópt dit in u humueren:
Hier is wijsheyts hoope, welsprekentheyt by maten,
Ick siende, hebb' drucken niet kunnen laten.

De tweede proeve slaat op 't blazoen der Kamer, een Christus aan een boom genageld verbeeldende:

Aensiet dees stercke bóóm, met 's werrelts sond belast,
Met plompe nagels slaan, sy hem aan dese vast;
Hy *verliet* 's Vaders troon, in 't tranendal hy quam,
En door sijn goedichheyt, ons sonden op hem nam,
Verlost ons vanden doot, hel, en verdoemenis,
Dus Christi is ons hooft, ons kappeteyn gewis.

Zonderling is het dat de verzen van COORNHERT, die

bij dezen medewerker aan de gemelde *Tweespraeck* der amsterdamsche Kamer een jaar na hare uitgave zijn verschenen (1585), in het *Recht gebruick van tydlicke have* veel minder geregeld dan de voorgaande afloopen:

In tydlick goed vintmer arm, middelbaer en rijck:
't Leven der armen waant elck mensch ellendigh,
't Gemeene pijnlick, omme d' arbeyt bestendigh;
Maar 't rijcke saligh, door weeldes valsche blijck, — enz.

JACOB DUYM. (omtrent 1594).

Na 't geen wij van den dichterlijken JAN VAN HOUT gezien hebben, blijkt het dat SNELLAERT te onrechte DUIJM heeft opgegeven als een der eersten, die de heldenverzen in Holland geregeld inbracht (1). Deze jonkheer, in 1547 te Leuven geboren, ging naar Leyden over, en zegt in een zijner werken (omtrent 1594): » Ende veel onder haer lieden (de dichters) hebben cleyn acht genomen op de mate ofte veelheid der syllaben, makende hare regulen dan van thien, dan twaelf ende van vijftien syllaben lanck, al naer dat haer voor coemt, daer ons nochthans de fransche dichtstelders eenen bequameren ende constigeren wech sijn wijsende, maken ende stellen allen haer veirssen (soo sy die noemen) altijt op een maet, het sy van twaelf ofte van derthien syllaben, oft (soo sy die noemen) *masculine* ende *feminine*, dat is van twaelf ende derthien overhandt, maeckende altijt op de seste syllabe een cesure, dat is een afsnijdinghe, ofte op de vierde ofte vijfde, naer den eisch vant werck: het welck ick hier in mijn Spiegelboeck soo seer hebbe gesocht naer te volghen als 't mogelijck is gheweest."

DUYM eerbiedigde den klemtoon weinig, en schiet allesins bij zijne voorgangers te kort.

---

(1) *Bekroonde verhandeling over de Nederd. dichtkunst in Belgie.* Brussel 1838, in 8°., blz. 219.

KAREL VAN MANDER. (1603).

Deze Vlaming, die met zoo vele anderen naar 't verdraagzame Holland overging, gaf in 't begin der XVIIde eeuw een leerdicht uit, vroeger in den ouderen rijmtrant opgesteld, en deed het voorafgaan van eene voorrede, die eenige belangrijke regelen behelst, en aan den dichter JAN VAN HOUT de eer, die hem toekomt, geeft: » Ick hebbe dan (zegt hij, vóór zijn leerdicht op de Schilderkunst) van over eenige jaren van deser stoffe mijn tijtverdrijf en wandelen gemaeckt, en desen Schilder-consten grondt te stellen in *Vlaemsch* rijm-ghedicht. Ick hadde, dit bestaende, geen recht verstandt van de fransche dicht-mate, dan evenwel geen behaghen in onse gemeen oude mancke wijse. Ick segghe manck omdat wy de regelen niet op eenderley mate en gebruyckten: daerom volgd' ick de langde van d' italiaensche Octaven: dan op onse wijse oversleghen [geschikt]. Ick heb geen een-syllabige rijm-woorden, oft die op de leste syllabe den rijm-clanck hebben, gebruyckt, dat zijn die de Fransche *masculin* noemen, en ick, op [zijn] Vlaemsch staende rijm-woorden; maer hebbe overal genomen die den clanck op een na lest hebben, die ick vallende noeme en de Fransche *fiminin*; hebbe ook vermijdt, die op twee na de lest den clanck hebben, die ick struyckel-dichten noem, op d'italische wijse diese heeten *Druccioli*."

Tot proeve diene de 15e strophe van het gedicht:

COORENHEERT, een Poëet, neerstich van zeden,
Had in den mondt voor een spreeckwoort gemeynich,
Als hy eenige sach, die niet en deden
Dan hunnen tijdt overdadich besteden:
Sy hebben te veel, dat ick heb te weynich,
Nochtans wy 's even veel hebben; pleynich
Meynende tydt, die hy veelsins bestierich
Socht te winnen met vlijt, altijt tijtgierich.

» 't Hadde misschien (zegt VAN MANDER) den dichtverstandigen beter behaeght, dat ick dit myn gedicht met fransche voeten hadde laten voort-treden; dan 't hadde my swaerder, en de jeught duysterder mogen vallen (?). Ick

bekenne wel, datmen gallischer wijse, op alexandrynsche mate wel wat goets soude doen: dan, daar hoeft groot opmerck, en langhen tijt toe, om vol schoon stoffe en vloeyende te wesen: en bevinde ooc seer goet en welluydende, datmen zijn tweede syllabe altijt hardt of langh neme, en d' eerste cort, ghelijck sulcx in onse sprake eerst in 't gebruyck is ghecomen door den grooten dichter d' heer Jan van Hout, pensionaris der stadt Leyden, die uyt Petrarcha, Ronsard, en andere, sulx van in zijn jeught waerghenomen, en ghevolght heeft.

Nu ick van de Dicht-const beginne te verhalen, wil ick heel cort mijn ghevoelen, en welmeyninghe daervan segghen, te weten van de opstijghende (iambische) en by *ons in swanck comende fransche wijse en maet*, stellende eenighe voorbeelden van goede en quade reghelen. Eerst in de commune van thien en elf syllaben, desen regel van elven met zijn feminyn of vallende rijm acht ich goed:

Schoon jonghe jeught, meesteersse van mijn leven.

Goet, omdat hy binnen zijnen viersyllabigen rust-clanck [caesuur] begrijpt een volcomen sin; oock omdat 't gevolgh des regels eenen volcomen sin in hem selven begrijpt, sonder van 't naevolgende te moeten ontleenen [sonder oversprong]. Dese volghende van thien syllaben, met staenden rijm, is niet soo goet:

Een man, die wel ervaren is ter see.

Want zijnen rust-clanck comende op Wel, moet van 't naevolghende ontleenen.

Nu aengaende de ses-voetige Alexandrijnen, van twaelf en derthien syllaben, die op de seste den rust-clanck hebben, acht ick desen reghel van derthienen goet.

In Gods gheplanten hof, in 't lustigh Oostigh Eden.

Want hy binnen rust-clanck, en in sijn geheel, volcomen sin begrijpt . . . .

't Bevalt my niet, dat sommighe onser nederlandsche dichters niet achten op 't smilten der vocalen, sonderlinghe als 't hun soo te pas comt."

Tot dusverre VAN MANDER. Men ziet, dat hij den versbouw in eene stalen keurs wil prangen, die aan de Poëzy alle losheid en leven ontzegt (1).

HOOFT (1608).

Deze puikdichter begreep de zaak geheel anders dan de Schilder-poëet, bij wien eene stijve taal eenen stijven dichtvorm, door zijne begrippen omtrent den versbouw, ten gevolge moest hebben. Met een schat van kundigheden, van oude en hedendaagsche talen toegerust, met een gevoelig hart, een fijn oor en eene jeugdige verbeelding begunstigd, ondernam de dichterlijke en geleerde jongeling, in 1598, eene reis naar Duitschland, Italie en Frankrijk. Het kon niet anders, of zulk een scherpzinnig ontluikend vernuft, moest zich met een aantal opmerkingen verrijken. Na 't gene wij echter hierboven, vooral door JAN VAN HOUT, reeds geleverd zagen, kunnen wij het gevoelen van professor SIEGENBEEK niet onvoorwaardelijk aannemen, als hij van den doorluchtigen DROST zegt: » Op deze reis ook met de voortbrengselen der beste italiaansche dichteren, gemeenzaam geworden, leerde hij van hen regte denkbeelden omtrent de maat vormen, en zocht eene gelijke zoetvloeijendheid in zijne eigene dichtstukken te brengen, als hij in de hunne met verrukking opmerkte; weshalve hij, met regt, als de voorname hersteller van den ouden gebrekkelijken trant der Nederduitsche verzen geprezen wordt (2)."

---

(1) Zie verder mijn artikel op dien rijmschrijver in 't *Belgisch Museum*, D. VI, bl. 1—40.

(2) *Beknopte geschiedenis der Nederd. letterkunde*, blz. 97. — PIETER HUISINGA BAKKER, in zijne *Beschouwing onzer nederduitsche verzen*, geplaatst in de werken der Maats. van Leyden, V, beweert óók verkeerdelijk dat men sedert COORNHERT, » meer en meer op maat en toon begon bedacht te zijn, doch 't niet ver bracht tot HOOFT hierin den weg baande, de maatrijke VONDEL onze Poëzy op vaste voeten zette, die SPIEGEL maar somtijds ontmoet had." MARNIX in zijn *Boeck der Psalmen* (1580), had vóor COORNHERT de getelde-syllabenmaat reeds vrij keurig gebruikt.

Een ander dichter had meer dan dertig jaren vóór hem de nederduitsche vervormde lier met een machtigen greep aangeslagen. Trouwens, de brief, dien HOOFT aan de oude amsterdamsche Kamer *In liefd' bloeyende* uit Florence schreef, dagteekent van den jare 1607 of 1608. Schoon men er nog staande en slepende rijmen in ontmoet gevolgd door andere staande en slepende, kan men aan dat merkwaardig gedicht, tien jaren vóór VONDELS *Warande der dieren* opgesteld, de verdienste niet ontzeggen van een periodischen zwier in den versbouw te bezitten dien men bezwaarlijk elders zou ontmoeten. Men luistere, hoe hij in den lof van Florence uitweidt:

Die stadt, wiens vryheit is in vorstlijkheit verkeert,
En die zich eindlijk van haar burgers ziet verheert,
Van burgers, die door list en koopgeluk, haer zeegen,
't Groot Hartoghdom en eer en heerlijkheit verkreegen,
Florence, 't schoonste dat mijn oogh ooit heeft ontmoet,
Wiens vruchtbaare landouw van d'Arno werdt gevoedt,
Doet om haer çierlijkheit van taal my in haar blijven.

In welk een majesteitvollen melodystroom ontwikkelt en verbreidt zich hier de gedachte! VONDEL was zoo zedig als groot, toen hij bekende, ook met betrekking tot andere verdiensten van HOOFT dan omtrent den versbouw, dat hij zonder HOOFT geen VONDEL zou geworden zijn. LAFONTAINE voelde zich, in reeds gevorderde jaren, eerst dichter bij 't hooren voordragen eener Ode van MALHERBE. Eene trillende snaar doet de onaangeraakte snaar van een ander speeltuig mede trillen: de genie ontvonkt *come favilla in fiamma.*

YMMELOOT (1614—1626).

Veertig jaren later dan *'t Cort begryp der XII boeken Olympiados* van den vlaamschen VANDER NOOT dagteekent, immers in 1614, toen VONDEL's *Pascha* al twee jaren verschenen was (in welks voorrede de nog niet ontwikkelde, maar reeds met eere opgetreden dichter over de nieuwe versi-

ficatie niet spreekt, wellicht omdat zij toen reeds burgerrecht had bekomen), trad YMMELOOT in Ypre op, zond een gedicht ter eere van den Aartshertog ALBERT in 't licht, en verklaarde daarbij plechtstatig, dat zijne heldenverzen uit zuivere iamben bestonden: iets waar de Vlamingen tot hunne letterkundige wedergeboorte altijd hoog meê liepen, en dat BILDERDYK, als door velen te Rotterdam even hoog gewaardeerd, de Rotterdamsche ketterij noemde.

Reeds had de aanstaande zanger van LUCIFERS opstand tegen den Schepper SENECAES TROJAS in de *Amsterdamsche Hecuba* nagezongen (1625), en in schier vaste sophokleesche broozen gestapt, toen de ypersche YMMELOOT eerst opzettelijk op 't metrum terugkwam in zijn werk: *La France et la Flandre reformées, ou traicté enseignant la vraye methode d'une nouvelle poesie françoise et thyoise, harmonieuse et debitable* (Ypre 1626). Deze hervormer, die zijne eigene verzen ten voorbeelde opgaf, was op 't nasporen dezer verbeterde versmaat gekomen, omdat menigvuldige wanklanken in de heldenverzen hem hinderden. Volgens hem zijn er drie hoofdpunten in onze verzen aan te merken, namelijk: het rijm, het juiste getal lettergrepen, en de harmony of melody, welke grootendeels van de iamben afhangt, en zonder welke geen gedicht kan gezongen worden. Over de waarde der lettergrepen zegt hij, dat eensyllabige woorden kort of lang, volgens hunne plaatsing, kunnen worden. Een tweelettergrepig woord kan nooit in de beide lettergrepen kort of lang zijn, omdat men zich gedwongen voelt opvolgenlijk te rusten en zich te bewegen (1).

---

(1) SNELLAERT, *Verh. over de nederl. Dichtkunst in Belgie*, blz. 223, die er te recht bijvoegt, dat het onverschillig lang en kort maken der particulas nog menig vers stroef maakt; doch blijkbaar mistast, als hij zegt dat de prosodie van YMMELOOT, hoe gebrekkig dezelve thans moge voorkomen, toen eene nog onbekende harmonie aan de *Nederlandsche* Dichtkunst gaf. De niet zeer zedige YMMELOOT (trouwens zijn titel schreeuwt luid, maar zegt weinig) bepaalt dan ook zijnen invloed tot de vlaamsche dichters. De plaats is voor de literarische geschiedenis van Vlaanderen merkwaardig. In het *Triple meslange*

Deze laatste regel is, wat kortgenomen lettergrepen betreft, een hoofdregel voor de strengere metrische versificatie, en men ziet dat YMMELOOT op *zekere* punten half-juiste denkbeelden heeft voorgedragen (1).

(blz. 3) zegt hij : » Si bien qu'à la verité pourrions dire, que depuis que nostre dicte dispute entre Bellone et Astrée a veu le jour, elle a faict naitre à Ipre autant de poëtes Thyois (esguillonnez principallement par la douceur dudict accent) que pensons y avoir en tout le Pays-Bas, combien qu' il s' en peut trouver de meilleurs. Car autrement seroit faire tort au Sr. de Terdeghem, au territoire de Cassel, aiant entre autres faict un fort brave poëme sur les ioyes de Paradis, a Monsieur et maistre Justus de Hardwijn, pasteur d' Auweghem, près de Tenremonde aiant chanté le poëme sur le psaulme *Misericordias Domini*, apres s'estre rangé à nostre accent; a maistre Olivier de Wree, licentié en Bruges, et a maistre Guillaume van Nieulandt, peintre d'Anvers, par ses derniers traictez, dont l'un s'intitule *Poëma vanden Mensch*, et l'autre est une tragédie de Cléopatre; le tout avec exacte observation du dit accent."

In zijn werk *La France et la Flandre reformée* enz. spreekt hij mede van den Heere van Opdorp, Theodoor van Liesvelt (lees Liefvelt), die de eerste vlaamsche vertaling van *Du Barta's weke* maakte, doch zonder 't accent in acht te nemen, eene schuld waar een later vertaler, de Bon. van Asperen, niet in verviel (Ib. blz. 53). Van beide geeft YMMELOOT voorbeelden op. Het accent heerscht mede in de vertaling van dit *destijds* zoo beroemde werk door ZACHARIAS HEYNS, verschenen te Zwolle in 1616.

(1) Men oordeele eenigsins nauwkeuriger uit den text (blz. 3 en 5 van het *Triple meslange*): » Il se rencontre un doubte sur aucuns mots dissyllabes et composez de deux mots, si comme : *voor-beeld*, *jaght-hond*, *loop-schans*. Comme toutes monosyllabes sont sans accent, les dicts mots ainsi composez de deux mots, se peuvent colloquer indiféremment.

Ainsi Daniel Heins chante :

Ghy Heems-kerck, diemen sagh Mars over Thetis bringhen.

Et bien tost après :

Heems-kerck die dwars door 't ys en yser dorste streven.

Il se trouve encore un autre changement d'accent ou quantité en

Wil men YMMELOOT hooren, waar hij den mildbegunstigden DESPORTES nazingt:

O Nacht, jalourse nacht, die tot mijn leet verzworen,
Des hemels baen verlicht met klare maneschijn,
Hebbe ik u tot mijn hulp met goeder wensch verkoren,
Op dat ghy mijn gheluck soudt wederstandigh sijn?

Ick meende door 't ontmoet van uwe duyster*heden*,
Dat een zwartverwich kleed had 's hemels oog be*dekt*,
Maer oft' waer zomerdach, ghy zaeyt duyst klarig*heden*
In 's hemels hoog gewelf, waermede ik word ont*dekt*.

WILLEMS, die dit stukjen eene plaats onder zijne *Liederen* (1) inruimt, noemt die verzen te recht schoon; ze zijn inderdaad van eene vloeiende welluidendheid, die hier slechts eenmaal verkracht wordt ten gevolge van den valschen regel, dien wij in Prosodia's van onze dagen nog ontmoeten: Eensylbige woorden zijn kort of lang, volgens hunne plaatsing. 't Rijm in het tweede couplet is verkeerdelijk het Fransche nagebootst.

» Wy dachten (zegt LAMBIN in 't *Belgisch Museum*, IV, 151), bij het lezen van YMMELOOT's rymen, en nietmin van zijne verhandeling, aantoonende de ware grondbeginselen van zyne fransche en vlaamsche dichtkunst, dat hy hierin den trant van CATS gevolgd had, en van dezen dichter,

---

aucuns mots, qui de leur origine estans dissyllabes, viennent a changer leur accent par l'augmentation d'une syllabe, Ex. *krachten*, *rijcke*, *drachtigh* etc., qui ont l'accent sur la première, lorsqu'ils deviennent composez par l'adjection d'une syllabe (si comme *heirkrachten*, *gheest-rijcke*, *licht-drachtich*), celle du milieu, qui auparavant en iceux estoit longue, se peut changer et estre posée au lieu de brefves, et aussi retenir indifferemment son accent long: pourveu que leur dernière estant faicte longue ne soit la rime ou la sixièsme aux vers de douze à treize, ou quatriesme de dix à onze syllabes, a cause que n'estant longue, si-non par accident, n'est assez forte pour occuper ceste place virile (p. 5)."

(1) Blz. 373.

welke zyn tydgenoot is geweest, had geleerd waar de lange en de korte lettergrepen moesten in aandacht genomen worden, *hetgeen de fransche dichters* (zegt hy) *reeds deden* [een deerlijke misslag!]; maar wy hebben van dit gevoelen afgezien, omdat hy (blz. 62 van zyn werkjen, sprekende over de *Emblemata amores moresque spectantia* [Sinne- en Minnebeelden], uitgegeven in 1618) zegt, dat hy dit werk nooit gezien, noch met den zeeuwschen Dichter ooit betrekking gehad heeft: hy besluit hieruit, dat zy beide om dezelfde beweegreden aengewakkerd zyn geweest om in de regelen der Dichtkunst eene gelykvormigheid in te voeren, tot alsdan, vooral in West-vlaenderen, zoo weinig in aendacht genomen, om niet te zeggen t'eenemael onbekend."

Eenigen zijner verzen kunnen van zijne Catsiaansche versificatie een denkbeeld geven:

Als door Gods moghentheyd dees wereld was ghemaeckt,
Hy vond sijn werk al goed, en in sijn stand volmaeckt;
Maer want den eersten vaêr der redelicke dieren
Bestont uyt 't rechte speur van Gods gebod te zwieren
Door ongehoorsaemheyd: zoo is het smettigh quaed
Ghebleven tot een straf aen sijn ellendigh zaed:
Zulx dat het heylsaem goed, in ons daerdoor verstorven,
Heeft onzen eersten staet verwisseld en bedorven.

§ 2. *Schrijvers over het Rijm.*

1548.

CASTELEYN, die de Konste van Rethoriken *ex professo* bezong, om den toorn van MERCURIUS, die hem verscheen, te ontgaan, was in de Nederlanden de eerste rijmmeester op rijm. Hij wijdde daaraan verscheidene strophen (van de 122 tot en met de 134).

Zijne regelen komen hierop neder:

1. *Eere* en *heere*, of éénklinkende woorden, wier onderscheid enkel in de uitblazing van de H ligt, rijmen niet goed.

(122) In *eere* ende *heere* schuuwt tvicieus ettere:
Hebben ende *ebben*, *hopene* ende *opene*.
Peinst dat aspiratie en is gheen lettere,
En pijnd u dit in u dicht niet te nopene.

Ten zij de woorden eene verschillende uitspraak ontfangen; het eene met eene scherplange, het andere met eene zachtlange vokaal worde uitgebracht, zoo als in *geesten* (gesten, *gesta*) en *gheesten*.

(123) Eenen toeblas heet eene aspiratie
(Naer d'auwe fundatie, voor kleen metten meesten),
Onder de letters heeftse zelden statie;
Nochtans schijnt sy lettere te zommigher spatie,
Gelijck in dees termen *geesten* en gheesten.
De pronunciatie maeckt de tempeesten (?),
Ende tis goed dicht, zoo wy klaerlick wten.
Koeste de H niet letters kracht vulleesten,
Deur tredijt, het dicht en zou niet sluten.

2. Men mag om des rijms wille de spelling der woorden niet verkrachten:

(124) *Meshanden* en *messanden* en meughdy niet stellen,
Als wilt ghyse spellen diveersch int element:
Abuus, *thuus* en *huus*, met haer metghezellen,
En meughen u oock in u dicht niet quellen.
Die dus rellen, zijn ziende blent.
Prompt ende *kompt*, syn alzulck bekent,
Ghelijck *Prince*, *ontghinste*, *jonste* ende *ronste*.
Tes al rurael dicht, al dijncket den boeren gent.
Latet varen, en volght de rechte konste.

3 en 4. In 't dubbel rijm moet elke rijmende syllabe eventallig of paraleel zijn.

Men mag ook om des rijms wille de taal niet verkrachten; dus *komen* voor 't vlaamsch-dialectische *kommen*, *spigel* voor *spiegel*, en *karemen* en *bescharemen* voor 't vlaamsch-dialectische *kermen* of *kerremen*.

(126) Ghy moght my zegghen, ghy ziet te nauwe,
Ick en doe op trauwe, dees konst heeft dit in.
Wilt ghy dobbel dichten, voor quaet ik hauwe:
Plaisantste kerssauwe (1), *elegantste vrauwe:*
Want in d'een dicht (2) is een syllabe min.
Ghenomen en *komen*, doet wt uwen zin;
Reghel ende *speghel*, wilt van u te male wenden;
Caremen, *bescharemen*, benemen tskonsts ghewin:
Om dijns dichts wille en meughdy geen tale schenden.

5. Men rijmt voor 't oor, niet voor 't oog, daar Muzijk en Poëzy zusters zijn: want

(127) Rhimers (dat is 't rhetoricienlick zaet)
Zijn Musicienen en Poëten ghenaemt.

(128) Eist zoo? ergo dan by desen bedrijfve
Appeert, *gheleert; complexie*, *subjectie;*
Zot, *God; raet*, *ghelaet; vive* en *schrijfve* (3)
Zijn goet.

(129) Want al dat ghelijcken accent kan toghen,
Als diveersche consonante gaet voor de vocale,
Zulck dicht moet goet zijn al te male.

---

(1) *Kersauwe*, madeliefje, naar welke de Kersauwieren van Audenaarde, tot welke CASTELEYN behoorde, genoemd werden. Menige bloem gaf haren naam aan Rederijkkamers.

(2) Voor rijm, zoo als rijmer of rijmdichter. Valsche begrippen teelen valsche bewoordingen.

(3) Op zijn Westvlaandersch, 't dialect van MAERLANT, uitgesproken.

6. Rijmen, waarin dezelfde of nagenoeg dezelfde consonant voorkomt (*rime riche* der Franschen) worden afgekeurd, zoo als *syn* en *medicyn.*

(130) Als [al] is nochtans de consone zuver en net,
Diveersch altemet int schrifts verklaren,
Daer is corruptie in ende oock belet
Van goeden dichte, als mocht ghy niet bet;
Ghy moetet vander konsten weghe laten varen:
Syn ende *medicyn* datzelve openbaren.
Als [al] spellen sy diveersch, zoo ghy meugt int acquijt schauwen,
Men vindtere diese int dicht niet en zoen (*zouden*) sparen,
Maer ghy zult zulcke termen voor redijt hauwen.

Om dezelfde reden verwerpt hij *Alexander* op *ander*, *pinchoen* (pointsoen) op *zoen*, *zeel* op *pinceel:* men volge hierin de Walen of Franschen niet, zegt Casteleyn in de 133ste en 134ste strophe.

Waarlijk, had onze geestige en wel eens overgeestige Huygens dien regel in 't oog gehouden, hij zoude er niet bij verloren hebben, ten ware misschien enkele slechte *bons mots* of woordspelingen.

7. Ongeklemde syllaben rijmen niet op geklemde.

(131) Op *ghelt*, *ghewisselt*, tzy zulck som oft gheheel,
Laet varen, wildy van dees konst over luut spreken;
Verdijnghe op *gherrijnghe*, schuut in elck tenneel (*tooneelspel*):
Want die voor syllabe wilt haer te stijf wtsteken.

8. 't Gelijk accent maakt syllaben goed, die nogtans in de taal waarvan 't woord ontleend is, eene verschillende quantiteit hebben, zoo als bónum, dónum.

(132) Dat tgelijck accent goet dicht kan maken,
Blijckt an vele zaken van auden tye.
Neemt exemple an diveersche spraken;
Want te gheenen dichte en zaudy gheraken,
An dees termen die ik hier belye,
Ghelijck *hooverdië*, *Philosophië*,
Blië op *Marië; bonum*, *donum*, overdweers,
Daccent maeckt dit goet end de synphonye,
Als valt de vocale inde quantiteyt diveers.

9. Ongegrond is de kiescheid van dezulken, die willen dat een woord, in 't enkelvoudige of bij samentrekking gesteld, om te kunnen rijmen ook in zijne verbuiging of natuurlijken vorm rijmen moet; anders gezegd: dat de rijmen herkomstig moeten zijn van woorden, éénen uitgang hebbende:

(136) Dan esser van volcke een ander sorteersele,
De (die) d'ordonneersele van hem zelven waghen,
Sy causeren alleenlick het deduceersele,
Zegghende, deur haerlieder vremt moveersele,
Dat de termen moeten syn van eender laghen,
Gelijck *lagh*, *dagh*, *zagh*, gaen wte op een *aghen*,
Gevragh of *vraghen*, ende andere ontellelick:
Maer ick gheve hemlieden ongelijck sonder traghen,
Of sy sullen lettel dichts vinden stellelick.

Bont, *ront*, *ghetont*, *vermaen* ende *ontfaen*,
Zullen in dicht niet staen op die maniere,
Kinders, *spinders*; *verraen* ende *saen*;
Sprack, *track*; *groot*, *noot*; *belaen*, *ghevaen*;
Pleit, *seit*; *schat*, *vat*; ick hier toe stiere:
Kust ende *lust*, ick voort allegiere,
't Welck al goet dicht is ter vulder instructie,
Ende duysentich andere menighertiere,
Daer niet een af en heeft gelijcke deductie.

10. Woorden, wier uitgang onverschillig met *ng* of *nck* geschreven wordt, rijmen goed.

(138) Den sulcken annexeert, menich dichter niet kranc,
Om tot synen danck, tpropoost te verstyvene,
Stellende *ganck*, *verlanck*, *ontfanck*, op *stanck;*
Blanck, *sanck*, *hanck*, en meer andere op *dranck;*
Al behoortmen *ontfangh* en *verlangh* te schryvene;
Jonck ende *tronck*, staen dese by te blyvene,
Nochtans zuldy *jonghen* int element schauwen;
Poogt hier u profyt met te bedryvene:
Sy zijn goet, en dat kan den gelijcken accent brauwen.

11. De rime assonante geldt voor *straetdicht*, dat is straatrijm; maar *lust* rijmt op *bluscht*, ook *blust* geschreven (Reg. 5).

(139) Van *lust*, *blust* en *kust* hauwensy oock fabele,
Om datmen... *bluscht* schrijft in 't vocabele.
Oft *lédich*, *hélich*, *bésich*, naer yemants vermeten
Goet zijn? vraeghdy welc van dien in 't verwaet licht (1).
Tgelijck spellen en houdt d' eerste niet verbeten,
Maer 't laetste wijst dees konst voor straetdicht.

12. Doch beter ziet het er uit, krachtens 't gebruik, met het rijm weêrklinkend op 't rijm dat hetzelfde één- of tweesyllabig woord voorafgaat:

(140) Gelijck *goet zijn*, *moet zijn*, weerende den geur
Des konsts, als redenen die gheaboleert gaen.
Geseit hebben, *geleit hebben*, volghen ook dien speur;
Nochtans vindick dat sy gheauthoriseert staen.

Als wij de theorie van den vlaamschen Casteleyn met de hedendaagsche willen vergelijken, vinden wij, dat er maar één enkele regel ongegrond is, en wel de eerste, die *eer* op *heer* verbiedt te doen rijmen, daar die aanblazing inderdaad een anderen weêrklank doet geboren worden op 't andere rijm, dat ze mist. Ook de 2de, buiten enkele gevallen, waarin de 10de valt, is geldend. De 5de is een grondregel, boven alle bedenking verheven.

De Amsterdamsche Rederykkamer (1578).

Hebben wij bij Casteleyn, als de oirmeester van 't Rijm, wat verwijld, wij gaan ons spoedig overtuigen, dat er over ons onderwerp in de *Tweespraack* van *Liefde bloyende* niet veel valt aan te leeren.

Men leest aldaar (blz. 57): » Ghelijcke reghels behoren van ener langte te sijn: altijd daer tgeklanck op de naastleste silbe valt, ende dat deze in rijm behoren buert om buert te kommen: ghelijck wy zien dat de Fransoyzen doen, die

(1) Verwaet, verwatenisse, d. i. vloek of ban.

in desen ons verre verby zeilen; hoe wel onse taal veel geschikter daar toe in der daad bevonden sal worden. Merckt alleen hoe velerhande sneden bij ons ghebruyckt worden, eerst daar de toon op de leste silbe valt, als: ik *dicht*, oft op de leste, als: *dichten*. Voorts hebdy, dat wy *dubbeld* noemen, ende dit *volckomen* ende *onvolckomen dubbeld*, als:

Met kleynen reghen men dickwils nat » werd,
Wanneer de klimmere an 't hoogste blad » terd;
Dan valt de vrucht wel vanden rijze, — enz.

COLYN VAN RYSSELE.

Volkomen dubbeld, als:

O hovardye, die een pijnlijck inbijt » zijt,
Vermaledijt » dat ghy in 't crijt (1) » zijt;
Want ghy stiert als een ypocrijt » ijt,
Dus druckig spijt » maeckt mijn jolijt » quijt.

Dat heet oock *Distograad* (dat men onvolkomen *Kettingdicht* zou moghen heten) voor zó veel de sne op *vermaledijt* en *spijt* aankomt. Voorts isser noch *Reciprocos*, dat ick *naklanck* noeme, *onvolkomen naclanck*, als:

Noch zeg ick dat hy veel lijdens » lijd
Die in onruste zijn drachten » draaght.

En volkomen naklank:

Zy zullen elck te nut als eewighe lichten » lichten
Die eerst op maat zoetrollende gedichten » dichten.

Tot dusverre! Verder verkiezen wij niet te gaan: trouwens de eeuwigheid dier lichten is spoedig uitgedoofd geweest.

De Retrogaden, die men bij de moderne Grieken en Latijnen hervindt, zullen wij liefst in het doodboek stellen.

---

(1) Krijt, kreits, afgeperkte gevechtplaats.

Wij denken over die *nugae difficiles* gelijk de puntige ROEMER VISSCHER er later over dacht, toen hij zulk een bespottelijk meesterstukjen van SPIEGHEL, den hollandschen ENNIUS, had ontvangen, en hem antwoordde, met dit puntdicht:

Steur, bokken, wijting, en zulke visch
Koomen altemet wel op onzen disch;
Dan met uw present zal ik my niet beslabben:
Recht uit gekalt, ik en mag geen krabben.

Wij vergeven van goeder harten VISSCHER het *Calembourg*, dat verstand van die er geen bezitten.

Ondertusschen bewijzen die rijmaardigheden, dat men zoo als wij reeds bij ANNA BYNS opmerkten, wat er aan cadans en poëzy schortte, door de verkwisting des rijms waande te vergoeden: zoo als elders in zaken van 't hoogste gewicht, ging de vorm voor de zaak zelve door.

PELS (Einde der XVIIde eeuw).

Zie hier nóg een leermeester op rijm en maat, die de begrippen der letter-maatschappijen van zijnen tijd (hollandsche Rederijkers der XVIIIde eeuw) omtrent het Rijm voordraagt. Ook bij deze willen wij stilstaan.

Omtrent twee eeuwen namelijk na CASTELEYN, leefde PELS, een der wakkerste leden van 't kunst-autocratisch *Nil volentibus arduum;* eene maatschappij die als zoo vele andere in Nederland, en als vroeger de Rederijkers, uit een kunstzinnig oogpunt beschouwd, meer kwaad dan goed deed, en van welke men zeggen mag, dat zij sommigen doctoren geleek, die met de beste bedoelingen der wereld hunne vrienden, edoch *in forma*, dooden.

PELS nu bestond HORATIUS een hollandschen jas aan te trekken (1), en handelde in zijne voorrede en in zijn geparodieerd rijmwerk over 't Rijm.

---

(1) HORATIUS FLACCUS, *Dichtkunst op onze tijden en zeden toegepast;* Amsterdam. 't Werk bereikte een vierden druk in 1707.

In zijne voorrede zegt hij: » Wat mijne vryigheid van rymen aanbelangt, schyn ik myne eigene lessen, die ik in de Rymkunst gegeven heb, niet overal waar te nemen, wanneer ik in sommige van myne vaerzen naa de derde voet geen snyding maak; doch ik doe zulks nergens, dan in saamengestelde woorden, maakende de snyding daar die gekoppeld zyn, op het voorbeeld van verscheidene zeer vloeijende rymers, aangezien het dan ganschelyk niet stuit in het lezen.

Ook verstout ik mij eens het woord Windverkooper zoodanig te scheiden, dat het eerste woord, waar uit het te saamengesteld is, een vers sluit, en het andere een nieuw begint, alzo het insgelyks niet schynt te stuiten. Daarenboven rym ik ook *over's hands*, op *bykans*; en *diergelyk een* [puristen-spelling van *diergelijken*] op *kijken*, omdat die woorden op het einde eveneens uitgesproken worden."

In zijne rijmende gelederen geeft de naäper van HORATIUS de volgende voorschriften:

1. Men rijmt op eene of twee syllaben; op meerdere zou 't rijm niet deftig genoeg klinken.

Men rymt op éène greep, óf twé maer: want wanneer
Men nu zou rymen op drie greepen, òf op meer,
Als *huldigingen* op het woord *beschuldigingen*,
Zou 't rym niet deftig gaan; maar huppelen en springen.

2. 't Dubbel rijm op twee monosyllaben is eene verkeerde fraaiheid.

Men wilde 't onlangs tót sieraad, én fraaiheid duiden,
Wanneer men 't sleepend rym meer rymen deê dan eens,
Als *bloot staan*, *groot gaan*; ja het scheen wat ongemeens
Maar 't zijn, mijns oordeels, heel verkeerde fraayigheden,
Ten zy ge een dicht zoo rymt van boven tót beneden.
Want hoort ge in 't rym verschil tót twémaal toe, zo gaat
Het voor geen sleepend, maar voor dubbel rijm, 't wélk staat.

3. Een zelfde woord, schoon in eene verschillende be-

teekenis aangewend, baart geen weêrklank of rijm, maar den eigen klank.

Men rymt ook 't zelfde woord in twé verscheiden zinnen
Niet op malkand'ren, als de *spinnen* op het *spinnen:*
Want alhoewél het rym in 't Nederduitsch niet sluit,
'tEn zy de greepen slaan op een gelyk geluid
Aan 't eind, moet toch 't begin der letteren verscheelen,
Of anders is 't geen rym, maar 't zelfde in alle deelen.

4. Het slepend rijm, saamgesteld uit twee verscheiden woorden, is te verwerpen.

Het sleepend rym, wanneer men 't saamenhaalt uit twé
Verscheiden woorden, op het einde, wraakt men meê:
Gelyck als *baat heeft* en *gehaat heeft*, wyl voor 't beste
En 't zoetste rym nu wordt gehouden, als de leste
Der lettergrepen in het sleepen zachtlyk smelt:
In *baat heeft* doet de laatste een al te groot geweld.

5. Wanneer de klank maar dezelfde is, of de letter tot hetzelfde spraakorgaan behoort, is goed [b. v. *visschen* en *missen*, oulings *viscen*, in de echte uitspraak voortlevend, even als men nog *schoone* als *scone* in sommige dialecten van de Nederlanden, b. v. te Cortrijk, uitbrengt].

.... Wanneer de klank maer eens is, rymt het woord:
Zoo mag men *kindsch* met *prins* berymen, *noord* met *voort*,
En *kap* met *krab*, als van gelyken; *kleeden*, *visschen*
Wordt wél en voegchelyk berymd met *leden*, *missen*.

6. Eene vokaal rijmt geensins op eene andere van een verscheiden klank.

Maer *bot* op *zót*, én *vol* op *ból* rymt ganschlyk niet,
Hoewel men in den schyn dezélfde letters ziet;
Omdat wy groot verschil van klank in de *o* bemerken.

Wij bekennen, dat, indien er voor sommige ooren tusschen *vol* en *bol*, even als tusschen *ros* en *bosch*, onderscheid

kan bestaan, zulks den wel degelijk bestaanden weêrklank niet kan misvormen, zoo als wij zullen zien bij 't handelen over *onvolkomen rijmen.*

7. De stomme *e* rijmt op den uitgang *en* niet.

Nu twistmen, óf men *vreede* op *léden* rymt: veel' wérken
Van oude schrijvers zyn op deze wyz' gedicht,
Waar tegen het gebruik der jong're dichtren ligt:
Want Vondel, Vollenhove én die in deeze tyden
Het vloeijendst rymen, ziet men zulks met voordacht myden.

Onder deze regels van Pels is de 6de af te keuren; de 2de druischt tegen de 12de van Casteleyn aan, en 't door Pels veroordeelde rijm schijnt ons als dichterlijke vrijheid aan te wenden; de 3de stemt met Casteleyn's 6den regel overeen.

Men ziet uit de vergelijking der beide leermeesters, dat de theórie van 't rijm sedert Casteleyn eer achter- dan voorwaarts is gegaan, in al diën geruimen tijd. Casteleyn inderdaad rijmde beter dan hij dichtte.

§ 3. *Aanvallen tegen het Rijm.*

1649.

Het rijm vond, even als elke andere letterkundige wet, zijne vijanden, die hemel en aarde bewogen om het uit de rhythmische versificatie voor eeuwig te verbannen; terwijl anderen er zoo op verslingerd waren, dat zij het als een element onzer poëzij beschouwden, en zelfs de gekunsteldheid zoo verre dreven van 't eendreunend kleppende *mono*-rijm door te zetten.

Geeraard Brandt, die als bijschriftdichter onderscheiding verdient, maar overigens zich niet veel boven 't middelmatige verheft, was een der eersten die den standert

tegen het rijm ophieven. Hij vergenoegde zich niet met een uitgebreid dichtstuk in alexandrijnsche verzen te maken; hij schreef een geheel factum tegen 't rijm er bij, om zijn stelsel door te zetten, en eens doorgezet zijnde zijnen rijmtrant aangenaam te maken. Dit stuk is lang, al steke er weinig adems in. Het verdient, onzes dunkens, gekend te worden, als 't pleidooi van een partijdigen advokaat, die gereed is 't voor en tegen voor te dragen; ja, 't onbewijsbare te bewijzen.

» Men zal zeggen, waarom rijmt gij niet? Ik zal vraagen, waarom rijmen de nederlandsche poëten? Men zal mij te gemoet voeren, dat ik een nieuwigheit tracht in te brengen, en dat al de poëten van deze eeuwe mij tegen schijnen te zijn, om dat elk zijne gedichten aan rijmen bindt. Hier tegens roep ik al de oudtheit te hulp; want geen griexsche, nocht latijnsche poëzy was ooit aan rijm gebonden. Wat ouderdom derft zich tegen Musæus, Homeer en Virgiel versetten? Dees wisten van geen rijm. Waarom mogen wij die onze vaarzen op vaste voeten doen voortrollen, het rijm niet verlaaten?"

— Omdat alexandrijnen, zoo als gij er gaat leveren, advokaat Brandt, geene hexameters zijn, en de syllaben in uwe vers*maat* geteld en niet gemeten worden, en in 't geheel niet op *vaste* voeten, maar rhythmisch voortrollen.

— » Toen onze voorouderen het rijm invoerden, was haar de maat onbewust, daar onze gedichten haar kracht en glans door krijgen. Over drie hondert jaaren is te Egmondt de *Hollandsche Rijmkroonijk* geschreven, daar niet als rijm en geen maat in gevonden werdt.

Oude boecken hoor ick gewaghen,
Dat al 't landt beneden Nyemaghen
Wilen Nedersassen hiet," — enz.

— Advokaat der rijmelooze verzen, gij slaat den bal hier deerlijk mis; maar gij kendet den versbouw bij slagen niet, en kondet wel met veel geleerder dan gij gelooven dat onze ouders allesins » barbaren" waren. 't Rijm ontvalt der pen ook tegen dank in proza; gij ziet het.

— » Bij onzer vaderen tijden heeft KOORNHERT, de nederduitsche taal, die door de vreemdelingen verbastert was, helpen zuiveren; maar zijne gedichten stonden op losse voeten:

ULYSSES alleen verlangende zonderlingen
Na huis en na zijn wijf, en mochte geensins ontspringen
De Godinne CALYPSO, die hem hieldt benoopen
In holle spelonken, om hem tot haer wille te bringen.

Dus klinkt zijn overgezette ULYSSES (ODYSSEA). Wat maaten, wat welluidende toonen worden hier gehoord? Is dit geen wanschikkelijke t'samenvoeginge van letteren en woorden? Was het niet noodtzakelijk, dat men dees onordentlijke regelen met rijmen opppronkte, op dat 'er ten minsten eenig onderscheyt waar tusschen prooze en deeze barbaarische poëzij?"

— In deze rijmlarij, waarin de regels een verschillend getal van voeten bezitten, elk met een éénsylbigen voorslag (uitgezonderd den 3den regel die er een' tweesyllabigen heeft) is de verkrachting der Nevelingenmaat tastbaar; zij behooren tot eene nietsbewijzende overgangschool van Versificatie.

— » Daarna is de wijze H. L. SPIEGHEL wel de eerste geweest, die somwijl in zijn vaarzen de voeten gevonden heeft, daar onze dichtkonst tegenwoordig op rust. Men hoor hierop zijn *Kallioop*, daar hij zong:

Moet juist een duitsch poëet nu noodigh zijn ervaren
In Griex, Latijn, daar d'eerst' en beste harders waaren?
Parnassus is te wijdt. Hier is geen Helikon,
Maar duinen, bosch en beeck, een lucht, een selfde son."

— SPIEGHEL zou de eerste zijn die in zijne verzen de voeten gevonden heeft! Het gaat met deze aanspraak gelijk met die op menige zaak, welke toevalliger dan deze ontdekt is. De ontdekking waerlijk is zoo groot niet, van, op 't spoor der fransche Versificatie, alexandrijnen, die over 't algemeen barsch en stroef waren, samen te stellen; gelijk SPIEGHEL deed, wiens *Hertsspieghel* eerst in 1614 het licht

zag, twee jaren na zijn overlijden; en wiens samenstelling van 't einde der XVIde of begin der volgende eeuw dagteekent.

— » Ten laatste heeft de wijdtberoemde DROST, en naar hem de maatrijke VONDEL, naar deezen voet de hollandtsche Poëzij op vaste voeten gezet, en doorgaans in al hun gedichten den maatklank waargenomen en te weeg gebraght, die alleen in zommighe plaatsen van SPIEGHELS rijmen gevonden wort. Dus is onze poëzij, die te voren niet als rijm was, maatgedicht geworden."

— Ziedaar de slotsom van BRANDTS redeneeringen; de *conclusion digne de l'exorde*.

Wat er thans volgt, schijnt ons inderdaad, niet *con amore*, maer meer ter kwader trouw dan uit bevooroordeeldheid geschreven; doch 't kwaad kastijdt zich zelven, zeiden onze ouderen, en ook de drogredeneering van den pseudogeleerden BRANDT doet zulks.

» Toen nu die maat gevonden was, konden wij het rijm zoo wel ontbeeren als andere taalen; echter hebben wij ons van 't rijm laten ophouden, en den geest in een eng en slaafs perk bepaalt. Een onreedelijke gewoonte heeft ons regelen voorghestelt, die *tegens mijn natuur en de vrijheit* der Poëzije strijden. Waarom zou 't mij dan niet vrij staan dit jok van den hals te werpen? Naa den val der latijnsche heerschappije, heeft Italië veel van haar uitsteekenste vernuften rijmlooze veerzen zien schrijven: Spanje, dat yder aan zijn banden plag te willen binden, vertoonde tooneelspelen in haar schouwplaatzen, die aan geen rijm gebonden waaren: en zal Hollandt, dat vrije volkeren, vrije stranden en haavens maakte, niet gedoogen, dat een van haar inboorelingen vrije verzen maakt?"

Wat verwarring van denkbeelden! Wat is er gemeens tusschen de vrijheid van 't vaderland en die van al of niet te rijmen! De comieke ondervraging van den Sophist, herinnert ons den uitroep van den Engelschman, die, op 't vernemen dat het engelsch Parlement eene schildwacht geplaatst wilde hebben bij zekeren beruchten boom, om te voorkomen, dat iemand zich in 't vervolg daaraan zoude

ophangen, zich haastte met een strop daer heen te snellen, in de hoop van er nog bij tijds te komen, en bij het ontmoeten dier legale verhindering uitriep: » Horror! horror! 't is uit met de engelsche vrijheid." Men vergeve mij die anecdote. *Ridiculum acri....*

Onze BRANDT gaat nu tot zijne patronen de Franschen over, en kraamt zijne belezenheid deftig uit: » Vrankrijk schijnt nu mijn voorneemen tegen te stemmen, maar men zie waar ons de tijd- en konstgenoot van RONSARD, J. D. [DU] BELLAY toe opwekt, in zijn verandtwoording der fransche taale: *Il vaudrait beaucoup mieux de ne rymer point, mais faire des vers libres, comme a fait* PETRARQUE *en quelque endroit, et en nostre temps le seigneur* LOYS ALEMAN, *en sa non moins docte que plaisante Agriculture.*

» Men hoor, hoe veel werks RONSARD van 't rijm maakt, daar hij zeit, in zijn *kort begrip der fransche Dichtkunst: Tu seras plus soigneux de belle invention que de la ryme.* MICHIEL DE MONTAIGNE bekrachtigt mijn voornemen, als hij zeit: Je ne suis pas de ceux qui pensent la bonne rythme faire le bon poème. Depuis que RONSARD et DU BELLAY ont donné crédit à nostre poésie, je ne vois si petit apprenty qui n'enfle des mots etc. Chacun sçait la comparaison de ces paroles serrées dans les limites du vers avec l'air qui est enfermé dans le tuyau de la trompette ou du feu qui est ramassé dans le vuide du canon. Et comme l'air et le feu resserrez dans ces machines, font plus de bruit et de ravage lorsqu'ils en peuvent sortir que s'ils estoient en liberté; qu'ainsi les mots que l'on presse dans l'étroite borne des vers, frappent l'imagination avec plus de véhémence que s'ils n'estoient pas arrangez dans ces espaces reguliers. Ces fondemens estant posez, nous voyons bien que les rimes sont la moins considerable de toutes les parties du vers, puis qu'elles ne servent point à cette forte expression qui à esté la seule cause à mestre les vers au théâtre; et que c'est à bien parler comme une espèce de fard, que les langues inferieures à la Grecque et à la Latine ont inventé etc.

» En daarna zeit hij: Que les rimes en général ne con-

tribuent en aucune chose à la raison essentielle qui a mis les vers au théâtre, et partant qu'elles ne méritent aucune considération."

Men ziet dat de wijsgeer MONTAIGNE hier recht sophistisch over de waarde des rijms oordeelt, even als de doorluchtige PASCAL (groote namen bewijzen hier niets) over de Poëzij zijn orakel uitspraak, daar hij vraagt wat men door dichterlijke schoonheid te verstaan hebbe (1)?

Nog eenige regelen en wij mogen G. BRANDT gerust laten varen (want het laatst afgeschrevene wederlegt zich zelven genoeg) om eens te hooren, hoe hy de trompet op den Vrede weet te steken, zoodat hy, zonder rijm, de gewoone menschenstem te boven klinke. Bij al 't voorgaande voegt hij dit *summa summarum:* » Dit zijn de reedenen daar mijne rijmelooze gedichten door verdeedigt werden. Dat een gezondt oordeel hier leer, hoe onnoodtzaaklijk het rijm in onze gedichten zij. Dit wist de Drost toen hij *de Huwlijxhaater* van den ridder HUYGENS in rijmelooze veerzen vertaalde: van dit gevoelen is de heer VAN ZUILICHEM, daar hij zeit: » Gewent u eens aan d'ongewoone sleur der Italianen tooneel-stijl." Zijn Ed. Gestr. gaat in d'onwaardeerlijke *Ooghen-troost* noch verder: het zij mij dan toegelaaten zijn rijmen tot voordeel van mijn rijmeloos gedicht te trecken:

(1) Wie den text niet onder de oogen heeft, moet de zaak ongelooflijk achten: *Comme on dit beauté poétique, on devrait dire aussi beauté géometrique et médicinale. Cependant ou ne le dit point, et la raison en est qu'on sait quel est l'objet de la Géometrie et quel est l'objet de la Médecine; mais on ne sait point en quoi consiste l'agrément qui est l'objet de la Poésie; on ne sait ce que c'est que ce modèle naturel qu'il faut imiter; et, faute de cette connaissance, on a inventé de certains termes bizarres:* SIÈCLE D'OR, MERVEILLE DE NOS JOURS, FATAL LAURIER, BEL ASTRE etc. *et on appelle ce jargon beauté poétique* — o MONTAIGNE! o PASCAL! — Te recht ontving de laatste hier over de plak van VOLTAIRE, die geen scherts op dit kapittel, zoo naauw aan zijnen eigen roem verwant, wilde verstaan.

De dichters zijn dicht blint: zij zien maar door het rijm,
En geven 't op voor konst, of kistemakers lijm,
Lijm die maar kleeven kan voor steeken en voor schaaven,
Voor maat en regelen, den lof aan 't ambacht gaven.
Zij tasten blindeling de zwaarste zaken aan,
En hoopen, wil het rijm maar volgen, 't zal wel gaan.
En wil het rijm niet voort, zij wenden 't, van dien wal af,
Weêr op een nieuwen boeg, en rakender zoo mal af,
En weêr zoo lam daar aan (en lam is av'rechts mal),
Dat Reden endelijk in 't rijmende geval,
Als in den lijm verstikt; — enz.

» Ik zal dan te voorschijn komen, rustende op het oordeel van zo veel edele vernuften, die eenstemmiglijk bekennen, dat het Rijm geen deel der Dichtkonst is, maar dat de aardige vonden en rijke beschrijvingen de Poëzy een ziel instorten."

— Een wezenlijk deel der Poëzy, neen, dat is 't rijm niet, maer een rhythmus bevorderend, vers afperkend, mnemotechniek deel, zeer zeker.

Zien wij nu eene proef van wat » die beloover met breedgapenden monde" al voortreffelijks, op het sluiten des eeuwigen Vredes geleverd hebbe: uit eene doelmatige aardigheid zullen wij die verzen doorloopend afschrijven, zoo als MALHERBE zijne dichtregelen onder 't vervaardigen zelve plag te schrijven:

» Ik zing van 't eylandt, dat de groote zee en d'armen des vrijen Rijns omringt, dat onbewoont was eer het BATO zagh, die 't door het allerbillyxt recht en wetten der natuur, aanvaarde om daar te vinden der vaadren vrijheit, toen in bange ballingschappen verzonden en verjaagt door PENTHAAS list; waardoor 't begin van onzen staat rechtvaardig wiert; naar dien 't van vrije volkeren gevestigt is in landen noch vrij van heerschappij en vorstenwetten. Seedert zocht Rome en 't oud Atheen haar recht en wellust, maar hier was de vrijheit daar de dwinglandy belandt. Dees vrijheit die ik zing, wil in geen slaafsche banden gebonden zijn, mijn dicht nu ook niet. Wij versmaden de boeijens van het rijm, daar d' onkunde onze taal met zocht te binden; daar

geen griexsche Zanggodin van wist; daar eertijds Rome, in CEZARS lettereeuwe van vrij was; daar de Pò zich ook van heeft ontslagen."

Wie die regelen dreunend opsnijdt, kan er, met goeden wille, wellicht beter dan een ander, » de verstrooide ledematen eens dichters" in vinden. Wij gelooven wel niet, dat het rijm die plaats tot poëzy kon maken, maar ten minste zoude 't voor 't oor de versregelen afgeperkt, en 't rhythmisch bestaan van Alexandrijnen aengegeven hebben.

§ 4. *Invoerders en voortzetters der rijmlooze verzen.*

BELLAMI.

HUYGENS, bij 't navolgen van eene italiaansche pastoraal, is denkelijk een der eersten geweest, die eene rhythmische rijmlooze maat bij ons beproefde; hij zelf getuigt, dat hij als » eerste hooft-ketter in desen" optrad.

Deze aardigheid was met vele andere (zoo als 't vermengen van verzen uit onderscheiden talen) in het vergeetboek geraakt.

Het laffe geklep van 't rijm, dat door 't prosaïsche vers te sterker uitkwam, stond BELLAMI eindelijk tegen: hij wilde alles aan 't innerlijk gehalte der Poëzy te danken hebben, en, door 't metrische of rhythmische onrijmdicht van Duitschland aangemoedigd, verrijkte hij Nederland met rijmelooze getelde-sylbenverzen.

Talrijk waren zijne navolgers, doch de meesten hunner hadden noch zijn gevoel, noch zijne geestdrift, en bewezen ten duidelijkste, dat, vormt het rijm geen bestanddeel der Poëzy, zijne afwezigheid den ondichter zeker geene krachten bijzet. Zij, die niet gewassen zijn om helm of kuras te dragen, kunnen ook 't lemmer voeren noch behandelen.

De geboren Duitscher HOFFHAM, zoo recht oorspronkelijk in zijne luimen, de bevallig schilderende vrouwe OVERDORP, geboren POST, de lyrische J. P. KLEIJN, zijn onder anderen

namen, die ook zonder den helm van 't rijm een goeden strijd in 't dichtperk wisten te kampen.

Wij mogen die gerust beschouwen, in dit opzigt tot de schole van BELLAMI te behooren.

VAN WALRÉ.

Gelijk eenige anderen, schreef deze, wel eens democritische vriend van BILDERDYK, soms in rijmlooze Alexandrijnen. Ziet hier eene proeve uit zijne *Opwekking van Lazarus* (1812):

Van over Jordans vloed, d' Olijfberg langs, getogen,
Zat JEZUS in den hof van LAZARUS, zijn vriend,
Aan 't oord der koele bron, in wilde vijgen-schaduw,
Omringd van 't jongren-tal, ter ruste peinzend neêr.
Hij wacht de zusters daar van dien verstorven broeder,
Wiens dood de voorbodô was van die hem nakend is.
In zijn zachtmoedig oog spreekt eerbied voor zijn Vader,
Blinkt vriendschaps rein gevoel en zucht om wel te doen (1).

Mengeling van rijmende en onrijmende verzen.

Reeds in 1798 trad de gemoedelijke PETRONELLA MOENS met dergelijke stukken in de *Vruchten der Eenzaamheid* op, en bleef aan die dichtwijze getrouw tot in 1831; ten minste levert hare *Mengelpoëzy*, in die dagen verschenen, er menig blijk van op.

In hare eerste proeven komt deze voor:

Als bergen van gruwlen omsluierd met wolken,
Zoo zwart als de nagt,
Als bergen van gruwlen den stervenden booswicht
Doen siddren van wraak:
ô Dood, hoe rampzalig is dan uw verschijning!
Verbeelding bezwijkt.

---

(1) *Heidebloemen*. Haarlem 1815, I, 1.

Zeker doet de gevoelige verzenval, die de aandacht verstrooit en de kunstmatige syllabenschikking te sterker doet uitkomen, in de trippelmaat het afwezen van 't rijm minder bemerken; doch trippelverzen als deze (die, zonder voorslag en met ééne syllabe achter 't kleinere vers, eenen hexameter zonder verscheidenheid zouden aanbieden) schijnen niet van de best gekozene.

Beter gelukt in dit opzicht komen ons de verzen op *het Paaschfeest* voor, waar 't choor van engelen zingt:

Uw stand is veradeld, o telgen der aarde;
Uw stand is veradeld, gij schrikt voor geen dood.
Neen, Jezus (verhoogd boven vlammende serafs)
Heeft eindlooze glorie gehecht aan uw lot.

of 't Anacreontische:

Wees welkom, schoone feestdag, — enz.

En wil men een voorbeeld van gemengd rijm en onrijm?

De vlinder, die zoo vrij daar ginds om 't wormenweefsel,
Nu nutloos en doorknaagd, beglansd de vleuglen klapt,
Die vlinder schildert mij, hoe grootsch de telg der Godheid
Naar hooger werk*kring* stapt.

Zoo mede:

Ach, waarom uw dagen, zoo schoon, zoo goudlokkig,
Dit jaar met een sluijer van dampen en wolken,
O Zomer, omhuld?
Ach, treurig verkwijnde de jeugdige lente;
De zon heeft maar zeldzaam haar druipende bloesems
En loovren verguldt.

Somtijds bepaalde zich de Dichteres tot het tusschenvlechten van een enkel rijmloozen regel, den laatsten voorafgaande:

Mijn vaderland, ook in uw beemden
Bloeit weêr de schoone lusthof Gods:
De zomer doet van 's vrucht*booms* kuiven
De bloesemblaên als dons verstuiven.
Zacht zwelt nu 't ooft; gij ademt rozen,
O Zomer, over heide en rots.

6

Zoo deed ook TOLLENS, maar nog harmonischer, in zijne *Avondbede* (1):

Reeds zinkt de graauwe nevel neêr,
Reeds vlugt hij, zonder groet of lach,
De treurige Decemberdag;
Het avonduur slaat telkens eer:
Daar is hij reeds, de winternacht,
Met koud en buijig weêr.

LEDEGANCK.

Van TOLLENS op LEDEGANCK overgaan is niet zoo ongelukkig: de nederlandsche Volksdichter, die in hem een goed deel zijner eigene hoedanigheden wedervond, verklaarde hem eenen der beste, zoo niet den beste der vlaamsche dichters. LEDEGANCK bewerkte en overwerkte zijne stukken met eene schroomvallige nauwkeurigheid, en voerde dan ook weinig nieuws bij de versmengeling in. Die van zijn *Fritz* is niet gelukkig te achten, meenen wij: de rijmgang schijnt er geheel in te verdwalen.

Daar is een dorpjen in het land,
Alwaer op 't eenzaem hof
Een sombre treurwilg staet geplant;
Men las, voor weinig jaren,
Eer ooit een mes hem had besnoeid,
Nog op de schors twee namen,
Die thans zijn uitgegroeid.

Te recht beminde de vlaamsche Romance-menstreel met voorliefde de oneindig meer welluidende strophe:

Hoog en forsch was zyn gestalte,
En zyn hairlok lang en zwart;
Rimplen in het voorhoofd tuigden
Wat al ramp hy had getart;
Maar *steeds* meldden nog zyn trekken
De eedle ziel en 't moedig hart.

Waarin dat driemaal wederkeerende rijm de rijmelooze verzen werkelijk overklinkt, en dat eigenlijk de gewoone trochæici met drie rijmslagen zijn.

(1) Verstrooide Gedichten, 1840, blz. 142.

André van Hasselt.

Deze belgische dichter, die meestal uit het Hoogduitsch navolgde, kwam, wellicht door die aanraking, op de gedachte om eene Ode in dactylische verzen, met een voorslag, doch zonder rijm te schrijven. Zij werd te Chamouny samengesteld, maar draagt sporen dat haar vervaardiger met den franschen lierzang van Chenedollé op den Wittenberg niet onbekend was.

Van neevlen en wolken omschaduwd, verheft zich
In reuzengestalte de koning der bergen ten hemel;
De klippen der Alpen omringen zyn zetel,
Als kruipende slaven ter aarde gebogen,
In boeijen gekneld (1).

Wij weten niet, of 't oor ons misleidt; maar het tweede vers zoude, in verband met het geheel, ons beter met dezen val voldaan hebben:

Van neevlen en wolken omschaduwd,
Verheft zich in reuzengestalte de koning der bergen omhoog.

Men zou zich bedriegen, geloofde men dat er geen aantal andere proeven dan de opgegevene zijn in 't licht gekomen: doch wij achten het medegedeelde als voldoende, althans wat Belgie betreft. Wij willen hier alleen nog een man bijvoegen, wien 't zeker aan prosodische kennis niet schortte.

Lulofs.

Vertaalde Kinker dertig jaar vroeger eenige treurspelen van Schiller in de maat waarin zij opgesteld zijn, in rijmelooze decasyllaben, Lulofs vond goed, in zijnen lof op

(1) Opgenomen in 't *Belgisch Museum* van Willems, Gent 1839, D. III, blz. 124. De maat is niet overal even zuiver, b. v.:

Hij ziet de eërste stralen der opgaënde zonne verschijnen.
Niets kān zyne magt wederstaen, noch beteuglen.

VONDEL, voorgelezen in 't Instituut ten jare 1837, zijne vijfvoetige rijmelooze iamben aan 't einde der, uit zeker ongelijk getal regels bestaande, afsnijdingen of verdeelingen, met twee vrouwelijke rijmen te voorzien, en hier en daar in 't midden een staande rijm te stellen.

Die hulde ook biedt u zuivre Wijsgeerte aan,
Verlichting strooit nog bloemen op uw graf,
Wijl luid uw harp aan Neêrland heeft verkond,
Dat tonggefleem of schijn geen godsdienst maakt,
Maar dat ze een hart *eischt* dat voor waarheid blaakt;
Dat dweeperij de lampen van Gods woord
Verdoovend, omdwaalt bij een licht, dat taant;
En 't spoor tot duizend razernijen baant;
Verlichting strooit nog bloemen op uw graf;
Verlichting staat haar schoonste kroon u af,
Wijl gij aan dweepzucht, huichlarij en logen
Den dolk, de grijns, den blinddoek hebt onttogen.

» Ligtelijk (voegt VONDELS zanger er bij) had ik alles kunnen berijmen, en ik zou dit ook gedaan hebben, indien ik hier te spreken hadde gehad voor een publiek, dat in het rijm de hoofdzaak der Poëzy zoekt.... Ik geloof dat het hartelijk gemeende ['t innige?] mijner uitboezeming bij een doorgaand rijm eerder verloren dan gewonnen zou hebben. . . . Ik heb mijn best gedaan, om aan de versmaat dat *numereuse* te geven, waarvoor bepaaldelijk *die* jambische maat in vele opzigten zeer vatbaar is. . . . . Met een doorgaand rijm toch schijnt de gang der jamben zijne ongedwongenheid en losheid onwillekeurig te verliezen. VONDEL heeft zijne *Altaergeheimenissen* in vijfvoetige rijmende jamben met staande en slepende rijmen geschreven: hoe eentoonig van cæsuur is echter hier die anders zoo groote meester in de versificatie! Ik heb dus ook maar waar ik zulks van noode achtte eenige staande rijmklanken in mijne jamben gelascht, en bloot *lectorum vulgi causa*."

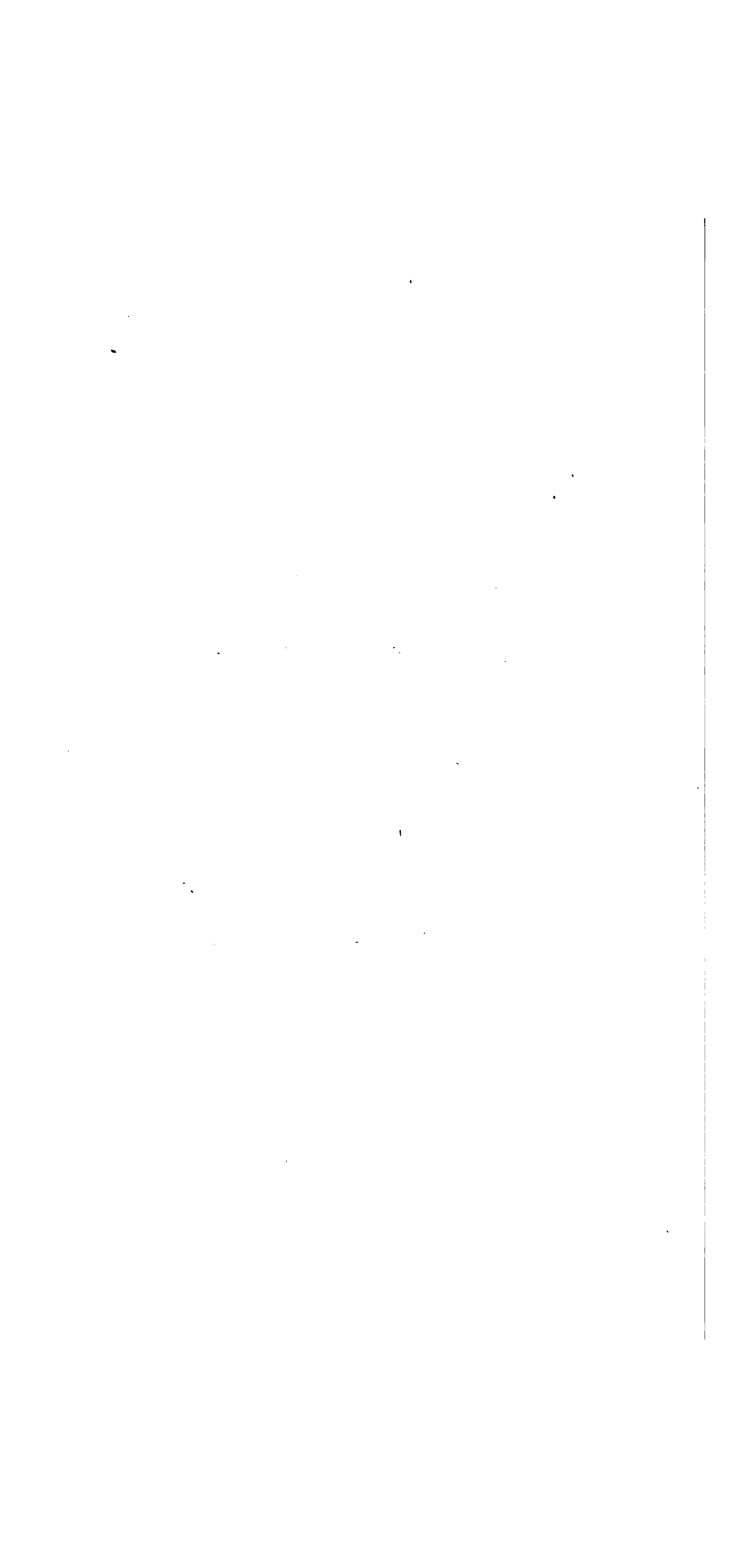
Hoe de groningsche Hoogleeraar, op VAN ALPHENS en KINKERS theoretisch voetspoor, de rijmelooze Decasyllaben, ook wel aan Alexandrijnen tegenovergesteld, breedvoeriger verdedigde, zullen wij elders zien.

DERDE HOOFDSTUK.

Geschiedenis der metrische Maat.

Als uw speeltuig, zielenbeheerscher, PHOEBUS,
Ben ik nog ontvonkt door het grieksche en roomsche
Dichtervuur, nog stort ik mij uit met de eigen
Kunstmelodyen.
Als de toon, afvlietend van zeven snaren,
Opgetooid door lachende aanvalligheden,
En in zwier 't breedgolvende hair gelijkend
Van APHRODITE.

De metrische Lier.

DERDE HOOFDSTUK.

GESCHIEDENIS VAN DE METRISCHE VERSMAAT.

Een der eersten die in de nederlandsche Dichtkunst de grieksche en latijnsche voetmaten zochten in te voeren, was CONRADUS GODDÆUS, wiens zeldzaam werk, *Nieuwe gedichten zonder rijm*, te Harderwijk reeds in 1656 verscheen. » De voorrede (zegt VAN KAMPEN) (1) verdient opmerking: hij verdedigt daarin het aanwenden der rijmelooze maat, uit het gebruik van den vermaarden KOENRAAD GESNER, die in de zestiende eeuw reeds hoogduitsche hexameters gemaakt had, en van VANDER MIJLE en HUYGENS (2), welke laatste niet alleen nederduitsche, maar zelfs fransche onberijmde verzen heeft vervaardigd [stijve letterzonden, die het nageslacht den schranderen CONSTANTIJN vergeven heeft]. Ook VOSSIUS (die eenige hoog- en nederduitsche, en zelfs celtische gedichten in de grieksche en latijnsche voetmaat zegt gezien te hebben) beproefde deze dichtsoort, doch erkende, dat hij op weinig navolgers te hopen had. GODDÆUS vond de hexameters, jamben en trochæën zoo eigenaardig voor onze taal geschikt, dat hij uit de gewone Bijbelvertaling eene menigte voorbeelden daarvan

---

(1) *Beknopte gesch. der ned. Lett. en Wet.*, II, 650.

(2) Zie hier een paar regels van HUYGENS, die, zoo als HESSELINK te recht aanmerkte (*Prosodie*, 1808) beter aan den eisch der maat voldoen dan vele der hedendaagsche:

Koortsige kolen, in helderen brand voor lange verandert,
Ghy zoudt buiten de vrees, en uw heerschap buyten gevaer zijn.

Even als deze pentameters:

Die mette vallende zugt d' aerde van achtere kust,
Laet mijn smallen gezant door ŭwe grendelen in.

Zie beide in 1625 geschrevene proeven in de Bilderdijksche uitgave, II, 125.

aanvoert, welke (zegt hij) gelijk KAJAPHAS onwetend geprofeteerd, ook onbedacht gepoëtiseerd hebben. De hexameter, de jambus, en in 't algemeen de oude voetmaten zijn dus geene grillen der Duitschers door ons zorgvuldig te vermijden, maar ook door eenigen onzer ouden beoefend. Men moet echter bekennen, dat het voorbeeld van den ijverigen en [eenigsins] onbevooroordeelden GODDÆUS ongelukkig voor zijne zaak pleitte. Zijne verzen zijn geweldig hard en stroef, en veeltijds prozaïsch."

Ter proeve eenige zijner mislukte hexameters:

ISMAËL aen ISAK dede spotternye bedrijven,
Waervoor hy van sijn vader uit 't huis wierde gebannen;
Als aen sijn moeder voor sijne geboorte gebeurt was,
Wilde GOD uit 't Christenrijk ook soo de Ismaëliten en
Turken, Hagarenen, Saracenen en andere vianden
Sijns naems verdrijven: sijn volk eendrachtigen yver
Instorten, sou sijn een heerlicke sake te wenschen;
Toch men sal hier moeten nae Gods tijdstemminge beyden (1).

Deze onberaden vriend der metrische versificatie, schijnt haar meer nadeel dan de volslagenste vijand toegebracht te hebben.

Rien n'est plus dangereux qu'un imprudent ami.

Men hield een tijd lang op, met de zaak die GODDÆUS zoo warm had bepleit en zoo stellig had doen veroordeelen, te dweepen.

KERKHERDERE (begin der 18de eeuw).

Bij de Vlamingen, waar de gedachte sedert lang sliep, en men slechts, van hooger hand die kunsten aanwakkerde die niet leeren denken; waar men wel, vooral te Leuven,

---

(1) Zie over hem WITSEN GEIJSBEEK, *Biogr. anth. en crit. Woordenboek*, II, 383, en VAN KAMPEN, *Gesch. der ned. Lett. en Wet.*, II, 649.

de rede, het *logos*, in stalen vormen goot, maar noch Welsprekendheid, noch heldere Wijsbegeerte, noch Dichtkunst (die goddelijke samensmelting van gevoel en kunst, die oorspronkelijke schepping uit den boezem opborrelend) hoogschatte, en dus ook niet aanwakkerde, ontstond er juist bij een kind der *alma Mater Lovaniensis* iets zeldzaams: de latijnsche Dichter KERKHERDERE (1) legde zich op den hexameter toe. Wij kennen er de twee volgende regels van:

Wel wat mottigen inval en wat vreemde gedachten
Kwamen lest twee-mael 's nachts mijn jong herte bekoren (2).

Men ziet daaruit, dat hij, ofschoon welluidender dan de arme GODDÆUS, even als deze in den streng-toegepasten regel der *positio* voortduizelde.

REIZIUS (1730) (3).

Deze had vrij goede begrippen omtrent het invoeren der metrische verzen. » Ofschoon (zegt hij) verscheidenen onzer schrijvers verklaard hebben, dat zij de grieksche en latijnsche metra navolgden, bood echter geen kunner iets degelijks aan: want eenige, slechts de accenten in acht nemende, hebben de quantiteit der syllaben gansch over 't hoofd gezien, gelijk HOOFT, VANDER MYLE, BRANDT, J. VAN ZANTEN, welker verzen zonder rijmenden weêrklank onbevallig, om niet te zeggen belachelijk zijn; andere daarentegen, als GESNER en GODDÆUS, het accent der woorden verwaarloozend en de regelen der latijnsche prosodia alom en in alle syllaben bewarende, hebben niet minder tegen de wet der tale gezondigd."

Ten bewijze haalt REIZIUS uit GODDÆUS' voorzang de eerste zes verzen aan, die de goede man, gewapend met

(1) Overleden in 1738. Zie DEWEZ, *hist. de Belg.*, VII, blz. VIII.

(2) Aangehaald in de *Rym-konst*, uitgegeven te Antwerpen (door BOUVAERT in 1773), blz. 59.

(3) REIZII *Belga graecissans*. Rott. 1730.

den klassieken regel der positie voor hexameters zijnen tijdgenooten der XVIIde eeuw wilde opdisschen:

Schrandere verstanden, nadien ik konde bemerken,
Dat met gunste behaelt was mijn onrijme gedichtsel,
Waer in nochtans maer tweederlei soorte gebruykt was:
Zoo stel ik hier weer voor zulk slach by meerdere formen,
Op verscheyde manier en maet van Griecxe poëten,
Aelouts gestelt en gepleegt ook by de Latijnen.

Vervolgens slaat Reizius, zonder zich verder naar 't verleden te wenden, zelf de hand aan den metrischen letterploeg, en dit wel (zoo hij verklaart) door Js. Vossius woorden aangewakkerd: » Ik wete, dat de Italianen zulken arbeid beproefd hebben; maar zij die de oude dichtmaten (*mensuras*) gepoogd hebben te herstellen, hebben dit verkeerdelijk aangevangen: zij waren daarbij te weinig in getal om aloude ingewortelde gewoonten uit te roeien. Edoch, men wanhope daarom niet, al sla dan ook de eerste poging tegen. Wie is er onbewust, dat enkel na eeuwen de Muziek en andere kunsten bij de Grieken in top geklommen zijn? Men ga immer voort tot men de overtuiging bekomen hebbe eenen stap verder gedaan te hebben: want niets schoons wordt er ooit in overijling te stande gebracht, en van moeite gaat bestendig vergezeld datgene wat schoon en roemrijk is. Men late zich door spotters niet afschrikken, die niets anders kunnen, dan met groot ophef de onbeduidendste nietigheden uitkramen. Kunt gij ze met geene overtuigende redenen beschamen, gij kunt toch iets volvoeren van zulk eenen aart, dat er voor die betweters niet eens aan zoo iets valt te denken."

Tot proeve laat Reizius hierop de metrische vertaling van Horatius' overbekende Ode volgen:

Beatus ille, qui procul negotiis
Ut prisca gens mortalium.

Hij geeft dit stuk, samengesteld uit de groote en kleine iambversmaet (*iambus trimeter* en *bimeter*, d. i. zes- en vier-

voetig) in eene nederduitsche maat weêr, die zich door 't oor bij 't enkele lezen van den text gemakkelijk laat raden. Deze niet ongelukkige proeve, waarover wij verder zullen spreken, is in zuivere iamben opgesteld, en derhalve naar 't begrip van sommige dichters (*da veniam verbo*) van 't midden der XVIIIde eeuw ingericht, die besmet waren met wat BILDERDIJK de rotterdamsche ketterij heette (1).

Oneindig minder gelukkig is REIZIUS' vertalingsproef des aanhefs van de Ilias, waarin hij den hexameter een valschen plooi geeft door den maatstaf in den klemtoon te verbreken:

Zing nu, KALLIOPE, den zwaren wrok van ACHILLES,
Die duizént rampén verwekte by alle de Grieken,
En meeníg krijgsman, uit edelen huize gesproten,
Veel té vroegtijdíg deet sneuvelen in de gevechten,
Zonder bégraafnis, naardiin hun doode lichámen
Ten prooi verstrektén aen raven, giren en honden.

Men heeft gezegd, dat tien verzen eens dichters genoeg zijn om te zien wat adem er in zijne borst steekt; hier zal een nog minder getal voldoende zijn, om 't metrisch stelsel van den græciserenden REIZIUS te beoordeelen. Hij voegt er ten overvloede bij: » Welke de rechte lezing en maat (*dimensio*) dier verzen is, en met wat redenen de syllabenquantiteit of de dichterlijke vrijheid, hier volgens 't Grieksch en den aart onzer taal te verdedigen zij, mogen de geleerden nagaan."

NIEUWLAND, GROENEVELD, MEERMAN.

In 1748 verschenen de eerste zangen van KLOPSTOCKS' meesterwerk *de Messias*. De hoofdzakelijk-lyrische dichter zocht zich in alles een eigen spoor te banen » Met *de Messias* (zegt SCHLEGEL) begon, mijns dunkens, niet eene

(1) Voorrede der *Mengelpoëzy;* Rott. 1823, blz. XVI.

eenige, ongemeene gouden eeuw, maar de nieuwe vlucht der duitsche letterkunde." Zoo lang deze zich boven het middelmatige niet verhief, lokte zij noodwendig de andere volkeren ter navolging niet uit.

Thans was ook voor Holland eene nieuwe kunstbaan ontsloten: in Belgie was de Poëzy tot eene zoetsappigheid gedaald, die den goeden smaak walgde, als even onbeduidend in vorm en onderwerp (1).

Bij de vergelijking van KLOPSTOCKS Epos met de zoo talrijke als onbeduidende versnipperde Bijbelheldendichten, ja zelfs met den langen tijd hoog-opgevijzelden *Abraham*, moest de slotsom voor de onzen inderdaad niet zeer gunstig uitvallen. Men zocht naar nieuwe vormen.

VAN HAREN kwam destijds (1769) op de vrij zonderlinge gedachte, om de bij uitnemendheid lyrische strophe voor geheel een *vaderlandsch* gedicht aan te wenden, dat, door FEITH en BILDERDIJK omgewerkt, inderdaad aan zijnen titel van vaderlandsch gedicht voldoet, maar door den dichterlijken uitgever zelven, betrekkelijk den vorm naar recht is beoordeeld geworden: » Hij zou kunnen schijnen (zegt BILDERDIJK, van ONNO ZWIER V. H. sprekende) zich de schikking van 't Heldengedicht voorgesteld te hebben; doch behalven dat de dichtmaat, de stijl, noch de uitgestrektheid aan die soorte van dichtwerk beantwoordt, heeft het er ook de overige vereischten niet van (2)."

De hollandsche natie, sedert lange vassaal van de fransche letterkunde, voelde zich niet zeer opgewekt om de zusterluite van Germanie, die stouter toon in stouter maat aanhief, na te bootsen.

GELLERTS naïve trant, aan eene volkswijsheid gepaard die hem tot een anderen CATS maakte, had al dadelijk eenige schrijvers ingenomen, die hem in getelde-syllabenmaat overbrachten (1775); doch de lust ontbrak nog om met de hoogergestemde modellen van Duitschland nadere kennis te maken.

(1) Zie ten bewijze de Levensschets van Pater VERHEGGHEN [door mij] medegedeeld in 't *Belgisch Museum* van WILLEMS, X, 143.

(2) Voorrede van *de Geuzen*. 's Hage 1826, blz. x.

Er was maar één stap te doen om tot de metrische versificatie over te gaan, en den *Messias*, waarvan de laatste zangen in 1773 verschenen, na te bootsen.

WAGNER had zijnen boezem in een latijnschen alkaïschen lierzang uitgestort, bij de overwinning door de Nederlanders den 5den Augustus 1781 op de Engelschen behaald. De zanger van *Orion*, de onsterfelijke NIEUWLAND, gevoelde zich aangespoord om den anders weinig bekenden dichter in een nederduitsch Alcaïcum na te zingen:

Juicht nú, mijn burgérs! Eindelijk opent God
Tot straf des onregts de oogen vol majesteit!
Der Nederlandrén felle bliksem
Heeft den meineedigen Brit getroffen.

Ons *is* de zegé! Hollandsche maagdenrei,
Vlecht nu lauri*eren*; siert er de hoofden meê
Dér overwinn'rén! Dat onze oevers
Nu van Io! en Triomf! weêrgalmen.

De lust ontvonkte om *de Messias* na te volgen. GROENEVELD gaf er de eerste zangen van in 't Nederduitsch uit, ten jare 1784; toen MEERMAN mede reeds eenige zangen had vervaardigd, die ook naderhand (zoo als wij verder zullen zien) het geheele werk voltooide. Hoe zeer de beide dichtstukken in verdienste van gelukkige navolging mogen verschillen, daar GROENEVELD tot het *imitatorum servum pecus* behoorde (1), is 't werktuigelijke er van op een en denzelfden leest geschoeid. De laatste volgt aldus den aanhef van den christelijken Zanger op 't spoor:

Zing, onsterflijke Ziel, de verlossing der zondige menschen,
Die de Messias op aerde in zijné menschheid voleindigt,
Waerdoor hý ADAMS géslachte, de liefde der Godheid
Met dén bloede van 't heilig verbond op nieuw heeft beschonken
Zo géschiedde de wil des Eeuwigen. Vruchtloos verhief zich
Satan tegen den godlijken Zoon; om niet stond Judéa
Tegen hem op: hy deê 't, en volvoerde de groote verzoening.

(1) Zie over die vertaling *Dicht- en Tooneelk.-werken van 't Genootschap: door Natuur en Kunst.* (Amst. 1787, blz. 177 en volg.)

MEERMAN, minder getrouw aan 't woord, maar getrouwer aan den zin, zong zeker beter na: doch daar er zulk een tusschenruimte tusschen de uitgave zijnes werks (1815) en GROENEVELDS arbeid verliep, mag men inderdaad verwonderd zijn hem voorname regelen der metrische versificatie, over welke hij uitweidde in zijn werk, te zien verkrachten:

Zing, onsterflijke Ziel, de verlossing van 't zondige menschdom,
Die de Messias in menschennatuur op d'aarde voleindde,
En door welke hy ADAMS geslacht tot de liefde der Godheid,
Lijdend aan 't kruis gédood en verheerlijkt, weder verhoogd heeft,
Dus géschiedde JEHOVAHS wil. Zŏnder voordĕel verhief zich, — enz.

De hoogduitsche ijsbreker, zijn model, moge een reeds min strengen versbouw aangewend hebben, dien GÖTHE in zijne hexameters te veel navolgde, wat zal men over den theoretischen MEERMAN zeggen, bij 't zien der grove misgrijpen van dezen laatsten regel, die alles behalven een vers is?

Beter ziet het er met den aanvang van zijn tweeden zang uit:

Thans steeg over de cedĕrbosschen de morgen beneĕnwaart,
JEZUS verrees, in de zonne gezien van de zielen der vaadren.
Als ze hem zagen, zo zongen twĕe zielen dus tegen elkander
ADAMS ziel vergezeld door de ziel van de goddelijke EVA:
Schoonste der dagen, gij zult ons bovén alle de aanstaanden
Heilig en feestelijk zijn, en bovén uwe gezellen
Zal u, wanneer gij terugkeert, 's menschén ziel en de Seraf
En dé Cherub geduurig, bij 't rijzen en daalen begroeten.

VAN DE KASTEELE.

In hetzelfde jaar dat GROENEVELD het waagde met den hexameter op te treden, verscheen te Weenen eene, in 't zelfde metrum bewerkte, uitgave van OSSIAN (1).

(1) Wien, 1784, VI. band. in-4°.

De schrijver van *Ossians und Sineds Lieder* (DENIS) deelde tevens de slotsom zijner nasporingen mede omtrent het gebruik der hexameters bij de hedendaagsche volkeren tot op zijnen tijde. De eerste proef daarvan in Duitschland brengt hij tot den taalgeleerden schrijver van den *Mithridates* (1555); de tweede leverde FISCHART in zijne vertaling van RABELAIS (1571); achter dezen volgden EISENBEECK (1617), BERLICHIUS (1628), ALSTEDIUS (1630). De hoogduitsche prosodiën begonnen er zich mede bezig te houden sedert 1679.

Ook geeft die schrijver onzen HUYGENS op, als in zijne *Otia* (1625) reeds hexameters en pentameters beproefd hebbende: de geestige dichter, die van alles wat beproefde, bepaalde zich niet eeniglijk onder de verdedigers van 't onrijm op te treden, als de » eerste hooft-ketter in dese" (en wel in de rijmelooze decasyllabige vertaling van 't *Atto primo del Pastor fido*) (1), hij offerde ook aan den metrischen versbouw.

In 1558 was 't de beurt aan Hongaryen, in 1622 aan Engeland, in 1641 aan Denemarken, in 1653 aan Zweden, in 1660 aan Bohemen, in 1743 aan Polen, in 1781 aan Laibach (Illyrie).

Tot dusverre wat betreft de aanverwante talen van 't Noorden, allen beheerscht door 't accent (2).

---

(1) Blz. 169 van den 4den druk.

(2) Van alle deze komen er proeven voor in 't gemelde werk, Vde boek, blz. XXVII — XLIV, ja, noodwendig mislukte proeven van 't eenigsins ongeäccentueerde Fransch (a[i]. 1553).

Eene wonderlijk schoone harmony heerscht in de hexameters der talen uit bestanddeelen van 't Latijn zelve goeddeels gevormd. Wil men er zich van overtuigen?

Reeds in 1539 gaf CLAUDIO TOLOMEI *Versi e regole della nuova Poesia toscana*, en haalde, na CREMBESCINI, de volgende proef aan :

Or cantate meco, cantate or, ch' altro risorge
Parnaso, or ch' altro nuovo Elicona s' apre.
Ch' altri Virgilj già sorgono, ed altri Catulli,
E Venusini altri sorgono, ed altri Varj.
Sento soavi lire, vaghe fistole, trombe sonore.
Odi Clio, senti Pan, senti la bella Erato.

Dit uitstapjen strekke ten bewijze, dat de metrische versbouw van ouds reeds bij vele volken de aandacht tot zich getrokken heeft. Doch keeren wij tot OSSIAN terug.

Was het genie van KLOPSTOCK, door de lezing van twee rijmelooze dichters, MILTON en YOUNG, ontvlamd, nu was ook OSSIAN, met zijne eigenaardige maat, als eene aan den poëtischen hemel van Caledonie lang-gemiste sterre, opgedaagd; zijne stoute, ruwe kunst betooverde door de nieuwheid der ontdekking zelve, en de twijfel die zich aan MACPHERSONS ontdekking kon hechten, gaf den Bard eene geheimzinnige begoocheling te meer: *Rien n'est beau comme le mystère.*

VAN DE KASTEELE, de niet onverdienstelijke vriend en

Niet min welluidend vindt men de spaansche *Eroticas* van MANUEL DE VILLEGAS (1617).

Lycidas y Corydon, Corydon el amante de Phyllis,
Pastor el uno de cabras, el otro de blancas ovejas;
Ambos à dos tiernos, moços ambos, Arcades ambos
Viendo que los rayos del sol fatigaban el orbe,
Y qne bibrando fuego feroz la canicula ladra,
Al puro cristal, que cria la fuente sonora,
Llevados del son alegre de su blando susurro,
Las plantes veloces mueven, los passos animan,
Y al tronco de un verde enebro se sienten amigos, — enz.

Als eene tweede bijdrage tot den italiaansche metrischen versbouw, halen wij gaarne een stukjen van ALLEMANNI aan, dat wij overnemen uit een artikel over dien versbouw door CORNELISSEN (*Spectateur Belge*, 1815).

Mentre da dolci favi fura del mel dolce Cupido,
  Volta al ladro un' ape, punge la bella mano.
Subito percuote per acerbo dolore la terra,
  E doglioso ed acre corre a la madre sua
Mostrare piangendo come crudelmente feriva
  Quell ape, quanto empia, e picciola fiera sia;
Venere dolce ride, dice Venere: Guardati, Amore,
  Picciolo quanto sei, quanta ferita fai.

kunstgenoot van den verdienstelijken H. VAN ALPHEN, vertaalde onder andere 't begin van den *Fingal* aldus:

Onder een ruischenden boom, niet ver van de wallen van Thura,
Zat CUTHULLIN; zijn speer stond tegen een steenröts, en naast hem
Lag zijn schild in het gras. Hij dacht aan den dapperen Karbar,
Dien hij versloeg in 't gevegt; toen MORAN, de schildwägt van 't zeestrand,
FITHIL's zoon, hem verscheen, en hem toeriep: Op, op nu, CUTHULLIN!

Welke verzen, naar 't stelsel van MEERMAN geschreven, door gebreken ontsierd zijn, die wij in 't duitsche gedicht niet ontmoeten:

Turas Mauer zunächst sass CUTHULLIN unter dem Baume
Sausendes Schalles. Es ruhte sein Speer an einem der Felsen,
Nächst im Grase sein Schild. Er dachte den tapfren Cairbar,
Welcher ihm kämpfend erlag; als itzo der Späher des Meeres
MORAN der Sohn von FITHIL erschien: Auf, CUTHULLIN! rief er.

H. VAN ALPHEN.

Men kent de buitengewoone zucht die VAN ALPHEN voor de, destijds algemeen opgang makende, hoogduitsche dichters koesterde; in zoo verre dat hij den roem van vele hunner (in zijne *Theorie der Schoone Kunsten en Wetenschappen* naar RIEDEL, uitgek. in 1778) met voorliefde in het helderst daglicht stelde, terwijl hij onze groote dichters der zeventiende eeuw eenigsins in de schaduw plaatste: eene minachting, die wellicht later den gloeienden zanger der *Hollandsche Natie* met te sterker nadruk deed uitroepen:

Toen de Agrippijnsche zwaan zong in bataafsche plassen,
Was 't naar gerikkekik der vorschen uit moerassen
Alleen het wildgezang van HERMANS nageslacht;
Ja, Duitschland had geen kunst, geen taal, geen smaak: 't was nacht.
Germanje, ja, 't was nacht, en op uw barre gronden
Werd toen geen HALLER, KLEIST, geen HAGEDORN gevonden;
Europa hoorde toen geen WIELANDS tooverlied,
En SCHILLER, GÖTHE, GLEIM en KLOPSTOCK zongen niet.

Zesde zang.

Heeft misschien de dankbaarheid (dat schoone gevoel, boven alle berisping verheven) den edelen VAN ALPHEN te verre geleid? Erkent hij niet in 't voorbericht zijner *Gedichtjes voor Kinderen* (1795), die men lang als onnavolgbaar, immers als onovertrefbaar beschouwd heeft, dat hoogduitsche kinderdichters (WEISSE en BURMAN) hem ondersteund, en menigmaal op den weg geholpen hadden?

Op hem had dan ook de germaansche litteratuur in die dagen, waarop (als in de onze) de gedachte de gistende maatschappij geensins van eene vrijzinniger kunsttheorie konde scheiden, een grooten invloed: dezen invloed stortte hij uit zijnen boezem in zijne schriften over, en deed dien onloochenbaar veld winnen. Men kan ook niet ontkennen, zoo als VAN KAMPEN zegt (1), dat die invloed over 't algemeen gunstig is geweest. » De geheele plooi der nederlandsche Poëzy (voegt die geleerde er bij) is sedert meer duitsch dan fransch geworden, *behalven in de voetmaat, welke nog doorgaans de berijmde Alexandrijn bleef*, en in de wetten van het Treurspel."

Geen wonder derhalve, dat VAN ALPHEN mede aan de metrische Muze godsdienstige offers toewijdde. Zonder hare strenge, later eerst tot wet gewordene, regelen waar te nemen, bezitten zijne alcaïsche Oden: *Aan den Dood* en de *Rust in God* eene rhythmische zoetvloeiendheid, die ook het oor van den gewoonen lezer al het verleidend schoone van het rijk-afwisselend Alcaïcum doet gevoelen.

In God berustend trek ik de wildernis
Der wereld eenzaam, zonder te vreezen, door.
Gij zijt mijn rotssteen, mijn beschermer;
'k Noem u het leven van mijn gezangen.

Minder gelukkig, ten aanzien van 't metrum, klinkt wat verder:

---

(1) *Geschiedenis der nederlandsche Letteren en Wetenschappen*, II, 370.

Wat geeft deze aardé? Moeite met bang verdriet,
Een vreugd van tranén voorgegaăn, vaak besproeid,
En achtervolgd. Een vreugd die flikkert,
Om in de duisternis té verdwijnen.

Hij preludeerde aldus aan de rijmelooze rhythmische verzen, doch gevoelde, dat ook deze de metrische kunstwaarde eenigsins behoefden, en dat er in dit opzicht nog veel te doen bleef. Het bewijs daarvan levert de volgende plaats (1): » Ik erken gaarne, dat men in ons land zo aan het rijm gewoon is, dat men over het algemeen geen behagen in blanke of rijmelooze verzen vindt: maar hier tegen merk ik egter aan, dat men het rijmelooze onder *zekere* bepalingen invoerende, de natie daaraan vrij gemakkelijk zou gewennen: en vraagt men een bewijs hiervan? ik zal er een opgeven, niet genomen uit het voorbeeld der Engelschen of Duitschers, maar dat binnen ons land t'huis hoort; en wel, zoo 't mij geoorloofd is mijn eigen werk aan te haalen, mijne kleine gedigten voor kinderen. In dezelve heb ik eenige versjes gevoegd in de anacreontische versmaat, en ik heb niet alleen nooit kunnen bemerken, dat mijne kinderen in die minder behagen hadden, of dezelve met meer moeite dan andere in het geheugen prentten (2), maar zelfs heb ik opgemerkt, dat sommige lezers niet eens bespeurden dat die stukjes rijmeloos waren. *Men begint ook hier en daar het rijmelooze in te voeren*; en *hoe zeer ik en anderen in het waarnemen van de prosodie nog gebrekkig zijn*, men duldt, men leest zulke gedigten."

BELLAMI.

Wat VAN ALPHEN voorspelde, volbracht de Zanger des

---

(1) In de inleiding zijner *Dichterlijke Verhandelingen* (blz. CXIX).

(2) Wij meenen dat wèl in kinderen bemerkt te hebben, en beschouwen de *mnemotechnie* van 't rijm bijzonder in dergelijke stukjens als nuttig, zelfs als noodzakelijk.

vaderlands en der liefde, de vlissingsche eigenaardige dichter. Hij stelde 't rijmelooze vers in eere: zijne beste gedichten, althans zijne minnezuchtjens, misten dien kunstmatigen weêrklank.

Voor 't metrische schijnt hij weinig smaak aan den dag gelegd te hebben: wij ten minste kennen van den even vurigen, als teederen jongeling niets dan een zeer gebrekkig Alcaïcum: *de Stormwind*, niet eens in zijne dichtwerken opgenomen· (1):

De stormwínd nadért — 'k hoor hem in 't Oosten reeds,
Hier ís nog stilté, 't sluimerend wolkenheir
Gevoelt hem, vlucht en bruischt my tegen.
Moedig doordringt hy de wilgenbosschen.

Wij mogen hier niet verzwijgen wat VAN KAMPEN op BELLAMI's talent, om rijmelooze gedichten te vervaardigen, aanmerkt (2): » Zijne proeven in dit vak bewijzen zonneklaar, dat onze taal, mits door een waar genie behandeld, voor deze dichtsoort niet minder geschikt is dan hare hoogduitsche zuster." Op dit axioma, zoo onbetwistbaar, dat men 't eene boerenwaarheid zou mogen heeten, volgt de note: » Wij bedoelen echter vooral het vak der kleinere, zachtere dichtstukjes; niet den *hexameter*, waarin tot nu toe geen goed, en naauwelijks een middelmatig vers in onze taal is te voorschijn gekomen." Dus schreef die geleerde in 1822. Maar 't bewijs, dat hetzelfde element hetwelk kleinere rijmelooze verzen kan bezielen, geene meer uitgebreide metrische dichten zou kunnen scheppen, deelde hij niet mede. Met de mogelijkheid daartoe heeft de onvolmaakte metrumtheorie van sommigen, en de minder opgewekte smaak des publieks voor dergelijke al of niet doorslaande proeven niets gemeens.

---

(1) Bedriegen wij ons niet, dan komt het voor in de *Proeven voor het verstand, den smaak en het hart.*

(2) Beroepen werk, II, 387.

VANDER WOORDT.

Deze, even als BELLAMI, te Vlissingen geboren zanger, werd, als deze, te midden zijner loopbaan, toen hij nog aan de utrechtsche hoogeschool studeerde, weggerukt (1).

Hij verklaart, dat hij voor wat men 't lezend publiek noemt, niet had geschreven, en zegt; » Het kon, onder 't samenstellen dezer stukken, bij den maker in genen deele in aanmerking komen of rijmloze versen aan de hollandsche dichtkunst enig wezentlijk voordeel kunnen toebrengen, of niet; het moest hem even onverschillig wezen, of 't grootste gedeelte onzer natie liever berijmde dan onberijmde versen laze. 't Was genoeg, dat hij voor zig het rijm een nutteloos en den aandagt hinderlijk ding oordeelde, 't welk, wanneer men 't in al zijnen klinkkank wil laten hooren, den poëtischen uitdruk [indruk?] meestäl zeer schadelijk wordt, vooral waar 't om eenvouwigheid in denzelven te doen is (2). "

Over deze protestatie tegen het rijm verwondere men zich niet: het is een jonge PHAËTON die den wagen van APOLLO in eene nieuwe baan wil sturen en de oude noodwendig minacht. *Neque audit currus habenas.*

WITSEN GEYSBEEK, die ditmaal de werken van VONDEL niet te beoordeelen had, verklaarde dat hij, ofschoon geen voorstander van zoogenaamde metrische verzen in onze taal, overtuigd zou geworden zijn dat ze bijval verdienden, als het meerder gedeelte van die, welke hem onder de oogen gekomen waren, eene vergelijking met de verzen van VANDER WOORDT konden doorstaan. » Deze hadden hem doen zien (zegt hij), dat het vervaardigen, ja, zeer moeije-

(1) De eerste druk, die slechts den vrienden des jongelings in de handen kwam, verscheen in 1795. In 1829 bracht WITSEN GEYSBEEK dit dichtlegaat voor 't publiek onder de pers; eene derde uitgave verscheen in 1843, met een levensbericht voorzien door C. J. WENCKEBACH.

(2) Uitgave van WITSEN GEYSBEEK, blz. 61.

lijk, maar toch niet onmogelijk was (!); en daarom was hij wel verre van deze voetmaten uit onze dichtkunst te willen verbannen." Wat er op volgt is verstandiger, en zelfs zeer juist: » Al ware het maar omdat zij mogelijk iets kunnen toebrengen dat men het eindelijk omtrent de prosodie eens worde."

Ook stak hij den vinger (doch niet ter redding) in de wonde, toen hij, als over 't algemeen van metrische verzen niet houdende, bekende » ondervonden te hebben, dat zij voor den gewonen lezer zoo moeijelijk te lezen als, voor den geoefenden dichter zelfs, moeijelijk te vervaardigen zijn." Hij durfde zeggen, dat dit zonder kennis aan het Grieksch of Latijn stellig onmogelijk is (!).

Wij zullen ten zijnen tijde die tegenwerping, wat het moeielijke lezen er van voor den gewoonen lezer betreft, beàntwoorden.

Waarlijk (en 't was voor een uitgever, al had hij een *Critisch anthologisch Woordenboek* van onze dichters gemaakt, een vergeeflijk geval) hij dacht al te gunstig over de metrische bekwaamheid van den jongen lyrieken Dichter: wie vindt hier een Alcaïcum in terug?

Daar hīj zich nooit dés lagen gemeens bekreunt,
Haat hém 't gepeupél: de edelen zien op hem
Met afgŭnst neêr: hij doet verdiensten,
Nimmer blazoenen, noch stambŏek hulde.

Wie in 't volgende een Sapphicum:

Zie! hoe plegtíg ís dĕeze stilte, die er
Om mij heerscht! Dé grimmige winter wandelt,
Met geen alvérwoestenden tred, thans door het
Sidderend landschap.

Het ware voor zulke strophen niet gunstig, als proza, achtereen geschreven te worden (een overigens valsch middel ter toetse van goede verzen door Voltaire opgegeven).

Moeten wij hier ook een plaatsjen vergunnen aan de

proeve van VONDELS hypercriticus, die VANDER WOORDT zoo zeer bewonderde? Welnu, zie hier:

Maar hij, de Onnoembre, is enkel liefde en goedheid:
Hij riep uit liefde u vroeg van de aard;
Gij hebt de gruwlen niet gezien die, met ontzetting,
Mýn ŏog gezien heeft.

Niet kwalijk, ofschoon de leeraar *ex cathedra* die strophe, op 't model zijner voorgaande, met een adonicus dacht te sluiten! De monosyllaben en zoo wat pindarische oversprong van 't laatste onrhytmisch couplet laten WITSENS Pegasus toomloos voortholien, NON BENE *meta fervidis evitata rotibus*:

Heil u, dat gij die gruwelen niet gezien hebt,
Niet knielen moest voor de afgoôn, die
Gij diep verfoeide, en wier verdelging, stervend, gij profetisch voorspelde (1).

STRICK VAN LINSCHOTEN.

De gedichten van dezen ouden diplomaat, VANDER WOORDTS vriend, verschenen in 1808. Niet alleen rijmelooze, ook metrische verzen bevat zijn bundel.

Over de bijzonderheden, waarin hij nopens zijn prosodisch stelsel treedt, spreken wij in 't vervolg. In de voorrede zegt hij er 't volgende in 't algemeen over: » Ik heb ruim een jaar geleden prosodische regelen ontworpen, waaraan ik mij sinds dien tijd trouwlijk vast houde.... Doch daar geene wet eene terugwerkende kracht kan hebben, geloof ik betrekkelijk de vergrijpen alleen verantwoordelijk te zijn voor die voortbrengselen met het jaargetal 1807 bestempeld: hetgeen zoowel ten opzichte van die in rijm, als van

(1) Over de regelen, die VANDER WOORDT voor zijne metrische verzen opgaf, spreken wij later, als wij de regelen door VAN ALPHEN, STRICK en anderen medegedeeld, opgeven.

die in onrijm, doch vooral van de laatsten geldt; die daaromtrent veel kiescher zijn dan de rijmgedichten. Ja, ik vrees, dat, zoo lange *de alle prosodie schier verbannende of ten minste zich boven dezelve stellende Alexandrijnen* in den smaak blijven, wij volstrekt geene prosodie zullen kunnen hebben; immers, dat derzelver beoefening op niet zal uitloopen." (Men ziet dat hij ook hierin met WITSEN GEYSBEEK eenstemmig dacht.)

Na dat STRICK van zijne verhandeling over de metrische maatregeling heeft gesproken (een werk dat hij beloofd, maar, zoo wij meenen, niet uitgegeven heeft), voegt hij er bij: » Ik verheug mij te zien, dat anderen gelijktijdig met mij hierop bedacht zijn geweest, en dat deeze grondwet der dichtkunde eindelijk ook eens in Nederland ernstig ter sprake komt........ Indien men 't werktuigelijke der gedachten op welke ik mij beroep, onderzoekt en toetst aan de prosodische regelen van den hoogleeraar HESSELINK, zal men ras gewaar worden, dat de mijne met de zijne geenszins overeenstemmen. In vele opzigten behoude ik de keurige regelen van den doorletterden H. VAN ALPHEN, terwijl ik ook dikwijls die van onzen geleerden nabuur VOSS volge."

Wij kennen wel schrijvers, die, *à genoux dans une humble préface*, zich verontschuldigen, maar weinigen of geenen als STRICK die zulk eene wettige quasi-verdediging ten opzichte van onwettige feilen voordragen. Waarom verbeterde hij niet in 1808 wat hij een jaar vroeger misdichte? Of waarom, zoo als BOTTELGIER, verzocht hij niet *oetmoedelic* den lezer zijne feilen te verbeteren (1)?

---

(1) JAN BOTTELGIER [BOUTILLIER], in zijne *Somme rurael* (1493), den taalmannen of advokaten genoeg bekend, schreef naïef genoeg: » Ic JAN bidde oetmoedelic alle menscen die dit boec lesen, dat si corrigeere tgeent dz ic qualic gescreve hebbe."

Nog vreemder eindigde WESTEROP zijn rijmstuk *Hoorns Buitensingel*, en verzocht den beminden lezer, zijn fouten » te verbeteren en met eene verhevender, zoetvloeijender en treffender dichtmaat te vereeuwigen." (Zie WITSEN GEYSBEEK, *Muzeum Apollineum*.)

Zien wij eerst STRICKS Sapphicum, met de dagteekening 1807, *Aan mijne vrienden*:

> Ín het heerlijkst dal, dat van beeken dóórkruisd,
> Ván het lagchendst groen en van bergen ómringd,
> Alle schoonheên zaamenvereende, plaatste
> Mij de verbeelding.

't Overige loopt beter voort; doch onvergeeflijk, ten spijte der verantwoordelijkheid van den diplomatischen dichter, is 't vers:

> Had APOL dien donder verlangd van JÚPIJN?

Op éénen regel na, vinden wij 't volgende Alcaïcum onberispelijk, *metricè* gesproken; 't is tot de Maan gericht:

> De gloed der Hondstar scheurde den grond op, en
> Verschroeide 't gras. 't Veld smachtte naar laavenis,
> Uw broeder roostté 't op den middag:
> Gij en de middernăcht koelen 't weêr af.

Men vergelijke deze strophe slechts bij degene die er volgt:

> Uw licht verciert heel 't landschap op 't schitterendst
> Met luister, nachtglans, pracht en met majesteit,
> En teekent halm, bloem, struik en boom in
> Donkere kleuren op 't witte zand uit (1).

SPANDAW.

De beminnelijke Zanger der liefde en der vriendschap, en van alle beide in de vrouwen! Hij nam 't op zich om in hexameters het evengemelde Sapphicum van STRICK te beantwoorden. De vriendschap zag echter door een gunstig vergrootglas op STRICKS verdiensten, wanneer

---

(1) *Gedichten van* STRICK VAN EN TOT LINSCHOTEN. Amst. 1808, blz. 186 en 171.

zij 's mans metrisch stelsel, met bij- en aanvoegsels, aannam: luister, 't zijn hexameters:

Dichter, o gunstling van Foibos! lieveling dér Charitinnen!
Gij, door de Muzen genoodigd om bloemen ten offer te brengen,
Hebt in den lusthŏf van Flora het edelste en beste gelezen.

Wat verder staat er:

Foibos Apollon daalt neder, en gij — gij mogt hem aanschouwen
Op zijn blinkenden wagen, in al zijn godlijken luister,
En zi̮jne majesteit, anders der sterflijken oogen verblindend.

Deze te zeer mythologische, te luttel metrische regels verschenen in de nieuwe uitgave van Spandaws Ged. (1837).

Het eerste vers zijner vertaling, naar Homerus, van Hectors en Andromachés samenkomst is vast een der ongelukkigste:

Hierop ántwo̮ordde̮ haar dé groote, kri̮jgszuchtige Hektor.

Maar is men nieuwsgierig na te gaan hoe de groningsche dichter, dat wereldberoemde tafereel van ouderliefde in zijn voornaamste deel weêrgeeft?

Zie nu — de minnende vader en de eerbiedwaerdige moeder
Glimla̮gchen teder: de luistri̮jke (?) Hektor neemt van zijn schedel
Spoedig den helm... nu zet hij den glinstrenden neder op de aarde,
Heft zijn dierbaren zoon, hem wiegende zacht in zijne armen,
En hij bidt overluid tot Zeus en de andere goden:
» Zeus, en gij andere Goden! o, laat dit mijn zoontjen eens worden
Even als ik thans ben, steeds de eerste onder 't volk der Trojanen!
Mogt hij zoo sterk zijn in krachten en Ilios magtig beheerschen!
Dat eens van hem gezegd word': hij blinkt wijd boven zijn vader!
Als hij keert uit den strijd, met bloedigen krijgsbu̮it beladen,
Ván een verslagenen held.... dan verheuge zich hartlijk de moeder!"
Alzoo sprak hij, en reikte in de armen der dierbare gade
Zijnén zoon. Zij prangde hĕm aán heŭr wĕlriekenden boezem,
Lagchend met tranen in 't oog. Haar man, vol innigen weemoed,
Streelde haar zacht met de hand.

BILDERDIJK.

De geniale dichter trad op 't einde der vorige eeuw reeds met een metrisch Elegiacum op. Hij *verlustigde* zich met zeker klassiek stukjen na te volgen, zoo als BILDERDIJK navolgde (1): verlustigingshalve werkte hij dezelfde denkbeelden in alexandrijnsche verzen om. Men bemerkt in dit Elegiacum dat hij de koppelwoorden vermijdt, en aan zijne dichtregelen hoofdzakelijk een dactylischen gang geeft, zoodat zij meer naar trippelverzen dan naar hexameters of pentameters zwemen.

Samengetrokken syllaben durft hij kort stellen:

Zwijmen, van ooglëën en ziel even vermoeid en versuft.

Men ziet het: hij vermijdt ook de klassieke mengeling der ondereen gevlochtene toonen in de metrische maat, doch ('t zij met eerbied gezegd) let niet altijd genoeg om de monosyllaben *zóó* naast elkander te plaatsen dat zij, *ook den gewoonen lezer*, geene wankende kunnen toeschijnen (2).

Men ga na, hoe BILDERDYK (*epitheta perpetua* zijn bij dien man, of, wil men, dien dichter overbodig) gespoord en gelaarsd, in den jare 1824, tegen de *versmaat der Ouden in onze taal* te veld trekt: hij wijdde daaraan een hoofdstuk in zijne beschouwingen over de Versificatie (3).

Prof. DAVID, de groote bewonderaar van BILDERDIJK, trok eene kleine prosodie uit des Dichters verhandeling, en gaf (zonder aanduiding der bron) de tegenwerpingen die wij bedoelen, achter eene *Spraekkunst* weder. Over dit *oppositie-systeem* dus nader; al roepe BILDERDYK zegevierend uit: » Ziedaar de volstrekte onmogelijkheid van goede verzen in oude maat (hexameters) aangetoond. Wie hiertegen krijscht,

(1) 't Heet, meenen wij: L. Apuleii ΑΝΕΧΟΜΕΝΟΣ, ex Menandro. Zie den Petronius, Blaeu 1669, blz. 98 van 't Aanhangsel.

(2) Die laatste aanmerking gelde ook betrekkelijk 't Alcaïcum den voorzang van den *Elius* (1788) uitmakende: te rechte gebruikt hij aldaar als spondeën eenige tweesyllabige koppelwoorden.

(3) *Nieuwe taal- en dichtk. Verscheidenh.*, d. II, blz. 87 en volg.

hij moge, en ik zal mij de zotheid der betweteren en aanbidderen van hetgeen Duitsch is geenzins aantrekken."

Onmiddellijk na die tirade, die wij het liefst nu niet tegenspreken, laat hij een proefjen volgen, dat hij vóór vijftig jaren vervaardigde, » wanneer hij zich [zoo als hij veelbeduidend erkent] uit zucht tot grondiger taalkennis ten aanzien van ons Nederduitsch, op dat alles bijzonder toelei; welk proefjen zich tot een halven zang van de *Enéis* uitstrekte".

Doch de Vorstin, reeds lang door hevige zorge bevangen,
Kweekt het vergift in den boezem, en koestert verborgene vlammen.
Immer herdenkt zy den krijgshëld, en immer den godlijken oorsprong
Zijnes geslachts; zy prent zich zijn stem en gelaat in het harte;
Ja, de onverpoosbré kwelling verbiedt häre leden te rusten.
Dido, gy brandt! ja, gy brandt, onzalige! door üwe leden
Bruischt de verteerende vlam; zy zwiert door uwe aderen henen,
Tintelt uit oog en gelaat. — Wat moogt gy 't u zelve verbloemen,
Heel üwe borst staat in gloed, in blaakrenden, woestenden vuurgloed.

Onze vermetele pen dorst aanteekenen: *krijgsheld;* den dalenden spondeus tot eenen trochæus gemaakt. Eenige regels te voren erkende Bilderdyk zelf, zeer toegevend ditmaal: » Het ware inderdaad *in abstracto* mogelijk bij ons voeten van twee lange sylben in deze (metrische) verzen aan te brengen." De juxtapositie dezer twee monosyllaben kan ook hier de eenigzins beheerschte betoonde syllabe tot geene onbetoonde maken: hetzelfde zij van de tweesyllabige *uwe* en *hare* gezegd, bij welker uitspraak de gewone lezer hier eene halve hapering gewaar wordt.

Deze gebreken (zij zijn 't in *onze* oogen) vindt men in de vertaling van Voss niet: een der voornaamste latijnsche dichters van Nederland, prof. Cracco, die ditzelfde vierde boek der *Ænéis*, van 't 584ste vers tot het einde, in dezelfde maat overbracht, is stellig van de mogelijkheid van *goede* nederduitsche hexameters in onze taal te maken overtuigd. Onze hoogschatting van dien man wederhoudt ons echter mede niet, om zijn (Bilderdijksch?) Prosodiestelsel af te keuren: beide staan daarin niet eens boven (misschien wel onder) Klopstock. Wij zijn heusch genoeg om den

kundigen professor ten minste in goed gezelschap te veroordeelen.

Wij lezen bij hem:

BARCÉ, sprak zij aldus dan de voedstervrŏuw aen van SICHAEUS:
Want haer voedster was reeds in 't ŏud vaderländ assche geworden. (1)

IMMERZEEL en TEN HOET (1813 en 1827).

In 1827 verscheen er te Nijmegen een beschrijvend gedicht door C. TEN HOET, onder den titel van *Gustaaf en Amanda*. De schrijver begint met te verklaren, dat zijn stuk in de nederlandsche letterkundige wereld een soort van nieuw verschijnsel is, hetwelk hij gewaagd heeft op het voetspoor van GÖTHES *Herman und Dorothea*, en de *Louise* van VOSS te bewerken [ofschoon er, ten aanzien van hexametersche keurigheid, tusschen die beide een breed verschil ligt].

Een recensent trad op, ter beoordeeling van dit » vreemd letterverschijnsel", en wel in *de Vriend des Vaderlands* (Amst. 1828, II, 21): » De vraag (zegt hij) of het wenschelijk zij, dat TEN HOET in dezen vele navolgers vinde, zouden wij ongaarne toestemmend beantwoorden, om daardoor het aantal prullaria in onze taal niet te vermenigvuldigen: want rijmlooze verzen te maken is nog gemakkelijker dan rijmende; en zij dus die vermeenen dat ieder dichter is, die zijne gedachten in eene zekere bepaalde maat weet te rangschikken, zouden voorzeker geene geringe verademing en ruimte daarin vinden, door het vaak zoo lastige rijm niet gebonden te zijn."

Men veroorlove ons die redenen als weinig steek houdende te beschouwen. Is 't inderdaad ongemakkelijker getelde syllaben met rijm, dan gewogene zonder rijm tot verzen te schikken? Moet men om 't mogelijk misbruik een degelijk metrum vaarwel zeggen?

---

(1) Zie *de Wanhoop en dood van Dido*, in de *Lettervruchten van het leuvensch genootschap:* Tijd en Vlijt. Antwerpen 1845, blz. 198.

Ten Hoet zal 't geletterde publiek voor dergelijken versbouw rijp geacht, en zich wellicht, als Horatius, met weinig lezers tevreden gehouden hebben, en wel met zulken die op de vingeren en 't gehoor den echten versklank weten te onderscheiden, die mede zeggen: *Legitimumque sonum digitis callemus et aure* (v. 74, *de Arte*).

Stouter was hij, denkelijk ten gevolge eener klassieke letteropvoeding, dan de dichter van *Hugo van 't Woud*, een werk in alexandrijnen, eenige jaren te voren verschenen, in welks voorrede men leest: » Bitaubé is de eenige onder de Franschen die eene vertaling van *Herman en Dorothea* gegeven heeft: zij is echter in prosa en daardoor, ofschoon anders vrij naauwkeurig, minder bevallig dan het oorspronkelijke, *hetwelk zijne schoonheid ook gedeeltelijk ontleent uit den vorm der dichtmaat, waarvan zich* Göthe *bediend heeft.* De hexameters echter zouden in de fransche taal, geloof ik, al evenmin behaagd hebben als zij tot hiertoe bij ons in den smaak gevallen zijn" (1813). Deze misslag is te grof: wat is er gemeens, buiten den naam, tusschen onmogelijk te maken fransche en grondstoffelijk aan 't Duitsch zoo nauw verwante hexameters (1)?

---

(1) Wij moeten echter erkennen, dat ook in 't Fransch de hexameter meer dan eens, sedert Dubartas en lang daarna, *après qu'* enfin Malherbe vint, is beproefd. Nog in 1815 schreef Cornelissen (*Spectateur Belge*): *Je ne crois pas qu' il soit absolument impossible de faire un certain nombre de vers sur le mètre latin*, en geeft een proefjen daarbij:

Flore étalait ses trésors. L'hyacinthe à coté de la rose,
Se pavanait: plus loin brillait, la superbe amaranthe,
Là croissait le sapin résineux; là fier de ton ombre,
Etendant tes rameaux, rival du cèdre, o platane,
Tu regnais. L'amitié se marie à l'amour et le lierre
Au myrte, à l'olivier s'unit le pampre, et Minerve
Du fils de Semelé dirigeant les pas, — etc.

Het trippelende, aan 't Fransch oneigene, dat er in die cadans ligt, veroordeelt haar genoeg. Dat men een dactylischen gang aan fransche verzen zou kunnen geven, is blijkbaar; dat zij een goed opium zouden wezen, is mede licht te raden. Wil men iets naar Tollens:

IMMERZEEL liet het voornemen van GÖTHES werk na te bootsen, al spoedig varen » omdat hij inzag dat eene mankere vertaling een goed gedeelte der schoonheden van den text zou hebben doen verloren gaan, en hij zich niet vleijen dorst beter in zijne dichtmaat te zullen slagen dan zij die 't vóór hem beproefd hadden."

IMMERZEELS en MESSCHERTS echt-hollandsche huisdichten hebben wij meer dan eens in onze ziel nagezongen, doch ook de dichtmaat bij TEN HOET heeft ons niet gehinderd: verzen als deze kunnen vast elken onbevooroordeelde bevallen:

Zie, hoe ons lindenbosch zi̯jne lichtgroenbladrige kruinen
Baadt in den zonnigen glans, die als vloeijend goud door de lucht stroomt.
Zie hoe het bruingröene loof van gindsche hŏogstammige popels,
Die ons geliefkoosd park omzoomen, in rustlooze wiegling
't Heldèrstralende licht al dartelend weder terugkaatst.
Ook de met grijsgroen mos en met klimop begroeide ruïne,
Die in het midden des parks den oudheidminnaar geboeid houdt,
Gloeit van tusschen de takken der over haar hangende wilgen.
Zie, hoe de zilveren nevel, gelijk een golvende sluijer,
Over de beemdèn trekt, door fladdrende koeltjes gedreven.
Hoor, hoe van over den stroom, uit het vriendlijk gelegene dorpje,
Dat zi̯jne landlijke daken, te midden van bloeijende boomen,
Schildèrachtig verheft, des nachtegaals fluitende toonen
En zijn verrukkende slag, al smeltend en stervende, klinken.

Malgré ses sermens, sa couronne de fleurs,
L'enfant de Cypris à tir d'aile
S'envole parfois. Alors quelles douleurs
N'enfante pas cet infidèle!

De nieuwsgierigen naar de geschiedenis der metrische Fransche verzen, verwijzen wij naar 't *Magasin pittoresque*, II, 190; VI, 310. Uit de *Galerie hist. des contemporains* (Mons, Leroux) art. *Louis Napoleon* leeren wij, dat op 6 April 1818 de 2de klas van 't fransch Instituut den prijs toewees aan een werk van den abt SCOPPA over de vragen: *Quelles sont les difficultés réelles qui 's opposent a l' introduction du rhythme des Grecs et des Latins dans la poésie française? Pourquoi ne peut-on pas faire des vers français sans rime?* Zij waren voorgesteld als van eenen persoon herkomstig, die liefst onbekend bleef: die persoon was LOUIS NAPOLEON zelf.

CORNELISSEN (1815).

Wie toch had er gedacht dat in dit woelige jaar, waarin de krijgskreet Nederland doordonderde, een Vlaming zich op de klassieke metriek zou toegeleid hebben? Maar ook die Vlaming was een belletrist, die, als dusdanige, de *omni scibili* graag wilde ergoteeren. Hij koos den *Spectateur Belge*, van den abt DUFOUR te Brugge, uit, om er zijne denkbeelden in voor te dragen (1).

Hij verhaalt, dat er voor vijf en twintig jaren te Leuven een professor van Rhetorica was, O-HEARN genaamd en Ierlander van geboorte; een man, die drie à vier honderd hexameters naliet, waarvan CORNELISSEN de volgende meêdeelt:

Arme philosophen, die met windwerkige tuygen
Menschen vērsmoorēn, met verkensblaezen omhoog gaen.
. . . . Leeren met vragen en antwoord:
A duplex punctum: plus B, en zulke gebrabbel,
Dat ARISTOTELES, nog statigen ZENO geleerd heeft.
. . . .
. . . . Caffē voor quezelen ende begijnen,
Voor dē philosophen die geeuwen van te studeeren.
Primus in hēt Verkēn (2), in drinken, in eten, in . . . . hola!
Zwijgen in een dichtjen waer' veel voorzichtiger; — enz.

» Deze aenhaling (zegt CORNELISSEN) kan volstaan om te doen zien dat die Ierlander vooral 't oor, bij 't schikken der korte en lange lettergrepen, raedpleegde, en zich vervolgens, doch eenigsins onderhoorig, schikte naer de voorschriften van den latijnschen, of liever van den min strengen griekschen, versbouw: ging dit door (*regula positionis*), men zoude zich 't gebruik van duizend enkele,

(1) In het zeldzaam geworden (als destijds aangeslagen) n°. 15, blz. 226. Men spreekt in dit artikel over den heere N. C. (NORBERT CORNELISSEN) als over een derden persoon; maar 't is werkelijk uit zijne pen gevloeid.

(2) Ongeestige naam van een leuvensch collegiehuis.

en samengestelde woorden moeten ontzeggen. De voorlaatste syllaben in *beminnende*, *brandende*, *verlost*, zijn wel degelijk kort in de uitspraak: in 't Grieksch of Latijn zouden zij volgens de gewoone regelen der prosodia lang zijn."

Hierop geeft hij een algemeen denkbeeld van den duitschen metrieken versbouw, en hecht er zijn zegel aan. Zoodat hij de vroeger door hem, op des leuvenschen Professors spoor, vervaardigde hexameters, niet aarzelt eenigsins te veroordeelen, zoo als daar zijn:

Daer ondér lommér van Acacia, blinkt Amaryllis
Boven Eöols dochtér, Anemoon; ook jeugdige lauwren
Groeijen rond Erië, rond Champlain, rond Saratoga.

Hij toonde zich echter genegen, om eenige dier woorden of syllaben die lang moeten schijnen, en nogtans, volgens de wijze waarop men 't vers uitspreekt, kort zijn of 't in de gewoone uitspraak worden, als lang te beschouwen: ook moest men de cæsuur niet verwaarloozen.

Tot opheldering daarvan geeft hij de verzen:

O, mag ook vóor eeuwig den olijfboom, zoon van Athene,
Verrijkén 't vrijland van WASHINGTON, FRANKLIN en ADAM.

Waarin (voegt hij er bij) 't woord *ook* als toonloos voorkomt (*est abbrevié*), en de naam van WASHINGTON, zoo als 't ook onze uitspraak vordert, de waarde van een dactylus heeft.

De heer DUFOUR antwoordde, en wij erkennen gaarne, dat hij gelijk had, toen hij die O-Hearnsche hexameters nevens de *nugae difficiles* der Acrosticha stelde. Zijn artikel behelst veel goeds (1). » Sedert KLOPSTOCK (zegt hij) is de hexameter algemeen door Duitschland aangenomen. Grondbeginsels, uit den aart der zake zelve geput, bekomen spoedig de goedkeuring van 't openbaar gevoelen. Onzer school, mijns dunkens, ontbreekt er alleen een doorslaand gezag, een KLOPSTOCK, een VOSS, een SCHILLER,

(1) Zie in 't beroepen werk blz. 238 — 246.

die den kluister des sleurs durve verbreken, en onzen versbouw met een nieuwen rhythmus verrijken. Trouwens, onze taal bezit al de elementen, die den versbouw van den germaanschen hexameter samenstellen: de *analogie* betoont het, en in beide zijn de etymologische [wortel] sylben beklemtoond."

LULOFS.

Keeren wij tot Holland terug! In 1823 twijfelde professor LULOFS nog half aan 't mogelijke vaststellen van den metrischen versbouw: minder moedig dan VAN KAMPEN, durfde hij zijn zegel aan 't, dertien jaren te voren met maatschappijlauweren bekroonde, stelsel van KINKER geensins ontzeggen. » Een geleerde (schrijft hij zeer bescheiden, — en zeker was KINKER diens names volwaardig) heeft over dit onderwerp en hetgeen er mede in betrekking staat, eene alleruitmuntendste verhandeling geschreven, en volgens deze verzen waarin elke syllabe, op vaste muzikale gronden, als lang, kort of onzijdig gebruikt is geworden" (1).

» Aldus (vervolgt LULOFS) luiden eenige regels uit een gedeelte eener vertaling van de *Æneïs:*

Links af geleidt dé weg straks naar de Acherontische stroomen,
Waar de éeuwig bruisende draaikolk kookt, en in dringenden arbeid
't Zwarte Cocytische zand parsénd en al opwellende uitbraakt;
De afschrikwekkende CHARON, de oude en grijsbaardige veerman,
Norsch van gelaat en met slijk overdekt, voert hier het gebied; zijn
Fonklend oog staat wild — dreigénd, de onbeweeglijke wenkbraauw.
't Slordig gewaad hangt achtlóos slingrend langs zijne schoudren,
Als hij de roestige boot van 't land naar d' anderen oever
Afsteekt, en 't vaartuig op 't barnende meer in bedwang houdt.
Maar schoon oud, hij geniet al de sterkte eener jeugdige grijsheid" (2).

Deze gebrekkige hexameters uit eene *alleruitmuntendste* verhandeling, door een professor geschreven, en met lof

(1) LULOFS, *Over Spraak- en Redekunst.* Groningen 1823, blz. 398.

(2) Naar KINKERS *Gedichten.* Nog gebrekkiger dan hier staan die verzen in zijne *Prosodia*, blz. 275.

door een professor afgeschreven te zien, ziedaar wat verbaast, en een pijnlijk gevoel verwekt, vooral jegens den bewierooker, die beter moest weten. *Tantae molis erat romanum condere metrum* ook bij overplanting in de Nederlanden!

Inderdaad, wien stellen wij hier tegen LULOFS over, om den eerbied voor den klemtoon te handhaven? LULOFS zelven. In die schoone Elegie, drie jaren vroeger door den verweduwlijkten gade, ditmaal waarlijk dichter, uitgestort, wacht hij zich wel zulk een wankenden versbouw (als 't Kinkersche ōpwĕllende en grĳ̌sbāārdige) aan te wenden; wacht hij zich wel maat en klemtoon in tweestrijd te brengen. Deze zielehulde verdiende dan ook in Belgie door 't fransche proza van CORNELISSEN, nog meer dan door de fransche verzen des burggraafs D'EXAERDE (in de *Annales Belg.* 1818) verspreid te worden.

. . . . Gij prijkte als de lelie der dalen
Wen ze in het sneeuwklĕed der onschuld, bepereld met daauw van den uchtend,
Maagdlijk bij Zefirs gelispel het kwijnende hoofd naar den grond buigt.
Lieflijkheid stroomde om u heen als het licht: uw harte was teeder,
Blank ŭwe ziel als de sneeuw, die in 't dennewŏud nedergezegen,
Nog door geen voetstăp bezoedeld, haar donsige vlokken ten toon spreidt.
Minzaam waart gij en zacht, als de ure des zomerschen avonds,
Die van den wolkloozen hemel, met goud en met rozen bepurperd,
Neêrdăalt, en over de zwijgende velden haar schaduwen uitbreidt.
Effen en kalm uw ziel, als een meer, in welks spieglende vlakte
Luna des nachts zich belonkt, wen het windje in slaap is gevallen,
En er geen lachje het zilver der kabblende golfjes doet krullen.

Wij zwijgen hier liefst van leemten en gebreken (zoo kan men de noodzakelijke cæsuren in een der voorgaande verzen brengen, met te lezen:

Neêrdaalt, óp 't stilzwijgende veld haar schaduwen breidend).

Wij vragen liever, of iemand bij die adonica, 't vers zoo harmonisch sluitend, en dus voor rijm of afperking geldend, nog wel 't achterwege laten van ons rijm zou betreuren? Wie zulke melody niet bemint, beklagen wij: hij heeft geen oor

in zijn harte (1). Ja, NIEUWLANDS rijmende hendecasyllaben, in eene omstandigheid als deze uitgeboezemd, streelen ons min roerend dan deze hexameters van LULOFS.

PH. DE KANTER.

Zijne gedichten verschenen vóór eenige jaren te 's Gravenhage: ook hij blijft in zijne voorrede den metrischen vorm, dien hij er veelal aan schonk, » nog ongewoon" heeten. Hij heeft den moed te bekennen, dat hij dit soort van verzen boven alle andere stelt, doch schijnt niet stout genoeg te zijn zich tot ridder zijner aangebedene aan te bieden. Trouwens hij zegt: » Het is er verre van daan, dat ik mij zou durven verstouten hier als verdediger van dat soort van verzen, waarmede de doorgaande smaak van ons publiek zich toch niet schijnt te kunnen vereenigen, op te treden. Alleenlijk moge het mij vergund zijn er dit weinige van te zeggen: dat ik de bedoelde vormen, zoo als zij (om hier van de Duitschers niet te spreken) door de meesten althans der niet zeer talrijke dichters die dezelve onder ons hebben beoefend, *naar de eenvoudige theorie der klemtoonen* gebezigd zijn, steeds boven de gewone rijmende beminde, en dat b. v., al het overige gelijk staande, de bevallige waardigheid eener alkaïsche of de zachte, min of meer zwaarmoedige golving eener sapphische strophe op mijn gevoel een streelender indruk maakte dan eene in zijne soort even zoo schoone rijmklank." Nu, dat ten minste heet spreken: de bekentenis is volledig; de verdediging, bij zulk eene overtuiging, kon warmer zijn.

Met zijne eigenlijke rijmelooze verzen, zoo als *de Biddende* naar MATTHISON, en een fragment uit een treurspel van

(1) Zoo riep FENELON uit, na VIRGILIUS verzen aangehaald te hebben:

Fortunate senex, hic, inter flumina nota
Et fontes sacros, frigus captabis opacum.

» Malheur à celui qui ne sent pas le charme de ces vers!"

Congreve (1) enz., hebben wij volmaaktelijk vrede; maar geensins met vele zijner metrische stukken.

De bundel vangt reeds met dit Alcaïcum aan:

Mijn sombre vriend, waar-om zoo droefgeestig steeds?
De doffe lier worde eenmaal tot vreugd gestemd,
Zoo zegt ge: want dén God der liefde
Prijzen geen klagende weemoedstoonen.

In zijn Elegiacum *het Zeebad* vindt men:

Krachtvöl gevoelt ge u geneigd, als ten spel, om de ruimte te klieven

En 't pentameter:

Lang nog bevochtige uw vloed minzaam des vaderlands kust.

Welk een dactylus! zelfs in de trippelverzen van Bilderdyk een steen des aanstoots (2).

D. Cracco.

Wij spraken er reeds met lof, doch met vranke vrijmoedigheid over. Hij belooft aan Nederland eene vertaling der *Ilias*, nog nooit metrisch bij ons, en reeds viermaal ten minste in 't Hoogduitsch overgebracht. Verscheidene fragmenten er van zijn voorloopig verschenen.

---

(1) In decasyllaben. Ook Warnsinck schreef vroeger twee dramaas in die maat; het eene op de dood van Willem I, het andere op de neêrlaag van Bossu.

(2) Bilderdyks leerling da Costa schreef enkele disticha, doch die wij beschouwen als bloot ter weêrspiegeling van den zin uit Göthe vertaald (zie 's Dichters uitgave van den *Onderg. der eerste wer.* blz. 477); anders toch had hij dit stuk zóó niet geschreven. De vier slotverzen luiden:

Doch wat baatte het mij dat zelfs de hand der Chinezen
Werther en Lotte vereeuwigde *op* 't brooze, maar kunstvölle glas?
Keizer noch Koning heeft ooit zich om Goethe bekommerd op aarde,
Hij, hij alleen was te zaam *Meceen* en Augustus voor mij.

Wij schrijven er 't volgende van af (einde van 't Vde b.):

Dus sprak ZEUS en beval aan PAÏEON hem te genezen,
En nu spreidde PAÏEON verzachtende zalf op de wonde;
En hij genas; wánt hý wás geenszins sterflyk geboren.

(Schijnt dit hexameter niet wat te kort?)

Zoo als het vygesäp ylings de sneeuwwïtte melk strĕmt, die vloeibaar
Schuimt: want met windsnĕllen spoed wordt zij omgekĕerd door den vermenger (1).

Wij durven den grooten latijnschen dichter vragen, of hier in allen gevalle ('t stelsel daargelaten dat hij, den duitschen spore ontweken, volgt) niet ook in de syllaben eene vlugge beweging moest plaats grijpen? Schijnen de beide laatste hexameters niet wat te traag van rolling?

HOMERUS, de zangerige, zong wezenlijk:

Ὡς δ'ὅτ ὀπὸς γάλα λευκὸν ἐπειγόμενος συνέπηξεν,
Ὑγρὸν ἐόν· μάλα δ'ὦκα περιστρέφεται κυκόωντι·

BORMANS.

Zie hier nog een naam, die op 't gebied der oude letteren, en ook op dat onzer tale, eerbied verwekt. Geen wonder, dat de door GROTIUS hyperbolisch vergode, door RAU hooggeschatte SARBIEVIUS hem, ook na HERDER en GOETZ, tot eene alkaïsche overgieting uitgelokt en verleid hebbe. BORMANS, wiens eerenaam hier meermaals uit onze pen zal komen, was stouter dan HAUG, die den poolschen Ode-zanger enkel in rijmelooze verzen vol van gloed bezong.

De feilen van BORMANS metrische vertaling zijn meer in 't oog loopend dan die van andere geleerde dichters; doch zijn naam maakt ze niet minder gevaarlijk.

't Begin der Ode (*Lyric.* II, 5) is vrij zuiver:

'k Verlaet dit aerdryk: leent my uw vleugelen,
O Winden, wolkén, heft my ten hemel op!
Hoe reeds de hoogsté bergen zinken!
Hoe daer beneên in 't verschiet de landen
En ryken liggén, — enz.

---

(1) *Nederduitsch Jaarboekje*, 1848, blz. 76.

Wat verder:

Hier straelt door 't veld éen ijz'lijke wapenglans
Van blikseménd stael. Beide partyen staen
Stil. 't Noodlot houdt zijn waeg geheven;
Nog mikt onzeker de woede veerdig
Ten strijd, en weifélt. Verder is de oorlogsgod.
. . . .
Wat zeldzaem is, praelt stout als voorbeeld:
Alle misdrijf wil geen misdrijf heeten (1).

Dit laatste onstelselmatige vers is denkelijk de aandacht van den anders kieschkeurigen schrijver ontsnapt.

Doch, dit is enkel eene proef geweest, in 1845 verschenen, toen de geleerde de geheimen der taal eerst begon na te sporen: de uitgever van 't *Leven van St. Christina de wonderbare*, dit middeleeuwsch kunstgewrocht, ziet, blijkens deze uitgave zelve, de zaak heden dieper in.

DAUTZENBERG.

Even als HOFFHAM, de oorspronkelijke, die de duitsche taal voor zijne moedertaal had te houden en zich echter met hart en ziel op de nederlandsche toeleide, is DAUTZENBERG de beide verwante talen machtig. Hij is een der weinigen in Belgie, om niet te zeggen in Nederland, die, met jeugdig vuur bezield, den vooruitgang der Dichtkunst ook in den rijkdom des afwisselenden vorms willen doorzetten.

Op VAN KAMPENS spoor, doch met meerder klem dan deze, heeft hij het metrische stelsel van KINKER, dat hij *veeltijds valsch* noemt, afgekeurd, en 't als de oorzaak opgegeven dat de proeven onzer dichteren in die verzensoort over 't algemeen ongelukkig zijn uitgevallen. » In Duitsch-

(1) In de *Lettervruchten van het leuvensch genootschap*: *Tijd en Vlijt*. Antw. 1845, blz. 166. Zie de alkaische vertaling dier Ode door GOETZ in SARBIEVII *Carmina* (Argentorati 1803, bl. XIII).

land (zegt hij in de voorrede van zijn onlangs verschenen dichtbundel) waar men de lengte en kortheid der silben zoo nauwkeurig mogelik sedert Voss gemeten heeft, daar alleen vindt men tot heden toe de meesters in de kunst."

DAUTZENBERG heeft beproefd de in Belgie schier onbekende metrische verzen in te voeren, terwijl hij niet alleen de bekendste metra der oude lier nagebootst, maar ook lyrische versmaten in den geest der ouden samengesteld heeft. Niettegenstaande zijne groote vorderingen in 't Nederduitsch, zoude men mogen wenschen dat hij, ter vermijding van stroevere vormen en wendingen, dit met machtiger greep wist te kneden.

Wij deelen hier ten dubbelen bewijze eene sapphische Ode mede, waarin hij zijne hervormingsgedachten met overtuiging voordraagt (1):

Staakt uw rust, zingt vrolik uw lied, en voorwaarts!
Laat u niet blinddoeken van hen, die vreesvol
't Oude spoor aanraden: ge komt met siddraars
Nimmer ten doeleind.

Kent uw kracht, wantrouwt het geleî des leeraars,
Die verwaand inroept het gezag van Onlangs;
Eeuwig leeft wat waar is en schoon, en meesters
Stierven in doling.

Hebben niet dwinglanden beweert de machtspreuk:
Onze zang zy eeuwig beperkt in jamben,
Trippelmaat, mankgaande trocheên? Der waarheid
Opent uw oogleên (2)!

Al hetgeen Germania zingt, dat past ook
Onzer luit; nooit worde versmaad een dichtvorm!
Trouw ik niet mijn eigen gehoor, ik raadpleeg
't Zangrige Duitschland.

---

(1) Gedichten; Brussel, 1850, blz. 99.

(2) *Oogen* voor *oogleên* hadde een onaangenaam rijm weggenomen.

TWEEDE DEEL DER VERHANDELING.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over den oorsprong van den poëtischen stijl en de beteekenis der woorden Prosodia, Metrum, Rhythmus.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DEN OORSPRONG VAN DEN POËTISCHEN STIJL EN DE BETEEKENIS DER WOORDEN PROSODIA, METRUM, RHYTHMUS.

Het behoort niet rechtstreeks tot onze taak eene ontwikkelde bespiegeling voor te dragen nopens den oorsprong des dichterlijken vorms in 't algemeen, en een min of meer nieuw, min of meer gegrond stelsel æsthetisch (zoo men 't heet) over de aanvankelijke prosodische regeling te schrijven. De kring van het theoretische door 't historische voorafgegaan, omsluit ons. Echter meenen wij bij 't begin van dit tweede deel dezer Verhandeling niet geheel en al over het meermalen opgeworpen vraagstuk te mogen heenstappen: te meer omdat er aanrakingspunten bestaan tusschen deszelfs bespiegelend gedeelte en het blijkbaar-bewezene door de inrichting van onzen versbouw zelven.

Beknoptelijk derhalve en goeddeels naar Dumarsais (1) dragen wij deswege eenige bedenkingen voor, die hun practisch nut kunnen hebben.

Aanvankelijk is de stijl poëtisch geweest (2): hij schilderde niet alleen in beeldspraak de gedachte af, maar bond ook die spraak aan regelen. Later, toen de aangewassen taalrijkdom, bij 't aanwenden der schilderende letterklanken die zoo wel aan 't oor als aan de verbeelding voldeden, den gebonden stijl (en dus mede die al of niet buitengewone dichtertaal) minder noodzakelijk maakte, naderde de stijl allengskens meer tot de proza of ongebonden rede. Dat zulks echter vrij laat moet plaats gegrepen hebben, ten minste onder den poëtischen schoonen hemel van Griekenland, bewijst het beweerde, dat een wijsgeer van Scyros, met name Pherecides, het eerst in proza zou geschreven hebben.

(1) *Essai sur l'origine des connaissances humaines.*

(2) Zie Vico, *Philosophie de l'hist., trad. par* Michelet. Brux. 1835, I, 244—252.

Lang echter hield alom de van ouds overgeleverde poëtische spraakvorm stand, als onder den invloed van 't gevoel of de verbeelding roerender en schokkender; als welluidender door zijnen geregelden gang, en dus allesins geschikter dan de naakte, onregelmatige taalvorm, om in 't hart en in 't geheugen der menschen bewaard te worden: destijds het voornaamste, somtijds eenige middel om de wetenschap van den tijdgenoot aan den nageslachte over te brengen.

Men had dus aan die natuurlijke overleveringstaal des harten een vorm gegeven, en tot vermeerdering van hare harmony, regelen, uit den aart der taal zelve geboren, nagevorscht en uitgevonden. De Poëzy was tot Dichtkunst overgegaan.

Geen wonder dat men langen tijd deze wijze van opstellen niet alleen voor de beste, maar ook voor de eenigst mogelijke hield: zoo lang het schriftteeken niet bestond, was zulks gegrond op de reeds vermelde meerdere geschiktheid van stukken in gebonden stijl, om van buiten geleerd en onthouden te worden.

Op de vraag, welken versbouw men voor den besten te houden hebbe, zal menigeen zich geneigd gevoelen dien zijner eigene taal te noemen. » Wapenen wij ons echter tegen de vooroordeelen (zegt Dumarsais) en stellen wij ons heldere denkbeelden van de zaak zelve voor! Die prosodia houde men voor de volmaaktste, welke door hare harmony 't geschiktst is om alle soorten van dichtkarakters uit te drukken. Drie dingen loopen tot die harmony te saam: de waarde der toonen, de afstanden waarop zij elkander volgen, en de beweging van 't vers. Eene taal moet dus zachte, minder zachte, zelfs harde toonen, met één woord, toonen van allerleien aart bezitten; derhalve behoeft zij accenten, die de verheffing en daling der stem bepalen; zij behoeft woorden, die in de toonverscheidenheid hunner syllaben allerlei bewegingen kunnen uitdrukken." Met al die hoedanigheden is de nederlandsche Prosodia niet middelmatig, maar mild, wondermild begunstigd.

De wetenschap, die de Grieken Προσῳδία, de Latijnen en Franschen naar de Grieken, de Hoogduitschers *Tonmessung*, de

Nederduitschers *Toonmeting*, *Maatklank* of *Spraaktoonkunde* noemen, beteekende bij de Ouden *zangbegeleiding;* van daar dat de Latijnen het grieksche woord mede door *accentus* overbrachten, dewijl het enkele uitbrengen van den stoffelijken toon, of wat men de syllabische uitspraak heeft genoemd, in de spraak van alle menschen met eene soort van stembuiging (modulatie) gepaard is, die men bij den zang heeft vergeleken, en accent (of stemtoon) in de ruimste beteekenis des woords zou kunnen noemen.

Even als in den muzykzang den duur en de verheffing der toonen, moet men in het stemaccent den duur en de verheffing der uitgesprokene syllaben onderscheiden. De duur der syllaben maakt uit wat men *quantiteit* (maat, kortheid of lengte) noemt, terwijl de verheffing of daling der stem het eigenlijk-gezegde *accent* uitmaakt.

De nader omschrevene Prosodia is derhalve de uitspraak of uitspraakleer der syllaben, volgens 't *accent* en de *quantiteit* die haar toekomen (1).

Deze laatste, of de maat der korte of lange lettergrepen, duidt het betrekkelijk duren der toonen van de taal aan. Eene syllabe is enkel lang voor zoover eene andere kort is; maar welke ook de traag- of snelheid zij, waarmede men de woorden uitspreekt, de quantiteitsbetrekking tusschen de syllaben moet dezelfde blijven. In onze Prosodia, even als in de grieksche, latijnsche, ijslandsche, italiaansche, enz., neemt men aan, dat eene lange syllabe in duur met twee korte syllaben overeenstemt. In sommige talen echter zou een geoefend oor bevinden, dat die evenredigheid aldus niet altijd juist en zonder breuken te bepalen is (2).

---

(1) Hier en verder volgen wij BERGMAN, *Poémes islandais;* Parijs 1838, blz. 108.

(2) Zie KINKER, *Over de metrische Maatkunde*, waar hij over de verdeeling der lettergrepen in slechts twee klassen opzettelijk handelt, blz. 144. Deze schrijver verzinnelijkte reeds de prosodische syllabenwaarde door het voordragen van muzyknoten; hierin volgde hem laatst prof. BORMANS in de voorrede van zijne *Catharina de Wonderbare*, alwaar hij blz. LVII zegt: » Alle lange syllaben zijn niet

Er zijn syllaben die men *wankende* heet; niet dat het twijfelachtig is of de syllabe op zich zelve kort of lang zij, maar omdat, in sommige gevallen en om zekere redenen, die syllaben iets langer of iets korter worden.

Het eigenlijk-gezegd *accent* (of de toon) bestaat, zoo als wij zeiden, in de verheffing of daling der stem.

Even als de *quantiteit*, berust het aanvankelijk op 't zelfde grondbeginsel, en strekt in zijne toepassing ten zelfden einde; namelijk, om door een onderscheidend teeken die syllaben aan te wijzen, welke voor eenige hoegenaamde reden eene meerdere aangelegenheid dan de andere bezitten. Om dergelijke syllaben aan te duiden, heeft de taal twee middelen; vooreerst de *quantiteit*, welke die syllaben door den duur of 't aanhouden der stem doet afsteken; vervolgens 't *accent*, dat ze onderscheidt en doet uitkomen door een hoogeren toon van uitspraak.

De taal heeft beide die middelen te samen aangewend, zonder echter te willen dat het eene met het andere tot hetzelfde doel gelijktijdig samenloope. Daar nu ieder afzonderlijk deel des woords, volgens zijne logische of grammatikale beteekenis, volgens zijn uitwendigen stoffelijken vorm, en ten gevolge van tallooze toevallige omstandigheden, een minder of meer volstrekt of betrekkelijk gewicht kan hebben, heeft het gebruik van 't *accent* en der *quantiteit* oneindig moeten veranderen.

Beide zijn en blijven onafhankelijk van elkander: even als in de muzyk de duur en hoogte der toonen volstrekt vaneen gescheiden blijven, maar niettemin te samenwerken tot schepping of vermeerdering der harmony.

Eene behoorlijke afwisseling van lange en korte letter-

---

even lang, noch alle korte altoos even kort, en schier alles wat men van de noten en de maat in de muzijk leert, is ook op de kwantiteit der syllaben in een vers en op deszelfs voeten toepasselijk. Eene lange syllabe laat zich in twee korte (♩— ♪♪), de korte in twee kortere (♪— ♬) verdeelen; eene lange kan bovendien ook verlengd worden (♩.). De verhouding tusschen den duur van *arsis* (heffing) en *thesis* (daling) bestemt het rhythmus".

grepen, tot zeker getal van voeten vereenigd, maakt een vers uit (1).

Metrum nu is bijzonder de maat of afmeting van een vers naar deszelfs leden of syllaben (voetmaat); het is de duur der syllaben op zich zelven beschouwd.

QUINTILIANUS zeide reeds, dat elke samenvoeging en uitgestrektheid van woorden uit *Rhythmus* of uit *Metrum* is samengesteld (2). Wat is *Rhythmus?*

Door het *Rhythmus* of den *spraakval* verstaat men de, met hare voortgangen en rusten plaats hebbende, natuurlijke wijze, waarop de woorden, zinsneden en zinnen in een vers of verzen, zonder opzicht tot derzelver *metrum* moeten of kunnen worden uitgesproken. *Rhythmus* is dus: de betrekkelijke meting der syllaben, in verband beschouwd met het *Metrum*.

Men begrijpt gemakkelijk uit het voorgaande, dat er ook rhythmus in proza kan bestaan. VOLLENHOVE (3) teekende

(1) *Versus* of *vorsus*, eigenlijk het draaien, omdraaien en, omdat men bij 't einde der vore den ploeg omkeert, het ploegen. Uit de gelijkheid met eene vore is het woord *versus* in den zin van regel in het schrijven, bijzonder een poëtischen regel, geboren. Wij weten dat ST. AUGUSTYN (*de Musica*, lib. V) en oude grammatici, waaronder MARIUS-VICTORINUS (*Ars grammatica de Versu*), andere, doch minder natuurlijke etymologiën dan de hier voorgedragene geven.

(2) Omnis structura, ac dimensio, et copulatio vocum constat aut numeris (numeros ῥυθμοὺς accipi volo) aut μέτρῳ, id est dimensione quadam (Lib. IX, C.IV, § 1).

(3) In de note blz. 575, uitgave in 4°. van 1686; ter plaatse waar hij, zonderling genoeg, Spraak- en Redekunstregels op rijm en maat voordragend, zegt:

Ook wort op kunst, noch regel niet gelet,
Die 't woordenheir net in slagorden zet.
Dit was de zorg van welbespraakte volken,
Nu los verzuimt bij dieze in Duitsch vertolken.
Men slaat geen acht, wat voor of achter voeg',
Wat schikking, als muzyk, het oor vernoeg',
Van woorden nooit getelt, noch net gemeten;
Maar 't valt zo 't valt, slechts overhoop gesmeten.

aan, hoe nauwkeurig er reeds bij de ouden op eene degelijke en aangename schikking van eene rede gelet is, bij voeglijken omtrek, verbindtenis en afmeting van woorden en lettergrepen; ῥυθμὸς, bij ARISTOTELES, *numerus* en *numerosa oratio* bij de Latijnen genoemd. Het rhythmus is inderdaad de gelijke afmeting der onderlinge deelen, ten aanzien van tijd, evenredigheid, gelijkheid; b. v. *venarum*, of bij ons *heirdoortocht*. Het rhythmus neemt het zoo nauw niet op als de voetmaat, maar is voldaan wanneer er slechts dezelfde lengte of during van tijd is; b. v. in *conterit*, *mensas* en *superant* is hetzelfde rhythmus, (dat is, zij hebben ter uitspraak denzelfden tijd noodig) alhoewel zij als driederlei *pedes*, te weten *dactylus*, *spondeus* en *anapæstus* in 't metrum onderscheiden zijn (1).

Doch, eigenlijk gesproken, kan zich 't rhythmus, voortspruitende uit de opvolging en regelmatige verscheidenheid der syllaben, in een enkel woord, hoe lang het zij, niet doen gevoelen.

Het beredeneerde schikken van syllaben om een rhythmus voort te brengen, is een begin van versbouw. Rhythmisch prosa (2) nadert reeds tot poëzy, en eene wel geregelde (gecadenceerde) zin of volzin (phrase of periode) maakt den natuurlijken overgang uit tot het vers en de dichterlijke strophe.

Het vers, of rhythmus in zekeren geregelden kunstvorm voorgesteld, maakt thans het onderscheidend karakter der Dichtkunst uit (3). Al wat tot den uiterlijken kunsttooi der Poëzy behoort, maakt het onderwerp uit van den Versbouw.

---

(1) SCHELLERI, *Lexicon*, *edente Ruhnkenio*, *sub voce*.

(2) *Prosa* of *Prorsa oratio* is zoo veel als recht-doorgaande rede bij tegenstelling van *Versa oratio*. In den kerkzang, zoo men weet, verstaat men door *Prosa* een hymne uit onmetrische rijmregels samengesteld: inderdaad, latijnsche regels zonder voetmaat zijn *prosa*.

(3) Daar dit Rhythmus aan bepaalde regels gebonden is, zoo heet men de poëtsiche redé of schrijfwijze de *gebondene*; de prozaïsche, daarentegen, de *ongebondene* rede of schrijfwijze.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over den Oudhoogduitschen Versbouw.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DEN OUDHOOGDUITSCHEN VERSBOUW.

't Is op het gebied der aanverwante Noordsche talen dat men de oudste gedichten, als zoovele bronnen van onzen versbouw, moet nasporen. Met de hoofdëlementen van hunnen versbouw willen wij derhalve nader kennis maken; hoe weinig ontwikkeld die hier mogen voorkomen, zullen zij echter licht op onzen verderen arbeid verspreiden.

LACHMANN schreef breedvoerig over dit onderwerp (1). Zijn algemeene regel, waarnaar men de oude metra te beoordeelen hebbe, is de volgende: » Alle duitsche verzen, bepaaldelijk de oud- en middelhoogduitsche (tot op de zestiende eeuw, waarin de romaensche vorm óverwegend begint te worden), hebben een bepaald getal voeten, namelijk toonheffingen (*arses*), bestaande uit lettergrepen die een sterker toon hebben dan elke daarop volgende daling (*thesis*); echter mogen voor of tusschen de toonverheffingen de dalingen ontbreken."

Men weet dat BEATUS RHENANUS in 1530, te Fressingh in Beieren, in eene bibliotheek eene omschrijvende vertaling van 't Evangelie ontdekte, zeven honderd jaar te voren door den monnik OTFRIED (2), in frankisch dialect gedicht. De eerste Prosodia, die in Braband gedurende de twee laatste eeuwen schijnt uitgekomen te zijn, haalt er als een adel-oud specimen eenige verzen van aan: de prosodist (BOUVAERT) na, in zijne eenvoudigheid gezegd te hebben: » Nieuwsgierigen lezer, kont gy dit over-oud duytsch kwalyk

---

(1) *Über althochdeutsche Betonung und Verskunst*, eene verhandeling opgenomen in de *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, in 4°., 1832, I, 236—270.

(2) Tusschen de jaren 863—872.

verstaen, ik niet beter", voegt er bij: » Die oude poëten en zagen nae geen getal van syllaben, nog nae de langheyd oft kortheyd derzelve; verre van daer was het dat sy voeten of accenten zouden waernemen: als hunne linien maar omtrent even lang waren, dat was hun genoeg (1)." Doch aan deze onwetendheid, die tot in onze eeuw voortduurde, stelde Duitschland paal en perk.

LACHMAN teekent aan dat OTFRIED, volgens zijne eigen getuigenis, zong: zijn werk werd geboren uit het verzoek, hem door sommige persoonen gedaan, opdat zij, verergerd door 't onkiesche gezang van leken, een tegengift dier wereldsche toonen in 't lezen van zijn gezang mochten vinden (2). OTFRIED heeft zulk eene nadrukkelijke voetmaat aangewend, dat men onmogelijk kan betwijfelen of hij had de latijnsche verskunst in 't oog, toen hij den frankischen liederen geen metrum toestond.

Dat hij geensins zonder regelen zijne verzen voortschreef tot dat hij een rijm ontmoette, bewijst overal de plaatsing en keus zijner woorden. Hij zelf verklaart het ten duidelijkste, als hij de aandacht des lezers op de *Synalœphe* (elisie) inroept, zonder welke de welluidendheid dikwijls zoek raakt (3); deze moet de verleidende zachtheid der ineensmelting (4) waarnemen, en de samenhorting vermijden (5); terwijl van zijn kant de dichter op 't rijm moet

---

(1) *Historie, regels ende bemerkingen wegens de Nederduytsche Rijmkonst;* Antw. (1773.) 't Is een posthuum werkjen. De voorrede vangt aldus aan:

Men vind niet eene konst, waarvan niet zijn beschreven
De regels en 't gebruyck, en in het licht gegeven;
Onz' Rymkonst maer alleen en had nooyt dit geluk,
Dat m' haere regels zag verschynen doôr den druk.

(2) Ut aliquantulum huius *cantus* lectionis ludum secularium vocum deleret.

(3) Extensio saepius litterarum inepte sonat dicta verborum.

(4) Synaliphae lenam [lenocinium].

(5) Conlisionem lubricam praecavere.

letten (1). Ook staat die *Synalœphe* in het handschrift door een stip aangeduid.

Het Otfrietsche vers of halfvers, naardat men de strophen vier- of tweedeelig wil noemen, heeft bestendig vier heffingen (slagen), die in den eersten langen regel van 't volgende voorbeeld twee maal vier zinkingen vóór zich hebben, daar 't vers telkens met de vierde zinking sluit. In den volgenden eersten halfregel ontbreken er reeds drie zinkingen, en hij heeft maar vijf syllaben:

Nist mán nihèin in wóroltì	ther ál io thàz irságētĭ,
állō thìo scṓnī̀,	wio wúnnisàm thār wārì,
Ódọ ouh swĭgēntì	es mánnes mùat irhógētĭ,
in sĭnèmo sángè	odọ òuh in híwilōnnè,
Ódouh thàz bibrāhtĭ,	in hérzen ès irthāhtĭ,
sīn ōra ịz ìo gihōrtĭ	od óugạ irscóuōtĭ,
Wio hárto fràm thaz gúat ìst,	thàz uns gíbit drùhtīn Kríst,
thaz gúates ùns er gárotà	ēr er wórolt wòrahtà.
Thára lèiti, drúhtĭn,	mit thĭnes sèlbes máhtìn
zi thémo scōnen libe	thie hòldun scálkā thĭnè,
Thaz wìr thaz mámmùntì	in thĭnèra mùntì
níazēn ùns in mùatè	in ēwōn zi gúatè.

De *synalæphen* zijn van de lichtsten soort odọ ouh, ōra ịz, ouga irscouōtí of ouga ịrscouōtī. De verhouding der betooning van de woorden tegen een, heeft nergens iets stuitends, ook niet eens voor ons gevoel: want het wankelen tusschen ódọ ouh en odọ óuh, voort ṭhaz wír (waar tház wir nauwkeuriger ware) zijn vrijheden die 't duitsche vers nooit geschuwd heeft; terwijl de zwevende betooning daaruit ontstaan, als men wat meer den richtigen accent dan 't vers zelve volgt, er verscheidenheid aan bijzet. In de betooning van enkele woorden zal ons bijna altoos de verhooging van de laatste heffing in 't oog loopen: waarom hier 't vers de betooning der gewoone rede veranderen moet, bewijst

(1) Omocoteleuton observare.

LACHMAN elders nader. Die eensyllabige lange of opvolgende zinking, thíó scōnī, thaz gúat íst, verder de eerste lengte van 't tweesyllabige woord mede zonder zinking in éwōn zi, zal ons minder hinderen dan 't bijaccent in 't midden van driesyllabige woorden, langsyllabige beginnende, swīgénti, sīnèmo, irscóuōtī, mámmùnti, thīnèra: de versmaat vordert die eensyllabige lang, even als de accentregel die hier in 't saamgestelde wúnnisàm alleen geschonden wordt. De betooning der driesyllabige, waarvan de eerste kort is, stemt met ons gebruik overeen, irságētī, irhógētī, gárotà, wórahtà. Bij híwilōnne, waarvan de beklemming zeker is, kan men over de quantiteit der eerste syllabe twisten: niet minder nauwkeurig is FREISINGERS schrijfwijze in híulonne.

Is in 't begin dezer verzen de gang effen en zacht, op 't einde is hij flets, terwijl de Frankische poëzy nog meer fletsheid (*weichheit*) gedoogt, bijzonderlijk dewijl zij de zinkingen zoo dikwijls laat ontbreken, 1, 2, 1.

Wòla, drúhtīn mīn, jā bin ìh' scálc thīn:
  thìu àrma múater mīn, èigan thíu ìst si thīn.
Fíngár thīnàn dua àna múnd mīnàn,
  thèni ouh hánt thīnà ìn thia zúngūn mīnà,
Thàz ich lób thīnàz sī lūtèntàz,
  gibùrt súnes thīnès, drúhtīnes mīnès.

Daarentegen is snelheid, macht en kracht aan OTFRIED veel minder eigen, schoon de taal en de versen geene middelen missen om die aan te duiden. Die uitgezonderde middelen des versbouws, dien wij in de voorgaande voorbeelden nog niet vonden, zijn de veelsyllabige samenslag (*auftact*), gelijk in de volgende versen, gistuant génēr, in githréngi; en de samentrekking (*schleifung*) van twee syllaben; thána, hēreron, sīnero. De betooning van verscheidene syllaben van een langer woord geeft de uitdrukking der zwaarte, terwijl de betooning der eensyllabigen zonder opvolgende zinking snelheid en kracht te wege brengt.

Pētrus wàrd es ánawèrt joh bràtter slíumo thàz svért:
  er hérzen sìh gihártà, inti éinan sār irwártà.

Ih wéiz, er thès ouh fărtà, thes hóubites rămtà,
thház er thàz gisítōtī, then méistàr irrétitī
Gistuant génēr, wān ih, thénkèn tház er wòltí wenkèn:
thō slùag er ìmo in wārà thána thaz zésva ōrà.
Níst ther wìdar hérjè sō hēreron sīnan wérjè,
ther úngisàro in nōti sō báldlīcho dātī,
Ther āna scílt inti āna spér sō fràm firlíafi in thàz giwér,
in githréngi sō ginōtò sīnero fīantò.

Omtrent gelijktijdig met Otfrieds werk ontstond er eene Nedersaxische vertaling van den ganschen Bijbel; eene taak door Lodewik *den Vrome* aan een dichter opgedragen, dien eene wonderstem in den slaap ten dichterarbeid had geroepen. Van deze vertaling schijnt de nog bestaande *Evangelienharmony* een deel uit te maken. Zij is op rijm en ten opzichte van Otfrieds werk vormt zij eene volkomene, hoogst belangrijke tegenstelling. Een geheel naïeve toon kleurt de voordracht des dichters, die, als de gemelde saga gegrond is, den echten toon der volkspoëzy niet moest aanleeren, en haar niet, zoo als Otfried, met het latijn vergeleek. Ook met betrekking tot den uiterlijken vorm, wijst ons 't werk des Nedersaxers achterwaarts. Het laat ons, benevens 't *Hildebrandslied* (1) de verskunst der oudere heidensche poëzy herkennen, terwijl Otfried, bij 't voorwaart wijzen, de latere ridder-dichtmetriek ontsluit.

Het oorspronkelijk epische vers van den duitschen Volkszang was een regel van acht, deels toonontfangende, deels minder of meer toonlooze syllaben, door een rustpunt in twee deelen gesplitst.

---

(1) Zie de opgave der beste bronnen van dit oud hoogduitsch gedicht van 't begin der IXde eeuw, in Willems *Belgisch Museum*, VIII, 463, met het vlaemsche *Hildebrandslied*, zoo als 't nog in de laatste jaren der XVIde eeuw werd gezongen. De berijming is van omstreeks 1500, en wordt weêrgegeven in Alberdingk Thyms *Ned. Ged.* van 1170—1600 (Amst. 1850).

» Ic wil te lande rijden, Sprac meester Hildebrant:
Die mij den wech wil wijsen Te Barne in dat lant!
Sy sijn my onbekent geweest, Soe menigen langen dach;
In dry en dertich jaren Vrou Goedelijn ic niet en sach." — enz.

De alliteratie heerscht tot in de achtste eeuw, en nog in den *Heliand* (een in oud-Dietsch eer dan oud-Saxisch, geschreven episch gedicht uit de eeuw van KAREL den Groote), dat de twee groote halfverzen door 2 — 3 — 4 gelijke aanvang-letters (rijm-letters) met de meest toonontfangende woorden verbindt.

Halen wij eenige regelen uit dit aloud gedicht aan. CHRISTUS spreekt van het laatste oordeel:

*Th*an cumid the ber*th*o drohtin,
Ovana *m*id is engilo crafta,
Endi cumant alle tesa*m*ne
Liudi *th*ia io *th*it lioht gisahun,
Endi sculun than lôn ant*fh*an
U*v*iles endi guodes.
Than *g*an*g*ant en*g*ilos *G*odes,
*H*elaga *h*evanwardos
Endi *l*esant thia h*l*uttron man
*S*undor tesamne,
Endi duant *s*ia an *s*in*s*coni
*H*oh *h*imiles lioht.

(Dan komt de glansende Heer
Boven met zijner engelen kracht,
Ende komen alle te samen
Lieden die ooit dit licht zagen,
Ende zij zullen dan loon ontfangen,
Des euvelen ende des goeden.
Dan gaen de engelen Godes,
Heilige hemelwaerders,
Ende lezen de loutere mannen
Afzonderlijk te samen,
En doen ze naar 't aller schoone
Hoog hemels licht).

Eenigen tijd lang streed de alliteratie met het rijm, dat reeds OTFRIEDS gedicht beheerscht; het deed zich aan 't slot der halfverzen voor, onnauwkeurig en nog dikwijls loutere assonantie, terwijl het wel minder als cieraad, edoch meer dan de alliteratie als band der versdeelen gold (1).

---

(1) Deze enkele regelen spreiden aanvankelijk een schemerlicht op het vraagstuk: Wat is bij ons de oorsprong van 't Rijm?

Men kan dit nagaan in het beroemde lied van den deenschen Koning REGNER LODBROG, waarvan TEN KATE ons den text in 't Kimbrisch of oud-Noordsch, ook Russisch genoemd, met eene vertaling (I, 79 — 108) mededeelt. De 28ste strophe luidt:

Hiuggum *vi*er med hior*ve*
Hef eg *f*imtigum *sinna*
*F*olk orustur framdar
Fleindings-bode og *eina*
*Mi*nst hugde eg *ma*nna
(At *mi*er vera skyllde)
Unkur nam eg odd at *rioda*
Annar kongur fremre.
Os munu Aesar *bioda;*
Er ei sytande daude.

Wij mogen hier de beroemde hymne op de zege door LODEWIK III in den jare 881 aan de Schelde op de Noordmannen behaald niet voorbijgaan. Na dat de onbekende Dichter de plagen heeft beschreven die dit volk den Franken heeft aangedaan, roept GOD koning LODEWIK ter wrake op; hij heeft zijne krijgsgenooten aangesproken. Nu klinken deze mannelijke oudduitsche zegetoonen.

v. 42. Tho nam her skild indi sper. Elliancho reit her.
*Uu*older uuar errahchon. Sina *uu*idarsahchon.
Tho ni *uuas* iz buro lang. Tand her thia northman.
Gode lob sageda. Her sihit thes her gereda.
Ther Kuning reit kuono. Sang lioth frano.
Joh alle *s*aman *s*ungun. Kyrrie leison.
*Sa*ng uuas gisungan. *Uu*ig *uua*s bigunnan.
Bluot skein in *uua*ngon. Spilod unther urankon.

(Toen nam hij schild en speer; moedig reed hij,
[En] wou waerlijk zich wreken op zijne wederzakers [tegenstanders].
Daar was 't niet lange [of] hij vond de Noordmannen.
God lof zeide hij; hij ziet wat hij begeerde.
De Koning reed koen, zong een heilig lied,
En alle samen zongen: » Kyrie eleison!"
De zang was gezongen, de strijd was begonnen;
't Bloed scheen op de wangen, [en]speelde[sprong]onder de Franken (1).

(1) Zie WILLEMS, *Belgisch Museum*, I, 384.

Uit het Otfriedsche vers kwam, naar mate de taal beschaafder werd, allengs het kort verhalend vers der latere ridderpoëzy voort. De invallende verzwakking der vormen deed afbreuk aan de vier heffingen, en voerde 't vrouwelijk rijm in, dat OTFRIED niet kent.

In het Nevelingenvers, meestal met zes heffingen, bracht de klinkende cæsuur het verlies eener heffing in den eersten halfregel te wege, terwijl de regelmatigheid hetzelfde verlies in den tweeden vorderde. En, daar 't klinkende rijm in de cæsuur het doffere aan 't slot niet meer beantwoordde, ging 't rijm van 't slot der beide halfverzen naar 't einde der beide op elkander volgende verzen over: alzoo ontstond het Nevelingenvers. Echter werden in de rijmparen der hofdichters vier heffingen op den doffen (vr.) rijmregel en drie op den klinkenden ingevoerd: zoo dat de eerste aan 't Otfriedsche en de andere aan 't Nevelingenvers beantwoordde (1).

---

(1) GERVINUS, *Handbuch der poëtischen Literatur der Deutschen*; Berlin 1842, blz. 14.

DERDE HOOFDSTUK.

Over den Rhythmus der Nevelingen.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER DEN RHYTHMUS DER NEVELINGEN.

Wij meenen de regelen van het Nevelingenvers naar niemand beter dan naar PLATEN te kunnen weêrgeven. Hij toch staat bij de Duitschers geboekt als een dier Dichters, welke de metrische verzen in hunne meest volmaakte strengheid bewerkt hebben, als een der schranderste versificatoren. Aan hem wordt dan ook het best de korte verdediging en uiteenzetting dier allesins fraaie versmaat opgedragen.

» De Rhythmus van 't oudste duitsche gedicht wordt vaak door zulken die er niet mede bekend zijn, ruw en vormeloos genoemd, omtrent in dier voegen als of iemand die zich op 't lezen van hexameters niet verstaat, of 't Grieksch naar deszelfs accenten leest, den vorm van HOMERUS voor ruw wilde uitkrijten. Niet de vorm der Nevelingen is ruw, maar wel onze duitsche metriek, daar wij aan 't eentoonig geklap van iamben en trochæen gewoon, bijna de vatbaarheid voor eigenlijken rhythmus verloren hebben. Vandaar ook is 't zoo verre gekomen, dat wij al onze spondéische en antibachische rijmen (— —, — — ⏑), die in de Nevelingen niet zelden van de schoonste werking zijn, dat is, bijna een derde van onzen spraakschat, zelfs van 't rijm uitgesloten hebben; en, wat de Prosodia betreft, voor onze anapæstische, dactylische, spondéische en antibachische woorden en woordkoppelingen bijkans geene plaats meer hebben, dewijl zich onze gansche metriek in een bestendig lang-kort of kort-lang hoogst eentoonig voortbeweegt.

Al wat wij aan den vreemde ontleend hebben, de *hexameter*, de *stance*, de *terzine*, mag als voortreffelijk voor kleine gedichten (idyllische of lyrische) erkend worden,

voor grootere gedichten zijn ze volkomen ongeschikt (1). De italiaansche maten, zoo wel als de fransche alexandrijnen, hebben in de oirsprake eene groote verscheidenheid (2), maar in onze taal, wegens hare prosodie, worden zij eentoonig en vlak-gekleurd: zoo is 't met onzen vijfvoetigen iambus, een barbaarsch en armzalig vers, dat, hopen wij, weldra uit de sprake verdwijnen zal. Indien de Schrijver (PLATEN) 't voor raadzaam hield in zijne dramatische werken den trimeter in plaats van den vijfvoetigen iambus aan te wenden, kan hij heilig verzekeren, dat hij het niet uit voorliefde voor de Grieken heeft gedaan, maar dat hem de studie van 't Nevelingenvers daartoe heeft opgeleid: want dit vers en 't hexametersche, beide nauw-verwant, lossen zich rhetorisch (rhythmisch) in den trimeter op.

Van die eentoonigheid, die in 't epos volstrekt onverdraaglijk zoude zijn, houdt zich het lied der Nevelingen vrij; ofschoon 't eene groote regelmatigheid met de meest mogelijke verscheidenheid vereenigt: iets, dat het hoofddoelwit eener epische versmaat is en mede door den hexameter bereikt wordt.

Zie hier nu de wet der Nevelingenmate: een vers van zes beklemtooningen (heffingen of slagen) wordt in dier voege door de cæsuur gescheiden, dat drie vóor - en drie achter dezelve vallen. De onbeklemtoonde syllaben zijn onverschillig: de Dichter mag er zoo veel of weinig tusschen voegen als de taal en welluidendheid veroorloven. Is 't halfvers iambisch dan kan 't met eenen spondeus aanvangen, welks laatste syllabe beklemd wordt; gelijk b. v. reeds het eerste halve vers der *Nibelungen*:

Ōns ĭs ĭn ōudĕ mārĕn,

Zoodat de eerste syllabe, ofschoon lang, echter wegens den aart van het vers niet kan beklemtoond worden.

(1) Deze beweering van PLATEN, vooral wat den hexameter betreft, wordt in Duitschland niet goedgekeurd.

(2) Omdat de geaccentueerde syllaben op elkander onregelmatig volgen.

Echter kan de toon geensins op syllaben vallen die uit haar zelve korte zijn:

Het vǒlk der dwēeperen met kīnderlijk gefāzel.

zou geen vers zijn, maar wel indien 't luidde:

Het vǒlk der pietīsten blokkēert Berlījn en Bāzel.

Een andere, doch daarmede in betrekking staande regel geldt voor den trimeter, waarin telkens de eerste voet der drie versgeledingen den spondeus toelaat, zonder rhythmische stoornis, ofschoon de spondeus uit vier, de iambus uit drie korte syllaben bestaat (1). De trimeter verschilt hierin geheel en al van den hexameter, waarin elke lange syllabe twee korte opweegt, en nadert dus tot den modernen versbouw.

Tot de vrijheden des Nevelingendichters behoort, dat hij dikwijls (indien namelijk geene latere bearbeiders van zijn epos dat gedaan hebben) het laatste vers eener [vierregelige] strophe tot vier heffingen uitrekt, ofschoon de eerste derzelve gewoonlijk zeer zwak is.

[Een paar der volgende eerste strophen van dit zoo merkwaardige epos der *Nibelungen*, welks vernieuwing in den staat waarin 't ons toegekomen is omstreeks den jare 1200 geschiedde (2), kunnen ons daarvan ten bewijze strekken:

Uns íst in álten mæ̀ren vvúnders víl geséit
Von hélden lóbebǽren, von grózer chúnhéit,
Von vróuden und' hóchgezíten, von wéinen únd' van chlágen,
Von chúner réchen stríten muget ír nu vvúnder hören ságen.

---

(1) B. v.:
'tVlíegt zélfs den wind / fórschdréunend en / wóestdóndrend voor.

(2) Die grosze glänzende Erneuung dieser uralten, vielgesungenen und gesagten Mähre geschah nun, wie schon das Alter ihrer Urkunden bezeugt, um 1200, in der herrlichen Zeit der HOHENSTAUFEN, wo in Deutschland Staat und Kirche, das ritterliche und Volks-Leben, in der höchsten Blüte, und die neue Kunst, in allen dadurch bestimmten eigenthümlichen Richtungen, namentlich in der allumfassenden Baukunst, schon vollendet stand, oder sicher dahin strebte (VON DER HAGHEN, *der Nib. Lied*, Einl. XIX).

Er wûhs in Burgónden ein vil édel mágedín,
dáz in állen lánden niht schóners móhte sín,
Criemhílt was sì gehéizen, si wárt ein schóene wíp:
dar-úmbe músen dégene vîl verlíesen den líp.

Der mínnechlíchen méide trûten wól gezám,
in mûte chûner réchen, níemen wás ir grám;
âne mázen schóene so wás ir édel líp,
der júnch-vrówen túgende zíerten ánderiu wíp.

Ir pflágen dríe chúnege édel únde rích,
Gúenther únde Gérnot, die réchen lóbelích,
unde Gíselhér der iúnge, ein ûz-erwélter dégen;
diu vrówe wás ir swéster, die fürsten héten-s' ín ir pflégen. (1)]

Door dien [boven ontwikkelden] bouw van het vers ontstaat er eene rijke afwisseling en beweging, en voor hem die 't zelve weet te lezen, de grootste harmony.

Somtijds derhalve, als 't onderwerp dat medebrengt, wint het vers een zachten, huppelenden gang, gelijk in:

Zoo ontmoette hij daar aan de bedden | wel menigen zorgenden man.

Somtijds wordt, in eene andere orde, die dactylische sprong mede op ernstige voorwerpen toegepast, zoo als b. v. het laatste vers van den 33sten zang:

Diu swért von hánden légeten die chúnen réchen geméit.

Eene krachtvolle en treffende uitwerking ontstaat er, wanneer integendeel de toonlooze syllaben geheel wegvallen, gelijk in 't laatste halfvers der volgende regelen. die tevens ten voorbeelde kunnen dienen hoe schoon de antibachische rijmen zich voordoen:

⌣ — ⌣ — ⌣ — ⌣ | — ⌣ — ⌣ — ⌣
— ⌣ — — ⌣ | — — — ⌣

Hoe garen ik u ware goed met mijnen schilde,
Dorst ik 't u bieden voor Chriemhilde.

(1) Naar von der Hagens uitgave: *Der Nibelungen Lied, zum erstenmal in der aeltesten Gestalt aus der St. Galler Urschrift, mit vergleichung aller uebrigen Handschriften herausgegeben;* Breslau 1820. Even als bij dien uitgever heeft men hier eene kleine ruimte tusschen elk halfvers gelaten. Waar de kleine *o* boven een *u* stond, is zij door het teeken ⌣ vervangen.

Ook wordt deze versbouw wel eens gebruikt om eene schilderachtige werking voort te brengen:

Tegen Mutaren den Donauwe neder.

Zuivere iamben en trochæën zijn er niet zeldzaam in, maar de dichter heeft zorg gedragen dat ze nooit eene gansche strophe vullen. Zoo zijn, b. v., in de volgende de eerste halfverzen van den 1sten en 2den regel iambisch; doch de daaraan geslotene trochæïsch, totdat de iambus, die zich niet laat verdringen, weêr 't bovenwicht bekomt en de beide slotverzen tot iambische vormt.

Do sucht er nach den vergen wider unde dan,
Er horte wazzer giezen losen er began:
In einem schönem brunnen daz taten wisiu wip,
Diu wolden sich da chülen und' badeten ir lip (6145).

Ten slotte veroorlove men mij nog eene bijzonder-kunstvolle stance, met hare metrische verdeeling, aan te voeren, daar ze bijna alle toonvallen van het lied in zich vereenigt:

⌄ — ⌄ — ⌄ — ⌄ ⌄ — — ⌄ —
⌄ — ⌄ — ⌄ — ⌄ — — ⌄ —
— ⌄ — ⌄ — ⌄ ⌄ — ⌄ — ⌄ —
⌄ — — ⌄ — ⌄ ⌄ ⌄ — ⌄ — ⌄ ⌄ —

Do rief der herre Giselher Wolfharten an:
Owē, daz ich so grimmen vient ie gewan!
edel ritter chüne nu wendet gegen in;
ich wil'z helfen enden ez en-mag nicht langer gesin (9284)."

Om het Nevelingenvers altoos juist te lezen, moet men goed zijn ingewijd in de oude taal, die, even als de homerische, zich nog in menigerlei wankelende vormen beweegt. Hiertoe vooral behooren de eigen namen, wier prosodia meest wankt. Aldus wordt, b. v. GUNTHER — ⌣ en — — betoont, RÜDIGER — ⌣ ⌣ en — ⌣ —. Hiertoe behoort mede het participium præsens, dat bij ons steeds dactylisch is, maar bij de ouden nog vaak antibachisch — — ⌣; zoo als in:

Allez howende die Guntheres man.

Tot dusverre de dichter PLATEN (1).

Een niet minder eerwaardige naam dan deze, en niet minder geldend voor de wetten van 't Nevelingenvers, biedt zich aan in VON DER HAGHEN, professor aan de Hoogeschool te Breslau, die zoo gemoedelijk zijne taak in 't uitgeven van dit middeleeuwsch epos volbracht. Wij laten zijne aanmerkingen over den versbouw van 't zelve gaarne volgen:

» De afsnede (halfvers) er van is regelmatig en meestal eene vrouwelijke, zeer dikwijls ook een dactylische [*kinderliche*]. B. v.:

Do gap man sinen degenen ze cleidern gra unde bunt (v. 248).
Do liefen in en-gegene vil der Guntheres man (308).
Iu unde Got van himele chlag' ich unser' not (7887).

Ook is die afsnede, met eene óverwegende eindsyllabe, wel eens schijnbaar mannelijk, eigenlijk ook driesyllabig (´ ◡ —).

Do sahen Blödelinis man, ir herre lach erslagen (7789).
Ez was ein iamerlichez lon, daz er dem magtzogen wach (7928).
Ja sol er riten gütiu ross' unde tragen herlich gewant (8116).

Bestendig vormt die afsnede eene harmonische tegenstelling met het vóórheerschend manlijke rijm, en voorkomt dus eene te groote gelijkheid tusschen de beide helften, gelijk in 't alexandrijn.

Omgekeerd is zulk rijm bij wijlen dactylisch:

Waz sin der chunech wolde? das vragte Hagene (341).
Si mach vil lange weinen, sprach do Hagene (6917).
Do sprach der videlære: vriunt her Hagene (7389).

Eigenlijk mede een mannelijk slotrijm, waarvan de beide voorafgaande syllaben binnen in 't vers vallen (— ◡ ´); men vergenoegt zich daarom hier met de assonance van zelf- of medeklanken (*Selb- und Mitlaute*), b. v.:

Nein, durch mine liebe, sprach do Hagene,
Chomt ir von dem huse, die snellen degene, enz. (7409).

---

(1) Vijfde deel zijner volledige werken. PLATEN, geb. in 1796 te Ansbach, Beiersche Off., is overl. te Syrakuse in 1835.

Zulke tegenklanken (*anklänge*) bevinden zich insgelijks zeer dikwijls in de afsnede:

Er wühs in Burgonden ein vil edel magedin (5),
Daz in allen landen niht schoners mohte sin,

Da zen Burgonden so was ir lant genant: (19)
Si vrumten starchiu wunder sit in Etzelen lant,

Ir vater der hiez Danchrat, der in diu erbe liez (26),
Sit nach sime lebene, ein ellens richer man,.
Der ouch in siuer iugende grozer eren vil gewan.

Waz saget ir mir von manne, vil liebiu müter min? (57)
Ane rechen minne, so wil ich immer sin.

Zoo als werkelijke rijmen daarin en geheele liederen in stancen van achtrijmende verzen hier en daar reeds in alle handschriften voorkomen, bijzonder wel is waar in de bijvoegingen der omwerking. Van oudsher kwam hier, door de nauwe aanleiding der regelmatig-verdeelende afsnede, vaak rijm en assonance bij, maar klaarblijkend is 't in de *Nibelungen* daar nog niet op aangelegd; en de vervorming van het geheele gedicht is van lateren tijd: in den *Gudrun* heerscht dergelijke assonance reeds, in den *Wolfdietrich* op 't einde, alsmede in 't *Rosengarten*-lied.

Aldus kwam die achtrijmende stance tot stand op gelijke wijze als die van den *Titurel* uit hare oude vier lange regels: zij werd nu even als deze een hoofdtoon in vele historische, wereldlijke en geestelijke liederen, waarvan de zangwijze nog in Choraal-boeken is bewaard gebleven, en bekwam tevens een bestemd syllabental van 6 tot 7, naarmate het rijm mannelijk of vrouwelijk was.

Edoch, dit syllabental is den ouden rijmregelen even weinig oorspronkelijk-eigen als een regelmatige syllabenval. Deze, 't is waar, is wel door den spraakbouw (met zijne voor- en nazetsels) en door de helling der taal, hoofdzakelijk iambisch, bevorderd, doch er moet daarnevens plaats vergund worden niet slechts aan den trochæischen syllabenval, maar ook aan den spondeischen, anapæstichen en dactylischen; en aan de vermengeling van alle dezen.

Ik achte 't nuttig hier eenige verzen te laten volgen, in welke de verschillende handschriften der *Nibelungen* overeenstemmen:

Zuiver-iambisch:

Si viengen sich be-handen unde giengen dan... (v. 5293).
Do si enbizzen waren, unt daz si solden dan... (5313).
Von einer starchen wunden, die er dem vergen slûch (6279).

Zuiver-trochæisch:

Do die herren sahen daz der helt was tot (4009).
Bi den chappel-soume er den pfaffen vant (6313).
Daz si dester balder chömen über vlût (6297).

Anapæstisch:

(Leit nider uf daz gras)
Ir chnechte, diu gereite: ich gedenche daz ich was (6294).
Do gedachte vremder mære der snelle degen gût (6310).

Dactylisch:

Etelichez owete verre, als ez müden began (6300).

Van voren iambisch en verder trochæisch:

Die schönen vreudelosen ligen man do sach (4050).
Ich han deheinen vergen hiute hie gesehen (6287).

En omgekeerd:

Do der chünich Günther daz heize blût ersach (6281).

In de beide laatste gevallen herhaalt zich de tegenstelling van 't mannelijke rijm met de vrouwelijke afsnede, eene wel groote, maar niet regellooze vrijheid en beweegbaarheid, die fraai met de levendigheid des inhouds overeenstemt.

De grondwet van 't Nevelingenvers is derhalve, dat de heffing der zes vakken met omtrent even zoo veel minder beklemtoonde syllaben afwissele. Meestal is die heffing te

gelijk een beduidend woordaccent, en (volgens den hoofdregel der duitsche Verskunst) daarmede eens: de versmaat evenwel, in verband met de aanvankelijk-onscheidbare zangwijze (1), treedt zelfstandig op, en heft of onderdrukt het woord- of redeaccent, zelfs bij de rijmen en afsneden (driesyllabige); iets dat eene eigendommelijke harmony oplevert.

De verwisseling van een of meer korte syllaben is den duitschen versbouw eigen, die in den beginne de syllaben niet (gelijk de fransche) enkel telde, maar ze woog: zuiver-iambische of zuiver-trochæische verzen of een geheel vastgesteld syllabental zijn eerst later door de Meesterzangers ingevoerd. Wij vinden die, en ook reeds de dactylische val, in liederen wel dikwijls overheerschend, maar nergens opzettelijk volgehouden.

Ook drukt deze verssoort de grondmaat der evenredigheid van twee korte tot ééne lange (d. i. hier toon, accent) in de duitsche verskunst uit; grondmaat, die nog immer daarin voortleeft, niet alleen in volksliederen, maar ook in menig eigenaardige stance van Bürger, Wieland, Göthe en Tieck; bovenal vertoont zij zich in de zoogezegde knittelverzen, door het Hans-Sachische vers op 8 of 9 syllaben bepaald, dat echter nog ten huidigen dage de vrijheid der korte rijmparen behoudt, waarin meestal de oude gedichten, alsmede vele uit den kring der Nevelingen vervat zijn (2). Alom wisselt hier ééne lange met twee, zelden met meer korte syllaben, bij een overheerschenden iambisch-dactylischen val, af.

Even zoo is 't met het Nevelingenvers; wanneer hier ook wel meer korte verschijnen:

Der chunich ez wol horte, er angestete umb' den man (2709).

---

(1) Unser Nibelungen-Lied ist von einem groszen und edlen, auf der ganzen Höhe seiner herrlichen Zeit stehenden Dichter verfaszt, und niedergeschrieben, oder wahrscheinlicher, wie der Ritterliche Esserbach und Ulrich von Lichtenstein thaten, einen Schreiber vorgesagt und gesungen (von der Hagen, Einleitung xxvi).

(2) Zie in Wolffs *Poëtischer Hausschatz des deutschen Volks* (Leipzig 1849) eenige der oudste proeven van duitsche Heldengedichten; blz. 686—698.

Als 't aan deze of zelfs aan lange schijnt te mangelen, wordt zulks daardoor verholpen, dat de toon langer op de voorhandene, dikwijls bijeenstaande accenten verwijlt:

Vil únchúnder geste. da noch ein chloster stat (5195).
getriweliker dienest daz Étzélen wip (5314).

Voornamelijk op dubbele zelf- en medeklanken:

Den troum si dó ságete ír múter Uten (53).
Do spräch zú z' ir chinden diu edel' Ute (6049).
Gähen mít den mæren sah man die spíl-mán (6001).

Of over de overtollige syllaben, vooral over den voluitgeschreven *hiatus*, licht henenglipt:

Ich en-gewer' mich nimmer mere der edelen minne din (2727).

Want het rijm, waarhenen de rijmregel, als naar zijn doel streeft, is de hoofdzaak, zoo als in alle rijmpoëzy, en bijzonderlijk in de duitsche, uit welke 't zich vooral voortplantte; terwijl het immer in den wortel des woords grijpt, en zoo de hoogste trap van den grondregel der beduidendheid (1) is, uit welke de gansche duitsche prosodie voortkomt.

In de Nevelingenstance bemerkt men nog, dat het laatste halfvers meest éénen voet of helling langer, en alzoo aan de regelen der korte rijmparen gelijk is. Verreweg het grootste gedeelte der stancen heeft dit in alle handschriften, terwijl een paar omwerkingen die bijzonderheid nog meer doen uitkomen.

Dat zulks eene werkelijke helling des ouden vorms is, blijkt nog aan eene plaats in een dier handschriften, waarin de liederen zijn dooreen gemengd, en de langere slotregels nog in 't midden staan, terwijl de gewoonlijk kortere op 't einde door bijvoegingen verlengd zijn.

Ook komt dat in de meeste gedichten van dezen vorm voor, zoo als in den *Wolfdietrich*, *Alphart;* zelden in dat van

---

(1) *Bedeutsamkeit*, zegt de text, wat HEYSE *geistichkeit* heet. Zie ons Hoofdstuk *Over de metrische Versmaat in t algemeen. Prosodia.*

de *Rosengarten;* menigvuldig daarentegen in den *Gudrun*, bij voorbeeld:

Daz kom an eim abende, daz in so gelanc,
daz von Tenemarke der küene degen sanc
mit so herrlicher stimme, daz er wol gevallen
Muose alden liuten; da von gesweic der vogeline schallen.

Eene gansch gelijke verlenging des laatsten regels hebben de vierrijmende stancen van den *Morolf* en den Koning *Arendel;* de zesrijmende in de *Ravenna-schlacht*, en de twaalfrijmende Berners-zangwijze; ja, zelfs die der tweede gelijke stance van den *Titurel*, en nog vele andere wereldlijke en geestelijke liederen. Blijkbaar scheidt zich overal de stance meer af, en te noodwendiger in de stancen van een heldenboek, dewijl hare gedeelten zich andersins zoo gelijk zijn. Bijzonderlijk hangt zij in de *Nibelungen* nog met den veelal spreukaartigen inhoud van den laatsten regel en halfregel te samen, en rust ook wel op een muzikalischen grond, als cadance en overloop; in het volkslied is zij 't rustpunt des zangers, zoo als in 't noordsche en ook duitsche rond- of keerrijm, waarin tevens een choor steekt (1).

---

(1) Von der Hagens Inleiding, blz. LVII — LX.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over 't dietsch Middeleeuw-vers.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER 'T DIETSCH MIDDELEEUW-VERS.

§ 1. *Over deszelfs Scansie in 't algemeen.*

Het dietsch middeleeuwvers (of, zoo als men 't min juist genoemd heeft, het middennederlandsch vers) is, gelijk wij gezien hebben, langen tijd miskend geweest. Men zag het aan voor eene kunstelooze samenvoeging van maat- en ordelooze woorden; maar van lieverlede heeft men de verkeerdheid ingezien van de beoordeelingen en veroordeelingen *sans appel*; uitgesproken door mannen die, even als sommige wijsgeeren, 't ontkennen gemakkelijker vinden dan 't nasporen en doorgronden (1).

Het dietsch middeleeuw-vers, dat, wat zijne hoofd-

---

(1) Boileau sloeg niet minder den bal mis, toen hij schreef in den eersten zang van *L'art poëtique:*

Durant les premiers ans du Parnasse françois,
Le caprice tout seul faisoit toutes les lois.

In *Les Poésies du Roi de Navarre*, t. Ier., p. 225, teekent men daarop aan: » Le grand maître de la poésie moderne, Boileau, a confondu l'histoire du premier âge de cette même poésie avec celle du second âge, etc. Loin qu'alors *les mots fussent assemblés sans mesure*, les poétes anciens étaient des versificateurs très-exacts; quelques modernes ne s'accommoderoient point de la règle qu'ils observoient pour la rime, non qu'ils fussent absolument assujettis à la marche égale de la rime feminine après la masculine: çet entrelacement n'étoit pas encore de règle étroite, quoiqu'elle ne leur fût pas entièrement inconnu. On en a trouvé le modèle dans leurs pièces; quelques chansons de Thibaut, et surtout les deux premières, offrent ce mélange exact."

Zie over de versbouwkunst bij die dichters *La Poësie des Troubadours par* F. Diez, *trad. de l'Allemand par* de Roisin, Paris 1843; en Sismondi de Sismondi, *De la Litt. du Midi de l'Europe*, Brux. 1837; I, 64—75.

regeling betreft, niet geheel en al door de Rederijkers werd weggestommeld, is eindelijk bezweken voor den overweldigenden stroom van getelde-syllabenmaten, voortgevloeid uit eene taal onvatbaar voor metrische behandeling. Van daar de lange miskenning die op 't in onbruik geraakte vers heeft gedrukt. Men wilde die ouderwetsche versregelen, of, zoo men meende, bloote rijmregelen met den nieuwerwetschen maatstaf der hedendaagsche versbeschaving deftig nagaan, doch de maatstaf schoot er bij te kort: de dwerg wilde den reus meten.

» Barbaarsch!" riepen de HUISINGA BAKKERS uit bij de beschouwing van hetgeen zij noemden » den ouden gebrekkelijken en sedert verbeterden trant onzer nederduitsche versen". En hier gold al weder het oude, doch niet verouderde Ovidiaansche:

Barbarus. hic ego sum, quia non intelligor ulli.

Het dietsche middeleeuw-vers is hoofdzakelijk rhythmisch: de wetten omtrent den klemtoon nog heden gevolgd, zijn hier over 't algemeen geldend.

Men mag het als de voortzetting van 't Nevelingenvers beschouwen; ten minste zijn de regels van 't zelve er op toepasselijk: maar wij willen 't van naderbij bezien, en de verschillende stelsels van BORMANS en JONCKBLOET, die er zich bij ons 't meest mede bezig hebben gehouden, in eenige bijzonderheden nagaan.

Het komt ons voor dat de zucht om den gebaanden weg des klemtoons te verlaten (zucht, die ook bij KINKER in 't metrische stelsel heerschte), hier een vrij ongunstigen uitslag heeft opgeleverd.

Van BORMANS, wiens eerste stelsel in 1837 bekend werd, hebben wij te melden dat hij heden tot gezonder denkbeelden is gekomen. Hij geloofde destijds, dat VAN MAERLANT, JAN *de Clerc* (BOENDALE) en dergelijken maar eene getelde-syllabenmaat hadden. » Un nombre fixe de syllabes (sept ou huit, rarement davantage), une espèce de repos, antant qu'il en faut pour les petits vers, et qui plus est deux à deux le même rhythme, quelque fois ïambique,

mais plus souvent trochaïque." Hebben wij, voegde de Hoogleeraar er bij, dit alles tot heden toe er in ontkend, de schuld ligt aan de kopisten die schier al de handschriften bedorven hebben, en aan ons die verzuimd hebben er de regelen van na te gaan.

Dit vreemde stelsel bracht de volgende manke scansie in de wereld:

Dié derdé boec gáet hier áne.
Mén moet óm die ríme soeke.
Dié schoné walsché poéten.

Een regel van MAERLANT, waaruit de nieuwe BENTLEI het woord *valsche* achter *walsche* wegwierp, om 't naar zijn stelsel te kunnen plooien. Dan genoeg daarover.

Over de misslagen van MONE, die onder andere meende, dat na de laatste toonheffing geene syllabe meer hoorbaar uitgesproken werd (eene zonderlinge meening, zegt LEENDERTZ) hebben wij ons hier niet verder in te laten. De tijd heeft dit alles weêrlegd.

Dezelfde LEENDERTZ, als recensent van JONCKBLOETS werk opgetreden (1), heeft het grootste gedeelte der uitzonderingen tegen den klemtoon, die de gerecenseerde met een grooten omslag van voorbeelden meende gestaafd te hebben, weggecijferd.

Wij zullen ter loops eenige van die rijmregels aanteekenen, waarvan de scansie door JONCKBLOET voorgedragen, vrij bedenkelijk is:

Doctr. 2, 1260. Om donnóselé te bevrien.

De gewoone scansie wil:

Óm donnósele té bevrien.

Huon, blz. 274, 28. Daer óm die óndadíge man.

Terwijl de klemtoon op de tweede syllabe van *ondadige* moet vallen.

(1) In den veertienden jaargang van den *Gids*; Amst. 1850.

JONCKBLOET wil dat *ant* in de samenstelling met substantiva en verba immer ónbetoond blijve. LEENDERTZ spreekt dit gevoelen, onzes dunkens, op goeden gronde tegen.

Maerl. 1, 33. Maer soé antwórde, alse die fiere.
Rein. 1740. Réinaert antwórde: gi doet quáet.
Wal. 1573. Walewein antwórden saen.

Welke zonder uitzondering beter klinken:

Máer soe, ántworde, alse die fiere.
Réinaert ántworde: gí doet qúaet.
Wálewéin ántworden sáen.

Of wil men den bijaccent achter 't hoofdaccent laten vallen? Men krijgt dan 't volgens ons verkieslijkste:

Maer soe ántwòrde, álse die fiére.
Réinaert ántwoòrde: gi doet quáet.
Wálewein ántwórden sáen.

Wij zouden een aantal verzen uit BORMANS laatste werk en uit JONCKBLOET en uit LEENDERTZ kunnen opgeven, waarin de scansie, volgens de gewoone uitspraak, anders dient voorgedragen te worden; doch ook die welke wij zouden voorstellen zou bijwijlen met *varianten* uitvallen; goeddeels uit hoofde van 't onderscheid uit woord- en zinaccent geboren. Zoo deelt, b. v. het pronomen *hi*, naarmate het al of niet beklemd uitgebracht wordt, eene onderscheidene rhythmische cadans aan menigen dietschen versregel mede.

§ 2. *Over de Arsis.*

Het dietsch middeleeuwsch episch gedicht bestaat uit verzen van vier toonheffingen (*arses*) of slagen, ten minste zoo als het zich in lateren tijde voordoet: want vroeger vielen die rijmregels korter uit, en hadden zij zeer dikwijls een slag minder.

De *Reis van St. Brandaen*, een der oudste gedichten en tot de XIIde eeuw behoorende, biedt er 't bewijs van aan: b v.

Doe sprác des dúvels bóde:
Dórstic wél, doer Góde,
U scép, hér Brandáen,
Hádde qúade váert gédaen. v. 994.

Een ander handschrift van 't zelfde gedicht is van 't laatst der XIVde of het begin der XVde eeuw. De vergelijking van beide doet overtuigend zien, dat een goed aantal der verzen in het laatste een voet aangewonnen hebben, b. v.:

I. 362. Doen séiden die árme ghésellen:
Dus móetmi ímmer quéllen
Ende éuwelíke léven.
Hádwi om Góde ghegéven
Den ármen lieden dwáter,
Onse loén wáre nu béter.

II. 379. Si spráken: wý zijn árme ziélen,
Dus moéten wý hier gáen eñ zwielen,
Ende áldus eeúwelíke léven.
Hádden wí om Góde ghegéven
Den aérmen dríncken wáter scóne,
So wáren wí van bétren lóne.

Doch ook in lateren tijd, schoof men verzen van drie slagen met mannelijke rijmen tusschen de anderen.

De uitgever van 't *Leven van Sinta Christina* beweert nog heden dat er geen slagsyllaben nevens elkander kunnen staan; tegenstrijdig aan LACHMANS gevoelen omtrent de oudhoogduitsche verzen (zie hier voren blz. 119). » Men onthoude wel (zegt hij) dat ik zoo min eene *arsis* zonder *thesis* (behalven op den laatsten voet bij de mannelijke rijmen) als eene *thesis* zonder *arsis* aanneem."

JONCKBLOET denkt anders, en wij stemmen hem bij. Zeker is het dat men vooral achter de oude heffing (waar

JONCKBLOET eene cæsuur of rust stelt) zoo zwaar getoonde syllaben aantreft, dat men ze wel degelijk voor *arsen* hebbe te houden.

» De voorwaarde (zegt JONCKBLOET, blz. 83), waarop de uitlating der *thesis* kan plaats grijpen is dat de voorgaande heffing uit haren aart lang genoeg kunne worden aangehouden om in de maat de daling ontbeerlijk te maken."

Dikwijls zijn die beide *arses* door de punctuatie gescheiden; de rust die er uit ontstaat, geldt in dat geval bijna zoo veel als een punt gesteld achter eene muzieknoot, welker duur er de helft door verlengd wordt.

Ten voorbeelde kan een der volgende verzen dienen:

Wal' (Walwein) was droeve ende tongemake
Dat hijs niet mochte nemen wrake.
Seere weende Ysabele,
Die goedertiere damoysele,
Om deze arEchede
Die men haren lieve dede.
De dach dore entie nacht [lanc]
Bleef si daer. Groot eñ stranc
Was háre clâge dáts waér.

Of:

Wás hare cláge, dáts waér (1).

In 't werk *Der vrouwen Heimelicheit* (2) komen wij een aantal van die naast elkander geplaatste *arses* tegen:

v. 35. Hoé in lýf hébben ontfaen.
v. 76. Ende als een wýf hévet ontfaen.
v. 95. Dat t' elker maént báren moet.
Welc týt twýf is . XII . jaren out.

(1) Zie 't gentsche kunstblad *de Eendragt*, 1850, blz. 23. 't Is een fragment uit den *Walewein.* De leidsche text door JONCKBLOET in 1846 uitgegeven, luidt merkelijk anders. Zie aldaar v. 9157 en volgg.

(2) 2de serie, n°. 3 der uitgaven van de Maetschappy der vlaemsche Bibliophilen te Gent.

Hoe heeft men dit laatste vers te scandeeren? De gewoone uitspraak luide:

Welc tý́t twȳf is twaalf jàren out.

Of wel:

Welc tyt twýf is twaálf jaren out.

Doch dat er oulings ook verzen waarin het rhythmisch gevoel niet geëerbiedigd is, met één woord gebrekkige rijmregels zijn vervaardigd of gewijzigd, zal wel niemand betwijfelen, en laat ons ook een dichter uit die dagen licht gevoelen. Reeds klaagde JAN BOENDALE (*de Clerc*) in *der Leken spieghel* (IIIde B, C. 15, v. 1) over het *scribimus indocti doctique poëmata passim:*

Eñ dat die liede van allen zaken
Rime eñ dichten willen maken
Ghelijc clerken.

In sommige regels door JONCKBLOET aangehaald is niet duidelijk te zien of de *thesis* al of niet ontbreekt, zoo als in deze:

Ál mijn lýf énde dorpect. *Wal.* 594.
Al wás hi bloét, hí was coéne. Ib. 758.

Die men kan scandeeren:

Ál mijn lýf ende dórpéct.
Al wás hi bloét, hi wás coéne.

of met drie slagen, terwijl het vers:

Daér die bérch wás ondaen,

bij uitdijging klinkt als:

Daér die bérreg wás ondaen.

Maar, wij zien niet wat twijfel er in de naasteen-geplaatste *arses* kan bestaan bij deze voorbeelden:

Om dat si van haren heere
Es gedréecht hárde seere. *Karel de Gr.* I, 865.

BORMANS staat toe, dat zulks plaats grijpt in den laatsten voet van een mannelijk rijm; doch ook in 't vrouwelijke rijm geschiedt zulks b. v.:

In eens árems siécs wésen
Quam Tibert in 't hof geronnen. *Reinaert*, v. 1322.

Iets geheel anders nu dan de Bormansche ontkenning is de vraag of de beste versbouwkundigen dit saambeklemmen niet vermijden: iets dat overigens niet moeilijk viel bij het destijds zoo zeer geldende tusschenschuiven eener letter, zoo zagen wij hierboven reeds:

Om deze arEchede (1).

Zoo ziet men in den keurigen GERAERT, den dichter van 't door BORMANS uitgegeven werk, meermaals die tusschengeschovene letter, ter voldoening van 't gehoor, wederkeeren:

Daer ómme soe spreéct dit woérd de vroede
Dat nímmermer ánders dán in goede
OntfármEhértechheit en mách
Beslúten ménschen lésten dách (2).

Bij ROEMER VISSCHER (druk van Amst. 1669), die eene recht-gelukkige dichtmaat voor 't Puntdicht wist aan te wenden, komen nog de *arses* schier op elke bladzijde in botsing, vooral waar eene werkelijke rust invalt of de punctuatie de hoofd-*arsis* schijnt te verlengen, b. v.:

Nimmermeer geschíedt gódsdienst door bedwanck. Blz. 42.
Wij moeten doch allegaer de doodt beleeven,
En, vroeg of láat, tréden het bebaende pad.

---

(1) Waren de ouden niet karig met het tusschenschuiven der E, zij behielden of onderdrukten ook naar welgevallen en de vereischten van de maat de slot-E der adjectiva van 't vrouwelijk geslacht, in nominatief en accusatief van het enkelvoudige en in het meervoudige. Zoo leest men in 't *Leven van Sinte Christina*, r. 33: een eersaem jonfrouw, en r. 155: die werdelic Kerstien.

(2) Blz. LIV.

Men ontmoet mede die achtereenvolgende betooning in LE FRANCQ VAN BERKHEYS overbekend gedicht, waarin hij door afwisselenden maatklank onderscheidene bedrijven en handwerken nabootst. Het botsend ijzersmeden gaf hij door die tegeneen hortende syllaben aardig en eigenaardig weêr:

Helder óp dát het klinkt,
Als de slág néderzinkt.
Een, twee, drié, hoúd maar maat,
Dat je vlák néderslaat (1).

§ 3. *Over de Thesis.*

BORMANS teekent terecht aan dat er omtrent het menigvuldig en soms uitsluitend gebruik van tweesyllabige *theses* of dalingen niet de minste twijfel bestaan kan, tenzij men mede het bestaan van GERAERTS gemeld dichtwerk wil loochenen. » Maar (vraagt hij) treft men ze ook elders aan?" — en hij antwoordt: Ja, en overal. Men moge zijne toevlucht nemen tot *elisien*, *apocopen*, *syncopen*, *aphæresen*, tot verstommingen, verslindingen, versmeltingen en wat er van deze meer zij, van letteren of syllaben; men betwiste en loochene het zoo veel men wil en sluite om niet overtuigd te zijn, ooren en oogen toe, de zaak is zoo; zij bestaan en men treft ze overal aan, bij MAERLANT, bij VAN HEELU, bij DIEDERIK VAN ASSENEDE, bij JAN *de Clerc*, in WALEWEIN, in *'t Lied der Lorreinen;* nog eens, overal.

En wilne echt metter crúcen doen sterven.
MAERLANT, S. H., II, blz. 193.

Daer gíngen die gúldene cóppen al ómme;
Daer wart geradech eñ vroet die domme;
Daer dóchte den blóden dat hí es coene;
Daers gheen zoo aérm onder díe garsoene.
Flor. en Blancef., v. 1734—37.

---

(1) *Taal- en dichtlievende oefeningen van het genootschap:* Kunst wordt door arbeid verkregen; 1ste deel; Leyden 1775.

Onder de talrijke voorbeelden die wij hier bij BORMANS ontmoeten, zijn er wel scansien die men eene wijziging zou kunnen doen ondergaan, b. v.

Want hí die viánden woúde bestaan,

Waar wij zouden lezen en dus scandeeren:

Wánt hi die víanden woude bestaan,

maar dit verzwakt den regel niet.

Om nu dit gevoelen te staven, ook door PH. VAN DEN BERGH (1) vroeger voorgedragen, schijnt het ons volstrekt overbodig meer voorbeelden af te schrijven.

Welke ook JONCKBLOETS verdiensten en uitgebreide kennis mogen zijn, klaarblijkend heeft hij zich hierin door stelselmatigheid laten vervoeren: stelselmatigheid die de recensent LEENDERTZ best zoude bestreden hebben.

Wij kunnen dus JONCKBLOET geensins bijstemmen als hij zegt: » De *thesis* moet altijd eensyllabig zijn, *synkope*, *apokope*, samensmelting, maken dit gemakkelijk (blz. 117)"; iets dat gansch niet wil blijken, gaat men de talrijke regelen na die de man aan dit onderzoek heeft toegewijd, waarvan de slotsom zoude zijn » dat er in den regel geene tweesyllabige dalingen voorkomen dan *misschien*, op eene enkele bepaalde plaats van het vers: in de cæsuur namelijk [dat is, zoo hij wil, achter den tweeden slag]" (2).

Kon dit stelsel ingang vinden, wierden die verzen voorgedragen met al de inkrimpingen die twee drie syllaben van de *thesis* tot eene enkele willen brengen, de oude taal, wier bevallige vloeibaarheid door dien geleerde geroemd wordt, zoude oneindig harder dan de hedendaagsche uit den prosodischen smeltkroes komen. Neen, dit heet letterlijk PROCRUSTUS stelsel. Men denke slechts hoe hard het in onze ooren klinkt, als men, zonder 't gebrek der samenhorting door een schevatjen te verhelpen, in de hedendaagsche verzen van sommige ganzepennen leest:

De neerstge dienares haar vlijtge zorg bestedend.

(1) Zie JONCKBLOET, *Over den middennederlandschen epischen versbouw*, blz. 41—42 en 84. (2) Blz. 85.

§ 4. *Over den Voorslag.*

Wij hebben dit punt mede reeds in 't voordragen der regelen van 't Nevelingenvers aangeroerd (blz. 130), en zullen die stof hier nu verder, en wel naar BORMANS, ontwikkelen.

Alle verzen die uit meersyllabige voeten bestaan, zijn doorgaans voorafgegaan van een voorslag (1); deze *thesis* die vóór de eerste heffing valt, kan uit twee of drie lettergrepen bestaan.

Wil men voorbeelden uit BORMANS uitgave?

Dat véle diés in lésen daer. v. 139.
De Váder, hí vermághť al gader. v. 216.

Deze soorten van verzen, waarin op den voorslag enkelijk voeten van twee syllaben volgen, maken den grootsten hoop niet uit: gewoonlijk voert de voorslag één of meer driesyllabige voeten aan; en dewijl in de verzen zonder voorslag de driesyllabige voeten minder gemeen zijn, strekt dit ten bewijze dat aan beide zijden een zelfde gevoel van den rhythmus tot grondslag ligt.

Staande rijmen met een driesyllabigen voet:

Geloéft si en oéck de mághet vrí. v. 16.

Met twee driesyllabige voeten:

Die sélve niet wél gebídden en cán.

Met drie:

Waer móghdi een ánder Kerstíne verstaán.
Met háren gebéden becómmert soud wesen. v. 170.

Verzen met een dubbelen voorslag zijn tot sneller beweging gestemd:

Utenémende suéte vríendinne mijn. v. 257.
Hare scálcheit die niémen vergrúnden en can. v. 1690.

---

(1) *Leven van Ste. Christina*, blz. LIV.

... voorslag beginnen,
... tal van driesyllabige
... tige aantreffen. Met
... en:

... laen omdat,

... kkig, wil meten:

... laén omdát.

... op énen nácht;

... maer óp enen nácht,

... emand licht zal goedkeuren.

... regels voor (blz. LVIII), die ons
... min minder natuurlijk gescandeerd
... geleerde man

... Milen alsijt lesen.
... mijn leidere mi oppenbare.

... ontfrouwen en ándwerden zoude lezen:

... van Mílen álsijt lesen.
... werden mijn léidere mi óppenbare.

... reeds opgemerkt (1) dat de [overtal-
... door JONCKBLOET op *antwoord* en *antwoorden*
... om te bewijzen dat de tweede syllabe den
... ing, vrij goed met den hoofdklemtoon op *ant*
... gelezen worden.

Maar die verscheidenheid van gevoelens omtrent onder-
... punten verzwakt de hoofdregels niet: deze zijn
... vastgesteld; het komt er slechts op aan die minder

---

(1) Gids 1850, blz. 279. Zie hiervoren blz. 146.

of meer gelukkig, in enkele twijfelachtige gevallen, toe te passen.

De aanvang van 't door BORMANS uitgegevene dichtwerk zal dit duidelijk maken: men leest aldaar

De Váder die eéuwelic es sónder begín
Daer álle dínghen eéuwelic sijn ín,
De Sóne die dbegín es ván den begínne,
De héilige Géest, dien men de mínne
Appróprieért, verclére mijn sínne.

Hoe zal men dit 4de vers scandeeren? BORMANS zou de prosodieteekens aldus stellen:

De heílige Geést, dien mén de minne.

Terwijl JONCKBLOET, het bloote lezen opvolgende, en bemerkende dat de nevenstaande *arses*, volgens de gewoone uitzondering, in den 2den en 3den slag vallen, die teekens aldus zou plaatsen:

De heilige Geést, díenmen de minne.

Daarbij komt, volgens onze reeds uiteengezette aanmerking, dat de comma achter *geest* eene kleine verpoozing aanbrengt die wel voor eene zwakke *thesis* mag gelden.

§ 5. *Over de Cæsuur of Rust.*

De tweede slag van den versregel levert de bijzonderheden op, dat hij, vooral achter eenig rustteeken, door een anderen slag wordt gevolgd, en dat wanneer de *thesis* met eene stomme *e* in den tweeden voet invalt die *e* alsdan in den volgenden klinker niet versmelt (1).

---

(1) Dit zegt JONCKBLOET: het niet ineensmelten of de afwezigheid der *elisie* kan ondertusschen zelden vastgesteld worden. Desweġe nader.

Bij de verzen die met een drievoudigen voorslag beginnen, zullen wij niet alleen een grooter getal van driesyllabige voeten, maar ook vier-, ja, vijf-voetige aantreffen. Met zulk een voorslag kan men scandeeren:

Oèc heb ict sónderlínghe gedáen omdat,

Waarvoor BORMANS, minder gelukkig, wil meten:

Oec heb íct sonderlínghe gedaén omdát.

Zoo scandeert hij:

Hi en bedróeghse niet; maér op énen nácht;

Alsmede:

Hi én bedroéghse niet, maer óp enen nácht,

Welke laatste meting niemand licht zal goedkeuren.

Er komen hier meer regels voor (blz. LVIII), die ons minder keurig, of wil men minder natuurlijk gescandeerd voorkomen: zoo stelt de geleerde man

Der jonfróuwen van Milen alsijt lesen.
Doen andwérden mijn leidere mi oppenbare.

Waar men beter jónfrouwen en ándwerden zoude lezen:

Der jónfrouwen van Mílen álsijt lesen.
Doen ándwerden mijn léidere mi óppenbare.

Zoo had LEENDERTZ reeds opgemerkt (1) dat de [overtalrijke] plaatsen door JONCKBLOET op *antwoord* en *antwoorden* aangebracht om te bewijzen dat de tweede syllabe den klemtoon ontfing, vrij goed met den hoofdklemtoon op *ant* konden gelezen worden.

Maar die verscheidenheid van gevoelens omtrent ondergeschikte punten verzwakt de hoofdregels niet: deze zijn voortaan vastgesteld; het komt er slechts op aan die minder

(1) *Gids* 1850, blz. 279. Zie hiervoren blz. 146.

Onze hedendaagsche verzen van vier voeten ontfangen de rust op geene bepaalde plaats; zij staan hierin gelijk met de achtsyllabige fransche verzen, en hunne verscheidenheid moet in de verscheidenheid van toon en maat gezocht worden.

De gelijkstelling hierin van de oude met de hedendaagsche en van deze met de fransche prosodie (de klemtoonen die deze taal mist, daargelaten), beweegt ons, VOLTAIRE als leermeester der prosodie eens te laten optreden. Wij laten hem zijn oorspronkelijk gewaad:

» Plusieurs dictionnaires disent que l'hémistiche est la même chose que la césure, mais il y a une grande différence. L'hémistiche est toujours à la moitié du vers. La césure qui rompt le vers est part-tout où elle coupe la phrase:

Tiens, le voilà, marchons, il est à vous, viens, frappe.

Presque chaque mot est une césure dans ce vers:

Hélas, quel est le prix des vertus? La souffrance.

La césure est ici à la neuvième syllabe.

Dans les vers de cinq pieds en de dix syllabes, il n'y a point d'hémistiche, il n'y a que des césures. Dans les vers de huit syllabes, il n'y a ni hémistiche, ni césure.

Loin de nous ce discours vulgaire,
Que la nature dégènère,
Que tout passe et que tout finit.
La nature est inépuisable,
Et le travail infatigable
Est un Dieu qui la rajeunit.

Au premier vers, s'il y avoit une césure, elle seroit à la sixième syllabe. Au troisième elle seroit à la troisième syllabe, *passe*, ou plutôt à la quatrième syllabe, qui est confondue avec la troisième *pas*; mais en effet il n'y a point là de césure. L'harmonie des vers de cette mésure consiste dans le choix heureux des mots dans les rimes croisées; foible mérite sans les pensées et les images.",

Jonckbloet besluit hieruit, dat de *cæsuur*, als rust beschouwd, achter de tweede toonheffing valt, zonder onderscheid of het woord dat in die heffing staat, ook nog in de volgende daling voortloopt, b. v. *Karel de Gr.*, I, 881:

Dus was die co/ninc tongemake
Harde ser/e om dese sake;
Entie vrouw/e banderside
Was hier av/-e seer onblide,
Om dat si / van haren here
Es gedrucht / harde seere.

Die regel, zegt die prosodist, wordt ons door eene oplettende lezing der middennederlandsche verzen geleerd (1).

Bormans, na aanvankelijk gezegd te hebben, dat die verzen » une sorte de repos" hadden, » en tant qu'il en faut pour de petits vers", had goedgevonden die eigenaardigheid onbepaaldelijk aan te duiden, terwijl hij zich thans in *'t Leven van Ste. Christina* vergenoegt alleen te zeggen: » Van de kortere verzen of die minder verscheidenheid in hunne maat toelaten, zal ik niets in 't bijzonder aanmerken" (blz. lx), en van de rust geen woord meer rept. Wat immers geldt de volgende zin (blz. lix)? » Over het rijm, de insnijdingen (*cæsuur*), of wat de Franschen *enjambements* noemen, ware ook nog veel, zeer veel te zeggen, maar deze eigenschappen of toevalligheden van de dichterlijke taal zijn alweêr uit haren aard, zoo in het oog loopend, en onze Geraert is zulk een meester in zijne kunst, dat de regels die hij gevolgd heeft, elken oplettenden lezer dadelijk treffen moeten."

Een oplettend lezen der gemelde verzen doet in dezelve niet meer dan in onze hedendaagsche kleine verzen die *vaste cæsuur* zien, schoon de hiaat (of, wil men, de opvolging van twee *arses*) daar dikwijls plaats grijpt. (Zie hiervoren blz. 147 — 148).

(1) Blz. 73, waar de schrijver eenige regels van uitzondering (zoo als de oversprong) voordraagt.

Onze hedendaagsche verzen van vier voeten ontfangen de rust op geene bepaalde plaats; zij staan hierin gelijk met de achtsyllabige fransche verzen, en hunne verscheidenheid moet in de verscheidenheid van toon en maat gezocht worden.

De gelijkstelling hierin van de oude met de hedendaagsche en van deze met de fransche prosodie (de klemtoonen die deze taal mist, daargelaten), beweegt ons, VOLTAIRE als leermeester der prosodie eens te laten optreden. Wij laten hem zijn oorspronkelijk gewaad:

» Plusieurs dictionnaires disent que l'hémistiche est la même chose que la césure, mais il y a une grande différence. L'hémistiche est toujours à la moitié du vers. La césure qui rompt le vers est part-tout où elle coupe la phrase:

Tiens, le voilà, marchons, il est à vous, viens, frappe.

Presque chaque mot est une césure dans ce vers:

Hélas, quel est le prix des vertus? La souffrance.

La césure est ici à la neuvième syllabe.

Dans les vers de cinq pieds en de dix syllabes, il n'y a point d'hémistiche, il n'y a que des césures. Dans les vers de huit syllabes, il n'y a ni hémistiche, ni césure.

Loin de nous ce discours vulgaire,
Que la nature dégènère,
Que tout passe et que tout finit.
La nature est inépuisable,
Et le travail infatigable
Est un Dieu qui la rajeunit.

Au premier vers, s'il y avoit une césure, elle seroit à la sixième syllabe. Au troisième elle seroit à la troisième syllabe, *passe*, ou plutôt à la quatrième syllabe, qui est confondue avec la troisième *pas*; mais en effet il n'y a point là de césure. L'harmonie des vers de cette mésure consiste dans le choix heureux des mots dans les rimes croisées; foible mérite sans les pensées et les images.".

§ 6. *Elisie of Versmelting, en Hiaat of Gaping.*

De stomme *e* op 't einde eens woords wordt gemeenlijk in de aanvangsvokaal van 't volgende ineengesmolten, b. v.:

Maerlant, I, 6. Die quáde íngle die hi hiet.
Parchev. 216. So wíre ú toe gave raet.

Men zou deze versregels ook zonder voorslag kunnen scandeeren; doch het elideeren is hier 't waarschijnlijkst naar aanleiding van 't geen in 't gewoone spreken plaats grijpt.

Zeer dikwijls wordt ook de *synalœphe* of samensmelting van vokalen schriftelijk uitgedrukt, b. v.:

Maerl. I, 7. Dus heéft hi *derde* vórt ghetréet.

Wij hebben echter gezien, dat JONCKBLOET de aanwezigheid van den hiaat achter den tweeden slag, in wat hij cæsuur wil heeten, vaststelt. Achter een rustteeken is de hiaat natuurlijk.

§ 7. *Woorden van vreemden oorsprong.*

Vreemde woorden en eigenamen schijnen de dietsche middeleeuwsche dichters nu eens als duitsche woorden beschouwd en hun den klemtoon op de eerste lettergreep gegeven te hebben, dan weder ze, als vreemde, het accent te hebben laten behouden.

» Deze opmerking van JONCKBLOET, zegt LEENDERTZ (1), is zeer juist, wat betreft eigennamen, die èn in nederlandschen èn in latijnschen vorm veel voorkwamen. Men kon b. v. uitspreken HÉINRYC, en ook HEINRÝC: bij dit

(1) Blz. 289. Men heeft hiervoren, blz. 133, naar PLATEN, er reeds een woord over gezegd. 't Staat breedvoerig behandeld in LACHMAN, blz. 259 — 262.

laatste dacht men aan 't latijnsche Henricus [Men zegt nog heden Róbert of Robért]. Zoo eischt de versmaat, dat wij in het tweede boek van den *Limborch* doorgaans uitspreken Arnoút (Arnoldus), terwijl dezelfde persoon somtijds Árnout genoemd wordt. Omtrent geheele eigennamen veroorloven onze ouden zich groote vrijheid (1). Ook laat het zich wel hooren dat woorden van vreemden oorsprong, die zeldzaam voorkwamen, nu eens op deze dan weder op gene wijze uitgesproken werden, maar dat dit [zoo als Jonckbloet beweert] het geval zou geweest zijn met vreemde, wel is waar, maar toch zoo bekende woorden, als *serpent*, *portier* enz., kan ik naauwelijks gelooven."

§ 8. *Ende*, *ofte*, *enz.*

De verschillende vormen *ave* en *af*, *inne* en *in*, *omme* en *om*, *oppe* en *op*, *heme* en *hem*, alsmede *ende* en *en* voldoen in keurige dietsche middeleeuw-verzen immer aan een vereischte van de maat of van het rijm, zoo als Bormans zulks in *Het Leven van Ste. Christina* opmerkt (2).

Zij (zegt hij hierop) die overal *ende* schrijven, hetwelk zij dan toch *en* of *end* uitspreken, hebben zich door de verkeerde lezingen van hunne bedorven handschriften en door hunne nog meer verkeerde systemen laten verbijsteren (3).

---

(1) Zoo ook in namen van plaatsen. Getuige het wapenlied van Jan III, Hertog van Braband, van 1322 (*Belgisch Museum* van Willems, I, 287):

Ik ben die hertoghe van Brabant,
Bi den ever ben ic genant.

(2) Blz. lxvii.

(3) Zie Jonckbloet, blz. 155, waar hij zegt: » Het verkorte *end* voor *ende* (en evenzeer *oft* voor *ofte*) is zelden, de samensmelting van *ende* met de volgende vokaal er afgerekend, als: *nu ende echt*, *met ende in*, *boven ende onder*, *prijs ende eere*.

§ 6. *Elisie of Versmelting*, *en* ... *men end*

De stomme *e* op 't einde eens ... in de aanvangsvokaal van 't volgen...

Maerlant, I, 6. Die quade ... die. v. 1735.
Parchev. 216. So wáre ...

Men zou deze versregel ...; zoo als mede seandeeren; doch het eli... naar aanleiding van 't ... goet. grijpt.

Zeer dikwijls wo... » Dit diene ter van vokalen schri... an GRIMM, MONE, ... die, met overal ... het een naar hunne

Maerl. I, ... van het andere, het

Wij hebben ... van duizend verzen heid van d... hebben. Het zekerste cæsuur wil ... welk ver de uitgestrekste de hiaat ... door voor de philologie

... v. 590:
... ginc
... herten sere
... Here.

... *Aansluiting*.

... sedert 1836, om de met zoo veel ... door hem uitgegevene middel... nevens WILLEMS verdient geplaatst ... wij, een der eersten geweest die van

---

... Echter tusschen twee lange geplaatst (gelijk in ... v. ...), kan *ende* even goed voor twee toonlooze ... (*Ib.* v. 7458), *haren*, enz.

die aansluiting heeft gewaagd (1), welke aan de oud-dietsche verzen de vloeiendheid der gesprokene taal bijzette, en de thans ingedrongene stijfheid uit den stijl verbande.

Zeker is het, dat het voornaamste gedeelte dier aansluitingen nog hedendaags in de gesprokene vlaamsche taal voortleven, zoodat vele derzelve die de hollandsche schrijvers als vreemd beschouwen in Zuid-Nederland zeer gewoon zijn.

JONCKBLOET geeft aldus als zeldzame aensluitingen op *mer* voor *men er*, *maer* voor *men haar* en dergelijke, waarin *men* voor een vokaal of aspiratie (*h*) zich aan 't volgende woord sluit: iets dat nog bijna altijd der gesprokene vlaamsche taal eigen is: even als groetem = groet hem, drane = daerane, drin = daerin, dorup = daerop, drof = daerof; zoo mede da' k = dat ik, en 't meer bekende da's (*dat 's* bij VONDEL en latere dichters) = dat is.

---

(1) *Theophilus*, blz. XXII. De plaats is echter zeer kort, en loopt verder over de omzetting en inschuiving. Men zal ze, als geschreven in 1836, zeker voor vele uitbreiding vatbaar vinden. Zij is te beknopt om ze den lezer niet onder de oogen te brengen.

» Menigvuldige verkortingen waren in de oude gedichten in gebruik, als *s* voor *het*, b. v.: *danctens*, dankten des of het; *dies si*, die des of het zij; *ics*, ic des of het; *hijs*, hij des of het; *saels*, zal des of het.

N en *ne* voor *en* (part. neg.), b. v.: *dune*, gij en; *in*, ik en; *hen*, het en; *sone*, zoo en, enz.

Re voor *er*, b. v.: *diere*, die er; *hire*, hij er; *machire*, mag hij er; *mer*, men er; *salre*, zal er, enz.

Ne, *en*, voor hem, b. v.: *diene*, die hem; *doetene*, doet hem; *menne*, men hem; *nammen*, nam hem; *nemten*, neemt hem, enz.

De welluideudheid was voor de ouden een algemeen richtsnoer in het schrijven, hetwelk, om zoo te zeggen, alle overige taalregelen overheerschte. Van daar die letters, welke zachtheidshalve gebruikt werden, de sluitletters *r* en *n*, en de tusschenletter *t*, als: *ter goeder trouwe*, *den arend* in den eersten naamval, *mogentheid*, *mijnenthalven*, enz."

Wat de afsnijdingen betreft, een goed deel derzelve behoort tot de studie der oude taal zelve; weshalve wij meenen daarover niet opzettelijk te moeten uitweiden.

Men kan er bij den gemelden schrijver een aantal, in den monde des volks voortdurende, opgeteekend vinden: hij geeft mede de werken op waar lijsten van aansluitingen in voorkomen, zoo als HOFFMANS en VISSCHERS uitgaven van *Floris ende Blancefloer*, *Carel ende Elegast* en *Ferguut*, alsmede 't *Handboek van den vroegsten bloei des Nederl. Letterkunde*, door Prof. LULOFS, die er een gansch kapittel aan heeft toegewijd (blz. 367 — 376), terwijl de reus der noordsche taalgeleerdheid GRIMM in zijne Gramm. I, 504 — 506 de aandacht op dit punt vestigt.

Men moet er nog bijvoegen MONES *Übersicht der Niederländische Volksliteratur älterer Zeit* (1838) blz. IX.

§ 10. *Over het dietsch middeleeuwsch Rijm.*

Wij zullen te dezer plaatse niet handelen over de verscheidenheid die 't rijm der dietsche middeleeuwsche gedichten oplevert, maar dit onderwerp tot later verschuiven, wanneer 't opzettelijk zal behandeld worden. Alleen over den invloed die het rijm, staand of slepend, op de *arsis* die 't onmiddelijk voorafgaat, dikwijls uitoefent, willen wij een woord zeggen. Betrekkelijk de mannelijke rijmen, was BORMANS, zoo als wij in 't kapittel over de *arsis* gezien hebben (blz. 150), reeds verplicht te erkennen dat hij deze aannam in den laatsten voet, doch alleen van een mannelijk rijm. Men heeft slechts den *Reinaert*, andermaal op te slaan, om aldaar een nieuw bewijs tegen dit gevoelen aan te treffen:

v. 6030. Des hebben die heren groot lachter.

Woorden uitgaande op *ant*, *int* en *inc* hebben in 't rijm geneigdheid om het accent op de laatste lettergreep te nemen, als: *viánt*, *eilánt*, *conínc* (1).

Dat si trout den jongen coninc,
So wert gemindert sere onse dinc.
Karel de Gr., I, 33.

---

(1) JONCKBLOET, blz. 71 en 162.

Dat hi so vaste legt in sijn lant,
Ende laet clemmen onsen viant.

Ib. II, 2231.

Hetgeen door doelmatig scandeeren of lezen te verhelpen is, even goed als de verplaatsing van 't accent bij de lezing te verhelpen is in verzen gelijk deze, waarin een bij VONDEL wel eens voorkomende versbouw is nagevolgd:

'k Zal uw gevolgen zoo verderfelijk *opzingen*,
o Hoogmoed, en daarmede om gouden lauwren dingen.

HOFMAN (van Cortrijk). (1)

JONCKBLOET wil mede dat men, zoo in als buiten 't rijm, altijd geaccentueerd *dachcortínghe* vinde, en haalt ten voorbeelde aan uit MAERLANT, I, 3.

Wijsheit ende scone leringhe,
Ende réine dáchcortínghe.

Iets, dat wij, met LEENDERTZ (blz. 287) slechts voor de helft gelooven: wij kunnen ook eene zoodanige verplaatsing van 't accent buiten 't rijm niet aannemen, en lezen liever aldus:

Énde réine dáchcórtinge.

Zoo vindt men bij MAERLANT, 71:

Týtcórtinge daer hi ghiérige.

---

(1) Eene plaats uit den Agrippijner luidt:

Niet minder toonde zich de vijver-nimf terstond
Genegen, en kwam opgeborreld uit den grond
Den dienstbren visschen, die met parlemoeren lijven
Alreede dartelheyd op 't glas des strooms bedrijven.
't Is, zeytse al lachend en niet luttel in haar schik,
Nu tijd, dat elk ten dans sijn wedergade *uytpik*.

Men zie wat men deswege door PLATEN, hier voren, blz. 132 (over antibachische rijmen) aangeteekend vindt.

§ 11. *Over de lyrische dietsche middeleeuw-verzen.*

Algemeen werden in de dietsche epische gedichten der middeleeuwen de versregelen paarsgewijze door 't rijm verbonden, doch staande en slepende verzen wisselden elkander geensins regelmatig af. Zoo als bij de Engelschen en nog heden bij ons in dergelijke kortere verzen vindt men somwijlen regels door een driedubbel rijm aaneengekoppeld. (Zie hiervoren blz. 26). Menig voorbeeld daarvan ontdekt men in den *Reinaert*. Zoo als b. v. 4673:

Daerom soude men lose kativen
Geloven van al dat si spraken,
Daer soude veel misval af laken:
Aen mi alleene lag clein sake.

Somtijds ook breidt zich 't rijm tot vier regelen uit:

Ende varen met selken here,
Dat daer en si gene weere,
Die mi doe zette ochte deere,
Ochte beneme dat ic begeere.
Karel de Gr., II, 91.

Men ontmoet ook, doch zeldzaam, regels die niet door 't rijm met andere regels vereenigd zijn, en door de Duitschers *weezen* worden genoemd: doch men begrijpt licht, dat dit veeltijds, zoo niet aan den schrijver, dan toch aan den afschrijver kan zijn te wijten, die òf voor 't rijmwoord een ander woord heeft gesteld òf een regel heeft overgeslagen. Men vindt eene weeze in het laatste aangehaalde gedicht, 2, 91:

Twee scone kinders, des sijt wijs,
Beligande en Marcilijs,
Ende hoe doen Galoen de Grave,
Moeste met schande rumen tlant.

Over 't monorijm elders. Door dezen kunstgreep, even als door de kunstige rijmmengeling, verwijderde men zich van den effen, eenvoudigen trant en toon, die in de epische en didactische werken heerschte.

Zoo vangt MAERLANT zijnen *Rijmbijbel* met eene lyrische uitboezeming tot MARIA aan, waarin de gelijkparige rijmen, 't overig geheele werk samenstellende, niet voorkomen:

MARIA, moeder der ghenaden,
  Vrouwe der ontfermer*techeit*.
Gi hebt den meneghen beraden
  eñ getroest van siere s*erecheit*,
hulpt mi, vrouwe, met uwer bede,
  dat ic ghewinne den heilighen Geest,
die mi cracht ende mogenthede
  verleenen moet ende sijn voleest.
Soe ben ic dan al onver*vaert*
  vraie rime te bringen vort
Van eender istorien, die ic be*gert*
  hebbe te dichten in dietscen wort.
Scolastica willic ontbinden
  in dietscen worde uten latine.
MARIA, nu moeti u bewinden
  Troest te sine in mire pine.

Maar wat wonder rijmvermogen legt vader MAERLANT niet aan den dag in een aantal strophen op twee rijmen gesteld, ten minste indien de werken aan hem toegeschreven van hem zijn?

De 37ste strophe van den *Wapene Martijn* klinkt in dezer wijze:

Lieve JACOB, nu bericht mi,
of dat volc al commen si
    van den iersten Adame:
twi is deen edel, dander vri,
ende die derde eyghen daerbi?
    wane quam dese name?
twi seghetmen ten dorper: fi
ganc weg, God onnere di;
    du bist der werelt scame.
Die edele man hevet al tghecri.
Men seghet: willecome, ghi!
    Dats daer ic om vergrame;
    want het dunct mi ontame.

Of wil men iets bewonderen wegens kunstige schikking van vrouwelijke rijmen? Men ga in *die Clausule vander Biblen* de volgende afschildering eener middeleeuwsche, naïef-gepenceelde Madona met godvruchtige oogen na:

Heur haer was scoenre dan goud drade:
want die nature vant in rade
  dat zijs hur gonste allene.
Hur vorhoeft slecht gelijc den plade,
eñ witter dan die lelieblade;
  hur oren wel te maten clene;
wijnbrauwen bruun zonder ghegade;
die oghen blide ende ghestade,
  ghelijc den carbonkel stene;
die rode rose bat ghenade
an hur lier; het ware scade
  vondemen so wel gheverwede ene
  in dese werelt al ghemene.

Noyt en maecte die nature
nese bat gheset ter cure,
  no lippe zo zoete aen monde.
Wat wonder eest dat vloyt daer dure
zo menighe bede telker ure,
  die verbidt des menschen zondeN? (1)
Hur tande wit, reine ende pure;
noyt was man, die kints figure
  zo scone ghevisieren conde.
Zoeter no zaligher creature
en wart niet moeder ter cure,
  zint die werelt eerst begonde
  no hier no in ghere stonde.

Hur hals witter dan die zwane,
of dan yvore of dan boucrane,
  te lanc no te cort, mer te maten;
al leide elc man den zin daer ane,
en zeide nieman, na minen wane,
  hoe wel hur hoor ghegaren zaten;

(1) Zoo mede in den *Reinaert*, v. 531, *raden*, *rade*, en v. 581, *neve*, *leven*, een dan nog gewettigd rijm. (Zie LULOFS, *Handboek van den vroegsten bloei der Nederl. Letterk.*, Groningen 1845, blz. 366.)

hur arme lanc na den welstane,
witte hande ende welghedane,
altoes ontdaen ter caritaten.
Nu zijt ghereet, Vrouwe, tontfane
den zondare, die zine trane
gherne laet om zine ommate,
ende doet datten God nie ne hate (1).

---

(1) Uitgegeven door L. PH. C. VAN DEN BERGH in de *Nieuwe werken van de Maats. der Nederl. lett. te Leyden*, Dordrecht 1841, Vde D, IIde st., blz. 73. Hoe fraei is dit fragment niet, minder het overdrevene *galante*: » de rode rose bat ghenade an hare lier (wangen)"! Van wat wonder uitwerksel is 't niet, bij 't poëtische vereenigen van 't stoffelijke en zedelijke schoon der Moedermaagd! Men vergelijke dit tafereeltjen eens bij ANACREONS

Αγε, ζωγράφων ἄριζε,

door LAFONTAINE in zijne *Contes (Portrait d' Iris)* nagevolgd!

Wie kan er den trek wederstaan, om hier mede verpoozingshalve de schoone plaats bij te voegen, waarin TORRENTIUS MARIA aanspreekt:

His te lacrymulis, his te compellat ocellis,
Turgidulis inhians languidus uberibus.
O Virgo simul et genitrix, huc usque pudoris
Virginei satis est, fer genitricis opem.
Maternum petit auxilium. An cunctabere mater
Lacteolos avido prona aperire sinus?
Tolle moram, tumidas poscenti porge mamillas,
Ambrosio tristem pellat ut amne sitim.
Mox satur iniiciet candenti brachia collo,
Et lentus roseas tollet adusque genas.
Dulcia tunc blando miscebitis oscula ludo,
Quorum nec numerus, nec modus ullus erit.
Applaudent superi, et laetum Poeana canentes
Spargent purpureis lilia mixta rosis.

Van welke beschrijving PEERLKAMP, *Vita Belgarum qui latina carmina scripserunt* (Brussel 1822, blz. 153) getuigt: » Even als PHIDIAS gezegd wordt naar HOMERUS zijnen JUPITER gebeeldhouwd te hebben, had RUBENS naar TORRENTIUS de Moedermaagd, met haar kindjen op haren schoot, kunnen afmalen."

De kunstige mengeling der rijmen in de dietsche middeleeuwsche liederen is algemeen bekend: dewijl het tijdstip van hunne vervaardiging meestal in het duister ligt, zullen wij hier alleen de zwabische navolging eens lieds van JAN I, Hertog van Brabant, in 1294 overleden, aanhalen:

Eens meien morgens vruo
was ich uf *gestan;*
in ein schoenz boungartekin,
solde ich spiln gan;
da vant ich drie junkvrouwen *stan:*
si waren so wol getan.
diu eine sank vür, diu ander sank na:
Harba lori fa.

Eene vertaling, denkelijk van de XIVde eeuw, luidt:

Eens meien morghens vroeghe
was ic upghestaen;
ın een scoen boemgardekin
soudic spelen gaen.
Daer vant ic drie juncvrouwen staen:
si waren so wale ghedaen,
dene sanc vor, dander sanc na:
Herba lorifa.

Ook de oudste duitsche en fransche liederen der middeleeuwen kunnen niet zelden, door gelukkige vers- en rijmschikking en ketening, den dichteren nog ten voorbeelde strekken.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Over het Rijm.

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER HET RIJM.

§ 1. *Oorsprong van het Rijm.*

De schrijvers zijn het niet eens omtrent het vraagstuk, of de Hebreeuwen ál dan niet gecadenceerde verzen, al dan niet het Rijm hebben gekend. Dat de hebreeuwsche taal hare prosodie heeft gehad, lijdt wel geen twijfel: trouwens elke spraak heeft de haar eigene. De onmogelijkheid om te onderscheiden, welke de lange of korte syllaben van de prosodische voeten der Hebreeuwen zijn, heeft sommigen aan dezen slechts eene Dichtkunst van stijl doen toekennen. Maar dewijl de psalmen gezongen werden, moeten zij noodwendig in verzen zijn opgesteld, en wanneer zij in verzen zijn opgesteld moet ook de hebreeuwsche poëzy rhythmisch zijn geweest.

Daar er een innig verband bestaat tusschen rhythmus en rijm (zoodat eenigen ofschoon verkeerdelijk, het woord *Rijm* van 't woord rhythmus hebben willen afleiden), heeft het ook niet aan schrijvers ontbroken, die gemeend hebben, dat de hebreeuwsche verzen berijmd waren. FOURMONT (1) geeft verschillende gedichten, verschillende strophen op, in de letterkunde van dit volk sedert MOSES te vinden, en poogt daaruit te bewijzen dat die verzen berijmd zijn geweest van de hoogste oudheid af.

Is er mogelijkheid om zich stellig te verzekeren, dat de Hebreeuwen opzettelijk rijmden? Een lid van 't fransch

---

(1) *Mém. de l'Académie des Inscriptions*, 1714, t. IV. Zie mede DU CONTANT DE LA MOLETTE, *traité sur la Poésie et la musique des Hébreux*, Paris 1781, die blz. 72 de afwezigheid des kunstrijms aldaar vaststelt.

nationaal Instituut, Bouchard, die ons hier den weg baant, haalt onder méér geldende bewijzen getrokken uit de verscheidenheid van gevoelens, die deswege (alsmede over 't gebruik der gecadenceerde verzen) onder de geleerden bestaat, het volgende aan: » La prononciation de la langue hébraïque est absolument perdue. La manière de la lire est incertaine, et les points inventés par les masserites pour suppléer aux voyelles qui font la prononciation et que les juifs n' écrivoient pas, n' ont jamais été généralement reconnus comme pouvant représenter la véritable prononciation de la langue; l'on n'est pas même parfaitement d'accord sur la valeur de chacun de ces points. Il suit de cette observation que les rimes qui paroissent à quelques-uns terminer tous les vers hébreux, ne s'y trouvent qu'en conséquence de leur manière de lire, et qu' une autre manière de lire en fait disparoître *le plus grand nombre*."

Maar het Rijm bevindt zich ook in 't gewoone gesprek, het ontsnapt onvrijwillig aan de pen in het proza, en 't behoort tot een gekuischten stijl, dat » tooisel der nederlandsche Poëzy, dat, zonder haar onaangenaam te knellen, integendeel het bekoorlijke van hare gestalte des te levendiger doet uitkomen (1)" uit het proza overal te weeren.

Wij hervinden het Rijm in een soort van in-promptu, choorsgewijze aangeheven door de vrouwen die David, na dat hij de Philistijnen verslagen had, te gemoet trokken:

Icha Saul balafaja
Ve David beriwodaja.

Dat, volgens een ouden Bijbelverklaarder, als twee verzen van acht syllaben een regelmatig trochaicum zoude uitmaken. Geen wonder dus, indien men den eind-weêrklank van tijd tot tijd in de bewerkte dichtregelen der Hebreeuwen ontmoet.

Het door de Arabieren gebruikte Rijm klimt bij hen niet hooger op dan tot de zevende eeuw van onze tijd-

(1) Sifflé, *Verh. over de min regelmatige rijmen*, bekroond door Teylers Genootschap; Haarlem 1828 (XXste deel, blz. 5).

rekening: ten minste, is 't oudste gedenkteeken, dat hunne Poëzy hier kan doen gelden, de Koran (1).

Volgens MARACCI is 't volgende op deszelfs verzetten aan te merken: » In rhythmum desinunt, qui ut plurimum consonans est, vocali affecta, cum una ex tribus quiescentibus praecedente, ut *una*, *ina*, *ano*" etc.

De verzen der Arabieren zijn nog ten huidigen dage berijmd: zij noemen 't Rijm *caphich*. Van twee op elkander slaande verzen, noemen zij 't eerste *alaaruth*, dat is positie; het tweede, *altarab*, dat is pulsatie. Aan beide vereenigd geven zij den naam van *mesraa*, dat *duur* beteekent.

Toen de afrikaansche Arabieren zich van Spanje meester gemaakt hadden, veranderden zij iets aan hunne dichtwijze: althans vindt men in de arabische dichters vele dingen die men in de spaansche Poëzy hervindt, zoo voor de rijmende als onrijmende verzen, de vorm der gedichten, en de wijzen van de con-, as- en dissonanten te verdeelen (2).

---

(1) Volgens FEITH zijn er bij de Arabieren gedichten voorhanden die rijmen en lang vóór MAHOMET gemaakt zijn (*Verh. over het Heldendicht*, in de Dicht- en Prozaïsche Werken, blz. 111). Zie mede over 't Rijm bij de Arabieren VAN DER PALMS *Verhandelingen* enz., Amst. 1824, III, 12 en II, 73, en PANTHIER, *Observ. crit. et hist. sur le Mahométisme dans les livres sacrés de l' Orient;* Parijs 1840, blz. 487. De groote invloed der Arabieren op onze geleerde wetenschappen heeft eenigen ook den oorsprong van *ons* Rijm bij dezen doen zoeken; doch zij hadden vergeten, dat het Rijm alreeds bij latijnsche dichters, die accentive verzen schreven, voorkomt. Zie FUSS, *Dissertatio versuum homoeoteleutorum sive consonantiae in poesi neolatina usum commendans*, Luik 1828; en vooral EDELESTAND DU MÉRIL, *Poésies populaires latines antérieures au douzième siècle;* Parijs 1843, blz. 83—91.

(2) Ook op de provencaalsche letterkunde oefende de arabische Poëzy haren invloed uit. » Les troubadours sont redevables aux Arabes de plusieurs formes poétiques. C'est à eux qu'ils doivent notamment l'emploi de la même rime, et quelquefois du même mot de deux en deux vers: c'était la chose fréquente dans les *cassides* et les *ghazèles* arabes (*Hist. de la langue et de littérature provencales*, par DE CLOSSET, Brux. 1845, p. 54).

Het groote gewicht, dat het Sanskrit sedert eenige jaren in 't gezach van taalkunde bij ons bekomen heeft, de wondere worteling zijner woorden die zich hoofdzakelijk in de noordsche talen heeft voortgeplant, moeten wel degelijk eene bijzondere aandacht op die gewijde taal der Hindoos, nog ouder dan 't Arabisch, inroepen (1). Ook in hare aloude gedenkteekenen ontmoet men het Rijm.

En wat is er, althans bij ons, natuurlijker dan die spelende weêrklank, die onzen kinderen van zelf, ook zonder dat zij dien ooit vernomen hebben, ontvalt, even als de nieuwe woorden die zij scheppen?

Een vlaamsch schrijver zegt daarover misschien aardiger dan juist: » Ende om de kinderen te leeren spreken die noch niet pater of mater kunnen zeggen, leert men hen de twee eerste syllaben van deze twee woorden, en om dat het zoude rymen zegt men deze syllaben tweemael: pāpa, mama (2)."

Wat er van zij, dit staat in verband met het gevoelen, dat het rijm » aanvankelijk alleen heeft gediend tot tegemoetkoming van het geheugen, in de dagen toen mondelinge overlevering veelal het gebruik aan druk- en schrijfkunst moest vervangen (3).

Buiten twijfel zijn de eerst vervaardigde dichterlijke

---

(1) » Niet alleen hebben alle indische talen het Sanskrit als algemeene moeder te beschouwen, ook de duitsche talen staan daarmede in naauw verband of zijn er van voortgekomen, zoodat de wortels van de duitsche woorden daarin in derzelver eenvoudigsten vorm en beteekenis kunnen worden nagespoord en aangewezen" (TERWEN, *Etymologisch woordenboek der nederduitsche taal*, Gouda 1844; inleiding blz. XXVII.)

(2) *Historie, regels ende bemerkingen wegens de nederduytsche versificatie* (Antw. 1773, blz. 5). Dat het Rijm, als mnemotechniek der versificatie in de kinderspelen en kindergebedekens eene groote rol speelt, is bekend. Zie 't beroepen werk, blz. 6, en WOLFF, *Grootmoederken*, Gent 1843, blz. 90.

(3) MEYER, voorrede van *Heemskerk*, Amst. 1848.

uitboezemingen bij alle natien op eene wijze samengesteld geweest, die, door de zinnelijkheid bij de voordracht aan de beelden zoo wel als aan de taal gegeven, het uit de ziel gevloeide in het brein vastprentte en, om tot de volgende geslachten over te kunnen gaan, het tot volkspoëzy inkleedde: zekere overeenstemming in klank of cadans doet zich in dien zinnelijken vorm opmerken.

Bij de Hebreeuwen ligt zij in de evenredigheid van den periodenbouw; bij de Scandinaven, in den voorletterklank (alliteratie); bij de Grieken (om ons hier tot den hexameter te bepalen), in den hem sluitenden Adonicus; in de germaansche, en daaraan verwante talen, ja, in al de hedendaagsche ligt die, als 't ware stoffelijke, zinlijkheid in het Rijm.

Met andere hoedanigheden dan die der ouden bedeeld, maar in allen gevalle minder streelend voor het gehoor, den strengsten rechter in de Poëzy, heeft de germaansche taal eene welluidende vergoeding moeten zoeken, en het Rijm ter hulp van hare verificatie ingeroepen.

Wat bij de strengere latijnsche poëzy over 't algemeen een gebrek ware geweest, is de onze ten sieraad geworden. Niet enkel wat zij als een harmonisch, maar ook dien ten gevolge als een mnemotechnick middel miste, heeft zij getracht te vergoeden door het Rijm; terwijl zij tevens daarin de noodwendige afperking van elken dichtregel heeft gevonden, reeds bij de ouden *versus*, van *verti*, genoemd.

Uit die zelfde noodwendigheid om, ook bij volkeren reeds met de schrijfkunst bekend, het geheugen te stade komen, vloeit het zeer aannemelijke gevoelen voort, dat het Rijm ten allen tijde in de volkspoëzy van de meeste talen aanwezig is geweest. » Men moge dit ten aanzien der Grieken betwijfelen, ten aanzien der volkspoëzy van de Romeinen schijnt dit genoeg beslist (1)."

---

(1) TER HAAR, *Invloed des Christendoms op de Poëzy.* Een bekwaam regter, prof. FUSZ, denkt er mede aldus over; zie de beroepene *Dissertatio versuum homœoteleutorum, sive consonantiae.* Luik 1828, blz. 7.

Sommige schrijvers hebben zelfs beweerd, dat het Rijm, bij uitzondering door de classieke latijnsche schrijvers aangewend, van dezen door de provencaalsche Dichters is overgenomen.

Zoo vinden die vreemdsoortige geleerden in de *Aeneïs:*

Ipsum inter pecudes vasta se mole mo*ventem*
Pastorem Polyphemum, et littora nota p*etentem.*
. . . .
Nec non Tarquinium ejectum Porsenna ju*bebat*
Accipere, ingentique urbem obsidione pre*mebat.*

Zij vinden, wat nog zonderlinger luidt, in HORATIUS èn het alexandrijnsche vers, èn 't gebruik der aaneengebonden rijmen (*rimes plates*, bij de Franschen).

O et praesidium et dulce decus meum!
Sunt quos curriculo pulverem olympicum
Collegisse juvat: metaque fervidis
Evitata rotis palmaque nobilis.

Ook zelfs 't gebruik der overspringende rijmen (*rimes croisées*):

Quem mortis timuit gra*dum*
Qui siccis oculis monstra natanTIA,
Qui vidit mare turg*idum*
Infames scopulos AcroceraUNIA.

Maar de provencaalsche Dichters schijnen zeer weinig met de meesterstukken der oudheid bekend te zijn geweest, waarin overigens 't rijm bij toeval zal ingeslopen zijn, of ten minste meest op plaatsen voorkomt in welke de dichter zich voorstelde eene reeks van overeenstemmende gedachten aan te duiden, zoodat hij door den klank zocht weêr te geven wat in den gang der rede lag opgesloten (1).

(1) SISMONDI. Zie mede *Les Odes d'*HORACE, *traduites en vers par* VANDER BOURG, blz. XI—XV, en SUARD, *Mél. de Litt.*, III, 27 en volg. Men weet, dat in TIBULLUS en PROPERTIUS vooral de rijmen niet schaars te vinden zijn. Dat de dartele OVIDIUS, die fransche geest, welke zoo gaarne met woorden speelt, ook met hunnen klank speelde, is niet te verwonderen.

Als men het Rijm in een breeden zin opneemt, kan men daaronder ook den voorletterklank verstaan:

Voltaire heeft de gedachte uitgesproken, dat het Rijm eene uitvinding van barbaarsche eeuwen is: wij kunnen niets barbaars of onaanvalligs vinden in dit cieraad der Poëzy voor die talen, waarin de versbouw er volstrekt behoefte aan heeft; onder welke men de fransche vooral moet tellen (1).

Indien wij dien regelmatigen harmonischen weêrklank uit de aloudheid niet konden opdelven, zouden wij dien aan onze haardsteden onder onze spelende kinderen hooren ontstaan.

Is 't Rijm ook niet broeder van den echo (2)?

Vraagt men, eindelijk, waarvan 't woord zelf af te leiden is? Wij zouden hier wellicht met minder zekerheid op kunnen antwoorden. Terwen heeft de gevoelens van onderscheidene *etymologisten* samengetrokken, en zijn *caput mortuum*, komt hierop uit: » Hoogduitsch *reim*; zweedsch,

---

(1) Chez les Latins et chez les Grecs, c'est le nombre des syllabes comptées par leur valeur prosodique, c'est à dire par le temps qu'on met à les prononcer, qui fait le rhythme. Chez nous il ne consiste guère que dans le nombre de syllabes. Le mot de Rime ne désigne que la partie finale du rhythme. Comme notre prosodie est peu marquée, que la différence des longues et des brèves est peu sensible, il nous a fallu employer dans nos vers et le rhythme et la rime. Ainsi chaque vers se compose d'un nombre déterminé de syllabes longues ou brèves indifféremment; puis pour annoncer que le nombre u rhythme est fini, on termine chaque assemblage ou vers par une rime, c'est à dire par une finale, qui par rapport à celle d'un autre vers est identique ou équivalente (Lemare, *Dict. par ordre d'analogie*, Paris 1820).

» Les Italiens et les Anglais (zegt Voltaire elders) peuvent se passer de rime, par ce que leur langue a des inversions et leur poésie mille libertés qui nous manquent..." Waarna hij in 't uiteenzetten van 't waarom even onbepaald als onnauwkeurig is. Hij vervolgt: » Chaque langue a son génie. Nous avons un besoin essentiel du retour des mêmes sons, pour que notre poésie ne soit pas confondue avec la prose." — Zie hem mede in den *Dictionn. philosophique*, art. *Rime*, en blz. 188 hierna.

(2) Dezelfde opmerking schijnt de echo-dichten in de wereld gebracht te hebben (zie hierna blz. 195).

deensch, oudduitsch *rim*; nedersaksisch *riem*; angelsaksisch, *hrim*, *hrime*; engelsch *rhyme*; fransch *rime*; poolsch *rim*; italiaansch *rima*. Volgens REITZIUS komt het van 't grieksche *rhythmos*, latijnsche *rhythmus*; dat BILDERDIJK, daar 't rijm niet tot de kadans van 't vers behoort, te rechte wederlegt. Deze geleerde wil het doen doorgaan als te samengetrokken uit *rij-ing*, van *rij-en*, *rij-gen*, op eene rij plaatsen. Volgens SCHW., van het oudduitsch, angelsaxisch *rim*, getal; angelsaksisch *riman*, tellen; oudduitsch *girîman*, passen, samentreffen; volgens KALTSCHMIDT is 't verwant aan *troep*, *druif*, *truffel*, *groep*, *braam* (*bes*), het hoogduitsch *rebe*, *drüf* enz., en van den wortel *rap*, die ophooging aanduidt. De ophooging of vereeniging van gelijkluidende woorden."

Men ziet het: 't is met de stelsels over den oorsprong des Rijms, gelijk met alle andere vraagpunten gelegen, die niet stellig, niet onmiddellijk uit de natuur der zaak, maar uit den aart der taal zelve somtijds kunnen afgeleid en opgelost worden, ofschoon die oplossing niet bestendig voor de innige waardeering der zaak noodzakelijk is. De Etymologie die anders, ook voor de Wijsbegeerte bij de nadere bepaling des woords, dikwijls een zoo heldere fakkel is, geeft ons hier slechts onvoldoende hulpmiddelen aan de hand: alleen bewijst zij, dat men ongelijk gehad heeft, het woord Rijm van eene taal af te leiden, die in hare poëzy het Rijm vermeed. Vervolgen en trekken wij thans ons onderzoek op den oorsprong des Rijms te samen.

Van ALPHEN, die zich zoo gaarne aan 't bespiegelend vak der Dichtkunst overgaf, verklaarde reeds dat hij zich in een onderzoek over den oorsprong van 't Rijm niet wilde inlaten (1). Hij vergenoegde zich te zeggen: » Het Rijm is zoo in 't algemeen, als met opzigt tot bijzondere volken duister. De een leidt het af van de Gothen, een ander van de Scalden, een derde van de Arabieren (2).

(1) Inleiding tot zijne *Dichterl. verhand.* (Utrecht 1782, blz. CXVIII).

(2) » Die er iets meer van weten wil (zegt VAN ALPHEN) kan onder anderen bij VELASQUEZ (*Geschichte der Spanische Dichtkunst*, Abt. III, abs. 3 § 273), alsmede bij MASSIEU (*Hist. de la Poésie française*, p. 72 et suiv.) te regt komen."

Daàr wij dit cièraad der rhythmische Poëzy (en dat alleen bij deze te huis behoort) niet houden voor een uitvloeisel van 't bevoorrecht-scheppend brein eens volks, noch voor de uitdrukking van een doordacht stelsel eens volks met fijner gehoor dan andere volken bedeeld, maar 't Rijm beschouwen als 't kind van den eigen aart en eigen rhythmischen versbouw eener taal (een uitvloeisel zoo natuurlijk als de Poëzy met hare afzonderlijke taal zelve) komt het ons niet vreemd voor, dat die mnemotechnieke weêrklank, tot afperking van de versregels dienende, bij menige volkeren gevonden wordt, zoodat de plaatselijke geboorte er van zich in de duisternis verliest.

Overigens (en dit doet in menigen twist, die belangrijker is voor 's menschen geluk, veel af) een stelsel over den oorsprong of de oudheid van 't Rijm is geene behoefte, en heeft weinig te beduiden bij 't onderzoek of 't Rijm al dan niet bij ons (het kome van waar het wil) noodzakelijk zij.

Indien men zich met al het voorgaande niet vergenoegt, maar het, onzes inziens, meest waarschijnlijke stelsel omtrent dien oorsprong verlangde te kennen, willen wij 't eenvoudigste voordragen: de rijmkens, die den kinderen behagen, die zij maken, die zij zingen, zijn over 't algemeen òf alliterarisch of met alliteratien vermengd.

Vleeremuis,
Komt t' avend t' huis;
Men zal u een beddeken maken
Van stokken en van staken.

De alliteratie doet kinderen van jonge jaren vaak hartelijk lachen. Geen wonder: de alliteratie in de noordsche talen is een bevallig lipgesuisel, eene harmonische klankwederkeering; eene eigenschap uit de ingewanden der spraak geboren, die in de etymologie van vele klank- of zaaknabootsende woorden eene groote rol speelt.

» Ich glaube, dasz die Alliteration ursprünglich ihren Sitz in der ganzen Poesie des Deutschen Sprachstammes

gehabt hat", zegt GRIMM (1). Doch, wij hebben een hoofdstuk aan den voorletterklank toe te wijden; luisteren wij thans een oogenblik naar de luit zelve:

O Rijm, doe vrij uw kluister drukken
Tot kneuzens op die bastertteelt,
Die God of schepping nooit verrukken,
Die, zielloos, bloot met klanken speelt.
Aantrekkingskracht leent gij aan 't golven
Des versenstrooms; ook halfbedolven,
Blinkt gij daarin met parelgloed;
Gij kronkelt door 't geheele henen,
En weet der stem een steun te leenen,
Of perkt haar af met vasten voet.

Uw wieg is die der tale zelve:
Ge ontlookt haar uit het ingewand.
Hoe dieper daar de vlijt in delve,
Te steviger bindt haar uw band.
Voorletterklank — ziedaar uw vader!
Uit zijn germaansche, oorspronklijke ader
Stroomt gij met sterker weêrklank uit.
Het wichtjen zelf blijft aan u hangen,
En door de saamgevlochten zangen
Heerscht ge, als aangrijpend grondgeluid.

Ziet gij die waters opwaart bruisen,
En storten neêr in bocht bij bocht?
De kunst heeft door ontelbre buizen
Dit paarlend wonderwerk gewrocht. (2)
Ziet gij, betoomd door vasten teugel,
Die rossen, als met breeden vleugel,
Den eindpaal snuivend toegesneld?
Dit is uw beeld, kind der Germanen.
't Geheugen weet ge een weg te banen,
Onuitgewischt door tijdsgeweld.

---

(1) *Ueber den altdeutschen Meistergesang;* Göttingen 1811, blz. 166.

(2) Toen LAMOTTE treurspelen in proza wilde opdisschen, schreef DE LA FAYE eene ode, waarin deze schoone [hier door ons nagevolgde]

§ 2. *Over den Voorletterklank.*

Een der beide middelen van Versbouw in de scandinavische dichtkunst aangewend, en wel in 't gedicht *Völuspâ* voorkomende, is de Voorletterklank, of Alliteratie.

BILDERDIJK teekende te recht aan dat de natien, bij welke die dichtwijze in zwang was, eene zeer kennelijke uitspraak der medeklinkers moeten gehad hebben, om daar eene welluidendheid in te vinden genoegzaam om er de gansche versificatie op te bouwen, terwijl hij er de volgende schets van gaf:

Geef, Genadig God,
  Geef mij steeds Goeden moed,
Hoe de Hel ook Heul'
  En Heel de aard beroer'!
Laat Mijn Mond niet Misdoen
  Met Misnoegd beklag,
Maar Verleen me in 't Verdriet
  't Vergenoegen der rust (1).

Onze taal levert oneindig veel spreekwijzen op, die zich of door 't slotrijm of door den Voorletterklank kenteekenen, en aldus de nauwe verwantschap tusschen beide (en ook tusschen den zin der woorden er bij gebruikt) bevestigen.

---

strophe voorkomt, van welke VOLTAIRE getuigde, dat hij nooit juister, bevalliger, beter uitgedrukte vergelijking had gezien:

De la contrainte rigoureuse,
Où l'esprit semble resserré,
Il reçoit cette force heureuse
Qui l'éleve au plus haut degré.
Telle dans des canaux pressée,
Avec plus de force élancée,
L'onde s'éleve dans les airs;
Et la règle qui semble austère
N'est qu'un art plus certain de plaire,
Inséparable des beaux vers.

(1) Voorrede der *Mengelpoëzy.* » Die verzen (zegt JONCKBLOET, *Gesch. der middennederl. Dichtk.*) voldoen aan den regel niet, daar 't niet overal de sterkst betoonde lettergrepen zijn die rijmen." Zie bl. 185.

HEREMANS stelde eene lijst op van beide, en merkte aan dat de Alliteratie, als zij schoon en nuttig zal zijn, geensins eene bloote letterspeling mag uitmaken, maar de welluidendheid moet bevorderen of de klanknabootsing ten doel hebben (1).

De zoetvloeiendheid die er in ligt was den griekschen redenaren niet ontgaan: HOMERUS en VIRGILIUS wisten er meermalen partij van te trekken; doch, gelijk wij aanmerkten, haren zetel had zij in de noordsche poëzy, als een phonisch versbouw-element, gevestigd.

Wij achten het dus der moeite overwaard, haar in de *Völuspâ* met BERGMANN (2) opzettelijk na te gaan.

De Alliteratie in dit oud gedicht bestaat daarin dat elk vers ten minste twee woorden met dezelfde letter aanvangende behelst. Gemeenlijk bevat het vers drie dergelijke woorden, waarvan twee zich in 't eerste halfvers en 't ander in het tweede bevinden (3); in geen geval, mag de versregel meer dan drie met dezelfde letter aanvangende woorden behelzen.

De *Völuspâ* vangt in dezer voegen aan:

Hliôds bid-ëk *h*elgar kindir
*M*eiri ok *m*inni mögu Heimþallar;
*V*ilda-ëk *V*al-födur *v*êl framtelia,
*F*orn-spiöll *f*ira þau ëk *f*remst of-nam.

Letterlijk:

Stilte bid ik allen kinder'
Meerder of minder magen Heimdallars,
Wilde (ik) des Vals (krijgs) vader wel vertellen, — enz.

---

(1) *Iets over het Rijm*, in het *Taelverbond;* Antw. 1847, IV, 257 — 266.

(2) *Poëmes islandais.* Voluspa, Vafthrudnismal, Lokasenna. Paris 1838, blz. 126.

(3) Om geene gekunsteldheid te verraden. Ook bij ons schijnt er menig gezocht vers niet van vrij te pleiten, zoo als misschien 't Bilderdijksche, HOMERUS toegezongen:

Men rooft den adelaar zijn bliksempijlen lichter
In 't zwavelzwangre zwerk dan u de kunstpalet.

De allitereerende of rijmende letters worden in het ijslandsch *liôdstafir*, zangstaven, genoemd, terwijl men die van 't eerste halfvers bijzonderlijk *stadlar* (steunende) noemt. De rijmende letter van het tweede halfvers voert den naam van *höfudstafr* (hoofdstave), wellicht omdat zij den dichter meest moeite oplevert, die verplicht is een derde woord op te sporen, dat met de twee woorden van 't eerste halfvers allitereere, of waarschijnlijker, omdat dit derde woord als de echo der alliteratie zijnde, die letter vooral onze aandacht op de in 't vers samenrijmende letters inroept.

De Voorletterklank kan met medeklinkers of klinkers plaats grijpen. Al de klinkers rijmen zonder onderscheid samen: men acht zelfs de Alliteratie uit verschillende klinkers ontstaan als de verkieslijkste. De letter *v* (*uve*) telt somtijds voor een klinker. Indien de rijmende letteren medeklinkers zijn, moeten zij, opdat er Alliteratie weze, volmaakt dezelfde zijn; zoodat de medeklinkers *b*, *p*, *f* of *d*, *t* of *g*, *k*, *h*, schoon homorgarmisch, niet samen allitereeren. De enkele medeklinker *s* rijmt niet voldoende met de samengestelde medeklinkers *sk*, *sp*, *st*. Echter allitereeren *gl*, *bl* enz., met *gr*, *br* omdat de vloeibare medeklinkers (*liquidae*) zich licht vermengelen. In de oude gedichten allitereerden mede *hr* of *hl* met den eenvoudigen medeklinker *h*; maar sedert de *h* in 't ijslandsch veranderd is in eene bijna ongevoelige aspiratie, rijmen *hl* en *hv* alleenlijk met *l* en *v*.

Wat het uitwerksel op 't oor door den Voorletterklank voortgebracht betreft, wij kunnen er niet genoegzaam meer over oordeelen. Wij gevoelen dien klank alleenlijk als de rijmende letteren zich in genoegzaam getal en op luttel afstand vertoonen, gelijk in dit vers van Racine:

Pour qui sont ces serpents qui sifflent sur vos têtes?

Maar twee drie allitereerende letteren in een zes- of tiental woorden verspreid, zouden in onze poëzy onopgemerkt doorgaan. Dien ten gevolge zoude men geneigd zijn te gelooven dat de Alliteratie, even als 't *acrostichum* en dergelijke versbouwspelingen, voor 't oog en niet voor 't oor gemaakt

zij; maar verschillende redenen stellen zich tegen 't aannemen van dit gevoelen. Voor eerst, werd de oude Poëzy gezongen en niet gelezen; vervolgens, was de Voorletterklank te sterk in den versbouw van al de gothische volkeren gevestigd, om maar voor een eenvoudig grillig spel te kunnen gehouden worden. Inderdaad, wij vinden de Alliteratie niet alleen in de scandinaafsche poëzy, maar tevens in de oudste anglo-saxische gedichten. Deze is zelfs overgegaan in sommige latijnsche verzen in Engeland vervaardigd, en heeft zich in den engelschen versbouw tot den tijde van CHAUCER en SPENCER voortgeplant.

BILDERDIJK getuigt dat hem daarvan in de nieuwere talen geen later voorbeeld is voorgekomen, dan in een oud-engelsch stuk van PICRA PLOWMAN'S *Visions*, een werk van de veertiende eeuw (1). Men zal er met genoegen hier 't begin van aantreffen:

In a *s*ummer *s*eason when *s*et was the *s*un,
In *s*cope me to *s*chrube as I a *s*hup were,
In a *h*abit as an *h*ermit un *h*oly of works,
Went *w*ide in this *w*orld *w*onders to haer, — enz.

Ook in de oude letterkundige gedenkstukken van Duitschland bemerkt men den Voorletterklank, zoo als in 't *Wessobrunsche gebed*, in 't fragment van *Hildebrand en Hadubrand* en in de *Evangelien-harmony*, in oud-saxisch opgesteld (zie hiervoren blz. 123 en volg.).

Wellicht is die klank een erfdeel, dat de germaansche volkeren uit Asië hebben medegebracht: want de hindostansche dichters, als KALIDASA, waren met dien versbouwtrant overbekend, en de weêrklank die een soort van Alliteratie is, bevindt zich reeds in de oudste gedichten der Chinezen (2).

Om wel te verstaan hoe de Alliteratie zich genoegzaam in de verzen heeft kunnen doen gevoelen, moet men aanmerken dat de volkeren die ze gebruikten haar eene aandacht

(1) Voorrede der *Mengelpoëzy*, blz. v.
(2) ABEL RÉMUSAT, *Grammaire chinoise*, blz. 171.

wijdden, waaraan wij niet gewoon zijn. Zij zochten die toon-eenvormigheid, die con- en assonanten met zoo veel vermaak op, als wij 't rijm op 't einde onzer verzen zoeken. Ook werden hunne gedichten, dewijl zij gezongen of uitgegalmd werden, sterker aangegeven dan in eene eenvoudige lezing.

Eindelijk waren er twee versificatieregels, wier strenge waarneming niet weinig toebracht, om de Alliteratie sterker te doen uitkomen en op háár al de aandacht van 't oor te vestigen: de eerste dier regels was de rijmletters slechts te plaatsen in woorden met het oratorisch en prosodisch accent bestempeld; de tweede, de allitereerende syllabe, zoo veel mogelijk, afzonderlijk te stellen, en te vermijden in hare nabijheid klemlooze syllaben, met de eigen letter aanvangende, te plaatsen. Door beide die middelen deed men noodwendig de Alliteratie treffender klinken. Ook in de *Nibelungen* komt men ze menigmaal tegen, zoo als onder anderen in de verzen 57,731 — 33, 753 — 56, 795, 805 — 8, 816, 820, 823 — 29, 924, 928, 7781, 7785, 7800, 7874, 7991, 8399, 8402, 9264, waarvan wij enkel 't eerste zullen aanhalen:

Waz saget ir *mir* von *manne*, vil liebiu *müter* *min*?

De Volksdichters, zoo als BÜRGER, GRAY en TOLLENS, hebben van die euphonieke rijmletters heerlijk partij weten te trekken; doch ook den hooger aangeslagen toon zet zij, ter rechter plaatse aangewend, eene ongekunstelde aanvalligheid bij. Moeten wij nog zeggen dat onze Taalgronder bij uitnemendheid er dikwerf gebruik van heeft gemaakt, ook in zijn epos de *Ondergang der eerste wareld?* DA COSTA, in zijne uitgave van dit werk, riep meermalen de aandacht op de daarin spelende Alliteratie in. Wij schikken hier gaarne die plaatsen, den lezer ter poëtische uitspanning, bijeen, en voegen er de aanmerkingen des dichterlijken commentators bij:

Eerste zang, v. 321.

Tien stammen hadden reeds, onmachtig af te slaan,
Den nood gehuldigd, en hun vordring toegestaan.
Een deel besluitloos rekte, in radeloos beraden,
De dagen, onbeslist, terwijl zij uitkomst baden
Aan Goden, doof voor hun.

De besluiteloosheid van het ander deel der Kaïniten wordt voor het oor aanschouwelijk gemaakt in den tragen gang van dat *rekken der dagen*, in de speling van die woorden: *radeloos beraden*, zoo wel als in de spoedige herhaling van de denkbeelden: *besluiteloos* en *onbeslist*.

Tweede zang, v. 480.

Elpine voerde in 't hart haar nimmer heelbren grief
Door 't bloeiend palmwoud rond, dat Arbals zandvalleien
Omarmde, en schaduw gaf aan Nivals runderweien,
Tot waar het eikenbosch zijn kruin boorde in de lucht,
En 't koelend windtjen zocht dat uit het Westen zucht.

Het *effect* van dit levenvol tafereel wordt nog grootelijks verhoogd door de welluidende overeenkomst in klank tusschen de slotwoorden van de beide halfverzen *zocht* en *zucht*.

Zelfde zang, v. 656.

Één woeste schreeuw van » moord"
En » heiligschennis" wordt door heel het heir gehoord.

De beweging van den opkomenden storm in het heir wordt hier meesterlijk uitgedrukt door de herhaling der *h*-klank in *heiligschennis*, *heel het heir*, *gehoord*.

Derde zang, v. 515.

Ach (roept ze), 't is dan waarheid!
Dees morgen ging dan op uit zulk een nacht van naarheid.

Naarheid voor *akeligheid*, niet zeer sterk op zich zelve, maar door de gelijkheid van den Voorletterklank met het onmiddelijk voorafgaande *nacht*, indrukmakend genoeg in den zamenhang.

Vierde zang, v. 125.

Tijgerfel
Verscheurend of verscheurd en helscher dan de hel.
Dees stuiven woedend aan, van stuivend stof omgeven.

De herhaling dezer *st*-klanken, zoo wel als bepaaldelijk die van het werkwoord *stuiven*, in verband met het verwante naamwoord: *stof*, is hier van groote kracht in het vers, ter uitdrukking van het woedend aanrennen der reuzenbende.

Zelfde zang, v. 135.

Vijf rijen voor elkaâr van aangelegde speeren
Verdedigen hun spits om d' aanval af te keeren,
Waarachter 't boogvolk met den uitgerekten pees
Den pijl reeds toelegt, voor hun vijand vrij van vrees.

Het effect dier [in den laatsten regel vooral] vermenigvuldigde *v*-letter is de uitdrukking van vastheid en vurigen moed.

Ook in den slotregel van den eersten zang komt die kunstgreep als een laatsten penceeltrek voor:

Geef, geef verademing, geef uitkomst, 'k kan niet meer.
Dus zegt ze, en zijgt op nieuw in matte ontroering neêr.

Die slotregel, zegt Da Costa, doet zijne bijzondere werking vooral door de klankverwantschap van *zegt* en *zijgt*.

De Alliteratie keert ter snede weêr in 't slotvers van den vierden zang:

De geest zelf ligt, verkracht, als machtloos, neêrgezegen,
En vindt, op 't onverhoedst in 't werktuig aangetast,
Het leven pijngevoel, en heel het lichaam last.

De toestand van afmatting, kwijning, flaauwing, bezwijking wordt door den labberenden *l*-klank in dezen laatsten regel treffend uitgedrukt; te treffender, daar niet slechts de regel, maar ook geheel de zang daarmede besloten wordt: *Heel het lichaam, last.* Het is als of in die eene monosyllabe: *last* geheel deze afdeeling van het Dichtstuk als een niet meer draaglijke zwaarte neêrkomt.

En in den elfden zang, v. 139.

Wij spannen 't lichaam uit, en schenken *lucht* en *licht*
Een' doorgang, die 't verberg' voor aangreep en gezicht.

De gelijkenis der beide woorden, slechts door hunne vocaal verschillend, drukt het doorschijnende en doordringbare van ethèrische lichamen, als die der Paradijsgeesten, recht eigenaartig uit.

Keeren wij nu tot den oorsprong van 't rijm terug. Uit al hetgene wij zagen, blijkt hoe verkeerd CONDILLAC den oorsprong daarvan heeft nagegaan, als hij zegt (*Essai sur l'origine des connaissances humaines*, Ch. VIII):

» Even als de maat en de verbloemde spreuken had het rijm zijnen oorsprong aan de geboorte der talen niet te danken. De koude, flegmatieke volken konden geene prosodia op den voet van degene van anderen gemeten bewaren, als de noodzakelijkheid die dergelijke prosodia had ingevoerd niet meer bestond. Om die maat te vergoeden, zagen zij zich verplicht het rijm uit te vinden (1).

De dichterlijke of liever ondichterlijke drogredenaar DE LA MOTTE, beweerde ook, dat het rijm een barbaarsch, onlangs uitgevonden, gebruik was. VOLTAIRE, die eertijds nagenoeg 't zelfde gezegd had (D. XLIII, 426, *Ed. Renouard*) antwoordt hem: » Buiten de Romeinen en de Grieken, hebben al de volken der aarde gerijmd en rijmen nog. Het weêrkeeren van denzelfden klank is zoo eigen aan den mensch, dat men het rijm bij de wilden in zwang heeft gevonden, gelijk het bestaat te Parijs, te Londen en te Madrid. Men ontmoet in MONTAGNE een lied in amerikaansche rijmen, en in den *Spectator* van ADDISSON, de vertaling eener berijmde laplandsche Ode vol gevoel."

Ten slotsom van al 't geen wij over Rijm en daaraan verwante Alliteratie gezegd hebben, mag men opmaken dat bij ons het eerste uit de laatste tot stand is gekomen (2).

---

(1) De text, die niet van duisterheid is vrij te pleiten, luidt: » La rime ne dut pas, comme la mesure, les figures et les metaphores, son origine à la naissance des langues. Les peuples du nord, froids et flegmatiques, ne purent *conserver* une prosodie aussi mesuré que celle des autres, lorsque la nécessité qui avait introduit cette prosodie, n'exista plus. Pour y suppléer, ils furent obligés d'inventer la rime."

(2) Zie hiervoren blz. 98. Met dit gevoelen van GERVINUS vereenigt zich SCHLEGEL (*Gesch. der oude en hedend. geschiedenis*),

De oorsprong van 't Rijm ligt, in de Alliteratie. Hoe veel wij ook reeds van DA COSTA in dit hoofdstuk hebben weergegeven, kunnen wij niet besluiten om 't zelve niet ten slotte met nog eene plaats van dien dichter te vercieren, waaruit ál 't belang blijkt dat hij in prosodische bespiegelingen stelt en die ons werk met eene hoogst belangrijke bladzijde zal verrijken. » Niet slechts in de harmony der denkbeelden en woorden, maar ook in die van klanken en wederklanken openbaart zich het beginsel, de behoefte van eenheid. *Maat* en *rijm* zijn in de poëzy een natuurlijk en noodzakelijk, geenzins een gedwongen of willekeurig gevolg der dichterlijke bezieling; *maat*, hetzij als in den versbouw der ouden, door de werking te weeg gebracht der verschillende *quantiteit* (kort of lang) van den lettergreep, hetzij door de afwisseling

---

daar hij zegt: » KLOPSTOCK, de groote dichter, handelde tegen den aart en geest der taal, toen hij zoo verre kwam van 't rijm te haten en zelfs te willen verbannen; maar 't valt zoo licht niet als hij dacht, een gebruik, dat ruim negen eeuwen levens heeft, uit te roeien: want reeds tijdens dien zanger was er een duizend jaar verloopen sints het rijm in 't Hoogduitsch bestond: ook is 't uit geen gebruik, doch uit de oirspronkelijke taalgrondwet geboren. KLOPSTOCK meende dat de gedichten en zangen der hoogste oudheid alleen aan 't rhythmus en niet aan 't rijm gebonden waren. Inderdaad, onze tegenwoordige wijze van rijmen met een gelijkluidenden uitgang op 't slot des verzes heerscht er niet in [althans niet algemeen]; doch in geheel de germaansche taal heerschten de klanken en rijmen, wel onvolmaakt, doch zeer regelmatig tusschen de syllaben en de woorden bepaald, zelfs in 't midden en begin der verzen, in der wijze als in de ijslandsche poëzy en in de scandinaafsche en onder den naam van *Alliteratie* bekend: al de oude nog bestaande saxische en finlandsche liederen, met die in Engeland en Duitschland geschreven, waren in dien bijzonderen, ouden vorm der rijmende verzen samengesteld. De overgang van dit soort van rijm tot het volmaakte rijm was zeer gemakkelijk. 't Verwondert ons dus niet te zien, dat al de hoogduitsche dialecten in de eerste tijden er zich van bedienden."

Men zie in WILLEMS *Belgisch Museum*, I, 99, onder de rubriek *oude rijmspreuken*, een bewijs hoe 't rijm bij den volke in *succum et sanguinem* is verkeerd.

van geheel- met half- en kwart- of nog flaauwer geaccentueerde syllaben, als bij ons (de bevalligheid der *cæsuur* of rust en snede in het vers is aan beiderlei versbouw gemeen); terwijl de overeenstemming in den eindgalm, hetzij door de gelijkheid enkel der twee laatste vocaalklanken (*assonance*), hetzij door het volle of wezenlijke *rijm* eene schoonheid uitmaakt uitsluitend onzer moderne Europeesche poëzy. De rijmklank even zoo wel als de maat geeft in den regel zijne *symmetrie* aan het vers: het oor schept behagen in die telkens wederkeerende *echo*, hier geen bloote nagalm zonder zin; het vernuft verlustigt zich, in dien wedergalm met kunstige maar ongedwongen speling den drager te zien van nieuwe denkbeelden, verrassende wendingen. Er ligt een wezenlijk *aesthetisch* genot in, dat rijm dienstbaar te zien maken aan de uitdrukking hetzij van lieflijk overeenstemmende, hetzij van sterk contrasteerende beelden, gedachten en uitingen. En niet slechts in het eindrijm maar ook in de *alliteratie* ligt die zelfde behagelijkheid, opscherpend en verlevendigend; in de *alliteratie*, waarmede even zeer de redenaar als de dichter een zoo diep doordringend effect dikwerf vermag te maken, en waarvan onze meest gemeenzame spreek- en spreekwoordentaal eene zoo groote hetzij bevalligheid hetzij puntigheid ontleent (men denke aan *lief en leed*, *kind noch kraai*, *weêr en wind*) (1).

§ 3. *Verschillende Rijmen.*

De weerklank (*Gleichlaut* bij de Duitschers) wordt aangewend om de afzonderlijke versregelen tot een geheel samen te binden. De weerklank bestaat:

1. In den gelijkklank der medeklinkers bij den aanvang van verscheidene woorden of syllaben (alliteratie) b. v.:

> De *l*ie*f*de *l*ee*f*t daar in de vreugde
> Van 't *l*ieve *l*even *v*rij en *v*rank.

(1) *Album der Schoone Kunsten;* Haarlem 1850, blz. 22.

2. In den gelijkklank der klinkers in beklemde syllaben van verscheidene woorden, b. v.:

Wel en wee en lief en leed,
Nu de lente weêr zal pralen,
Zonnestralen, nachtegalen
In het groen alom verbreed.

Menigwerf vervangt de assonance het rijmwoord, b. v.:

Lachend glanst de morgenzonne
Over 't hooge bergenspits.
Thans ontwaken zoeter droomen,
Als de morgen fraai en frisch.
Thans ontsprankelde nieuw leven,
Ingeaâmd met borst en oog,
In de beemden, langs de beken,
Bij den blauwen hemelboog.

Waarin ook wel eens, zoo als hier, de assonance met het rijm vereenigd komt.

3. Bestaat de gelijkklank in de verbinding van de alliteratie en assonance en wel in stamverwante woorden (*annominata*) b. v.:

Lusten u de dwaze lusten
Van een deugdvergeten rot.

Zoo vindt men bij Klopstock:

Den ich liebe mit viel mehr Liebe wie Liebe der Brüder.

En in Göthes hartroerenden *Erlkönig:*

Gar schöne *Spiele spiel'* ich mit dir.

4. In den gelijkklank niet enkel der klinkers van de laatst beklemde syllaben der afzonderlijke woorden, maar ook der volgende medeklinkers, alsmede der daaromtrent opvolgende toonlooze syllaben (*Rijm*), b. v.: breed, leed, slagen, dagen, handelde, wandelde.

Het rijm is *staande* (ook mannelijk genoemd), als twee beklemde syllaben berijmd zijn, b. v.: *Bestraalt* en *daalt*; of *slepend* (ook vrouwelijk genoemd), als buiten de beklemde

syllabe, de navolgende onbeklemde overeenstemt (b. v.: bewogen — oogen; zwaar is 't — klaar is 't); of *glijdend* (dactylisch), wanneer de haar opvolgende onbeklemde overeenstemmen.

B. v. in BILDERDIJKS *Hartspiegel*, na SPIEGHEL, blz. 118:

Laat tijdverloop, geduld het onvermogen lenigen,
En 't weêr bezadigd bloed zal alles weer hereenigen.

Schaarsch zijn de rijmen, in welke de onbetoonde syllaben niet overeenstemmen, b. v.:

Hoor, ik u ietwes zeggen,
Dat geen stervling wederlegge.

En JOAN BROEKHUIZEN in 't lief stukje *aan de Moezel*:

. . . . CYTHERÉ
Sproot zelve midden uit de zee
En eer ze aan Cyprus landde,
Begon de zee te branden.

De ouden waren hieromtrent min gestreng (zie er een voorbeeld van hiervoren, blz. 166).

Ter vermijding daarvan schreef BILDERDIJK *orden* voor *orde*, in den *Onderg. der eerste wareld*, vierde zang, v. 403:

Onze oudren vielen af, van uit een hooger orden,
Dat Eden, ADAMS hof, is hun ontzegd geworden.

Eene, volgens DA COSTA, moeilijk te wettigen dichterlijke vrijheid.

Ingevolge hunne plaatsing in 't vers verdeelen zich de rijmen in:

1. *Eindrijmen*:

Schrijft PIETER al te met een *veers*,
't Is dobbel waerd in 't licht te *komen*.
Werd maer mijn zeggen wel *genomen*:
Ik meen in 't vuer of in de *keers*.

HUYGENS.

2. *Aanvangrijmen*, b. v.:

Zingen met vereend geschal
Bij des avonds dalen,
Springen door het doele dal,
In de manestralen,
Weemlen in den tooverglans
Over de aard geboren,
Heemlen bij der starren glans
Als de hemelchooren.

3. *Binnenrijmen*, zoo als men er bij CATS meermalen ontmoet, ook wel elders, b. v.:

De toevlught der He*breen*, mijn hoop en vast betrouwen,
Ick spreeck met God al*leen:* dies rep mij van geen vrouwen.

VONDEL, *Joseph in Egypte*, IIIde bedrijf.

4. *Staart- of kettingrijmen*, die den Refreinen der Rederijkers, ter vervulling van datgene wat er niet zelden aan de maat schortte, aardigheid bijzetten: b. v. in dit Refreyn in 't amoreus uit de schaarsch voorkomende *Refreynen in 't sot, amoreus, wijs, geprent te Antwerpen* bi JAN VAN DOESBORCH:

Ist niet oorboorlic groot te sijn gheboren?
Verstoren/ moghen si alle quade gheruchten,
Suchten/ claghen en steenen, iagic verloren.
Oorboren/ moet ict dleven, ic hebt vercoren.
Tversmoren/ des doots salse met mi doen vluchten.
Verluchten ga ic mi in een prieel vol vruchten;
Duchten/ so en heb ic van gheenen gescille.
Dus seggic als voren, ten sijn geen cluchten:
Geen meerder vrucht in swerelts gehuchten
Dan twee gelieven, versaemt in eenen wille.

Een wonderlijk bilboquet- of vangertjesspel met het lieve rijm!

In VONDELS *Altaergeh.*, blz. 33, vindt men:

De Heilig sprack: Men moet zoo licht niet *schricken*
Voor vogelen, die 't zaet des hemels *picken*
En *slicken.*

Zoo ook in de *Aeneïs*, blz. 170:

Of sloeg twee blicken op als kolen, gloende *voncken.*
Het zilte zweet brack uit: de speer en beucklaer *bloncken*
En *kloncken.*

Welke beide voorbeelden, vooral het laatste, iets eigenaardigs ter zaaknabootsing aanbieden.

5. *Dubbelrijmen*; vooral in de dartelspelende trippelmaat welkom, b. v.:

De *dagen* van 't *klagen*
Verlost en van zorgen:
Geklonken, *gedronken*,
Gezongen tot morgen!

In menige gedichtjens zijn de alliteratie, althans in 't dubbelrijm, met elkander vereenigd:

TOLLENS *Liefde op 't ijs* dankt aan dit kunstgreepjen een goed deel zijner sylphische aanvalligheid:

Zij rijden en glijden en snijden door 't ijs,
En ijlen en zeilen het spiegel*pad* grijs (1);
Hij snort haar vooruit met een zwierenden zwaai,
En vangt haar weêr op met een krassenden draai.

Zij zwieren en gieren het baantje ten end,
En wiegen en vliegen in de opene tent,
En klinken en drinken en leggen reis aan,
En waaijen en zwaaijen op nieuw langs de baan.

Doch hier kan ook wel gekunsteldheid plaats grijpen, gelijk in STARTERS (*Friessche Lusthof*, 1621, blz. 10):

Goddinne, wiens minne mijn zinnen altijd
In kracht en gedachte na trachten om strijd;
O kroone der schoonen, lof-throone des deughts,
In dy leyt de vryheyd en blyheyd mijns jeughts.

---

(1) Min vloeiende verzen, uit het minder keurige aanwenden van dergelijke en andere composita ontstaan, biedt dit hollandsche wintertafereeltjen ook op andere plaatsen:

De winter*vorst* vierde zijn woede den toom.
De veld*vreugde* ruimde voor 't ijsver*maak* plaats.

6. *De Echo.* Eene wansmakelijke liefhebberij, die men bejammert bij den abtwoudschen Theocriet aan te treffen; men placht ze wel eens, vooral in 't satyrieke, aan te wenden, zoo als men ziet in den volgenden *Echo* van den jare 1666:

Soe men die Geulx bestrijt,
Sal men gewinnen iet?
Niet!
Wie zal d' overhandt houden,
Die Pauws oft die Geulx?
Die Geulx.

De liefhebbers van dergelijke mooie rariteiten kunnen 't overige nagaan in 't *Belgisch Museum* van WILLEMS, II, 356.

Zeer eigenaardig zong CLAVAREAU in zijne *Fiancée d' Abydos*, naar BYRON:

. . . . Ses remords, ses alarmes
A ces bords desolés demandent Zulika,
Et l' écho te repond: Zulika, Zulika!

Als een soort van Echo kan men ook de eerste verzen der coupletten van 't stukjen *Minerva*, door BILDERDIJK (*Mengelingen*, IIIde en IVde deel, blz. 178), beschouwen; zoo als daar zijn:

MINERVA vond de veldfluit uit,
En speelde 't eerste lied, — enz.
— Wat zong zij? Van den bergsneeuwleeuw.
— Nu ving zij van de wildbaan aan, — enz.

Wie kent er *la Chasse du Burgrave* van V. HUGO niet?

Qu' au burg vous rentrez à la brune,
Brune,
Après un jour si hasardeux,
Deux!

Waarvan de *rime riche* de aardigheid uitmaakt.

Eenigsins vreemd bootste de zanger van *Ambiorix*, en dit wel ter afwisseling eens heldendichts op zijn Bilderdijksch geversbouwd, dit kunstgreepjen na in BRENDA's klacht (Vde zang):

O heilige, ondoordringbre blaêren!
U wijde ik 't lied dat van mijn snaren
Zucht;
O reine akkoorden mijner smarte,
Geeft aan mijn diep gefolterd harte
Lucht!

1. Eensluidende rijmen (*identische* zeggen de Duitschers, *rimes riches* de Franschen), als opeen sluitende verzen met dezelfde syllaben eindigen. HUYGENS gebruikt dit soort meermalen; VONDEL, DE DECKER, vooral CATS schijnen er niet afkeerig van geweest te zijn: de verbodswet bestond nog niet voor hen, of, wat niet onwaarschijnlijk is, de toepassing er van is hun ontsnapt. Zoo ging het HUIDEKOPER, die ze deswege berispt en zelf in dit gebrek valt.

Nog twintig maagden zelf aanbieden, die al*leen*
In schoonheid zwigten voor de aanminnige He*leen*.
Achilles, 1ste bedr., IVde toon.

En in zijne *Gedichten*, blz. 15.

Hoe blinkt de lelie hier te midden van de roozen!
O geele zonnebloem, ô purpere ako*lei!*
Zie hoe de aurikulaas van maagdeschaamte bloozen,
De bloemen van damast, renonkels veeler*lei*.

Men stelle mede op de rekening der onachtzaamheid de volgende rijmen:

'k Wil liever dat hij sterve al strijdend voor zijn land,
Dan dat hij op den troon sneeve als een dwingeland.
J. DE LANNOY, *Leo de Groote*, Iste bed., IVde toon.

Wat aantal wreede dwingelanden
Toont de oudheid schier in alle landen.
FEITH, *Oden en ged.*, Vde d., blz. 61.

. . . . . . dan wordt mij door 't geweten
Geduriglijk verweten,
Dat ik een slechtaard ben.
VAN ALPHEN, *Ged. voor kinderen.*

Ook bij de dietsche middeleeuw-dichters komt het eensluidend rijm voor. Zoo mede in de zwabische navolging van een minneliedjen, gezongen door Hertog JAN I van Brabant:

Eens meien morgens vruo
Was ich uf *gestan*;
In ein schoenz boungartekin ...
Da vant ich drie junkvrouwen *stan*.

Maar men bemerkt, dat dit rijm in de oud-vlaamsche vertaling, vroeger door ons medegedeeld (blz. 168) vermeden is.

BELLAMI was de eerste, meenen wij, die bij ons (zie de note 2 op blz. 173) hetzelfde woord ten slotte van twee verzen wel eens herhaalde, waar 't pas gaf of aan de plaats bijzondere kracht of nadruk bijzette: iets dat menig dichter heeft nagevolgd. Zoo leest men in zijn onsterfelijk *Roosje*:

Dan grijpt in de opgeploegde voor
Een rappe hand den visch,
En dikwijls is de vlugste hand
Te traag bij dezen visch.

En wat verder:

Zoo spreekt de jongling, en zij vlugt,
Zij vlugt al lachend heen;
Hij volgt haar na, en slaat zijn arm,
Al lachend, om haar heen.

Nu roept en schatert al de jeugd:
» Draag ROOSJE nu in zee!"
Hij grijpt haar ijlings van den grond
En loopt met haar in zee.

. . . .

Het meisje roept en bidt vergeefs,
Hij gaat al fladdrend voort.
Het water spat en klotst en bruist,
Dat hij haar naauwlijks hoort.

In 't eind was hij zoo ver gegaan,
Dat iedereen aan 't strand,
Vol vreeze en schrik gedurig riep:
» Genoeg, keer weêr naar 't strand!"

. . . .

» Mijn vrienden, helpt mij! ach ik zink
Hier in een draaikolk neêr."
Het meisje grijpt hem om den hals,
En zinkt met hem ter neêr!

Wie rilt niet bij dit herhaalde laatste woord?

Zoo ontmoet men in de Kinderdichtjens van den beminnenswaardigen VAN ALPHEN:

Ach, lieve kinders, zegt dan niet:
Wat is dat sterven een verdriet,
Mogt ik maar altoos *leven!*
Wanneer ge God bemint en dient,
Dan voert de dood u, als een vriend,
In 't eeuwig zalig *leven.*

2. *Assonante rijmen.*

Men vindt in het voortreffelijke, door WILLEMS medegedeelde *Halewijnslied*, onder anderen de *assonanten* van *gaet*, *bewaert*, *draegt; roc* en *knop*, *veld* en *beeld* (beld); *was* en *lach*; *galge*, *salve* en *halse; quam* en *man*. Lip- en keelgeluiden rijmden veelal bij de ouden, zoo als in *Reinaert*, v. 811, *staf* en *lach*, bij HEELU, v. 569, *graven*, *besagen*.

3. *Onvolmaakte rijmen.*

Als dusdanige gelden POOTS rijmen, in » *de verliefde Venus*", *Jupiters* op *bars*, *rots* op *lots*, enz.

4. *Dubbelslotrijmen.*

Men ontmoet reeds in *Limb.*, 6, 5.

Mi hier omme doet nederlegghen,
Hare en darret wederseggheu.

Terwijl 't, onder anderen bij BELLAMI in den *Zang van vaderlandsche meisjes*, gelukkig is aangewend:

Nu scheen de maan heur glans te derven,
't Gestarnte aan 's hemels trans te sterven,
Terwijl natuur de handen wrong.

5. *Monorijmen.*

In zulke rijmen werden reeds geschreven de historische liederen der *Geesselaren* (1349) en der *Leliaerts* (1380) medegedeeld in WILLEMS *liederen*, blz. 42 en 43.

6. *Slagrijmen.* Zoo als er vooral in zangstukken dikwerf voorkomen, b. v.:

Nieuwe wegen,
Nieuwe zegen.
Hun lacht tegen
's Menschdoms geest.
Laat ze zwieren
De bannieren,
Strooit laurieren
Bij het vieren
Van zulk feest!

De ijzeren wegen, Cantate.

7. *Opeenvolgende rijmen* (bij de Duitschers *ungetrennte*), naar 't voorschrift *aa*, *bb*, zoo als in 't reeds beroepen stukjen *de Nimfen der Moezel*, door den van klassieken geest doorsulten JOAN VAN BROEKHUIZEN.

Ik zal bij beurten in 't verschiet,
Op galm van vers gesneden riet,
Terwijl ik hier ga dwalen,
Mijn vlam aan 't woud verhalen.

Aan 't woud, ô Nimfjes, daar gy speelt
En uwe dieverijtjes heelt,
Uw partjes en genugjes,
Uw lachjes en uw kluchjes.

8. *Gekruiste rijmen*, naar 't voorschrift *a b*, *a b*.

Ik haat den krijg. Het dol geweld
Van MAVORS kan mij niet behagen.
Ik wil op 't bloedige oorlogsveld
Geen hersenschimmige eer bejagen.

Bellami.

9. *Omarmende rijmen*, naar 't voorschrift *a b*, *b a*.

Niet zoo hooploos dan in 't leed,
Lijders, in den rouw gezeten!
Morgen zal het gistren heeten,
Wat van daag nog heden heet.

10. *Verspringende rijmen* (*verschränkte* bij de Duitschers); naar het voorschrift *a b c*, *a b c*, b. v.:

Van waar zoo nat uw minlijk oog?
Ik heb mijn liefste in 't oog gezien
Tot al mijn tranen zijn verdwenen.
Wat bleekheid die uw wang omtoog?
Zij mocht me eens lenteroozen biên.
Waar zijn die lenteroozen henen?

11. *Afgebrokene rijmen*, als tusschen twee gekruiste rijmen een vers zonder eindrijm staat: Wij zagen er voorbeelden van in BELLAMI's *Roosje*.

Weezenrijmen noemen de Duitschers dezulke, die op zich zelven zonder wederga staan, b. v.:

Waar Maas en Waal te zamen *spoelt*,
En Gorkum rijst van ver,
Daar heft zich op den linker zoom
En spiegelt in den breeden stroom
Een slot van eeuwen her.

TOLLENS, *Herman de Ruiter.*

En PETRONELLA MOENS in haar stukjen: *de oorsprong der rozen* (*Mengelpoëzy*, blz. 207).

Bloei, o roosje, bloem der liefde,
Geurvol sieraad van dit oord;
Bloei vol zwier aan dorenstruiken.
Kusjes doen u nog ontluiken;
Dit getuigt elk schuldloos blosje,
Dat op maagdekoontjes gloort.

§ 4. *Over de dubbele Rijmen.*

De dubbele Rijmen, ten slotte van 't vers voorkomende, zijn tweederlei: namelijk, zulke waarin een der rijmklanken of beide de rijmklanken uit twee verschillende woorden bestaan, en zulke waarin dit niet plaats grijpt.

De eerste soort is bij de oudere dichters niet zeldzaam. De niet altijd geestrijke, maar vaak geestnajagende HUYGENS zegt:

Vraeght ghy my, of ick oock versadight ben? — O ja, nicht!
Ick ben heel wel door u, en meer van u versadight.

In VONDELS, *Josef in 't Hof* (Rei van 't Iste bedrijf) in een slecht verdeeld couplet:

Nu leit op zijnen hals gevaên
Hij, die heel schootvrij van de kuischeit
(Die bij de schoonheit zelden t' huis leit)
Gemaeckt, de stormen uit kon staan.

Zoo mede in 's Agrippijners *Poëzy*, I, 94:

Laet, zoo wydt de dyning strant schaeft,
D' afgront bassen uit zijn kolk;
't Waterrecht, van Godt gehanthaaft,
Koomt uit 's onrechts donkre wolck
Voor den dagh met schooner glansen.

Het dubbele Rijm van *schoonheid* op *ten toon spreidt*, wordt geensins door de hedendaagsche dichters (waaronder HELMERS) van de hand gewezen. Doch daar zulke weerklanken scherp uitklinken, zijn zij, vooral in werken van ernstigen aart, met spaarzaamheid aan te wenden.

Bij SCHERMER, dien de snedige, doch dikwijls zonderlinge WITSEN GEYSBEEK, ten koste van den voorgaanden Dichter, *cui mens divinior*, wilde vergoden:

Daar vloekt een ruw soldaat, geladen met zijn snaphaan,
Op d' arbeid van den boer die dagelijks moet schrap staan.

En in een echtzang door DEN BEER PORTUGAEL:

Treê, stervling, nader tot het outer
Dat niemand toetrad, en ontvouw er
Het nooit ontvouwde pergament.

De tweede soort van dubbele Rijmen zijn door BILDERDIJK, die ook met het rijm wist te spelen, aangewend en verdedigd, als onvolkomen rijmen, die uit goede taalgronden gewettigd zijn, zoo als *voorbeeld* op *geoordeeld*, en *ketent* op *rekent*; met welk dubbel rijm die Dichter zijne verzen gaarne (mits het rijm waarlijk slepe) verklaart te doormengen.

Die verklaring en opheldering, die WITSEN GEYSBEEK niet onbekend kon zijn, is zeker voldoende om de plaats voorkomende in de voorrede van diens *Rijmwoordenboek* (Amsterdam 1829, blz. XVII) te beantwoorden:

» Dat BILDERDIJK, *Mengelpoëzy*, blz. 4, schreef:

Waarmede een heilige echt mij aan mijn weêrhelft ketent,
(Zoo teêr als om geboorte) een bloedvriendin gerekend,

moge BILDERDIJK zelf goed maken; wij zien er geene kans toe."

Aan zulk eenen Rijmpurist schijnt het volgende stukjen [van ons maaksel] gericht:

Mijn rijm draeft u te stout, wanneer 't op 't blinkend voorbeeld
Van VONDEL, BILDERDIJK (een heerlijk bardenpaar),
Durft stappen, Rijmpurist: zoo spoedig niet veroordeeld:
Want met den regel zelv' speelt ook de kunstenaar.
Gij zweet, opdat ge Rijm aan Rijm nauwkeurig ketent,
Als wie een peerlenreeks ten halscierade snoert.
Naar geene schittering wordt hare prijs berekend;
Het echte schoon, ziedaar wat 's kenners oog vervoert.
Het juistweêrklinkend Rijm geldt u voor eerste schoonheid,
En waer die echo faelt, miskent gij dichtertaal.
Hoe kwistig Poëzy haar breeden schat ten toon spreidt
En 't idealenrijk, gelijk een zonnestraal,
Doorsnelle, zulk een dicht maakt u den zang bekoorloos,
Die zijn verheven vaart, op stoute wiek, verbreidt;
Een dorentjen ontciert geen geurenrijke voorroos;
Een sproetj' in 't schoon gelaat is soms bevalligheid.
Hy doe de vlerk des Rijms laf en eentoonig klepperen,
Wie 't luste, en 't overheersch' den regel met zijn galm;
De schelle krijgstrompet moge overschreeuwend schetteren,
De zachte veldfluit wint bijwijl den zegepalm.

BILDERDIJKS leerling, DA COSTA, laat *golven* op *volgen* rijmen: hier, gelijk ook in de rijmen *heuvels* op *vleugels*

wordt bij de uitspraak het oor door de zachtvloeiendheid misleid. Deze wordt in 't rijm veelal voortgebracht bij 't gebruik der letters van een en hetzelfde spraakorgaan, zoo als de lipletters *p*, *b* — *f*, *v*; tongletters *d*, *t* — *n*, *l*; gehemelteletters *g*, *k*, *q*, — *ch*; tandletters *c*, *s*, *z* — *sch*; neusletters *m*, *n*; zoo als blijkt in *ribben*, *lippen*, *rijfen*, *stijven*; *worden*, *horten*; *toonen*, *zolen*; *zang*, *krank*; *juichen*, *buigen*; *bruisen*, *ruischen*; *rijmen*, *pijnen*; die den keurigsten dichter in het vuur der samenstelling en uitstorting ontsnappen, en, onzes dunkens, met oordeel gebruikt, niet onvoorwaardelijk zijn af te keuren.

§ 5. *Over 't assonante Rijm.*

Het grondgebied der assonant-Rijmen ligt in Spanje, het van ouds poëtisch land, waar de Romance heerscht, en de guitaar of mandoline de lier vervangt. Wij moeten dus 't werktuigelijke der spaansche, en daarmede eenigsins verbonden italiaansche rijmkunst van naderbij beschouwen.

Het Spaansch rijmt niet bestendig: 't bezit ook onberijmde verzen, dat is, zuivere rhythmen die van de prosa slechts verschillen, omdat elke regel of vers maar een bepaald syllabental mag bezitten. Over 't algemeen, gebruikt de spaansche Poëzy drie soorten van verzen, *con-* *as-* en *dissonanten*. *Consonanten* zijn zulke waarin, te tellen van de laatste geaccentueerde syllabe, de uitgangen gelijk zijn. Trouwens, bij de Spanjaarts, even als bij de Italianen, kan 't accent op de na-voorlaatste (*antepenultima*), op de voorlaatste zelve, of op de laatste vallen. Bij de Italianen stelt het accent op de voorlaatste het verssoort vast; iets, dat het accent op de laatste bij de Spanjaarts bepaalt. Weshalve deze *stance* uit driesyllabige verzen is samengesteld:

El dolór
Me congóxa
Oy muchíssimo.
Yel' errór
Que mo enóxa
Es grandíssimo (1).

(1) CARAMUELS *Rhytmiek*, blz. 75.

Volgens onzen maatstaf, zouden daar drie verssoorten voorkomen, namelijk van drie tot vijf syllaben.

De italiaansche versbouw maakt tot vier-syllabige alle verzen, waarvan 't eerste en derde 't zwaar accent op de slotsyllabe des regels ontfangen, en die, *versi tronchi* genoemd, bestendig eene syllabe meer hebben dan de nevensgaande, zoo als DANTES vers:

Póscia un lume tra essi si schiarì.

Wat nu de drie spaansche *consonante* of volmaakte rijmsoorten betreft, zal 't bovenstaande voorbeeld hiertoe voldoen.

Hier zij ondertusschen bijgevoegd, dat Spanje zulke rijmen als volmaakt beschouwt, die Italie voor zeer onvolmaakt houdt: *colummas*, *fortunas* zijn *consonanten*; hetzelfde geldt van *Egypto*, *escritto*, *licito*, *districto*; alsmede *laberinthos*, *extinctos*; *perfectas*, *secretas*; *digno*, *divino*; *sancto*, *canto*; enz.

De *assonante* versen zijn zulke wier uitgangen (*desinence*) eenige gelijkheid van toon bezitten, omdat de vokaal of vokalen die ze uitmaken, dezelfde zijn. De *assonantien* of onvolmaakte *consonantien* vindt men zelfs in de woorden die de beklemming op de voorlaatste krijgen; zoo als wanneer men 't eene vers met *muchissimo* en 't andere met *grandissimo* doet sluiten; maar die soort van *assonantie* is schaars. De meest gewoone is die met het accent op de voorlaatste, zoo als in de woorden *generósa*, *pelóta*, *enójar*, *róca* (1).

Dissonante verzen zijn zulke, wier uitgangen geene gelijke syllaben op dezelfde plaatsen hebben:

Catalina, os lléva
Al talamo, en quién
Son teas nupcialés
Castidad y fé.

---

(1) Het valt in ons bestek niet (dat wij misschien hier reeds wat overschrijden) om verder hierover uit te weiden. Genoeg zij 't aan te merken, dat de spaansche versbouw de versmengeling der *assonanten* en *dissonanten* met de *consonanten* verwerpt. Zie dit ontwikkeld bij FOURMONT, *Antiquités poétiques* (Parijs 18..), bl. 267.

Men ziet, dat de sommige rijmen van RUCKERT in den spaanschen trant zijn geversbouwd. (Zie blz. 223).

Even als in de spaansche Romancen, die poëtische oirkonden des heldenroems, vindt men *assonanten* in bijna al onze echte Volksliederen, van de oudste tijden tot in de onze: getuige het uitmuntend liedeken op heer HALEWIJN, waarin men eene » schildering zoo breed van trek" bewondert, en dat van eene schemerende aloudheid moet dagteekenen. Bij 't meer beschaafde rijm zijn de stukken bestendig ook van beschaafderen kunstzin.

BILDERDIJK heeft zich omtrent de *Assonante* der spaansche taal bij den wensch bepaald van haar te zien invoeren, en bij de verklaring, dat hij geloofde dat onze dichtstukken daarmede bevoordeeld zouden zijn (1). De *Kunst*dichters, die wellicht even als den theorist dachten, hebben 't niet gewaagd stouter dan hij te zijn. Hierop zinspeelt de Dichter van *Heemskerk*, MEIJER: » Waarom iets niet durven doen, dat de groote meester van onze taal en poëzy als voordeelig voor beide heeft erkend? Waarschijnlijk, omdat hij niet goedgevonden heeft om er ons het voorbeeld van te geven; ons, die bij alles wat wij doen een voorbeeld noodig schijnen te hebben (2)."

Men moet bekennen, dat het door BILDERDIJK verdedigde en gebruikte rijm van *los* op *rots*, *arm* op *scherm*, een soort van *assonant* is; maar heeft BILDERDIJK zich van de eigenlijke *assonante* onthouden, dan is de waarschijnlijke reden daarvan, dat hij de hebbelijkheid van volmaakt te rijmen te veel bezat, of geene stukken opstelde waarin dit rijm doelmatig kon aangewend worden. Trouwens aan 't volkslied bleef de zanger van *Elius* vreemd, en 't is dáárin dat men vrij en vrank, afwisselingshalve, de *Assonante* door de Volksdichters bestendig heeft zien gebruiken: wij zien niet in, waarom men den Kunstdichteren (gelijk ze GRIMM bij tegenstelling aan de voorgaanden noemt) zou beletten dit, waar 't oorverleidend pas geeft, na te volgen.

---

(1) Voorrede der *Mengelpoëzy*.
(2) Voorrede blz. VI.

De dichter, die zijne lier op den toon der Romance bij ons wil besnaren, zou wellicht dienen, bij den rijmtrant der spaansche zangers, *as-* en *dissonanten* tusschen *consonanten* te mengelen; iets dat zij in hunne gezangen, versjens of liedjens niet doen (zie de aanteek. blz. 204).

De Spanjaards hebben verscheidene soorten van gedichtjens in stancen, samengesteld uit *dis-* en *assonanten*: deze zijn bestendig uit vier éénsoortige versen, welk ook 't getal der syllaben zij. De 1ste en 3de regel zijn *dissonant*, de 2de en 4de *assonant*.

In dien vorm zijn deze strophen eener latijnsche Romance gegoten, die ter nabootsing van 't Spaansch is geschreven:

Pascit curas Amarillis
Quam Pan amat, ille D*éus*,
Quem colit Arabia felix,
Felix Arcadia et Hym*ethus*.

Atque vocibus sonoris
Quas repetit dulcis *Echus*,
Apud murmurantes undas,
Modulatæ sunt hos v*ersus*.

§ 6. *Over onvolkomene Rijmen.*

Rijmt *ij* op *ei*? Ziedaar een vraagstuk dat een twistappel over 't rijm mag genoemd worden. Beschouwen wij de zaak uit een geschiedkundig oogpunt.

De rijmschrijvers die het eerst de verwarring hierin wilden wettigen, waren de leden van 't overbekende amsterdamsche genootschap *Nil volentibus arduum*, dat wij reeds uit Pels en zijne vreemde strekkingen hebben leeren kennen. Deze nieuwheidkramers, meer spitsvondig dan vernuftig, stelden maar stoutweg » als 't zoo in 't rijm te pas kwam" de pythagorische *y* waar de *ei* haren post moest betrekken. De eenigsins harde, doch niet ongespierde Joachim Oudaen ontging die smet der bastaardij niet. » Het genootschap *Nil volentibus arduum* (zegt D. van Hoogstraten) was geenzins keurig op 't rym, gelyk blykt uit Oudaens lykdicht, Vondel ter eere gemaekt, dien hy den lof geeft

zich nooit van de taelgebreken zyner stad te hebben laten besmetten, schoon hy daerin van kintsbeen was opgevoed. Hij gaf eenigen leden des gemelden genootschaps en anderen 't volgende te kauwen:

Hoewel hy nooit zoo diep uit 's voedsters adren nam
't Raeu voedsel van gewoonte, of heeft zich kunnen myen
Van deze indringende en sleeplend'ge bastaerdyen,
Die thans zoo laf haer tael vertuiende aen den klank
Des straettoons, het begrip verbystren tegen dank;
Wanneer men *pijl* in *peil*, en *zijl* in *zeil* verandert,
Voor *rijzen reizen* zet, en, verder opgeschrandert,
Zyn loutre armoedigheit in 't rymen dus bedekt,
En voor het heldre Duitsch een warretael verwekt.

» Hy sprak, vervolgt zijn levensbeschrijver, menigmael met groote verontwaerdiging hier af: en het heeft my, aen beter klanken myner stadt [Amsterdam] gewend, menigmael tegen de borst gestooten, gelijck het nogh stoot, als ik luiden, vernaemt anders genoegh, en in de werrelt gezeten op een toneel, hoogh genoegh om van yder gezien te worden, deze tael hoor uiten:

Hoe meent gy dat die grynzen
De schalkheit dekken, en uw togten ons ontveinzen?

» En 't is hun schult niet, maer te wijten aen hunne opvoedinge, aen verkeering met menschen onzuiver van smaek, en allereerst aen het onderwijs der leermeesteren in deze stadt, die, niet vrij van deze vlekken, de kinderen met de beginselen der spraekkunst, dit wangeluit inboezemen (1)".

Het was voor onze tijden bestemd te moeten zien, dat een voornaam Dichter, die zich veel roems verwierf door een bundel vol ware poëzy, kenbaar zoo als altijd aan eene keurige versificatie, zich in het pleit van *ij* en *ei* als rijm voor een beredeneerd indifferentissimus zoude verklaren en 't *practice* trachten door te zetten. Reeds had hij in de *Letteroefeningen* voor 1820 (2) daarvoor eene speer gebroken.

(1) Oudaens *Poëzy;* Amst. 1712, III, 30.
(2) Mengelwerk, blz. 511.

Drie jaren later sprak hij er weder eenige woorden over, en zeide in de voorrede zijner Gedichten: » Ik voorzie dat ik eene menigte aanmerkingen, misschien berispingen te verwachten heb over de vrijheid, met welke ik de *ij* en *ei* als op elkander slaande rijmklanken bezigde. Dit is heiligschennis in de oogen van velen, en ook ik heb dit rijm nimmer gezocht, maar hetzelve slechts daar opgenomen, waar het mij *om gewigtige redenen* den voorkeur boven het algemeen aangenomen scheen te verdienen. Nimmer echter zoude ik dit gedaan hebben, indien ik overtuigd geweest ware, dat dit rijm verwerpelijk en ongeoorloofder geweest was, dan zoo vele andere, welke ik telkens zie gebruiken; doch ik heb in een opzettelijk stukje in de letteroefeningen de gronden opgegeven om welke ik hier van het algemeen gevoelen meende te moeten en mogen verschillen (1)."

Ten vorigen jare werden de stukken van 't proces nog eens voor den dag gehaald, in de voorrede van het gedicht *Heemskerk* door MEIJER: want het was daar de plaats, dacht de schrijver, om zijne geloofsbelijdenis af te leggen, ten opzichte van het nog niet naar het genoegen van deskundigen opgeloste vraagstuk, omtrent het wel of niet rijmen van de manken *ei* en *ij*, in de hollandsche dichtkunst; » Sommige van onze dichters wettigen het gebruik van dezelve, zegt hij, als rijmklanken, door leer en voorbeeld: andere (de conservateur-partij in de poëzy) keuren het ten sterkste af; elk die zich met verzenmaken of beoordeelen onledig houdt, spreekt er over; waarom zoude ik het dus niet doen, te meer daar recensenten mij er over op de vingers getikt hebben."

---

(1) BOXMANS *Gedichten* (Amst. 1823), in de voorrede.

[Wij vernamen onlangs, dat ook TOLLENS aan 't rijm van *y* op *ei* het burgerrecht wil hebben toegekend (*Vaderl. Letteroefeningen* voor 1850, n°. XV, blz. 649—651, in een hem stellig op goeden grond toegeschreven artikel: *Nog weder iets over* BILDERDIJK *en zyne schriften*); maar zelfs het gevoelen van dien puikdichter doet het onze niet wankelen, te meer omdat wij zijne eigene gedichten tot staving er van kunnen inroepen.]

Om nu zijne vrijheid tegen deze heeren te staven zoekt de Dichter, eenigsins te rechte, den oorsprong des Rijms in de mnemotechnie die er inligt » in die dagen ingevoerd, toen mondelinge overlevering veelal het gebrek aan druk- en schrijfkunst moest vervullen". Op losser grond voegt hij er onmiddelijk bij: » Dat men het vervolgens, toen die behoefte ophield, behouden heeft uit gewoonte en omdat het wél luidde; daar, dit middel ter te gemoetkoming van 't geheugen, welke nieuwe overleverings-middelen door den tijd mogen zijn ontstaan, zijne aanvankelijke waarde heeft blijven behouden als dusdanig.

» Van dit denkbeeld uitgaande, verbeeld ik mij (zegt MEIJER), dat het Rijm in den klank ligt en niet in goede taalgronden of etymologie van woorden. Assonance is in het Engelsch, Duitsch en Fransch voldoende om te rijmen. BILDERDIJK heeft de assonance mede verdedigd (Voorrede der *Mengelpoëzy*)."

Zeker is 't dat voor de *meeste* nederlandsche ooren geen of luttel onderscheid in den vokaalklank der woorden *strijd* en *beleid* bestaat; maar in dat gedeelte van 't letterkundig Nederland, waar MAERLANT schreef en de *ij* nog als *i* of *ii* wordt uitgesproken, bestaat het wel degelijk; ook hebben het de ouden, ten gevolge der toen nog bestaande onvermenging dier klanken, overal waargenomen, terwijl het bedoelde rijmverderf, volgens TEN KATE, eerst in 't midden der XVIIde eeuw is ingeslopen (1). Het onderscheid rust dus hoofdzakelijk op een goeden taalgrond, en het is, min krachtens 't provincialisme (zoo men wil) der niet verloopene uitspraak in sommige gewesten van Nederland, dan krachtens dien alouden taalgrond dat wij dien rijmklank niet kunnen wettigen.

Wij zijn niet onbewust, dat sommige dichters ook in Belgie, vooral te Antwerpen in dat gebruik geen rijmzonde zien; maar hij, die onder dezen 't meest geldt, de

---

(1) *Aanleiding tot de kennis van het verheven deel der nederduitsche sprake*, I, 155; aangehaald door SIFFLÉ ter verdediging van zijn gevoelen, dat *y* op *ei* verwerpt, in zijne bekroonde *Verhandeling over 't Rijm.*

dichter VAN RIJSWIJCK is op verre na niet altijd keurig van versbouw. Wij meenen echter, dat hij later in met zorg bewerkte stukken dergelijke, in onze oogen wanstaltige, vrijheden heeft vermeden.

Wij zijn vrij afkeerig van *'t jurare in verba magistri*, doch wanneer een dichter als BILDERDIJK den oorlog aan dit rijm verklaart, zal men toch zulk een gezag niet, als geheel ongegrond, durven wraken. In het IIde deel, blz. 149, van zijne *Nieuwe taal- en dichtkundige verscheidenheden*, zegt hij uitdrukkelijk: » Dat *ei* op *ij* niet kan rijmen, weet ieder, schoon hij de reden juist niet inziet, wanneer hij de volkomen verscheidenheid in het uitspreken van een tweeklank als *ei* in een enkel verlengden klank niet bij zich gewaar wordt. Dat men zich over dit niet rijmen van *beleid* en *vlijt*, b. v., beklaagt, verwondert mij niet minder dan of iemand het lastig vond dat men *pompstok* niet op *kandelaar* of op *inktkoker* rijmen mag."

Na hem legde ALBERDINGK THIJM dezelfde verklaring af. Deze namelijk, bij 't verdedigen van een door hem gebruikt rijm, doet den lezer vragen: » Of hij dan ook *bereid* op *strijd* laat slaan, gelijk de Belgen (?) zich tegenwoordig (voorzeker tot hun lateren spijt) veroorlooven?" » Neen! (is het antwoord) de goede uitspraak behoort de *ei* van de *ij* te onderscheiden (1)."

Men ziet het: 't gezag van 't algemeene gebruik bij de ouden, gegrond op *hunne* uitspraak, en 't gezag van hoofddichters, als VONDEL en BILDERDIJK vloeit te samen, om de beslissing hier niet twijfelachtig te maken.

BILDERDIJK, de groote dichter en groote *versificator*, heeft omtrent het rijm een dubbel, doch samenloopend, stelsel voorgedragen: » Met opzicht tot het Rijm, zegt de Dichter, ben ik nog in het oude begrip: dat *dat namelijk het beste rijm is, 't geen het minst gehoord wordt*. En ik doormenge uit dien hoofde mijne verzen gaarne en bij voorkeur met die onvolkomen rijmen, die bij ons, uit goede taalgronden, gewettigd zijn, doch niet volmaakt op elkander slaan.

---

(1) *De Klok van Delft;* Utrecht 1846.

Zoo is, b. v.: *heir* op *eer*, *arm* op *scherm*, *rots* op *los*; en in de sleepende klanken het dubbel rijm, mits het waarlijk slepe, als *voorbeeld* op *geöordeeld*, *ketent* op *rekent*. Ja, durfde men de *rima assonante* der spaansche taal invoeren, ik geloof dat onze dichtstukken, er mede bevoordeeld zouden zijn.

» Ik houde het rijm in onze verzen noodzakelijk .... maar spreekt het te sterk en steekt het overal te zeer door, zoo brengt het iets kinderlijks voort (1)."

De meester wil dus dat het rijm niet overal te sterk klinke en niet overal te zeer spreke of doorsteke; hij wil dat het rijm, als bij- niet hoofdsieraad, eene kunsthalve zelfs omsluierde schaambaarheid bezitte: 's dichters theorie over 't rijm, staat dus in verband met zijne theorie over den versbouw, en brengt zoo wel verscheidenheid bij 't eerste als afwisselende beweging bij 't tweede voort.

Het rijm van *arm* op *scherm* schijnt het eerste, als 't meest uit een loopend der boven opgegevene, onze aandacht in te roepen. Een ons onbekend schrijver, doch wiens verdiend ontzach door die nameloosheid niet verminderd wordt, redeneert er aldus over: » Dat *arm* op *scherm*, *erbarmen* op *ontfermen*, en, alhoewel minder verkiezelijk, *kar* op *ver*, enz. rijmen kan, ligt in den aard der taal. Doch ook hier moeten *ar* en *er* bij de uitspraak elkander zoo veel mogelijk naderen. De grond dier verwantschap is echter niet te zoeken in den zachten overgang van *a* tot *e* en omgekeerd, op zich zelf beschouwd; maar wel degelijk in de eigenaardigheid der letter *r*, die door *a* of *e* voorafgegaan, harder of zachter wordt uitgesproken in verschillende oorden van Nederland: zoo sprak men vroeger, over het algemeen, zelfs te Amsterdam, *dertig* als *dartig* uit, enz., en daaraan is het toe te schrijven, dat thans nog vele woorden op beiderlei wijzen dagelijks gebezigd worden, zoo als *ster*, *star*; *versperren*, *versparren*; *hart*, *hert*; *smart*, *smert*, enz. Zelfs zijn daar sporen van te vinden in het woord *wereld*, hetwelk nu eens als *wèreld* of *waereld*, dan weêr als *wareld* en *waâreld* of *weêreld* wordt uitgesproken.

(1) *Mengelpoëzy*, voorrede blz. XVII.

Dit blijkt ook uit *paarl*, *peerl*, *perl*; *paard*, *peerd*, *pèrd*, en uit nog vele andere woorden. Maar met de letters *a* en *e*, voor andere medeklinkers geplaatst, is dat geenszins het geval; en daarom kan het niet een onvolkomen rijm, maar moet volslagen onrijm heeten, als men, b. v. *gehengen* op *ontvangen*, *banier* op *muer* enz., laat slaan. Dat deden onze groote dichters niet of uiterst zelden. Zelfs het woord *vuer* maakt hier geene uitzondering: want moest het op *hier* rijmen, dan werd daarvoor het even zoo zeer gebruikelijke *vier* gebezigd, en derhalve ook geenszins zonder taalkundige gronden (1)."

Prof. VAN DE VELDE, wiens prosodie niet minder dan die van Prof. HESSELINCK te wenschen overlaat (2), zegt, dat er groote dichters zijn die eenige ongewoone rijmen gebruikt hebben, als: *passen* en *wasschen*, *trossen* en *bosschen*, *kermen* en *erbarmen*, en durft die rijmen niet stellig goedkeuren, aangezien de Vlamingen een werkelijk verschil in den klank dier rijmen vinden. Over den *er* en *ar* rijmklank hebben wij reeds gesproken: wat de slotsyllabe *sen* en *schen* betreft, zij 't genoeg aan te merken, dat de ouden *was-cen* schreven, en de geldende oratorische uitspraak (al moge ook in enkele oorden onzes letter-vaderlands de dialectische daarvan verschelen) nog als *was-cen* klinkt (3).

---

(1) In een artikel geteekend D. G., voorkomende in den *Recensent der Recensenten*, 1849, n°. 2.

(2) De eerste verscheen te St. Nikolaes in 1846 (zie aldaar blz. 52), de andere te Amsterdam in 1808; die laatste werd niet al te gunstig gerecenseerd door eenen anoniem (KINKER) in het amsterdamsche tijdschrift: *De Schouwburg*, 1808, IIIde deel, blz. 172 — 125, en 210 — 234.

Wat *kermen* op *erbarmen* betreft, ook SIFFLÉ in zijne *Verhandeling over het Rijm* kon dit rijm niet goedkeuren, maar dorst het nauwelijks afkeuren. » Vermits het gehoor (zegt hij) er zich moeijelijk mede bevredigen kan, mag ik niemand aanraden het immer te bezigen."

(3) BILDERDIJK, in zijn *Perzius*, over verkeerd-gebruikte en uitgesprokene woorden:

Ik zwijg van *din-gen*, en van *men-schen*, en *lig-hamen*,
Die in een stalboks boêl en anders niet betamen (blz. 10).

Dezelfde verzachting in de uitspraak heeft plaats in de rijmen *rots* op *los*: zoo wordt *klachtjes* als weêrklank op *achjes* hoorbaar verzacht.

Zij wier kortzichtigheid hier alles op zijn vlaamsch wil geregeld hebben, aarzelen niet te beweeren, dat de zachtlange *e* of *o* op de scherplange zeer onvolkomen rijmen zijn. Doch, deze Catsiaansche tiktakkers vergeten, dat de zeeuwsche Vader-Cats, die wel degelijk op zijn vlaamsch rijmde, daar geen been in vond, zoo als zij luiden zeggen; zij vergeten ook dat de » vader der dietsce dichter allegader" even als hij dacht.

Inderdaad deze door eigen keus minder dichterlijke dan geleerde volksbeschaver, die ten aanzien van begrippen omtrent menschenwaarde zijne tijdgenooten, de klerken in ons land daaronder begrepen, vooruitstreefde, zingt als een echt liberaal denker, in zijnen zinrijken *Wapene Martijn* (str. 44):

Martijn, oftu climmen wout
Ter edelheit, drie poynten hout,
Die ic di sal leren.
Wes naerechtig, minne niet dat gout,
Wes erachtig menichvout;
Dese hout niet voer sceren:
Wes wareftich ende stout.
Dese drie pointen, des wes bout,
Die zijn al uol eren.
Hens nieman dan, jonc ende out,
Dien du scalc dunken zout,
Zonder dic weldaet deren,
Ende alle die doeght verkeren.

Waarin de klanken *leeren*, *eeren*, *verkeeren* naar de vlaamsche uitspraak van *scheiren* en *deiren* (zoo als men oulings ook schrijven kon) zeker niet eensluidend zijn.

Hetzelfde onverschillig gebruik van den verschillenden rijmklank *o*, ziet men in vader Maerlant gewettigd, althans in de parodie (vast de oudste in onze taal) van 't straks genoemde vernuftige werk. In den niet minder vernuftigen *Verkeerden* [of omgekeerden] *Martijn*, deels met dezelfde

15

rijmen voorzien, staat eene bittere ironie op de pluimstrijkers, ERASMUS niet onwaardig; wij vinden die reeds in den aanvang:

Wapen! JACOB, hoe salt gaen?
Wilwi dese heren bestaen
Te werpene vten loue?
Niet, dan men ons wt sal slaen
Tote elke heren houe.
Mitoer [met haer] es smeken ane vaen;
Men wert daer bi geminnet saen;
Want pluckers uan den stoue
Drincken nu den rynschen traen;
Waerheit heuet huer macht gedaen:
Hi uedelt vor die doue,
Die heren scelt van roue (1).

Het belachelijke van 't gevoelen van DAVID DE SIMPEL, die ook al eene Prosodie schreef (2), straalt dus van zelf in 't oog, waar hij zegt: » Wij konden nog duizende voorbeelden van zulke vrijheden bij deze en andere beroemde Dichters aantoonen, indien wij kortheidshalve die niet voorbij gingen. Hierop kan men antwoorden, dat die Dichters niet minder groot zouden geweest hebben, indien zij zich die vrijheid niet aangematigd hadden. 't Is waar, 't langdurig gebruik van die ongelijkklinkende rijmslagen heeft dat eensdeels gewettigd; doch die eenen schrijver in zijne onvolmaaktheden navolgt, doet even gelijk die leerlingen, die, om t' eenemaal gelijk aan hunnen meester te zijn, zekeren griekschen wijsgeer zoo wel in zijne gebreken, als in zijne deugden trachteden na te volgen." Mochten wij hier een anderen wijsgeer, MONTAIGNE, doen optreden, wij zouden, als kantteekening, stellen: *Voilà de bons propos mal à propos!*

Tusschen de uitspraak van *armen* en *schermen*, op eene zich eenigsins naderende spreekwijze uitgebracht, is niet

---

(1) Zie de ophelderingen van Prof. SIEGENBEEK, in de *Nieuwe werken van de leydsche Maats.*, III D., II St., blz. 68.

(2) *Beredeneerde ontleding van de voornaamste grondregelen der Dicht-, Rede-, Tooneel- en Uitgalmkunst, gevolgd van de nederlandsche Prosodia;* Yperen 1825, I, 27.

meer onderscheid ook voor vlaamsche ooren dan tusschen de rijmklanken *vermògen* en *oogen* (1).

Wat het rijm betreft van *ngt* op *nkt*, in die woorden waarin de schrijfwijze van *nkt* even geldig is als die van *ngt*, en ook in die waarbij dit dubbel gebruik faalt (zoo als *klinkt* of *klingt* op *zingt*, *opgepronkt* op *verjongd*), hetzelve is door de uitspraak of 't oor, voor 't welk men hoofdzakelijk rijmt, van oudsher goedgekeurd. De puristische bloote rijmgenooten der Dichtkunst-maatschappijen der voorledene eeuw dachten er natuurlijk anders over. Ernstig comisch klaagt de meester over die rijm-autocraten.

Zoo zag ik menigwerf een aantal waanpoëten
Op rijm en maat gespitst, ten rechterstoel gezeten,
Als Rhadamanten, met gerimpeld aangezicht,
Hun hart verschansen voor den indruk van 't gedicht.
Gewapend met een wal van MONEN, SEWELS, STIJLEN,
De handen toegerust met liksteen, schaaf en vijlen,
Het hoofd met wind vervuld, ziedaar den kring vergaârd!
Hier voert gerechtigheid het onmeêdoogend zwâard,
Den looden evenaar, den blinddoek voor hare oogen,
En grabbelt, of de schaal moet dalen of verhoogen.
MEGERA staat er by, en zwaait, voor de ongeltoorts,
Het schrapmes in de vuist, en gloeit van wrevelkoorts.
Geen deernis, geen genâ voor 't minste rijmverbreken!
Het vonnis van die Styx zal ieder vrijheid wreken.
Wat zeg ik, vrijheid? neen! ja, ieder valsche wet,
Die 't kinderlijk begrip aan taal en reden zet;
En elke schoonheid wordt, hoe edel, hoe verheven,
Gevoel en smaak ten spijt, gedoemd en uitgewreven!
Ach, ORFEUS! voor dien troon had nooit uw wonderkracht
De dierbre EURIDICE naar 't daglicht weêrgebracht.
Hier zag ik VAN DER WAALS, hier BELLAMYS bezwijken!
Hier verzen uitgewischt meer waard dan koninkrijken (2),
En om een taalwet, of een klanktoon, nooit verstaan,
Den doem des onverstands en 't moordtuig ondergaan.

---

(1) In mijne *Gedichten*, 's Gravenhage 1831, blz. 82, ontmoet men een stukjen: *Rijm voor den Hollander*, *onrijm voor den Vlaming*.

(2) Zoo dacht SCALIGER over het Horatiaansche *Quem tu Melpomene semel.*

Het zou misschien niet ongegrond zijn te beweren, dat de verdubbeling van een enkel rijm, als overtollig bijcieraad kan benadeelen. Men weet, dat de gewoone tienregelige strophe een der welluidendste is, zoo in de fransche als in de nederlandsche poëzy, en, dat zij (even als *'t Sonet*) zich tot een hoogstbevalligen vorme rondt. De gemoedelijke dichteres PETRONELLA MOENS deed dien vorm gaarne tot elf verzen uitdijgen, maar deed dat ten koste der welluidendheid, 't zij de verdienstelijke blinde den tienden regel al of niet een rijmrokjen aantrok. Men oordeele:

Ja, van hier, verbasterd nakroost!
Gij, die de asch der vadren hoont,
Slaven, in wier borst noch fierheid,
Noch onwrikbre trouw meer woont,
Vreemde beuzelpraal genegen,
Staat u 't man'lijk Hollandsch tegen;
Zedeloozen, die verfranscht,
Zelfs ten spijt van uw geweten,
Eer en godsdienst kunt vergeten,
Waar gij, schandlijk, aan de keten
Van de lafste beuzlaars danst (1).

Men vergelijke deze strophe — zonder te letten op de hier niet gelukkig dalende-voetmaat (trochaïsche) waar de rijzende (ïambische) beter paste, en op 't verschil der luit van SAPHO-MOENS tegenover den donder van ALCAEUS-HELMERS, maar alleen ten aanzien der afloopende rolling van het rijm — met de volgende, uit een bardenzang genomen:

Dat hij verga, die, diep verbasterd,
Den vaderlandschen grond miskent,
Den grond van zijn geboorte lastert,
En 't heilig graf der vadren schendt!
Hij leev', maar leve een slaaf der slaven!
Zijn rif, verworpen, onbegraven,
Zij 't aas, waarop 't gevogelt' brast!
Zijn naam zij elk een vloek in de ooren,
En 't kroost, den onverlaat geboren,
Zij eeuwig met dien vloek belast!

(1) *De zucht voor het vaderland*, in de *Mengelpoëzy*, Amst. 1819, blz. 52.

Doch keeren wij tot het eigenlijk gezegde monorijm terug! Er zijn hoogduitsche gedichten der middeleeuwen waarin een zeker getal verzen, met *assonante* monorijmen, als in strophen verdeeld zijn. Een der beroemde hoogduitsche dichters van onzen tijd, RÜCKERT, maakt balladen, geheel en al met dergelijke *assonanten* afgeperkt. Ten bewijze:

Der Stuhl in Aachen.

In dem hohen Stuhl zu Aachen, welcher jetzt auf Deutschem Grund
Wieder stehet, wo begraben Kaiser KARLS gebeine ruhn,

In dem hohen Stuhl zu Aachen ist gestelt der heilige Stuhl,
Wo der Kaiser KARL der Grosse selbt in Leben einst geruht.

Doch, dit brengt ons onopgemerkt op het gebied der *assonanten*.

ZESDE HOOFDSTUK.

Over de rijmelooze Verzen.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER DE RIJMELOOZE VERZEN.

Het spreekt van zelf dat wij door rijmelooze verzen geene metrische verstaan, waarin 't rijm eene werkelijke *superfetatie* is, dat hunne antieke eigenaardigheid doet verloren gaan.

Wij zijn geene aanhangers van dezulken, die aan onze metrische verzen, op den leest der ouden geschoeid, het rijm hebben bijgezet. Eene proef van dergelijk geknutsel vindt men in eene vrij gebrekkige Prosodie der verledene eeuw:

Machtige heerscher des rijks, steeds dapper in alle gevaren,
Wijze en verstandige Vorst, onoverwinlijke held,
Lofrijk bestuurende uw volk, Voorzienigheid wil u besparen,
'tZij gij den scepter *op*steekt, 't zij gij het zwaard voert te veld (1).

Het indrukwekkend vermogen van den rhythmischen verstrant wordt, daarentegen, door het rijm versterkt, zelfs in zooverre dat eenigen, gelijk de franschen thans nog, dit woord van rhythmus willen hebben afgeleid. Zijne zinnelijkheid bevordert die der versmaat, en doet haar, door de afperking des regels, te sterker uitkomen.

Feith, bij wien godsdienst en poëzy als twee heilige verzusterlijkte overleveringen werden beschouwd, en die aan 't voorvaderlijke rijm getrouw bleef, moge ons zijne theorie wegens dit vermogen, dat wij goeddeels aan 't rijm toeschrijven, voordragen: » De korte ineengedrongenheid van groote opeengestapelde denkbeelden, door een juist

---

(1) *Korte afschetsing der toonmeting of maatklank van lettergrepen in de nederduitsche vaersen*, door A. Frese; 's Gravenhage 1775, blz. 81.

gekozen maat-, zin-, kracht- en harmony-bevorderend rijm ondersteund, die b. v. de verzen van een VOLTAIRE op vele plaatsen zoo keurlijk kenschetsen, behoort mede tot die zinnelijkheid, die het wezen van de poëzy uitmaakt. Hetzelfde in proza gezegd zou dor en stijf daarstaan, maar de maat en het rijm geven er eene zinnelijkheid aan, die oogenblikkelijk het hart inneemt en het gevoel treft. Men neme tot een voorbeeld de meeste karakters uit de *Henriade*, of de volgende beschrijving van onze zeden uit den *Kardinaal de* BERNIS, die juist voor mij ligt: » Wat zouden onze ouders uit den riddertijd, zegt hij, verwonderd staan:

De voir tant de flatteurs commodes
Encenser nos folles erreurs,
Et sur l'inconstance des modes
Règler les principes des moeurs;
Aux traits de la plaisanterie
De voir le zèle assujeti,
L'amour sacré de la patrie
En paradoxe converti;
La religion en problême,
Le sophisme en raisonnement,
L'affreux Pyrrhonisme en systême,
Et la débauche en sentiment.

» Dit is poëzy. Zoo kort, zoo krachtig kan zich geen proza immer uitdrukken, zonder onverdraaglijk te worden, de zinnelijkheid neemt deze onverdraaglijkheid weg; alles wordt vloeiend en los. In de opgegeven verzen zit deze zinnelijkheid in de maat en nog meer in het rijm, en in den invloed die beiden op de denkbeelden hebben (1)."

De zinnelijkheid des rijms ligt in den welluidenden weêrgalm, die onze aandacht opwekt, en, door 't bepalen of sluiten des regels, haar tevens verpoost.

Als nu eene schilderende, beeldvolle, of ten minste melodyrijke poëtische taal zich ook door 't werktuigelijke boven de poëtische proza verheft, dan mag zulk eene voor-

(1) Voorberigt van FEITHS' meesterstuk, althans meest bekende werk, *het Graf.*

stelling inderdaad zinnelijk schoon genoemd worden. Tot dit schoone behoort hoofdzakelijk de afdeeling der rede, iets dat de etymologie van 't woord *versus* klaarblijkelijk in 't oog doet vallen (1).

In de klassieke talen wordt dan ook die rede-afdeeling door doelmatige middelen bereikt.

De meeste, zoo niet alle de versmaten der ouden hebben op het laatst eene vastbepaalde plaatsing van voeten en syllaben; zoo heeft de hexameter op 't einde standvastig een dactylus met een spondeus; het pentameter sluit met een dubbelen dactylus en eene lange syllabe; het iambicum neemt in de evene voeten, den laatsten uitgezonderd, den tribrachys aan: dit alles ter aanduiding door de wederkeerende vast bestemde cadans of versval, dat de regel uit is (2).

Tot hetzelfde einde nu wordt in andere talen, zoo als in de germaansche, de harmonische weêr- of tegenklank gebruikt.

Vooral in coupletten, die eene breeder ontwikkelde afdeeling beperken, sluit het rijm, 't zij 't overspringe of regelmatig aaneengebonden voortrolle, het zinnelijke geheel op eene wijze waarin het bevredigde oor berust.

Eene korte of hoogst zangerige maat komt dan te pas. Inderdaad, wat het eerste betreft, hoe beperkter de versregel is, des te zinnelijker kan hij voorgedragen worden. Zoo zijn rijmelooze alexandrijnen niet sterk genoeg afgeteekend, als te zeer in de lengte vervloeiend, om 't rijm te kunnen missen: wij hebben dit in den mislukten Epostrompetter BRANDT gezien. En geen wonder, daar 't alexandrijnsche vers wezenlijk een dubbel vers is; zoodat men 't, om 't rijmeloos te kunnen voordragen, door 't verbreken der wet van 't

---

(1) » Van alle tijden herwaarts schijnt men de dichtwerken in versregels geschreven te hebben, hetwelk, benevens de gewoonte om ieder vers met eene groote letter aan te vangen, aanduidt, dat de afdeeling der rede eene hoofdbedoeling der Dichtkunst is." ROCHUSSEN, *Prijsverhandeling over het Rijm*, bekroond door 't genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen.* Leyden 1788, blz. 12.

(2) Ibid., zelfde bladzijde.

hemistichum, in zijnen aart eene vervorming zou moeten doen ondergaan.

Men sla 't oog op BELLAMI'S *Jantje slaapt!* en ga slechts na, hoe 't gelijkparig vers, hier korter dan 't ongelijkparig, de scherpere afteekening der maat bevordert; terwijl de rijmelooze weêrgalm van dit *Jantje slaapt* het hart, voor 't welk er geene pléonastische herhaling bestaat, zoo diep aandoet als vernam 't, in dien eentooniggolvenden klank, den doodklok over 't bemimmelijke kind. In dezen indruk ligt reeds hoofdzakelijk de mnemotechnie der poëzy, die hare zegepraal in 't geschokte gevoel vindt, terwijl de treffende gedachte die de korte Elegie sluit:

De son ouvrage en nous laisse un long souvenir.

(BOILEAU).

Ook ten opzichte van het gunstig aanwenden eener rijmelooze hoogst-zangerige maat is BELLAMI geschikt om practisch onze theorie te staven. Wie kent zijne Elegie op het ontslapen van een jong meisjen niet:

Wij hebben een zuster op aarde gevonden.

De vinding des geheels, de eigenlijk gezegde *dicht*kunst er van is zoo schilderachtig, zoo beeldvol, zoo innemend voor gevoel en daaraan verzusterlijkte verbeelding; de versbouw is zoo vloeiend; de dactylische maat, die hier met een voorslag aanvangt en met een trochæus sluit, is zoo sterk gecadenceerd, dat het gansche tafereel, door zijne samenstelling en kleuren, onuitwischbaar diep in 't harte dringt. Wij aarzelen niet te zeggen, dat hier de afwezigheid des rijms eerder aanwinst dan verlies is: zeker is 't, dat men hier die afwezigheid, bij den vloed des golvenden versbouws die ons medesleept, geensins bemerkt.

In het rijmelooze kortere vers schildert de dichter niet uitvoerig, maar met een breed penceel. Op dit vers is toepasselijk, wat BILDERDIJK van de Romance zong: „'t eischt schildring en gevoel."

Men leze *Het Onweder* van BELLAMI, dat tot staving van ons gezegde geen commentarium noodig heeft.

Daar vaart de Godheid, op heur stormen,
  Door 't siddrend landschap heen.
Hoe beven honderdjarige eiken,
  Gelijk een rillend riet!
Paleizen stuiven, voor haar wielen,
  Als nietig stof, daarheen!
Daar storten trotschgebouwde torens,
  Als smeltend ijs, ter neêr!
Zoo zinkt uw grootheid, wufte vorsten,
  Als God door donders spreekt;
Als hij, gewapend met zijn bliksem,
  Zijn forsche orkanen ment.
Dan werpen de verschrikte golven
  Haar lillend schuim omhoog.
Dan werpen zij de zwaarste kielen,
  Als lillend schuim, omhoog.
Daar lacht door de uitgewoede wolken
  Het lieve zonlicht weêr.
Zoo lacht een held na 't bloedig strijden
  Met tranen in 't gezigt, — enz.

Wie denkt hier in de verrukking, die zich uit Bellami's harte in dat des lezers onmiddellijk overstort, aan 't rijm?

Men vergelijke nu dien dithyrambischen gedachtengang met eene Ode op hetzelfde onderwerp, van denzelfden dichter, die ditmaal zijne oorspronkelijkheid in voordracht en vorm aflegde om Mozes Mendelszoon na te volgen:

De donder, die door knetterslagen
Nog straks den stoutsten kon vertsagen,
  Zwijgt op den wenk van zijnen Heer!
Men ziet geen bulderende winden
Den bloei der velden meer verslinden;
  Geen hagel velt de granen neêr, — enz.

Uwe almagt maakt de lucht en wolken
Tot enkel vuur en zwavelkolken:
  Gij houdt den donder in uw vuist;
En als gij spreekt, straks brult het weder.
Ginds velt ge steigrende eiken neder;
  Daar wordt een rots tot stof vergruist, — enz.

Men vergelijke de beide stukken in hun geheel, be-

schouwe ze uit het door ons gekozene standpunt, en vrage zich dan: Welk van beide verdient de vóorkeur wegens effect?

Hoe bevallig is niet het Anacreontisch rijmelooze! HOEUFFT, die ANACREONS gezangen in nederlandsche versmaat overbracht (1), steekt, door eenvoudige helderheid des toons, hier de loef zelfs af aan den anders eenigen BILDERDIJK. Men vergelijke *De lof van 't Roosjen* door beide (2).

Het rijm dient derhalve zoo wel om de lengte der verzen, als om hun onderling verband, te regelen, en om dien tevens een welluidenden klank bij te zetten, welke onze denkbeelden sterker doet uitkomen, indien er in de rijmwoorden eene gedachte van overeenstemming of tegenstrijdigheid ligt opgesloten (3).

Dat het rijm weleens bij den slag des vuurpijls vergeleken mag worden, en, op eene ongedwongen wijze der poëzy nadruk en klem geeft waar 't zelve het parallelismus der denkbeelden levendiger doet spreken, mogen de volgende voorbeelden getuigen.

In de *Thirsa* van FEITH zegt de zoon:

Bemint gij mij niet meer, uw zoon, uw overschot....

En de moeder antwoordt:

Meer dan mijn eigen ziel, maer minder dan mijn God.

In het volgende couplet des dichters VAN DER PALM, vader van den doorluchtigen redenaar, doen de tegenovereenstaande rijmwoorden het geheel treffend samenhangen:

Doe, Horeb, volk bij volken beven
En blijv' de ontroernis van deze aard;
Maer Thabors eeuwiggroene dreven
Zijn meer dan gij haer hulde waerd.
Uw duisternis, uw donderslagen
Doen 't hart der naedrenden vertzagen,
En doemen 't volk tot slavernij:
Maer 't licht, dat uit Gods woning daelde,
Op Thabor JESUS kruin bestraelde,
Maekt Israël voor eeuwig vrij.

---

(1) Breda 1816.
(2) Zie BILDERDIJKS *Verlustiging*.
(3) Zie hiervoren de aanhaling uit DA COSTA, blz. 190.

Hetzelfde uitwerksel ontmoeten wij in het volgende van BILDERDIJKS echten leerling DA COSTA (Poëzy, I, 39):

> Egypte stapel' marmer op
> Tot torens, die den vasten kop
> Tot aan het starrendak verheffen!
> Ook die gevaarten zal de tijd,
> Wiens nijd geen menschengrootheid lijdt,
> Met zijn getergden bliksem treffen (1).

Wat schilderachtige kracht die overeenkomst van klanken den meesteren onzer poëzy, die tevens bestendig meesters over 't rijm zijn, bijzet, kan de dichterlijke reus van Nederland schier op elke plaats bewijzen. Ontneem BILDERDIJK het rijm, en zijne lier mist hare welluidendste snaar, die door menig onverwachten toon en ook wel eens door een zielverpoozend *point d'orgue* streelt of schokt.

> 't Was nacht. De heldre maan bescheen de breede vlakte,
> Waarlangs de kronklende Ur al kabblend nederzakte,
> En strooide 't rimplend nat met zilvren loverglans.
> Het koeltjen ging door 't woud op 't hupplend groen ten dans,
> Of joeg met luchte vlerk de golfjens voor zich henen,
> En kuste ELPINES wang en boezem onder 't weenen.
> Vergeefs! die boezem voelt der wroeging felsten prang,
> En 't traantjen droogt niet op langs de uitgebleekte wang.

Dit tafereel, dat DA COSTA even levensvol als zacht noemt (2) en waaraan, bij de rijmklanken, de klinker *a* zekere kalmte schijnt bij te zetten, zoude gewis zonder die wederkeerende klanken als 't ware zijn vernis ontbeeren.

Aan de luchtige, vooral aan de bijtende onderwerpen,

(1) Zie verdere voorbeelden in VAN ALPHENS *Dichtkundige Verhandelingen;* inl., blz. CXXXVII.

(2) BILDERDIJKS *Epos*, of de vijf bestaande *Zangen der eerste wereld*, uitgegeven met aanteekeningen, enz.; Leeuwarden 1845, blz. 138. Een werk, dat den versbouw des Bilderdijkschen alexandrijns op menige plaats grondig uiteenzet. Niet allen dichteren valt het gelukkig voorrecht te beurt, een dichter tot commentator te bekomen.

zoo als de Satyre en het Epigram, geeft het rijm vaak iets geestigs of bijtends: zoo zegt het tegen LUTHER geharnaste klopjen BIJNS in hare refreinen:

> Den Paus zit in den oppersten zetel,
> En LUTHER in den helschen ketel.

Men weet, hoe veel partij de Antwerpsche refreinberijmster van het rijm heeft getrokken.

Ook in de hedendaagsche liederen met refrein, die men minder bij ons, maar zeer veel bij de Franschen ontmoet, brengen de telkens weêrkeerende rijmklanken, als een band rondom 't lied geslagen, dikwijls een diepen indruk te weeg, vooral wanneer de herhaalde regel bestemd is om op het hart te werken. Men zie BÉRANGERS lied *le cinq Mai*, met het refrein:

> La main d'un fils m'y fermera les yeux.

Trouwens in 't volkslied en 't daaraan grenzende kindergedicht (1) moeten alle middelen worden aangewend, die krachtig op gevoel en verbeelding kunnen werken, en hiertoe is de mnemotechnieke weêrgalm, die alleen in staat is om bij ons den dichtvorm bij overlevering ongeschonden van eeuw tot eeuw over te dragen, uitnemend geschikt, en, ongetwijfeld, heeft dit voorrecht van 't rijm, 't zoo niet doen ontstaan, dan toch doen voortwortelen.

De nederlandsche Zanger der liefde zelf wachtte zich wel als nederlandsche TYRTAEUS rijmeloos op te treden. Het rijm bruiste *de vloot in zee* na:

> Triomf! een blij gerucht
> Verspreidt zich door de lucht:
> » De vloot der Batavieren
> Is eindelijk in zee!
> Gansch Nederland zeilt meê;
> De vrijheid vlecht laurieren!"

---

(1) VAN ALPHEN draagt wegens 't rijmeloos kinderdicht een ander gevoelen voor in de inleiding zijner *Dichtk. Verh.*, blz. CXIX, en beroept zich op zijne ondervinding. Wij betwijfelen de deugdelijkheid van haar bewijs op goede gronden.

Hoe zeer derhalve het rijm al wat in het schokkende of in het schimpachtige valt moet verlevendigen, het spreukachtige klem en kracht bijzetten (1), den versbouwe zenuwen en spieren verleenen, om 't vers, bij een fiksch toegebrachten slag, dieper in ons harmonisch gevoel te doen grijpen, is blijkbaar bij het minste nadenken.

In die stukken echter die uit het hart voortvloeien, en waarin men door 't rijm, zijne in 't gevoel verzwolgen aandacht niet gaarne afgeleid wil zien, kan het rijm zonder esthetisch verlies, zelfs met aanwinst voor den indruk, niet zelden achterblijven.

Wij hebben reeds genoeg laten voorgevoelen, dat het op verre na niet onverschillig is, welk metrum men, bij 't weglaten des rijms, kieze. In verzen, gelijk de alexandrijnen, waarvan de eene regel ongevoelig voor 't oor in den anderen vloeit, is 't rijm noodzakelijk: bij zulke mogen de rijmen als *lapides terminales*, of steenen grenspalen op de akkers der ouden, aanschouwd worden.

Anders is het met de aldus niet ineen vloeiende versregelen, vooral in die zoo gevoelig sprekende maat, dat het rhythmus haar enkel bij schaarsche toegevendheid overheerscht (trippelmaat): in deze sterk-doorstekende versmelting wordt het rijm, in zijne dubbele betrekking als versbepalend en mnemotechniek middel, schier overbodig.

---

(1) Men denke slechts aan onze berijmde of alliterative spreekwoorden; ook vele oude eeden zijn op rijm. Het formulier van den grooten eed, welke in vroegere tijden bij het aanvaarden van ambten en bedieningen moest worden afgelegd, was in bijna gelijke bewoordingen voor vele plaatsen opgesteld. In 't *Proöemium der oude costumen* van Reusel staat er: » En dan leggen die schepenen de twee voorste vingeren op het cruis ende sweeren: Dat en sal ick niet laten om vader, om moeder, om suster of broeder, om nichte oft neve, om ghiften oft gaven, oft om egheenderleye noot, noch om de vreese vander doot. Soo wille ick dat my Godt helpe, syne gebenedijde Moeder en alle Godts lieve heyligen." Cannaert, die in zijne *Bydragen tot het Strafrecht*, blz. 360, dit stuk aanhaalt, heeft niet bemerkt dat die eed met rijm en alliteratie is geversbouwd.

Zoo was het met den klassieken- en zoo blijft het in onzen metrischen versbouw. Men ziet ook dat de rijmende latijnsche verzen, die een verdediger in den latijnschen dichter FUSS gevonden hebben (1), de gemeten lengte der lettergrepen door 't accent hebben laten vervangen, en dus geheel en al aan de antieke versificatie ongetrouw zijn geworden.

Men heeft onlangs in zekere Prosodie durven schrijven (en wat durven zekere prosodische beunhazen niet al?) dat de rijmelooze verzen » minder verdienstig, minder bevallig en hierom ook minder in gebruik zijn." Maar te recht heeft een recensent daar achter laten volgen: » Deze laetste uitspraek kunnen wy zoo gul niet beamen: onze versbouw heeft het rijm niet noodig om krachtig, gespierd, en ja, ook bevallig te wezen; dit hangt van den aert en den rijkdom der tael af, en deze vereischten vinden wij vereenigd in de meesterlijke onberijmde poëzy van den, ten opzichte des welbegrepen voortgangs van de nederduitsche dichtkunde, te vroeg gestorven BELLAMI (2). Wij zeggen echter met DELGEUR, dat in rijmlooze verzen de maat sterk moet aengeslagen worden, en er de poëtische geest voornamelijk in moet doorstralen, wil men niet dat deze verzen voor geregeld proza worden genomen. Om dit te vermijden, keuren wij de vermenging van berijmde en onberijmde verzen goed, wanneer die met smaek geschiedt. Zoo doende, ontwijkt men de eentoonigheid zonder het gehoor des lezers te kwetsen (3)."

Die eentoonigheid nu spruit goeddeels (men zou 't vruchteloos willen ontveinzen) uit den geregelden gang der getelde syllabenmaat, ons uit den vreemde toegewaaid. Geen wonder

---

(1) Vroeger beroepen werk.

(2) Eigenlijk BELLAMI, volgens autographen in de handen van den heer SCHINKEL [onzen geleerden vriend] berustende. Zie *Algemeene Konst- en Letterbode*, n°. 42 van het jaar 1848.

(3) Het gentsch tijdschrift *de Eendragt* (1846 — 1847, blz. 29) [Uitgegeven door RENS met mijner medewerking. 't Artikel is van mij].

dus dat men ook in 't fransch er op gelet heeft, en na vele vergeefsche proeven van metrische verzen in die taal op een nieuw, hier gelukkig denkbeeld is gekomen. Wijlen BRUGUIÈRÈS baron DE SORSUM, die eene fransche vertaling van vier stukken van SHAKSPEARE heeft gemaakt, wilde de verschillende vormen der poëzy in 't oorspronkelijke wedergeven, en stelde in proza wat in den text in proza, in blanke verzen (1), wat in blanke — en in rijmende verzen wat in rijmende is. Die mengeling is niet altijd onaangenaam: dikwijls als 't rijm door eene rhythmische plaats wordt afgebroken, ontwaart men een indruk gelijk aan dien, welken, te midden van een levendigen, helderen zang, de overgang in een traag en deftig recitatief zou voortbrengen: Men oordeele uit het volgende tooneel van *la Tempête*:

ARIEL, *génie invisible de l'air.*

Écoutez, écoutez: j'écoute
L'hymne éclatant du chantre du matin,
Et jusqu'à la céleste voûte
Sa voix porte notre refrain.

FERDINAND.

D'où peuvent provenir ces sons mélodieux?
De la terre ou des airs? Je ne les entends plus.
De quelque Dieu de l'île ils forment le cortège,
Et sans doute qu'au loin ils ont suivi ses pas.
Tandis que je pleurais assis sur un rocher,
Le naufrage où j'ai vu périr le roi mon père,
Sur la face des mers cette douce harmonie
Jusqu'à moi s'est glissée et ses accords touchans
Apaisaient à la fois les flots et ma douleur.
Pensif, je l'ai suivie, ou plutôt je le sens,
J'arrive jusqu'ici par son charme entrainé;
Hélas! elle a cessé.... Non, elle recommence.

---

(1) *Blanke verzen*, eene den Engelschen ontleende uitdrukking, als waarbij de rijmen achtergebleven zijn. Ook met dit epitheet bestempelen zij de niet uitgekomen loterij-biljetten.

Ariel.

Ton père dort au fond de la mer bondissante;
    Ses os sont changés en corail
Et la perle arrondie, à l'écaille luisante,
    De ses yeux remplace l'émail.
Tout ce qui fut en lui de nature mortelle,
    Tout, hormis son souffle animé,
    En une substance nouvelle
S'est vu par l'océan richement transformé.
Par les nymphes des mers, dans leur verte demeure,
    Son glas est tinté d'heure en heure;
    J'entends ses sourds bourdonnemens.

Choeur de génies.

Ecoute les frémissemens
De l'airain frappé d'heure en heure (1).

Is die lijn, hier tusschen aardsche en hoogere wezens, door den versbouw zelven, als 't ware uitgeslagen, niet gelukkig? Zoo ziet men in schilderstukken, door poëtische schilders samengesteld, uit de gelaatstrekken van verhevener wezens eene hoogere natuur met de sterfelijke gemengd, uitstralen.

Ook de Cantate weet niet zelden partij te trekken uit de afwisseling van al en niet rijmende versregelen. Het recitatief, of, wil men nog eene sport lager op de muzijkladder dalen, het declaam of verzwakte recitatief, schikt zich bijzonder goed voor eene rijmlooze, eenigzins metrische voordracht. Men ziet er een voorbeeld van in eene der fraaie Cantaten van Staring: zijne *Ariadne*.

Na eene zesregelige strophe, aanvangende met:

De Koningsdochter neigt het hoofd,

Valt het hartstochtelijke, dramatische recitatief in:

Verbeelding sleept haar weg.... zij hijgt nog eens
Door 't wilde diep der wouden Theseus na;
Hangt luistrend over iedre steilte, roept
In alle bergspelonken: » Theseus! Theseus!
Ontschaakt uw afgunst mij mijn bruidegom,
O Nimfen? Trof een zwijn, met scherpen tand,
Des jagers zij', — enz.

---

(1) *Magasin pittoresque*, 1834, p. 190.

Waarachter de aanvankelijke aria weder gehoord wordt, door een berijmd terzetto vervangen.

Hetzelfde stelsel van bewerking volgde die dichter in zijne Cantate *de Zee.*

Een ander stuk van STARING, aan die zelfde bron van mengeling zoo van metrische als van rhythmische, rijmende en onrijmende verzen, geput, is minder bekend daar 't in zijne werken niet is opgenomen (1). Als 't eenigste van dien aart, dat ons uit dien tijde in de handen viel, denken wij den lezer geen ondienst te doen, met het over te schrijven. Het gedicht handelt over de kracht der Toonkunst:

O Toonkunst, wanneer ge, van blijdschap vervoerd,
Met hupplende vingren de snaaren beroert,
Dan volg ik uw klanken, gedwongen tot vreugd,
Dan klopt mij de boezem, en 'k beev' van geneugt.
Dan kies ik de velden, op dartlen belust,
Daar 't gulle genoegen de eenvouwigheid kust,
Dan zing ik, dan spring ik, dan dans ik in 't gras,
En lach met de zorgen bij 't schuimende glas.

Maar als uw galm, vol ernstige majesteit,
Tot eer der Almagt, in haaren tempel rolt,
Wanneer 't vereenigd lied des zangers
Hoog in de steigrende boogen voortgolvt,

Dan voel ik God, dan voel ik den Eeuwigen,
Ofschoon ik 't schepsel, 't eindige schepsel ben, —
Dan scheurt mijn ziel zich los van de aarde,
Om in de hemelen rond te zweeven.

En zoude uw zagte zilverklank, wanneer ge in eenzaamheid
Die stilgeweende traanen zingt die treurge lievde schreit,
Zou dan dat eenzaam klaagend lied mijn diepgevoelig hart
Niet roeren? — Zou mijn drijvend oog niet deelen in die smart?
O ja! hoe vaak is dan een snik mijn enge borst ontvlugt!
Hoe vaak dreef dan uw toon daarheen, belaaden met een zugt!

---

(1) Het komt voor in de *Poëtische Mengelstoffen* van 't kunstgenootschap: *Kunstliefde spaart geen vlijt;* Leyden 1787, XI. D., blz. 56.

Maar ach! te snel verkeert uw donderstemme
Die zagte kalmte in storm,
Als 't schettren der trompet, als 't romlend paukgedommel
De fiere krijgers noopt.

Dan gudst mij 't bloed met sneller vaart door de aêren,
Dan gloeit mij wang en oog,
Terwijl de ontvonkte moed, de wilde lust tot strijden,
Het donkre voorhoofd groevt.

Dan grijpt deez' hand naar 't moordend oorlogswapen,
Die fluks de drinkschaal greep.
Dan haakt dit hart naar bloed, dat fluks de Godheid voelde,
Dat fluks verteederd smolt!

In 't verhalende of lyrische sluiten de Duitschers ook wel eens met een rijmeloozen regel: zoo HAUFT in een volkslied:

Morgenroth! Morgenroth!
Leuchtest mir zu frühen Tod.
Bald wird die Trompete blasen;
Dann musz ich mein Leben lassen,
Ich und mancher Kamerad.

Een meesterstukjen van naïviteit, omtrent het midden der XVIIde eeuw, door een gentsch kwezeltjen geschreven, een Leyssen Liedeken (*Noël* bij de franschen) sluit aldus telkens met de woorden *den cleenen*:

Laet ons gaen naer Bethleëm
Den nieuwen coningh groeten
En kussen daer dat lamken tem
Sijn handekens en voeten,
En loven hem (want hy is 't weert)
Die d'ootmoedigheydt begeert,
Den cleenen (1).

(1) Aangehaald in mijne voorrede (zendbrief) der *Avondlamp*, van Mevr. VAN ACKERE, geb. DOOLAEGHE; Gent 1850.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Over de rhytmische en rijmende Versen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER DE RHYTHMISCHE EN RIJMENDE VERZEN.

§ 1. *'t Alexandrijnsche vers in 't algemeen.*

De naam even als de zaak is, volgens de algemeene getuigenis van de Franschen overgenomen. Bij dezen zijn werken van oude dichters in die versmaat bewaard gebleven aan welke zij den naam van *epos* geven, ofschoon zij volgens de regelen van ARISTOTELES niet samengesteld zijn, zegt BARBAZAN (1); dergelijke zijn de gedichten van ALEXANDERS leven, door LAMBERT LI CORS en door ALEXANDER van Parijs.

» Eerst in de tweede helft der zestiende eeuw, meldt, volgens de algemeene denkwijze, JONCKBLOET, schijnen onze dichters van lieverlede hunne verzen op franschen leest geschoeid te hebben, toen van lieverlede het gevoel voor het nationale rhythmus was verloren geraakt en hunne verzen, zoo wat vorm als inhoud betreft, een walgelijk mengelmoes vertoonden." Dit zoude van 1584 dagteekenen. Men kon het tijdstip misschien wel omtrent een halve eeuw vroeger stellen: ANNA BIJNS, zoo wij zagen, rijmde, doch niet gansch ongeregeld, noch in den ouden trant, maar schreef denkelijk reeds Alexandrijnen tusschen 1530 — 40.

Zoo als andere hedendaagsche versmaten, komt de Alexandrijn niet zelden, doch altijd toevallig, in de *Nevelingen* voor, b. v. het 378ste vers:

Hundert chanz-wœgene ez möhten niht getragen,

dat wel degelijk uit twee halfverzen is samengesteld.

---

(1) Préface des *Fabliaux*.

Zoo hervindt men den Alexandrijn mede in het trimeter der ouden; zonder dat men uit die overeenkomst zou kunnen afleiden dat men, bij 't invoeren van eene dezer beide maten, ze min of meer naar dit *trimeter* der grieken of latijnen heeft willen doen zweemen.

Met de overeenkomst die er tusschen hetzelve en den Alexandrijn bestaat, meenen wij hier te mogen aanvangen: wij merken met KINKER aan, dat die maat in haar geheel genomen (dat is zonder in twee gesplitst te zijn) dezelfde beweging als dit trimeter of senarius, zoo wel in het rhythmus als in het metrum voorstelt, vooral wanneer deze beweging door voeten van twee lettergrepen voelbaar gemaakt wordt, gelijk b. v. in deze vier op elkander volgende iambische verzen van TERENTIUS:

Cum milite isto praesens, absens ut sies:
Noctes diesque me ames, me desideres:
Me somnies: me expectes: de me cogites:
Me speres: me te oblectes: mecum tota sis.

Ook deze verzen zijn (en niemand zal er aan twijfelen dat het hier met opzet gedaan is) meer zangerig, minder krachtig en gespierd dan gewoonlijk de iambische verzen zijn, zoo door de gelijkvloeiendheid hunner verdeeling als door het rijm; maar zij zijn dit behoudens den aart van het metrum, en zonder in twee kleinere maten opgelost te kunnen worden. Hunne meer gevoelige melodie wordt integendeel door de strengere verbinding der twee helften en het meer doen uitkomen der $^3/_4$ maat te wege gebragt.

Deze vier latijnsche Alexandrijnen zouden, met dezelfde verdeeling, dus in het hollandsch voorgesteld kunnen worden:

Blijf, schoon gij bij dien krijgsman zijt, geheel voor mij:
Zie dag en nacht mijn béèldtenis, zelfs áán zijn zij'.
Bemin me en oog mij smachtend na, zweef om mij heen;
Strek droomend minnende armen uit, naar mij alleen.

De eigenaardige strekking van onze alexandrijnsche maat naar deze $^3/_4$ verdeeling, had (daar toch deze voetmaat in

de toonkunde, dat is, in de natuur zelve gegrond is) dit voorbeeld der ouden niet noodig om er (schoon ook in den aanvang het alexandrijnsche vers eenen anderen regel, t. w. dien van twee halfverzen volgde) naderhand, bij eene meerdere geoefendheid van het oor, gelijkvormig mede te worden (1).

Hoe KINKER de versbouwleer uit die aanmerking voortvloeiende uiteenzet, zullen wij te zijner tijde zien, als wij de bedenkingen van sommigen tegen 't alexandrijnsche vers geopperd voordragen.

BILDERDIJK heeft het, in Holland en Vlaanderen door CATS' slaperige dichtwijze in de wereld gekomen, valsch begrip dat die versmaat zuiver iambisch moet zijn uiteengezet, historisch behandeld en bestreden in zijne *Verhandeling van de Versificatie* (*Nieuwe Taal- en Dichtverscheidenheden*, II, 87). » Welk denkbeeld, zegt hij, welk besef van maat, melodie of zang moeten zij hebben, die een vers uit loutere herhaling van een zelfden voet willen doen bestaan! Indien dit verzen zijn (ik verklaar het voor versvoeten zonder vers), zoo is de versificatie die schoone, die edele, die diepgaande en verheven kunst niet, die wij in VONDEL, in POOT, in de onsterfelijke zangster van GERMANICUS bewonderen, en waarin wij nooit uitgeleerd zijn.

» Onze verzen, zegt hij verder, moeten eene algemeene melodie hebben, maar niet slechts alleen en ieder op zich zelf: zij moeten met elkander tot die melodie samenvloeien en deze moet in dezelfde maat, met oneindige en nooit uitgeputte verscheidenheid afwisselen naar de zin der rede, de gevoelens, de verheffing of aandrift, de kracht of de nadruk 't vereischt; en gelijk de taal zich daarvan in de uitdrukking gevoelen doet, zoo moet ook het vers daarvan zwellen, rijzen en dalen, versnellen, vertragen en duizenderlei bewegingen aannemen. Hiervan, wordt een vers zoo gebroken, moet ieder deel zijne melodie hebben; en zoo het ten deele overloopt en zich met een deel van het volgend vereenigt, moet in die vereeniging de melodie en toonval

(1) Voorrede van KINKERS *Gedichten*.

zijn, die 't gevoel dat er in uit wordt gedrukt, vordert. En gelijk de eene of andere woordklank tot deze of gene beweging of in deze of gene samenstelling van klanken, al of niet, meerder of minder past, meê- of tegenwerkt, moet ook de keus van vokalen, diphtongen, en van meerder of minder konsonanten bepaald worden.

» Men deelt die verzen in hunne kolons (gelijk ik die deelen onafhankelijk van de maat, noeme) en beproeve of die kolons zoo wel op zich zelve de vereischte melodie hebben als met elkander eene vereenigde melodie vormen, waar het hart, in den stand van aandoening waarin 't zijn moet, zich in gevoelt en geniet. Dit was onzen vaderen het beginsel der versificatie, dit was hunne proef en deze is de ware. En dit, dit wel waar te nemen, is in lange en korte verzen even zeer waar, even onontbeerlijk voor dichter en lezer.

» Niet dat deze kolons juist wederom elk op zich zelven een vers van gelijke soort behoeven te maken. Integendeel, VONDELS kolons zijn volmaakt goed als hij zegt:

En vat hem bij den baard met de eene —
Met den degen gereet in de andre hand, —
Bebloet en bloot. —
Nu stegen de nonnen op. —

» De stuiting der lange syllaben zelve in dit *bloot*, *nu* en *stegen*, zoo men recht drukt op dit *nu*, is meesterlijk. Stel dat de hemistiche *bebloed* en *bloot* onmiddelijk met *de nonnen* achtervolgd wierd, daar lag de geheele kunst dezer gansche tirade in duigen.

» Niet minder zijn de anapæstus en de dactylen, die hier dus in den tweeden en vierden dezer kolons ontstaan, voortreffelijk aangebracht, en een heerlijk uitwerksel van de slepende regels in onze jambische verzen in 't overloopen."

§ 2. *Bedenkingen tegen den Alexandrijn. — Nadere beschouwing van denzelven.*

Wij hebben gezien dat het rijm zich staande heeft gehouden tegen de meer dan eens vernieuwde aanvallen van

zulken, die er zich volstrekt vijandig tegen betoonden. Men heeft er juist daardoor beter, diepzinniger de voor- en nadeelen van leeren nagaan, en ten slotte, met BILDERDIJK, in meer dan een geval dat rijm voor het beste gehouden dat het minst gehoord wordt, vooral dan als het de waardigheid van 't vers te kort zoude doen. Die opstand tegen het rijm heeft dus op deszelfs theorie invloed gehad, en, zelfs zonder kunstgemis, 't leeren ontbeeren.

Even stelselmatig is 't toegegaan met den afkeer, dien sommigen tegen den Alexandrijn aan den dag gelegd hebben. De klachten dagteekenen niet van gisteren, ook bij de Franschen: » Die stijlverscheidenheid, die de strengste beoordeelaars in BOILEAU bewonderen, zegt L. RACINE, belet niet dat zij onze alexandrijnen van eene vervelende eentoonigheid beschuldigen. Het is de schuld onzer dichters niet, zeggen zij, maar onzer dichtkunst: hare eenvormigheid in de maat, in 't halfvers en 't rijm, zijn oorzaak dat men er de lezing niet lange van kan uithouden. » Wellicht was 't die reden, welke LAFONTAINE bewoog om zijn dichtstukjen op den *Quinquina*, in twee zeer korte zangen verdeeld, in eene vrije versmaat te schrijven, omdat, volgens hem

Dans nos chants les plus courts on trouve un long ennui.

VOLTAIRE klaagde er meermaals over, en zeide in eene vertelling, waarvan hij drie onderscheidene deelen in verzen van verschillende lengte kleedde:

L'Alexandrin est beau, mais parfois ennuyeux.

De Duitschers schijnen nooit een recht begrip van dit vers gehad te hebben: wij bewijzen elders dat OPITZ, die met den Catsiaanschen HEINS zoo hoog liep, opvolgers gehad heeft; even als CATS die in Vlaanderen had, welke zonder adem en ziel, niets gemakkelijker vonden dan zulke in vaste vormen gegotene verzen en rijmen na te bootsen.

Zoo dikwerf de poëzy in ons vaderland ontwaakt is, heeft zij evenzeer krachtig tegen allen dwang des versbouws als tegen 't gemak van eentoonige verzen te rijmelen, zich verheven. Bij dien laatsten stormloop stond noodwendig de Alexandrijn op den voorgrond, als dat vers hetwelk door

zijn hoofdzakelijk iambischen gang, door zijn eenledig halfvers, door zijn veelal geregeld afwisselend dubbel mannelijk en vrouwelijk rijm, boven alle andere versmaten verscheidenheid inroept.

Bilderdijk, Lulofs en anderen, die men zeker niet kan te laste leggen, aan den Alexandrijn met te weinig liefde geofferd te hebben, erkenden gereedelijk 't gebrek daar die versmaat naar overhelt; wat Kinker, de groote versbouwkundige *in de gewoone maat*, er van zegt, zien wij straks.

Vlaanderen, of wil men vlaamsch België, waar de vroeger door Holland overgeplante letterboom thans vruchten wil dragen, is mede met zijn *veto* en *placet* in 't prosodieperk getreden.

» Waarom die eeuwige Alexandrijnen?" had eenig neoprosodist aan den dichter Blieck van Wervick geschreven, die Bilderdijks trant en wijze van zeggen en zien t' eener tijde schijnt overgenomen te hebben. De verbilderdijkte vond goed zijn antwoord niet geheel en al in heldenverzen voor te dragen, maar die wat lyrisch te temperen. Dit was niet gansch handelen naar 't voorbeeld des wijsgeers, die, om een ontkenner van de beweging te overtuigen, eenvoudig voortstapte.

U, fiere versmonarch, zoo lang ten troon gezeten,
U ook versmaedt onze eeuw. Gy ligt in 't stof versmeten,
Als een verwelkte bloem,
Gy ondergaet het lot der luisterlyke kruinen
Van de oude maetschappy, begraven in de puinen
Van haer verwoesten roem.

En wat vervult uw plaets? De zwier van weidscher vederen -
Meer toon- en redepracht - volmaekter maetgelederen?
Neen, de eeuw van woest gedrang,
Die 't licht trekt van omlaeg, niet van de luchtgewelven,
Die in den modder wroet om modder op te delven,
Bemint geen hemelzang.

Deze redeneringen zijn alles behalve juist, en men ziet dat de lyrieker, door zijne begeestering weggesleept, het

meer dan nutteloos geoordeeld heeft zich op 't ware standpunt des vraagstuks te plaatsen. Is dit vers al dan niet uit den stronk der taal zelve gesproten, of er op ingeënt? Kan het aanwinnen door een zorgvuldigen kweek? Kan er naast dit een ander, meer germaansch, meer oorspronkelijk nederduitsch zich opheffen en rijke vruchten voortbrengen? — Wij schrijven liefst, ter eere van den vlaamschen dichter, niet verder van hem af. Na gezegd te hebben, dat » de heldenbard (?) door een plompen ezelpoot teruggesmeten wordt", voegt de ridderlijke kampioen voor de heldhaftige schoone er ten slotte bij:

O drieste en domme waen, zoo schendig als verwaten!
Maar lyd dien lagen hoon van nietige onderzaten,
O vorst van 't verzendom.
Laet, laet hun onbeschaemd uw kroon en scepter dragen.
Vergaen zal hun gezag gelijk de dolle vlagen
Van 't windrig eeuwgebrom.

O roem van BILDERDIJK, ANTONIDES en VONDEL,
Sier voor de laatste maal een vlaamschen letterbondel,
Tot een gewenschter tyd,
Tot een geslacht ontsta, verwaardigd u te vieren.
Verlieze u de eeuw, o zaad der prachtigste eerlaurieren
En barst' zy dan van spyt (1)!

Men ziet het:

Sunt versus inopes rerum, nugaeque canorae.

Verzen die luid schreeuwen, maar weinig zeggen, gelijk Vader VONDEL, de hier ter bevestiging ingeroepene, zeide.

DAUTZENBERG nam de taak des antwoords op zich. Minder der poëtische tale dan zijn voorganger machtig, maar daarentegen, als geboren Limburger, in het duitsche en de duitsche prosodie-studien ingewijd, geeft hij, zoo als onze Bilderdijker, geen mande met veeren, gelijk men eertijds zeide, aan zijnen lezer. Hij neemt tot motto de

(1) *Nederduitsch letterkundig Jaarboekje;* Gent 1850, blz. 8.

woorden van GOYER-LINGAET: *l'art est pétrifié quand il ne change plus.*

Een dichter zijt ge mij en groot en schrander,
Al mist ge soms bij uwe onfeilbaarheid.
Uit Lilliput kom ik, uw tegenstander,
En bied u heusch dit nederig bescheid.

Mij dunkt, ik ben geen slechte vaderlander,
Schoon ook mijn vers wat minder zich verbreidt.
Ik zie in u een tweeden ALEXANDER,
Schoon ik, een dwerg, met korte wapens pleit.

Verpletter vrij des ongelooves wormen,
Maer wil me niet als ketter woest bestormen,
Al deel ik in een punt niet uw gevoel.

De waerheid schat ik boven 's leeraers stoel.
Ik ken en min als gij de schoone vormen;
Alexandrijn, ge zijt wat stijf en koel!

Vervolgens, na van de eentoonigheid des Alexandrijns, op vreemden grond geboren, gerept te hebben, sluit de schrijver zijn gedicht, uit twee sonnetten samengesteld, aldus:

Gewaeg van 't voorgeslacht ons, bid ik, nimmer:
De oud-dietsche kunst ontkent uw los getimmer;
Getuige des zoo menig reuzensticht!

Blinkt *Reinaert* niet voor uw verrukt gezicht?
Kent gij een werk dat stouter is of slimmer?
Is ook *de Vos* alexandrijnsch gedicht? (1)

Het is met dien versbouw even als met elke taal gelegen: ook van een weerbarstig taal-speeltuig weet het genie partij te trekken. Wij zagen hoe zelfs de fransche poëzy eene versmaat, die haar zoo eigen is dat zij zich veroordeeld ziet daarin *uitsluitend* hare helden te bezingen, heeft gepoogd buigzamer te maken. Zoo waar is 't dat goeddeels

(1) *Gedichten* 1850, blz. 137.

de aanmerkingen tegen 't fransch alexandrijnsche vers in 't midden gebracht, ook tegen 't onze of 't bij ons overgenome zesvoetig vers geldig zijn.

Voltaire heeft op meer dan eene plaats de fransche taal eene trotsche bedelares genoemd *qui craignait qu'on lui fit l'aumône*: doch Voltaire heeft zijne taal verrijkt. Omkleeden wij dan ook met een zoo veel mogelijk bevallig kunstkleed het Heldenvers, dat zoo weinig helden heeft onsterfelijk gemaakt, indien wij meenen 't te moeten gebruiken.

Een kampioen, die met de alexandrijnsche verzen dweept, (want men dweept met het oude zoo wel als met het nieuwe) zou kunnen uitroepen:

Van waar dit schor gekwaak, den rijmelaren poel
Ontstegen, spijt de bron van 't innige gevoel
Dat uit den boezem vloeit of stroomt, met heldenstoutheid
Den heldenstap weêrgeeft der zangerige aloudheid
In 't breed hexameter, en vol bezieling bruist,
Of zachte toonen zingt en murmlend henenruist.
Van waar Alexandrijn (door Vondel uitgeschaterd,
Wanneer de zegetoon in forsche klanken klatert,
Of als de groote bard der wraak van d' Oppergod
Tot in den afgrond 't opgesteigerd Englenrot
Neêrbliksemt) zeg, van waar uw val zoo deerlijk? Kunstlied
Dat, schoon den vreemde ontleend, zijn eigen schoon vol gunst biedt
Der nederlandsche luit en, vader Rijn gelijk,
In kunstverwisling door zijn kronkelplooien rijk,
Verkwijnt ten vliet! — Wat hand wil u, het hoofd met bloemen
En lauwren opgecierd, tot diep vergeten doemen
En kraeit uw weidschen trant en toonverscheidenheid,
Zoo overweeldrig in uw rhythmusmajesteit,
Voor arm, eentoonig uit, den neokunstenaren
Ten eeuwigdurenden geratel van de snaren?
Neen, in verplassing van den dichterlijken vloed
Mild — ja, oneindig mild, ontvonkt van heilgen gloed
Der heldenpoëzy, kunt gij de Bilderdijken
Bezielen en hun lied met d' echten greep verrijken.

Men kan niet ontkennen in dit *thême à double façon* dat de Alexandrijn, althans onvermengd (doch niet zoo als

in den Lierzang of in den Dithyramb, waar hij dient om kleiner verzen te doen uitkomen), sedert eenigen tijd minder gebruikt wordt. Een bewijs: in de *laatste gedichten* van TOLLENS komt hij niet voor; in zijne bundels van vroegeren tijd kwam hij veel voor.

Wij spraken reeds over KINKER in dit kapittel: hij *poogde* niet alleen de metrische kunst der Grieken en Romeinen na te bootsen, maar ook de gewoone, en door haar gemakkelijke beoefening-zelve verloopen versmaat hooger op te voeren. In eene voorrede zijner gedichten heeft hij ons deswege aanmerkingen nagelaten die den Alexandrijn hoofdzakelijk betreffen, en door hen die voor en tegen 't zelve 't harnas hebben aangetrokken, verdienen overwogen te worden. Dit gedeelte eener voorrede is te belangrijk dan dat wij het hier niet zouden inlasschen:

» Onze meer eentoonige, zwaar kadancerende en minder beweeglijke versmaten dan die der ouden (vooral wanneer men de verscheidenheid en verwisseling der verssneden waarvoor zij vatbaar zijn, veronachtzaamt) zijn weinig geschikt om de schoonheden hunner poëzy, in zoo verre deze daarvan afhangen, na te bootsen. Onze maten zijn meestal van eene jambische soort ⏓ | —⏑—— | enz. of van eene trochaïsche beweging —⏑—— | —⏑—— | enz., doch zoo, dat er de vier- of meergrepige voet der ouden, maar in twee deelen gesplitst, in gehoord wordt, dat is: zij bestaan uit halfvoeten van twee syllaben met of zonder voorslag, waarbij geen dactylische of anapæstische maatverdeeling geduld wordt. Zeldzamer bestaan zij uit voeten van drie grepen, doch waarin de klemtoon genoegzaam alleen over de kortheid of lengte beslist. De eentoonigheid welke daaruit geboren wordt, is door de vrije en stoute versificatie van VONDEL, en die hem daarin volgen, voor een groot gedeelte weggenomen; echter niet zoo geheel als noodig zijn zou om met den muzikalischen rijkdom der ouden in dit opzigt te kunnen wedijveren; en er zijn er niet weinige, welken, schoon zij voor het overige zeer hoog met VONDEL loopen, dit kunstmatig overschrijden der middenrust (bijvoorbeeld in de alexandrijnsche verzen) en van het eene vers in het andere, nog niet bevallen kan.

» En echter, hoe meer de stof van een dichtstuk eene ongezochte, maar niettemin gevoelige schildering der denkbeelden door den klank of het uiten van zweemende en vlugtige bijgedachten door middel van de melodie der spraak, noodig heeft, hoe meer men ook eene vrijere en meer verscheidenheid toelatende versmaat in onzen gebonden stijl behoeven zal.

» Ons rijm is zekerlijk eene groote vergoeding voor hetgeen wij aan eigenlijke metrische kunst, immers tot nog toe, missen; maar de eentoonigheid der klankvallen wordt er niet minder door. Integendeel, het rijm doet de gelijkvloeijendheid der halfverzen (*hemistiches*) of andere hoofdrusten nog duidelijker opmerken. Gottscheds theorie van het alexandrijnsche vers, waarin hij de fransche versificatie voor zoo ver de middenrust betreft, met gestrengheid vorderde, zonder er de fransche [klank-] vrijheid die er de stijfheid aan ontneemt in toe te laten, is oorzaak geweest dat men dit aldus in tweeën geknipte vers uit den hoogeren dichtstijl der Duitschers verbannen en alleen voor puntdichten, grafschriften en tweeregelige versjes heeft willen behouden. Een gebrekkig hexameter kwam er voor in de plaats.

» Schoon het zeker een aanwinst voor ons zou zijn, wanneer het rhythmus en metrum der ouden in onze dichtkunst konden worden ingevoerd, zal ik echter gaarne toestemmen dat het nog beter is het alexandrijnsche vers, zelfs in heldendichten, treurspelen en uitgebreide leerdichten te behouden, dan deze maat door een heroïcus te doen vervangen, waarin de duur der lettergrepen alleen door den klemtoon aangewezen wordt (1); doch dan leere men, ten minste, het alexandrijnsche vers regt kennen en aan het gehoor toetsen.

» Het metrische *recitatief* dezer maat bestaat niet uit twee met elkander verbonden verzen, waarvan elk deze (⏑ | –″ ⏑ — — | –″) of, wanneer het den regel slepend eindigt, deze (⏑ | –″ ⏑ — — | –″ ⏑) beweging hooren doet; maar het stelt wanneer het in de strengste maatver-

(1) Men weet, hoe ongelukkig ondertusschen de proeven van Kinkers metrisch stelsel, al werd zijne Prosodia bekroond, zijn uitgevallen.

deeling genomen wordt, deze aaneengeschakelde klankleiding voor:

⏑̄ | ″–⏑–– | ″–⏑–– | ″–⏑– –⏑––

Gelijk in het volgende vers, b. v.

Zijn | grootste veldheer | voerde 't magtigst | leger aan.

» Welke op den duur, al te regelmatige tijdverdeeling van het trimeter zeer vele afwijkingen toelaat, waarvan de volgende, welke het vers door twee zeer gevoelige rusten, in drie krachtige afdeelingen splitst, zekerlijk het meest geschikt is voor hartstogtelijke gevoels-uitingen, te weten:

Gedurig zweeft | zijn beeldtenis | mij voor het oog.

of met nog meer nadruk op elke vierde lettergreep, afgewisseld door een choriambus (—⏑⏑—) in de tweede afdeeling, dus:

Zijn norsche blik | zoekt en vervolgt | mij overal.

» Eene zeer gevoelige rust op de helft van het vers, gelijk de zangerige CATS deze overal hooren doet, is, onder alle deze afwijkingen, de krachtelooste aller maatverdeelingen van het alexandrijnsche vers; vooral wanneer de jambus gelijk in dit schema

⏑ – ⏑ – ⏑ ″– ‖ ⏑ – ⏑ – ⏑ ″–

door geen spondeus gevolgd is, of de dubbelde voet van het trimeter in zijne vier lettergrepen altijd denzelfden klankval hooren doet; b. v. in deze verzen:

Gij siet in dezen ring // den witten Armelijn
Genegen uytten aert // om niet besmet te zijn....

» De minste afwijking van den nadruk, welke in den Catsiaanschen dreun op de zesde greep valt, moest deze al te eentoonige $^6/_8$ maat, ook met het behoud van eene flaauwe middencæsuur allengs in eene meer zaamgekoppelde en tot een geheel verbonden $^3/_4$ maat doen overgaan.

» Dit is zij, vooral in de verzen van VONDEL, waarin

schoon ook meestal de zesde lettergreep de laatste of eenigste van een woord is, deze echter zelden met die gevoelige rust of cadanserenden nadruk gepaard gaat welke de Catsiaansche versmaat kenschetst; daar integendeel, in de meeste zijner verzen, de syllabe, welke de tweede verssnede kenschetst, deze rust afbreekt, door zich niet aan de voorgaande, maar aan de volgende woorden te verbinden. Het oor eenmaal aan deze beweging gewoon, ondervindt dan ook in die enkele gevallen waarin de middenrust gehoord wordt, eene gehoor-streelende afwijking van de doorgaande maatverdeeling, welke, wanneer daarbij deze middenrust tevens met het einde van eenen volzin invalt, eene meer dan gewoone kracht aan de versificatie bijzet. Gelijk, b. v., in de volgende verzen uit de *Herscheppinge* van Ovidius, waarin de telkens verwisselde verssneden, bij het overschrijden der verzen en het veronachtzamen der middenrusten, de alexandrijnsche maat meer naar het *trimeter* der ouden, dan naar het *senarius* van Cats doen zweemen:

Terwijl was Chiron, / mensch en paert, / gedient en blijde
Met zulk een voesterkint / van goddelijk geslacht, /
En door deze eer, / gemengd met moeite, / in zijne kracht.
Hier kwam de dochter / des Centauwers by, / wiens oogen
Bekoorlijk flónkerdĕn, / wiens blonde vlechten vlogen
Om hals en schouders heen. / De vader teelt dit kint
By eene vlietmaegd / vă̆n Chăriklo, / waert bemint,
Die aen den oever / vă̆n dĕn vliet / in kraem gelegen /
Haer noemde Ociroë."

Eene moeilijkheid biedt zich in de getelde syllaben-maat aan bij 't gebruiken van woorden, samengesteld uit — ´ ◡, die de iambisten volstrekt moeten verwerpen. Over 't algemeen plaatst men die in 't begin van 't vers of halfvers. De voorbeelden er van biedt Antonides stroomgedicht in aantal; doch ook nemen dergelijke *antibachii* (zwaarvallen), door eene naburige zware syllabe ondersteund, wel den zetel van een anderen voet in.

In Spiegels omgewerkten *Hartspiegel* door Bilderdijk, IIde zang, staat dus:

Wat wondre omschepping van vergaan en weêr herleven.

De spondeussen plaatst men natuurlijk volgens dat zij als dalende of klimmende voorkomen: Hiertegen druischt het halfvers van FEITH in. . . .

. . . . ijskoud te rugge treedt,

doch waar 't woord: ijskoud hier optreedt, is die klemverrukking nagenoeg onmerkbaar.

Ontwerp ziet in zijn meervoud den klemtoon niet omkeeren, b. v.:

Een woedend ongeval slaat alle ontwerpen neder.

Blijkbaar is dus het strenge iambismus onzer alexandrijnen een droom der onwetendheid, tegen welken VAN ALPHEN reeds lang te velde trok, onder wiens banier wij hier gaarne strijden (1). Dat ook de spondeus in de vijf eerste voeten en de pyrrichius in den 2den, 3den, 4den en 5den voet, zonder kwetsing des gehoors gebruikt worden, blijkt uit de volgende voorbeelden:

In den 2den en 3den voet (uit VONDELS *Palamedes*):

Het las/teren / wint velt.

Door d' on/derkrui/pingen / en list van PALAMEDES.

In den 4den, doch zeldzaam (uit POOTS *Ged.*, I, 51):

By 't los verhael van suffende chronyken.

maar zoo veel te meer in den 5den voet (mede uit den *Palamedes*):

De weerelt lijdt geensins twee schit/teren/de zonnen.

Dit heeft mede in kortere voetmaten plaats, zoo als men uit eene enkele bladzijde van POOT kan nagaan:

De kreu/pel en / zyn rot.
Pronkpa/rel der / Godinnen.
Krijgstrom/len en / trompetten.

Laat ons nu hetzelfde met opzicht tot den spondeus aantoonen. Deze wordt zeer dikwijls bij den aanslag van 't vers in den 1sten voet gebruikt:

Zwygt re/kels, luistert: sus!

Palamedes.

(1) Inleiding der *Dichtk. Verhandelingen*, blz. LXXXVIII.

Zoo ook met de onscheidbare voorzetsels:

Rondtasten naar een pad in deze onmeetlijkheid.
TOLLENS, *Nova-Zembla.*

In den 2den voet (*Palamedes*):

Doch dick / schynt ruim / in 't eerst.

In den 3den (VONDEL):

Ja, 't klooster heeft / dien vloek / den lantsheer voorgeschreven.

In den 4den:

Doch dick schynt ruim in 't eerst / 't geen scherp / valt in 't voltrekken.

In den 5den (uit den *Gijsbrecht van Aemstel*):

De handen deerlijk wrong, het hair / trock uit haar hooft.

of wil men liever: trock uit haar hooft, waar *trok* als eene aangrijpende muzieknoot, ten koste der volgende verlengd, geldt, en aldus den geweldigen ruk voor 't oor afschildert.

In den 6den voet (uit hetzelfde Treurspel):

Het leger trekt vast in met duyzenden, een maght.

Waar de spondeus op de gevoeligste plaats van 't vers invallend, door zijn zwaarderen val, die macht schijnt saam te dringen.

Ook in DA COSTA *De Chaos en 't Licht:*

. . . . Van daar in heel de maatschappij
Als in den eaklen zoon van ADAM die wan/orden.

Men kan de voorgaande opmerkingen tot de volgende samentrekken:

Naar de grootste strengheid (waaraan geen dichter die weet welke schoonheden er dikwijls door welgekozen afwijkingen van 't gewoone iambische *schema* geboren worden, zich altijd met eene stijve naauwgezetheid zal verbinden) worden er in deze maat drie hoofd-klemtoonen, maar ook drie korte lettergrepen vereischt, bij welke het niet genoeg is dat er geen klemtoon op valle, maar die ook bovendien, met betrekking tot hunnen voorafgaanden greep, kort moeten zijn. Deze zijn de derde, zevende en elfde syllaben. Hierbij bemerke men dat de eerste, vijfde

en negende syllaben niet alleen lang mogen genomen worden, maar door hunnen meerderen nadruk de maatverdeeling duidelijker en gevoeliger voor het gehoor maken. Hij die zich hiervan overtuigen wil, merke het verschil van zoetvloeiendheid en welluidendheid in de twee volgende verzen van VONDEL op:

Zoo liep ik vast vooruit, de wreedaart achteraan.

En

Den voerman van 't gespan des lichts verdroot dees straf (1).

Dient er ook bewezen dat zulks mede in kortere voetmaten gebeurt? B. v.:

Het needrig hart / voert hy / naar boven.

Zoo mede in den trochaïschen versgang:

JUPI/TER hield / woud en akkers lang genoeg door koû benard.
HUIZINGA BAKKERS, *Lentezang*.

In dier voege dat men vele regels vindt, waarin niet minder pyrrichiën (⏑ ⏑) of spondeën dan iamben zijn.

Wellicht zou men verlangen dit ook in een voornaam werk bevestigd te zien, ook daar zulks tegen den regel schijnt aan te druischen, in BILDERDIJKS épos? welaan, slaan wij de uitgave van DA COSTA op, en geven wij zijne aanmerkingen weêr.

IIIde Zang, v. 259:

TOVOACH grijnslacht. » 'k Weet uw grootsche dienstbewijzen
(Herneemt hij): 's Afgronds rijk herdenkt ze met afgrijzen
En wellust.

---

(1) Dit ter wederlegging van hetgeen HESSELINK in zijne *Prosodia*, blz. 16, voordroeg, toen hij als algemeenen grondslag van den Alexandrijn opgaf het behoorlijk plaatsen van 't accent of klemtoon. Zie [KINKERS] recenseering van dit werk in het tijdschrift *den Schouwburg*, III, 1808, blz. 177.

De klemtoon blijft (niettegenstaande de plaatsing van het woord aan het slot van den regel, en welk een kreet ook dergelijke vrijheden deden opgaan bij de voorstanders, zoo ver die nog gevonden werden, van den zuiveren eentoonigen iambe in onze alexandrijnen) op de tweede lettergreep aldus: *met áfgrijzen.* De schijnbare wanklank lost zich dadelijk op meesterlijke wijze in den overgang tot den volgenden regel op: *met afgrijzen*; *En wellust.* En juist alzoo schildert hier ook de versbouw klanknabootsend het tegenstrijdig gevoel, dat de woorden uitdrukken, des te krachtiger af: *'s Afgronds rijk herdenkt uw diensten met áfgrijzen en wellust.*

Vde Zang, v. 301:

Nu was 't geen strijden meer van krijgren, geen slagorde,
Maar leeuw- en wolvenmoord in de overvallen horde
Van herders.

Het woord slagorde, mits het accent eenigzins verdeeld worde uitgesproken, tusschen de eerste en tweede lettergreep, maakt hier een goed effect voor de versmaat aan het slot.

IIde Zang, v. 286:

Gij zaagt de helft der aard door hun geweld veroveren;
Wat *weérstond*, neêrgeveld, verdreven of vergaan.

Het woord heeft anders den klemtoon op de tweede syllabe, doch hier was eigenlijk de meening *weer bood.*

IIde Zang, v. 542:

Waar hooger zonnen, van heur warelden omvangen,
Uitschittren, en met die in 't perkloos ijdel hangen.

Uitschittren, met den klem op de eerste lettergreep, drukt zeer juist de tinteling van het sterrengeflikker dier hooggeplaatste zonnen uit.

De studie van dit werk, zoo als zij door den leerling van Bilderdijk wordt voorgedragen, biedt een aantal opmerkingen aan omtrent de kunstmátigheid van 't alexandrijnsche vers.

En wel over de verdeeling der colons de volgende.

IIde Zang, v. 139:

Wy spannen 't lichaam uit, en schenken lucht en licht
Een' doorgang, die 't verbergt voor aangreep en gezicht:
Of doen het, meer verdikt door stoflijk samentrekken,
En weêr biên aan 't gevoel, en 't oog ten voorwerp strekken,
Gelijk ik thands aan u my aanbiê, schoone Maagd.

En wat verder, v. 171:

Hy stierf. Ik zag het zand zijn zielloos rif bedekken.
'k Zag zes geslachten na hem opstaan, en vergaan.

Wederom eene meesterlijke versverdeeling ter uitdrukking van den spoed en afloop der eeuwen: *'k Zag zes geslachten na hem opstaan / en vergaan.*

Vde Zang, v. 117:

Zy vlieden. Velen, door de reuzenknots verslagen,
Bedekken de aarde met hun lichaam. Meer op jagen
Dan oorlog afgericht, beeft hier dezelfde hand,
Die op 't gediert des velds geen boogpees vruchtloos spant.

Sprekend is hier de versificatie in de twee eerste versregelen. Die lange verskolommen: *door de reuzenknots verslagen — bedekken de aarde met hun lichaam*, drukken zeer eigenaardig de lengte dier lichamen uit, waardoor de grond bij het vallen der strijders als gemeten wordt (1).

Zelfde Zang, v. 313:

Zij werpen 't wapen weg, en grijpen met de handen
De jagers bij de keel, of zetten heete tanden
In 's vijands spieren, dien hun woeste kop rammeit,
En neêrploft, dan vertrapt in dolle grimmigheid,
Of woedend opscheurt met gekromde nagelspitsen,
Meer scherp en meer gepunt dan Segols jaagrenflitsen,
Waarvan hun eigen borst de doodkwetsuur ontfangt,
Terwijl 't gedrochtlijk lijf zijn overwonn'ling prangt
En d' adem uitperst of den gorgel breekt. — De Koning
Alleen, ontzachlijk, staat in schrikbre machtvertooning,
Met d' opgeheven bijl, in 't midden van een wal
Gesneuvelden, gelijk een hooge ceder, pal.

---

(1) Dergelijke uitwerking vindt men ook in de v. 387—389 van den Isten zang.

Ontzachlijk van leven, kracht en beweging is geheel de beschrijving van deze worsteling en algemeene verwarring, waaruit men ten slotte alleen den groothartigen Koning het hoofd ziet omhoog houden, en door zijne verheven gestalte, opgeheven heirbijl en machtige stem de overwinning aan zijne zijde vestigen. Schooner regels, dan waarmede de Dichter op deze wijze aan den verschrikkelijken strijd een einde maakt, levert wellicht het gansche fragment niet op. Men lette vooral op de meesterlijke sneden in den versbouw: *De Koning-alleen / ontzachlijk / staat in schrikbre machtvertooning / Met d' opgeheven bijl / in 't midden van een wal Gesneuvelden / gelijk een hooge ceder / pal.* Elk dezer verskolommen is als het ware een bliksem, die het hoofd der vijanden verplet.

Andere plaatsen biedt dit Epos in ruime mate aan, waarin de versbouw met den woordenklank wedijvert:

IIIde Zang, v. 537:

Het lot der aard hangt aan mijn wenken. 'k Leef voor haar,
En ken geen laffe min bij 't dringend krijgsgevaar.

Men merke op, hoe de zaak zoo door den klank als door de keus der woorden en geheel den bouw van het vers treffend uitgedrukt wordt.

Vde Zang, v. 183:

Hij stampt, ziet driewerf om, en vliegt zijn bende voor;
Zij volgt hem en men streeft den afstand buldrend door.

Men lette op de uitnemende werking van dat *buldren*, juist op deze plaats van den regel: *Zij volgt hem / en men streeft den afstand / buldrend / door.*

Da Costa's aanmerking herinnert ons aan Boileau's vers, daar hij van Malherbe getuigt, dat deze

D'un mot mis à sa place enseigna le pouvoir.

Thans eene schoonheid van een anderen aart.

IIde Zang, v. 268:

Het Eden, 't Englendom, de Hemel, God, verdween.

Meesterlijk wordt de opklimming door den zich telkens versterkenden toon, en de eigenaardige verdeeling van den regel, als op muzyk gebracht: Het Eden / *'t Englendom* / DE HEMEL / GOD /, en daarop, met een ontzachelijken val in den laatsten voet: *verdween.*

Omgekeerd van dien val in 't voorgaande vers staat het volgende vers (263) des IVden Zangs in den aanvang stil:

Hij staat. Zijn gloeiend oog ontzet den moed der reuzen.
Zij deinzen. Maar een steen, die 't hoofd hem dacht te kneuzen, — enz.

Krachtvol door de kortheid der uitdrukking en de plaatsing is de eerste voet van den regel. Niet zonder effect komt in den volgenden regel vlak daartegen over: *Zij deinzen.*

Gang en snede en melody onderscheiden een aantal andere verzen en plaatsen.

Iste Zang, v. 447:

Helaas, de onnoosle zucht om andren kommer, wreeder
Dan kinderlijke smart om oudren dood, hoe teder!

Men lette op de kunst- en zielvolle gang en snede dezer verzen, vooral op de smelting van 't eene in 't andere vers: *wreeder Dan kinderlijke smart;* en het schoone slot van dezen laatste: *hoe teder!*

IIde Zang, v. 355:

Het maanlicht scheen, als thands,
In statelijke pracht aan de onbewolkte trans,
Maar half bezwemen naar het Oosten.

IIIde Zang:

Helaas, geen leger meer,
Maar overblijfsel van 't nog gistren schrikbaar heir.

Men lette tot in de bijzonderheden op het altijd zangerige en volle van 's Dichters versmaat, en hier bepaaldelijk op de *nuances* der heele- halve- en vierdedeels-toonteekens:

'' ' — ◡ — ◡ ◡ ◡ ⊥ '' ◡ —
Maar / overblijfsel van 't nog gistren / schrikbaar heir.

Men weet wat partij Bilderdijk dikwijls van de, wat kwistig door hem gebruikte, koppelwoorden heeft weten te trekken, hoe keurig hij derzelver rhythmische melody wist aan te wenden: de dichter, getuigt Da Costa, heeft van die eigenschap een stout en onbekrompen, maar tevens kiesch en smaakvol gebruik gemaakt. Hem daarin navolgende, waar 't past, raadplege men toch vooral bij dergelijke woordvorming een fijn en geoefend oor.

Voorbeelden hiervan zijn in den Isten Zang, v. 54:

Men zegt, een Engel stortte, op 't uitgesproken woord,
Een hemeldaauwdrop op zijn voorhoofd, die het teeken
Des bloedvleks, als een schim bij d' ochtend, deed verbleeken,
En 't uitgewischt had, had aan 't wraakgeschrei der aard
De vloek zijns vaders zich, bij 't misdrijf, niet gespaard.

In hemeldaauwdrop valt de klemtoon op daauw; dus:

Een hemeldaauwdrop op zyn voorhoofd,

schilderachtig ter uitdrukking van het nederzijgen van den droppel (1).

Achter welke opmerking, men aantreft: Ongemeen is hier, mits behoorlijk uitgesproken het effect van dit dubbele *had*, het eene toonloos, het tweede lang:

En 't uitgewischt had, had aan 't wraakgeschrei der aard, — enz.

om uit te drukken den strijd en botsing, als ware het, tusschen de poging ter uitwissching van het vloekmerk door den hemelschen Engel, en den vloek van een verbolgen vader.

---

(1) Zie mede in denzelfden zang, v. 435:

Maar wie ontbreekt hier bij uw avondfeestvermaken.

Waarin men, met da Costa, de fijne tinten der toonteekens met juistheid onderscheide in de schoone samenstelling:

avondfeestvermaken.

Nagenoeg gelijkaardig is de aanmerking op 't v. 386 van den IIIden Zang:

> Ik, neêrgebukt van rouw,
> Blijf aan mijn broeder, aan mijn broederplicht getrouw.

De klemtoon in het woord broeder*plicht* wordt hier toch vooral op de laatste lettergreep gelegd.

Wij hebben gedacht, dat een uittreksel van dergelijke studien op het Bilderdijksche epos-alexandrijn er 't best de regels van zou laten doorstralen, regels wier toepassing en wijziging zich in het oneindige, naar 't genie des dichters, vermenigvuldigt en die versbouwkunst voortbrengt, waarin men, zoo als BILDERDIJK zelf getuigt, nooit volleerd is.

Wij hebben de aanvallen tegen die verssoort gezien, en gelooven dat zij die ze waagden de zaak eenzijdig beschouwd hebben, en met den oneindigen rijkdom dier maat, door meesterlijke handen gekneed, niet geheel bekend waren. Ook tot zulken rechteren behooren de Duitschers. Doch hoe vele kundige heldenvers-dichters hebben wij in Holland over de moeilijkheid om er de eentoonigheid *uit* te *bezweeren* niet hooren klagen! De dichter van den *Ondergang der eerste wareld* zelf bekende, dat hij langs dien kant zich wel eens mishaagde, en dat men door veel verzen te schrijven eene hebbelijkheid bekwam om alles ronduit in een enkel vers uit te drukken: iets waarbij alleen zinspreukige gezegden kunnen winnen.

Uit dien hoofde schijnt zelfs DA COSTA eene schrede verder dan zijn meester te willen gaan, die 't minstgehoorde rijm voor 't beste hield (eene spreuk wier rechtmatige toepassing geldend kan zijn). Zoo als vroeger aarzelt DA COSTA ook thans niet om onbeduidende woordekens als *van*, *of* en dergelijke tot rijmklank aan te wenden:

B. v. in zijn laatste gedicht *De Chaos en het Licht*, (1850) blz. 36:

> Ziedaar dan — de eeuwen door van mensch- en volkshistorie —
> Met hoe veel glansen ook van allerhande glorie
> Omwoeld — die éëne kwaal in talloosheden *van*
> Verschijnslen, beide mensch en menschlijkheid ten ban.

En wat vroeger:

'tIs de onverzaakte trek bij alle stervelingen,
Naar onafhanklijkheid van die ons schiep te dingen,
En met of zonder God, ons zelven, hoe 't ook zij,
Ten God te zijn. Van daar, in heel de maatschappij
Als in den enklen zoon van Adam die wanorden,
Die tegenstrijdigheên steeds strijdiger geworden,
Naar dat het menschlijk kroost zich veroneindigde *of*
Ontwikkelde over de aard: Onkennis ruw en grof
Of, in verfijnder vorm, nog schuldiger onteering
Van de Almacht, van zijn wet, en wezen en regeering,
Bij 't beeld, het maaksel van zijn geest. Geschiedenis
Der volken, daag, daag op!

Zeker, vordert poëzy, in een wijsgeerigen vorm gegoten, vooral eene kunstig uit- en doorgezette verscheidenheid; wij meenen evenwel dergelijke eindrijmen, tenzij in sommige effectvolle uitzonderingen, niet goed te mogen keuren. Verzen, die zonder den volzin of de zinsnede te sluiten niet met een naam- of werkwoord eindigen, maar met dergelijke niets beteekenende woordjens, gaan bijkans altijd aan zekere lamheid mank.

Wij zeiden, buiten enkele effectvolle uitzonderingen: DA COSTA's meester zingt in den 2den zang van zijn epos, v. 95:

'tWas of ons Paradijs, al schuddende op zijn grond,
Verbrijzelde op de puin van 't lager wareldrond.
'tWas vuur, verterend vuur, met buldren, kraken, donderen,
Met rook en zwavelvlam, dat Eden af moest zonderen;
'tWas stikdamp; dien de hel van ondren opjoeg, om
Ten muur te strekken aan der zaalgen heiligdom (1).

Te recht zegt de Commentator dat die voorstelling van de afzondering tusschen het paradijs en het overige des aardbodems ontzachelijk is door woordenkeus en maatklank, terwijl de twee laatste verzen indrukmakend ineensmelten.

(1) Deze verzen zijn van vier andere voorafgegaan, met de rijmen *verstomd*, *gromt*, *hooren*, *chooren;* zoodat de *o*-klank hier in een tiental rijmen achtereen heerscht.

Die met ons begrip omtrent de bovenstaande afkeuring niet instemt, al ware hij een DA COSTA, bewijst ten minste dat het, niettegenstaande alle kunstmatige wendingen, dien ongermaanschen verze, krachtens 't zich opdringend iambusmus, aan toonverscheidenheid veelal schort. Wij komen er rond voor uit: wij behooren tot de voorvechters van den Alexandrijn niet. Doch men versta ons wel: wij willen dit getelde-syllabenvers niet, ten koste dergene die zich met vrijer syllabental bewegen, verdedigen: wij zien niet gaarne het Nevelingenvers van zijn vaderlandsch eerstgeboorterecht ten voordeele van den Alexandrijn verstoken, en den banbliksem des vooroordeels tegen de strengere metrische versmaat gericht. Wij zijn niet uitsluitend omdat onze gevoelens gematigd zijn. Hoe meer versbouwvormen, des te weelderiger, rijker, eigenaardiger poëzy.

Wie durft er ontkennen, dat een epos als 't Bilderdijksche volkomen geschikt, bekwaam is om 't alexandrijnsche vers zelfs aan Nederland te doen overleven? Maar ook, wie moet niet bekennen, dat het zeldzamer gebruik van den Alexandrijn thans onze dichtbundels kenmerkt, en ten voordeele van in Germanie bewaarde of met goed gevolg aangewende dichtvormen pleit?

§ 3. *De Cæsuur in de middenrust. — Dóórloop aldaar.*

Sommigen willen bij ons, dat men in de alexandrijnen nooit de maat in de middenrust late vallen, even gelijk dit bij de fransche kunstrechters verboden is: wellicht schrijven zij dit voor, omdat onze alexandrijnen van de fransche afstammen. Over het algemeen is dit voorschrift niet onbillijk; doch somtijds kan 't gepast zijn daarop geen acht te slaan.

LULOFS zong:

Waar is die Koning thans, die in zijn dronken waan
Sprak: » Ik zal diep in 't Noord, hoog boven zon en maan

Hoog boven 't maatloos ruim der gouden stargewesten,
Gelijk aan de eeuwge Goôn, mijn vorstenzetel vesten" ?
Ja, in den afgrond — in den afgrond zonk hij neêr;
Hij scheen een God — zijn ure sloeg: niets was hij meer.

Zeker, waar poëtisch gevoel heerscht, daar moet de phantasie der maat heerschen.

Men ziet, hier vooral in dien laatsten regel, ten gevolge van den trimetergang van 't vers, eene beweging, eene levendigheid, die met de afschildering van het voorstel overeenstemt. Doch die laatste regel is een *doorloopend* vers, dat is, een vers waarin een woord eensdeels in 't eerste, anderdeels in 't tweede halfvers komt. Deze gelukkige vrijheid is bijna met het nederduitsch *geagregeerd* alexandrijn geboren: in Hooft's *Geraerdt van Velsen*, waarin nog, even als in de middeleeuwsche spelen van sinnen, *Twist en Geweld* persoonlijk optreden, zegt de een tegen den andere:

'tZy ghy gegrepen aen wilt hebben 't fransche rijk,
. . . .
Oft tegens 't Kristen volk des Moors verbolgen krop;
Strandt tegens strandt, zee tegens zee, te maken op (1).

Bilderdijk, die zich niet ontzag van de hoogte zijns dichterlijken zetels tot den onderhoorigen stoel des philologischen commentators af te dalen, teekende daarop aan: » Schoone, schilderachtige regel, maar die misschien weinigen vinden zal om er 't schoone van te gevoelen, of er de uitspraak van te doen gelden. Dit moest men Punt hooren lezen om er door getroffen te worden (2)."

(1) Het Virgiliaansche: Litora litoribus contraria fluctibus undas (*Æn.* IV).

(2) » Een geoefend declamateur zal zelfs aan schijnbaar slechte verzen schoonheid weten bij te zetten: de declamatie doet een gedicht vijftig pro-cent rijzen of dalen. Hoe veel toch vermag niet de declamatie! Garrick (vertelt men) nam aan, louter het *a b c* zoo op te zeggen, dat er vrouwen de tranen bij uit de oogen zouden springen. En daarom ware het te wenschen, dat men, even als in muzykstukken, zoo ook in verzen, den min geoefenden lezer eenige wenken kon geven hoe hij te lezen had, in welk tempo namelijk, met welk een toon van stem, enz. Ik zou dan, b. v., boven de

Inderdaad, het is zeer fraai, in den alexandrijn twee Stemrusten te ontmoeten, de eene na den tweeden — de andere na den vierden voet: omdat aldus, bij gelijke tijdverdeeling, de gang van 't vers verlevendigd wordt, en er als 't ware drie stappen of bewegingen, in plaats van twee plaats grijpen, ook zonder doorlooping, b. v.:

Bedenk uw plicht: er is nog tijd. Uw ziele spreek'.

Doch ook zonder trimetersche beweging kan de regel ziel en leven ontfangen, als metrum en rhythmus, verre van samen- en in een te vloeien, samen in strijd *schijnen* te komen, zoodat eene metrisch-langere syllabe, gesteld daar waar regelmatig eene toonlooze moest staan, door die afwijking de aandacht inroept, en dat woord, doch zonder rhythmische verkrachting, als een beeld in een tafereel op den voorgrond doet komen, b. v.:

Zijn woeste blik *rolt*, en vervolgt mij overal.

Ook bij den aanslag van 't vers kan dit plaats grijpen: ik zelf heb aldus eene van VERBOECKHOVENS hoofdschilderijen nagemaald (*Vaderlandsche Poëzy*, D. III, blz. 23):

Natuer, o schoone maegd, die voor geen rimpel vreest,
Altoos zijt gij den Belg een minnares geweest.
VERBOECKHOVE is uw zoon: de schapershonden hijgen,
En 't witgewolde vee rust onder koele twijgen,
Of blaet, verzadigd van het klavergroen en kruid,
Of vlucht: een zwart orkaan brak 't gramme noorden uit,
En spreidde een wolkenfloers op de akelige kimmen.
Woest ijlt de ram het schaep vooruit, met angstig grimmen.
Ter veilge kooi drijft hen de bange herdersstaf,
En 't glinstrend regenvocht lekt van de planten af.

---

versregels, waarin VONDEL als krijgsdichter geprezen wordt, *Allegro vivace*, *forte* of zoo iets dergelijks plaatsen, en boven die over den kindermoord te Bethlehem, *Adagio lamentoso* of zoo iets; want gelijk toch de eerste telkens *crescendo*, ras, levendig, vurig, met eene hooge, luide, forsche stem gedeclameerd moeten worden, moeten de laatste zeer langzaam en slepend en met eenen somberen, doffen, lagen, weemoedigen stemtoon worden uitgesproken, *waarnaar ook de Cesuur van 't vers is ingerigt.*" LULOFS, over zijn gedicht ter eere van VONDEL in gedeeltelijk-rijmende decasyllaben opgesteld.

Doch de doorloopende alexandrijn levert niet bestendig een trimeterschen gang, en wordt veelal verscheidenheidshalve gebruikt: de Doorloop gebeurt veelal door middel van een adjectief met een voorzetsel samengesteld. FEITH (in 't *Graf*):

Een dorre wereld, ongevoelig voor uw smart.

Eene prepositie zelfs, vooral wanneer zij beweging uitdrukt, kan zeer gelukkig ten Doorloop dienen. HELMERS zingt:

Geen dijk bedwong den vloed, daar hij zijn bed ontzwollen,
Zijn breede baren over de akkers voort deed rollen.

Ook mag de Rust in een samengesteld substantief vallen, mits het tweede woord geen monosyllabum zij. Goed is:

De veldheer sticht zijn krijgstrofeën bij 't altaar;

minder goed, wanneer men trofeën tot een dissyllabum samentrekt, als:

De veldheer sticht zijn *krijgs*trofeên op 't oorlogsveld.

en onlijdelijk zoo dit laatste woorddeel eensyllabig is:

Die zege deed zijn *krijgs*roem 't aardrijk overklinken.

Daarenboven moeten werkwoord en voornaamwoord niet door die rust in hun samenhang verdeeld worden: tenzij er buitendien eene wezenlijke redeverdeeling plaats hebbe die het vers breekt; en dit zelfde geldt van de possessiven met hun naamwoord (1).

---

(1) BILDERDIJK, *Van de Versificatie in de Nieuwe taal- en dichtk. Verscheid.*, IIde deel. — » Samengestelde substantiva, als *onverstand* of *medgezel* (zegt hij mede) dulden 't vallen der rust in 't woord niet." KINKER, die in de *Beoordeeling van Bilderdijks Spraakleer*, 't daarin voorkomende hoofdstuk op de *Prosodie* onderzocht, merkt blz. 279 aan: » Ik zie niet wat de al of niet zamengesteldheid der woorden hier tot het wel of kwalijk klinken toe kan brengen. VONDEL en HOOFT dachten er anders over, en zij deden wel. Wanneer het gebrek van de middenrust slechts door eene rust op de vierde en achtste lettergreep vergoed wordt, is 't vers zelfs welluidender dan met de zwaarste middenrust."

Wij herhalen 't, de Middenrust, waardoor het vers in twee gelijke deelen wordt gedeeld, als zij niet al te sterk en afgebroken gehoord wordt, zet aan 't alexandrijnsch vers eene deftigheid bij, waardoor 't meer dan eenige andere gewoone dichtmaat, eene bijzondere geschiktheid verkrijgt, om ernstige zaken voor te dragen; doch al te streng genomen en met groote gevoeligheid voor het oor telkens herhaald, brengt deze rust, in plaats van eene gepaste welluidendheid, eene vervelende eentoonigheid te wege, die men in onze alexandrijnen niet genoeg vermijden kan (1).

§ 4. *Ineensmelting* (*Elisie*, *Synalæpha*).

In de middeleeuwen bezat de taal eene vloeiendheid die zij verloren heeft, en wel vooral in 't schrift, goeddeels door 't stijve afscheiden van zulke woorden, welke de gewoone minder oratorische spraak, als te samenhangend uitbrengt. Uit dien hoofde moet dan ook voortijds de ineensmelting der vokalen in zwang zijn geweest. Lang voor MAROT den Franschen dien regel der welluidendheid leerde eerbiedigen, werd hij veelal bij de ouden in acht genomen

Die *quade* Inghe, die hi hiet.

en dat, bestendig (volgens JONCKBLOET) wanneer eene toonlooze *e* in de tweede daling (of cæsuur, zoo als hij 't heeten wil) viel.

Aan 't vlaamsche spraak-eigen getrouw, elideerden zij mede als achter een woord met eene stomme *e* sluitend er een volgde, dat met een *h* begon; iets, dat sommige Antwerpsche dichters, zoo als VAN RIJSWIJCK en DE LAET, waar 't in het vers te pas kwam, hebben willen handhaven, maar dat enkel in verzen van gemeenzamen trant zoude te verdedigen zijn.

Had bij de Grieken *in 't algemeen* geene elisie, ten zij per apostrophe of afkapping, plaats, ook in de hoogduitsche poëzy heeft zich dat gebruik vastgezeteld.

---

(2) Zie KINKERS artikel in den *Schouwburg*, 1808, blz. 181.

Het al of niet waarnemen der Ineensmelting heeft in lateren tijde bij ons eenigsins gewankeld: trouwens CATS en de vlaamsche rijmschrijvers die hem volgden (waaronder wij met eere L. DE MEYER tellen), onderhielden niet altijd hare wet: VONDEL zelf niet (zie *Gijsbr. v. Aemstel*, v. 221).

VOLLENHOVE, die (eene taak den dichter van den *Kruistriomf* onwaardig) taalregelen en wat dies meer zij op rijm en maat bracht, meende nog in 1686 in zijne notulen die wetten te moeten herinneren » daar de leste en beste van de nederduitsche poëten dezen voet (dat is trant) in de dichtkunst alom hielden".

Men verwaarloost de Elisie achter de eerste rijmelooze helft van een voluit geschreven (doch in den grond dubbel) trochaïsch vers: BILDERDIJK zingt op den dood van een kind:

'k Moest mijn vaderland hervinden om te sterven op uw graf;
't Was uw doodkist, dierbaar wichtjen, dat dit vaderland mij gaf.
't Was uw doodkist! — Groote hemel! o vergeef eens vaders hart,
Wat het opwerp', wat het smore / in de wanhoop van zijn smart.

Het Nevelingenvers, waar de aaneengeschakelde trochaïsche verzen, zoo zeer naar zweemen, elideerde mede niet te dier plaatse, b. v. 't vers 3598:

Daz im iemen neme in sturme sinen lip.

Men weet wat invloed de cæsuur op de verwaarloozing der Elisie in de latijnsche poëzy uitoefende (1): de rust die *smore* en *neme* medebrengen, is nog sterker dan eene cæsuur.

Echter vermijdt men best elders, bij zulke gevoelige rust de Elisie. Mevrouw VAN ACKERE, Vlaanderens hoofddichteres, schreef de volgende strophe ter inhuldiging des

(1) Quid struit aut qua spe inimica in gente moratur? (*Virg.*) en meer voorbeelden. De Cæsuur was in de trochaïsche verzen van ouds zoo sterk geteekend, dat zij op 't einde der Vde eeuw reeds de Ineensmelting belette in de verzen des rhetors Sint ENNODIUS:

Abstinens manu, pudorem aure et ore verbero.
Quidquid ars habet pavendum ars loquendi temperat.
(Zie EDELESTAN DU MÉNIL, *Poés. lat. antér. au XIIme siècle*, p. 132.)

borstbeelds van den vlaamschen OVIDIUS, den teederen SIDRONIUS HOSSCHIUS:

Hij klimt; hij slaet den blik in 't ronde.
Nu vindt hij 't ouderdakje weêr,
En nog, nog staet daer de eiken sponde,
Waerop hij rustte. Menig keer
Heeft hij op 't gindsche veld gezeten,
Toen 't schapenheir met grage beten
Daer graesde. O onvergeetbaer uer!
Hoe roert ge, o dorp, hem de ingewanden!
Hij sluit zijn hand in broederhanden,
En blaekt van heilig liefdevuer.

Bij de nieuwe uitgave van dit lofdicht, in de *Avondlamp*, heeft zij niet zonder lyrische verbetering, gesteld:

Toen schapen met zoo grage beten
Daer graesden. Onvergeetbaer uer (1)!

§ 5. *De Oversprong.*

HOOFT en VONDEL calqueerden wel ons alexandrijn en wat dies meer zij op het fransche patroon (indien men namelijk, het algemeene vooroordeel eerbiedigend, hen als de invoerders dier ontleende maat, welke zij slechts doorzetteden, wil aanschouwen), doch zij daguerreotypeerden hunne phantazy daar niet slaafs op: neen, al staat het vast dat ook de oude fransche school vrijer was in hare alexandrijnsche wendingen dan die welke van LODEWIJK XIV dagteekent, wilden echter deze groote dichters der zeventiende eeuw den nederduitschen versbouw met den uitheemschen niet vereenzelvigen.

De gelukkige DUBARTAS, die reeds in zijn leven zijn ganschen roem genoot om later vergeten te worden, de

(1) Mogen wij hierbij aanmerken, dat de melody der gansche strophe veel lijdt van 't verzuim der rust achter 't vierde vers, dat den vierling min of meer gevoelig sluiten moest? (Zie blz. 322.)

rijmschrijver dien men ook in 't latijn overbracht (1), werd gedeeltelijk door VONDEL (omtrent 1620) nagebootst:

Que vous estes heureux, ô delicats esprits,
Qui par vostre fureur mesurez vos escrits.
. . . .
Vous n'allez espuisant les forces de vos aisles,
Ains pendant vostre Avril, comme les philomèles,
Sages, vous voletez de buisson en buisson,
De suiet en suiet, de chanson en chanson.
Mais moi, par trop hardi, i' imite l' arondelle;
Je ne trouve où brancher; ie passe à tire d' aisle
Des longs siècles la mer, mer sans fonds & sans bord,
Or' emporté du Sud, or' emporté du Nord.

Met eenigsins vrijer vlucht, met meer speling in de cadans, bragt reeds VONDEL dit over:

Wat zydy zaligh! die ghy [ghy die?] abel van verstand
Uw rymen mate steld nae dat uw yver brand!
. . . .
Ghy put 't vermogen van uw vleugh'len t' eenemalen
Niet uyt, maer wispelsteert gelijck de nachtegalen
Gedurende uwe lent van d' een in d' ander haegh,
Van stoffe in stof — van lied tot lied — al even staegh:
Maer ick de zwaluw' nae te volgen niet en vruchte,
Vind nergens nesteltack, passere met der vluchte
Een veler eeuwen zee, die boom noch oever roert,
Nu van het zuyden — nu van 't noorden weghgevoert.

Aldus vloeide de rijke verscheidenheid, die in de klassieke poëzy heerschte in de onze over: HOOFT en VONDEL legden hier niet alleen den grondsteen, maar kunnen nog heden veelal als modellen der dichterlijke periode beschouwd worden. HOOFT had zeker den griekschen en latijnschen versbouw nagegaan, en deszelfs toepasselijkheid in dit geval springt in het oog. Wij willen dit van naderbij beschouwen.

De aart der latijnsche poëzy (om ons bij deze te bepalen) vereischt geensins dat elk vers op zich zelven sta of door

(1) Guil. Salustii hebdomas. 1598.

eene rust eindige, maar dat veeltijds een of meer woorden, den zin van 't redegedeelte toebehoorende, tot het volgende vers gebracht worden. Na zeker getal overvloeiingen van 't vers, zorgvuldig tot vermijding der eentoonigheid afgewisseld, sluit de phrasis met den versregel: de geest, wier aandacht door die gelukkige samenbinding geboeid was, schijnt eene poos te verademen om daarna nieuwe aandacht te schenken.

Doch zulke enjambementen worden niet aangewend, zonder den aart en de quantiteit der woorden in aanmerking te nemen. De dichter kiest daartoe geensins dezulke uit, die in 't geheel der phrasis van gering belang zijn: bestemd om de aandacht op zich te vestigen, moeten zij die verdienen. De, over 't algemeen, in het andere vers overgebrachte woorden zijn 't substantief, het verbum, of een merkwaardig epithetum, of verscheidene dergelijke te samen gevoegde woorden. Het valt licht die regels op onze dichtkunst toe te passen:

Uw slaap is eindloos in de grafkuil en 't ontwaken
Ver af. De morgenzon zal nooit uw koets genaken.

BILDERDIJK, *Mengelpoëzy.*

. . . . . Maar gij, die boven 's hemels sferen
Aan 's Vaders rechterhand den ongeschapen troon
Beklomt, gij, God van God.

Dezelfde, *Onderg. der eerste wareld*, blz. 3.

Argostan stond alleen
Onschokbaar, bracht een heir van strijdren op de been.

Dezelfde, *zelfde dichtstuk.*

Het is mede een soort van oversprong, wanneer de beginwoorden van een versregel, zonder juist met de slotwoorden van den voorgaanden in onmiddellijk verband te staan, er nochtans een vervolg van zijn: immers door deze plaatsing trekken zij op zich zelve de aandacht. Hiervan komen voorbeelden voor in de *Nova Zembla* van TOLLENS:

Hij rijst — omarmt hen in vervoering — slaat zijne oogen
D' onmeetbren afstand door, zoo ver zij reiken mogen —
En siddert.

Het is het Noorderlicht.
Nu zien zij 't siddrend aan, en bloedrood opwaarts klimmen,
En spellen wee — dan danst en speelt het aan de kimmen.

God dank! daar gaat een vonk van 't sluimrend daglicht aan.
Zij zien het twijflen — rukken 't valluik heftig neder —
En staren — Ja, God dank! — de morgen schemert weder —
De maan verbleekt — de starren deinzen — heller glans
Verlicht de klippen — kleurt de kimmen — tooit den trans.

Doch, wat men doet ter bekoming van een schilderachtig of zielaangrijpend effect, wendt men niet zelden ook aan ter vermijding van eentoonigheid. Over 't algemeen keert een gepast doorloopen van den zin dit slaperig gebrek af. BILDERDIJK schetst het eerste ochtendkrieken aldus:

Geen morgenzon had nog het hoofd weêr opgebeurd.
De nevel van de nacht was naauwlijks nog gescheurd.
Reeds zweeg het nachtgespuis: nog zwegen de *orgelkelen*
Der bosschen. Nacht en dag scheen door elkaêr te spelen;
Niet als de roos der wang, met donzig lelieblank
Of 't git der oogen, *met des levens flonkersprank*
Versmolten, maar als 't groen der gladgeschubde slangen
In 't zilver zich verliest met weemlend beurtvervangen.

Verscheidenheidshalve vindt dat ook plaats bij kortere versregelen:

't Oorspronklijk vindingrijk vermogen,
Door 't groote en schoone sterk bewogen,
En aangespoord door eigen kracht,
Poogt met geweld zich los te wringen
Van de aarde — en eindloos voort te dringen
Tot daar zich de oorsprong aller dingen
Omzwachtelt met een donkren nacht.

Daar de Oversprongen aangewend worden om de eentoonigheid te vermijden, zoude men, door ze niet af te wisselen, juist in dat zelfde gebrek vallen. JUVENALIS vermeed het niet in 't volgende:

Festinat enim decurrere velox
Flosculus, augustae miseraeque brevissima vitae
Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.

Gebrekkige Oversprongen zijn mede zulke die de harmony van 't vers wegnemen, en iets haperends doen ontstaan in den rhythmischen samenhang van den regel die met een Oversprong aanvangt in den voorafgaanden; zoo als in Pieters *Meibloesem* (Antw. 1847):

En het tweede was een lelie,
In een blank gewaed;
Op haer ranken stam verhief
Zij zich in haer dos zoo lief.
Schoon was ze in der daed.

Niet beter ziet het er uit met het plaatsen eens adjectiefs op het slot van 't eene en het substantif in 't begin van 't andere vers: eene fout, waar zij geene schoonheid is, die bij van Kerckhoven en andere antwerpsche dichters tot stelselmatigheid schijnt overgegaan, zelfs in stukken, zoo als de Elegie, waarvan zangerige welluidendheid eene hoofdvereischte is.

In de *Dilabitur Nebula* van den gemelden schrijver lezen wij:

O, ik was verdwaeld en pligtig,
Meisje, 'k had uw ziel miskend.
Neen, ik wist niet hoe 't verlaten
Soms de reinste zielen schendt (?);
Doch het moest mij diep berouwen;
Meisje lief, vergeef den *trouwen*
Minnaer die zijn schuld bekent.

Bij verzen van minder ernstigen aart, waar dit eene verrassing zou te wege brengen, en zelfs als ter uitbreiding van den zin strekken, kan zoo iets wel eens beproefd worden.

Ge ontsluit der Christenziel een eindloos-uitgebreid
Verschiet, weldadige, geliefde onsterflijkheid!

Een monosyllabum is niet geschikt tot een vloeienden oversprong, ten ware hij aan 't volgende rededeel door eene

conjonctie vereenigd ware (1) of effectshalve op zich zelven stond.

De fel besprongen leeuw, verzaamlend al zijn krachten,
Deinst, vliegt hervoort.

Ongelukkig is 't Vondeliaansche:

Geen waterslang vernielde
U, schoon haer vruchtbre hals van veele hoofden krielde.
(*Eneas*, blz. 384.)

Men gevoelt wat partij er te trekken is van 't Enjambement bij die tafereelen, welke vol beweging en leven moeten afgemaald worden.

In de *Verovering van Damiate* heeft TOLLENS dit zeer wel begrepen. Een maandschrift, door eene pen opgesteld die den Volksdichter niet zeer genegen schijnt (2), begreep de zaak anders, mengelde gegronde en ongegronde critiek, lof en blaam ondereen, en schreef stoutweg: » Dit gedicht ontbreekt gloed en rijkdom..... TOLLENS heeft hier en daar (onder anderen in de beschrijving van den togt naar Palestina, en hoe een soldaat aan zijne makkers het heilige land afschildert en veel van de vorige kruisvaarten verhaalt) schoonheden de *détail* ingeweven, welke waarlijk uitmuntend zijn; doch deze worden maar al te rijkelijk opgewogen door prozaïsche regelen, belanglooze voorvallen, langgerekte en minutieuse beschrijvingen, waarvan de alexandrijnen door het gedurig enjamberen bijna onleesbaar zijn. Wij erkennen met BILDERDIJK, dat niets vervelender is dan het aanhooren van verzen, welke den eentoonigen tred van een paar dragonderslaarzen zeer getrouw nabootsen. Ook durven wij er gerust en gul voor uitkomen, dat de alexandrijnen van den goeden CATS walgelijk voor het dichterlijk

(1) Ten voorbeelde bij de Latijnen zij:

Non reddita contra
Vox, fidamque negant suspecta silentia pacem.
STATIUS.

(2) *De Vriend der Waarheid.* Rott. 1829.

gehoor zijn, maar regelen als deze vallen juist in een tegenovergesteld uiterste, en zijn daardoor nauwlijks berijmd proza.

> Vloot en toren
> Telt schutters vast van vuist. De tromslag en de horen
> Verdooft het bang gekerm en hitst al meer den strijd;
> Maar 't voordeel is den Turk, die neêrwaerts schiet en smijt:
> Zijn moordtuig faalt niet in der Christnen digte drommen.
> Dat blaast zijn stoutheid op, en, roekloos afgeklommen,
> Geeft hij dat voordeel prijs, en valt in blinden moed
> De slotpoort uit, de Christnen aan, met al zijn stoet,
> En wil de vloot op; haar vermeestren of vernielen.
> Daar breekt en barst een wolk van pijlen uit de kielen,
> En hagelt schriklijk op zijn benden. Lans en speer
> Werpt al wat toedringt op den rotsklomp om en neêr
> En rijgt ze 't ligchaam door. Langs masten en langs sprieten
> Staan nu de Christnen in de hoogte; smijten, schieten
> Van boven, op hun beurt, den vijand op den kop,
> En vlijmen hem de huid met schroot en scherven op.
> Hij stuift terug, terug naar binnen, bleek bestorven
> Van schrik, en rood van bloed, gehavend en gekorven;
> En laat zijn lijken, laat hun rusting, laf en vuig,
> Den overwinnaar prijs, met schut- en slingertuig.
> Hij grendelt zich in 't slot, ziet grijnzend naar de stroomen,
> Maar waagt geen uitval meer zoo zuur hem eens bekomen."

De naamlooze schrijver v. d. H. (VAN DER HOOP?) wil, dat dezelfde aanmerking gelde omtrent de beschrijving van 't doorzagen van de keten, welke op de Nijl het doorvaren der schepen belette (1).

De afkeuring van den versbouw op die beide plaatsen schijnt ons niet gegrond: een goed lezer zal hier zeker wél verzen doen hooren, en naar aanleiding van de cadans zelve, dezulke die op den voorgrond moeten staan, doen uitkomen. Overigens kan 't bovenstaande bevestigen wat een ander kunstdichter heeft geschreven: » Het geven van theoretische regels over de versificatie is allermoeielijkst, gelijk dan ook bekwame prosodisten elkanderen dikwerf lijn-

(1) Blz. 38 van het dichtwerk.

recht tegenspreken. Neem eens HUYDECOPER en LELYVELD op verschillende plaatsen in de *proeven van Taal- en Dichtkunde*: Gelukkig dat een goed oor onwillekeurig van zelve voelen kan, welke verzen welluidend en vol afwisseling, welke anderen integendeel stroef en eentoonig zijn (1)."

§ 7. *Decasyllaben of vijfvoetige Iamben* (*al of niet rijmloos*).

Dit soort van metrum, vooral rijmeloos gebruikt, heeft in den laatsten tijd oneindig meer bijval gevonden dan de alexandrijn, waaruit het van ouds bij de franschen schijnt geboren te zijn. Het bloeide reeds bij hen op 't einde der XIIde eeuw (2).

De twee voornaamste prosodisten die er bij ons zich mede bezig gehouden hebben, zijn, buiten VAN ALPHEN, KINKER en LULOFS.

Volgens 't gevoelen van dezen laatste is dit soort van

---

(1) LULOFS', in dit werk reeds gemelde, aanmerkingen op zijn gedicht over VONDEL.

(2) Het lied, geschreven door FOULQUES (de Marseille), ten einde den moed der Christenen ten voordeele van ALPHONS, Koning van Kastilie, tegen de Mooren op te wekken (na den slag van Alarcos in 1194), vangt aldus aan:

Huei mais noi conosc razo
Ab que nos poscam cobrir,
Si ja dius volem servir,
Pos tant enquer nostre pro
Que son dan en vole sufrir;

Que'l sepulcre perdem primeiramen
Et ar sufre qu 'Espauha s vai perden,
Par so quar lai trobavon ocaizo;
Mas sai sivals no temem mar ni ven.
Las! quom nos pot plus fort aver somos,
Si doncs no fos tornatz morir per nos.

(*Les poètes franç.*, *depuis le XIIme siècle;* Paris 1824, t. I., p. 74.)

metrum een der fraaiste in de duitsche talen, dewijl zich daarin niet weinig afwisseling van cæsuur en van eene numereuze zinsverdeeling brengen laat — afwisseling, die vooral bij rijmelooze Hendecasyllaben plaats vindt (1). » Immers (zegt LULOFS) loopen zij geen gevaar van de eentoonigheid, van het tuktik, tuktik, tuktak (zoo als BILDERDIJK het noemde) dat men in onze zes- en zevendehalfvoetige alexandrijnsche verzen moeijelijk ontwijken kan, ja, *dat ook in die der grootste meesters altijd min of meer doorklinkt.* Ieder alexandrijnsche regel laat zich, op enkele uitzonderingen na, *door de natuur van deszelfs metrum en rhythmus zelve*, in twee gelijke, duidelijk onderscheidene helften van drie voeten verdeelen. Wij mogen in dezen regel maar zelden eene zoogenaamde snijding in den derden voet brengen. B. v. de volgende regel

Ik zag uws vaders deugden overal geroemd.

zou gebrekkig zijn: ten klaren bewijze dat ons oor eene

---

(1) Ook in de engelsche poëzy, die, krachtens hare elementen, zooveel overeenstemming met de onze heeft, grijpt dit plaats.

VOLTAIRE (*Dict. phil.*), wien in de kunst niets gering was, hield zich met het *hémistiche* bezig, en schreef: » Les Grecs et les Latins n'avoient pas d'hémistiche dans leurs vers hexamètres. Les Italiens n'en ont dans aucune de leurs poésies:

Le donne, i cavalier, l'armi gli amori,
Le cortesie, l'audaci impresse io canto
Che furo al tempo che passaro i Mori
D' Africa il mare, e in Francia nocquer tanto, — etc.

Ces vers sont comptés d'onze syllabes, et le génie de la langue italienne l'exige. S' il y avoit un hémistiche, il faudroit qu'il tombât au deuxième pied & trois quarts.

La poésie anglaise est dans le même cas. Les grands vers anglais sont de dix syllabes; ils n'ont point d' hémistiche, mais ils ont des mésures marquées:

At Tropington — not far from Cambridge, stood
A cross a pleasing stream, a bridge of wood
Near it a mill — in low and plashy ground,
Where corn for all the neighbouring parts — was found.

Les césures différentes de ces vers sont désignés par les tirets."

scheidslijn tusschen den eersten en tweeden trimeter erkent en die scheidslijn niet gaarne wil overtreden zien.... En zoo komt het tuktik, tuktak mij somtijds in de ooren klinken, zelfs bij een VONDEL, een KINKER, een STARING, om onder meer anderen drie onzer beste versificateurs uit vroeger en later tijd op te noemen. Die booze geest van monotonie, die dreun ligt in den aard der zesvoetige alexandrijnen onherroepelijk ingetooverd... Schoon er dan ook altijd een hemelsbreed onderscheid zijn moge tusschen hunne heerlijke alexandrijnen en die van CATS, of die van de Hoogduitschers, voor zoo veel deze onze buren en taalbroeders enkele keeren nog alexandrijnen bezigen." De iambische verdeelt zich in twee meer ongelijke, en dus minder eentoonige, helften, gelijk bij de Franschen, maar ook deze regel is niet verplichtend. Integendeel, de fraaiste decasyllaben zijn dikwerf juist diegene, waarin eene cæsuur tusschen den eersten en den tweeden trimeter valt: iets dat den Franschen volstrekt ontzegd is.

Men neme, b. v., zegt de gemelde schrijver, de volgende bijzonder-keurige rijmlooze iamben uit STARING:

Nu zat hij peinzend aan den appelboom,
Dien eens zijn MARTHA plantte. — 't Boonenveld
Zond hem zijn geuren uit de verte toe,
Wedijvrig met de rozen. Zeissenklank
Liep vrolijk in het naaste hooiveld om,
En op den voetweg ging de schel des rams,
Aan 't hoofd zijns harems stappend, wijd vermaard
Door spaanschen afkomst en beproefden moed.

In deze verzen, die even gelukkig door de numereuze verdeeling hunner zinnen als schoon van poëtische dictie zijn, vallen telkens snijdingen juist op de grenzen die wij zoo even aanduidden. Zonder die sneden zou de versificatie oneindig eentooniger zijn. B. v. indien men ze dus veranderde:

Nu zat hij daar, en peinsde aan d'appelboom,
Eens door zijn ga geplant. Het boonenbed
Zond hem zijn geur van uit de verte toe,
Gelijk de roos. De klank der scherpe zeis, — enz.

Men ziet, dat de goede iamben, meer ineengeklonken, een geheel uitmaken. Men zou ze dus zeer moeijelijk in twee regels kunnen schrijven, gelijk men 't schier met elken alexandrijnschen versregel kan doen.

Als wij STARINGS verzen naar den aart der gedachten er in vervat, zonder inachtneming der maat, lezen, krijgen wij meer of min eene verdeeling als de volgende:

Nu zat hij peinzend,
Aan den appelboom,
Dien eens zijn MARTHA plantte.
't Boonenveld zond hem zijn geuren uit de verte toe,
Wedijvrig met de rozen.
Zeissenklank liep vrolijk in het naaste hooiveld om,
En op den voetweg ging de schel des rams,
Aan 't hoofd zijns harems stappend,
Wijd vermaard door spaanschen afkomst en beproefden
heldenmoed.

Men kan aan rijmelooze iamben door ingelaschte trochëen, door inmenging van slepende slotlettergrepen, enz., veel afwisseling geven.

Uit hoofde der hoedanigheden die deze maat onderscheiden, is zij even goed voor den eenvoudigsten dialoog op 't tooneel (gelijk bij SHAKSPEARE en SCHILLER), als voor hoog lyrische onderwerpen, en voor deze laatsten, zelfs buitengewoon geschikt; ja, zij laat zich, ofschoon minder eigenaardig, voor 't heldendicht gebruiken, gelijk MILTON door zijn *Paradijs verloren* getoond heeft (1).

KINKER wapende zijne vertaling van SCHILLERS treurspel *de Maagd van Orleans* (1807) met eene voorrede, waarin hij de voordeelen van 't rijmeloos iambisch Decasyllaab, door hem nagevolgd, op den alexandrijn en de proza in dergelijke tooneelspelen uiteenzet. Het heeft volgens hem op den alexandrijn vooruit, van beter dan dit geschikt te zijn, om zoo wel eene hooge vlucht van gedachten als den prozaïschen loop der gesprekken over dagelijksche onderwerpen (waarvan men zich toch in geen tooneelspel,

(1) Hoofdzakelijk naar LULOFS.

't allegorisch uitgezonderd, geheel onthouden kan) uit te drukken. Het rijm geeft aan de hoogdravende taal van het treurspel dat zwellende, waarmede 't behandelen van op zich zelve weinig belangrijke zaken niet gelukkig contrasteert.... Vraagt men waarom dan niet het gewoone proza gebezigd?... Het metrum geeft aan de stem eenen steun voor de natuurlijke, maar tevens hartstochtelijke declamatie, waarvoor het proza geene aanwijzigingen heeft... De vijf- en zesvoetige rijmelooze iambische verzen zijn het best berekend om het tooneel dat kunstmatige middel aan de hand te geven, dat het daartoe noodig heeft, en wel door den toon der drift in zijne klimmingen en dalingen te ondersteunen.

Tot een voorbeeld kan daartoe, onder vele andere, dienen de volgende uitval van THIBAUT in de *Maagd van Orleans*, waarin de gemoedstoestand van dien grijzaart zeer eigenaardig afgeschilderd wordt:

Ich wil sie überrasschen, will sie stürzen
Von ihrem eitlen Glück, ja mit Gewalt
Will ich zu ihrem Gott, dem sie entsagt,
Zurück sie führen.

Welk eene uitwerking deze woorden *überrasschen*, *will sie stürzen* met het heviger *zurück sie führen*, te weeg brengen, zal niemand ontgaan die in de dagelijksche samenleving opgemerkt heeft, dat de taal der drift zulke gelijkvallende rhythmen werktuigelijk kiest, om, als het ware bij herhaling, eenen eensgegeven indruk door gelijktoonige herhalingen te versterken.

Zoo doet ook het eindigen van een volzin met de eerste lettergrepen van een volgend vers eene uitwerking, welke in proza onmogelijk kan bekomen worden, dewijl dezelve alleen veroorzaakt wordt door een onverwacht indruischen tegen de gewoone versmaat, gelijk in de *Samenspraak van* MARIA STUART *en* MORTIMER:

Alle Frevel sind
Vergeben im voraus. Ich kann das Aergste
Begehen, und ich wills.

In deze en soortgelijke afwijkingen van de gewoone rusten der maat, ontmoet het gehoor voortgaande bewegingen waar het rust — en rust waar het onafgebroken beweging verwacht; 't geen in den ongebonden stijl, waarin de volzinnen en derzelver deelen den loop en gang der uitspraak alleen bepalen, geene plaats heeft, noch kan hebben. Hoe zeer deze afwijkingen, ook in rijmende verzen, dikwijls de verschillende driften en hartstogten voor de verbeelding afschilderen is overbekend.

Bovendien zijn deze iambische verzen meer dan de alexandrijnsche naar de iambische versmaat der ouden gewijzigd en om die reden voor meer verscheidenheid van toon en beweging vatbaar. In hetzelfde treurspel staat:

Der König, der nicht stirbt, soll aus der Welt
Verschwinden — der den heil'gen Pflug beschützt,
Der die Trifft beschützt und fruchtbar macht die Erde,
Der die Leibeignen in die Freiheit führt,
Der die Städte freudig stellt um seinen Thron.
. . . .
Der Könige der von Golde schimmert, ist
Das Obdach der Verlassenen —
. . . . Es zittert
Der Schuldige, vertrauend naht sich der Gerechte
Und scherzet mit den Löwen um den Thron!
. . . .
Der nicht jung war mit unser Jünglingen.

Reeds in 1782 pleitte van Alphen bij ons voor 't gebruik van dergelijke rijmelooze versmaat in alle alleenspraken, verhalen, redenvoeringen, waarin de dichter zich geheel verbergt, en riep daarbij het voorbeeld der ouden in, die nooit in hunne tooneelstukken verzen van eene sterke cadans, als de hexameter, maar zulke voetmaten gebruikten die meer naar den ongebonden stijl gelijken. Die geleerde Dichter wilde dit grondbeginsel sterker doen vooruitkomen

door de onmiddellijke toepassing op een en dezelfde plaats, beurtelings in de tegenovergestelde maten voorgedragen. Hij koos hiertoe de alleenspraak van ALZIRE, zoo als die door FEITAMA uit VOLTAIRE is overgebragt. ALZIRE is ten uiterste bedroefd, ja, bijna wanhopig dat zij zich, in weerwil van haren eed en beloften jegens ZAMOR, aan GUSMAN heeft verbonden: men verbeelde zich dat men haar zelve ziet en hoort:

O schim mijns minnaars, ach! 'k heb dan mijn woord geschonden;
'k Heb mij aan GUZMAN door een droeven echt verbonden.
De woeste zee, die de eene en de andre waereld scheidt,
Was dan geen hinderpaal voor zijne onmenschlijkheid!
Hij heeft aan mij, ik hem, voor 't outer trouw gezworen.
Ons beider eeden zijn gestaafd in 's hemels koren.
O waarde schim, die steeds, al druipend van uw bloed,
Mij voor de zinnen zweeft, mijn doodlijk hartzeer voedt,
Indien mijn kwelling, mijn geween, mijn endloos wroegen,
Kan dringen door uw graf en uwen geest vernoegen;
Indien een hemelmagt, aan wie deze echt geviel,
Uw teêrbeminnend hart, uw groote heldenziel,
Mij tot de dood getrouw, nog na die dood doet leven;
Wil dan, uit deernis, mij deez' wreeden echt vergeven,
Ik offerde mij op aan vaders strengen last,
Aan 't heil des staats, wiens zorg mij als een moeder past,
Aan al de ellendigen die hunnen val beweenen,
Aan 't welzijn van 't heelal, waaruit gij zijt verdwenen.
Ach, ZAMOR, duld dat ik deze ijselijke trouw,
Naar mijn gestrengen pligt, op last des Hemels hou'!
Ik ben, uit hoogen nood, uit dwang, in echt getreden;
Verzwaar mijn wanhoop niet: 'k heb reeds te veel geleden.

Hetgeen van ALPHEN aldus navolgde:

O schim van ZAMOR, ach, ik brak de trouw!
Ja, GUZMAN heerscht geheel thans over mij.
De zee, die de eene en de andre weereld scheidt,
Verwijdert mij van u — en eeuwig! ... ach! ...
Ik ben de zijn'. — Hij zwoer me trouw — ik, hem!
O God, gij zaagt den diergestaafden eed.
Beminde schim, ge volgt me waar ik ga
En zweeft bebloed me telkens voor het oog!

Zo mijn geween en kwelling, mijn verwijt,
Kan dringen tot in 't graf; zo immer God
Het leven schenkt aan zulke heldenziel,
Aan zulke trouw en teêrgevoelig hart,
Een hart dat mij, al stervend, heeft bemind,
Vergeef den echt waarin ik heb gestemd.
Ik moest het offer zijn van 's vaders wil,
Van 's volks geluk dat mij als moeder mint,
Van een onzalig volk, in 't juk gekneld,
En van het heil der aard die u verloor.
Ach, ZAMOR, laat dit bange hart in vreê
Den pligt voldoen waartoe 'k gedwongen ben.
Verdraag het juk door 't noodlot opgelegd;
Gedoog het maar — ALZIRE draagt genoeg.

Wanneer men zich geheel en al geplaatst heeft in den toestand van ALZIRE, en door eene herhaalde lezing der alleenspraak in onrijm het ongewoone eenigsins zijne kracht heeft doen verliezen, zal men dan, vraagt de schrijver, niet toestemmen dat het onnatuurlijk is, in soortgelijke aanspraken telkens regelmatig deselfde klanken te herhalen (1)?

Wij stemmen hier niet gansch met VAN ALPHEN in: wij gelooven niet dat de kunstwaarheid en natuurlijke waarheid door het rijm in strijd komen; maar denken niet te min, dat, vooral in zulke bewegingvolle tooneelen, ook die rijmende iamben de beste zijn waarbij 't rijm het minst gehoord wordt.

VAN ALPHEN vraagt verder of men zulke alleenspraken, zelfs als ze op rijm zijn, niet behoort te lezen op eene wijze dat men geen acht op het rijm slaat, maar de natuurlijke afgebrokenheid volge, waar de zin zulks vereischt? Wij antwoorden volmondig ja, en vinden er, met hem, het bewijs in, dat men daarbij het rijm missen *kan*.

Schoon wij elders het voor- en nadeel des rijms onderzocht hebben, meenden wij hier ook 't voorgaande niet ongepast te mogen plaatsen, daar dit punt in verband staat met het

(1) Zie dit alles breeder ontwikkeld in de *Digtkundige Verhandelingen*; Utrecht 1782; inl. blz. CXLIX.

voordeel dat de vijfvoetige, al of niet rijmende, Iamben boven de zesvoetige (of alexandrijnen) hebben.

Ondertusschen bedriegen zij zich deerlijk, die, de *Eurhythmie* of keurige rhythmus welke bij die kortere Iamben moet heerschen over 't hoofd zien, en niets gemakkelijker meenen te zijn. Men mag er van zeggen, wat vader BILDERDIJK van de Romance zong:

Hij kent dit kunstvak niet, hij toont het niet te kennen,
Die 't enkel losse scherts van weinig' arbeids acht.

Wij vonden die welluidendheid van 't geheel in de aangehaalde Iamben van STARING, en veel minder golvende beweging en verscheidenheid in die van VAN ALPHEN.

Men vergelijke, wil men 't verschil daarvan sprekend hooren, de twee laatst verschenen dichtstukken, DON JUAN, dramatische trilogie door HEYNDERICX (bij fragment tot dusverre slechts bekend) en HOFDIJCKS kunstenaars idylle.

Zie hier iets van de Trilogie:

En echter lag er in die tael iets heimvol.
't Dunkt [Het dunkt] my of het woord is me eventwel
Daer zoo geworden — Vruchteloos! — Ik weet
Nog niets!... Mijn geest was dus te klein om den
Verheven zin dier openbaring op
Te kunnen vatten!... zulks gevoel ik, ja!
— En hij de man die ter ontdekking van
De daedzaek welke zich er onder schuil
Houdt, 't enkel hulsel van een metaphŏra
Niet mogt ontplooijen, is GONZALVO — is
Dit onversaagd vernuft, dat om hun puin
Tot voetzuil van de zijne te doen worden,
Eens stelselen omvergeslagen heeft,
Wier grootheid, eeuwen lang, geheiligd was
Door de vereering van heel 't menschdom (1).

(1) *Nederduitsch letterkundig jaarboekje* voor 1850; Gent, blz. 107.

Thans enkele verzen van HOFDYCK:

Ja, Liefde, licht bewogen meir, waarin
De stroom der poëzy van 't jong gemoed
Zoo gaarn, zoo frisch, zoo vol zich uitstort; Liefde!
Gij, immortelle in 's levens gaarde, vol
Van sterfelijke bloemen, ja, gij geest!
Die uit de bronwel vloeiende aan den voet
Des throons van d' Eeuwigen, onsterflijkheid
Hebt ingedronken: — dan eerst, als de ziel
U tegenwoordig voelt, beseft ze 't doel
Van haar bestaan, waartoe een liefdrijke Almacht
Haar uit zijn eigen adem schiep: geluk.

Het valt niet moeielijk te beslissen, welk geheel dier beide aanhalingen eurhythmisch is.

Het misbruik van dergelijke Iamben schaars te sluiten, verlaagt den stijl tot gemeen prosa. Wil men zoo iets fraai zien aangewend?

. . . . De waassemige tint,
Die adem van het spade middag-uur,
Wier eerste schemer 't oostelijk verschiet
Alreeds omwemelde, hing om 't geboomt
Een purper-violet, van 't zonnelicht
Met teedren gloed getopt. En midden *uit*
Die toovermassa rees een ranke toren,
In zwijgende ernst door 't licht bestraald, omhoog.

Een soort van rijm-effect zocht de Dichter in:

Itaalje, waar de Genius der schoonheid
Zich in zijn schittrendste eigenschappen splitste . . . .
Zijne edelste, zijne innigste gedachten
(Verlichaamd in gebeiteld marmer, in
Te saam gesmeedde steenkolossen (1), in
Bemaald paneel) ten erfdeel achterliet (2).

(1) Wat voortreffelijk-schilderachtige taalstevigheid!

(2) Gemelde idylle, blz. 32.

Gelukkiger nog komt ons de volgende rijm-nabootsing voor, bij welke zich de stem met zekere beklemming natuurlijk uitzet:

. . . . Zie, heur arm omstrengelt
Zijn schouder; en hare andre hand omklemt
De zijne. En zie: heur blik wordt tintlend, en
Heur boezem hijgt; en aan heur wimpers parelt
Een traan. — » Ja, dat is schoon!" zoo roept ze met
Den juichtoon der vervoering: » dat is schoon,
Zoo als uw ziele die ik lief heb." En
Nu deze omhelzing — deze kus — dat is
De schoone roem die hij bejaagt; dat is
Een heerlijke triomf van zijne kunst,
Dat zij de liefde zelfs veredelt, dat
Zij ze inniger doet zijn en naauwer bindt.

Men ziet hier tweemaal het koppelwoordjen *en*, als ter lichte ophouding geplaatst, vooral de tweede maal, even als 't rijm het grenswoord van den regel uitmaken. Dezelfde aanmerking geldt ook het woordjen *dat*, hetwelk, dòor zijne herhaling, eenigsins uitsteekt.

Er is meer kunstoefening en tact noodig, om in 't vuur der compositie zulke schoonheden voort te brengen, dan om 't *eenvoudige* rijmwoord, zonder verscheidenheid of schoonheid, dat hetzelfde zegt, met zijn confrater, ter wereld te brengen.

§ 8. *Trochaïsche Decasyllaben.*

Volgens den aart der taal zelve zijn deze oneindig zeldzamer dan de iambische. Hunne rust valt natuurlijk op eene geklemde syllabe en dus op de derde, hetwelk eene te groote ongelijkheid tusschen de beide halfdeelen van den versregel voortbrengt om niet noodwendig menigmaal over 't hoofd gezien te moeten worden. Zij schijnen eerst laat bij de Duitschers ingevoerd, en lang den Nederlander onbekend te zijn gebleven.

In die versmaat dichtte MATTHISON zijne Elegie in de

ruïnen van eene oude burcht. J. VAN DAM THZ., een niet onverdienstelijk letterkundige, bracht ze, ofschoon met koppelwoorden wat rijkelijk bezaaid, niet ongelukkig over:

De avondschemersluijer is aan 't vallen.
Kwijnend gaat | der wouden zang te niet.
Somber sjilpt | in deez' verpuinde hallen
't Weemoedstemmend krekelavondlied.
Heilge stilte | ontzijgt den luchtblaauwkringen;
Langzaam ruimt | het ooi de heuvelklingen.
En de landman, mat en moê van leên,
IJlt ter zoete ruste landwaarts heen.

De pauzen, zoo als men ziet, zijn ter behoorlijke plaats aangebragt.

Voor stukken van minder ernstigen aard, vooräl voor kortere, zoo als 't epigram dat zich in een tiental verzen of *dixain* ontwikkelt, schijnt ons, die trochaïsche gang geschikter. De verhollandschte duitscher HOFFHAM trok er goed partij uit in sommige deelen van zijn juist niet vakerig stukje *Aan 't geeuwen*:

President | bij veel vergaderingen,
Huivrig nachtspook, voorboô van den vaak,
Lastig kwelgeest aller stervelingen,
Norsch en geemlijk stoorder van vermaak,
Vadzig, laf | en onverschillig wezen,
Zoon van afkeer en van smaakloosheid,
In wiens blikken walging staat te lezen,
En wiens adem gift alom verspreid.

Dat die versmaat slechts bij uitzondering aangewend wordt, is geen wonder: de iambische klimming die in onze taal overheerschend is strekt haar tot een rhythmischen band. De nadere beschouwing hiervan, uit een prosodisch oogpunt, verdient te dezer niet ongeschikte plaats onze aandacht: reeds heeft zulks die van dichters gaande gemaakt. De heer DE GREUVE ten voorbeelde zulker verzen, waarvan de eerste greep lang is, stelt:

Waarom treffen wij zoo zelden vrienden aan,
Wen een harde wind ons hulkjen om doet slaan.

En merkt aan, dat deze beide regels beter ineenloopen, wanneer men eene korte greep, bijvoorbeeld, *ach*, voor den eersten voegt, en den tweeden in plaats van *wen* met *wanneer* aanvangt. Zoo is het ook gelegen met de volgende verzen:

Eeuwig, / heilig, / eeuwig machtig
Is des hemels goede Vader.

En niet anders met de trippelmaat:

Jeugdige kinderen huppelen blijde,
Lente, wanneer gij genaakt op het veld.

De laatste regel is vrij wat vloeiender dan de voorgaande; en waaraan ligt dit anders dan aan de aaneenschakeling van verschillende woorden? Doch men voege nu vóór al deze regels eene korte lettergreep en de aaneenschakeling is daar, zoodat er dien ten gevolge meer welluidendheid ontstaat:

Ja, eeu/wig hei/lig, eeu/wig mach/tig,
En eeu/wig goed / is 's hemels Vader.

De jeug/dige kin/deren hup/pelen blij/de,
O len/te, wanneer / gij genaakt / op het veld.

In onze verzen, die met eene lange greep beginnen, is dit doorgaans het geval dat de voeten als op zich zelven staan en stroever klinken. Men neme maar eens ter proeve eenige alexandrijnen zonder voorafgaande kortgeldende lettergreep. B. v. uit VONDEL:

Zoo hier / bij ge/val een / tegen/voeter kwam
Rijzen / uit den / grond der / aarde te / Amsterdam, — enz.

Men lette verder of men niet meestal de maat vergete, en derhalve leze:

Zoo / hier bij / geval / een te/genvoe/ter kwam
Rij/zen uit / den grond / der aar/de te Am/sterdam, — enz.

Zoodat het voorafgaan eener korte of kortere letter-

greep dan de volgende het anders stuitende dikwerf geheel en al wegneemt. Men vergelijke slechts de hier gestelde regels met de eigen woorden van VONDEL:

Indien hier by geval een tegenvoeter quam
Opdondren uit den gront der aerde t'Amsterdam.

Misschien, zegt verder DE GREUVE, ligt dit verschil van welluidendheid aan de gewoonte: doch deze moet dan al vrij oud zijn, dewijl onze meeste gedichten met eene als kort geldende lettergreep aanvangen.

Hieruit zou men dan ook de reden kunnen afleiden waarom sommigen op dezelfde wijze hunne hexameters maakten: KLEIST was er een groot voorstander van. Zoo bestonden dan zulke hexameters eigenlijk niet uit spondeën en dactylen, maar veeleer uit iamben en anapæsten (⏑ ⏑ —) met weinige spondeën (1).

KLEIST lentezang is aldus in onze taal overgebracht:

Ontvang mij, heilige lommer, in uwe beschaûwde gewelven,
Der stille betrachting gewijd, ontvang me, en blaas mij een lied in
Tot roem der verjongde natuur! — En gij, o lachende beemden,
Vol aardig kronklende beekjes, bedauwde, bloemr*ij*ke dalen!
Met *uwen* balsem*geur* wil ik tevredenheid aadmen, u wil ik (2)
Beklimmen, welriekenden heuvel! daar wil ik, op klinkende snaaren
De vreug*de* zingen, die rondom mij uit het gelukkig *veld* toelacht (3);
Aurora zal mijn *gezang*, haar zal ook Hesperus hooren (4).

Wij laten deze verzen, door eene voorname maatschappij uitgegeven, den leerlingen ter verbetering over.

---

(1) *Dichtbundel;* 's Hertogenbosch 1823, voorrede van 't Iste deel.

(2) Niet zuiverder klinkt de text:
Mit euren Wohlgeruch will ich Zufriedenheit athmen. Euch wil ich Besteigen —

(3) Oneindig beter bij KLEIST:
Die Freude singen, die rundum mich her, aus der glüchlichen Flur lacht.

(4) Uit de *Verhandeling over het kunstmatig leezen*, uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen; Amst. 1800 (5de druk). Een nuttig werkjen.

Trochaïsche verzen.

De voorgaande decasyllaben daargelaten, bestaan de langste trochaïsche verzen uit vier voeten. Gemeenlijk wordt aan elk vers een vers verbonden dat eene syllabe minder telt, en er veelal een geheel mede uitmaakt.

De bisschop van Milaan, AMBROSIUS (overleden in 397) gebruikte ze reeds tot eene hymne, nog in 't *Breviarium* voorkomende:

Lustris sex qui jam peractis, tempus implens corporis.

En deze:

Urbs Jerusalem beata, dicta pacis visio.

In de VIde eeuw maakte VENANTIUS FORTUNATUS, bisschop van Poitiers, de hymne of rhythmus:

Pange, lingua, gloriosi praelium certaminis.

Terwijl in de XIIIde eeuw THOMAS VAN AQUINEN op denzelfden trant dichtte:

Pange, lingua, gloriosi corporis mysterium.

Dit soort van verzen ontmoeten wij mede in 't duitsch bij markgraaf OTTO IV (1266 — 1308) in zijn lyrisch gedicht op den winter:

Winter, dine trüben stunde, — enz.

Bij de Nederlanders schijnen zij vrij laat in zwang geraakt. Wij treffen ze aan in CAMPHUYSENS *Christelicke rijmen* (1644):

Van te strijden wil ik zingen, zingen een aandachtig lied,
Hoe de mensch, die wel wil strijden, heeft te strijden en hoe niet;
Al de wereld is vol strijden, 't strijden is van alle kant;
't Strijden dient bijwijl tot *eere*, *en* ook menigmael tot schand.

Het gegronde verwaarloozen der elisie achter de vier eerste voeten in dit laatste vers, bewijst genoeg dat hier twee, achtereen geschreven, versregelen bestaan. » Het trochaïsche vers (wil BILDERDIJK) laat dan ook geen slepend toe, en het jambische van die lengte (wat sommigen ook gewaagd of beproefd mogen hebben) geen staand, omdat zij inderdaad als dubbele

verzen zijn aan te merken; beide zijn minder dan eenig ander voor alle verscheidenheid die de overige verzen zoo opluisteren, vatbaar. Zelfs schuwen zij den overloop, ook dien, die zich als van zelven en geheel ongedwongen aanbiedt. Het is dus voornamelijk door de schakeering der meerdere of mindere verheffende accenten, dat deze hunne kracht en houding moeten verkrijgen" (1).

Maar wij zeggen onwillekeurig:

Op wat grond houdt zulk een Meester toch de leering ons voor oogen,
Dat achtvoetige trochæën nimmer slepend rijm gedoogen?
'k Zal (ik zweer het bij de Muzen!) om die ketterij te wraken,
Eens, alléén met slepende einden, honderd zulke verzen maken.
Wie de taal kent en wie ooren heeft tot hooren, kan voldingen,
Dat de dichter alle maten dwingt; door gééne zich laat dwingen.
Zij, het meest van al onvatbaar voor verscheidenheid? - onvatbaar
Voor den overloop? Mijn hemel! hoe komt dit, en hoe komt dat daar?

Iämbe, gij achtvoeter, spreek! Het raadsel zij mij opgeklaard.
Duldt gij, waarachtig, nu en nooit een manlijk rijmsel aan uw staart?
Mij dunkt, me lieve, 't manlijk rijm zal u toch óók zoo kwaad niet staan,
Al zij de sleepjapon wat lang, als 't u met smaak wordt aangedaan.

Den choreus of trochæus noemt men lichtvoet, den iambus zwaarvoet. Van daar de benaming van lichte en zware verzen, waarvan de eersten inderdaad meer vloeien, de tweeden meer stappen.

§ 9. *Trippelmaat.*

» Deze dichtmaat (zegt HESSELINCK) heeft een moeijelijken gang, en over 't algemeen heeft men het hierin niet ver gebragt. Het moeijelijke bestaat in het vinden van een genoegzaam aantal van woorden, in welke de klemtoon eerst met de derde lettergreep terugkomt, gelijk *andere*, *vijanden*, *levende*, enz."

Dit in 1808 neêrgeschreven oordeel is zeer gewaagd. In deze, gelijk in al de andere versmaten, hangt het vloeiende van den minder of meer gelukkigen versbouw af; de woorden

(1) *Nieuwe taal- en dichtk. Versch.* — Van de Versificatie. — D. II.

voor de trippelmaat recht geschikt, vorderen zeker eene keus, en, even als het aanwenden des rijms, eene hebbelijkheid, dien de oefening licht bijzet: bij de trippelmaat komt ook eene innige studie des versbouws te pas.

Is HOOFT werkelijk in deze maat voorgegaan (gelijk die Prosodist denkt) en door andere Dichters gevolgd? Zeker vindt men in de vrije Nevelingenmaat menig vers in een dactylisch kleed, doch of er vóór HOOFT wel geheele dichtstukken aldus bij ons zijn uitgedoscht, durven wij niet beslissen.

In STARTERS *Friesche Lusthof*, te Amsterdam in 1621 verschenen, komt menige trippelmaat als lied voor; zoo, als waar vader SILENUS spreekt. (blz. 125), op de stemme: » Phœbus is nu lang over de zee":

Dartele schaepjes, gaet weiden in 't groen
Pooght daer u hongher door 't grasen te stelpen.
Ick sal myn liefste geleyde gaen doen,
Die haer alleenigh niet wel sou behelpen.
Dan, alhoewel sy haer nu veynst,
Dat se niet eens om haer harder en peynst,
Ben ick heur alder heynst.

Men ziet dat niet al die verzen regelmatig trippelen; doch even als in de liederen der middeleeuwen, die dikwijls zeer ongelijk vloeien, werd dit naar de modelstrophe ingericht.

Een ander liedjen van eenen onbekende, dat ons ook tot de XVIIde eeuw schijnt te behooren, is mede, gelijk men 't in de vlaamsche liederen door WILLEMS verzameld aanmerkt, (blz. 380) voor den tijd zeldzaam kunstig van versbouw:

Wekt liefde in ons leden een kittelig soet,
Wat haet men haer pynen, wat schout men haer gloet?
Haer smert is aenminnig, haer handel vol lust,
Haer onrust verwint al 't vermaek van de rust.
Laetse eensaem gaen dwalen die liefde versmaên,
Voor al 's werelds goed staet de liefde my aan (1).

Bij welken slotregel insgelijks eene maat-afwijking plaats grijpt, moeilijk door 't oratorisch drukken op *al* te verhelpen.

---

(1) Weêrgegeven naar de bekende liedboekjens: *Thirsis Minnewit*, III, 115.

Ook het tusschenrijm *in* de verzen, dat, als eene soort van alliteratie in deze luchtige maat, zulk een goed uitwerksel doet (en waarvan, onder andere Dichters, TOLLENS in zijne *Liefde op 't ijs* partij heeft getrokken) komt hier reeds voor:

De liefde te smooren is dubbele pijn,
Geen godheid gewoon is gevangen te zijn:
't Is ijdel, mijn KLORIS, uw tijd dan verspild;
Want schoonje zijn schuilhoek verbergen al wilt,
Hij woont in uw oogjes; daar plant hij de min,
Daer *leeft* hy en *sweeft* hy onsterfelijck in.

En wat verder:

Met lusjes en kusjes mijn minne te voên.

Doch uit dit stuk valt geen chronologisch bewijs tegen het eerst aanwenden dier maat door HOOFT op te maken: misschien geldt dit mede betrekkelijk STARTERS stukjens, in 1621 verschenen. HOOFTS dichtstukken werden eerst in 1636 bijeenverzameld door J. VAN DER BURG, maar zij konden reeds sedert jaren opgesteld zijn.

Allerliefst is het stukjen op een mijmerend meisjen, een onderwerp door den anders meestal strengen VONDEL als in wedstrijd met zijnen dichtmeester behandeld, terwijl hij door het verdubbelen der verkleinwoorden, in zijne trochaïsche maat wat overmild ingevlochten, tegen den luchtigen dactylischen gang van HOOFT poogde te worstelen (1).

---

(1) *Beeckzang aen Katharine (Baeck).* 't Juweeltjen is opgenomen in de *Keur van Parelen*, verzameld by J. VAN DEN VONDEL, door SCHRANT. Leiden 1846, blz. 330.

De aanvang luidt:

Wijcker bietje, die by 't beeckje
Nestelt, en geeft menigh steeckje,
Die uw' honigh komt te dicht:
Wacker Nymfje, die zoo klaertjes
Met uw ooghjes op de baertjes
Flickert, blickert, straelt en licht.

Dezelfde hoogleeraar haalt elders 't *Klaertje* van HOOFT aan, als eene proeve van de buigzaamheid onzer taal tot het zachte, losse en vloeiende (*Over 't beoefenenswaardige der nederl. tale*, Gent 1818, blz. 69).

Luisteren wij nu eens naar HOOFTS *Klaartje*, een stukjen, naar bepaalde zangwijze ingericht, dat een bewijs schijnt van den regel: de prosodie is de muzyk der taal (1):

Klaare, wat heeft 'er uw hartje verlept,
Dat het verdrietjes in vroolijkheidt schept,
En, t' aller tijdt even benepen, verdort,
Gelijk als een bloempje, dat dauwetje schort?

Krielt het van vryers niet om uwe deur?
Moogh je niet gaan niet te kust' en te keur?
En doe je niet branden, en blaaken, en braên,
Al waar 't u op lust een lonkje te slaan?

Anders en speelt er het windetje niet,
Op elzetakken, en leuterigh riet,
Als: lustighjes, lustighjes. Lustighjes gaat
Het watertje, daar 't tegen 't walletje slaat.

Ziet d' openhartige bloemetjes staan,
Die u tot alle blygeestigheidt raên.
Zelfs 't zonnetje wenscht u wel beter te moê,
En werpt u een lieffelijk oogelijn toe.

Maar zoo ze kunnen, door al hun vermaan,
Niet steeken met vreughd uw zinnetjes aan,
Ik leg u te maaken aan 't schreyen de bron,
De boomen, de bloemen, de zuivere zon.

Dit lief stukjen, waarvan de verzen deels met, deels zonder voorslag zijn, heeft, vier trochæën: in het achtste vers: LÚST EEN; in het tiende: *Op* ÉLZE*takken*; in het twaalfde: *Het wátertje daar 't* TÉGEN (2), en in het achttiende: VRÉUGD UW. HESSELINCK merkte reeds aan, dat de derde regel stuit in *áller tijdt;* inderdaad, er bestaat geene reden om 't volgende woord *even* wegens 't zineigen bijzonder te beklemmen: iets dat dit gebrek zou verhelpen.

(1) Men versta hier door prosodie de versmaat en wat er verder toe behoort, zoowel onderlinge harmonie van woorden en letters, als overeenstemming dier harmonie met de voorgedragen zaak.

(2) Verkiezelijk ware hier:

Het water al*s* 't tegen het walletjen *s*laat,

omdat het geluid van die *s* de aan het geklisklas des waters ontleende spraakverdichting: » lustigje*s*" voortzet (*Aanmerking van mijnen kunstvriend* WITHUYS).

Wat betreft HESSELINCKS scansie van den regel:

Nīet steeken / mēt vreugd uw / zinnetjes / aan,

dien hij zeer gebrekkig vindt, deze is verkeerd: al het gebrek ligt in zijne scansie.

MEERMAN, de vertaler der *Messiade* (1) heeft zich reeds de moeite getroost daarop te antwoorden: » Door het gebruiken van eene lettergreep te weinig (zegt hij) is er wel eene ongelijkvormigheid ontstaan, tusschen het 2de couplet en de overige, maar anders geen de minste disharmonie: de spondeus [trochæus] lūst ĕen geeft hier niets minder dan eene onaangename afwisseling, en zulk eene gelijk de hexameter ze ieder oogenblik oplevert. Nog meer vergist zich HESSELINCK, wanneer hij een nieuwen misslag in de zangen van HOOFT meent te ontdekken, en aldus de maat afscheidt:

Nīet steken / mēt vreugd uw / zinnetjes / aan.

't Geen met allen welklank strijdt, en zelfs met de maat van het geheel niet overeenkomen zou (2)."

Gegrond is de critiek van HESSELINCK, als hij zegt, dat dergelijke dichtsoort bij POOT niet zonder gebreken is, hoe vloeiend over 't algemeen de verzen van dien landman rollen, die elders de harmonische murmelingen van zijn Abtswoud schijnt afgeluisterd te hebben:

D' échtkroon van / 't páar dat ín / deúgd niemand / wijkt.
Maék, dat geen / drúk de wieg / 't rústen ontroept.
Gý voorts, o / Dóchter, wees / wélkom in 't licht.

» De woorden *kroon*, *niemand*, *wieg*, *voorts* zijn veel te

(1) Narede op KLOPSTOCKS vertaling, blz. 72. — 't Gezegde » de maat van het geheel" is niet juist.

(2) Wij zullen gelegenheid hebben om over *de mengeling der versmaten*, ook met een trippelenden gang voortsnellend, opzettelijk te spreken. Over *de dubbele rijmen*, die niet onaardig in de trippelmaat aangewend worden, spraken wij reeds op blz. 194.

moeielijk, om zonder vertoeving of toegeving, zoo snel als de maat vereischt, te kunnen uitgesproken worden", zegt hij. Wij zullen straks zien, waar POOT hier de schoen wrong.

Doch gelukkiger, veel gelukkiger proeven dan die van POOT, die elders ook zuiverder zong, kon de Prosodist aanhalen. Hoe zweefde hem dan 't stukjen van BELLAMI op eens meisjens ontslapen niet voor den geest, dat de maat te sterker moest afteekenen, daar het rijm er aan ontbreekt? een stukjen, dat, vertrouwen wij, ieder beschaafde Nederlander zich in 't harte, en dien ten gevolge in 't geheugen, heeft geprent:

Wij hebben een zuster op aarde gevonden.

Verkeerdelijk schreef hij dus in 1808, dat » men 't sedert HOOFT, over 't algemeen niet ver had gebragt in de trippelverzen."

TOLLENS, die dichter vol ingeschapen melody, en steeds zoetvloeijend zonder verflauwing, is in die maat wél geslaagd, benevens verscheidene andere hollandsche dichters. Doch hoe groot de verdienste van TOLLENS in dit opzicht mede zij, mag men toch beweeren, dat er bijwijlen aan zijne trippelverzen een *betrekkelijk* volmaakter graad van versificatie zou kunnen bijgezet worden; vooral in die dactylen, waarin de tweede toonlooze de voorgaande eenigsins overstijgt: want die dactylen vloeien natuurlijk het best, waarin de eerste korte de tweede eenigsins overweegt: iets, dat POOT over 't hoofd heeft gezien. Zoo schijnt ons 't slotvers van het eerste couplet der *Echtscheiding* wel niet afkeurbaar, maar vatbaar voor meer zoetvloeiendheid.

Dan tilt het, o jammer, de keten zoo zwaar,
En kan die welras niet *meer* dragen.

Dit slechts ter verduidelijking van onze aanmerking omtrent den dactylus (1).

---

(1) DAUTZENBERG, in de voorrede zijner Poëzy, zegt stoutweg: » De vloeijendste en bevalligste dichten van TOLLENS hebben soms wel iets hards, wanneer er b. v. in zijne *Echtscheiding*, in zijne

Terwijl er derhalve in de trippelmaat, bijna even als in den dactylus der ouden, twee toonlooze lettergrepen even snel als ééne zware moeten uitgesproken worden, ziet men dat er tot die versmaat eene bestemder prosodie dan in onze gewoone geaccentueerde klimmende of dalende (iambische of trochaïsche) versmaat behoort. Zij moet in dier voege samengesteld zijn, dat de zoogenaamde lang- of kortheid der syllaben ook den minst-ervaren lezer treffe: eene noodwendige hoedanigheid, die wij hoofdzakelijk in de metrische versificatie zullen terug vinden.

De woorden in de trippelmaat opgenomen moeten dus met de gewoone uitspraak uitgebracht worden, tenzij waar 't logiek- of voordrachts-accent het naburig taal-accent overheerscht.

Hertenjagt dactylen staan gelijk deze: *nagejaagd*, *suizebolt*, *veldhorens*, of trocheën gelijk deze: *trouwring*, *rechtzaal*, of het woord *behoor'*, als twee korte syllaben gebezigd:

Ons kind *behoore* eeuwig ons beiden.

» Of wanneer oorspronklik lange syllaben als kort gebruikt worden, gelijk *heft*, *schijnt*, *barst*, *stuift*, *al*, *veld*, zoo als in de 6de strophe:

Vergeefs heft het dier den verstervenden kop
Nog eens op,
En schijnt deernis te smeeken;
Vergeefs barst zijn woede stuiptrekkend nog uit;
Men sleurt en verscheurt het en maakt het ten buit,
En doet al de veldhorens steeken.

» Men zal voorwerpen, dat men geene metrische, maar wel geaccentueerde verzen heeft willen schrijven; maar als men vloeijende verzen wil maken, moet men geene lange syllaben kort, geene korte lang nemen."

De critiek van Dautzenberg is gedeeltelijk ongegrond; doch is zij 't mede ten opzichte van *nagejaagd*, *suizebolt*, *schijnt*, in verband met de woorden daar deze mede vereenigd zijn: iets dat in een overigens merkwaardig artikel op Dautzenbergs gedichten en hunne voorrede in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* (1853, blz. 566) beweerd wordt? Wij denken 't niet. Ook van Alphen was reeds van datzelfde gevoelen, in zooverre hij zich verzet tegen 't gebruik dier woorden » wier natuurlijke uitspraak men eenig geweld moet doen om de kadans te kunnen behouden (*Digtk. Verhandel.*, blz. xci - ci)".

Dat velen onder de Vlamingen, wien 't niet zelden aan taal- en versbouwstudie hapert, dikwijls die maat verkrachten, zullen wij liefst niet bewijzen: 't zij genoeg hier een hunner geestrijkste, doch verreweg niet hunner keurigste dichters te noemen, den genialen v. RYSWYCK, wiens volledige werken nooit zonder eene nog strengere herziening dan thans het geval is, hadden moeten verschijnen: doch ook bij voorname hollandsche dichters is er niet zelden tegen de zoo gevoelige melody van den dactylischen val of gezondigd of aangedruischt.

TOLLENS zelf was vroeger daar minder nauw op gezet: wij vallen op de 29ste blz. van 't Iste deel zijner *Romancen* (1818): wat lezen wij daar in *de ongehoorde rampen eener Gravinne?*

Flúks voert het monster een minzamer taal:
» Kom met mij mede, mevrouw! naar de zaal".
Hij sleept haar voort: » Maak terstond u gereed,
Rijg u in 't keurs en in 't geelzijden kleed.
Haast u! ik vlugt en ontschuil aan den nood.
Gij weet, uw broeder bezwoer mij den dood.
Als hij u vraagt waar uw ridders thans zijn,
Zeg hem: zij jagen in 't bosch naar het 'zwijn.
Vraagt hij naar schildknaap en aalmoezenier,
Zeg: zij verreisden met giften van hier.
Vraagt hij, waarheen gij uw vrouwen toch zondt,
Zeg hem: zij dolen in bede*vaart* rond.

Men leze daarachter eens het een of andere van TOLLENS' latere trippelstukjens:

Ik kom uit mijn dorpjen: ik kom om wat brood;
Ik dool door het slijk en het slibber der straten.
Mijn kleed is gescheurd en mijn voeten zijn bloot;
Mijn moeder is krank en mijn vader is dood:
Wij schreiden zoo luid, maar het mogt ons niet baten (1).

Wat is hier alles in eene zuivere melody voorgedragen!

---

(1) *De kleine bedelaarster*, blz. 163 der *Dichtbloemen bij de naburen geplukt;* Leeuwarden 1839.

Bij dit stukjen heeft de dichter de algemeene aanmerking gesteld,

Ook SPANDAW is niet altijd zuiver in die maat:

Amor, in struiken van mirte verscholen,
Wijst zegevierend op 't meisjen en lacht (1).

Bestaat er reden om 't volgende werkwoord *wijst* met een overheerschenden klemtoon uit te brengen?

Indien er reden toe bestond, zoude zij daarin liggen, dat er natuurlijk-zwaarder beklemming hier in 't begin des regels bestaat. Doch dit middel van verdediging kan niet ingeroepen worden voor TOLLENS' vers:

En *schijnt* deernis te smeeken.

In SPANDAWS verkorte nabootsing van BURGERS *Jonker van Valkenstein* (2) stuit minder:

Ze stierf en nog zag men aan d' oever der vliet
Het bloedroode vlammetje blinken.

---

dat men, om 't uitwerksel er van te beoordeelen, het moet hooren zingen, mits door eene natuurlijke en ongemaakte stem, die de woorden niet in de muzyknoten doet wegzinken. Verzen, voegt hij er bij, moesten welligt nimmer zonder begeleiding van de levende stem worden gelezen.

Mogen wij er bijvoegen, dat in eene zoo recht zangerige taal als de onze, zoo wonderschoon met het wortelwoordige en nadrukkelijke accent bevoorrecht, verzen ook door den vervaardiger aan den toets der levende stem dienen onderworpen te worden: met stil te lezen ziet men wel eens anders *hoorbare* gebreken voorbij.

» De versbouw staat in onmiddellijk verband met de voordragt der welsprekendheid", zegt de recensent van DAUTZENBERG (WITHUYS), in het gemelde artikel der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

(1) *Gedichten;* Gron. 1836, I. 193. Dat klinkt niet beter dan:

Van Alphen was mijn liefste dichter,
En mijn geheele letterschat
Een almanakje — een prenteboekje
Dat niét veel te beduiden had.

Het onbeduidende van zulke regels daargelaten.

(2) I. 198.

Bilderdijk (1) schreef:

Daar werd het een prooi van den Nijlkrokodil,
Die loerde in het riet*bosch*, verscholen en stil.
Krekelzangen, II, 110.

Die dalende spondeus, gevolgd van eene kleine stemrust door de comma ontstaan (2), is zeker oneindig beter dan 't Spandawsche, zoo even geziene *bloedroode.*

Maar wij voelen ons minder geneigd, om de volgende dactylen, ofschoon nog ten gemakke der uitspraak van een klinker opgevolgd, goed te keuren:

De vrouw vliegt als razend en dol in de schuit,
En schiet voor den stroom, als een *bliksemstraal*, uit.
Krekelzangen, II.

Vooral omdat *bliksemstraal* ter betere schildering eene vluchtige toonlooze vorderde. Eene aanmerking, die ons mede niet ongegrond schijnt ten opzichte van Tollens' vers, waar hij het neêrgevelde hert in weêrgeeft: *En het stuizebolt néder.*

---

(1) In de *Krekelzangen* (II, 114) staat er:

Gy schreit om zijn afzijn, ik deel uw verdriet,
Maar dat hy vertrok, dit begrijp ik my niet.

waar *dat* het logiek accent vordert.

Nadrukshalve heeft Bilderdijk goedgevonden in de volgende verzen, waar elders alom twee toonlooze staan, eene enkele klemmende te plaatsen:

Uit needrigheid, Heertjen. Wy dachten altijd:
Indien hy eens gaat, *dan* zyn wy hem kwijt.

(2) 't Zelfde geldt omtrent Tollens vers:

De ridder van Holster, het hart vol van moed
En het bloed
Vol van vuur, *trok* aan 't jagen.

Aangaande de regelen:

Men sleurt en verscheurt het en maakt het ten buit,
En doet al de veld*h*orens steken.

Beter ware, onzes dunkens, bloot wat het vloeiende betreft:

En doet nu de veldfluit herklinken.

En wat verder:

De varende trad nu het konings*hof* in.

Dit Bilderdijksch vers, uit hetzelfde stuk overgenomen, kon vloeiender zijn. Door de gevoelige *sedes*, die 't koppelwoord inneemt, is die stroefheid mede door de opvolgende vokaal niet gansch verholpen. Stroever klinkt dan ook de versregel:

Nu bruischen de stroomen van 't nage*jaagd* bloed.

De dactylus, die zijn naam zeer eigenaardig aan 't grieksche woord *vinger* heeft ontleend, ontzwelt, vernauwt telkens de uitspraak, mag ik klank en vinger hier vergelijken: iets dat men zeker in Kṓnĭngshŏ̀f niet kan opmerken: de klemverrukking uit de juxtapositie ontstaan kan nooit het accent tot volmaakte toonloosheid toe onderdrukken. Ook zal 't niemand wagen zulke woorden anders dan naar de echte uitspraak als rijm te gebruiken; en Bormans merkte reeds op, dat, ging ooit de rechte uitspraak van 't Nederduitsch verloren, men haar, den maatstaf van 't rijm in de hand, weder zou kunnen opbouwen.

§ 10. *Van de verschillende sneden der dichterlijke Periode.*

Het is bekend dat Bossuet (wellicht, ofschoon in anderen vorm, de grootste lyrieker der Franschen) een schat van taalwending, van stijl, uit de *Aeneis* heeft weten te halen. Indien wij nu eens, en wel niet bloot om de aardigheid, eenige plaatsen betrekkelijk de hier te verhandelen stof uit dit voortreffelijk heldendicht met andere van onze Dichters vergeleken, zou zeker die vergelijking niet ongelukkig schijnen. De schoone versbouw van Maro's landgedichten heeft Delille zelven niet zelden uitgelokt om meer dan eens den stijven gang van den franschen alexandrijn in die dagen te verbreken: men weet hoe meesterlijk hij, althans den lossen, vrijen, golvenden maatgang zijns models heeft weten na te bootsen.

Zetten wij ons klassiek denkbeeld voort.

Even als de geest der latijnsche dichtkunst eischte, dat men niet elk vers met eene rust sluite, vraagt de onze dat men veelal een of meer woorden, noodig voor den zin der phrasis, tot het volgende vers overbrenge. Met één woord, de oversprong is, daar 't pas geeft, eene behoefte ook voor onze poëzy. Na een zeker getal dergelijke oversprongen, sluit de volzin met den versregel, en de geest, wiens aandacht door die gelukkige samenschakeling is gaande gehouden, schijnt, met eene ademhaling, te verpoozen, om weder nieuwe aandacht te leenen.

Zulke oversprongen gebeurden bij de Latijnen niet zonder degelijke woordenkeus: men koos dezulke daartoe uit die in 't geheel des volzins van een wezenlijk belang waren. Veelal bestemd om de aandacht in te roepen, moesten zij die verdienen. De woorden die men over 't algemeen tot het volgende vers overbracht waren 't substantief, 't verbum of een merkwaardig epithetum of verscheidene dier woorden te samen vereenigd.

Men kon een monosyllabum overbrengen, indien een ander lid der phrasis door een voegwoord er nauw aan verbonden was:

Coeperat humenti coelum contexere palla
Nox et coeruleam terris infuderat umbram.

Stat.

De nacht in tusschentijd, den sluier om het hoofd,
Daalt, en het fletser licht vervonkelt en verdooft.

Ongelukkig is het Vondelsche enjambement in de *Aeneïs*, blz. 384:

. . . . Geen waterslang vernielde
U, schoon haar vruchtbre hals van veele hoofden krielde.

Men mocht ook een trochæus overbrengen:

Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, Dei jussu non unquam credita Teucris.

VIRGILIUS.

Men stelle in 't voorgaande voorbeeld slechts:

Daalt neêr, en 't fletser licht, — enz. (1)

Maar de meest gebruikelijke oversprongen waren een dactylus, een dactylus en een lange, twee voeten en half, drie voeten en half: wij meenen hiervan niet meer dan van de ook bij ons alzoo meer uitgebreide oversprongen, voorbeelden te moeten aanbieden. Men sla enkel VONDELS grootschen *Lucifer* op: elke bladzijde draagt het bewijs van dien wel toegepasten greep.

Onder deze verschillende enjambementen kieze ook bij ons de Dichter de snede die hem lust, of die zijne voorstelling der zaak zelve 't meest begunstigt. Het spreekt van zelf, dat het zijn eerste plicht is die afwisselend voor te dragen, dewijl zij verscheidenheidshalve aangewend worden. CLAUDIANUS, zoo men weet, met zijn meer ronkend, dan harmonisch vers, zondigt daar niet zelden tegen. Zoo als in:

Siculasque relegat in oras,
Ingenio confisa loci. Trinacria quondam
Italiae pars una fuit.

Somtijds behelst een enkel vers een volmaakten zin. BILDERDIJK zegt zelfs ergens, dat men, jammer! door veel dichten eene zekere hebbelijkheid bekomt, om alles in een enkel vers uit te drukken; iets daar zinspreuken door kunnen aanwinnen, maar daar 't periodismus veel aan verliest; zoodat hij, volgens zijne eigene getuigenis, zich zelven wel eens, door gebrek aan verscheidenheid, mishaagde.

De Periode kan tot zeven of acht verzen behelzen, zelden liep ze bij de latijnen boven de negen.

Wij zullen ditmaals, tot onze kleine voordracht van *littérature compareé*, de *Aeneïs* en de *Hollandsche Natie*, als onzen Nederlanderen algemeen bekend, gebruiken:

1. *Tantae molis erat romanam condere gentem.*

Al wat dit land ons toont, is arbeid, vlijt en kunst. Blz. 7.

---

(1) Wij beschouwen hier, en vooral verder, hoofdzakelijk den oversprong als in verband met de Periode. Meer afzonderlijk beschouwd, komen wij er elders op terug.

2. *Defessi Aeneadae, quae proxima littora, cursu*
Contendunt petere & Libyae vertuntur ad oras.

Wie voelt zijn onmagt niet, wanneer hij in zijn zangen
Den lauwer bij het graf der Trompen op zal hangen?

3. *Postera quum primo stellas Oriente fugârat*
Clara dies, socios in coetum litore ab omni
Advocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur.

Zoo toovert, als de lente in purpren feestgewaden
Door 't ruim der schepping zweeft en de aard in vreugd doet baden,
De teedre nachtegaal in 't statig eikenbosch.

4. *Dardanidae magni, genus alto a sanguine divûm,*
Annuus exactis conpletur mensibus orbis,
Ex quo relliquias divinique ossa parentis
Condidimus terra, maestasque sacravimus aras.

Maar toen, in vroeger eeuw, in 't hart van dit gewest,
De fiere Lodewijk zijn standaards had gevest,
Toen hij 's lands ringmuur voor zijn donders deed bezwijken,
Wist Neêrlands achtbre raad van wankelen noch wijken.

5. *At saeva e speculis tempus dea nacta nocendi,*
Ardua tecta petit stabuli, et de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protenus omne
Contremuit nemus, et silvae intonuere profundae.

Gelijk een jonge vrouw, ter slaapzaal ingetreden,
Met maagdelijke schaamte en weigerende schreden,
Met halfgeloken oog, den aangebeden man
't Verborgen schoon bedekt, maar niet verbergen kan;
Zoo ook onttrok aan ons het voorgeslacht zijn daden. Blz. 6.

6. *Ac veluti, summis antiquam in montibus ornum*
Quum ferro adcisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolae certatim; illa usque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
Volneribus donec paullatim evicta, supremum
Congemuit, traxitque jugis avolsa ruinam.

Men zegt, dat toen de Brit, stout op zijn overmagt,
In de afgeloopene eeuw ons aanviel onverwacht,

Bij Doggersbank 's lands vloot dacht weerloos te verrassen,
De Ruiters schim met kracht opdonderde uit de plassen,
En, als een sterke God rondwarend door de vloot,
De kracht van Zoutman sterkte en ons zijn bijstand bood. Blz. 65.

7. *Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris*
Italiam, fato profugus, Lavinia venit
Litora: multum ille et terris jactatus et alto,
Vi superûm, saevae memorem Junonis ob iram;
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.

En gij, gij, die alleen een volk onsterflijk maakt,
Voor wien in 't neêrlandsch hart de erkentnis eeuwig blaakt,
O schoonste flonkerstar in Hollands praalgesteente,
Gij, afgod van de vloot en lievling der gemeente,
De Ruiter! ideaal van deugd, beleid en magt,
En trouw en vrijheidsmin, tot een geheel gebragt,
Zou ik u zingen? neen, 't ontbreekt mijn hart aan woorden. Blz. 64.

8. *Ac velut, ingenti Sila summove Taburno,*
Quum duo conversis inimica in praelia tauri
Frontibus incurrunt: pavidi cessere magistri;
Stat nemus omne metu mutum, mussantque juvencae (1).
Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur:
Illi inter sese multa vi volnera miscent,
Cornuaque obnixi infigunt, et sanguine largo
Colla armosque lavant: gemitu nemus omne remugit.

Zaagt ge ooit d' Orion aan d' onmeetbren hemel blinken,
Het minder starrenheer voor hem in 't niet verzinken,
Als hij, zijn wolkenspoor opstijgende met kracht,
Diane stout betwist den scepter van den nacht,
De schepping overziet, en, met ondoofbren luister,
Des hemels wachters velt of wegschopt in het duister,
En hun het eeuwig spoor, betreden door zijn voet,
Verbleekt en siddrend, als zijn slaven, volgen doet? Blz. 43.

---

(1) De vierdubbele alliteratie in dit vers toont, dat ook de Latijnen daar wel eens gevoelig voor waren. Over de *complosio earumdem syllabarum* in VIRGILIUS (*Fama malum* en een aantal andere) valt wel geen twijfel. Zie QUICHERAT, *traité de versification latine* (Parijs, 1840, blz. 154 en 289).

9. *Ac velut ille canum morsu de montibus altis*
Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosve palus Laurentia, silva
Pavit arundinea, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos;
Nec cuiquam irasci propriusve accedere virtus;
Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant:
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas.

Hij drukt zijn zoon aan 't hart, en kust haar bleeken mond,
En vlugt — maar keert, om nog, op d' oever van het leven,
Den allerlaatsten kus aan gade en zoon te geven,
Ontscheurt zich aan haar oog, snelt naar zijn beulen heen;
Ziet kalm het open graf, ontsloten voor zijn schreên;
Ziet de opgedolven aard, die haast zijn hoofd zal dekken,
Aanschouwt voor 't laatst de zon, die nooit hem weêr zal wekken;
En biddend voor zijn land, zijn zoon en echtgenoot',
Omsluiert hij zich 't hoofd en stapt in 's aardrijks schoot. Blz. 27.

Zelden ontwikkelt zich bij de Latijnen de periode tot meer dan negen verzen; bij ons dijgt zij breeder uit. Zoo ontrolt zich onder anderen de schoone, nieuwe vergelijking van den Rijn met Holland in achttien regelen.

§ 11. *Over de Stance.*

Men heeft de *Strophe* van de *Stance* in zoo verre willen onderscheiden, dat men den eersten naam aan de vormen van den Lierzang bij de ouden, en dien van Stance aan den hedendaagschen vorm heeft willen verbinden. In den grond hebben beide de woorden dezelfde beteekenis.

De Stance is eene dichterlijke periode, op eene evenredige wijze samengesteld; eene afsnijding van een gedicht, die over 't algemeen een volmaakten zin oplevert. In haren regelmatigen vorm genomen, rondt zich en loopt die Stance, ten genoegen van oor en geest, het best af, welke in haren kring eene enkele gedachte omvat, en met haar door eene volle rust eindigt.

Aaneen gekoppelde rijmen, hoofdzakelijk voor de ver-

halende poëzy geschikt, kunnen geene welluidende stancen vormen; ten minste in het verhevene (1). Zij zouden 't aanvallige of indrukwekkende van vers- of rijmval missen. B. v. de vertaling van den 85sten Harpzang *Inclina*, *Domine*, *aurem tuam*, luidt bij VONDEL:

Nu neigh, ô Heer, uw oor naer my.
Verhoor me toch, dewijl ik strij
Met armoede in verlegen staet,
Nootdruftigh, zonder troost en raet.

En de voorgaande Harpzang:

Gy hebt, ô goede Vader, weder
Het eertijds bloejend lant
Herstelt in zijnen eersten stant,
Na dat de vyant alles neder
Gevelt had, volk en oegst
Geplondert en verwoest.

In poëzy van lichteren trant, kan eene dergelijke slotrijmschikking beter uitwerking doen. Men brenge zich slechts POOTS meesterstukjen *Hoe gelukkig rolt het leven*, voor den geest.

Bij VONDEL en zijne opvolgers, vindt men ondertusschen eene nabootsing der Saphische strophe, die in onbruik schijnt geraakt en toch van aanvalligheid niet ontbloot is. B. v.:

Zoekt Epikuur, van ijdelheên misleid,
Slechts aerdtschen lust, daer hy zyn zwynen weidt,
't Verlicht gemoet hoopt op de zaligheit
Van 't andre leven,
Betrout op hem en 't voorbeelt dat hy geeft,
Die voor ons storf en eeuwigh voor ons leeft,
En om wiens stoet een heir van geesten zweeft,
Zoo hoog verheven.

POOT, *Paaschgift*.

Welke beide stancen eigenlijk eene enkele uitmaken.

(1) Een paar vlaamsche dichters, VAN RYSWYCK en DE LAET, zijn op de zonderlinge gedachte gekomen, om den vloed van DAVIDS psalmtoonen *in disticha* weêr te geven. Hoe deze *harpezangen* aan 't harte kunnen ontspringen, verklaren wij niet te weten; dergelijke nabootsing van 't hebreeuwsche lyriek *parallelismus* is hoogst onlyriek.

ROUSSEAU heeft den Stancevorm, die met twee opeenslaande rijmen sluit, maar een enkelen keer aangewend, en heeft dan nog (zoo wij elders ook aanmerken) 't slotdistichum uit twee stevige heldenverzen samengesteld:

Seigneur, dans ta gloire adorable
Quel mortel est digne d'entrer?
Qui pourra, grand Dieu, pénétrer
Ce sanctuaire impénétrable,
Où tes saints inclinés, d'un oeil respectueux,
Contemplent de ton front l'éclat majestueux.

Ook is 't niet onverschillig voor 't gehoor, of eene Stance met een slepend of staand rijm sluite. Als zij een aandoenlijk onderwerp behandelen, eindigen zij het best met slepende rijmen, waarin iets verteederends, weeks ligt.

DA COSTA merkte te recht aan op de Bilderdijksche verzen (*Onderg. der eerste Wereld*, I, 483):

Een zachte en teedre stem, gevoeliger voor 't harte
Dan merkbaar voor het oor, sprak: » Smoor uw boezemsmarte".

» Die scheva (*e*) bij de rijmwoorden *harte* en *smarte* zijn hier vrij wat meer dan een middel om een slepend rijm te krijgen. Zij geeft een doffen weêrgalm, die met geheel den toestand in overeenstemming staat".

ROUSSEAU (en wij mogen hier gerust fransche Dichters aanhalen, daar hij op MALHERBE volgt, als de man die den toon aan den bij ons nagebootsten Odevorm heeft gegeven) heeft zulk een slotrijm in zijne *Odes sacrées* maar eenmaal gesteld:

Peuples, élevez vos concerts;
Poussez des cris de joie & des chants de victoire,
Voici le roi de l'univers,
Qui vient faire éclater son triomphe & sa gloire.

En eenmaal in zijne *Odes profanes*:

Trop heureux qui du champ par ses pères laissé,
Peut parcourir au loin les limites antiques,
Sans redouter le cri de l'orphelin chassé
Du sein de ses dieux domestiques.

Ook Poot heeft dit, ten nadeele van 't maat-effect, over 't hoofd gezien in zijne *Bespiegeling op een hoogen Watervliet*, waarvan de aanvang weinig lyriek is:

'k Zal van de grimmigheid der aengeschonnen zee
En hare golven zingen,
En hoe de wereld krimpt van woedent waterwee.
Och, mocht mijn jammerklagt door lucht & wolken dringen!

De regelmatige Stancen laten, van de eene tot de andere, geensins de opvolging van twee verschillende staande of slepende rijmen toe. B. v.:

Welzaligh magh men zulck een' houden,
Wiens schulden Godt heeft quijtgeschouden;
Wiens misdaén Godts gena bedeckt.
Welzaligh, wien betaelingh streckt,
Dat Godt hem geen verloop toereeken,
En in wiens geest geen valscheên steeken.

Om 't zwijgen van mijn boos geweeten
Is mijn gebeent verout, versleeten;
Terwijl ick kreet den dagh ten endt, — enz.

De voortreffelijke *Messenienne* van de la Vigne, Columbus toegewijd, druischt tegen dien melody-regel aan: » Eenig criticus, leest men in de noten op dit stuk, zal wellicht opmerken dat de voorgaande strophen alle met een mannelijk rijm aanvangen en eindigen; zoo dit eene dichterlijke vrijheid is, Racine en J. B. Rousseau hebben ze door hun voorbeeld gewettigd." Wat in die *Messenienne* zulk een gebruik zou kunnen vrij pleiten, is de lyrische strophe van tien verzen, in alexandrijnen ontwikkeld, welke lange regels de onmelody der aldus gestelde rijmen niet weinig temperen.

Gaan wij, na deze opmerkingen over 't lyrieke rijm, tot de verdeeling der Stancen over. Wij zullen hare onderscheidene samenstellingen, wat het mannelijke vers betreft met eene *m*, en wat het vrouwelijke betreft, met eene *v* aanduiden.

Stance van vier verzen:

v, m, v, m.
m, v, m, v.
m, v, v, m.
v, m, m, v.

» De eerste snede (*coupe*) zegt MARMONTEL (*El. de littérature*) dien wij hier eenigsins op 't spoor volgen, is de eenigste, die tevens aan de lichte en de deftige poëzy past."

O zalig boven peil, wie duister en vergeten,
Geen verder uitzigt kent dan langs zijn tierig veld,
En op zijn lagchend feest, met altijd blank geweten,
Zijn jaren bij zijne oogsten telt.
TOLLENS, *Zucht.*

De volgende wijze van rijmschikking schijnt de Stancen tot acht regelen uit te breiden, en mist zeker geene welluidendheid:

O Vader, mijnes vaders hoeder,
Gij, die men knielend noemen moet,
Wiens naem zoo vreeslijk en zoo zoet,
Het hoofd doet buigen mijner moeder.

Men zegt, dat deze zon vol gloor
Maer speeltuig is in uwe vingeren,
En dat zy voor uw troon moet slingeren,
Gelijk een lamp voor 't heilig koor.
LEDEGANCK, naar LAMARTINE, *Lofz. van 't kind.*

Stancen van vijf verzen.

In deze is een der rijmen driedubbel, zoo als in alle ongelijke getallen:

v, m, v, v, m.
v, m, m, v, m.
m, v, m, m, v.
m, v, v, m, v.
m, v, m, v, m.
v, m, v, m, v.

Van deze samenvoegingen zijn de eerste twee alleen geschikt voor de Ode.

Neen, 'k heb geen jubelzang! hij voegt niet in ons lijden;
Ik hef, bij 't geeslen van d' orkaan,
Ten hoon van 't menschdom, dat zich vreeslijk ziet kastijden,
'k Hef, in dees hartverscheurbre tijden,
Geen huichelenden lofzang aan.

HELMERS, *Hambroek.*

Ontzondig mij, o God, met d' ijzop der genade,
Mij sprenklend met het bloed dat voor den stervling vloot,
Het bloed des offerlams dat hel betemde en dood,
Wanneer 't der zonde vloek aan 't kruishout op zich laadde;
En maak me als zuivre sneeuw van uit der wolken schoot.

BILDERDIJK, *Boetzang* (*Schemerschijn*, blz. 7).

In welk stuk al de Stancen van vijf verzen, doch met verscheidenlijk samengevoegde rijmen, zijn: de hier aangehaalde is zeker een der meest lyrieke.

Ook wordt in het vijfregelig couplet de eerste regel niet zelden rijmeloos geplaatst, zoo als in een aantal Romancen, waarvan ons hier de *Herman de Ruiter* van TOLLENS te binnen valt.

Zoude er ook geene aanvallige melody in de volgende samenvoeging steken, ofschoon de verzen rijmeloos optreden:

Majestatisch, o Rijn, doorwandelt gij 't heerlijke Duitschland,
Bruisend — een naadrende orkaan!
Golven verheffen u de edelste hymnen:
GOETHE, noch KLOPSTOCK, noch SCHILLER ontstroomen
Zulk een verrukkende toon!

Stancen van zeven verzen.

Deze verdeelen zich in twee vers-paren, met gekruiste rijmen, of beter nog in twee tercijnen:

v, m; v, m; v, m.

Ce n'est point par effort qu'on aime;
L' amour est jaloux de ses droits.
Il ne dépend que de lui-même,
On ne l'obtient que par son choix.
Tout reconnait sa loi suprême,
Lui seul ne connait point de lois.

ROUSSEAU.

Eene maat, die ook met achterlating der vrouwelijke rijmen, den Romanceschrijver een treffenden coupletgang aan de hand geeft (Zie bladz. 70):

O! 't was aeklig hem te aenschouwen
In dees vreeselijken stand,
Met des graefs ontwrongen degen
En zijn zegel in de hand;
Aeklig als de held, die 'tspeerhout
In den oopnen draekmuil plant.

LEDEGANCK, *Burgslot van Somergem.*

v, m, m, v, m, m.

De waerheit spruit met vreught uit d' aerde.
Rechtvaerdigheit ten loon
Ziet neêr uit haeren hoogen troon.
Godts goetheit zal, zoo 't aerdtrijck baerde,
Verheugen onze lucht
Met een gewenschte vrucht.

v, v, m; v, v, m.

Ja, ras zal de aard' mijne asch bedekken,
Geen lente me uit den doodslaap wekken;
'k Zal rusten in den nacht van 't graf;
'k Zal daar 't geschrei, de klagt niet hooren
Van 't dierbaar kroost aan mij geboren,
Dat mij de liefste moeder gaf.

HELMERS, *Jezus van Nazareth.*

Even als deze snede zich tot deftige alexandrijnen laat uitbreiden, kan zij ook tot het volgende lieve voorbeeld worden ingekort.

't Pluimloos kieken
Zoekt de wieken,
Schuilt in moederlijke pluim;
Jonge meeuwen
Vlugten, schreeuwen,
Als een gier schiet over 't ruim.

HELMERS.

Deze rijmdooreenvlechting is door MALHERBE en ROUSSEAU, in die Stance als de harmonyvolste 't meest van al

gebruikt. Sprekend komt daarin het slotvers uit, bij de toegebrachte verkorting aan den voorlaatsten regel. THOMAS wendde die snede aan in zijn treffenden lierzang *de Tijd*, waarvan wij hier de tweede stance vertaald geven:

Gij rustte nog toen 't al met nacht lag overdolven.
Daer brak het licht hervoort, omhuld met wolkengolven.
Ge ontstondt, en de Eeuwige gaf uwer heerschappij
Deez' wet: » Beweging mete, o Tijd, uw vleugelrepping".
Hij sprak der gansche schepping:
» Gij hebt den tijd voor u, 'k heb de eeuwigheid voor mij".

De andere sneden van het sextijn:

m, v, m; v, m, v.
m, m, v; m, m, v.
m, v, v; m, v, v.
v, m, m; v, m, m.
m, m, v; m, v, m.

zijn door de verhevene Lierzangers verstooten geworden; de laatste is de eenigste, die men in ROUSSEAU vindt, doch maar een enkele maal:

Renoncons au stérile appui
Des grands qu'on implore aujourd'hui.
Ne fondons point sur eux une espérance folle.
Leur pompe, indigne de nos voeux,
N'est qu'un simulacre frivole;
Et les solides biens ne dependent pas d'eux.

Zeer geestig is de volgende snede, die men reeds bij BAÏF ontmoet (*Le livre des passe-temps*, Paris 1573, p. 26) en die ook door VICTOR HUGO in de Balladen is gebruikt (1).

Soete min, wat waeren wy
Sonder dy,
En wat waer' der menschen leven
Anders als een lompe block,
Of een stock,
Die noch loof noch blad kan geven.
WESTERBAAN.

(1) Zie daarover VAN HASSELT, *Essai sur la poésie française en belgique;* Brux. 1838, blz. 138.

Men zie mede den XXVsten *Harpezang* van VONDEL. Met twee rijmlooze verzen, heeft PETRONELLA MOENS, die Stance aldus samengevoegd:

De nijvre moeder heeft haar' zuigeling
Op 't mollig groen een bed gespreid;
Zij werkt, maar vest haar oog op 't kindje,
Dat, zacht omsuisd door 't morgenwindje,
Half lachend, met een traantje in de oogjes,
Verteedrend, *haar* om voedsel schreit.

Bij den aanvang van den zomer.

En TOLLENS met een enkel rijmeloos vers, in een stuk reeds blz. 70 aangehaald:

't Is buiten ruw: geen star of maan
Verlicht het dikbewolkt azuur;
De wind togt in het haardsteêvuur,
Het water klotst, de takken slaan,
De sneeuw, die uit het noorden stuift,
Giert tegen 't venster aan.

Avondbede in Dec. 1830.

Stancen van zeven verzen.

Die Stance is van een quatrijn en een tercijn samengesteld, zoodat eene der twee rijmen van 't eerste deel, in het tweede verdubbeld voorkomt:

v, m, m, v; m, v, m.

L'hypocrite, en fraudes fertile,
Dès l'enfance est pétri de fard;
Il sait colorer avec art
Le fiel que sa bouche distille;
Et la morsure du serpent
Est moins aigue et moins subtile
Que le vénin caché que sa langue répand.

ROUSSEAU.

Deze snede is driemaal door ROUSSEAU gevolgd, en de eenigst geschikte om die Stance welluidend te maken.

Stancen van acht verzen.

De Italianen, zoo men weet, verdeelen hun octaaf in een sextijn en een distichum.

Onze KAREL VAN MANDER goot *den grond der edel vrij Schilder-const* in dien vorm:

O Hebes spruyten, Genius scolieren,
Ghy die hier en daer, in plaetse van schrijven,
Hebt becladdert, en vervult u pampieren
Met mannekens, schepen, verscheyden dieren,
Dat ghy nau ledige plaets' en laet blijven,
Schijnend' of natuer u voort wilde drijven
Een schilder te wesen, soo dat uw ouders
U daertoe aenvoeren op lijf en schouders.

Dat zeker een weinig minder welluidend is dan deze frissche verzen; CATULLUS, meenen wij, nagezongen:

La verginella è simile alla rosa,
Che 'n bel giardin sula nativa spina,
Mentre sola, e cura si riposa,
Nè gregge, nè pastor se le avvicina;
L'aura soave e l'alba rugiadosa,
L'acqua, la terra al suo favor s'inchina;
Giovani vaghi, e donne innamorate
Amano averne e seni, e tempie ornate.

Maar de natuurlijkste snede der Stance van acht verzen is die welke haar in twee quatrijnen verdeelt; het zij op herhaalde rijmen, gelijk in dit choor van Cyclopen door ROUSSEAU:

Travaillons, Vénus nous l'ordonne.
Excitons ces feux allumés,
Déchaînons ces vents enfermés;
Que la flamme nous environne;
Que l'airain écume et bouillonne,
Que mille dards en soient formés;
Que sous nos marteaux enflammés
A grand bruit l' enclume résonne.

Het zij op verschillende rijmen:

Neen, 't menschdom is nog niet verloren!
Nog zijn er starren in deez' nacht,
Waar 't ranke bootje hulp van wacht!
Weldadigheid doet nog haar stem aan de aarde hooren.
Die bloem, geteeld uit godlijk zaad,
Spreidt nog haar geur in Neêrlands luchten,
En hoe het menschdom ook moet zuchten,
Zij blijft ons hart ten toeverlaat.

HELMERS, *nagel. ged.*, blz. 77.

Stancen van negen verzen.

Zij verdeelen zich in een quatrijn, en eene Stance van vijf verzen.

v, m, v, m; m, v, m.

PETRONELLA MOENS doet het 1ste en 3de vers van 't quatrijn niet rijmen:

U zing ik, schuldloos blijde kindschheid!
U, door de hand des tijds bekranst
Met ras verwelkte bloesemknoppen,
Terwijl ge aan 's afgronds oever danst.
Laat zich de bliksems vlammend krullen,
Gij lacht, van geen gevaar bewust;
Laat schorre donders dreigend brullen,
En heel natuur met schrik vervullen,
Gij slaapt, aan 's moeders borst gerust.

Aan mijne kindschheid.

m, v, m, v; m, m, v, m, v.

Homère adoucit mes moeurs
Par ses riantes images;
Sénèque aigrit mes humeurs
Par ses préceptes sauvages.
En vain d'un ton de rhéteur
Epictète à son lecteur
Prêche le bonheur suprême,
J'y trouve un consolateur
Plus affligé que moi-même.

ROUSSEAU.

Waarin de herhaalde rijmen in *eur* aan de nalatigheid des dichters zijn te wijten.

In het bevallige vak heeft die vorm iets lichters en vrijers dan 't dixijn (waarover straks), vooral als hij met eenen trochæus aanvangt: men brenge slechts tot dien maatgang de voorgaande verzen van Hollands *vrouwelijke Homeer*, zoo als men de meer gemoedelijke dan lyrieke dichteres heeft genoemd:

Door de hand des tijds bekranst
Met gebloemte, ras aan 't bleeken
Kindren, die bij d' afgrond danst,
Is u de onschuld niet ontweken.
Geen gevaren nog bewust,
Is uw leven liefde en lust.
Wat zoude u met schrik vervullen?
Slaap op moeders borst gerust,
Schoon er donders rond u brullen!

Stancen van tien verzen.

De welluidendste der Stancen: zij worden regelmatig op twee wijzen zamengesteld.

v, m, v, m; v, v, m; v, v, m.
v, m, m, v; m, m, v; m, v, m.

De eerste is tevens de evenredigste en deftigste.

Neen, Dichtkunst, 't is te lang gezwegen;
Wat toeft gij? grijp, ô grijp de luit!
't Heelal zij erfdeel van den degen,
De roem is de edelste oorlogsbuit.
Laat de ijdle Faam uit duizend monden
De daden van een held verkonden;
Zij schenkt de ware glorie niet:
De onsterflijkheid der aardsche goden,
En 't ambrozijn hun aangeboden,
Is de adem van 't betoovrend lied.

BILDERDIJK, *Napoleon.*

De tweede Stance is mede schoon, maar zij bezit noch dezelfde pracht, noch dezelfde veerkracht. CORNEILLE be-

mint haar bijzonder. Hij gebruikt haar onder anderen in zijne paraphrasis van TH. a KEMPIS (I. B., XXIII kap.):

Pense, mortel, à t'y resoudre!
Ce sera bientôt fait de toi :
Tel aujourd'hui donne la loi,
Qui demain est réduit en poudre.
Le jour qui paraît le plus beau
Souvent jette dans le tombeau
La mémoire la mieux fondée,
Et l'objet qu'on aime le mieux,
Echappe bientôt à l'idée,
Quand il n'est plus devant les yeux.

Deze verheven dichter dorst het dixijn zelfs op het tooneel brengen. Immers in de *Suite du menteur*, keerde CLITON de Stancen van DORANTE aan 't portret van MÉLISSE aldus om (*Acte* III, *scene* III):

Adorable et riche beauté,
Qui joint les effets aux paroles;
Merveille qui m'as enchanté
Par tes douceurs & tes pistoles,
Sache un peu mieux les partager;
Et si tu nous veux obliger
A dépeindre aux races futures
L'éclat de tes faits inouis,
Garde pour toi les confitures,
Et nous accable de louis.

Het vers dat numerus en majesteit aan die breede periode paart, is 't achtsyllabige: men ziet er voorbeelden van in MALHERBE, dien, wat den versbouw betreft, ROUSSEAU noch PINDAAR-LEBRUN steeds overtroffen hebben.

La discorde aux crins de couleuvre,
Peste fatale aux potentats,
Ne finit ses tragiques œuvres
Qu'à la fin même des états.
D'elle naquit la frénésie
De la Grèce contre l'Asie;
Et d'elle prirent le flambeau,
Dont ils désolèrent leur terre,
Les deux frères de qui la guerre
Ne cessa point dans le tombeau.

C'est en la paix que toutes choses
Succèdent selon nos désirs.
Comme au printemps naissent les roses,
En la paix naissent les plaisirs.
Elle met les pompes aux villes,
Donne aux champs les moissons fertiles;
Et de la majesté des lois
Appuyant les pouvoirs suprêmes,
Fait demeurer les diadêmes
Fermes sur les têtes des rois.

De evenredige verdeeling der Stance van tien verzen is een quatrijn en twee tercijnen: ROUSSEAU heeft die bijna bestendig waargenomen, maar MALHERBE heeft er zich niet bestendig aan onderworpen, en in de reeds aangehaalde voorbeelden kan men zien, wat bij hem meestal gebeurt; namelijk de rust na 't zesde vers afgeteekend, en 't zevende met de volgende saamgebonden. Somwijlen zelfs doet hij den sextijn zonder pause vlug henenvloeien, zoo als in de *Ode à la Régente*:

Que saurait enseigner aux princes
Le grand démon qui les conduit,
Dont ta sagesse, en nos provinces,
Chaque jour n'épande le fruit?
Et qui justement ne peut dire,
A te voir régir cet empire,
Que si ton heur était pareil
A tes admirables mérites,
Tu ferais, dedans ses limites,
Lever et coucher le soleil.

Die onbestemde en onregelmatige rhythmus kan daarin zijne verschooning vinden, dat men in éénen adem gemakkelijk en zonder moeite verzen van acht syllaben uitspreekt; maar de dichters wier oor gestreng is, zullen der snede van ROUSSEAU den voorkeur geven.

Men kan er zich bij onze nauwgezette versbouwkundigen, zoo als TOLLENS en BILDERDIJK, van overtuigen. In dien vasten vorm zijn al de Stancen van des laatsten dithyrambe op NAPOLEON gegoten, waarvan wij zoo even 't begin weêrgaven; met uitzondering der tweede:

Doch wacht u, onbedachte vingeren,
Der Goden dischlier aan te slaan!
Ontziet u, bliksems uit te slingeren,
Die wat hen aanroert, doet vergaan.
Jupijn beschrij' des arends vleugel,
Hij siddert voor den zonneteugel:
En Fredrik op den koningsthroon
Moge aarde en hemeltrans verwonderen,
Omstraald van bliksemen en donderen,
Bezwijkt hij voor den heldentoon.

Doch volstrekt af te keuren is de overtreding van den melody-regel des quatrijns, zoo als men die in den voorzang mijner *Vaderlandsche Poëzy* (1) ontmoet, bij welke Stance de vorm deerlijk verkracht wordt:

Ja, Belgie zal eens Belgie worden!
Heur maegd, 't ontvonkeld oog gericht
Op 't boek der eeuwen, zich omgorden
Met kracht; haer vreeslijk aengezicht
Den laffen trots van vreemden wreken;
Haer tong de tael der vaedren spreken,
En op haer voorhoofd de eeuwge vonk
Der nederduitsche Dichtkunst spelen.
Wel hun, die dan de snaren streelen:
Hen loont der Belgen liefdelonk.

Het was mede MALHERBE die 't voorschrift der Stance van tien zevensyllabige verzen gaf, en die leerde wat edelen toon er de gang en val aan konden bijzetten: zoo als in zijne Ode aan *Hendrik den Grooten*:

Tel qu'aux vagues éperdues
Marche un fleuve impérieux,
De qui les neiges fondues
Rendent le cours furieux.
Rien n'est sûr en son rivage:
Ce qu'il trouve il le ravage;
Et trainant comme buissons
Les chênes et leurs racines,
Ote aux campagnes voisines
L'espérance des moissons.

(1) Gent 1840; blz. 14.

Ook voor lichte onderwerpen is die Stancemaat geschikt, die 't nog meer wordt als zij tot de Anacreontische maat inkrimpt. Willen wij beproeven de reeds omgewerkte Stance van PETRONELLA MOENS ook in den Anacreontischen vorm voor te dragen?

Met bloemen, ras aan 't bleeken,
Door Chronos' hand bekranst,
Blijft vreugd in 't oog u spreken,
Kind, dat op d'afgrond danst.
Laat vrij de donders brullen:
Wat zou met schrik u vullen,
Nog geener schuld bewust?
Natuur moog' rond u beven,
Gij slaapt, van rust omgeven,
Op moeders blanke borst.

Niet zelden worden de achtsyllabige-versstancen met alexandrijnen doormengeld; maar de periode verliest dan in uitgestorten zwier, wat zij in uitgestrektheid aanwint. Het heldenvers past vooral bij de vier- of zesregelige Stance.

Getuigen deze verzen van mijne Ode *aan Belgie*, aldaar in 1834 verschenen, en waaraan de Gentsche maatschappij van vlaamsche taaloefening hare zinspreuk heeft ontleend:

Bescherm, oprechte Belg, de spraak dier roemrijke oorden,
Wat helsche duisternis die reddingskist omwolk'!
De stijl is gantsch de mensch; BUFFON, het zijn uw woorden:
De taal is gantsch het volk!

Gevolgd van deze Stance, wier verzenval wellicht nog melodischer is:

Zie rond, zie 't land dat eens dien erfschat heeft verloren:
Verdween niet elk Romein, schoon Rome blijft bestaan?
Haer diepgezonken teelt hoort zich den naam beschoren
Van Romes Italjaan!

Ik zong mede lord CANNING na:

Wat schouwspel biedt het oord, waar kunst en welvaart bloeide?
't Oog wordt alleen gestuit door puin dat gras begroeide,
Langs de ijsbre wildernis.
Wat zie ik? tempels neêrgedonderd door barbaren.
De klimop slingert rond des heiligdoms pilaren,
Wier trots gevallen is.

Griekenland.

O, als die nacht verschijnt,
Waarin mijn jongste kus op uwe lippen kwijnt;
Mijn koude hand voor 't laatst uw natte hand zal drukken,
En ik, o dierbre, in zooveel noods,
Van uwe onschatbre min verkwikbre vrucht zal plukken
In 't zweet des doods.

En verlangt men een paar voorbeelden uit het Fransch, waarin de Stanceval eene schilderende uitwerking voortbrengt? Eerst MALHERBE, die de grooten der aarde met den prophetischen vinger naar een graf wijst:

Là se perdent ces noms de maîtres de la terre,
D'arbitres de la paix, de foudres de la guerre;
Comme ils n'ont plus de sceptre, ils n'ont plus de flatteurs,
Et tombent avec eux d'une chute commune
Tous ceux que leur fortune
Faisoit leurs serviteurs.

Nu trede CORNEILLE, de navolger van TH. a KEMPIS op, in een dergelijk onderwerp, waar hij spreekt over de grooten die den dood uit hunne gedachte verbannen:

Tant qu'a duré leur vie, ils semblaient quelque chose.
Il semble après leur mort qu'ils n'ont jamais été.
Leur mémoire avec eux sous leur tombe est enclose:
Avec eux y repose
Toute leur vanité.

Men ziet uit die voorbeelden niet enkel de kunst om, ten welgevallen van 't gehoor, de kleine met de groote verzen te vermengelen, maar ook dat het vooral bij den Stanceval, de kleine verzen zijn, die 't oor heeft uitgekozen om die mengeling goed te bewerken. Natuurlijk moet zich 't zes-

syllabige vers met dát twaalf-syllabige paren, waar 't de helft van uitmaakt.

Het zeven-syllabige daarentegen, welks maat geknot is en welks rhijthmus versmelt, gaat niet best met den aart van 't heldenvers samen; terwijl dat van acht syllaben, welks gang steviger is, er zeer wel mede overeenstemt.

Men luistere eens naar eene fransche en latijnsche lier:

Tantôt vous tracerez la course de votre onde;
Tantôt d'un fer courbé dirigeant vos ormeaux,
Vous ferez remonter la sève vagabonde
Dans de plus utiles rameaux.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget! cui Pudor, et justitiæ soror
Incorrupta Fides, nudaque Veritas
Quando ullum invenient parem?

HORATIUS.

Vloeit die melody niet uit eene zelfde bron? Zoo waar is het dat de grondregels van harmony zoo in Dicht- als in Toonkunst onveranderlijk zijn, en dat ten allen tijde een juist en gevoelig oor dezelfde voorliefde zoowel voor een gelukkigen *numerus* als voor een gelukkig akkoord zal hebben.

Deze mengeling van verzen, even als de Stancevorm, breidt zich, in zijne bijzonderheden, als 't ware in 't oneindige uit: wij hielden ons hier bij 't lyrieke op, welks gang 't strenger, statiger iämbismus handhaaft.

Ook in de trippelmaatgang kan men een aantal samenstellingen vinden, gedeeltelijk, en zelfs geheel, rijmeloos. Zie hier een drietal rijmende:

De zon is ontwaakt in haar vorstlijken luister,
De nacht heeft haar sluier geplooid;
Verdreven is 't treurige duister,
De schepping hertooid.

De morgen blikkert,
De zonne flikkert,
De schepping zingt weêr voor den Schepper haar lied;
De sterfling ziet weêr hare schoonheid ontluiken,
Daar de Eeuwige op bloemige struiken
Parelen giet.

De mane verspreidt haar zilveren glans
Langs den trans,
En wankelt op effene stroomen.
En zachtjens heerscht weder de rust
Langs de kust,
En doet zoo genoegelijk droomen.

Wat onoverzienbaar scheppingsveld is hier den nederlandschen, den ook bevoorrechten noordschen zanger geopend!

§ 12. *Over de nabootsende Harmony.*

Het dichterlijke dat in elke taal ligt is de eerste grond der nabootsende Harmony. DA COSTA heeft het reeds aangemerkt: » De taal van den mensch is reeds in haren aart en in haar wezen *poëzy* — naschepping, in gearticuleerde en verstandsvolle klanken, van de schepping Gods (1)." Die dichterlijke eigenschap van elke taal is ongemeen groot in ons Nederduitsch, en waarlijk DA COSTA's leermeester mocht, in de aanteekeningen op zijnen *Perzius*, wel stellen, dat geheel de aanleg onzer taal in een dichterlijken geest is. Wie heeft dat ook beter bewezen dan die grondige taal-doorpeiler, kneder en schepper? In zijne voorname werken, dáárin VIRGILIUS natredende, opent hij den commentatoren, die zich tot zijne hoogte kunnen verheffen, ruime stof tot kunstbespiegeling.

Men zou zich echter bedriegen met te gelooven dat het veelvuldig gebruiken van nabootsingen, vaak met arbeid gezocht, een gedicht altijd ten degelijken sierade strekt: het opzettelijk najagen van de nabootsende Harmony brengt licht gekunsteldheid te wege en mist haar doel geheel, wanneer de omzichtigheid er niet bij betracht wordt, die de goede smaak vordert.

Uit hetgeen wij van de taal als innig poëtisch gezegd hebben, volgt dat de studie der nabootsende Harmony hoofdzakelijk in de studie der taal-zelve ligt opgesloten.

---

(1) *Album der Schoone Kunsten.* Haarlem 1850, in-4°., blz. 21.

Wij hechten groote waarde aan eene aanmerking van BARTHELEMY, en zouden vreezen hare waarde te verminderen, als wij ze wilden vertalen. Zij is, ook ten opzichte van het historieke, op onze eigene Dichtkunst toepasselijk. Deze vertaler van de *Aeneïs* schrijft namelijk het volgende over een hexameter van 't Iste boek:

Intonuere poli & crebris micat ignibus aether.

Door hem aldus nagevolgd:

La voute des cieux gronde & chaque éclair qui sort
Illumine partout l'image de la mort.

» On fait remarquer avec raison l'harmonie sourde du prémier hémistiche latin, et la rapidité du second, produite par les dactyles. VIRGILE, dans ce vers comme dans une infinité d'autres, est admirable pour ces effets d'harmonie que nous appelons imitative.

» Cette beauté de la poésie descriptive excita longtemps en France une fièvre d'engouement: on ne rêvait plus qu'harmonie imitative; on ne prétendait plus au titre de poéte sans cette nouvelle condition. Chacun voulut en essayer, et j'avoue que la plupart des auteurs de cette époque ont tous passablement réussi dans ce genre. Pourquoi? Parce que cette imitation n'exige qu'une très-simple étude et peu d'efforts, qu'elle est une conséquence forcée de la langue, une nécessité des onomatopées, plutôt que l'effet d'une savante combinaison; c'est-à-dire qu'il est plus facile de produire de l'harmonie imitative que de l'éviter et que même avec une attention arrêtée il serait impossible de la bannir tout-à-fait. L'art du poéte ajoute beaucoup, sans doute, à ces efforts, et je suis bien loin de contester à VIRGILE, non plus qu'à plusieurs modernes, le mérite de ces arrangemens harmonieux. Mais en cela il faut éviter de tomber en une passion excessive, dans le ridicule de l'admiration, et de prétendre retrouver partout le résultat d'une poétique préparation. Ce munitieux artifice de sons commence à passer de mode en poésie comme en musique. On a reconnu dans l'un et dans l'autre de ces arts, que ce n'est plus un tour de force, mais un badinage facile que l'imitation du

bruit des vents, le murmure de la foudre, du mugissement de la mer, du cri des essieux, du galop des chevaux et autres effets de la nature.... En fait d'harmonie imitative, les poétes sont les plus souvent innocens de leurs défauts et surtout de leurs beautés."

Hij verklaart zich hieromtrent nog nader, bij 't beschouwen van twee hexameters met een monosyllabum sluitende.

» Les partisans outrés de l'harmonie imitative sont sujets à de fréquentes erreurs, et un exemple tiré de ce vers, prouvera que leur admiration peut bien souvent tomber à faux.

Vertitur interea coelum et ruit Oceano nox.

» Leur remarque en faveur de ce vers serait excellente, en effet, si VIRGILE avait voulu dire que la nuit tomba sur l'Océan; mais par malheur il dit tout le contraire. *Ruit Oceano nox*, sous-entendu *ex*. Il y a donc là une contre-harmonie, ou pour mieux dire il n'y a rien du tout: c'est un de ces vers que le hasard jetait à VIRGILE, et qu'il acceptait sans intention, comme celui-ci qui certainement ne produit aucun effet d'imitation:

Inde lupi CEU
Raptores (1).

En wat verder:

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Le taureau palpitant chancelle et tombe mort.

» Tout en employant la ressource du monosyllabe final, il est impossible en français de rendre l'effet d'harmonie de l'original. Il est presque évident qu'il y a ici l'intention marquée d'une imitation; et ce vers est consacrée par l'admiration des partisans de l'onomatopée. Pourtant SERVIUS, qui certes entendait parfaitement VIRGILE et connaissait toutes les finesses de sa langue, paraît peu enthousiasmé de

(1) Blz. 129.

cette chute tant vantée par les modernes; il va jusqu' à dire: Ce vers finissant par un monosyllabe, est tout-à-fait détestable; *est autem hic pessimus versus in syllabam desinens* (1)."

Bij 't nabootsen der klanken zorge men, niet in te merkbare nabootsing te vervallen, en vermijde elke zweem van gemaaktheid. Wij erkennen wel met SCHRANT dat DE HAAS in *'t verheerlijkte en vernederde Portugal* den donder treffend heeft nagebootst, maar hij is van gekunsteldheid niet vrij te pleiten, althans in den tweeden regel:

Men hoort gekraak, gedreun, als van een groven donder,
Die, brommend, stommelend en vreeslijk romlend, onder
Den grond, zoo ver het oor kan reiken, henen rolt.

In 't voorbijgaan maken wij aandachtig op de uitwerking van 't daar, tegen den algemeenen regel, als rijmwoord geplaatste bijwoord *onder*, hetwelk, door den regel niet af te perken, de rolling des donders hoorbaar verlengt. Dezelfde uitwerking vindt men ook in de fraaie verzen, waarin HELMERS het vernederde Holland bij den Rijn vergelijkt, en die te kunstiger zijn omdat zij des Dichters kunst volstrekt niet verraden.

Allengskens aangegroeid, schiet hij langs breeder boord,
Met jonglings vuur en kracht, zijn stoute golven voort,
En stort bij Lauffen zich, met ongehoord gedonder,
In d' afgrond — schuimt en *bruist*, en *woelt* en *wringt* van *onder*
De klippen zich hervoort; getergd door wederstand,
Ver*breekt*, ver*brijzelt* hij de rotsen aan zijn kant.
Een hel van water stort hij neêr met schriklijk klateren,
En heel de landstreek dreunt van de afgeschoten wateren.

Mochten wij hier onze *adversaria* uitschudden, dan zouden wij eenige der tallooze voorbeelden van 'Ονοματοποιΐα in onze

(1) Blz. 295. Zie over dit vers en 't daarmede in verband staande onderwerp: DIDEROT, *Lettre sur les sourds & muets*, Brux. 1829, I., 275—281. Hetzelfde zij gezegd van BARTHEZ, *Théorie du Beau*, Paris 1807, blz. 235—245; dien wij ter studie aanbevelen.

dichtkunst voorhanden geven (1). Wij zouden een goed gedeelte van FEITHS *Cantate op een onweder* aanhalen, en den VONDEL waardigen aanvang des IVden boeks van *Joannes de Boetgezant*, en wat niet al meer! Doch waar zouden wij eindigen, al hadden wij ook maar alleen BILDERDIJK, in dit opzicht na te gaan? Hoe menige plaats zouden wij moeten afschrijven uit zijne *Romancen*, uit zijnen *Fingal*, uit zijn eigen epos! Wil men van elk wat? Men hoore:

In de Romance *het Nachtspook*:

Te viervoet, trapplend, stap voor stap,
Reed Jonker EDMOND door de heide.
. . . .
De nacht viel zwart op 't aardrijk neêr,
Doorweekt van eindeloozen regen.
Het plascht, het plascht, het klatst, het kletst
En slobbert door moeras en kreken.

En uit de vertalingen van OSSIAN (deel I, blz. 28):

Hij antwoordt, met een stem als 't gonzend windgehuil,
Dat eer de storm verheft op Kromlachs waterkuil,
Zijn nadering verkondt met dof en aaklig brommen,
Waar tjilpend woudmuzijk en veldriet voor verstommen.

In het laatste halfvers ziet men de tegeneenwerkende kracht der schrale *ie* en volle *o*, die wij ook vinden in den *Ondergang der eerste Wereld:*

Gij schiet uw godheid in een lichtstraal uit. Gebie
Die dartle klanken niet van aardsche melodie.

Waarop DA COSTA aanteekent: » De ijdelheid, de nietigheid der aardsche vreugde geeft de muzijk der versificatie hier eigenaartig te kennen door den herhaalden *ie*-klank, *gebie*, *niet*, *die*, *melodie*."

---

(1) WITSEN GEYSBEEK heeft er eenigen van verzameld in zijne *Verhandeling over het gebruik der klanknabootsende woorden in de nederduitsche taal*, APOLLINEUM, I., 61. Zie mede SCHRANT, *Redevoering over het beoefenenswaardige der nederl. tale*, Gend 1818, blz. 81; en SIEGENBEEK, *Verh. over den rijkdom en de voortreff. der nederduitsche taal*, blz. 180.

In een deel der aangehaalde voorbeelden heeft men reeds kunnen zien, dat het *verbum*, het woord bij uitnemendheid, de bezieler van elk dichttafreel, bij die klanknabootsingen eene hoofdrol speelt: nog sterker is de indruk, wanneer het rijm dit vooruit doet komen.

Men ga dit recitatief eens na uit eene Cantate van FEITH over *de Menschlievendheid:*

Wat zou een nietig stervling klagen,
Hoe wreed de band des noods hem *knell'*?
Zijn trots, bevrucht van eigen plagen,
Herschiep Gods lusthof in een hel.
Zijn drift baart schrik, zijn woede grouwen;
De wraekzucht schuimbekt uit zijn moed.
Dan *moorden* dondrende kartouwen,
En de aarde *walgt* van menschenbloed.
Men hoort de bange menscheid *schreeuwen;*
Hier jamm'ren weeûwen,
Dààr *reutelt* angstig doodsgeluid;
Hier gilt de maagd, bij 't eerloos schenden;
Dààr loeien vlammen, vloeken benden,
En de afgrond *brult* zijn jubels uit.

Nog sterker doet de kortheid des regels de nabootsing uitkomen in FEITHS *Gedachten bij een Bouwval:*

En nu, natuur is stom;
Verwoesting heerscht alom.
Het hangend venster krijt,
Als 't heen en weder glijdt,
En klapt en knarst en raast,
Wanneer de herfstwind blaast,
In de oude *sch*oorsteen *sch*uilt,
En buldrend tiert en huilt,
Of, door een muur geboeid,
Uit duizend spleten loeit.
De stroeve weêrhaan snort
Van torens, halfgestort,
Terwijl de knappende uil
Met akelig gehuil
Dit doodsch muziek verzelt,
En door het ledig veld,

Als de avond zich verspreidt,
Uit puin en holen schreit;
Door de echo van rondsom
Met statig lang gebrom
Herhaald, en dan verflaauwd,
Nog eenmaal nagebaauwd,
Terwijl op 't laatst 't geluid
Van 't ver gebergte stuit,
En, hol als uit den grond,
Dof mompelt in het rond.

Doch de nabootsende harmony bepaalt zich niet enkel tot de klanken; neen, gelijk men naar den eisch der zaak de woorden moet kiezen zoo moet men er ook den versbouw naar buigen. Men weet, hoe Bilderdijk eene plaats uit Delilles *homme des champs*, met zijne gewoone nascheppende kracht, heeft vertaald: doch zij behoort te zeer tot ons bestek, om hier niet te worden aangehaald:

Gij, Dichter, bezig al wat geest en kunst gehengen;
Leer 't aaklige aan het blijdė, en 't sterke aan 't zachte mengen,
En stem uw toonen naar het voorwerp dat gij maalt,
Dat zelfs de klank van 't vers uw denkbeeld achterhaalt.
Laat Zefir in uw zang op luchte vlerkjens suizen,
En 't kabblend nat der beek met zacht gemurmel bruizen;
Doch stort zich 't stormend nat, met ziedend buldren, uit,
Zoo siddre uw woest muzijk van 't dondrend stroomgeluid.
Laat d'os, in 't juk gebukt, den harden kleigrond ploegen;
Men voele in 't moede dier en long en boezem zwoegen,
En 't traag en worstlend vers ga dof en langzaam voort,
Als wierd zijn logge stap op elken plof gehoord.
De *vl*ugge hinde *vl*iê door de onafzienbre dalen,
Men volge in hindenvlucht, en wete ze in te halen,
En schoeie 't luchtig vers gez*w*inde *w*ieken aan.

Diezelfde overeenstemming van eigenaardigen klank en rhythmus vindt men in de volgende plaats van Helmers, in zijn gedicht *Het Haarlemmerhout* (*Nagel. Ged.* (blz. 49):

Maar, heilige eenzaamheid, de Dichter is 't voor*al*,
Die in uw heiligdom zich losscheurt van 't heel*al*.
. . . .
Zoo hij een kus bezielt, een zuchtje 't aanzijn geeft,

Dan huppelt vers en maat, dat als de Zefir zweeft,
En omdanst op den keur van kruid en bloemwaranden;
Of stelt de weemoed hem de citer hier in handen,
Dan, teedre nachtegaal, kermt hij zijn Itys uit,
Of, droeve tortel, die haar vaderlooze spruit,
Op 't onverdachte nest, door vooglaars ziet gegrepen,
Hoort ge in zijn treurig vers zijn treurge zuchten slepen.
Al wat zijn oog aanschouwt, is voor zijn geest een beeld.
De zilvren Sparenvloed, die aan zijn zijde speelt,
Is hem het beeld der ziel, nu kalm, dan opgevaren;
Wil hij u schokken, u verbrijzlen door zijn snaren,
Dan schiet hij bliksems uit, en 't donderend gebrom
Dreunt, domlend, dof en doof, door 't oor in verzen om.
Slaat hij, hij Mavors! de aarde, als hagels 't graan, te pletter,
Dan klikklakt schild op schild, bij schreeuw en staalgekletter.

De nabootsing des donders alleen schijnt ons hier niet geheel vrij van eenige gemaaktheid.

Omtrent den rhythmischen bouw van nabootsende verzen komen velerlei kunstmiddelen in aanmerking, waarover wij hier niet in 't breede hebben te handelen; doch waarvan wij toch enkele met aanhaling van een voorbeeld willen voordragen.

1. 't Eigenaardig aanwenden van lichtere of zwaardere syllaben. Zoo als Bilderdijk in zijn epos:

Voer, voer mij d'afgrond door en hoogste hemeltinnen
Waar de aadlaar van het zwerk de wieken druipt, en geef
Den zanger vleugelen waarop hij zeker zweev'. (I. 40.)

Waarop Da Costa niet alleen zegt: » Zwierig en krachtvol is het overloopen van den eersten in den tweeden dezer regels: *En geef den zanger*"; maar ook er bijvoegt: » niet minder is 't vallen van den vollen toon op de eerste lettergreep van: vleūgĕlĕn, waardoor eenigermate de uitspreiding der pennen wordt nagebootst."

2. Het *enjambement*. Zoo zingt dezelfde dichter:

Die hof . . .
Waar nog des levens boom zijne appels, maar de tronk
Der kennis bladers en onvruchtbre bloesems schonk,
Sints 't doodelijk vergrijp der Oudren, door zijn vruchten
Verlokt.

De commentator van dit epos voegt er bij: » *Sints het doodelijk vergrijp der oudren*, wier val de versbouw eenigsins uitdrukt door het sluiten van den zin bij den eersten voet van z. 104: *door zijn vruchten Verlokt.*"

3. Het aanschouwelijk maken van 't voorgedragen voorwerp door eene geschikte woordenkeus, waartoe men 't *Phrygia agmina circumspexit* van VIRGILIUS te brengen heeft, en 't Helmersche

Zeegewesten op te sporen
Op de *onafmeetlijkheid* der wateren verloren.

4. Het trimeter in 't alexandrijnsch vers, en dergelijke andere kunstverdeelingen en sneden van 't hexameter, enz.

Het fiere Hanoch, / 't oudst der burchten, / stak het hoofd
In 't uiterst Oost omhoog, van d' ochtendgloed gestoofd.

Eindelijk kan, behalven door den klank der woorden in den eigenaardigen gang der verzen, de nabootsende Harmony bevorderd worden door de verlenging of verkorting van de maat: hare overeenstemming met het gevoel of de schildering des dichters straalt in de volgende aanhalingen door.

MILLEVOYE sluit zijn tafereel van den stervenden Dichter met dezen vierling:

Le poète chantait, quand sa lyre fidèle
S'échappe tout-à-coup de sa débile main;
Sa lampe mourut et comme elle
Il s'éteignit le lendemain.

Het volgende van HELMERS aan WODAN is mede zeer gelukkig:

't Walhalla opent zich; hij komt, de God, hij komt.
Ziet de oorlogskar verdelgend naderen:
Hoe ruischen, kletteren de raderen!
Het geestenheer verstomt.

Ten slotte volge uit WITHUYS' reeds aangehaald gedicht

(*het Wapen van Heusden*) de nabootsende schildering van de spinnende koningsdochter, waarin men, als in een hollandsch huislijk tafereeltjen, gaarne de uitvoerigheid der kunst nagaat:

Het wiel was rood, de kop had kleur,
De klos, in 't snelle slingren,
Zwol van een fijnen purperdraad,
Gegleden door haar vingren.
Haar kleine voet drukte op de treê,
En trad en trapte rustig.
Bij 't snaargesnor van 't snerkend rad
Verhief haar stem zich lustig:

Rep u, snarrend, snorrend rad!
Rep om de as u ras in 't ronde!
Draden spin ik,
Linnen win ik;
Linnen voor trezoor en sponde.
Snorrend radje, rep u wat!

§ 13. *Over de muzikale Dichtkunst.*

De Toonkunde der letters, waar de spraakmelodie uit voortvloeit, is eene studie den dichter onontbeerlijk; oneindig veel kan 't opmerkzaam lezen der werken van goede, van vloeiende dichters, die practische school des gehoors, hier 't zijne aan toebrengen; vooral 't lezen van oudere dichters, die, wij aarzelen niet het te zeggen, op den voorgrond moeten staan; en in dien zin is 't geöorloofd te zeggen wat vroeger gold: » De oudste zijn de beste poëten".

Het gedeelte van KINKERS Prosodia, dat over de spraakmelodie en 't geen daaruit voortspruit handelt, is allesins merkwaardig, en verdient ten volle den lof, aan dien geleerden prosodist onbepaaldelijk gegeven, maar dien wij niet veel verder dan tot dit gedeelte en zijne aanmerkingen over den gewoonen versbouw durven uitstrekken.

Wat wij hier zullen voordragen is van kleinen omvang, en zoo beknopt mogelijk, ten minste ten deele, aan den organist ROBBERS ontleend. Het betreft hoofd-

zakelijk de muzikale Dichtkunde in verband met de Toonzetting (1).

Men kan de woorden onzer taal in *muzikale* en *onmuzikale* onderscheiden: de muzikale kan men verdeelen naar hunnen toon of klank, en naar hunne uitdrukkende overeenkomst met de Muzyk. Niet alleen de woorden, maar ook de letters zijn minder of meer, en sommigen zelfs geheel ongeschikt voor den zang.

De hoofdregel aangaande de letters is, dat zulke voor den zang ongeschikt zijn, die bij de uitspraak den mond doen sluiten. De *i* en *l* moeten bij den aanvang eener syllabe vermeden worden, daar zij, de tong tegen 't gehemelte doen krommen, en alzoo dit uitwerksel te wege brengen; hetzelfde geldt ook ten aanzien van de lipletters, zoo als de blazende *u* en *v*.

Het komt in de Zangmuzyk minder op enkele klinkers, dan op de tweeklanken aan, gelijk daar zijn *au*, *ai*, *oe*, *ou*, die een onaangenaam geluid verwekken; dat dit ook met de drieklanken *aau*, *eeu* en *oei* het geval is, spreekt van zelf.

De verhardende uitlating of inkrimping van letters, 't zij vóór of achter 't woord, vermijde men; de uitspraak van *dat 'k* of *dat 's* bij de zangvoordragt in *da'k* of *da's* volgens sommige dialecten te veranderen, is in de meeste gevallen onvoegzaam.

Doch welke woorden, op zich zelve beschouwd, mag men bij voorkeur voor muzikaal houden?

De Muzyk bemint de woorden, die eenigen hartstocht uitdrukken, en voor nabootsing vatbaar zijn, als: *smart*, *liefde*, *vrees*. Ook die welke zichtbare bewegingen afschilderen, als: *jagen*, *huppelen*, *strijden*, *zweven*, en die welke tijd en duur, hoogte en diepte afmalen, als: *klimmen*, *dalen*, *traag*, *snel*, *verheven*, *laag*.

---

(1) *Tweetal proeven van verhandelingen over de Muzijk als beeldende kunst en de muzikale Dichtkunde*, *in verband met de compositie van Zangmuzijk*, door Robbers, organist der Groote Kerk en klokkenist der stad Rotterdam (zonder jaartal). Dit werk bevat vele goede regelen over de samenstelling van zangmuzijk, door ligt bevatbare voorbeelden opgehelderd.

De Muzyktaal is die der hartstochten: zij moet op het hart werken, en daartoe eenvoudig zijn; de Zangmuzyk eischt natuurlijke, vloeiende poëzy, wier woorden den *hoorder* streelen.

Bij het samenstellen der verzen houde men de volgende regelen in 't oog:

1. Zal de Poëzy geschikt zijn voor de toonzetting, dan moeten hare rusten met de Muzyk volmaakt overeenkomen.

Als de dichter in 't 1ste couplet gezegd heeft:

Nederland! Nederland! erf onzer vadren.

is het niet mogelijk dat dezelfde melodie kunne dienen voor het 2de couplet, wanneer hij dáárin uitroept:

Heilige moeder, neem aan onze hulde!

en voor een 3de couplet, waarin hij verzekert:

Vreemdling, dat stipje . . . ja, dat is ons Neêrland.

Voor elk dier verzen wordt eene afzonderlijke melodie vereischt, opdat niet de beide kunsten, in plaats van elkander te ondersteunen, elkander belemmeren.

2. Nooit mogen de zinscheidingen van den eenen regel op den anderen worden overgebragt (geënjambeerd), zoo als in 't volgende couplet:

Die Noord- en Zuiderbelgen
. . . .
Als lang gescheiden zonen
Van één gelieſd *gezin*
Hereende, en blijft betoonen
Gelijke zorg en min.

Het is den toonzetter niet mogelijk in zulke langgerekte zinnen, waar nog een tusschenzin door heen kronkelt, eene goede, met het vers samenstemmende melodie te zetten, zonder dat de Poëzy of de Muzijk er door verlieze.

Om dezelfde reden dienen de zinscheidingen niet langer te zijn dan 8 of 9 lettergrepen.

Na den vierden voet moet eene rust volgen, om den zanger gelegenheid tot ademhaling te geven: zoo strekt ook de dichtkundige rust in zesvoetige verzen om 't spraakvermogen des voordragers geen geweld aan te doen. De alexandrijnen zijn daarom weinig geschikt voor Zangmuzijk; ten minste mag in die welke er voor bestemd worden, de gewoone halfsnede (césure) niet worden gemist, opdat de toonzetter die lange regels in hare gedeelten kunne splitsen. Men vergete nimmer dat de prosodie der Muzijk niet te lang uitgestelde rusten vordert, om de melodie bevattelijk te doen worden.

Het ontbreekt Nederland aan geene zangerige dichtwerken. Wij willen ons bij een enkel stukjen bepalen, getrokken uit eene Cantate in de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, in 1809 te Amsterdam uitgevoerd. Het volgende is een choor van landlieden:

Ja, heil, ja, heil zij haar (1).
Ons, veldelingen,
Ons past dit te zingen,
Langs heuvelklingen,
Waar spruitjes nu dringen
Uit heiden en zanden eerst ledig en naar.

Ja, lof, ja lof zij haar!
De heldre vlieten,
Die murmlend zich gieten
Door lis en rieten,
Die landstroompjes schieten,
Nu vlugger bij 't klinken van veldpijp en snaar.

Ja, lof, ja, lof zij haar!
Zij stemt schalmeijen
In vrolijke weiën,
Daar dartele reijen
Haar bloemkransjes breiën,
En slingren die, dansend, om 't groenend altaar.

---

(1) Men brenge echter dit vers niet al te gutturaal uit; anders zou men 't, even als dat van TOLLENS' volkslied:

Verhoor dien hooggestegen kreet.

alles behalven zangerig maken.

In dien zang van Loots, wel waardig door eenen Bertelman op muzijk gebracht te worden, kan men de door ons aangestipte regelen bevestigd vinden: zoo waar is het, dat de ziel van den echten dichter het welluidendste speeltuig is (1).

---

(1) Met vrucht kan men lezen een artikel van Wap, geplaatst in het Magazijn voor Schilder- en Toonkunst, 2de stuk, getiteld: *Is de nederduitsche taal min dan andere talen voor den zang geschikt?*

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

VERHANDELING

OVER DEN

NEDERLANDSCHEN VERSBOUW,

DOOR

Mr. PRUDENS VAN DUYSE.

BEKROOND IN DEN JARE 1851
DOOR DE TWEEDE KLASSE VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCHE INSTITUUT
VAN WETENSCHAPPEN, LETTERKUNDE EN SCHOONE KUNSTEN,
EN UITGEGEVEN
DOOR EN VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT DER NEDERLANDEN.

TWEEDE DEEL.

TE 'S GRAVENHAGE,
BIJ MARTINUS NIJHOFF.
1854.

GEDRUKT TE 'S GRAVENHAGE TER ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ.

VOORBERICHT. (1)

Een beroemd nederlandsch geleerde heeft, een paar jaren geleden, gezegd: „Men heeft gesproken van ondersteuning, van bescherming der wetenschappen, en de oude latijnsche spreuk laten weërklinken: Honos alit artes. *In die spreuk ligt een goede zin, dien ik acht en eerbiedig; maar ik zal het onverbloemd zeggen: ik houd het voor een armzalig denkbeeld, eigen aan andere tijden, dat de wetenschap niet kan bloeien dan van Staatswege gevoed. Ik stel de wetenschap hooger* (2)". *Ik erken gaarne, dat zulk eene voedstering geene* conditio sine qua non *is van den bloei der wetenschappen; maar 't is toch eene waarheid, dat zij den beschermer en den beschermde samen vereert, en vooral in de vakken van minder geniale wetenschap en geleerdheid dikwijls nuttig, en somtijds noodzakelijk is.*

Zulk eene voedstering heeft de eeuw van Augustus, *van* Leo X *en van* Lodewijk de Groote *met hunnen naam*

(1) Te voegen vóór het Eerste Deel.

(2) De heer Thorbecke, toenmaals Minister van Binnenlandsche Zaken; in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

doen bestempelen; en ten allen tijde zal zij vorstelijk worden genoemd, en voor 't volk hare nuttigheid en voor den Vorst en den Staat hare grootheid hebben.

Wel is waar dat de ouden, die de spreuk: Gunst voedt kunst *gaarne aanhaalden, ook zongen:*

De spoorslag van den roem is onuitspreekbaar machtig (1);

maar er zijn wetenschappelijke ondernemingen en kunstpogingen, waartoe de opwekking van bevoegde mannen ons moet aansporen, en de hand aan 't werk doet slaan, zelfs wanneer men wanhoopt aan 't gelukkig volbrengen van de opgedragen taak.

Van dien aart was voor mij de in 1848 *verschenen uitschrijving der Verhandeling over den nederlandschen Versbouw, op den titel van dit werk vermeld.*

Ik bezat destijds nog een vaderlijken kunstvriend in den door Holland bekroonden lofredenaar van Boerhave, *den nederlandschen oud-professor* Kesteloot, *van Nieuwpoort. Die achtbare grijsaart, destijds de eenige Vlaming als letterkundige door eene hollandsche maatschappij omlauwerd, wekte mij tot mededinging in den prijskamp van 't Instituut op. Het zou hem een bijzonder genoegen wezen, zeide mij* Bilderdijks *oude vriend, een Vlaming door 't Instituut der Nederlanden aangemoedigd te zien. Zijn hoop is bekroond geworden met den uitslag, dien hij-alléén mij durfde voorspellen, terwijl alles mij-zelven dien uitslag deed betwijfelen.*

---

(1) Immensum gloria calcar habet.

Sedert is KESTELOOT *ontslapen en het Instituut der Nederlanden heeft opgehouden te bestaan; doch beide leven, althans voor mij, in 't goede voort dat zij gesticht hebben.*

Zoo vallen voor het stael de rype halmen neêr:
Ons voedt het kostbaer graen; de plant bestaet niet meer (1).

Het historieke der bekrooning, aan mijn werk ten deel gevallen, komt hierop neder. Mijn geachte vriend SCHINKEL *(de vaderlandsche oud-drukker, voor* COSTERS *eer zoo bezorgd) liet, op mijn verzoek, mijne onvoltooide verhandeling ten vereischten tijde aan de Tweede Klasse geworden, met verzoek om eene tijdsverlenging voor den prijskamp; en vermits er geen ander werk was ingekomen, werd dat verzoek gereedelijk bewilligd.*

Ook bij de tweede inzending mijner nu voltooide verhandeling bleef ik zonder mededinger. Die omstandigheid wekte in mij slechts de overtuiging op, dat ik. bij 't aanvaarden van dien zwaren arbeid, meer aansporing en aanmoediging dan andere bekwamere schrijvers had mogen genieten, en uit dien hoofde aan de zinspreuk van HUYGENS, *tot motto voor mijne verhandeling aangenomen, eenigsins getrouw was gebleven.*

Er waren drie rechters tot beoordeeling van het werk benoemd, mannen in de kunst- en geleerdheidswereld met roem bekend: de heeren VAN 'S GRAVENWEERT, VAN LENNEP *en* DA COSTA.

Met eenparige stemmen werd mijne verhandeling door hen de uitgeloofde lauwer waardig gekeurd.

---

(1) In mijne *Vaderlandsche Poëzy*, D. II, blz. 28.

Hollands groote redenaar, de voorzitter van 't eerste nederlandsch lettercongres in Belgie, de hoogleeraar DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *deelde mij, als secretaris der prijsuitlovende Klasse, mijne bekrooning mede, die hare laatste handeling uitmaakte.*

De gelukwensch, mij door Zijn Hoog Eerwaarde daarbij toegebracht, herinnerde mij, ofschoon op verre na geen kunst-Cesar, aan het oude: Morituri te salutant. *Die gedachte temperde zeer mijne tevredenheid.*

De verslagen van heeren beoordeelaren werden mij medegedeeld. Ik had ze strenger te mijnen opzichte gewenscht: zij bevatteden weinig of geene terechtwijzingen, en de meeste dier weinige wenken maakté ik mij ten nutte.

In DA COSTA'S *verslag komt eene zinsnede voor, die ik minder tot mijnen lof, dan tot mijne verschooning aanhaal. „Het zal den Schrijver der Verhandeling niet mogen benadeelen, dat hij in zeker opzicht eer te veel dan te min heeft gegeven, als wanneer hij b. v. in den ijver zijner betrachting van het uitgebreide veld der Poëzy een in zich zelf zeer belangrijk, maar hier ter plaatse niet bijzonder gevorderd hoofdstuk geeft over dichterlijke vrijheden, ook in het gebied der eigenlijk gezegde Versificatie."*

Terwijl in VAN LENNEPS *verslag de volgende aanmerkingen voorkomen, die te merkwaardig, te gegrond zijn, om hier niet afgeschreven te worden, te meer daar zij iets wat mijner verhandeling ontbreekt aanvullen. „Waar de schrijver over rijmelooze verzen handelt, had meer dan eenige andere taal het Engelsch hem ruime stof kunnen leveren om te bewijzen dat en in welke gevallen het rijm met goed gevolg ontbeerd kan worden. Daar ook,*

waar hij klaagt, dat de Nibelungsche en middelnederlandsche rhythmische poëzy door de metrische [of accentieve] geheel verdrongen is, had hij met goed gevolg en in de eerste plaats op die engelsche dichters kunnen wijzen, bij wie juist het rhythmus alles is en die er zoo gelukkig partij van trekken.

" Bestaan er zangen welluidender, zangeriger dan die van MOORE? *En toch, even als in die van* STARTER, *zou men er dikwijls vruchteloos een bepaald metrum in zoeken, en moet men er alleen 't rhythmus bij in 't oog houden.*

" Is er iets fraaier dan in BYRONS Parisina *het geheel onmetrische:*

But it is not to list to the waterfall
That Parisina leaves the hall.

" Even als bij de genoemde dichters, vindt men bij den landdichter BURNS *en bij den poëet laureaat* TENNYSON *het rhythmus der middeleeuwen terug, maar thans tot volkomenheid gebracht."*

Ten gevolge van de ontbinding des Instituuts nam het Staatsbestuur der Nederlanden de verplichtingen uit het feit der Tweede Klasse voortspruitende op zich, en tot de uitgave der Verhandeling werd door hetzelve besloten. Hier kwam mij eene bijzondere omstandigheid bij te stade: aan 't hoofd der Staatsdrukkerij, belast met die uitgave, staat een dienstvaardig geleerde, de dichter WITHUYS; *veel ben en blijf ik hem verschuldigd. Doch er is iets beters dan de uitdrukking mijner dankbaarheid; iets waarop het mij tot vriend geworden oud corresponderend lid der Tweede Klasse van 't Instituut recht verworven heeft: namelijk de bewust-*

heid, dat hij gedienstig de hand heeft toegereikt aan den Vlaming, die getracht heeft aan 't nederlandsche lettervaderland een blijk zijner letterliefde te geven, en ware 't mogelijk na te laten.

Over 't werk zelf heb ik weinig te zeggen; en had dit voorbericht geen andere beweegreden dan om dáárover te spreken, het had dan zonder groot verlies achterwege kunnen blijven; maar ik had er plichten bij te volbrengen.

Men vergunne mij over 't werk, voor ik deze regels afbreek, slechts een enkel paar aanmerkingen.

Bij het veelvuldig aanhalen van dichters, heb ik dikwijls den eersten den besten, die mij òf mijn geheugen òf over lange jaren gemaakte aanteekeningen aan de hand gaven, tot voorbeeld genomen. Er is geen twijfel aan, had de Voorzienigheid mijne wieg en haardstede in Holland gevestigd, die citaten zouden meer voorbeelden van andere groote hollandsche dichters, vooral van nog bloeiende groote meesters, behelsd hebben. Wie kan, wie durft er hunne verdiensten miskennen?

Doch men vergete niet, dat die citaten van verzen, meestal enkel tot staving der voorgedragene regels of aanmerkingen worden aangehaald. Ook schrijve men mij, uit hoofde van veelvuldige aanhalingen uit HELMERS *en* FEITH, *geene overdrevene vooringenomenheid voor die dichters toe: zij behooren tot degenen, die over lange jaren, met* TOLLENS, *mij 't eerst in handen kwamen, die ik dus 't eerst beoefend heb, en als de weldoeners mijner jeugd mag beschouwen. Ik leg die bekentenis gaarne af „op een tijdstip, dat beide [eerste] misschien wat te zeer achter*

de bank liggen", zoo als een der beoordeelaren mijner Verhandeling schrijft.

Ook in meer onderé opzichten dan dat van rijker verscheidenheid in de keuze der voorbeelden had dit werk bij mijn verblijf in Holland kunnen winnen: hoe vele hulpmiddelen toch aan boekgeleerdheid, ja, wil men boekenkennis, mis ik, de maar al te stellig van 't geleerde Holland afgescheiden, eenigsins op mij zelven staande Vlaming!

Doch ik heb gepoogd wat ik mocht, en gegeven wat ik kon.

De tweede en laatste aanmerking, is deze: mijn limburgsche vriend Dautzenberg, *te Brussel, heeft eene* Beknopte Prosodia der nederduitsche tael *uitgegeven, die* 26 *blz. in*-8°. *beslaat, en ten jare* 1850 *in 't antwerpsch tijdschrift* het Taelverbond *werd opgenomen. Die Prosodia is naar* Heyse *bewerkt, welken ik mede in het tweede deel dezer Verhandeling op 't spoor heb gevolgd; doch beide onze bewerkingen loopen nog al sterk uiteen.*

Enkele andere noten en terechtwijzingen zullen het best achter het tweede deel hunne plaats vinden.

Het ga der nederlandsche Letterkunde wel onder een Staatsbestuur, dat een vaderlandsch belang gesteld heeft in het verspreiden van mijnen arbeid!

TAFEL.

EERSTE DEEL.

DERDE HOOFDSTUK.

TWEEDE DEEL DER VERHANDELING.

EERSTE HOOFDSTUK.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DERDE HOOFDSTUK.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER 'T DIETSCH MIDDELEEUW-VERS.

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER HET RIJM.

ZESDE HOOFDSTUK.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER DE RHYTHMISCHE EN RIJMENDE VERZEN.

TWEEDE DEEL.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

AART VAN ONDERSCHEIDENE MATEN.

NEGENDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE VEREISCHTEN DER VERZEN.

TIENDE HOOFDSTUK.

OVERZICHT VAN ENKELE PROSODISTEN.

ELFDE HOOFDSTUK.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

OVER DE METRISCHE VERSMAAT (PROSODIA).

DERTIENDE HOOFDSTUK.

METRISCHE VERSMATEN.

Epische versmaten.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE DICHTERLIJKE VRIJHEDEN.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Aart van onderscheidene Maten.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

AART VAN ONDERSCHEIDENE MATEN.

§ 1. *Over de keus der Voetmaat.*

Ten allen tijde is 't als een hoofdvereischte in de Dichtkunst beschouwd, die Voetmaat te kiezen welke voor de behandeling van 't gekozene onderwerp het best of beter dan eenige andere passe. In alle stukken, voornamelijk in die voor den zang geschikt, gelijk de Ode, komt deze keuze vooral in aanmerking. Men zie de lierzangdichters bij de verschillende volkeren: verscheidenheid in den toon van het onderwerp brengt telkens de Maatverscheidenheid mede. Het is bekend, dat HORATIUS de alcaïsche en saphische versmaat bijzonderlijk beminde; en als men nu de Oden nagaat, waarin hij den voorkeur aan ALCEUS of SAPHOOS lier heeft gegeven (1), dan zal men zich licht overtuigen, dat de hoofddenkbeelden die er in heerschen van onderscheiden aart zijn; dat, over 't algemeen, naarmate het onderwerp grootsch of bevallig is, kracht of zachtheid vordert, de eene of de andere dier maten door den Venuzijnschen zanger is uitgekozen.

Wat oneindige verscheidenheid vindt men niet in de

---

(1) » Wenn HORAZ am höchsten steigen will, so wählt er die Alcaeen; ein Syllbenmasz, welches, selbst fur den Schwung eines Psalms, noch tönend genug wäre", zegt KLOPSTOCK, in zijne aanmerkingen *Von der Nachahmung des griech. Syllbenmasses im Deutschen*, bij den *Messias* gevoegd. Men leze de geheele plaats, waar ook over de saphische maat en andere maten door dien gelukkigen nabootser en, dorst ik 't zeggen, naschepper der Grieken aangewend, wordt gehandeld.

dichtwijze der psalmen door VONDEL, al moge dan ook elke Odetrant er niet even gelukkig van zijn (1).

Van ALPHEN heeft met reden gezegd: » Elke hartstogt heeft haren toon, en het is vooral noodig, dat voor de dichterlijke voorstellingen eene goede keuze van de Versmaat plaats hebbe. Men neme ook alles in acht, wat ons de taal geven kunne, dan zal men wellicht nog zijn oogmerk missen door een verkeerden verstrant te gebruiken.

» Zijn verstrant te veranderen, wanneer de natuur van het onderwerp zulks vereischt, is eene wijze van handelen, die ik geene dichterlijke vrijheid mag noemen, maar eene volstrekte noodzakelijkheid; zal men willekeurige schoonheid aan willekeurige regelmatigheid niet opofferen (2)."

De keuze der Maat staat in een innig verband met de bijzondere harmony, dien de aart van 't behandelde onderwerp vordert: in een lierzang derhalve, om ons daarbij te bepalen, is de harmony eene hoofdverdienste, en deze zelve vordert de ontwikkeling van een eigenaardigen strophenbouw.

LA HARPE heeft ook de verdienste van J. B. ROUSSEAU in dat opzicht doen opmerken; en daar bij ons de rhythmische lierzang zich in den kring der fransche prosodia beweegt, kan 't geen hij van dien bijwijlen grooten dichter zegt, zeer wel door onze zangers benuttigd worden:

» ROUSSEAU possède au plus haut degré cet heureux don de l'harmonie, l'un de ceux qui caractérisent plus particulièrement le poète. On en peut juger par les rhythmes différens qu'il a employé dans ses psaumes, et toujours avec le même bonheur:

Seigneur, dans ta gloire adorable
Quel mortel est digne d'entrer?

---

(1) Gelijk alle goede dichters, bezat JEREMIAS DE DECKER die hebbelijkheid. Van hem getuigt BROUERIUS VAN NIDEK: » Ook hij verstont zich der zangmaten meesterlijck, en wisselde naer vereisch van tijt en voorwerp van snaren, dat van outs voor roemwaerdigh gerekent wiert, en nog hedendaeghs bij dichtkundigen in eere gehouden wordt" (uitgave in-4°. van DE DECKERS *Rijmoefeningen*).

(2) *Dichtkundige Verhandelingen;* Utrecht 1782, blz. LXXVIII.

Qui pourra, grand Dieu, pénétrer
Ce sanctuaire impénétrable,
Où tes saints inclinés, d'un oeil respectueux,
Contemplent de ton front l'éclat majestueux?

Ces deux alexandrins, où l'oreille se repose après quatre petits vers, ont une sorte de dignité conforme au sujet.

La strophe de dix vers à trois pieds et demi, l'une des plus heureuses mesures qui soient du domaine de l'Ode, a deux repos où elle s'arrête successivement, et peut, dans son circuit, embrasser toutes sortes de tableaux, comme elle peut s'allier à tous les tons.

Dans une éclatante voute
Il a placé de ses mains
Ce soleil qui dans sa route
Éclaire tous les humains;
Environné de lumière,
Cet astre ouvre sa carrière
Comme un époux glorieux,
Qui dès l'aube matinale,
De sa couche nuptiale
Sort brillant & radieux.

La strophe de cinq vers, composée de quatre alexandrins à rimes croisées, tombant doncement sur un petit vers de huit syllabes, convient davantage aux sentimens réfléchis. C'est celle que Rousseau a choisie dans l'Ode, qui commerce par un vers:

Que la simplicité d'une vertu paisible
Est sûre d'être heureuse en suivant le Seigneur, — etc.

Pardonne, Dieu puissant, pardonne à ma faiblesse;
A l'aspect des méchans, confus, épouvanté,
Le trouble m'a saisi, Seigneur, je le confesse,
En voyant leur prospérité.

Cette autre espèce de strophe, formée de quatre hexamètres suivis de deux petits vers de trois pieds, est très-favorable aux peintures fortes, rapides, effrayantes, à tous les effets qui deviennent plus sensibles quand le

rhythme, prolongé dans les grands vers, doit se briser avec éclat sur deux vers d'une mesure courte et vive: Tel est celui de l'Ode *sur la Vengeance divine*, applicable à la défaite des Turcs:

Du haut de la montagne où sa grandeur réside,
Il a brisé la lance & l'épée homicide
Sur qui l'impiété fondait son ferme appui.
Le sang des étrangers a fait fumer la terre;
Et le feu de la guerre
S'est éteint devant lui.

Six hexametres partagés en deux tercets, où deux rimes féminines sont suivies d'une masculine, ont une sorte de gravité uniforme, analogue aux ideés morales: aussi ce rhythme forme plutôt des stances qu' une ode véritable. RACINE (lees RACAN) s'en est servi dans une de ses meilleures pièces, celle *sur la Retraite*, et ROUSSEAU dans la paraphrase d'un psaume sur *l'Aveuglement des hommes du siècle*, qui vivent comme s'ils oubliaient qu'il faut mourir:

L'homme en sa propre force a mis sa confiance.
Ivre de ses graudeurs & de son opulence,
L'éclat de sa fortune enfle sa vanité.
Mais, ô moment terrible! ô jour épouvantable!
Où la mort saisira ce fortuné coupable,
Tout chargé des liens de son iniquité (1)."

Dat hier ook het bestudeeren van goede modellen de beste vruchten moet opleveren, is onbetwistbaar. Die raad geldt vooral jongen dichteren bij welken de kunstoefening nog die vaardigheid niet heeft voortgebracht, welke het innige gevoel der harmony, den dichter eigen, uit den oneindigen rijkdom onzer Versmaten eene die der zake past doet uitkiezen, vervormen of scheppen. Men kan hun niet genoeg aanbevelen de goede modellen na te gaan, om den Verstrant te gebruiken die met hun onderwerp overeenkomt; liever dan gevaar te loopen van eene slechte of minder gelukkige keus te doen.

---

(1) *Cours de littérature*, VI. 58; ed. in-32°.

De vergelijking van een en hetzelfde onderwerp door verschillende pennen op verschillenden toon behandeld, is in de letterkunde een machtige hefboom voor jonge vernuften. Passen wij dien regel toe.

De schilderachtige, zielinnemende zang van HORATIUS, aan *het Veldgeluk* gewijd, kan tot ons oogmerk dienen. Hij is in eene zeer geschikte Maat geschreven: 't iambus trimeter, van 't iambus dimeter opgevolgd. Reeds in 1730 gaf REIZIUS (1) het stuk in dezelfde iambische maat weder, waarin het oorspronkelijk stuk is opgesteld; maar ook hier geldt het oude *simile non est simile:*

Gelukkig is de man, die buiten 't stats gewoel,
Bevryd van alle woekery,
De hoeve zyner ouderen gerust bebout,
Gelyk het oude volk weleer.

GEERAERT BRANDT, wiens dichtkundige inventaris zich bijkans tot eenige verdienstelijke bijschriften bepaalt, had de niet gelukkige gedachte dit stuk in heldenverzen over te gieten, even als DARU deed, in 't kiezen zijner fransche odenmaten, weinig naar de Horatiaansche zwemend, en hierin minder stelselmatig, minder gelukkig dan VANDER BOURG.

O, hoe gelukkig is de man, kon hy slechts vaten,
Die stads- en hofgewoel om d'akkers heeft verlaten:
Die op geen koning past, die zich naar 't kleene voegt,
Die 't vaderlijke velt met eigen ossen ploegt.

VAN WINTER, die (indien de vaderlandsche HELMERS niet wat te toegevend zong) » FLACCUS heeft gevolgd op onnavolgbren toon", sloot de strophe met een al te statigen regel:

Gelukkig, die van woelig zorgen,
Als 't vorig menschdom, vrij, vernoegd,
Zoo vreemd van woekren als van borgen,
Den vaderlijken grond met eigen runders ploegt.

---

(1) *Belga graecissans*, p. 56.

Bilderdijk zelf schijnt ons hier eene niet geschikte Versmaat gekozen te hebben:

Gelukkig hy die vreemd van amptsbeslommeringen,
Als in Saturnus eeuw, van cijns en pacht bevrijd,
Den forschgespierden os in 't ploeggareel mag dwingen,
En vaderlijken grond met eigen vee doorsnijdt (1).

Indien men 't stuk vertaalde in de maat van Poots recht bekoorlijk *Landleven*, zou men zeker, bij 't aanwenden van den trochæus den aan dien voet gegeven naam van *lichten voet* rechtvaardigen:

Zalig, die, ontboeid van zorgen,
Leeft als 't oude voorgeslacht;
Die naar ambt noch schatten smacht,
Vreemd aan woekren, vreemd aan borgen,
En 't geërfde land, vernoegd,
Met zijne eigene ossen ploegt.

Wil men zich overtuigen, dat het dichterlijk Metrum op de zinnen eene ongelooflijke kracht kan uitoefenen, en dat Baumgart geen ongelijk had de Poëzy als eene rede te omschrijven, aan welke niets tot het vervoeren der zinnen ontbreekt — men sla dan eenen dithyrambus van een groot meester op; een dier uitboezemingen, waarin 't overkropte harte in een stroom van stoute wendingen, begunstigd door 't vrije metrum, zich uitstort!

Wij willen niets aan de kunstvoortreffelijkheid ontnemen van Bilderdijks dithyrambe op Napoleon, in gelijke strophen van tien viervoetige verzen geschreven (eene maat, waarover wij 't zoo gunstig gevoelen van La Harpe hier boven uitbrachten); maar aarzelen niet te zeggen, dat voor ons gevoel de eigenlijke dithyrambe-maat eene treffender uitwerking zou hebben te wege gebracht: die maat is voor den bezielden dichter een penceel, dat sommige beelden door de kortheid van het vers zelven in een helder licht, en als ware 't op den voorgrond stelt; terwijl het door de uitdijging des regels aan andere denkbeelden kracht of majesteit bijzet, die de benaming van heldenvers wettigen.

(1) *Winterbloemen*, blz. 70.

Bilderdijks *Wapenkreet* in 1815 verschenen, schoon en grootsch als 't antiek, breekt aldus reeds in den aanvang los:

Welaan! de krijgsklaroen gestoken,
Europa, 't Vaderland, de Hemel daagt ons op.
De heldraak, weêr op nieuw ten afgrond uitgebroken,
Verheft den halfvertrapten kop.
't Geschubde lichaam slaat zijn wrongen
Om koningszetels, worgt, en smoort,
En rukt, door geen geweld bedwongen,
Een halve wereld met zich voort.

Te wapen, Nederland! Germanjers, rukt te velde!
Grootmoedig Albion, bruisch met uw golven aan!
En die uit 's aardrijks nacht tot haar verlossing snelde,
Keer weder, dappre Roxelaan!

Deze verzen zijn uit de ziele gestort, en de kunst heeft er het gevoel geheel vrij in gelaten.

Schokkend is de maat aan het slot van *Nederland in* 1672 *en* 1678, door den gloeienden Helmers in 1793 bezongen:

Dus zingt op 't wrak des Staats gezeten,
Een bard, wiens zucht voor 't land door hart en aadren gloeit;
Hij ziet 's lands eerzuil omgesmeten,
Der vaadren roem van een gereten;
En daar zijn tranenvloed der vaadren urn besproeit,
Ziet hij hun deugd bij 't nakroost uitgeroeid.
Hij wil nog voor dat kroost die halve Goôn bezingen,
Maar ziet d' orkaan die aan de kimmen broeit.
Hij voelt zijn citersnaren springen,
Zijn tong geboeid.

Dat hiermede ook de bard zijne uitboezeming afbreekt, is overheerlijk schoon.

De lierzang is eigenlijk de openbaring van het gevoel door uitgebroken woorden. » Zoodra de liefde zelve in het minnedicht spreekt, zegt Feith (1), heeft ieder

(1) *Werken;* Rotterdam 1824, VI. 51.

minnelied het wezen van den lierzang. Ik kan zelfs niet gelooven, dat het den waren minnezanger mogelijk zou wezen zijn gevoel in alexandrijnsche verzen te dwingen, en als hij dat deed, zou hij gewis zoo weinig over zijn voortbrengsel tevreden zijn, dat hij er nimmer de gewaarwording van zijn hart in zou herkennen.... Ik weet wel, dat men de *Elegie* ook tot vrolijke onderwerpen bij ons gebruikt, maar ik meen tevens, dat die onderwerpen, wanneer ze bij hunne vrolijkheid, niet te gelijk eene zekere verteedering des harten verwekken moeten, altijd gelukkiger in eene andere soort van Versmaat zouden slagen. Men oordeele:

Kunt gij dien plegtigsten, dien droefsten aller dagen
Vergeten, toen we ons, aan den voet van 't gindsche altaar
In onze tranen, gansch boetvaardig, nederbogen?
Vergeet gij 't handgewring, 't gezucht en ongeneugt,
Toen ik met stameltaal en roodbekreten oogen,
Van 't wereldsch afscheid nam, in 't prilste van mijn jeugd.
't Gestoelte beefde, een damp scheen 't lamplicht uit te dooven,
Zoodra ik, met een kus, het heilig kleed ontving.
De hemel, schoon hij 't zag, kon naauwelijks gelooven,
Dat ik, op hem verliefd, naar zijne weêrmin dong, — enz.

» Maar mogelijk zal men zeggen, dit doen de gedachten en niet het metrum. Zeker doen de gedachten hier veel, maar niet alles: het metrum ondersteunt ze wel degelijk. De volgende verzen bevatten alleen lagchende denkbeelden, en echter hoor ik er den adagion-toon in:

Al viel een heerscher van de wereld voor mijn voeten,
'k Versmade hem, zijn troon, zijn wereld, magt en eer.
'k Wensch niet, dat Cesar mij als zijne bruid koom' groeten,
Maar minnares te zijn van hem dien ik begeer;
Of weet ge een naam meer vrij, meer teeder, meer verheven
Dan dien van minnares, men weiger' mij dien niet.
't Is zoet, als ziel met ziel, door min vereend, mag leven,
Als liefde vrijheid is, natuur alleen gebiedt, — enz.

De vloeiende Smits bracht aldus, naar Pope, de brief van Heloïze aan Abeillard over. Tollens, gaf er ook eene

vertaling van: de afgeschrevene plaatsen werden door hem aldus overgebracht:

Herinnert ge u dien dag, zoo plegtig en zoo naar,
Toen we ons, in 't stof geknield, verloofden aan 't altaar?
Herinnert ge u mijn rouw, toen ik, in 't vuur van 't leven,
De wereld zei vaarwel, en nog aan haar bleef kleven?
Ik kuste 't sluijerdoek met lippen koud als lood;
De altaren schokten; licht en fakkelglans verschoot;
Naauw kon de hemel zelf zijn zegepraal gelooven;
Al de englen hoorden d' eed verwonderd aan van boven; — enz.

En de andere plaats:

Mogt de oppervorst der aard zich aan mijn voeten krommen,
Ik sloeg zijn zetel af en al zijn vorstendommen;
'k Wil Cesars purper niet noch echtkoets van satijn:
Uw minnares alleen — niets anders wil ik zijn.
Of klinkt die naam te hard? Zoek, zoek uit alle namen
Den vurigsten voor mij, ik zal mij dien niet schamen!
O zaligheid der ziel, door pligt noch dwang belet,
Als liefde vrijheid is en slechts natuur de wet.

Men beschouwe deze fraaie fragmenten uit het zangerig of muzikaal oogpunt, waarop FEITH ons geplaatst heeft, (want even als in de muziek oefent de keuze der Maat, vooral in de poëzy des harten, een grooten invloed uit) en men zal, buiten twijfel, de eerste vertaling boven de tweede stellen, hoe schoon deze ook anders wezen moge.

» Om dit uitwerksel dès metrums volkomen te gevoelen, zegt FEITH vervolgens, behoeft gij de laatste denkbeelden, maar in een vrolijk metrum te brengen, als dat van POOT, b. v.:

Hoe genoeglijk rolt het leven
  Des gerusten landmans heen,
  Die zijn zalig lot, hoe kleen,
Om geen koningskroon zou geven.

» Of dit lachend, rollend couplet, in het metrum van de Elegie, b. v.:

Hoe vol genoegen rolt het altijd effen leven
  Des landmans in 't genot der vrije velden heen,
Die voor geen koningskroon zijn blijde rust zou geven,
  Noch wisslen met een vorst zijn zalig lot, hoe kleen.

Dat deze vier regels minder goed zijn, is duidelijk; de vraag is echter, of er de aanmerking, waartoe ik ze hier aanvoer, niet door bevestigd wordt, en dan hebben ze aan het oogmerk voldaan."

Wat aangenaam uitwerksel doet het dactylische rijm niet in 't volgende stukjen van een geboren Vlaming, maar, die gelijk VONDEL, in Holland ontwikkeld, in het zangerig Italie beurtelings 't penceel en de lier voerde:

Gelyk de wind de wateren
En 't popelloof doet klateren,
Zo ruischt uw zoet gerucht,
O jonge bloem, die bloeiende,
Zo aangenaam zijt groeiende
In d' eerste lentelucht.

Terwyl de windjes dertelen,
De dunne golfjes spertelen,
Zo bloeitge, o Rozelijn.
Ik zie de vonkjes blikkeren,
De heldre straaltjes flikkeren,
Die in uwe oogjes zijn (1).

Hoogst belachelijk zijn de paraphrasen van HORATIUS' Oden door zeer beroemde moderne latijnsche Dichters in hexameters bewerkt, die men wezenlijk slechte vertalingen in 't latijn naar HORATIUS mag heeten.

EDGAR QUINET heeft een epos op NAPOLÉON geschreven, met eene zeer merkwaardige voorrede, waarin omtrent het onderwerp dat ons bezig houdt, veel licht steekt; wij zullen den text niet verbrokkelen:

» La première difficulté qui se soit presentée dans cet ouvrage, a été la versification. Cette difficulté a été d'autant plus grande au commencement pour l'auteur, que n'ayant jamais écrit un seul vers depuis son enfance, il a rencontré dès l'abord des questions indécises encore dans l'art français. En effet, aucun monument n'a déterminé

---

(1) WELLEKENS, *Dichtlievende Uitspanningen*, Amst. 1710; in den Visscherszang Amintas, blz. 184.

d'une manière irrévocable, en France, le caractère de la versification épique, ainsi que cela est arrivé pour le poème dramatique et lyrique. CORNEILLE et RACINE ont constitué le vers tragique. La stance lyrique a été fondée et déterminée par RONSARD et par MALHERBE. Mais il n'est point ainsi de l'épopée. Quelle est en français la stance épique, et même une stance de ce genre est elle possible ? Aucune de ces choses, à veritablement parler, n'est déterminée. Dans cette ignorance voici les fondemens sur lesquels l'auteur s'est décidé.

En remontant aux monumens épiques, qui sont en partie l'origine de la littérature française, on reconnait trois formes principales: le vers de douze pieds et celui de dix pour les poèmes Carlovingiens; celui de huit pour les poèmes d'Arthur. Non seulement les rimes y sont continues, mais on sait que la même rime se repète trente, quarante et même cent fois. Au contraire dans les poésies lyriques une partie du talent des troubadours est employé à créer de nouvelles combinaisons dans le mélange et l'entrelacement des rimes. De ces faits, qui ne souffrent aucune notable exception, semble surgir en France la nécessité des rimes plates ou continues dans la versification heroïque et épique. Il y a en effet dans cette répétition immédiate, dont abusaient la poésie chevaleresque et arabe, un élément de tradition qui correspond parfaitement au caractère de l'épopée. Si les vers blancs étaient possibles en français, ils seraient admissibles dans tous les genres de poésie, hormis la poésie héroïque. Le caractère dont il est ici question, est très-bien marqué dans l'hexamètre grec et latin. La chute uniforme de ces vers, le lourd spondée par lequel il se termine invariablement, correspond à la rime continue dans l'hexamètre moderne.

Ainsi l'auteur n'a été conduit à n'admettre que les mètres d'origine héroïque, et à obeïr partout à la loi de la continuité de la rime, excepté dans les fragmens lyriques; car si l'Ode et l'Élegie appellent d'elles-mêmes l'harmonie entrecoupée, on remarque qu'elle ne fait qu'énerver le vers heroïque. Le désordre des assonances dans l'Ode de MALHERBE convient au trouble réel de la poésie lyrique, mais le vers

épique doit avoir une tout autre constitution; il doit pouvoir atteindre à tous les effets du dithyrambe, sans se permettre aucun trouble apparent: son harmonie en sera plus rude et monotone il est vrai; mais son existence n'est qu'à ce prix."

En wat verder zegt QUINET: » En admettant les formes principales du vers à son origine, il a paru nécessaire d'employer le petit mètre dans le commencement du poème. Ce mètre a semblé mieux proportionné dans ses formes avec le caractère du sujet à son début. Je ne crois pas pu'il fût possible d'employer long-temps en cet endroit l'alexandrin, sans rencontrer l'enflure et la déclamation. Le vers de huit pieds [syllabes] à la fois lyrique et épique, a été préféré pour exprimer l'époque antérieure, en quelque sorte, à l'histoire, et qui appartient plutôt à la famille qu'à la cité. En adoptant plus tard l'hexamètre [l'alexandrin], il a paru que l'on ne faisait ainsi que suivre et réfléchir dans les inflexions du mètre les developpemens graduels du sujet."

Wij hebben reeds bij den aanvang van dit hoofdstuk, de verandering van Verstrant, vooral in een dichtstuk van langen adem en onderscheiden toon, verdedigd: ons gevoelen daarover stemt met dat van QUINET volmaakt overeen.

Wil men die maatverwisseling door TOLLENS zien aangewend, men ga zijnen *Lofzang op de Boekdrukkunst* na; een voortbrengsel, dat, uit de indrukken der dankbaarheid, der bewondering, der verrukking geboren, geheel lyrisch is. Het gedicht verdient uit hoofde der rijke maattinten, die zich bij afwisseling aan 't penceel des dichters hebben aangeboden, eene bijzondere studie. In eene niet altijd zeer gunstige recensie van TOLLENS werken lezen wij over dit prijsvers:

» De feestzang [eigenlijk een verhalende brok, door eenige strophen voorafgegaan] is een meesterstuk van krachtige en vloeiende versificatie. Van dien kant bevelen zich inzonderheid de volgende jamben aan:

Een zwarte walm hing over d'aarbol heen,
Een bare nacht, zoo ver de blik zich strekte;
Geen ster ging op, die door den nevel scheen,
Geen zon verrees die groei en leven wekte.

Vergeefs, vergeefs, o Hellas heilge zoom,
De kostbare oogst, dien uw landouwen gaven:
Verboden vrucht, verboden levensboom!
Gij mogt het hart met uw genot niet laven; — enz.

» De dichterlijke beschrijving, hoe de Engel der aarde aan Nederland de vonk der Dichtkunst brengt; de heerlijke jubelzang over die weldaad beginnende:

Steek de toppen hoog en hooger,
Schoon geboomte in Haarlems woud!
Schalt en orgelt scheller zangen,
Vooglen, die er bruiloft houdt, — enz.

» De meer deftige opsomming der voordeelen van de Drukkunst, welke daarop in gespierde alexandrijnen volgt:

Ontgrendeld was de schat, te lang in nacht verstoken;
't Verborgen goud daagt op, zijn mijnen uitgebroken,
En doet de starende aard, die 't stikziend oog ontsloot,
Verbaasd staan van de pracht die ze omdroeg in den schoot, - enz.

» De overgang hiervan in dactylen en viervoetige maten [trochæen, waarna mengelverzen] en de lierzang welke het geheel besluit, rechtvaardigen, onzes inziens, de uitspraak dat het gedicht rijk is aan schoonheden (1)."

Bij een overzicht van VAN ENGELENS *Poëzy* vindt men de volgende gegronde aanmerking: » De strophen, *Kassandra's Voorspelling* getiteld, zijn gemakkelijk berijmd, schoon er wat de woorden van KASSANDRA-zelve betreft de aanmerking op gemaakt moet worden, dat eene geinspireerde geene coupletten maakt:

Maar niet ieder, die ons hoonde,
Ziet zijn huisgoôn veilig weêr.
Velen, wie de krijg verschoonde,
Velt der Goden gramschap neêr.
Gij, die met bebloede handen,
Toen ons 't godlijk noodlot trof,
Roekeloos mij aan dorst randen
In Minervaas tempelhof,
U zal ras de Godswraak volgen, — enz.

---

(1) De recensent (VAN DER HOOP ?) schrijft: *enkele* schoonheden. *De Vriend der Waarheid*, Rott. 1830, blz. 172.

» Is dit de toon der profecy? Waarom hier de Versmaat niet veranderd en in korte, krachtige taal gesproken (1)".

Dezelfde Dichter VAN ENGELEN geeft eene vertaling van de drie vertellingen, ten wedstrijd door EGLÉ, THÉONE en APAMIS gedaan, naar VOLTAIRE (*Les trois Manières*). Na 't eerste verhaal, dat gedeeltelijk met het begin der *Opkomst van Rhodope* door CATS overeenstemt, en ook in alexandrijnen is voorgedragen, zegt de fransche dichter:

Théone se leva: son air et son langage
Ne connaissaient jamais les airs étudiés;
Les Grecs en la voyant se sentaient égayés.
Théone, souriant, conta son aventure,
En vers moins allongés, et d'une autre mesure,
Qui courent avec grace, et vont à quatre pieds,
Comme en fit Hamilton, comme en fait la nature.

Vous connaissez tous Agathon;
Il est plus charmant que Nicée;
A peine d'un naissant coton
Sa ronde joue était parée, — enz.

De Grieken juichen haar ongekunsteld verhaal toe. De dichter vervolgt:

Apamis s'avança, les larmes dans les yeux.
Ses pleurs étaient un charme, et la rendaient plus belle.
Les Grecs prirent alors un air plus sérieux,
Et dès qu'elle parla les cœurs furent pour elle.
Apamis raconta ses malheureux amours
En mètres qui n'étaient ni trop longs ni trop courts;
Dix syllabes par vers, mollement arrangées,
Se suivaient avec art, et semblaient négligées.
Si le rhythme en est faible, il est mélodieux.
L'hexamètre est plus beau, mais parfois ennuyeux.

L'astre cruel, sous qui j'ai vu le jour,
M'a fait pourtant naître dans Amathonte,
Lieux fortunés, où la Grèce raconte
Que le berceau de la mère du monde
Par les plaisirs fut apporté sur l'onde; — enz.

---

(2) Ibid., blz. 297.

Ook het lieve stuk van den vlaamschen dichter LEDEGANCK, *De Boekweit*, ofschoon op eene mindere schaal dan TOLLENS werk ingericht, verdient wegens het gelukkig gebruik der Metra genoemd te worden.

Rijker begunstigd dan de Franschen, bestaat er bij ons een schier onuitputtelijke rijkdom van Metra, ontsproten uit onzen klemtoon, welke drie eigenaardige voeten die zwaar stijgen, licht dalen of nog lichter huppelen (⏑ —, — ⏑, — ⏑ ⏑) aan de hand geeft. Van daar die bevoorrechte Noorder-harmony van geheel onderscheidene toonen, naar zoo vele onderscheidene speeltuigen gelijkend (1).

Eene aanmerking echter: bij het overgaan van 't eene op 't andere metrum zorge men de nieuwe Maat scherp te teekenen, opdat men, b. v. naar de dactylische, niet in den aanvang, hebbe te raden. » Dit misverstand ondergaat men vooral, wanneer het rhythmus te midden van een opstel plotseling verandert; 't geen bij onze tegenwoordige belgische dichters, zegt WILLEMS, maar al te dikwijls plaats heeft (2)."

De Antwerpsche dichter VAN RIJSWIJCK, die eene overbrenging van de zeven Boetpsalmen beproefde, iets waar hij inderdaad verre bij te kort schoot, ving den vijftigsten psalm aldus aan:

God, maek my van uw ontferming gewis
Naer uw barmhartigheid eindeloos is.

Voor zulk eene slecht. afgeteekende dactylische maat moet men zich wachten.

---

(1) Zie de aanteekening van STRICK VAN LINSCHOTEN, *Gedichten*, 1808, blz. 295, waarin onder anderen staat: » BÜRGER bezat het talent eener doelmatige Metrumskeuze in den hoogsten graad. Van dit beginsel uitgaande, schoeide hij bijna alle zijne gedichten op de maat, welke naar zijn begrip aan het onderwerp, 't welk hij behandelde, bijzonder behoorde. Hier vandaan ook, dat men bij hem zoo vele, te voren geheel onbekende, nieuwe dichtmaten vindt, die na hem door eenigen meer, door anderen min gelukkig gevolgd zijn."

(2) *Belgisch Museum*, 1846, blz. 236.

§ 2. *Over de Mengeling der Versmaten en Versvoeten.*

De aanvankelijk gezongen poëzy was natuurlijk innig verwant met de muziek, en, als vrucht der aandoening, als uitvloeisel der verrukking door de muziek zelve aangevoerd, inderdaad lyrisch. Al spoedig moest de afgeloopene zangwijze eene strophe uitmaken, en door andere, naar hetzelfde schema opgesteld, gevolgd worden. Daar niet zelden de dichtertaal zich harmonisch naar de zangwijze plooide, ontstonden er in de verschillende verzen, die het geheel der strophe uitmaakten, ongelijke versmaten, en ook verzen van ongelijke voetlengte.

De Oden, men moet het bekennen, bij ons van de muziek beroofd, zijn als een verbasterd nageslacht, dat wel den naam en het gewaad zijner voorvaderen nog draagt, maar, vervallen van hunne heldenkracht en van hunne edele verdiensten, op de voorrechten derzelven te onrechte aanspraak maakt (1).

Ondertusschen blijven onze lierzangen van hunnen muzikalen oorsprong nog getuigen, zoo niet door den verschillenden maatgang, dan toch door het ongelijke van hunne verzen, en ook door hunne zich niet opvolgende, maar kunstig overkruiste rijmen.

De oude liedekens onzer zangers, die niet zelden zulke vreemde Maat- en vers-verscheidenheid aanbieden (2), schijnen ons toe in dat opzicht overeenkomst met de lierzangen der klassieke schrijvers te hebben. Wij zijn niet verwijderd van de gedachte, dat er bij hen bepaalde zangwijzen bestonden voor de Ode van onderscheiden maat, even als 't geval was bij onze voorvaderen voor hunne liederen, en voor hunne heilige Oden of psalmen.

---

(1) *Quos si cantu spoliaveris, nuda remanebit oratio.* Cic. — Zie *Discours préliminaire des Pythiques de* Pindare, traduites par Chabanon; Paris 1772, pag. xvii.

(2) Men denke hierbij aan het overbekende vlaamsch Reuzenlied : » Al die daer seidt: den Reus die kom", enz., dat zich ook in zijne herhalingen naar de zangwijze plooit.

Wij houden 't dan ook voor ongegrond wat HESSELINK in zijne Prosodie schijnt te beweeren, namelijk dat HOOFT het eerst proeven van strophen met gemengelde versmaten heeft aangeboden.

Men hoeft de gedichten van den Drost maar op te slaan, om zich te overtuigen, dat de stukken waarin die mengeling voorkomt *liedekens* zijn, gemaakt om op bekende zangwijzen, in de zaal van 't kunstminnende slot te Muiden werkelijk gezongen te worden, wellicht door de bevallige dichteresse welke schreef:

. . . . Is het niet een hemel schier,
Te zien hoe dat een geestigh dier
Met sangh of spel haer man verquickt,
Als 't nodig huijswerck is beschickt (1).

Inderdaad, men ziet dat HOOFTS gezangen in de maatvoeten der italiaansche of fransche *airs*, door hem aangeduid, nauwkeurig zijn gegoten. Deze verschillende vormen loopen wel, meenen wij, tot boven de dertig.

Eenige voorbeelden mogen voldoen. Op de stemme: *Phillide mea, se di belta' sei vagha*, dichtte hij:

Héilige Vénus, / die 't róer houdt áller hárten,
Hoe kómt mijn Nímfjes hárt zoo óngevóellijk,
Daar z' ís zoo góelijk.

Zóud' het wel wézen, / dat úw vermóge vlammen
Op bóezem[s], díe de gólven staádigh nátten,
Niet kúnnen vátten.

Waarin de eerste regel bestaat uit een adonium van drie iamben en eene toonlooze gevolgd; de tweede uit een gewoon hendecasyllabum, en de derde (blijkens de volgende strophen) uit twee iamben van eene toonlooze opgevolgd.

Ook de oude dietsche liederen bootste die dichter na, daar hij die het destijds nog dikwijls hobbelige der versifi-

---

(1) Zie ANNA ROEMERS lief gedichtjen, in haar vaders, door haar verbeterde, *Zinnepoppen*, blz. 126.

catie merkelijk verzachtte, ongetwijfeld even gevoelig was voor de zoetvloeiende dichtertaal der oude liederen als voor die toonzettingen, welke ons, door de eeuwen henen, gelijk melodische herinneringen der oude dagen bekoren. Zoo nam hij het meesterlijk-schilderachtige liedjen *Het daghet in den Oosten* tot zangwijze aan in 't stukjen:

Zal nimmermeer gebeuren my dan na dezen stondt,
De vriendschap van uw oogen, de wellust van uw mondt,
De vriendschap van uw oogen, van uw oogen.

Ook schiep of volgde hij verscheidenheidvolle coupletten in zijne *Granida*, dat bevallig tooneelspel hetwelk men als een weêrklank der italiaansche zangerigheid mag beschouwen, in vroegere tijden slechts bij ons bekend, en met het verval onzer rijke en veelzijdige, slechts in handschrift bewaard geblevene, letterkunde der middeleeuwen bijna algemeen verloren geraakt.

Men luistere vrij naar de welluidende coupletten van DAIFILO in die *Granida*:

Dié gebóden diénst versmáadt,
Wénscht er wel óm als 't ís te laát.
Windeken, daar het bosch af drilt,
Weest mijn brak, doet op het wild
Dát ik jaáge.
Spreidt de haage
En de telgen van elkaer,
Mogelijk schuilt mijn nymphe daar.

Nymphe, zoo ras als ghy vermoedt
Dat mijn gang tot uwaarts spoedt,
Loopt gy schuile[n]
In de kuilen,
In het diepste van het woudt,
Daar gy niet van vervaart zijn zoudt.

Waarin men twee verschillende versmaten niet onzangerig in elkander, op eene regelmatig verordende wijze, ziet samengevoegd.

De italiaansche of fransche of dietsche zang-melody heeft dus onzen Drossert, bij 't scheppen dier gemengelde versmaten, tot eene soort van Nevelingsche vrije lier gestrekt.

Vrij mogen de stijve versformalisten ook aan de trippelmaat de zwierige Nevelingsche beweging, welke onze dichtkunst eens bezat, als eene verjaarde ouderwetschheid willen ontzeggen; wie hunner kan de losse bevalligheid der volgende versmaat miskennen in den onsterfelijken minnezanger (al liepen er dan ook wat veel italiaansche concettis tusschen zijne zuchtjens door):

Roózemónd, had ik háir uit uw tuitje,
'k Wéd, ik knéveld' het góodtjen, het gúitje,
Dát met zyn brandt, met zyn boog, met zyn flitsen
Land tégen lánd over éinde kan hítsen.

Anderen zouden hier wellicht anders scandeeren, en teekenen: *Róozemond hád ik*, enz.; alsmede *Lánd tegen lánd*, en aldus 't accent het metrum laten overheerschen (eene vrijheid, die in sommige trippelverzen tot wanklank overgaat); wij zien er bij die, in ongedwongen versbouw geschreven, regelen geene noodzakelijkheid toe.

Vondel in zijne eerste liedjens trad, in die vrijere versbeweging, onze oude menestrelen mede op 't spoor, die met het rijm en den vorm der verzen zoo aardig en vaardig speelden; eene hebbelijkheid die onze rederijkers in 't midden der XVIde en nog in den aanvang der XVIIde eeuw hun poogden af te zien (1). Ja, zelfs in

(1) Zie hier 't eerste couplet van een refrein voorkomende in 't overschaarsche boekjen: *Refreynen int sot*, *amoureus*, *wijs* (Antwerpen, bi Jan van Doesborch):

Hoemeer gefantaseert, hoemeer beswaert;
Aert » van costumen doet vast ancleven.
Gescreven » staet in mijn herte een bloeme vermaert.
Waert » datsi met mi wilde sijn gepaert,
Vergaert » bleven wi eewelic, sonder sneven.
Dleven » is dat ic achte, hoe soudicse begeven?
Verdreven » houtse mijn ghepeysen al stille.
Dus seggic ter eeren van haer, verheven:
Gheen meerder vruecht ter werelt beseven,
Dan twee gelieven versaemt in eenen wille.

zijnen *Lucifer*, die onverduisterde gloriestar boven VONDELS lier, gaf hij aan de reien, 't sieraad zijner treurspelen, een dergelijken vrijen versvorm:

Óp, trekt óp, gij Lúciferísten,
Vólgt dees váen.
Rúkt te hóop al uw kráchten en lísten,
Trékt vry áan.
Volgt dézen Gód op zijn trómmel en trant,
Beschérmt uw récht en váderland.

De twee laatste verzen van de volgende coupletten luiden:

Volgt dézen héld op zýn bazúin en trom,
Beschut de kroon van 't Engeldom.

En:

Wý met triúmf króonen Gód Lucifér,
Bewierookt hem, aanbidt zijn ster.

In welk voorlaatste vers er [gelijk wij 't in de middeneeuwsche gedichten wel eens ontmoeten, al heeft men dit in onzen tijde *willen* ontkennen (1)] twee geklemde lettergrepen werkelijk nevens een staan; doch volstrekt niet met gedwongenheid, gelijk HESSELINK beweerde; daar de stem een oogenblik op de slotsyllabe van *triumf* verpoost, eer zij met het sterk geklemde *kroonen* weder invalt en vervolgt.

De lyrische stukken, waarin deze Maatmengeling voortleeft, zijn schaarsch geworden: wij ontmoetten ergens:

Rijke bron van zaligheden
En van ware vreugd,
Sieraad aller maatschappijen,
Lelieblanke deugd,
Gij troost der stervelingen,
Die 't grimmendst leed verzacht,
Gij doet den droeve juichen
En geeft den moede kracht.

---

(1) Een systeem door JONCKBLOET te recht bestreden (zie ons D. I, blz. 147).

In WITHUYS, die een lauwerkrans vlocht voor den onwankelbaren generaal CHASSÉ, vonden wij:

Braven, den dood getroost,
    Gingen vooruit!
Stervend zijn 't heldenkroost
    Lauwren ten buit.
Voorwaarts in vuur of vloed!
Eer het een vreemde doet,
    Zwelge ons de zee!
Wee als de vijand wint!
Wee over vrouw en kind!
    Wee, Holland, wee!

Is dan de volgende glyconische versmaat (1) niet te zangerig dan dat men dergelijk een versbouw zoude verwerpen?

God alleen is almachtig groot:
Door den zwijgenden zwarten schoot
Van het graf wordt zijn stem vernomen.
En zijn nacht is herschapen in licht.
Voor des Eeuwigen aangezicht
Ziet men dooden in 't leven stroomen!

BILDERDIJK in zijne *Bloemtjens* mengelt (in 't stukjen *de Zonnebloem*) de iamben, anapæsten en trochæen:

Schoon Klytie haar oogen nooit
    Van Febus' stralen
    Af laet dwalen,
Hy heeft in 't eind zijn' kring voltooid,
En de nacht bepaalt zijn luister:
Maar uw oog blinkt zelfs in 't duister,
    Galathée! en mijn gezicht
    Blijft daar eindloos op gericht.

---

(1) Crescunt | vellera | pascuis, is een glyconische versregel, doch de eerste voet neemt ook *bij uitzondering* den trochaeus aan; dit ter onzer verschooning van dien versvorm, op rhythmische, en dus berijmde, poëzy eenigsins oneigenaardig toegepast.

De ons verwante taal- en kunstgenooten, de Duitschers (wat zouden wij 't ontveinzen!) hebben zich hierin getrouwer dan wij aan den voorvaderlijken versbouw-geest getoond. Zij toch hebben getracht alle mogelijke partij te trekken van de vrijheid in 't gebruik der voor- en naslagen en onderlinge ruiling van trochæën en dactylen; middelen die 't germaansche oirvers zoo veel kronkelende losheid, ziel en leven bijzette.

Een onzer geleerden (COLLOT D'ESCURY, *Hollands roem in Kunsten en Wetenschappen*, III, 113) merkte reeds aan » dat de [anders in kunstzin niet onverfranschte] WIELAND jegens de taal groote verdiensten had, daar hij vooral den verstrant merkelijke gemakkelijkheid en die harmonie heeft bijgezet, welke zoo veel tot den bevalligen bouw der verzen bijbrengt."

Slaan wij zijn *Oberon* op. Dit romantisch Epos, is, even als TASSOOS meesterstuk, in strophen, verdeeld, doch waarvan elke niet met twee op elkander slaande rijmen sluit, terwijl de volgende strophe, ingeval 't laatste rijm slepend is, met een staand rijm haren eersten regel sluit, en omgekeerd. Al de verzen dezer octanten vangen met een iambus aan, om zich tot regelen uit te breiden, wier langste acht en wier kortste vier voeten tellen, en welker trochæïsche of dactylische val het vers eene oneindige, eigenaardige verscheidenheid bijzet.

Het begin des *Oberons* klinkt in de volgende toongolving:

Noch einmal sattelt mir den Hippogryfen, ihr Musen.
Zum Ritt ins alte romantische Land!
Wie lieblich um meinen entfesselten Busen
Der holde Wahnsinn spielt! Wer schlang das magische Band
Um meine Stirne? Wer treibt von meinen Augen den Nebel,
Der auf der Vorwelt Wundern liegt?
Ich seh' in buntem Gewühl, bald siegend, bald besiegt,
Des Ritters gutes Schwert, der Heiden blinkende Saebel.

In zijnen *Amadis* speelt weêr een andere maatgang. In de voorrede van dit gedicht, *faisant suite à la table ronde*, zoo als 't Fransch het zou uitdrukken, verklaarde zich de dichter zelf over 't onderwerp dat ons bezig houdt. Wij laten hem

spreken: » In einem Gedichte dieser Art musz der Dichter Raum und Freiheid genug haben, damit der Geist *Capriccio*, dem er sich gänzlich überläszt, alle mögeliche Bewegungen, Wendungen und Sprünge machen könne. Iede einförmige Versart würde ihm einen Gang vorschreiben, der mit seinem launigen Charakter, mit der munterkeit und dem naiven Ton der Erzählung, mit dem Lächerlichem oder Drolligen der Gegenstände, kurz mit der ganzen Beschaffenheit eines Gedichtes, welches durchaus mehr einen bloszen Spiele der Fantasie und der freiwilligen Ergieszung einer reichen Brunnader von Witz und Laune als einem Werke des Nachdenkens und der Kunst gleich sieht, einer auffallenden Abstich machen würde.... Alles in der Welt hat seine Regeln, und diese freie Versart had deren vielleicht mehr als irgend eine andere. Sie ist fähig, wenn sie recht behandelt wird, einem Gedichte (vorausgesetzt dasz sie überhaupt dem *Geist* und *Ton* des *Ganzen* angemessen sei) die gröszte muzikalische Anmuth zu geben.... Das eigene dieser Versart liegt, auszer der Freiheit, verse von sechs, fünf und vier Fuszen mit einander abwechseln zu lassen, in der haüfigen, der Willkür oder vielmehr dem Urtheil und Ohr des Dichters überlassenen Vermischung und Vertauschung des Anapästs (⏑ ⏑ —) mit den Iamben, welche sonst die herrschende Versart des Gedichtes wären" enz. (1).

Ons oog valt toevallig op eene strophe van den Amadis, waarin een korter vers onze aandacht trekt (22 str. des IVde zangs):

Einst, da die Dame an einem schwülen Tag,
Im Schatten eines Baums, allein am Ufer lag,

(1) Amadis, Vorbericht der ersten Ausgabe van 1771. In het voorbericht eener latere uitgave (1794) maakte hij 't begrip van 't metrisch schema gemakkelijker, met aan te merken: » Da unsre Sprache nur sehr wenig *Anapästen* hat, hingegen sehr reich an *Daktylen* ist, wäre es veillicht bequemer, sich die in diesen Stanzen gebrauchten Verse als *Trochäen* mit *Daktylen* vermischt, und mit einer kurzen *Vorschlag-sylbe* vor zu stellen."

Und ihrer gedanken Gehör gab, indesz in seiner Grotte,
Der Alte schnarkte: da Kam, quer über Land
Den Ufer zu, in kurzem Trotte,
Ein machtiger Ritter geritten. Sein Weg ging linker Hand.
Er hatte veillicht die Dame nicht wahrgenommen:
Allein ein lauter Ton, der ihr im Schrecken entfuhr.
(Sie war, wie wir wissen, sehr schreckhaft von Natur)
Entdeckte die furchtsame Schöne, und hiesz ihn näher kommen.

Ook zijn *Gandalin* bewerkte WIELAND in den trant van onze middeneeuwsche epische verzen.

En wie kent *der Taucher* van den uitmuntenden Romancenzanger SCHILLER niet, en de partij die hij daarin van dergelijken vrijen verstrant heeft getrokken? Niet ongelukkig heeft hem een zeer taalkundig dichter, mijn kunstvriend LULOFS, nagezongen:

» Wie, ridders of knapen, is zoo stout,
En duikt in dees *maalstrooms kuil?*
Ziet, 'k werp in zijn golven dien beker van goud;
Verzwolgen reeds heeft hem die zwarte muil;
Doet iemand den beker mij weêr aanschouwen,
Hij zij hem geschonken, hij mag hem behouën."

De koning spreekt het, en werpt van de rots,
Die steil, zonder groei en bloei,
Wijd uitsteekt boven 't barengeklots,
Den beker in der Charybdis geloei.
» Waar is de stoutaard — ik vraag het weder:
Wie duikt in dees huilende kolken neder?"

En de ridders en knapen in 't rond
Hooren 't, en zwijgen stil;
Staren in 's draaistrooms grijnzenden mond,
Maar geen die den beker winnen wil!
En den koning hoort men ten derdenmaal vragen:
» Durft niemand zich in d'afgrond wagen?"

Met weerzin zeggen wij hier tot onze pen: niet verder! Over 't korte en uit dien hoofde schilderachtige, krachtige vers: *Hooren 't, en zwijgen stil*, zullen wij niet uitweiden. En hoe treffend klinkt, op het slot des regels, waar geen

lichte afloop vereischt werd, *maalstrooms kuil*, met wel degelijk drie geklemde syllaben, en zelfs met vier geklemden: *Wijd uitsteekt boven* 't barengeklots! Is het wel noodig, langer te pleiten voor de wenschelijke veldwinning eens metrums, dat zulke schoone *effecten* voortbrengt (1)?

WIELAND ter even aangehaalde plaatse wilde 't gebruik er van niet enkel tot het phantastische beperkt zien. » Vielleicht (zegt de theoretische Dichter) wäre zu wünschen, dasz dieser Gebrauch des Anapästs mit der nöthigen Bescheidenheit, auch in andern Gedichten, und vornämlich in versifizierten Lust- und Trauerspielen, eingeführt würde. Die Dichter würden dadurch des nachtheiligen und nicht immer vermeidlichen Zwanges enthoben, sich einer Menge von schicklichen Wörtern und Redensarten nur darum nicht bedienen zu können, weil si nicht in die gewöhnlichen Iamben passen..... Diese einführung des Anapästs in die Iambischen Versarten wäre nichts weiter als eine Freiheit, deren sich schon die Alten bedient haben, um ihren Iamben mehr Mannigfaltigkeit zu geben, und sie in dramatischen Stücken der sprache des gemeinen Lebens näher zu bringen (2)."

Eenige jaren nadat WIELAND dit schreef, immers in 1782, droeg de aan Duitschland, ook als kinderzanger, veel verschuldigde dichter VAN ALPHEN, dergelijke denkbeelden voor: » Een dichter (schrijft hij) moet niet alleen zijn stijl,

---

(1) Een niet onaardig stukjen van BRESTER, in vrije trippelmaat geschreven, kwam ons voor in den *Almanak voor hollandsche* (?) *Blijgeestigen* (Schoonhoven, 1849), blz. 57:

Daar stond een juffertjen aan den kant
Van 't geele en bloeiende roggeland;
Het land nu een sierlijk aanzien bood:
't Was vol van bloemeke(n)s blinkend rood, — enz.

Over de antieke kleur van het derde vers, door de buitengewone plaatsing des werkwoords voortgebracht, spreken wij later, in 't hoofdstuk over de Dichterlijke Vrijheden.

(2) Gemeld *Vorbericht von* 1771, dat benevens dat van 1794, over alles wat er den versbouw in betreft, verdient gelezen te worden.

maar zelfs zijne Voetmaat schikken naar de hoedanigheid van hem, dien hij sprekende invoert... in alle alleenspraken, verhalen, redevoeringen, waarin de dichter zich geheel verbergt, en wij niemand dan den spreker zien en hooren, moet de dichter zich zoo veel mogelijk houden aan die Voetmaat, die het meest nabij het proze is".... » En dus zijne sprekers vooral niet laten rijmen" voegt hij er als gevolgtrekking bij; dat wij hem niet onvoorwaardelijk kunnen toegeven (1).

---

(1) Inleiding zijner *Dichterlijke Verhandelingen*, blz. CLI.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Algemeene Vereischten der Verzen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE VEREISCHTEN DER VERZEN.

§ 1. *Welluidendheid.*

Het is bij alle natien een vaste regel, dat elk vers op zich zelven uit eene welluidende samenvoeging van syllaben dient te bestaan: dit eerst maakt het vers tot poëzy, en zet het die harmonische schoonheid bij, die men, veeleer dan 't rijm, ten opzichte der Dichtkunst, als de gordel der Bevalligheden zou mogen beschouwen, en die haar tot de bekoorlijkste mnemotechnie, tot de wegslependste zielsmuzyk verhoogt.

Te rechte zong dus BOILEAU:

> Fuyez des mauvais sons le concours odieux.

En de audenaerdsche *excellent poëet moderne*, CASTELEYN, begreep dit zeer goed, als hij wél niet zong, maar schreef (str. 101):

> Int paeien der ooren leit de scientie meest.

En elders (str. 127):

> Rhimers, dat is trhetoricienlick zaet,
> Zijn musicienen en poeten ghenaemt.

Wij hebben reeds vroeger gezien (1), hoe zeer de oude schrijvers bij ons op de, destijds alles overheerschende, Welluidendheid gezet waren; er is daaromtrent bij alle deskundigen maar éene enkele stem. Die oude schrijvers, zij mogen dan al of niet in gebonden stijl geschreven hebben, behartigden allen de zuiverheid van taal, evenzeer als hare zoetvloeiendheid.

---

(1) D. I, blz. 161 in de aant.

JONCKBLOET (in zijn meermaals genoemd werk, blz. 90) betuigt te rechte, dat het middennederlandsch (onze taal in de middeleeuwen) veel zachter is voor het gehoor dan onze tegenwoordige schrijf- of kanseltaal, doordien het ook in 't schrift de euphonische aansluitingen opnam, die bij ons uit de taal van den gemeenen omgang [niet] zijn verbannen.

De invloed van dit gebruik op den versbouw (voegt hij er bij) laat zich reeds *a priori* gissen, en geeft er eene vrijheid aan, die men in de middelhoogduitsche vruchteloos zou zoeken.

BILDERDIJK, die de oude taal met zekere hartstochtelijke voorliefde beoefende, gevoelde zeer wel, waarin zij de voorkeur boven de hedendaagsche, meer ingekrompene, verdiende. Hij ijverde meer dan eens tegen die hortende uitspraak, welke *trom-len*, *daaf-rend*, *herin-ren*, *eig-ne* of *een-ge* uitbrengt, met onderdrukking der *scheva* of stomme, samenbindende *e*, » zoodat konsonant tegen konsonant stoote, en er geen de minste zweem van 't dactylische of anapæstische (dat onze taal eigenaartig is, en waar al hare zoetvloeiendheid aan hangt) overig blijft. En ik zeg (vervolgt hij) even hetzelfde ten aanzien van den eersten persoon in de werkwoorden, als: *ik word*, *ik bid*, *ik spreek*, *ik zwijg*, en dit vooral in de zoogenaamde toevoegelijke wijze, als: *opdat ik hier niet te veel over hoop haal.* De belachelijke en alle taal verwoestende dolheid van de ten opzichte van den klank altijd onvolkomen, en hoe langer hoe meer bedorvene schrijfwijze of spelling (1) te willen naspreken, heeft oneindig veel toegebracht, om onze heerlijke moederspraak van de haar eigenaartige kracht, nadruk en welklank te ontzetten, en brengt onze verzen allengs tot een louter geweld doen aan 't teeder, echt nederlandsch gehoor, dat van ouds nevens het Italiaansch het meest zangerig gevoel van alle Europische natien had."

Iets dat, hoe vreemdluidend het den bevooroordeelde klinke, onze oude volksliederen mogen getuigen.

---

(1) Men denke aan de nutteloos tusschengeschovene letter *g* in *lag-chen* en *j* in *bloei-j-en*.

In zijne aanteekeningen op ANTONIDES (blz. 70) komt BILDERDIJK daarop terug met een smartelijk gevoel: » Wat is thands (vraagt hij) het Italiaansch bij de tijden van TASSO en vroeger, en wat ons Hollandsch geworden bij dat van de tiende en veertiende eeuw, en nog bij dat van den aanvang der zeventiende?"

Er zijn menschen, moet men IJPEIJ gelooven, welken dat zachte, ja, al te zachte der vaderen hindert, en onder dezen zouden ook de Hoogduitschers behooren, die daarom zulk een vooroordeel tegen onze taal hebben, daar zij hun te verwijfd, te weinig mannelijk voorkomt (1). Zonderling genoeg zegt hierop die geleerde schrijver: » Dit over het hoofd gezien, weet ik niet, wat hen, die de taal der ouden regt verstaan, in den aard der tale hinderen kan."

Juister zeide hij, ten minste als sprekende in 1812: » Onze tijdgenooten zijn de werken hunner voorvaderen niet gewend, van daar dat zij (de oude taal) hun walgelijk voorkomt (2)."

Had de eerwaarde oudheid de hulp van geene spraakkunsten, waarvan wij een te groot getal hebben, en waarvan de stelselmatige inrichting niet zelden de eigene studie des taalminnaars verhindert, die oudheid raadpleegde de taal in hare levende volksbron; iets dat wij te veel verzuimd hebben. Ook wordt nog ten huidigen dage over 't algemeen de westvlaamsche taal in den dagelijkschen omgang zoo gesproken, gelijk ze met hare vloeiende bevalligheid in Vader MAERLANT voorkomt.

M. STOKE, wiens rijmchronijk niet later dan in den jare 1288 voltooid werd, was zijn tijdgenoot, en zijne taal onderscheidt zich door dezelfde eigenschappen (3).

---

(1) Zie mede FEITHS *Brieven*, in de Rotterdamsche in-8°. druk van 1824, II., blz. 9.

(2) *Geschied. der nederduitsche Tale*, blz. 341.

(3) Men zie daarvan een voorbeeld in IJPEIJS beroepen werk, blz. 336, waar 't verhaal medegedeeld wordt aangaande den moord aan WILLEM II door de Westvriezen gepleegd (B. III, vs. 1541), waarachter IJPEIJ voegt: » Hoe onkunstig, hoe eenvoudig, natuurlijk

De opzettelijke beoefening der oude taal biedt derhalve aan elken schrijver meer dan ééne vruchtbare waarneming. Een belgisch geleerde, en, wat vreemd luidt, een Henegouwer, heeft zich op die beoefening toegelegd, en hare verdediging op zich genomen. » Zij leert ons ten duidelijkste (zegt hij) dat die taal immer meer en meer in Welluidendheid, en niet zelden in grammatikale beknoptheid heeft verloren. Tijdens KARLO-MAGNUS vloeit zij van klinkers over, die tusschen de medeklinkers gesteld, alle samenhorting dezer voorkomen: ook eindigen de woorden doorgaans in *o*, *a* en *i*: men meent Italiaansch te hooren. Men kan zich des overtuigen bij 't enkele opslaan der psalmen: *Ruopan sal ik te Gode hoista; Got thia wala dida mi.* Hedendaags: Ik zal tot God den hoogsten roepen, God die mij wel deed." [Men zoude echter eene, den text naderkomende, euphonischer overbrenging hebben in de woorden: Roepen zal ik ten hoogsten Gode, ten Gode die mij wel dede. Maar ook deze valt nog genoeg bij die aloude zangluite af.]

» De sterkgalmende klinkers der IXde eeuw zijn allen in eene stomme *e* versmolten, en die *e* zelve verdwijnt in de volgende eeuwen: *wanda*, *herta*, *herto*, *bogo*, worden eerst *wante*, *herte*, *here*, *boghe* en later *want*, *hart*, *hëer*, *boog.* Wat onderscheid tusschen *lepora mina* en *mijne* (meine) *lippen*; tusschen *fiunda mina* en *mijne vijanden*, tusschen *scouwota oga min* en *heeft mijn oog beschouwd*; *generedos tu* [tou] *mi*, en *verlostet gy my* [gei mei].

» Maar ook dat Vlaamsche der middeleeuwen was nog eene harmonische tale. Buiten de stomme *e* veler substantiva, gaf het gebruik van de naamvallen en vooral van den dativus een zachten uitgang. Zoo waren *uten hove tien*,

---

schoon en naïf is dit verhaal! Waar vindt in dezelve de kiesche kenner eenen spraakkunstigen misslag? Over het geheel is de taal van STOKE, even als die van MAERLANT, in de bijgebragte voorbeelden, op zich zelve beschouwd, zachter, zuiverder, krachtiger, en meer eigenaardig, dan zij na hunnen tijd geweest is, en dan zij, in meer dan één opzigt, thans is."

uten lands driven ongelijkbaar beter dan *uit het hof vertrekken*, *uit het land drijven.* De *u* en *i* waren sterker galmend en korter dan de dubbelklinkers *ui* en *ij*, die ze vervangen hebben. *Sidi in huus?* streelt het oor verleidend, terwijl het brabandsche *zeit ghei in heuis?* door zijne plompen hardheid die verscheurt. *Blijfstu bi mi* of *blijfdi* [bliifdi] *bi mi* is nachtegaaltoon; *bleift ghei bei mei* is vorschengekwaak. Halen wij hier eenige regels aan, die de harmony der oude taal sprekend doen uitkomen:

Ic soude te hove sijn [siin] ghegaen,
Al haddet ghi mi niet gheraden;
Maar mi es den buuc so gheladen
Ende in so utermaten wise,
Met eve vremder niewer spise,
Ic vruchte, i'n sal niet moghen gaen:
I'ne mach sitten, no ghestaen,
Ic hem so utermaten sat.

REINAERT DE VOS, v. 554 en volg.

Vrouwe Aersenden, sinen wive,
Beval hi, bi haren live,
Dat soe stonde bi Reinaerde
Eñ soene name bi den baerde,
Ende van hem nie ne sciede,
No dor goet, no dor miede,
No dor nijt, no dor noot,
No dor sorghe vander doot.

Id. v. 1983.

Ongetwijfeld is 't Vlaamsch verreweg 't zachtste der germaansche dialecten (1). Wie er zich van wil overtuigen, vergelijke het maar bij 't hedendaagsche Duitsch, dat men echter uitnemend voor poëzy en muziek geschikt acht. Die

---

(1) WILLEMS zegt ergens in den *Messager des Sciences historiques:* » Le Flamand n'a jamais aimé ces formes dures et ces mots pour ainsi dire tronqués, qui distinguaient déjà le dialecte hollandais dès le commencement du XVIme siècle et même avant." In 1581 noemde PONTAS DE HEUITER (*Nederd. Ortogr.*, blz. 93) 't Hollandsch » een eigen woorden afbijtsel en half eetsel ".

zoo vloeiende woorden: *I' ne mach sitten no ghestaen.... no dor goet, no dor miede....* worden door *aspiratien* omspitst bij den overgang tot het Hoogduitsche: *Ich mag nicht sitzen, noch stehen; noch durch gut, noch durch miethe.*

» Niet alleen is de hedendaagsche taal, bij 't verliezen van verscheidene klinkers en 't uitdijgen van andere te eener tijd zwaar en lomp geworden, de dichters, die kwaal nog overdrijvend, trekken syllaben samen, schaffen klinkers af, en maken woorden die zoo welluidend zijn als die van *onweerstaanbre kracht, dierbre en achtbre vriend.* Men vindt goed de slot-*e* of *en* af te snijden, en bekomt in dier wijze een aantal monosyllaben, zonder woord-sluitende klinkers, om den rhythmus aan te duiden. Daarin ligt hoofdzakelijk de oorzaak van 't gebrek aan harmony die de hollandsche of vlaamsche poëzy hedendaags onderscheidt, bij die der middeleeuwen of bij de hoogduitsche vergeleken.

» Men ontsluite de beste hollandsche dichters, en op elke schrede zal men verzen van eene onverdragelijke hardheid ontmoeten, die door de kracht der uitdrukking niet te vergoeden is. Zoo leest men in de *Geestenwareld* van BILDERDIJK:

Gij wijzen, steeds bedacht, met onafmeetbre schreden....
Ja! 't lichaem is niet meer dan schaduw, spiegling, teeken,
Geen wezen: schynbre kleur door vonklend lichtstraalbreken;
Geen voorwerp eigen, — enz.

Hoe zal men 't volgende vers fraai vinden, tenzij men er eene nabootsende harmony in wil zoeken:

Den schrikbren glimlach droeg, waarin de zelfmoord broedde. v. 486.

Zulke samentrekkingen zijn HELMERS ook niet onbekend:

U schonk ze, 't geen ze op de aard' het schoonst, het edelst' vond,
Een heldren hemel en een' eeuwig vruchtbren grond (1).

---

(1) Dergelijke verzen waren WISELIUS, in zijne *Toespraak aan jeugdige dichters*, waarin hij 't op HELMERS gemunt had, niet ontsnapt:

Maar wie kan noemen,
Wie volgen 't keurmuzyk waarop onze eeuw mag roemen?
Hier hartverscheurbre nood, die iedre kracht verlamt;
Daar, die in 't duistre werkt, en de arm der wraak verstramt.

» Men zou, ongelukkiglijk, die voorbeelden in 't oneindige kunnen vermenigvuldigen: als men zulken harden versbouw bij de beste schrijvers ontmoet, moet men wel de taal daarvan beschuldigen."

Tot dusverre VANDEN HOVEN (DELECOURT) in zijn werkjen *La langue flamande, son passé et son avenir*: een ontwerp van gemeenschappelijke spelling voor de neder- en hoogduitsche landen voordragende (Brussel 1844, blz. 43).

Zeker is het dat met der tijd alle talen naar inkrimping overhellen. Men kan die inkrimping, en daaruit ontsprotene verharding evenmin ontkennen als de zonden tegen de Welluidendheid door te vele dichters begaan, waaronder ook wel voorname zijn. Dat zij veelal aan dezen zelven en niet geheel aan de taal liggen, is zeker: het komt er bij den muziekant op aan, om alle mogelijke partij zelfs van 't weêrbarstigste speeltuig te trekken: ook den nederduitschen schrijver, vooral den dichter, is 't plicht het muzikale der taal te peilen, te doorgronden.

Bataven, kent uw spraak en heel heur overvloed!
Zijt meesters van de taal, gij zijt het van 't gemoed,

Is een Bilderdijksche veelbeduidende wenk: men pare den onuitputbaren overvloed onzer *taal* met alle degelijke vloeiendheid der *sprake*, en zeker zal daaruit eene poëzy ontstaan of voortvlieten die 't gemoed aangrijpen of betooveren, met eenen woorde, werkelijk overheerschen zal.

In de theoretische behandeling van 't muzikale der taal, de klankanalogie, en wat er verder dienstig kan zijn, om aan den zang eene doelmatige zangerigheid te geven, bezit de taal- en dichtkundige KINKER groote verdiensten. Zijne bekroonde Prosodie (hoe gebrekking, onzes dunkens, in haar hoofddoel, de metrische versificatie op klassieke dichtvormen toegepast) bevat veel voortreflijks over de zangerige schoonheden van 't Hollandsch.

Zij, die door eene muzikale opleiding begunstigd, met een innig gevoel voor melody begaafd, en door vlijtige studien, door 't wél lezen, vooral door 't van buiten leeren

van vloeiende dichters gevormd, niet zelden, in dat opzicht uitmuntende offers aan de Muzen gebracht hebben, zijn niet weinig in getal. Het zij genoeg, hier, zonder anderen uit te sluiten, eenigen te noemen: CATS, HOOGVLIET, WELLEKENS, SMITS, BELLAMI, NIEUWLAND, VAN ALPHEN, FEITH, TOLLENS en KINKER, die echter, als 't oor ons niet bedriegt, zijne muzikale taaltheorie zelf wel eens vergeet. DELECOURT heeft onder de Vlamingen reeds wegens bijzondere dichtzangerigheid LEDEGANCK, benevens Mevr. VAN ACKERE, genoemd.

Gaan wij er niet weinigen voorbij, den bevalligen POOT mogen wij hier toch niet vergeten. Men heeft reeds van dien begunstigden kunstkweekeling der velden getuigt, dat hij door eene zoetvloeiende, rollende, en afwisselende versificatie uitmunt, en daarin HOOFT en VONDEL, die de dichterlijke taal nog scheppen moesten, overtreft (1), ofschoon dit minder HOOFT kan gelden, die VONDEL over 't algemeen, en bijzonderlijk als erotische dichter, ten aanzien der zangerigheid de loef afsteekt.

BILDERDIJK zelf, de groote taalkenner en taalkneder, moet (onzes inziens) in zangerigheid over 't algemeen voor menig anderen dichter (wel is waar minder verheven dan hij) wijken. Zeker hangt de taalvloeiendheid ook met het door den dichter bij voorkeur beoefende dichtvak samen: BILDERDIJKS vernuft helde meer naar 't lyrieke en stoute, dan naar het teedere en zachte over.

Men houde dus wel in 't oog, dat de hoogere poëzy, bij het uitstorten van stouter en sterker klinkende galmen, en 't gebruiken van buitengewoone wendingen, niet bestendig de zoetvloeiendheid als hoofdzaak kan of moet bereiken; een vrijrollende en voortbruischende stroom is heel wat anders dan een stilmurmelend en morrend vlietjen. En wil men die tegenstelling tot werkelijkheid zien, ja, hooren overgaan: VONDELS lierzang aan den Rhijn uitgeboezemd, klinkt zeker niet gelijk zijn liedeken

(1) VAN KAMPEN, *Gesch. der nederlandsche Letteren en Wetenschappen*, D. II, blz. 90.

Beeckzangh aan Katharine getiteld, aan welke hij toefluistert:

Zwemje in lachjes en genughjes?
Leeft uw geest in zoete kluchjes?
  Springht uw zieltjen in uw lijf?
Erfje niet als heil en zegen?
Benje juist van pas geregen,
  Niet te los, nogh niet te stijf?

Is het wel dezelfde VONDEL, die hier, als de Tityrus » een veldliedjen op een tengeren halm speelt" en aan dezelfde beek, het sieraad der hofstede van LAURENS BAECK, een stukjen richtte, aldus aanvangende:

Doorluchte Beeck, van bloeient loof bedeckt,
  Die menighmael verstreckt
Een spiegel voor de fiere Katarijn,
  Daer zy den zonneschijn
Ontschuilt, en zinght op uwen waterval,
  Met liefelijck geschal;
Wanneer 't bekoorde en vrolijk pluimgediert
  Daaronder tiereliert.

Is het wel dezelfde VONDEL, die, nu in eene lyrische maat, bij stoute woordkoppeling (éénen bombastischen regel daargelaten) zijn hooggestemden groet den » Hoofdvorst der stroomen van Euroop" toebrengt, als hij zingt:

  O onvermoeide molenaer,
O stedebouwer, schepedrager,
  O rijksgrens, schermheer in 't gevaer,
Wijnschenker, veerman, oeverknager,
  Papieremaker, schaf-papier,
Daer ik uw glori op magh schrijven:
  Uw water dat ontvonkt mijn vier (1);

---

(1) Met dat vier raakten meer goede dichters, zoo als bij ons HOOFT, in zijne wat overgeestige *Erotica*, wel eens in de war. Zelfs de smaakvolle RACINE wist er zich niet vrij van te houden in een treurspel, waar PYRRHUS zegt, bij eene scheeve metaphora:

Brulé de plus de feux que je n'en allumais.

Mijn zinnen in ûw wedde drijven (1),
En spelen als een dartle zwaen,
Verleckert op uw wijngertblaên.

Gy schijnt een aerdsche regenboogh,
Gekleet met levendige kleuren,
En tart den hemelschen omhoogh,
Die hierom nijdigh schijnt te treuren.
De blaeuwe en purpre en witte druif
Verciert uw stedekroon en locken,
En muskadelle wijngertkuif;
De vlieten staen met wijngertstocken
Rontom u, druipende van 't nat,
En offren elck hun watervat (2).

Zulke sterk gekleurde, beeldrijke poëzy vordert zeker een anderen toon dan die van Smits: de Rhijn is de Rotte niet; doch hoe breed gevleugeld de zang klimme, bestendig moet hij aan de poëtische harmony getrouw blijven.

De Geschiedenis (want vooral voor Belgie is de geschiedenis des lands ook de geschiedenis der taal) verduidelijkt ons, wat het verval dier oude taalzangerigheid heeft in de hand gewerkt (3).

Van eene practische zijde beschouwd, levert de beoefening der oude fijnoorige dichters de vraag op: Ware het niet mogelijk eenige der oude vormen te doen herleven, die zoo veel naïviteits geven aan de dichtkunst der middeleeuwen?

De stelselmatige Delecourt begint zijn pleit op dit onderwerp met het pleonastisch-negative *en*. Hij vroeg in 1844 (het wanneer doet hier veel ter zake): hoe 't begrijplijk ware, dat geen enkele vlaamsche schrijver nog gebruik van dit expletief hadde gemaakt, dat men zoo gaarne in

---

(1) Eene omzetting, waarvan de herinvoering *wenschelijk* zoude zijn, ook in 't lyrische (zie hiervoren blz. 27, n. 1).

(2) *Poëzy*, I, 339.

(3) Een woord daarover vindt men bij den genoemden Delecourt, *La langue flamande* enz., blz. 45.

Cats ontmoet, en nog dagelijks in de gemeene spraak verneemt (1); en vergat niet te zeggen, dat reeds vier jaren vroeger een Catsiaansche dichter een verweerschrift of pleidooi op rijm, ten voordeele van dit expletivum, eer *facto* dan *jure* (men vergeve de stadhuis- of balietaal) in Holland uit het schrift verbannen, in Willems *Museum* had laten verschijnen."

Zeker is 't in alledaagsche stukken, *sermoni propriora*, gansch niet af- maar veeleer goed te keuren: elders zoude 't *over het algemeen* de volheid, die aan verhevener verzen eigen is, benadeelen.

In het kapittel over de in te voeren wijzigingen, zegt die brusselsche letterkundige verder: » Waarom ziet men in de hedendaagsche verzen niet *mijnes vaders*, *sijnes* (aanvangende met eene *s* volgens des *mans* of *mannes* stelselmatige spelling) *geestes*, voor *mijns vaders*, *zijns geests*. *Ik blijve*, *du blijves* enz., *geredded*, *geplaged*, *verdelged*, voor *gered*, *geplaagd*, *verdelgd*? *Deuged* en *jeuged* in plaats van *deugd* en *jeugd*. Waarom gebruikt men zoo zelden het imperfectum in *de*, ik *settede*, *reddede*? Deze oude vorm, die langs de andere zijde der Ems alleen koers heeft, stemt met het dialect van Vlaenderen overeen, die 't imperfect in *dege* maakt; *hij hoordege*, voor *hij hoorde*."

Wij hebben niets tegen den naamval *mijnes*, bij onze dichters vrij laat tot *mijns* ingekrompen, noch tegen *geestes*: ook *deuged* en *jeuged* is even goed te verdedigen als 't dagelijks gebruikte *maget*. *Ik blijve*, en ik *zettede* moet niet eens verdedigd worden: ze zijn zoo wel in Noord- als Zuidnederland gebruikelijke vormen, tegen welke zeker geene verjaring bestaat. In het hoofdstuk over de dichterlijke vrijheden zullen wij Bilderdijk *ik zuchtede*, *gij vergastede*, *hij bespiedede* in poëzy, duidelijkheidshalve, zien gebruiken vóór woorden met medeklinkers aanvangende.

Wat verder vanden Hoven zegt over 't partikel *des*,

---

(1) Zie deswege ook Bilderdijk, daar hij enkele woorden in 't midden brengt over een stukjen door Cats nagevolgd (*Cupido verl.* in de *Versch.*, III, 282).

Jonckbloet (in zijn meermaals genoemd werk, blz. 90) betuigt te rechte, dat het middennederlandsch (onze taal in de middeleeuwen) veel zachter is voor het gehoor dan onze tegenwoordige schrijf- of kanseltaal, doordien het ook in 't schrift de euphonische aansluitingen opnam, die bij ons uit de taal van den gemeenen omgang [niet] zijn verbannen. De invloed van dit gebruik op den versbouw (voegt hij er bij) laat zich reeds *a priori* gissen, en geeft er eene vrijheid aan, die men in de middelhoogduitsche vruchteloos zou zoeken.

Bilderdijk, die de oude taal met zekere hartstochtelijke voorliefde beoefende, gevoelde zeer wel, waarin zij de voorkeur boven de hedendaagsche, meer ingekrompene, verdiende. Hij ijverde meer dan eens tegen die hortende uitspraak, welke *trom-len*, *daaf-rend*, *herin-ren*, *eig-ne* of *een-ge* uitbrengt, met onderdrukking der *scheva* of stomme, samenbindende *e*, » zoodat konsonant tegen konsonant stoote, en er geen de minste zweem van 't dactylische of anapæstische (dat onze taal eigenaartig is, en waar al hare zoetvloeiendheid aan hangt) overig blijft. En ik zeg (vervolgt hij) even hetzelfde ten aanzien van den eersten persoon in de werkwoorden, als: *ik word*, *ik bid*, *ik spreek*, *ik zwijg*, en dit vooral in de zoogenaamde toevoegelijke wijze, als: *opdat ik hier niet te veel over hoop haal.* De belachelijke en alle taal verwoestende dolheid van de ten opzichte van den klank altijd onvolkomen, en hoe langer hoe meer bedorvene schrijfwijze of spelling (1) te willen naspreken, heeft oneindig veel toegebracht, om onze heerlijke moederspraak van de haar eigenaartige kracht, nadruk en welklank te ontzetten, en brengt onze verzen allengs tot een louter geweld doen aan 't teeder, echt nederlandsch gehoor, dat van ouds nevens het Italiaansch het meest zangerig gevoel van alle Europische natien had."

Iets dat, hoe vreemdluidend het den bevooroordeelde klinke, onze oude volksliederen mogen getuigen.

---

(1) Men denke aan de nutteloos tusschengeschovene letter *g* in *lag-chen* en *j* in *bloei-j-en*.

In zijne aanteekeningen op ANTONIDES (blz. 70) komt BILDERDIJK daarop terug met een smartelijk gevoel: » Wat is thands (vraagt hij) het Italiaansch bij de tijden van TASSO en vroeger, en wat ons Hollandsch geworden bij dat van de tiende en veertiende eeuw, en nog bij dat van den aanvang der zeventiende?"

Er zijn menschen, moet men IJPEIJ gelooven, welken dat zachte, ja, al te zachte der vaderen hindert, en onder dezen zouden ook de Hoogduitschers behooren, die daarom zulk een vooroordeel tegen onze taal hebben, daar zij hun te verwijfd, te weinig mannelijk voorkomt (1). Zonderling genoeg zegt hierop die geleerde schrijver: » Dit over het hoofd gezien, weet ik niet, wat hen, die de taal der ouden regt verstaan, in den aard der tale hinderen kan."

Juister zeide hij, ten minste als sprekende in 1812: » Onze tijdgenooten zijn de werken hunner voorvaderen niet gewend, van daar dat zij (de oude taal) hun walgelijk voorkomt (2)."

Had de eerwaarde oudheid de hulp van geene spraakkunsten, waarvan wij een te groot getal hebben, en waarvan de stelselmatige inrichting niet zelden de eigene studie des taalminnaars verhindert, die oudheid raadpleegde de taal in hare levende volksbron; iets dat wij te veel verzuimd hebben. Ook wordt nog ten huidigen dage over 't algemeen de westvlaamsche taal in den dagelijkschen omgang zoo gesproken, gelijk ze met hare vloeiende bevalligheid in Vader MAERLANT voorkomt.

M. STOKE, wiens rijmchronijk niet later dan in den jare 1288 voltooid werd, was zijn tijdgenoot, en zijne taal onderscheidt zich door dezelfde eigenschappen (3).

---

(1) Zie mede FEITHS *Brieven*, in de Rotterdamsche in-8°. druk van 1824, II., blz. 9.

(2) *Geschied. der nederduitsche Tale*, blz. 341.

(3) Men zie daarvan een voorbeeld in IJPEIJS beroepen werk, blz. 336, waar 't verhaal medegedeeld wordt aangaande den moord aan WILLEM II door de Westvriezen gepleegd (B. III, vs. 1541), waarachter IJPEIJ voegt: » Hoe onkunstig, hoe eenvoudig, natuurlijk

Verkeerdelijk zeide dus VAN HOOGEVEEN-STERCK, in *De slag van Nieuwpoort* (1), Voorzang, blz. VIII, van den schilder, dien hij *emphaticè* bezingt:

Hij is de trots der eeuw, waarin hij werd geboren,
Keursteen der kroon des lands, waar hij het licht zag gloren.

Wellicht was die Epos-nabootser verleid door de opmerking, dat alexandrijnen, krachtens den weêr uitvloeienden adem, zeer goed met eene sterkgeteekende syllabe wel eens aanvangen. Waarover elders.

De Zoetvloeiendheid wordt mede verhinderd door het tegenovergestelde gebrek, dat is door syllaben, die te snel zijn om den klemtoon te ontvangen, en die als 't ware niet goed zijn ingelijst. Zoo stuit het vers van LEDEGANCK, in zijnen *Lof op de Schilderkunst:*

Wanneer gij beider daên in *het* geschiednisboek
Met goud of bloed gestaefd, vereeuwigd op uw doek (2).

Het gebrek der te korte of te lange, te snel of te zwaar geplaatste syllaben is niet altijd even stootend.

De prosodist HESSELINK, over deze stof handelende, valt den regel aan:

Tot prooi van vuur en strijd, moórd en bloeddorstigheden,

en wil dat deze regel niet behoorlijk te lezen is, om het beklemde *moord* en het daarop volgende nadruk-ontbeerende woordje *en.*

---

(1) Een boekdeel verschenen te Antwerpen, 1844.

(2) Is het eerste hemistiche van dezen regel door den goeden smaak te verdedigen? WILLEMS vangt *Fénelon en de Koe* aldus aan:

Een ander zing' den strijdbren moed
Van overwonnen helden,
En doop' zijn pen in menschenbloed.

De verwaande, gebrek- en talentvolle JAN VOS, in een Vredezang, bromde:

Een andre doopt de punt van Freedrix staale degen
In een helmet vol bloeds, om zijn beroemde zeege.

Wij vragen zeer nederig op al die mooie dingen: *Quid juris?*

Naar ons gevoelen is die aanval niet gegrond; het hemistiche valt goed, in die maat, met eene beklemde syllabe in; hier doet zelfs die beklemming ten koste van 't volgende saamkoppelende artikel de ijsselijkheid des moords te sterker in het tafereel uitkomen.

Ook keurt hij dit vers van SMITS af, voorkomende in *de Rottestroom*:

> Zie haar stroomstoet zwoegen, zweeten.

Waar toch de zware gang des regels met het afgebeelde *zwoegen* overeenstemt.

Als hij beweert, dat VAN MERKENS' vers:

> De stad beschérmd wordt, ís mijn naeste bloedverwant,

door dit *wordt* een zeer onaangenamen gang verkrijgt, kunnen wij hem dat niet onvoorwaardelijk toegeven. Zeker ware de vloeiendheid bevorderd geworden door op het als driesyllabig klinkende *beschermd* geenen medeklinker te doen volgen; maar de rust, die hier achter *wordt* invalt, bevoordeelt den overgang tot *is*, met eene halve beklemming uitgebracht.

Op grond van dezelfde aanmerking, zou het volgende trippelvers gansch niet onwelluidend zijn:

> De vader verbleekt, *rent* hervoort als de wind.
>
> (Naar *Erlenkönig.*)

Zeker — en dit houde men wel in 't oog — moeten alle verzen (gezwegen nog van den algemeenen eigenaardigen verstrant eens dichtstuks) niet dezelfde Vloeiendheid bezitten. Verscheidenheid in den versbouw is een hoofdvereischte, en moet eene gepaste afwisseling voortbrengen.

> L'ennui naquit un jour de l'uniformité.

Moeten wij hier aan HOMEER en VIRGIEL herinneren, die aan hunne epische verzen een snellen of stroeven gang, vleugels of teugels gaven, naar mate de aart der zaak

dit vorderde? Schoot ook hierin de eentoonige trompet van den bombastischen CLAUDIANUS bij die van MARO, één en verscheiden als zijn model de natuur, niet verreweg te kort?

MARO verzuimt de ineensmelting, om den zwaren arbeid der reuzen of den diepen rouw van 't nederstortend Ilium te schilderen, en ook onze FEITH durft hem hierin navolgen (1).

De zanger van *Aeneas* vermenigvuldigt op menige plaats de spondeën, met opzettelijke bedoeling, en ook hierin blijven onze groote dichters bij hem niet ten achter.

Drukt BAKKER de trage beweging der rijzende koe niet eigenaardig uit:

De trage koe *rijst*, rekt zich uit, en loeit.

Zal men de bedoeling om effect voort te brengen bij BILDERDIJK betwijfelen, als men in zijne *Starrenkennis* leest:

Ginds zien we een schittrend beeld, dat ruimer veld beslaat:
De SLANGBETEMMER, die, van 't sijfflend dier besprongen,
't Ineen gekronkeld lijf ontwikkelt uit zijn wrongen,
En met gestrekten arm *uitéénrekt* / en bedwingt,
Daar 't monster 't hóofd *vast* draait en door zijn handen wringt.

Vooral, wanneer men dezelfde maatgreep met hetzelfde woord ziet aangewend in zijnen *Kallimachus*, blz. 50:

Van verre volgde en traag, de Aezopus die *vast* kroop,
Sints dat hem 't bliksemvier geroost had, buiten loop.

Zoo ook bij FEITH, in een regel die twee effecten zeer gelukkig paart:

Hier rups, tráag kronklend, loom, daar vlinder, ligt van vlugt.

En welk eene uitwerking, wat schok brengt de wel voorgedragen slotregel eener strophe van KINKER niet te weeg, in het dichtstuk, waarin hij, ditmaal meer uitstortend, dan

---

(1) Zie verder 't hoofdstuk der *Dichterlijke Vrijheden*.

bespiegelend dichter, met echt lyrischen gloed de verlossing en herstelling zijns vaderlands bezong:

De dwingland ziet van Kremlins tinnen,
Met 's werelds schande en vloek belaân,
Een grootscher eeuwgetij' beginnen;
Hij ziet zijn vloekstar ondergaan.
Een *d*offe *d*onder *d*oet zich hooren;
Een ijzing grijpt hem aan: » U zal
Geen heldendood het oog verduisteren;
Ik wil uw waanzin aan een marrend noodlot kluisteren:
Tráag, maar afgrijslijk naakt uw val!

HELMERS bevindt zich in 't door NAPOLEON saamgeroofde Museum te Parijs: hij ziet in den stervenden LAOCOON den vader die ook in zijne kinderen sterft, en brengt hem aldus op het dichtpaneel over:

. . . . Al de aadren spannen zich; het harte
Slaat flaauw, 't besmette bloed vlóeit traag, *stáat stil*, ver*stijft*.

Germanje bewondert KLOPSTOCK, waar de aartsengel op den cinnor zingt, bij den zacht ontslapenden Heiland:

Vater, in deine Hände befehl ich meine Seele! . . . .
Drauf . . . . (Gott Mittler! erbarme dich unser) es ist vollendet!
Und er neigte sein Haupt, und starb (1).

De zang van Cremonaas bisschop, die dezelfde schilderij weêrgeeft:

Supremamque aurem ponens caput expiravit,

heeft de dichterlijke wereld doorklonken; zoude een Neder-

(1) Meer dan één dichter heeft het gewaagd, de onvoltooide verzen der *Aeneïs* aan te vullen; onder deze telt men den commandeur DE NIEUPORT (*Un peu de tout*, Brux. 1818). Hij eerbiedigde echter het bekende: *Quem tibi jam Troja* . . . . uit het IIIde boek, en teekende er bij aan: » Malheur à l'*homme machine*, qui voudrait remplir ce vers! il était complet; mais les derniers mots ont expiré sur les lèvres d'ANDROMAQUE." In mijnen VIRGILIUS, van CORNELISSEN voortkomende, staat er door hem bijgevoegd: . . . *obsessa dedit optima conjux.*

lander jegens den zanger der *Hollandsche Natie*, hier onrechtvaardig zijn? Neen!

> Verga de dwaas, die 't bloemtapeet
> Van zijn' geboortegrond vergeet,
> En dartlen gaat in vreemde lustwaranden;
> Of die een sprankel gouds uit vreemde mijnen wroet,
> Als hier de diamant hem toeblinkt aan zijn voet (1)!

Uit eenige der medegedeelde voorbeelden blijkt het derhalve, dat er schoonheden kunnen geboren worden uit het invallen van het rhythmus tegen de maat.

Wij meenden reeds zulk eene gelukkige fout in den regel te zien:

> Zie haer stroomstoet zwoegen, zweeten.

Een gang, dien LA FONTAINE in zijne minder prosodische taal, door den voorletterklank tracht weêr te geven, waar hij eene kar tegen een berg opgaande afschildert:

> L'équipage suait, soufflait, était rendu.

Wij ontmoeten dergelijk schilderachtig rhythmus ook in het volgende:

> Zijn woeste blik rólt, en vervolgt mij overal.

Waar de rust achter *rolt*, de aandacht op dit toonkundig schoone woord vestigt, en de vervaarlijke rolling van dien woesten oogappel schijnt te doen voortduren.

De gelukkige plaatsing van 't woord *ijlt*, versneld door 't voorafgaan eener syllabe die 't overheerscht, brengt eene vlugtige beweging voort, in de volgende verzen waarin eene schilderij van VERBOECKHOVEN rhythmisch is nagebootst:

> . . . . De schapershonden hijgen
> En 't uitgewolde vee *rust* onder koele twijgen,
> Of blaet, verzadigd van het klavergroen en kruid,
> Of vlucht — een zwarte orkaan brak 't gramme noorden uit,
> En spreidde een wolkenfloers op de akelige kimmen:
> Woést*ylt* de ram — het schaap vooruit — met angstig grimmen (2).

---

(1) Slot van den dithyramb op RUBENS, door NIESTRASZ.

(2) In mijne *Vaderlandsche Poëzy*, III, blz. 24.

Welke laatste regel ons, door zijne kunstmatige verdeeling, aan 't Virgiliaansche herinnert (*Ecl.* I):

Hinc alta — sub rupe canet — frondator ad auras,

dat wegens zijne regelmatige uitdijging en toonkunstige klankpoëzy zoo fraai is (1).

Zoo brengt ons eene plaats uit den stouten, wel eens al te stouten ANTONIDES een ander vers van den *Aeneïs*-dichter in 't geheugen; de zanger van den *IJstroom* schildert den twist, ontstaan aan den disch der te samen gekomen Stroomgoden:

Zoo lang hield d' aendacht al het zeedom opgetogen,
Wanneer de Seine, met ontstcke en dreigende oogen,
Omloerende — gelijk een arent, die een vlugt
Van valken, drijvende en braverende in de lucht,
Wenscht in te vliegen.

Door het stellen eens woords van eene gansch verschillende maat en op eene gansch tegenstrijdige plaats, had de mantuaansche Zwaan reeds dezelfde uitwerking bekomen, daar hij den verrader, die, door zijne list, Trojes val bewerkte, aldus afmaalt:

Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit.

Eene plaats, die met de aangehaalde van ANTONIDES overeenkomst heeft, komt voor in het veelal zoo eigenaardig geversbouwde *Graf* van FEITH:

Zoo ooit de onsterflijkheid mijn boezem heeft doorwoeld,
't Was toen de minste toon uit al de wouden trilde,
Gedurig zachter smolt, gedurig verder scheen,
En langzaam door het veld *verspreidende*, verdween.

Waarlijk, had een klassiek dichter dit uitgeboezemd, en

---

(1) MICHAUD, die de herderskouten van den Mantuaan beter commenteerde dan DE LANGEAC ze vertaalde, zegt op dit vers: » Le son est gradué; il est moins vif, moins aigu dans les premières syllabes; il se relève au second hémistiche; il monte à la fin jusques dans le plus haut des airs avec la voix du bucheron." *Les Bucoliques de* VIRGILE, *trad. par* DE LANGEAC, Paris 1813, p. 96.

de aandacht van een commenteerend professor getrokken, dit quatrijn zou den laatsten zeker in verrukking hebben gebracht.

» Leerlingen!" zoude hij gezegd hebben, » bemerkt dit plechtige woord *onsterflijkheid* tusschen monosyllaben uitstralend; dit tweede vers, wier beide hemistichen, even als die van 't derde, een parallelismus in de voortrollende syllaben voorstelt, terwijl dezen in 't derde vers van woord tot woord afnemen, om 't gelijk afloopende er van weêr te geven. Bemerkt dit trage *langzaam;* dit dactylische *versprei-dende*, dat, daar zoo gelukkig geplaatst, den in 't ruime veld verflauwend voortgolvenden klank hoor- en zichtbaar afbeeldt, en zoo wonder-schoon, door 't afgebrokene *verdween* bekroond wordt. Volgt die schildering toonkundig na: langzaam, verflauwend, en spreekt 't *verdween* uit, gelijk Talma, bij 't ijslijk ware schilderen van eene bedreigende schim, op 't slot des verzes zijn *disparut* uitbracht."

Wie den ingenomen professor wilde herinneren, dat de dichters zulke schoonheden scheppen, zonder er aan te denken, dien zou hij zeker antwoorden: » Dat goede dichters, gelijk zij de hebbelijkheid bezitten van maatkundige regels te dichten, en rijmen uit te storten, ook in 't vuur der samenstelling zulke schoonheden ontmoeten zonder die te zoeken, is waar: doch tot het toevallig vinden van zulke parelen, moet men vooraf een kundig duiker zijn geworden (1)".

De commentator echter zou minder dweepen met deze barsche toonen in hetzelfde *Graf:*

De dwaas, de snoodaard slechts, die van de deugd stáág spreekt,
Maar haar inwendig vloekt en naar het harte steekt,
Ziedaar den held, voor wien de tegenheden zwichten.

In eene plaats, die aan eene tirade uit Virgilius' *Georgica* doet denken, heb ik, bij 't bezingen des slags bij Prêle, niet gevreesd (en te recht) om het gevoeligste deel

(1) Wij vonden den zin dezer plaats, na ze reeds geschreven te hebben, in Kinkers *Prosodia* terug.

van 't vers met een lang, hortend monosyllabum te bezwaren:

> Klimt in dit gloriedal geen marmren zuil omhoog,
> Slaapt hier 't germaensch gebeent, voor onzen blik verdoken,
> Ziet de akkerman 't alleen, wen, de aarde doorgebroken,
> Het ploegstael met een bots op 't overschot plots stuit.

Waar de bots hoorbaar gemaakt wordt, door de plaatsing van 't woord *plots*, door de horting der *ts* en *st*, door den rijmklank *bots* en 't assoneerend *schot*.

In eene taal, waarin de spraakmelodie zoo gevoelig is, als in de onze, is 't onvergeeflijk te schrijven gelijk dezelfde BAKKER, dien wij straks met eere aanhaalden:

> Het stroomge*slacht speelt*, bakert zich en spartelt.

Dit is verre van beweging, leven en vlugheid, waar het op aan kwam, uit te drukken.

§ 3. *Over den verschillenden Verzentrant.*

Wat de vloeiendheid voor een op zich zelven beschouwden versregel is, dat is de eigenaardige Verscheidenheid in den verzentrant voor het gedeelte van een dichtstuk, en ook voor deszelfs geheel. In de voorgaande paragraaph hebben wij reeds de noodzakelijkheid dier Verscheidenheid doen gevoelen.

BILDERDIJK, die, gelukkig voor ons, even gaarne als VOLTAIRE, over het bespiegelende zijner kunst sprak, zal ons hierin voorlichten, en in ééne les een aantal kunstwenken mededeelen. Hij zal ons spreken over den verzentrant in het lyrische, en de bevooroordeeldsten tegen het alexandrijnsche vers zullen verplicht zijn te bekennen, dat de zanger van den *Ondergang der eerste Wareld* het programma van 't heldenvers (mag ik 't zeggen) niet ongelukkig heeft gevuld: » De versificatie dient in een heldendicht ook in hare *mechanic* (gelijk men het noemt) vrij verscheiden te zijn van den gewoonlijken dagelijkschen

trant, en niet slechts een hooger en fierder toon, maar daarbij ook meer rijkheid, ruimte van omvang en afwisseling te hebben, dan eenig ander soort van poëzy hoegenaamd (1)."

Hij zelf verklaart ons, in een stuk over de versificatie opzettelijk geschreven en dubbel 't bestudeeren waardig (2), hoe hij die Afwisseling begrijpt, waaromtrent hij getuigde over zich zelven wel eens ontevreden te zijn, bij gebreke van daar allesins behoorlijk aan te voldoen: » Onze verzen moeten eene *algemeene* melodie hebben; zij moeten niet slechts alleen, en ieder op zich zelf melodie hebben; neen, zij moeten ook met elkander tot ééne melodie samenvloeien, en die melodie moet in dezelfde maat, met oneindige en nooit uitgeputte verscheidenheid afwisselen naar den zin der rede, de gevoelens, de verheffing of aandrift, de kracht of de nadruk 't vereischt; en gelijk de taal zich daarvan in de uitdrukking gevoelen moet, zoo moet ook het vers daarvan zwellen, rijzen en dalen, versnellen, vertragen en duizenderlei bewegingen aannemen. Hiervan, wordt een vers zóó gebroken, moet ieder deel zijne melodie hebben, en zoo het ten deele overloopt, en zich met een deel van het volgend vereenigt, moet ook in die vereeniging de melodie en toonval zijn, die 't gevoel dat er in wordt uitgedrukt, vordert. En gelijk de eene of andere woordklank tot deze of gene beweging of in deze of gene samenstelling van klanken, al of niet, meer of minder past, meê- of tegenwerkt, moet ook de keus van vokalen, difthongen, en van meer of minder consonanten bepaald worden. Men deele de verzen in hunne kolons (gelijk ik die deelen onafhankelijk van de maat noemen zal), en beproeve of die kolons, zoo wel op zich zelve de vereischte melodie hebben als met elkander een vereenigde melodie vormen, waar het hart in den stand van aandoening waarin 't zijn

(1) Voorrede van den *Ondergang der eerste Wareld*, blz. XXIII.

(2) Opgenomen in de *Nieuwe taal- en dichtkundige Verscheidenheden* (Rott. 1824), D. II, 87.

moet, zich in gevoelt en geniet! Dit was onzen vaderen het beginsel der versificatie; dit was hunne proef, en deze is de ware. En dit, dit wel waar te nemen, is in lange en korte verzen evenzeer waar, even onontbeerlijk voor dichter en lezer.

» Niet dat deze kolons juist wederom op zich zelven een vers van gelijke soort behoeven te maken: integendeel. VONDELS kolons zijn volmaakt goed als hij zegt:

Hy grypt [vat] hem by den baert met de eene —
Met den degen [gereet] in de andre hant —
Bebloet en bloot.
Nu stegen de nonnen op.

» De sluiting der lange syllaben zelve in dit *bloot*, *nu* en *stegen*, zoo men recht drukt op dit *nu*, is meesterlijk. Stel dat de hemistiche *bebloed* en *bloot* onmiddellijk met *de nonnen* achtervolgd wierd, daar lag de geheele kunst dezer gantsche tirade in duigen."

Nog voegt deze dichter er bij: » Niet minder zijn de anapaestus en de dactylus, die hier dus in den tweeden en vierden dezer kolons ontstaan, voortreffelijk aangebracht, en een heerlijk uitwerksel van de slepende regels in onze jambische verzen in 't overloopen, in 't welk de overloop van de trochaïsche staande verzen op verre na dat bevallige en hartroerende niet heeft; noch ook die van 't jambische zelfs als 't een staande regel is, die dus tot de volgende overgaat."

Wij hebben zoo even getoond, hoe de nederduitsche taal, met geheele andere middelen dan de latijnsche, dezelfde effecten in hare poëzy zoekt te bereiken. Trachten wij ook hier, op eene breedere schaal, dit bewijs op de beweging der verzen toe te passen.

Wij kiezen hier toe eene plaats uit de *Georgica* (L. I, v. 328):

Ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra, quo maxuma motu
Terra tremit; fugere ferae; & mortalia corda
Per gentes humilis stravit pavor. Ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit.

Die uitmuntende regelen vertaald VONDEL aldus:

. . . . . Jupijn, nu aen 't verbitteren,
Schiet met zijn rechte vuist de blixems, dat ze schitteren
In 't midden van den nacht der wolckbreuck naer beneên,
Dat de aerdboôm davert, dreunt; de dieren ondereen
Aan 't vlugten; volck by volk, te reuckeloos in 't schimpen,
Het hart in 't lijf, van angst en ootmoedt quam te krimpen;
Terwijl hy Athos of Epyrus hoogh geberght,
Of Rodope (1) en al wat de kracht des donders terght,
De kruinen insmijt.

Hoe ongelukkig ook deze vertaling als vertaling zij, kan men er, van den kant der melodie en toonval datgene in vinden, wat, zoo als BILDERDIJK getuigt, in den versbouw noodig is, om er leven en ziel aan bij te zetten (2).

Ziet hier, hoe DELILLE, bij 't overbrengen der Landgedichten, tegen de onrhythmische eentoonigheid zijner taal worstelend, deze plaats vertaalde:

Dans cette nuit affreuse, environné d'éclairs,
Le Roi des Dieux s' assied sur le thrône des airs.
La terre tremble au loin sous son maître qui tonne.
Les animaux ont fui; l'homme éperdu frissonne.
L'univers ébranlé s'epouvante . . . . Le Dieu
D'un bras étincelant dardant un trait de feu,
De Rhodope ou d'Athos met les rochers en poudre.

---

(1) Rodope (é) kon best zonder ineensmelting hier staan. Dus zegt de zanger der *Hollandsche Natie* te recht van Adeka, bij 't rijmen op *wee:*

Van dezen Edipus een andre Antigone.

(2) Nader aan den text ware de volgende overzetting:

Jupijns ontvlamde vuist, te midden van den nacht
Der regenwolken, schiet nu zelf, uit volle macht,
De donders af, wier schok al 't aardrijk op doet springen
En wagglen. 't Dierenheir vlucht; 't hart der stervelingen
Krimpt in van bukkende angst: een gloênde schicht vliegt los,
En bonst Rhodoops of Athos of Epyrus rots
Ter neder.

Men zal ook niet zonder genoegen zien, wat de fransche QUINTILIAAN omtrent een paar verzen van den, anders niet zeer gelukkigen zanger der jaargetijden, SAINT LAMBERT zegt:

. . . . . . Et des monts foudroyés
Descendent à grand bruit les graviers et les ondes,
Qui courent à grand bruit sur les plaines fécondes.

» La phrase court, la construction descend et se précipite: voila les secrets du style poétique. Comparez à ces vers celui où l'on a voulu peindre la même chose:

Les torrens en fureur des montagnes descendent.

Vous verrez que le rhythme est vif dans le prémier hémistiche, et lent dans le second, ce qui forme un contresens ponr l'oreille, et ce sont là de ces fautes qu'un vrai poète ne commet point. N'oublions pas la première de toutes les convenances, celle de la mesure, toujours réglée par le sujet (1)."

Doch keeren wij tot onzen oneindig meer afwisselenden verzentrant, en tot onzen VONDEL terug. In de beschrijving van PALAMEDES moord zingt hij:

Deze eertijts een gewijde en afgekeurde plaets,
Nu een verspogen vloeck,
Na 't woeden des soldaets, ten vadermoort gedoemt, met gruwelijcke woorden,
Vast grimmelt van het volck,
Dat zwart, van allen oorden, hier dringht en t' zamenschoolt;
En Idaes steilheit leeft van menschen,
Daar de bergh een open uitzicht heeft op dezen heuveltop;
Men ziet ontelbre zielen in zijn cypressen en gebogen tacken knielen,
En beven in de blaên.
Wat is 'er een gewoel!

Welnu, deze elf kolons of zinsverdeelingen maken bij VONDEL negen verzen uit, wier kortere of langere rhythmische afloop het er in voorgedragene schoon en levendig

(1) LA HARPE, *Cours de Littérature*, t. VIII, p. 107, ed. in-32°.

afschildert: bij de rijke Verscheidenheid van dien verzenval zijn oor en hart tevens voldaan.

Men vergiete die levensvolle tirade eens in doode alexandrijnen:

Deze eertijds een gewyde en afgekeurde plaats
Werd een verspogen vloek, na 't woeden des soldaats,
Ten vadermoord gedoemd, met gruwelijke woorden.
Zij grimmelt van het volk, hier stroomend uit alle oorden,
Wijl Ida's steilheid gansch van stervelingen leeft.
Daar op deez' heuveltop de berg een uitzicht heeft.
Men ziet van allen kant een hoop ontelbre zielen,
Die in 't gebogen loof van zijn cypressen krielen;
Zij beven in de blaên. Wat is er een gewoel!

Is dat niet het rif van dit gespierde lichaam:

Deze eertijts een gewijde en afgekeurde plaets,
Nu een verspogen vloeck, na 't woeden des soldaets,
Ten vadermoort gedoemt, met gruwelijcke woorden,
Vast grimmelt van het volck, dat, zwart, van allen oorden
Hier dringht en t' zamenschoolt; en Idaes steilheit leeft
Van menschen, daer de bergh een open uitzicht heeft
Op dezen heuveltop. Men ziet ontelbre zielen
In zijn cypressen en geboge tacken krielen,
En beven in de blaên. Wat is er een gewoel!

Even als Bilderdijk, geven Feith en Kinker gaarne de theorie van hunnen versbouw op, en 't is zeker bij zulke meesters, dat wij de beste lessen kunnen vinden. Hunne wenken zijn derhalve kostelijk, en wij mogen ze in eene Prosodia met dankbaarheid opnemen.

» Ik heb getracht (zegt de zanger van 't *Graf*, in de voorrede van dit leerdicht), zoo veel in mij was, de verscheidenheden van rust, daar ze (de alexandrijnsche verzen) vatbaar voor zijn, zoo wel als de ontelbare verscheidenheden van maat en toon die ze toelaten, daar het voegde, naauwkeurig waar te nemen; en ik zou hier zelf niet van gesproken hebben, indien ik niet zag, dat men bij ons, nog algemeener dan men gelooft, de zoetvloeiendheid van 't vers beoordeelt naar mate de rust meer in 't midden van 't zelve gevonden wordt. 't Is er inmiddels zoo ver van daan, dat

dit de zoetvloeiendheid zou vermeerderen, dat het integendeel dezelve breekt en niet dan loutere eentoonigheid veroorzaakt; ten minste wanneer men door zoetvloeijendheid verstaat zoo als er toch inderdaad door verstaan moet worden, zal 't een deugd en geen gebrek zijn, dat de verzen naar de gedachten en beelden, die er in voorgedragen worden, vloeijen, en niet immer als het eigen beekje vlieten, of de dichter een moordtooneel, dan of hij een liefdegevalletje bezingt.

» De verscheidenheden van rust, daar ik van spreek, zijn alle welluidend; de groote kunst is maar om ze aan te brengen, waar ze behooren, en dan de verzen zoo te lezen, als ze gelezen moeten worden. In dit laatste geval zal elk toehoorder, die ook met de alexandrijnsche verzen van buitenlanderen bekend is, door het vermaak dat zijne zinnen genieten zullen, overtuigd worden, dat onze alexandrijnsche verzen een oneindig voorregt boven de hunne hebben, en inderdaad de minst eentoonigen van alle verzen zijn."

En ondertusschen noemen de Duitschers het alexandrijnsche vers, dat hier op den voorgrond staat, eene *onzalige* versmaat! Maar dat is het ook voor hen.

Daniel Heinsius, die zijne jongelingsjaren in Zeeland grootendeels doorbracht, bewerkte den alexandrijnschen versbouw in den trant des dichters van Brouwershaven, die, zoo als wij zagen, daarin op zich zelven stond. Opitz, die Heinsius beminde en bewonderde, verklaarde hem, dat onze Poëzy de moeder der zijne was, en trad in Heinsius' voetspoor. Wij durven betwijfelen, of de Duitschers 't ooit verlaten hebben. Werkelijk, valt er voor ons veel bij hen te leeren ten aanzien van de Nevelingsche en metrische maat, zij mochten ook wel de oogen naar Nederland wenden, wanneer 't het zesvoetige toon- en maatvers geldt.

Eene vergelijking tusschen hunne en onze alexandrijnen zal dit het best doen uitkomen. Dat Vondels naam nauwelijks in Duitschland bekend is en zijne werken daar eene zeldzaamheid zijn, is een zonderling verschijnsel; maar dat ophoudt als zoodanig voor te komen, wanneer men de taal-

en letterkundige geschiedenis van Holland en Duitschland nagaat; ofschoon het nog altijd bevreemden moet, dat CATS, nagenoeg woord voor woord (1710 - 17), en BELLAMI (1790) de eer eener hoogduitsche vertaling hebben verworven.

Eene verdienstelijke dichteresse van Darmstadt, leerde op eene letterkundige reis door Belgie VONDELS *Lucifer* door mij kennen: zij geraakte in verrukking over dit groote vernuft, en besloot den meester ook aan den Rijn te doen kennen. Zij plukte dus haren landgenooten *Eine rose aus Eden;* maar, jammer! de geuren dier roos, goeddeels in den rijk-afwisselenden versbouw gelegen, bracht zij den Rijn niet geheel en al gaaf over. Men oordeele:

Mijn Belial ging hene op lucht en vleugels drijven,
Om uit te zien — waer ons Apollion magh blijven.
Vorst Lucifer zond hem — tot dezen toght bekwaem —
Naer 't aertrijck — op dat hy eens nader kennis naem'
Van Adams heil en staet — waerin d' Almogentheden
Hem stelden. — Het wort tijt om weder van beneden
Te keeren hier ter stede — ik gis hy is niet veer.
Een wacker dienaer — vliegt — op 't wencken van zijn heer,
En stut zijn meesters troon — getrou — met hals en schouder.
BELIAL. Heer Belzebub — ghy raet van 's Hemels *st*edehouder —
Hy *st*eigert *st*eil — van kreits in kreits — op ons gezicht —
Hy *st*reeft den wind voorby — en laet een spoor van licht
En glanssen achter zich — waer zijn gezwinde wiecken
De wolcken breecken. — Hy begint ons lucht te riecken.

Dien rhythmischen poëzystroom stelle men nu eens bij en naast deze recht- en eentoonig vloeiende beek der anders bekwame dichteres, die liever aan 't vooroordeel harer natie dan aan de losse Bevalligheden heeft geofferd (men vergeve mij deze mythologische herinnering uit PLATO!) en die dus, bij 't vereeren des grooten dichters, tevens vooroordeelen tegen hem heeft willen bestrijden:

Mein treuer Belial ist auf raschem Flug enteilt,
Um zu erforschen, wo Appollio verweilt.
Es hat ihn Lucifer, der Fürst, hinabgesandt,
Auf dasz er Kunde bring' empor vom Erdenland,
Und Adam, welchen Gott gerufen in das Leben,
Von jenem Aufenthalt, den ihm der Herr gegeben.

Doch Zeit ist's, dasz er heim jetzt kehr' von ienem Stern,
Denn ihm genügt ein Blick, auch ist er nicht mehr fern,
Denn rasch ist er und treu, und seine Kräfte weiht
Er seines Königs Thron voll Eifer allezeit.
BELIAL. O du, dem Lucifer geschenket sein Vertrauen,
Sieh', wie Appollio sich dort vor uns erhebt!
Sieh', wie er nach und nach durch alle Kreise schwebt,
Und, schneller als der Wind, durchstreift die Himmelsauen.
Dort, wo durch das Gewölk des Engels Flügel bricht,
Folgt glänzend seiner Spur ein langer Strom von Licht (1).

Wat is er hier van dat prachtig, levensvol ontsloten, eerste bedrijf des grootschen treurspels geworden? Om eene enkele aanmerking te maken: is er zweem van navolging des beeldnabootsenden regels in:

Hy *st*eigert *st*eil — van *kr*eits in *kr*eits — op ons gezicht?

Wie kan VONDEL hier in VONDEL hervinden?

De fransche Poëzy, aan welke wij vroeger 't alexandrijnsche vers kunnen ontleend hebben, dat in allen gevalle zijnen invloed op 't onze heeft uitgeoefend, zou vruchteloos, en zeker ten haren nadeele, die vollere vrijheid van onzen versbouw willen nastreven. De plooibaarheid die aan 't vers der negentiende eeuw kan bijgezet worden, heeft de school van ANDRÉ CHENIER zoeken te winnen (die school, tot welke onder meer anderen VICTOR HUGO, PIERRE LEBRUN, ALFRED DE VIGNY behooren), terwijl LAMARTINE, bij minder cesuren en emjambementen (doorsneden en oversprongen, zoo men wil) echter niet kan gezegd worden de manier van RACINE te volgen: » L'insouciance et la profusion, qui donnent une allure si particulière aux larges périodes de notre poète, cette foule de participes présens, tour-à-tour quittés et repris, ces phrases incidentes jetées adverbialement, ces énumerations sans fin, qui passent flot à flot, ces *si*, ces *quand*, éternellement reproduits, qui rouvrent coup sur coup ces sources imprévues, ces comparaisons jaillissantes, qu'on voit à chaque instant et éclore

(1) *Ein fremder Strausz von* LOUISE VON PLOENNIS; Heidelberg 1844, blz. 255.

et se briser comme un rayon aux cimes des vagues; tout cela n'est il donc rien pour caractériser une manière? Mais ce sont là des défauts, des incorrections, direz-vous: allez dire à l'Eridan, roi des fleuves... qu'il a tort de s'épandre et de se jouer en une telle licence (1).

Hoe men ook nopens 't in breeder, stouter golving spelende alexandrijnsche vers bij de Franschen denken moge, blijkbaar is 't dat zij de noodzakelijkheid er van erkend hebben.

Deze kan bij ons in geenen twijfel getrokken worden, en onze taal, bevoorrecht boven de fransche, geeft den dichter hier zoo vele middelen aan de hand, dat BILDERDIJK, wiens naam wij niet vreezen meermaals aan te halen, niet aarzelde in 't gevoelen van den geestigen en schranderen VAN EFFEN te treden, wanneer hij in zijnen *Hollandsche Spectator*, aan onze nederduitsche versificatie de kracht toeschrijft van ook 't onverstaanbare, en hetgeen het verstand aanstoot geeft, niet alleen te doen dulden, maar zelfs met behagen en deelneming te doen aanhooren (2).

Keeren wij, na dien niet overbodigen uitstap op den duitschen en franschen zangberg, terug naar KINKER, welken wij, als leermeester dezes versbouws, in éénen adem met FEITH hebben genoemd. » Wij zijn, zegt die geleerde dichter (ten minste tot zoo lang de Catsiaansche verzenmakers hier niet geheel en al de wet zullen geven) in het bezit van een nog krachtiger middel — dan de rhythmische vrijheden (3) — om den al te sterken galmklank van het

(1) *Extrait des pensées de* JOSEPH DE LORME (Poésies de STE. BEUVE), Brux. 1834, p. 227. Zie aldaar blz. 215 de voorbeelden van wat de nieuwe school *le vers alexandrin libre* noemt; alsmede de bedenkingen daartegen ingebracht, en voorgedragen naar eenen brief aan het *Journal des Débats*, in de voorrede der vertaling van *Nova Zembla* van TOLLENS door CLAVAREAU (Brux. 1829), blz. 112 in-32°.

(2) BILDERDIJK, voor 't Iste deel der *Poëzy* (Rott. 1822), blz. IV.

(3) KINKER wil die bij de Franschen t' huis brengen, die hunne verzen met dactylische, anapaestische en iambische tijdverdeelingen zouden afwisselen. Dit schijnt ons ongegrond.

rijm, naar gelang van de bezongen stof te matigen, te wijzigen, te vermeerderen en te verminderen, door het eigenaardige rhythmus der zinsneden en volzinnen met de versmaat zelve dan eens meer, dan weder minder gelijkvloeijend te doen afloopen; of, waar de gang en kleur der denkbeelden het tegendeel vorderen, de laatste met het eerste te doen *contrasteren*: in die gevallen, namelijk, waar de verdeeling der zinsneden het rusten en ophouden bij het rijmvragende of rijmgevende woord niet toelaat.

» Zoo begreep het VONDEL, zelfs in de zangrijkste verzen zijner Lierzangen. Om er van overtuigd te worden, behoeft men slechts zijne reijen, b. v. in zijnen *Lucifer*:

Wie is het, die zoo hoogh gezeten, — enz.

naar vereisch en aanwijzing der zinsneden (dat is zonder door eenen verkeerden zang, den *zin* en kracht der zegging te verkrachten) te *declameren*.....

» Ook daarin slaagde onze HOOFT dikwijls meesterlijk: het geven van gedaante, houding, gelaatstrekken en kleuren aan zijne gedachten door eene meer bewegelijke en *fugaardige* zamentrekking van *rhythmus* en *metrum* in zijne verzen.... Uit meer andere stukken, welke dit gezegde staven, herinnere men zich slechts den stouten en waarlijk oden-matigen aanhef van den Reij van Jonkvrouwen in zijnen *Baeto*, waarin de volgende vier verzen, zoodanig in- en aaneengeschakeld zijn, dat zij slechts een enkel, doch krachtige en in éénen ademtogt uitgesprokene zegging aan het gehoor voorstellen, waarin het rijm zoo veel te sneller en zekerder treft, als het er meer zweemend en in den vloed der uitboezeming als verzwolgen in gehoord wordt: ik bedoel de volgende, welke slechts één onafgebroken, gedurig in hartstogtelijkheid toenemenden volzin opleveren:

Waar zijt ghy, vorsten, die alleenlijk om te woeden
Met bloedvergieten staagh uw nemmerzatte zwaardt
Voert in der vuiste, daar 't
Gegeven is tot dwang der muitige gemoeden?

Iemand, die deze verzen niet naar de eigenaardige maat

der woorden en volzinnen, maar naar die van het vers wilde lezen, zou eene armhartige taal uitbrengen. Ieder ziet klaar dat de dichter de rijmklanken met opzet heeft willen verdooven, even gelijk VIRGILIUS in zijn

. . . . . . procumbit humi bos (1).

aan het versus adonius zijn op deze plaats al te zangerigen maatval heeft willen ontnemen; en hij, die, ondanks dezen kunstgreep, *procumbit hu-mibos* deed hooren, zou even weinig oordeel aan den dag leggen, als hij die de welluidendheid van HOOFT en VONDEL naar eenen Catsiaanschen maatstaf zou willen afmeten.

» Men moet lezen als of deze vier verzen van HOOFT met de volgende hoofdklemtoonen geteekend waren, zonder veel acht te slaan op de metrische verdeeling der dichtregels, b. v. op deze van zelf in 't oog vallende wijze: Waar zýt ghij vórsten, die alleenlijk om te woéden met bloedverghieten, staagh uw nimmerzatte zwáardt voert in der vúiste daar 't gegeven is tot dwáng der muitĭgĕ gémoéden; er alleen bij in 't oog houdende, eenigen doch zeer geringen nadruk te geven aan de rijmwoorden, en zonder er zich bij op te houden, of den gang der zinsneden te stremmen.

» Hoe zeer deze vrijere, maar daarom niet minder moeijelijke maatverdeeling, aan de hartstogtelijke schildering der geestdrift, en die tot in 't eindelooze uitloopende wijzigingen der dichterlijke verrukking dienstbaar kan gemaakt worden, kan aan niemand vreemd zijn, die deze soort van dichtstukken bij de onde dichters uit een toonkundig oogpunt heeft leeren beschouwen en beoordeelen, enz."

Een zwierige versbouw, vrij en los van het keurs der stijfheid, die eerste vijandin van 't schoone, doet de ziel, door 't oor ingenomen, met dat reine genoegen aan, dat een dichterlijk landschap door een kronkelenden vloed

---

(1) Zie *Monosyllabo finiti versus, ab infamia Grammaticorum vindicati*, in den *Virgilius* van N. ERITHRAEUS; Francfort, 1683, I. 69. Vergeleken met blz. 329 van ons voorgaande boekdeel.

verlevendigd, in ons opwekt, als wij dien van eene hoogte kunnen volgen. KINKER zelf geve er ons 't bewijs van in een fragment van 't dichtstuk: *Het Ware der Schoonheid*, rijk aan fraaije gedachten in verzen vol bewegelijkheid ontwikkeld:

'tIs zeker, dat Natuur besloot zich zelf te malen,
Toen zij, ontvonkt door 't vuur der zuiverste etherstralen,
En aangeprikkeld door het reinste liefdevuur,
Het vrouwlijk wezen vormde in 't zaligst scheppingsuur.
Ja, toen verloort gij u in 't hoogste zelfsbeseffen,
Natuur! — Vol aandrift om uw eigen beeld te treffen,
Geheel doordrongen van 't gevoel des lusts, ontsloot
Ge in teedre zwijmeling den moederlijken schoot,
En baarde 't meesterstuk der schepping op deze aarde,
Dat niets in vorm, in schoon- en waarheid evenaarde;
Uw sprekend evenbeeld in alles. — Wie uw' geest
Niet in dit zacht gelaat, niet in die oogen leest —
Die wat ge inwendig zijt, niet in die teedre trekken,
Uw liefdedrift niet in dien boezem kan ontdekken,
En in dien blos het heilig vuur niet fonklen ziet,
Dat, in uw gordel diep verholen, voorwaarts schiet,
Is blind voor 't schoone; — en, schoon uw waarheid hem mogt treffen,
Nooit wordt het hem vergund den sluijer op te heffen,
Waarachter ge u verbergt voor d' ongewijden stoet,
Die, ongevoelig voor d' alkoesterenden gloed,
Waardoor gij wadend zweeft, de waarheid durft genaken,
Maar zonder voor uw schoon in wedermin te blaken.
Zij zien haar, maar gelijk Akteon Febe zag.
Hun stoffelijk gevoel ontrukt hun oog den dag.
Des kunstnaars oog sta 't vrij in zoo veel schoons te baden,
En 't vrouwlijk beeld, ontbloot van siersels en gewaden,
Te aanschouwen in den bloei en volle kracht der jeugd;
Dit levend zinnebeeld der reinste hemelvreugd
In al zijn duiding te onderkennen, te ondervragen,
En aan dit godlijk schoon het sterflijk oog te wagen.

Dit grootsch geheel, waarlangs ge uw blakende oogen weidt,
Schetst u de levensdrift in haar volstemmigheid.
Ge aanschouwt natuur, gelijk, in teeder welbehagen,
Haar de oogen van een God in al haar waarheid zagen;
Gelijk haar de Almagt dacht, toen zij in 't stoflijk kleed,
Aan 't hoofd des dierenrijks, de menschheid worden deed.

De stoutste geestkracht, met het fijnst gevoel vereenigd,
Blinkt in haar vurig oog, gematigd en gelenigd
Door 't lijdelijk besef der hoogste teederheid, —
De ontzag-inboezemende blik der majesteit,
Getemperd door de liefde en 't smachtende verlangen,
Dat ijlings door den blos der schaamte wordt vervangen (1).

Ziedaar een tafereel, dat, overeenkomstig de begrippen diens wijsgeers omtrent de Poëzy bewerkt, zijn coloriet aan de dichterlijke uitdrukking en den versbouw heeft ontleend. Om hier maar een enkelen regel of, wil men, een enkelen penceeltrek aan te roeren, wat plechtig ontzag leent, bij 't samengestelde woord, het verzuim der middensnede niet, in:

De ontzag-inboezemende blik der majesteit!

Taal, stijl en versbouw oefenen op elkander een onmiskenbaren invloed uit: trouwens, gelijk de taal zich met den dichterstijl uitzet, zwelt en stouter opstijgt, zoo heeft ook de stoutere versbouw op de verhevener taal zijne aantrekkingskracht: de versbouw is 't galvanismus dat de doode stof bezielt. Wil men 't bewijs: men sla de *Orondatis* en *Statira* op, een treurspel uitgegeven door de rhetorikale maatschappij *Nil volentibus arduum* (Amst., 1715). ANTONIDES, die destijds aan dien poëtiseerenden kring zich aangesloten had, leverde er eenige brokken in; en men behoeft (zegt VAN HOOGSTRATEN in des dichters levensschets) dit spel maar na te zien, om de trekken van zijn hand te kennen, die zich in deze verzen aanstonds opdoen in het eerste bedrijf, daar ROXANE zegt:

Kleen en groot
Heeft in myn doot gestemt, en 'k zieze niet te ontwijken.
Al wilde al 't Godendom handhaaven myne ryken,
En in slagorde zelf voor myn bescherming staen.
Hoort gy dat stormen niet? hoort gy dien krygsorkaen
Niet bruischen, en de muurrammeijers d'oude wallen
Van Babel schudden? ach, my dunkt, ik hoorze vallen,
En mynen troon met hen; 'k voelze onder mynen voet
Wegzinken, en myn hooft bestelpt met puin en bloed.

---

(1) *Gedichten*, D. II, blz. VI - X.

Geen wonder derhalve dat KINKER, de bevoegde beoordeelaar, bij het werpen van een blik op de samenstelling van BILDERDIJKS epos *De ondergang der eerste Wareld*, er van zegt: » Indien ik mij de bevoegdheid mogt aanmatigen, om uit de verschillende dichterlijke voortbrengsels van BILDERDIJK eene keuze te doen, zou ik, zonder beraden, mij tot dit stuk bijzonder bepalen; en wel in alle opzigten van de vinding, leiding van gedachten en vurige schildering af, tot de daarmede harmoniërende versificatie toe (1)."

Wil men een op zich zelven staand fragment uit dat heldendicht? Men ontsluite dan oor en harte:

Gy, Dichtkunst, reine geest des hemels, my by 't leven
Tot zalfster aller weên, geleide en schuts gegeven;
Gy, hangende aan de borst op moederlijken schoot,
My zoeter dan de melk, die uit heure aders vloot;
En, trouwe gezellin door ballingschap en plagen,
Mijn wellust tot aan 't eind der my bestemde dagen!
Meld, meld my, geef my in, verkondschap door mijn mond,
Het wonder dat ik zing, zoo gy 't verklaren kondt.
Maar ja, gy kunt het, die, in hooger kring geboren,
Niet naspoort, maar doorziet; geen onbetrouwbare ooren,
Maar 't eigen zelfgevoel tot waarborg hebt. Ai, spreek,
En spiegel in mijn zang (gelijk een heldre beek
De drift der wolken in de rimpling van het water
Met golven naspeelt) wat ons ydel klankgeklater
Der denkkracht voorstelt; dek het kleed der heemlen op,
En kleure uw zon heur licht in onzen regendrop!

Zal men ons te laste leggen, dat wij hier te veel overschrijven? Zal men dien moed hebben, bij 't nagaan van zulke bezielde klanken? — Neen, wij schrijven niet over, wij geven hier uit het harte weêr, wat er zich, bij eene herhaalde lezing vroeger in vast geprent heeft: want, dat is en blijft het heilige voorrecht der Poëzy, waarin de versbouw zich met het logische gevoel (want gevoel is hier rede) versmelt en vereenzelvigt. *Wij* hebben den moed, om nevens die plaats uit den Eposzanger eene andere in denzelfden geest van den zanger der *Hollandsche natie*

(1) *Gedichten*, D. II, blz. XXII.

te voegen: men vergelijke den taalkundigsten met den gloeiendsten dichter van Nederland, en beslisse (zoo men durve) wien *hier* de palm toekomt:

Gij, mijn Geleigeest! gij, o Dichtkunst, die, sinds 't uur
Van mijn geboorte, mij omzweefdet; die het vuur,
Dat op uw voorhoofd gloeit en schittert op uw kaken,
Ook in mijn' boezem hebt ontstoken, dáár doet blaken;
O gij, door wien ik leef; gij, die me altoos verzelt,
't Zij ik de stad doorkruipe of rondzwerve over 't veld;
Die mij met u verheft in 't grensloos ruim der hemelen,
Waar serafs in den gloed van nieuwe zonnen wemelen,
En morgenstarren zich verliezen in heur lot;
Waar 't al aanbidding is, licht, schepping, heil en God!
Gij, die me in 't duister bosch, dat de eeuwen zagen groeijen,
Het bloed *meer* sneller door zijn buizen om doet vloeijen;
Mijn oog dáár tranen, dáár mijn borst een zucht ontrukt,
Als ik, in 't heiligdom der schepping neêrgebukt,
De onsterflijke natuur aanbiddend mag bewonderen,
En verr' van 't menschdom, dáár met u mij af mag zonderen (1).

---

(1) Van Kampen roemt (in zijne *Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.* II, 99) te recht Hoogvliets *Abraham*, wiens alexandrijnen welluidend, maar niet eentoonig voortrollen. Wij halen uit het Vde boek iets aan:

Zij vlieden overal — gelijk de bloode dassen —
Of even als in 't velt — de hazen — op het bassen
Der brakken — snel van reuk — hun legerstede ontvlucht —
Vliên voor den winthont — die, vol vuur — door 't veldgerucht
Hem na - en omzet — springt en raamt — tot hy ten lesten
Den prooi verwint — en aan zijn meester laat ten besten.

Men weet hoe hoog Bilderdijk, onder zeker oogpunt, liep met L. van Merkens meesterstuk: » De voortreffelijkheid, zeide hij, van den *Germanicus* in schoonheden van détail, en inzonderheid van eene versificatie die niet genoeg gewaardeerd is geworden, zal aan den waarachtigen kenner altijd verwondering inboezemen, alhoewel iemand hier en daar in den toon zelf eenige meerdere verheffing mocht wenschen (*Onderg. der eerste Wareld*, voorrede, vii).

Oneindig minder gold hier een man, dien men in dit opzicht bezwaarlijk de weêrhelft dier rijkbegaafde vrouw zou durven noemen. Van Winter vormde zich in de school van Feitama, naar de grondbeginselen: De taal en het rijm zijn de hoofdzaak; daarna de denkbeelden (Van Kampen, beroepen werk, II, 112).

Men heeft kunnen bemerken in de hiervoren medegedeelde lessen van die groote meesters, Bilderdijk, Feith en Kinker, wat oneindigen prijs zij op het luid en wél lezen van dichtstukken stellen, en hoe die kunst zelve in verband staat met het wél bouwen van verzen: inderdaad, zoo als wij 't reeds opmerkten (D. I, blz. 303 in n.), met zacht te lezen ziet men in dichtwerken niet zelden gebreken over 't hoofd.

Wie echter weet niet, hoe die schoone kunst wordt verkracht, die den zangerigen dichter vormt, den voor de vuist sprekenden redenaar of dichter bezielt, den toonkundige in een dichtstuk een werkelijk lied doet hooren, welks flauw aangestipt recitatief hij tot het gewiekte woord des zangs kan opvoeren? Wie weet niet, hoe die kunst in Holland somwijlen, door eene te gorgelende uitspraak, in Belgie meestal, door uitspraak- en toonverkrachting, wordt bedorven?

Wij betwisten geensins hunne waarde aan de voorschriften, die daarover zijn gegeven, en waarbij wij een boekjen over 't doelmatige lezen, uitgegeven door 't Nut van 't Algemeen (1800), onderscheiden: doch 't zij ons vergund ook hier oneindig veel prijs te hechten aan 't gevoelen van een groot versificator, gerugsteund, althans voorafgegaan door een geleerden dichter der eerste eeuw, wien men, (al zondigde hij wel eens tegen den goeden smaak), geen grooten voorraad van velerleije kennisse kan ontzeggen. In de hekeldichten van den verhollandschten Persius speelt er zeker een glimlach om onze lippen, bij de regelen, tegen de iambische dicht-ketterij gerigt:

. . . . . 't Is waar, die kunst heeft veld gewonnen,
Die verzen klinken doet als leêge watertonnen!
't Zij liefde- of heldenzang, triomf- of herderslied,
Het triptrapt dat het dreunt, en anders hoort men niet.
Daar wist geen Vondel, geen de Decker van. Zij schreven
Naar de inspraak, naar 't gevoel, door 't hart hun ingegeven;
Nu is de nachtwachtsklep 't model der melody.

Waarop de dichter deze merkwaardige note laat volgen: » Ieder gevoel, elke aandoening, elke zielsbeweging, heeft niet blootelijk zijn bijzonderen toon en klank, maar ook zijn bijzondere toon- en maatregeling. Onderscheidt men die? —

Hierin echter bestaat de kracht, ja, wat de zangvorm betreft, het innigste wezen der Poëzy.

» Inderdaad de onuitputtelijke verscheidenheid, waar onze verzen oor en hart door streelen, beheerschen en wegslepen, is niet minder dan die der grieksche en romeinsche, die AUSONIUS oneindig noemt (1). » En," zegt hij aan zijn zoo veel belang inboezemend neefjen:

Tu flexu & acumine vocis
Innumeros numeros doctis accentibus effer;
Affectusque impone legens. Distinctio sensum
Auget et ignavis dant intervalla vigorem.

[Geef, door 't verheffen, door de buiging van uw stem,
't Oneindige verschil van maat en toonval klem;
En breng gevoel en ziel en hartstocht in de rede.
Neem 't kunstrijk wislen waar van smelting, rust en snede,
En elken volzin en verpoozing streng in acht:
Verdeeling sterkt den zin, en schenkt de flaauwheid kracht.]

» Ja, zoo is het *innumeri numeri*! De oneindige verscheidenheid in de melody van het vers toont den dichter, en deze wisten onze vaders ook in hun lezen (of *opsnijden* gelijk men het oudtijds noemde) boven alle verbeelding, te doen gelden (2)."

---

(1) On est tenté de leur dire, même alors qu'on ne les comprend pas: chantez toujours (LA HARPE, *Cours de Litt.*). Dit heldere op wat BILDERDIJK uit VAN EFFEN aanhaalt (zie hiervoren, blz. 60).

(2) BILDERDIJK, *Perzius' Hekeldichten*, Rott. 1820, blz. 62. — Elders zegt hij: » Nergens heb ik ooit een neêrduitsch vers voorgelezen, of men was verrukt over de welluidendheid, en erkende dat de landtaal daar niet tegen op mocht (*Poëzy*, Rott. 1822, blz. 1).

Over het luide lezen van rhythmische en ongerijmde gedichten kan men vooral met vrucht raadplegen het aanhangsel der tweede uitgave van het voortreffelijk *Lehrbuch der Deutschen Prosodie und Metrik*, van MINCKWITZ (Leipzig 1852, blz. 170—175).

TIENDE HOOFDSTUK.

Overzicht van enkele Prosodisten.

TIENDE HOOFDSTUK.

OVERZICHT VAN ENKELE PROSODISTEN.

ARNOLD MOONEN.

MOONEN, wiens *Poëzy* in den jare 1700 verscheen, won vooral als herderdichter, ofschoon weinig geniaal, eenen naam, die zich bij de schaarsche, klassieke liefhebbers van dit vak staande heeft gehouden. Ook als prosodist heeft hij zijnen naam niet gansch verloren. VAN ALPHEN liet hem het recht weêrvaren, dat hij betere regels dan SEWEL (in zijne *Nederd. Spraakk.*, blz. 395) over de prosodische quantiteit heeft voorgedragen: hij schreef daarover in 1706 (1).

Zonder te verzekeren, dat hij een der eersten geweest zij die er de regelen van gerangschikt heeft, staat zijne waarde, gelijk men ziet, bij bevoegde rechters nog al hoog aangeteekend.

Het zal dus niet ongepast zijn, de twaalf regelen die hij deswege voorschreef, in hun geheel, doch eenigsins verkort en, meenen wij, verduidelijkt, weêr te geven:

I. Alle toevallige letters (*e*, *en*, *er*, *ers*, *end*, *ende*, *de*, *den*, *ste*, *sten*), die uitgangen zijn van veranderde vergrootingen of buigingen of tijdvoegingen, zijn kort (*Hérder*).

II. De onscheidbare voorzetsels (*be*, *ge*, *er*, *her*, *ver*, *ont*) zijn mede kort.

---

(1) Zie zijne *Nederduitsche Spraakkunst*, uitgegeven in 1740 (Vde hoofdstuk blz. 23). De schrijver was reeds in 1711 overleden. VERWER, die de prosodische quantiteit in zijn werk *Anonymi batavi idea Linguae belgicae* behandelde, schreef in 1707, en blijft beneden MOONEN (zie de uitgave van 1783, blz. 108, 109).

III. In saamgestelde dissyllaben, wier eerste syllabe een substantief, en wier tweede een substantief of adjectief uitmaakt, is de eerste lang en de tweede kort, schoon uit vele medeklinkers bestaande (*jaármarkt*, *raádhuis*, *sneéuwwit*, *géldrijk*) (1).

Dergelijke substantiva van drie lettergrepen, welker eerste lid maar eene lettergreep uitmaakt, hebben deze lang (*wíndmolen*, *pútwater*).

Zijn de twee laatste syllaben van 't trissyllabum een afgeleid bijvoegelijk naamwoord, de middelste lettergreep ontfangt den klank (*rampzálig*, *moedwíllig*) (2).

IV. Afgeleide naamwoorden, 't zij zelfstandige of bijvoegelijke, eindigende in *baar*, *dom*, *en*, *heid*, *ig*, *ing*, *lijk*, *nis*, *schap*, *saam*, hebben de eerste [wortel] syllabe lang, de andere 2de en 3de kort (*húwbaar*, *rijkdom*, *hándelbaar*, *wétenschap*) (3).

V. Wat de voorzetsels betreft, de scheidbare (*aan*, *bij*, *door*, *na*, *om*, *op*, *uit*, *toe*, *af*) die, om zoo te zeggen, nazetsels zijn, dezen eischen den klank in twee- of drie-

---

(1) Dat in die juxtaposita, uit substantiva en adjectiva samengesteld, 't nader-omschrijvend woord, als onderhoorig aan 't omschrevene en er eenigsins door overheerscht, een dalenden toon ontvangt, en dus geen trochæus, maar dalende spondéus (sneeuwwit) daarstelt, zien wij later. Doch men begrijpt, dat Moonen den rhythmischen, niet den metrischen versbouw uiteenzet. Van Alphen, die hem wederlegt over dit gevoelen door hem in zijne *Spraakkunst* (blz. 25) verdedigd, maakt van zulke woorden een *volledigen spondéus* (Inleiding der *Dichtk. Verh.*, blz. CVII).

(2) Metricé: een zuivere spondéus, door eene toonlooze gevolgd (*rampzalig*).

(3) Wankende syllaben (*ancipites*) waren hier Moonen onbekend, schoon hij niet kon aarzelen in 't rhythmische vers de derde in *wetenschap* te klemtoonen.

letter-syllabige naam- of werkwoorden (*aánslag*, *aánnemen*) (1).

De scheidbare voorzetsels (*achter*, *binnen*, *boven*, *buiten*, *tegen*, *tusschen*) hebben den klank op de eerste syllabe, 't zij alleen staande, 't zij vóór één-, twee- of meer lettergrepige naam- of werkwoorden (*áchterhuis*, *bóvensten*).

Naam- of werkwoorden, met de voorzetsels *onder* [meest in den zin van *beneden*] of *over* [meest in den zin van *boven*] samengesteld, ontfangen den klank op de eerste syllabe *óuderdom*, *óndergaan*, *óvergaan*, *óverhalen*, *óverhand*, of buiten die beteekenis op de derde (*onderhúren*, *onderhoúden*, *redekávelen*), naar dat zij al of niet scheidbaar zijn.

VI. De tweesyllabige substantiva met onscheidbare voorzetsels (*ant*, *weder*, *on*, *mis*, *wan*) beginnende, voeren den klank op 't voorzetsel (*ántwoord*, *ónraad*, *misdaad*) (2).

De twee- of driesyllabige verba met *mis* beginnende, hebben den klank in de syllabe na *mis* (*misdoen*, *misdrijven*).

VII. Vrouwelijke substantiva, die in *es* en *in* uitgaan, hebben in deze syllabe den klank (*voogdés*, *slavín*).

Verwer.

Het belang, dat de allesins bekwame van Alphen aan de gedachten van dezen schrijver over 't hier behandelde hecht, beweegt ons die mede te deelen: Verwer draagt ze in vier regelen voor:

I. De diph- en triphtonguen, alsmede ἦτα en ωμέγα zijn

---

(1) Moonen zwijgt over de quantiteit der middensyllabe in dit laatste woord; blijkbaar wijkt zij in metrische beklemming niet voor die van 't voorzetsel: *aannemen*; de beide woorden zijn even zoo onafscheidbaar aaneen geklonken als *jaarmarkt* of *sneeuwwit*.

(2) Te rechte voegt men er 't voorzetsel *ont* niet bij (*ontwérp*). Van 't voorzetsel *mis* heeft men een voorbeeld in Blieck:

'k Zing 't misbruik, 't alverderf der vrije pen en pers.

uit haren aart lang (*staal*, *geit*, *geut*, *schreeuw*, *toe*, *mooy*, *douw*, *steen*, *kool*); met uitzondering, wanneer de syllabe die zij uitmaken in twee kan gesplitst worden, zoo als de laatste in *gróotvaer*, *gróotmoer*, *schrókbroer*. Voeg hier bij de navoorlaatste in *boerinne* en *koopvaérdy*.

II. De tot hunnen wortel gebrachte woorden (1) die eensyllabig blijven (en waarvan de oirwoorden zeer lutteltallig bestaan) zijn kort, ten minste wankend; hetzij op zich zelven staande (*mij*, *gij*, *u*, *zich*, *dan*, *kan*, *bij*, *wel*, *voor*, *op*) hetzij met anderen samengesteld (*voornemen*, *weldadig*, *opdoen*).

II. 't Koppelwoord of samengesteld woord (2) van twee of meer syllaben heeft over 't algemeen de laatste kort, de voorlaatste altijd lang, de navoorlaatste weder kort en die deze voorafgaat weder lang, en zoo voort afwisselender wijze: zoo als *leeren*, *verkeeren*, *overgieten*, *hoovaerdije*, *koopvaerdije*, *verdoemenisse*, *renbaen-spel*, *gespansel*; verder *schuddeninge*, *stelleninge*, *weggeveninge* enz., *betern*, *schildern*, *opheldern*, door de Vlamingen tot uitgedijgde woorden gemaakt. Nooit mist deze regel.

Wat betreft de laatste lange en voorlaatste korte in *Godlijkheid*, *vorstendom*, men denke dat die woorden voor 't oude *Godlijkhede* en *vorstendomme* staan. Wordt mede de eerste in *voornemen*, *welvaren*, *opzitten*, *goedvinden* verlengt, 't is dat die monosyllaben minder gevonden worden met deze woorden samengesteld, dan op zich zelven staande.

IV. Zoo in een-, vier- of meersyllabig woord de voorlaatste door samentrekking ineensmelt (b. v. maakt men *verdoemenisse*, *schuddeninge*, *stelleninge*, *weggeveninge*, tot *verdoem'nisse*, *schuddinge*, *stellinge*, *weggevinge*), dan erft de voorlaatste syllabe gemeenlijk de quantiteit der ineengesmolten, d. i. *nis* en *in*, van lang dat ze waren, worden kort; iets dat duidelijk blijkt in 't oude *vondenisse*, bij samentrekking *vonnis*.

---

(1) *Dictiones*, *ad summam analogiam reductae*.

(2) *Dictio*, *scripta analogice*.

VAN ALPHEN.

De Vlamingen, bij welken zich in de laatste eeuw de *Rijmkonst*, buiten het tooneel, tot gelegenheidsdichten bepaalde, brachten het mede niet zeer ver in het nagaan van de maat der lettergrepen. Onder de werken uit hunne pen gevloeid, onderscheidt men 't gene MONE in zijn werk over de *Volks-literatur* menigmalen aanhaalt; 't verscheen te Antwerpen in 1773, en behandelt ons onderwerp, zonder er de regels van te kunnen samentrekken (1).

Niet lang daarna, verhief zich in Holland de studie der Prosodia. De ontwaking der duitsche letterkunst had op VAN ALPHEN, ook als kunstbespiegelend schrijver, een grooten invloed. Achter de *Théorie der schoone Kunsten en Wetenschappen*, naar RIEDEL voorgedragen (1778), zagen zijne *Dichtkundige Verhandelingen* het licht (1782).

Hij onderzocht daarin, welke de middelen waren die men ter verbetering der nederlandsche poëzy kon aanwenden.

Als hoofdmiddel daartoe, geeft hij de verbetering en meerdere bestemdheid onzer Prosodie op, en erkent dat de tot dus ver in het werk gestelde poogingen om haar die bestemdheid te geven, in 't geheel niet voldoen. Als oorzaak daarvan wijst hij zes punten aan; namelijk, het gebrek aan goede theoretische regels, de ongeoorloofde vrijheid onzer beste dichters, den aart onzer gewoone voetmaten, de veronderstelling dat wij zoo vele *ancipites* hebben, en 't maken van onderscheid tusschen lange en langere, korte en kortere syllaben.

VAN ALPHEN ontwikkelt vervolgens dit voorstel en zegt onder anderen: » Zeker hebben wij met HOOFT en VONDEL, onder betrekking van theoretische regels, een aanmerkelijken stap gedaan: vóór hunnen tijd telde men de

---

(1) Blz. 44 — 55. De titel luidt: » Historie, regels ende bemerkingen wegens de Nederduytsche Rym-konst, waergenomen ende bemerkt in de beste en vloeybaerste Rym-dichters, en opgesteld door eenen liefhebber derzelve Konst [BOUVAERT]". 198 bl. in-12°.

syllaben alleen (1). De schrijvers der *Tweespraeck van de nederduytsche Letterkunst* (kap. V, blz. 45), zeggen uitdrukkelijk, daar zij over de syllabenmaat spreken: » De reedners van oudts hebben dit in haer schriften mede waerghenomen, maer onder ons ist zo heel vreemt, dat wy rijmers naulyx oyt daer af hebben horen spreken, ick laet staen dat wy in ons dichten daerop zouden achten." Schoon zij er bij voegen, dat dit in liederen voor den zang bestemd moest waargenomen worden en ook bij sommige dichters doordrong.

» De regels door die schrijvers omtrent den maatklank opgegeven zijn deze: Men moet zich meer naar den aart onzer taal, dan op den voet der latijnen schikken; — uit hoofde van 't groot aantal monosyllaben hebben wij vele lange syllaben; — wij hebben vele *ancipites*, die 't gebruik regelmatig zou kunnen maken; — dubbele klinkers, tweeklanken, ja veel medeklinkers maken lange syllaben. Maar die regels doen weinig af tot vaststelling van den maatklank.

» Men heeft vervolgens nadere bepalingen gegeven, gelijk, b. v. MOONEN doet, die vele goede regels heeft gemaakt, en dit stuk, zoo als wij reeds aanstipten, veel grondiger dan SEWEL heeft behandeld; welke laatste ons meer wijst naar het gehoor dan naar bepaalde regels. Even als MOONENS aanmerkingen, zijn die van VERWER gewichtig.

» Voegt men hierbij hetgeen onlangs door den schrijver van de *Nederduitsche Dichtkunde* (2) is gesteld, dan heeft men 't voornaamste deswege bij ons geschreven; maar zal men tevens bemerken dat deze prosodisten het op verre na niet eens zijn, terwijl zelfs die regels waarin zij overeenstemmen, door onze dichters zeer dikwijls overtreden worden.

---

(1) Men ziet dat VAN ALPHEN met den germaanschen versbouw, die met wortelsyllabige slagen voortstapt, onbekend was.

(2) Blz. 2 en vervolg. Dit werk is ons niet bekend. FRESES werkjen, dat te 's Gravenhage in 1775 verscheen, is naar GOTTSCHED, blijkens de voorrede, opgesteld. Het is getiteld: » Korte afschetsing der toonmeeting of maetklank van lettergreepen in de nederduitsche vaersen."

» Dat onze dichters dergelijke ongeoorloofde vrijheden gebruiken, die de onbestemdheid onzer Prosodie in de hand werken, blijkt genoegzaam wanneer men deze en soortgelijke regels leest, waardoor ons gehoor verzwakt en verward wordt:

En door 's velt-maerschalcks heup de steun der stegelreep.
VONDEL.

't Welk 't hart de ziel doet quynend braaken.
Dezelfde.

Doch opdat hij de hand niet sla aan Abrams leven.
HOOGVLIET.

» Doch, de onbestemdheid onzer Prosodie wordt meest veroorzaakt door den aart onzer voetmaten. Onze gewoone bestaan, gelijk men doorgaans stelt, uit jamben of trochæën; maar men bedient zich in deze voetmaten zoowel van spondéén als van pyrichien.

» Vermits onze alexandrijnsche maat en andere kortere van gelijken aart nooit uit zuivere jamben bestaat zonder dat men het gehoor kwetst, en 't zelfde plaats grijpt in voetmaten uit trochæën bestaande, volgt hieruit: dat men uit onze voetmaten zelden tot de langheid of kortheid der lettergrepen kan besluiten: ten zij dit duidelijk door 't gehoor beslist worde; alsmede dat men daardoor eene vermenigvuldiging van *ancipites* krijgt, die niet noodzakelijk is, en de onbestemdheid onzer Prosodie handhaaft, zoo lang men meent dat onze voetmaten uit zuivere jamben en trochæën bestaan (1).

» Daar men derhalve, in onze gewoone voetmaten, zoo weinig gebonden is aan 't gebruik van zulke woorden, waaruit die gezegd worden eigenlijk samengesteld te zijn, en die vrijheid bestaat zonder aanmerkelijke, soms zonder

(1) De verwisseling dier onderlinge voeten in 't alexandrijnsche vers, dragen wij later, naar VAN ALPHEN, in 't kapittel over die versmaat handelende, voor.

eenige kwetsing van 't gehoor, spruit hieruit voort dat de dichter, even min als de dichtkundige lezer zich bemoeid heeft om aan de theorie der Prosodie eene nadere bestemdheid te geven: de lezer eischte ze niet, en zij zou de kunst des anderen maar moeilijker gemaakt hebben. Onze beste dichters zorgden alleen daarvoor, dat die vrijheid op geene gehoor kwetsende wijze wierd gebruikt, terwijl de monotonie, hieruit voortspruitende, door de gewoonte en door het rijm haren onaangenamen indruk verloor."

De schrandere dichter poogt vervolgens de verlangde theorie zelf op te maken. Na de aanmerking, dat in alle echt nederduitsche woorden, de klemtoon altoos valt op het zakelijke deel, volgen deze regelen:

I. Alle eensyllabige zelfstandige of bijvoegelijke woorden en werkwoorden zijn altoos lang (*paard*, *dor*, *gaan*).

II. Alle dubbele naamwoorden van twee lettergrepen, uit de straks opgenoemde woorden saamgesteld, hebben twee lange lettergrepen, en maken dus een volledigen spondéus uit (*goedkoop*, *zeegroen*, *godmensch* enz.).

III. In alle echt duitsche woorden, die niet samengevoegd zijn uit twee of meer, is altoos die lettergreep lang, die 't zakelijk deel bevat, hoe veel syllaben zulk een woord ook hebbe (*wáter*, *léerzáam*, *éerbáar*, *genádig*, *zégenen*).

IV. In saamgestelde woorden zijn altoos al de zakelijke deelen lang, ofschoon de uitspraak op de eene wat meer klank doe vallen dan op de andere: van de tweesyllabige is dit reeds opgemerkt; om dezelfde reden geldt het ook omtrent de drie-, vier- en vijfsyllabige (als pūtwātĕr, wīndmōlĕn, ōkérnōtĕn, achterkleīnzōon).

Vervolgens gaat de schrijver over tot het vaststellen onzer menigvuldige monosyllaben, en bepaalt het volgende:

De toevallige deelen der werkwoorden, zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden zijn of *voorzetsels* of *uitgangen*: omtrent deze vindt men goede regels bij Moonen; omtrent de andere monosyllaben gelden de volgende regels.

1. Zulke, die geschreven worden met twee of drie klinkers, of met dubbele klinkers, zijn lang; de laatste zonder uitzondering (*foei*, *uit*, *hier*, *dien*, *daar*, *door*, *mijn*, *zijn*) (1).

2. Zulke, waarop geen de minste klank of toon valt, zijn altijd kort (*te*, *ter*, *men*, *het*); alsmede de voornaamwoorden *hij*, *zij*, *gij*, wanneer ze achter de woorden gevoegd met de zachte *e* geschreven worden (*ik gafze*, *ik preesme*, *deedtge*).

3. Zulke, die niet, uit hoofde van dubbele vokalen of de verlenging der vokalen, lang zijn, maar waarop de klank te veel valt om ze stellig tot korten te maken, zijn middelbaar: met die bepaling echter dat geen twee of drie middelbare lettergrepen bij elkander kunnen gevoegd worden om eenen voet uit te maken, maar dat in eenen voet van twee syllaben de middelbare altoos lang is, wanneer zij bij eene korte geplaatst wordt (2).

» Wanneer men nu in onze Dichtkunst die regels in acht nam, voegt er VAN ALPHEN bij, *of zelfs*, hetgeen ik hartelijk wensch, *nog naauwkeuriger bepalingen maakte*, zou men in onze alexandrijnsche en *veel meer nog in onze minder gewoone voetmaten*, *die uit haren aart eene sterker cadans hebben*, veel meer melodie en zang brengen; *ja*, *zelfs in staat zijn om de voetmaten der ouden na te volgen*, zonder ooit over het scandeeren verlegen te staan.

---

(1) Ongegronde regel, zoo als de auteur het zelf, bij nadere overweging, in het eerste bijvoegsel achter zijn werk, erkende.

(2) Ophelderende voorbeelden zijn:

De ben/dĕn vān / den vorst.

waarin *van* lang is, omdat *den* kort is;

Van 't vēelbelovend kind.

waarin *van* kort is, omdat *veel* lang is; terwijl men in:

Vān hūn beroemd geslacht,

zoowel *vĕn hūn* als *vān hŭn* kan lezen.

» Twee dingen heb ik in 't oog gehouden: dat mijne theorethische regels niet aandruischen tegen de natuurlijke uitspraak, maar die alleen in vele gevallen bestemder maken; vervolgens dat de dichter geholpen worde om zijnen numerus, zonder al te streng gebonden te zijn, zoodanig te doen hooren, dat een lezer van matig gehoor onder 't lezen dien nooit verlieze."

Van der Woord.

Het natuurlijke gevolg dier nadere beschouwing van onzen maatklank wekte de lust op, om, op 't spoor der ouden, metrische verzen te maken. Onder de jonge dichters, die 't beproefden, leerden wij vroeger van der Woord kennen; hij bekent dan ook, dat de regelen, waarnaar men zijnen dichterlijken arbeid te beoordeelen heeft, uit van Alphen geput zijn; doch ter voorkoming van 't geen hij in dezen theorist voor een vooroordeel hield, voegt hij er bij: » Men late zich door zijn gezag niet bewegen om te gelooven, dat door 't volgen dier regels de korte en lange lettergrepen onzer verssoorten, even als bij de Grieken en Latijnen, in eene nagenoeg evenredige betrekking zullen staan, t. w. hij geloove niet, dat door 't volgen derzelve onze korte lettergrepen *ééne* en onze lange *twee* tempo's (die alle drie, ieder afzonderlijk, nagenoeg aan elkander gelijk zijn) hebben zullen."

Strick van Linschoten.

Ook deze beoefenaar der metrische poëzy gaf eenige wenken over de *ancipites*, die van Alphens aandacht, zoo wij zagen, hadden gaande gemaakt. Hij ook beschouwde het verwerpen derzelve, in plaats van de bedoelde eenvoudigheid te bevorderen, veeleer als een middel tot nog grooter verwarring, en stelde als zoodanig alle éénlettergrepige woorden, van hoe vele letteren ook (dewijl hare meerderheid niet den duur hunner uitspraak bepaalt, *daar die alleenlijk van de beteekenis afhangt*), mits het geene zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden zijn, en zij niet tot eenig werkwoord behooren.

STRICK hield het geoorloofd die altijd als wankelend te gebruiken, in zoo ver de klemtoon hier niets bepale, en de bouw van den volzin niet dan eens de lange, dan eens de korte voetmaat dier woorden vereische; terwijl hij tevens al de hierboven uitgezonderde monosyllaben (buiten die van de hulp-werkwoorden *zijn*, *hebben* en *worden*, door verbuiging gevormd) voor lang hield.

Hij was van oordeel, dat onze taal geen zuivere pyrricheën (◡ ◡) noch spondeën in enkele woorden van twee lettergrepen bezit, maar dat eene van beide altijd eene overheersching over de andere uitoefent; dat men zich dus hierin naar den toonval moet richten: echter met verlof om aan een anders op zich zelven staand woord in de samenvoeging naar eisch der zaak die maat te geven, welke 't als éénlettergrepig heeft.

De meeste uitgangen kwamen hem voor kort te zijn, hoewel eenige, vooral in bijvoegelijke naamwoorden, als middelbaar beschouwd mogen worden (Voorrede zijner *Ged.*, blz. XVII).

HESSELINK.

Deze, door ons reeds aangehaalde, schrijver zond in 1801 een werk in het licht over de *Hollandsche dichtmaat en prosodia, toegepast op het rythmus en metrum der ouden, in zoo verre beide in onze hollandsche dichtkunde zouden kunnen worden ingevoerd.*

Ongelukkig was hij nog besmet met het tiktak-ïambismus, en keurde lichtvaardig alle overheersching van het metrum door 't rhythmus af. Hem beviel het vloeiende:

> Het hemelsche gerecht heeft zich ten langen leste,

beter dan het krachtige, schilderachtige:

> Ten prooi van vuur en strijd, moord en bloeddorstigheden.

Hij beschouwde het nalaten van dergelijke kunstwendingen als doeltreffend ter verbetering van onze dichtmaat. Over dit zielloos stelsel deed destijds KINKER, gelijk wij gezien hebben, in *de Schouwburg* uit-

spraak, ter plaatse waar hij, ofschoon met verkeerde toepassing op de metrische versificatie, schreef (blz. 234): » Dikwijls is het eene schoonheid, wanneer een toon, tegen de strengheid der maat aan, een accent of nadruk verkrijgt, waar het ongeoefend en dagelijksch gehoor een misslag zou meenen te ontdekken." Wij zeiden, met verkeerde toepassing: want die schoonheid kan alleen bij rhythmisch beklemtoonde verzen gangbaar zijn: in metrische verzen dient onafgebroken het bepaalde metrum bewaard te blijven.

HESSELINK bracht in zijne verhandeling, zoo als reeds uit haren titel blijkt, de rhythmische met de metrische versificatie in verband. Voor de laatste drong hij op 't inachtnemen van de kort- en langheid der syllaben en den eerbied voor den klemtoon aan, en stelde als eerste regel: » Dat alle lettergrepen waarop de toon valt uit haren aard lang zijn." KINKER bestreed dit stelsel reeds eer nog zijne verhandeling in 't licht was gekomen, en vroeg: Of het wel waar is dat alle syllaben, waarop bij ons de klemtoon valt wanneer wij dezelve in het verband met slechts één woord uitspreken, ook in alle verbindingen met andere woorden zoo veel nadruk behouden, dat wij die naar ons gehoor bestendig en onveranderlijk lang zouden keuren? — Ook aarzelde hij niet te scandeeren:

— ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ′ ′
» Eens gaven wij den toon." of » Gaven wij of zij?"

En:

— ⏑ ⏑ | — — | — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — —
Nooit *waren* ze in 't strijdperk zoo getroost hunne hoofden te wagen.

Hij grondde zich daarop, dat het kortmaken van soortgelijke lettergrepen, in spijt van den klemtoon, van ouds in onze gewoone [ook in de niet ïambische] versmaat was gevestigd, zooals in 't Vondeliaansche:

— ⏑ ⏑ — ⏑
Volgt dezen God op zijn trommel en trant.

En:

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑
Wij met triomf kroonen God Lucifer.

HESSELINK, naar zijne prosodie-regels (die KINKERS

goedkeuring wegdroegen in zooverre zij tegen zijn metrisch stelsel niet inliepen) maakte tot proeve een stuk in hexameters. Wij schrijven er een zestal regels van af:

Lente bekoort nu het oog: zij prijkt met bevallige schoonheid.
Ruime gezigten en heldere hemel verrukken de zinnen.
't Zangerig woudchoor hoort men begroeten de komst van de lente.
Wijkt, ontruimt nu de sombere stad; zoekt buiten de vreugde.
Vroeg reeds zien wij bezig den ploeger in 't keeren der gronden.

Omtrent welke en verdere hexameters KINKER met reden zegt: » Wij ontkennen niet dat deze verzen, wat de hoeveelheid der lettergrepen aangaat, naauwkeurig genoeg uitgevallen zijn, zoo er slechts geene hinderlijke eentoonigheid in heerschte. Men vindt er nergens de welluidende verscheidenheid in, waarvoor dit vers zoo gelukkig berekend is; de meesten hebben er dit onaangenaam gedreun nog bij, dat bijna al hunne voeten met eene cæsuur of voetsnede eindigen:

't Zangerig woudchoor hoort men begroeten de komst van de lente.
Herders drijven het wollige vee in de grazige velden.

» Een rythmus, waarvoor zich de ouden zorgvuldig gewacht hebben. Het beste vers in deze kleine proeve, hoewel van deze klemtoonen-cadans niet vrij te spreken, is dit:

Door het ge/duchte ge/weld van den/ winter her/nemen hun/ luister."

Na de voordracht zijns eigen stelsels, waaraan later een lauwer te beurt viel, sluit KINKER met deze aanmerkingen: » HESSELINKS wijze van hexameters te vervaardigen, was wel niet regelregt tegen de prosodie zelve van den recensent inloopende, maar door sommige lettergrepen, waarop de klemtoon niet valt, voor lang te verklaren, gaf zij hem toch gelegenheid om ook eens te beproeven, wat uitwerking het in onze taal zou doen, wanneer er van tijd tot tijd een voet met zulk eene niet geklemde lettergreep aanving, of, integendeel, de tweede syllabe van een spon-

deus door den klemtoon een sterken nadruk verkreeg, gelijk dat in de latijnsche verzen gedurig, en voor 't geoefend oor welgevallig, plaats heeft:

Subsi/dunt ún/dae tumi/dúmque sub áxe to/nanti.

» Om nu zulke en andere soortgelijke rythmen der ouden in onze hollandsche dichtkunde na te volgen, is het niet genoeg de lengte en duur onzer lettergrepen te bepalen, om in de verte hun metrum na te bootsen, wij moeten ook bovendien de bijna in 't oneindig uiteenloopende verscheidenheid van hunne rythmen ons pogen eigen te maken.

» Meer met den aard der latijnsche hexameters overeenkomend zouden, naar ons gehoor, deze twee dichtregels zijn:

Keert ij/*lings* stad/waards! Över/romplend / pakt in het / Oosten
't Zwerk zich op/een. 'k Hoor flaauw d' in de / verte aan/nadrenden donder.

» Daar 't eerste vers nagenoeg hetzelfde rhythmus heeft als het voorafgaande latijnsche.

» Men moet niet zeggen, dat wij daar niet zeker van kunnen zijn, omdat de ware uitspraak der latijnsche taal ons onbekend is: dit moge waar zijn ten opzichte van het geluid hunner klinkers en medeklinkers — en het is mogelijk, misschien ook wel waarschijnlijk, dat zij het opgegeven vers aldus hebben uitgesproken:

Soubsidont ondae toumidomque soub axe tonanti (1) —

maar dit weten wij toch zeker dat het geaccentueerd is, en niet, gelijk het strenge *metrum*, volgens de ictus of maatslagen, zou vereischen *súbsidónt undaé* enz.; welke verkeerde uitspraak, indien men dezelve aannam, alle metrum en

---

(1) In *de Schouwburg* staat:

Subsidont ondæ toemidomque sob axe tonanti.

rythmus aan de verzen ontnemen zou; want in dat geval zou men dan ook het laatste woord van het volgende dus moeten lezen:

Cumque gubernaclo liquidas projecit in undás.

» Terwijl bovendien al de rythmische schoonheden, welke wij in de verzen van HORATIUS, VIRGILIUS en anderen ontdekken, door de aangename plaatsing der accenten zouden moeten verloren gaan."

Na de ontwikkeling van zijn eigen stelsel, welks waardeering te dezer plaatse niet behoort, zegt KINKER: » Een der rythmische regels van de ouden schijnt hierin bestaan te hebben dat, hoezeer zij meestal in de vier eerste voeten hunner hexameters de gelijkluidendheid der klemtoonen met de *ictus* van het metrum kunstmatig veronachtzaamden, zij daarop zoo veel te naauwkeuriger acht gaven in de twee laatste voeten, waarop ook, volgens den aard van dit metrum, de meeste zoetvloeijendheid vallen moet. Men sla slechts het IIde boek der *Eneas* op: wij vinden er deze achtereenvolgende adonische slotcadansen: *óra te / nébant*, *órsus ab / álto*, *váre do / lórem*, *tábile / régnum*, *sérrima / vídi*, *tália / fándo*, *míles U / lixei*, *húmida coélo*."

ELFDE HOOFDSTUK.

Over Toon en Maat.

ELFDE HOOFDSTUK.

OVER TOON EN MAAT.

Eer wij tot de metrische prosodia overgaan, die de strengere uitdrukking der versmaat is, schijnt het ons noodzakelijk, dat wij de afwijkingen en bijzonderheden uit de rhythmische geboren nagaan. Deze beschouwing staat dus in onmiddelijk verband met het volgende kapittel.

In den rhythmischen versbouw treden wij BILDERDIJK meestal op het spoor en volgen hierin 't voorbeeld na van DAVID (tweede deel zijner *Spraakkunst*, 1835).

In dien versbouw, zoo als men reeds menigmalen heeft kunnen opmerken, vloeien *Toon* en *Maat* bij ons op elkander in, en wel zoodanig dat de toon de maat overheerscht, even zoo goed als hij daarvan afhangt.

Door *Toon*, accent, verstaat men de mindere of meerdere verheffing eener lettergreep: zij doet eene lettergreep sterker klinken.

De *Maat* of quantiteit doet haar korter of langer duren.

Toon en *Maat* maken het welluidende eener rede uit. De *Maat* is inniger aan 't woord verknocht, de *Toon* wordt meer als toevoegelijk beschouwt. Daarom kan men van *toonlooze* syllaben spreken, maar elke syllabe heeft eene *langere* of *kortere* maat. Hier vandaan wordt een woord gezegd slechts op deze of gene lettergreep den *toon* te hebben, maar geene lettergreep of zij heeft hare *maat*.

Over deze eerst. De hoofdzakelijke regels zijn de volgende:

Lengte of kortheid van vokalen doet niets af. Even weinig als in eenig woord het meer of minder aantal klinkers de lettergreep lang maakt, even zoo min geeft ook eene meerderheid van medeklinkers achter de vokaal aan de lettergreep, waarin zij voorkomt eene meerdere lengte dan zij door de korte vokaal heeft. *Dorst* of *schertst*, bijv., zijn, niet langer dan *dor* of *schor*.

In *goud-* of *bloeddorst* is, in verzen die door 't iambische rhythmus geregeld zijn, de tweede lettergreep dan ook niet langer dan in *gouden* en *bloeden*. Dit neemt niet weg, dat men, vloeiendheidshalve, letten moet op het onderscheid tusschen tweeklanken die een zwaarderen val in de uitspraak hebben, en klinkers die een lichteren klank hebben.

Den tweeden regel beschouwen wij als algemeen bekend: hij betreft den klemtoon, en wil dat de zakelijke lettergreep van een woord (d. i. de wortelsyllabe, van welke zijne geheele beteekenis afhangt, dat woord moge dan naam- of werkwoord zijn) uit haren aart lang is. De toepassing daarvan zal in de *metrische* prosodia breeder ontwikkeld worden.

Doch wij moeten hier aanmerken, hoe een woord, uit zijnen aart lang, kort kan worden door de plaats die het in de samenstelling inneemt.

Bij de samenstelling van een zelfstandig naamwoord, is het eerste lid in die samenstelling eene wijziging van het latere. Daardoor, onverschillig of dit latere een adjectief of substantief zij, verandert de algemeene beteekenis van hetzelve in de uitdrukking van het bijzondere, en het eerste lid, dat dit bijzondere onderscheidt, trekt den overheerschenden klemtoon naar zich. Dus *krijgshoofd* (rhythmicè: krijgshoofd; metricè: krijgshoofd), *wétgever*, *draágstoel*, *wéldaad*, *óntrouw*, *óndeugd*, *héiligdom*, *rijksstaf*, *groótvorst*, *óvermacht*, *wángevoelen*, *wántrouwen*, *ópgeld*, *ónderstand*, *tégenspoed*, *rámpspoed*, enz.

Ook in het meervoud dier substantiva houdt dat accent zijne plaats: het blijft *krijgshoofden*, *draágstoelen*.

Hiervan moet men alleen de woorden uitzonderen van participia gemaakt, die het accent anders hebben; als *menschliévendheid*, van *menschliévend*.

In de samenstelling van een bijvoeglijk naamwoord behoudt dit regelmatig den klemtoon, als *dádig* in *weldádig*, *handdádig; getróuw* of *tróuw* in *ontróuw*, *ongetróuw; geleérd* in *welgeleérd; zúchtig* in *slaapzúchtig*.

Het onderscheid van beklemming dat het woord *óntrouw*

kan opleveren, naar mate 't als adjectief of als substantief voorkomt, blijkt uit den regel:

Hy was me ontróuw, ik heb zijne óntrouw streng gestraft.

Die in welke de tweeklank *ie* voorkomt, maken eene uitzondering. Men zegt bijv. *vréugdlief*, *praátziek*. Ook zegt men even goed *godloós* als *góddeloos*.

Het onderscheid dat het voorzetsel der verba kenschetst, naar mate dit al of niet afscheidbaar zij, is hetzelfde voor de rhythmische en metrische prosodie. Dit punt zal behandeld worden, en laat zich voorgevoelen uit de enkele woorden *tégenspreken* en *wederspréken*: welk onderscheid van accentuatie ook stand houdt in de daarvan afgeleide woorden in *er* uitgaande (*tégenstander*, *wederspréker*).

Het aandruischen tegen dien regel deed Bilderdijk (*Perzius*, blz. 10) uitroepen, sprekend tot het voorgeslacht:

Zoo ge eenmaal om mocht zien uit de onderaardsche nacht,
Hoe klonk het u door 't oor: *Afgrijslijk tegenstréven*.

Ook wachte men zich de voorsyllabe *mis* met beklemming uit te brengen, gelijk in Tollens' regel (*Dichtbloemen* blz. 68):

Och, *mis*bruikt nooit uw heerschappij.

Tot den rhythmischen versbouw schijnen ons ook de volgende aanmerkingen te behooren. Het accent speelt in onzen versbouw eene hoofdrol: het bestempelt met minder of meer nadruk de wortelsyllabe des woords, of 't eenlettergrepig woord dat bestemd is om de aandacht in te roepen, of zeker overwicht uitoefent. Verkeerd is het denkbeeld dat zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden van eene syllabe, naar goedvinden, kort of lang mogen gebezigd worden; dit mag niet, noch afzonderlijk noch bij koppeling.

Hoe 't accent op eenige woorden ongelukkig kan vallen, ziet men in de volgende verzen van Hooft in zijn *Geeraardt van Velzen:*

Aan ons, die leden zijn der Staaten van het landt,
Dien ghy 't voornaamstĕ dĕr vōorwaarden hebt gebroken,
De welke waaren op uw huldinge besproken.

» Zeer ondichterlijk woord (teekent over dit *Dewelke* BILDERDIJK aan) (1) gelijk alle die welke in zich zelve geene uitdrukking bevatten en echter een accent vorderen, en waarvan die het slechtste zijn die het meest klateren."

Van daar dat de bezittelijke voornaamwoorden door keurige versbouwkundigen van twee tot eene syllabe gebracht worden. Als zij niet den nadruk vorderen in *uwen*, *mijnen*, *hunnen* enz. zijn de eerste syllaben er van zoo luttel geaccentueerd, dat ze zelfs door vele metrische dichters, ofschoon ten onrechte, als toonloos zijn gebruikt geworden (2).

Omtrent de lidwoorden *de*, *den*, *het*, valt aan te merken, dat zij niet kunnen staan in 't begin of den aanhef van het

---

(1) Aant. op HOOFT, blz. 47.

(2) BILDERDIJK ruimde aan het misbruik van dien voornaamnaamwoorden het woordaccent te geven, wanneer zij 't zin-accent missen, eene plaats in, daar hij PERZIUS' eerste hekeldicht navolgt:

ô Vaderlijk geslacht,
Hoe klonk het u door 't oor: . . . .
Als de ega HA*ren* man, hy ZY*ne* vrouw verlaat.

Waarop hij aanteekende: » Afgrijslijk klinken thands die voornaamwoorden den rechtschapen Hollander in het oor, sedert dat men zich het zoogenaamd *declineren* als een grammaticaal vereischte heeft ingebeeld. Doch weet men dan volstrekt niet meer dat het *pronomen* geen accent bij ons heeft dan δεικτικῶς? ô Hoe veel verzen breekt die dwaze en tegen alle taal strijdige opvatting, van de korte syllabe, ook wanneer zij eene bloote *scheva* is, te moeten schrijven en uitspreken, den hals" [Zie hierboven blz. 32].

Dat eeuwige *haren*, *haren*, *haren*, schreef ik eens, in aanmerking op een mij voorgekomen dichtstukjen, aan den autheur:

Ik denk, dat háren, zýnen, húnnen,
Is zekerlijk een weddingschap.
Of zou mij dit bedriegen kunnen?
Gij doet het immers voor een grap?
Want wie zou de arme voornaamwoorden
Zoo zwaar met klatergoud omboorden,
Te schittrend voor hun knechtslivrei?
Dat goedtjen, kan men 't niet ontberen,
Schuilt best in schaduw van hun heeren,
En nooit voegt hun zoo'n luid geschrei.

trochaïsche vers, noch in 't iambische als de beklemtoonde des eersten voets, ten zij door eene volgende korte syllabe gerugsteund.

MARONIER schreef in zijne *Dichtvruchten* (1830):

De banier ten groet doet strijken, 't helmvizier naar boven slaat.
De HELDhaftige echtgenoote, de getrouwe aan zijne borst.

Waar *de banier* en *de getrouwe* te verdedigen zijn, om de volgende zeer korte lettergreep.

De LAET in de treffende schets der arabische woestijn (*de Kruisvaarder*, *Noordstar* 1840) zingt:

Hoe stikkend, brandend is de lucht!
Hoe gloeijend zijn de zonnestralen,
Voor welke zelfs de hemel ducht,
Bij 't schier onmooglijk ademhalen.
En niets dan zand, en niets dan zand
Mag *het* verlangend oog ontwaren;
Voor dorst geen enkle waterbron,
Voor zonnegloed geen pallemblâren.

Niet onbelangrijk is 't te onderzoeken, of men de pronomina voorafgegaan van eene præpositie korter dan deze hebbe uit te brengen. DA COSTA in eene aanteekening op zijn gedicht *Vijf en twintig jaren*, beschouwt het strijdige daarmede als eene fout. De hollandsche sprekers en dichters volgen vrij eenparig dien regel, zoo wel door den amsterdamschen VONDEL als den zeeuwschen CATS waargenomen, met uitzondering als het pronomen den nadruk vordert. Niet zelden echter ontmoet men dit mede beklemd, zonder dat er de zinsnadruk op valle.

BILDERDIJK zingt (*Vermaking*, blz. 68):

Om u blijft de aarde nog heur evenwicht bewaren,
Wier oogen niet *op haar*, maar hooger doelwit staren.

Waar de welluidendheid meer dan de beklemming, ten minste in *om u*, de voorzetsels als toonloos heeft doen gebruiken.

HELMERS in den *Strijdzang*, opgenomen in zijne *Nagelaten gedichten* (blz. 138), spreekt van de maagden, die op de helden staren:

Zij roepen: Komt tot óns, komt tót ons, jongelingen.

Bij de Vlamingen worden de pronomina vrij algemeen beklemd uitgebracht: hunne dichters raadplegen daarin het hollandsche dialect minder dan het hunne. Wij zien er geen kwaad in; en willen den hollandschen dichteren het recht niet betwisten, om hun spraakeigen in hunne schriften weêr te geven: trouwens metricè zijn, buiten logische beklemming, pronomen en præpositie beide kort.

Bilderdijk dacht er even vrijzinnig als wij over: volgens hem hangt de accentueering der voorzetsels geheel af van den meerderen of minderen nadruk, dien de zin daaraan geeft, en van de plaatsing tusschen toonhebbende of geen toonhebbende woorden. Bijv. in *deugd* met *wijsheid*, en *wijsheid* met *bedaardheid*, of *de levende* met *de doode*, neemt het voorzetsel *met* al of niet den toon aan, naar 't belang dat men in de verbinding stelt, of naar de welluidendheid dat medebrengt.

Uit dit oogpunt beschouwd, houden wij de volgende Bilderdijksche strophe voor eene wijziging vatbaar:

Ik heb ze zien bloeien
Bij 't uchtendontgloeien;
Nu hangen de bladen en storten in 't stof,
Tot speeltuig der stormen,
Tot aas van de wormen,
Tot schaamte van d' op haar zoo pralenden hof.

Ware niet beter:

Tot schaamt' van d' op haar zich verheffenden hof?

En het is even zoo met de *voegwoorden*. De toon hangt altijd aan de meening des sprekers ten aanzien van 't belang dier woorden in zijn gezegde. De gemakkelijkheid der uitspraak, of de welluidendheid, met eene moeilijke uitspraak onbestaanbaar, oefent hier ook haren invloed uit.

Wat den rhythmischen *halven toon* betreft, houde men voor hoofdregel, dat, wanneer tusschen de wortel-syllabe en den een- of meerlettergrepigen uitgang, ééne volstrekt toonlooze syllabe staet of meer, de uitgang een halven toon kan hebben, bijv. kunstenaar, heiligdom, vreemdelingschap enz.

De uitgangen *dijk*, *ing*, *ig* en *end* zijn, volgens den regel dat geene kortvoorbijgaande lettergreep een heerschenden toon kan hebben, daarvoor volstrekt onvatbaar; die uitgangen door eene onaccentbare lettergreep voorafgegaan, kunnen een halven toon aannemen, doch door toeval en niet uit hunnen aart: ook blijft deze, ten minste in de twee laatste uitgangen, te flauw om tot rijm te kunnen strekken.

Maar kan de toonlooze syllabe ook wel den heerschenden toon aannemen? Ja: als de spreker bij uitzondering daar een bijzonderen nadruk aan wil bijzetten; als hij die syllabe bij uitstek wil doen gelden: want het woordaccent wordt dan door 't zinaccent overheerscht. Zoo kan men zeggen: *Hij heeft er jarén op doorgebracht.* Zoo mede: *'t is wel ónverstandig gedaan, ja, ónmenschelijk*; in welk geval 't ontkennend partikel tot sterker bevestiging beklemd wordt.

Hetzelfde grijpt plaats bij de pronomina, op welke, zoo als wij zagen, niet dan een halve toon valt, maar die, krachtens den nadruk, ten volle beklemd voorkomen: *Het boek is van hém, maar niet van haár; zíjne, niet úwe deugden zijn bekend.*

Over het gepaste gebruik der samengestelde woorden en het uitwerksel van 't al of niet beklemmen eener wisselende syllabe kan de volgende plaats uit BILDERDIJKS epos licht verspreiden. De dichter spreekt van CAÏN:

Hier zeeg hij spraakloos neêr, in tranen als versmoord.
Men zegt, een engel stortte op 't uitgesproken woord
Een hemeldaauwdrop op zijn voorhoofd, die het teeken
Des bloedvleks, als een schim bij d' ochtend, deed verbleeken,
En 't uitgewischt had, had aan 't wraakgeschrei der aard
De vloek zijns vaders zich bij 't misdrijf niet gepaard.

» Onze taal, zegt hierop DA COSTA, is rijk in zamengestelde woorden, en leent zich volgaarne tot de vermenigvuldiging harer schatten door zamenstelling. BILDERDIJK heeft van die eigenschap een stout en onbekrompen, maar tevens kiesch en smaakvol gebruik gemaakt. Hem daarin navolgende, raadplege men toch vooral bij dergelijke woordvorming een fijn en geoefend gehoor. In *hemel-*

daauwdrop valt voorts den klemtoon op *daauw*; dus is: *Een hemeldaauwdrop op zijn voorhoofd*, schilderachtig ter uitdrukking van den droppel.

Over 't effect van het dubbele *had*, het eene toonloos, het tweede beklemd, hebben wij reeds gesproken, D. I, blz. 263.

Buiten eenige der hier voorgedragen wijzigingen, deele, zoo wel in rhythmische als in metrische verzen, het accent derzelver voeten af. De syllaben, waarop de toonverheffingen vallen, die dus bestemd zijn om in 't vers sterker uit te klinken dan de achter- of tusschengevoegde syllaben, zijn natuurlijk dezulke die den hoofd- of klemtoon ontfangen, als tot de stamsyllaben behoorende. Stamsyllaben zijn zulke, die 't zakelijke deel der woorden uitmaken, en bij declinatie en conjugatie hunne wortelen niet zien af- of wegknotten (1). Het zal voldoen hier ten slotte bij te voegen, dat zoo de regel des accents in onze taal niet bestendig doorgaat, dan is 't:

1°. Dewijl het woord meer samengesteld dan afgeleid is: in welk geval ieder deel van 't compositum op den klemtoon aanspraak kan maken, en dien werkelijk metricè ontfangt: bijv. in *misdaad* (misdoen), *áfgòd*, *àfgúnstig*, welke woorden geene derivata, maar composita zijn.

2°. Dewijl het ter afleiding dienende voorvoegsel meer of minder scheidbaar is; zoo dat het mede eerder een samengesteld, dan afgeleid woord uitmaakt.

3°. Dewijl 't afgeleide woord door middel van een bastertuitgang is gevormd, in welk geval het zijnen nederduitschen oorsprong, juist door die verkeerde beklemming, verraadt, en de regel geldende maakt; krachtens de oude spreuk: *exceptio firmat regulam:* zoo als in *meesteres*, *heerschappij* en dergelijke meer.

---

(1) Zie SIEGENBEEK, *Verh. over de Spelling*, blz. 106, benevens KLUIT, TEN KATE en HUYDECOPER in de aanteekening aldaar aangehaald; alsmede BRILL, *Holl. Spraakleer*, en JONCKBLOET, *Over middenned. epischen versbouw*, blz. 60.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Over de metrische Versmaat (Prosodia).

TWAALFDE HOOFDSTUK.

OVER DE METRISCHE VERSMAAT (PROSODIA).

§ 1. *Over de metrische Versmaat in 't algemeen.*

Wij hebben gezien, hoe, na vrij ongelukkige proeven op erbarmelijke stelsels gebouwd, de prosodische sceptici in Holland eindelijk tot dat punt zijn gekomen, dat zij aan de mogelijkheid van goede metrische verzen gelooven, althans die mógelijkheid niet durven ontkennen. Dat die mislukte proeven een nadeeligen invloed op dit vraagstuk hebben uitgeoefend, is klaarblijkelijk. Bij deze eene komen er nog twee andere oorzaken.

Het volstrekt verwaarloozen der oorspronkelijke germaansche maat, of 't Nevelingvers en de daaruit ontsproten verzentrant, had eindelijk Nederland aan een versbouw gewend, welks regelmatigheid zelve als een gebrek aan levendige beweging kan beschouwd worden, maar dat, door dichterlijke geniën bewerkt, in de verscheidene vormen of bewegingen, (vooral bij den Alexandrijn, waaraan BILDERDIJK en KINKER de laatste hand legden) tot eene levensvolle prosodische volmaaktheid is opgeklommen. Ziedaar de eerste oorzaak, die de metrische versmaat achter de rhythmische heeft doen plaatsen.

De tweede meenen wij te vinden in de poogingen van KINKER, om in de metrische versificatie den klemtoon gedeeltelijk van zijnen scepterstaf te berooven.

Beschouwen wij dit nader. Eens, toen men besloten had op 't spoor der Franschen of Italianen, of welke andere

ongermaansche natien ook, verzen in te voeren met een en 't zelfde getal syllaben gebouwd, verving die wezenlijk ééntoonige gang de beweging en verzenval, welke alleen der dichterlijke taal ziel en leven bijzetten, en ze naar den eigenaardigen gang van beelden en aandoeningen, naar de volheid van 's dichters gevoel verplooien en ontwikkelen.

Het ïambismus der alexandrijnen te slaafs waargenomen verwekte dus (even als bij slaperige muziek) eene onverdraaglijke eentoonigheid, en verkeerde de jonge zuster der germaansche versificatie in eene stijve pedante, in eene Muse zonder zwier, bij welke de verzen der oude klassieken, die van den Nibelungen-bard en der dietsche middeleeuwsche epos-dichters, als levendige beelden bij stijve mummiën afstaken.

Verscheidenheid was echter voor 't genie, reeds bij 't standvesten der rhythmische maat, waarin de syllaben nu geteld werden, het hooge woord: want het genie wilde, bij een minder vrijen vorm, toch zoo veel mogelijk vrij in wending en uitstorting, naar den aandrang des gevoels, blijven. Om die verscheidenheid te bekomen was het eigenaardig verplaatsen der sneden en de oversprong ontoereikend: 't Gevoel schreef voor en het oor wettigde het voorschrift: » Een vers is een welluidend afloopende regel, waarin het rhythmus vrij en vrank 't metrum als het oor zulks niet afkeurt, mag overheerschen."

Van *geistich*, zoo als de Duitschers zeggen, van zinrijk, innig, dat onze maatregeling was, half *geistich* geworden, had zij haar zin-, en dus innig spraakeigen, immers hare wijsgeerige toonmelodie verloren. En hoe kon 't anders zijn, als zij, de dochter van 't zelfstandig Noorden, zich moest buigen en schikken naar eene uitheemsche, niet oorspronkelijke taal, en wel naar de fransche, waarin, bij gebrek aan alles wat wij bezitten, de syllaben moeten geteld en niet gemeten kunnen worden? Die verpletterende onderhoorigheid van den versbouw aan den vreemde hadden de eerste zangers, die er zich al of niet gedwongen aan onderwierpen, zoo als de groote VONDEL, gevoeld en doorpeinsd, en zij, die nog lang daarna 't eeuwig dreunend getiktak

dat in Vlaandren met CATS was ingedrongen en voort bleef heerschen, in 't aan hoogeren zanggloed gewoone Holland wilden invoeren, hadden in hunne koele, doode ziel zeker nooit een begrip van de beklemtoonde Noordertalen, en daaruit geboren zangerige poëzy opgevat: BILDERDIJK, in meer dan een opzicht de waardige zoon VONDELS, deed wat vroeger de dichter had gedaan, dien VONDEL zijn zoon noemde: zijne kunst deed allen die, als versbouwketters, met het stijve ïambismus besmet waren, vergeten.

Met al de bevoorrechte zonen der nederlandsche Poëzy in Noordnederland, wendden die hoofdzangers een vrijen versbouw aan, die uit en met het gevoel voortstroomde, en trachtten aldus, zoo veel mogelijk, de getelde-syllabenmaat tot de volmaaktheid der gemetene op te voeren.

Zoo als wij in 't historische gedeelte dezer laatste vers*maat* (wij drukken op 't woord) zagen, bepaalden zich velen dier onderscheidene dichters tot het geven van eenige bloote liefhebberij-proeven daarin: de onbepaalde heerschappij, die, bijv. een BILDERDIJK over het rijm had verworven, deed hem niet gaarne ook aan de kracht van dictie, welke 't zijner dichtkunst bijzette, vaarwel zeggen.

Ondertusschen was Duitschland rustig op het eerst door KLOPSTOK meesterlijk ontsloten maat- en dichtspoor der oude klassieken voortgetreden, ter zelfder tijde dat men 't Nevelingenvers deed herleven.

Dit laatste werd, ook in zijne moderne bewerking, door Nederland als over 't hoofd gezien: het trok de aandacht van geene enkele maatschapppij tot zich.

Het andere was gelukkiger, of, wil men, ongelukkiger: de heinde en ver vliegende roem der jongere duitsche barden, die allen schier, van de hoogte van hun genie, de Klopstocksche dichtnieuwigheid (welke een wereldberoemd epos had voortgebracht) huldigden, bewogen eene beroemde maatschappij hare bezorgdheid voor die versbouwschepping te toonen.

Men weet, dat, op den aanroep der *Bataafsche maatschappij van taal- en dichtkunde* (later de *Hollandsche maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen*)

Kinker de *Proeve eener Prosodia* schreef (1); even als vroeger Hesselink. Eene ongemeene eer bekroonde den wijsgeerigen dichter: bij den gouden uitgeloofden eerepenning, bood het genootschap, ten blijke van zijn bijzonder genoegen, aan Kinker een buitengewoon geschenk van zilver aan. En, inderdaad (wie zoude 't ontkennen?) zijne uitgewerkte verhandeling bevatte, ontwikkelde tot in 't oneindige schier een schat van innige taal- en dichtkennis, en van wondere toonmelodie. Wij bepalen ons hier tot het aanmerken, dat *facto* zijn stelsel verviel. Trouwens de uitkomsten zijner maattheorien konden 't oor der metrische dichters niet bevredigen: hij liet, als in de gewoone versificatie, het metrum door 't rhythmus of de cadans overheerschen, en verbrak t' eener tijde den staf des klemtoons. Dit stelsel was ongermaansch, en werd (voor zoo verre wij weten) algemeen door metrische dichters veroordeeld: allen bleven Klopstock, met minder of meer klankverbetering, getrouw.

Die bekrooning, welke een grooten name te beurt viel, was dus allesins noodlottig voor den hier verdedigden versbouw, die reeds aan Duitschland zoo vele vertaalde en oorspronkelijke meesterstukken had geschonken.

Men zou zich echter bedriegen met te gelooven dat de taal- en letterkundigen, die het kernachtige dier verhandeling konden waardeeren, er ook het zwakke gedeelte niet van kenden.

Reeds tijdens Kinkers leven dorst, *praemissis praemittendis*, van Kampen den theoretischen dichter een vollen wierookzwaai ontzeggen (2): » Tot de onderwerpen (zegt hij), welke na de Wijsbegeerte, Kinkers geest het meest bezig

(1) De Maatschappij verlangde eene » Proeve van hollandsche Prosodie, oordeelkundig gegrond op en door het gehoor getoetst aan de uitspraak onzer taal door het beschaafde gedeelte onzer natie, en toegepast op het rythmus en metrum der ouden, in zoo verre beiden in onze hollandsche dichtkunde zouden kunnen worden ingevoerd".

(2) *Gesch. der ned. lett. en wet.*, in 1822 verschenen, II, 447.

hielden, behoorde de theorie der taal, vooral in een muzikaal opzigt; en men mag zeggen, dat gelijk BILDERDIJK in de afleiding, dus KINKER in de klankkunde der taal den eersten rang bekleedt. Hij gaf hiervan een schitterend bewijs door de geleerde verhandeling eene *proeve van hollandsche prosodie* bevattende » toegepast op het rythmus en metrum der ouden, in zoo verre beiden in onze dichtkunst zouden kunnen worden ingevoerd;" eene verhandeling, waarbij de schrijver met het fijnste gehoor tot in de diepste schuilhoeken der gesprokene taal doordringt. Hij verklaart zich stellig voor de mogelijkheid der invoering van den hexameter in de nederduitsche taal: doch wij moeten erkennen, dat de door hem zelven gègevene voorbeelden in eene metrische overzetting uit het zesde boek der *Aeneïs*, naar ons gevoel, verre beneden de kunstrijke hexameters, wij zeggen niet van VIRGILIUS, maar van VOSS zijn gebleven.

» Men oordeele uit een bij 't opslaan des boeks genomen voorbeeld:

Anderen slagten 't vee: dĕzen vangen 't bloed in de schalen
Laauw en nog gudsende op. O Proserpina, de achtbare Aeneas
Doodde u ter eer eene onvruchtbare koe, om verder de moeder
Dēr rĕzernijen, de nacht, een zwart lam plegtig te slagten.
Daarop begint hij 't nachtlijke feest aan Pluto geheiligd,
Doet door 't vuur 't ĭngewand zĭjner runderdieren verteren,
En roostēnd telkēns met het geurigste olijfsap bedruipen.

De laatste regels vooral zijn in het begin hoogst onwelluidend."

Men ziet inderdaad in dien laatsten regel dat de dichter, krachtens de cæsuur, de ongeklemde beklemt, en in den voorlaatsten het omgekeerde verricht: zoo dat de gewoone uitspraak vooral in die regels geweld lijdt, en de hexameter verdwijnt, wanneer men ze niet naar 't metrum plooit, terwijl het metrum integendeel zich naar de uitspraak moet schikken (1).

---

(1) Ook de belgische professor DAVID heeft gevonden, dat KIN-

Wij hebben die onbetwistbare wet reeds bij 't spreken over de trippelmaat herinnerd.

» Het verwondert mij geenszins, schrijft mij een kunstvriend, dat tot heden toe de metrische versmaten der ouden bij ons, Nederduitschers, weinig toegang vonden. De bekroonde Prosodia des geleerden KINKERS heeft zoo veel onheil gesticht als de onzalige proeven door zijn valsch systeem in 't leven geroepen.

» Eene Prosodie [zoo als VAN ALPHEN reeds betuigde] mag zich nergens verwijderen van de eigenaardige uitspraak der taal. Wie metrische verzen leest, moet niet verpligt zijn de taal te verwringen. Eene lange syllabe moet natuurlijk lang, eene korte kort gelezen worden. De wankende syllaben, die in grooten getalle voorkomen, moeten in der wijze geplaatst worden, dat zij in 't vers niet meer wankend, maar bepaaldelijk kort of lang zich bij den eersten oogslag aanbieden. Dat is de gansche kunst."

Bij het beoefenen der metriek, naar deze hoofdregelen ingericht, zal 't spoedig blijken, dat onze taal niet minder dan de hoogduitsche geschikt is, om de grieksche en latijnsche schrijvers in hun eigenaardig metrum over te brengen.

De tijd is voorbij, dat men met anders geleerde mannen » in alles wat naar het Duitsche zweemde, niets dan verderf en ondergang in onze letterkunde zag (1)" en zoo dit belachelijk vooroordeel, ten minste opzichtens den

---

KERS navolging van het Ovidiaansche *Parve*, *nec invideo*, ten minste » in 't eerste vers op meer dan eene plaats haperde".

Boekje, ga naar Romen, maar zonder uw rampspoedigen dichter.

Men moet waarlijk toegevend zijn, om 't tweede beter te vinden en er een pentameter in te hooren:

Ach, op uw reis mag hij u niet vergezellen! ga dan!

Ook heeft de heer DAVID geen vrede met KINKERS lyrische proeven, waarin dezelfde *haperingen* voorkomen.

(1) VAN KAMPEN, II. 479.

metrischen versbouw, nog ergens voortwortelde, kan 't slechts bij dezulken zijn die met den graad van volmaaktheid, waartoe PLATEN (om ons bij dien naam te bepalen) dien versbouw gebracht heeft, nog onbekend zijn. Tot hen mag men, met VOLTAIRE, zeggen:

Au lieu de blâmer notre Dieu,
Contentez-vous de ne pas le connaître.

De hardnekkigste bestrijders van dien vorm moeten bekennen dat hij, bij uitnemendheid, geschikt is, om de onsterfelijke dichtmodellen der oudheid in hunne oorspronkelijke eigenaardigheid weêr te geven, zóó dat eene goede metrische vertaling het beste commentarium der schoonheden van den text in zich besluit.

Deze rede alleen ware geldend, om op de lier der ouden onze snaren te stellen; om de strengere metrische versregeling na te gaan. Die studie, zoo als wij voorloopig aanmerkten, is ook voor onze *gewoone* versificatie zeer nuttig, en zal niet weinig tot hare zachtvloeiendheid bijdragen, daar zij de eigenlijke prosodische waarde der syllaben doet kennen. Men ziet, dat wij niets overdrijven.

Een enthusiast van dien versbouw, in 't cement geleid (zoo als VONDEL spreken zou) van de wijsgeerig-beklemtoonde Noordertalen, zou kunnen beweeren, dat hij boven den griekschen en latijnschen model-versbouw het voorrecht bezit der *geistichkeit* (wij zagen 't woord reeds vroeger): daar syllaben die hoofddenkbeelden voordragen gelijk de wortelsyllaben in onze metrische verzen, als gestalten in een tafereel op den voorgrond staande, uitsteken; en wij zien niet wat men tegen dit logisch en psycologisch voordeel met grond zou weten in te brengen.

Dan, wij moeten aan onze koele onpartijdigheid getrouw blijven, en beknoptelijk zien, wat zij die het metrum, dat zij bestrijden, niet durven verwerpen, en daarom niet ontkennen wat zij miskennen, daartegen ingebracht hebben (1).

---

(1) SCHLEGEL, in zijne *Geschiedenis der oude en hedendaagsche*

Bepalen wij ons tot hetgeen deswege voorkomt in de Prosodie door Prof. DAVID, uit de werken van BILDERDIJK (hebben wij 't wel) samengesteld (1).

» De hexameters en pentameters, zoo als die in de schriften der ouden voorkomen, bestaen eigenlyk niet in onze nederduytsche Poëzy. Deze verzen behooren tot eene tael, waarin de *quantiteit* der woorden door zich zelve bestaet, en dus onveranderlyk altyd even zeker, zich zelve gelyk, en volstrekt onafhankelyk van den accent is, welke integendeel door de quantiteit wordt bepaeld. Maer in onze tael is het gansch omgekeerd, vermits den toon zoodanig de maet overheerscht dat hij eene korte lettergreep lang maekt in de uytspraek, en dat het volstrekt gebrek aen accent haer voor kort kan doen houden, schoon zy anders in zich zelve lang is. Ja, eene lange lettergreep of woord kan kort worden, omdat het volgt op eene lettergreep of woord, waer den heerschenden toon op valt. Hieruyt is al gereedelyk op te maken dat wy dikwyls moeyte hebben om onze spondeën voor dusdanig in de uytspraek te doen gelden."

Men antwoordt daarop, dat de quantiteit of syllabenmaat in verscheidene spraken, volgens hunne eigenaardigheid, door verscheidene grondregelen wordt vastgesteld; verder, dat de beklemde overheersching van den toon op de maat in accentive verzen alleen t' huis behoort; eindelijk, dat de *natuurlijke* uitspraak van den spondeus (hij moge dalend of klimmend zijn) wel degelijk den spondeus laat hooren (zoo als in de afwisselende uitspraak van *stadhuis* of *stadhuis*; *opsteeg* of *steeg op*); ook zelfs in een

---

Letterkunde, zegt dat, wat lof men aan den vreemden vorm ter volmaking der taal (als versbouw) moge toestaan, de keus der gemetensyllabenmaat nooit tot een episch nationaal gedicht dient aangewend te worden. Na eenige bedenkingen tegen den hexameter (die wij wat verder goeddeels wederleggen, waar 't de gevoelens betreft door professor DAVID weêrgegeven), voegt hij er bij: » Zeker was, ook volgens 't onderwerp zelve, KLOPSTOCKS *Messias* niet bestemd om algemeen begrepen te worden."

(1) *Nederduitsche Spraekkunst* (Mechelen, 1835), D. II, bl. 117.

woord uit drie eensyllabige substantiva samengesteld (zoo als in *stadhuiswoord*).

De professor vervolgt: » Immers in eene reeks van dry of meer in zich zelven lang zynde syllaben, kan de accent op eene van die vallende, de andere betrekkelyk kort maken; waermeê dadelyk al de maet van 't vers overhoop ligt; de spondeën dus inderdaed tot trocheên of jamben wordende."

Die betrekkelijke kortheid brengt, gelijk wij zoo even zagen, in den klimmenden of dalenden spondeus eene rhythmische, maar geene metrische verscheidenheid te weeg: Ook dezelfde woorden nemen zelfs in de gewoone maat door de syllabenpositie eene verschillende beklemming aan (Zie hierna blz. 117).

Nog zegt de professor: » Met woorden van eene lettergreep is de moeyelykheyd zoo groot niet, omdat deze geenen anderen toon hebben dan welken de spreker daeraen geeft, volgens 't belang dat hij er in stelt.

» Eene zwarigheid bestaet hierin, dat onze toonlooze lettergrepen niet volkomen gelyk zyn in duer van de uytspraek. De eerste van *vorstin*, bijv. verschilt hoor- en voelbaer in langte van *de*, *te*, en is echter niet lang genoeg om nevens de laetste van 't zelfde woord op te meten: ook kan dat woord nooyt als een spondeus gelden."

Men weet, dat KINKER (niet HESSELINK) eene klankladder heeft samengesteld, die de lengte of kortheid der syllaben, volgens een fijngesponnen onderscheid, in verscheidene klassen rangschikt; in de metrische poëzy, die even als de latijnsche en grieksche, slechts lange, korte en wankende syllaben erkent, is die klankladder van geen onmiddellijk nut, althans niet wetgevend.

De heer DAVID zegt hierachter: » Voeg hier nog by de algemeene veranderlykheyd der menigte woorden als voorzetsels, voeg- en voornaemwoorden, die geene bepaelde lengte in zich hebben, maer wier quantiteit te eenemael van den accent afhangt."

Men merke aan, dat niet alle deze woorden tot de *ancipita* (of wankende) behooren; en dat zij alle zoo niet eene bepaalde, dan toch eene prosodisch-geregelde quantiteit door hunne plaatsing kunnen bekomen.

Ten slotte komt de gevolgtrekking van den prosodist: » Zoo wordt het duydelyk, dat de versmaet der ouden aen onze tael *gansch oneigen* is. Niettemin heeft men onderscheydene verzen der ouden in onze tael meer dan eens nagebootst, en wy zullen er derhalve eenige voorbeelden van geven [voor de hexameters komt hier 't vrij zuivere metriek fragment van BILDERDIJK, zijnde de aanvang van 't IVde boek der *Aeneïs*: zie hiervoren D. I, bl. 96]. Men zal ligtelyk opmerken, dat zy somtyds door de spondeën vooral in de war geraken; want met de dactylen schikt het zich beter, om dat deze voet overeenkomt met dien der trippelverzen, welke zoo gemakkelijk in onze tael te maken zijn (?)."

Deze schrijver heeft den metrischen versbouw veroordeeld, of ontraden, wil men 't zoo, volgens 't stelsel van KINKER (in een paar eigenaardigheden, hier in de vertaling der *Aeneïs* blijkbaar uit *krijgsheld* en *uwe*, gelijk aan dat van BILDERDIJK): doch er kunnen volmaakter stelsels en beter proeven dan de gene dier beide dichters bestaan. Volgens ons bestaan zij, en wij vinden ze bij de Duitschers, die sedert KLOPSTOCK nietopgehouden hebben dien versbouw met voorliefde, en metstrenger geworden keurigheid, te bearbeiden.

De grondstoffen van Hoog- en Nederduitsch zijn, prosodisch gesproken voor ons nagenoeg dezelfde; en daar men onder de Prosodiën der Hoogduitschers die van HEYSE (1), wegens beknopte nauwkeurigheid, onderscheidt, willen wij naar deze, met opgave van enkele afwijkingen, eene nederduitsche versleer aanbieden.

§ 2. *Beknopte Prosodia.*

De Dichtkunst, die, even als elke andere kunst de schoonheid tot grondwet heeft, kan enkel door de overeenstemming van inhoud en vorm haar doel bereiken. Daarom ook moet de vorm der Dichtkunst, of de spraak, schoon, d. i.

---

(1) Achter de *Deutsche Schullgrammatik*, Hannover 1842, 13de druk. — HEYSE is schoolbestuurder te Maagdeburg.

naar de kunst gebouwd zijn, om aan den inhoud te beantwoorden: de kunstmatige spraakregeling wordt door het rhythmus (*verstact* bij de Duitschers) ten volste bereikt.

Over 't algemeen verstaat men onder dit woord elke beweging, naar zekere tijdmaat ingericht, afgedeeld; of wel de vaststelling des tijdgangs door geregelde zinlijke teekens bewerkt. Het rhythmus is dan ook niet alleen der sprake eigen, maar laat zich mede door bloote bewegingen waarnemen, voor 't gezicht (zoo als in 't dansen en gaan); of voor 't gehoor door eenvoudige toonen (zoo als in 't gelui eener klok, in 't dorschen en smeden, in den maatgang der muziek enz.); terwijl het in den polsslag zelfs voor 't gevoel tastbaar wordt.

Wij hebben reeds in den beginne van dit werk, op verscheidene plaatsen [vooral D. I, blz. 115], eer wij tot het opzettelijk handelen over de syllabenmeting overgingen, doen zien wat onderscheid er is tusschen rhythmus en metrum: die plaatsen mogen hier aanvullen, wat wij anders daarover hadden mede te deelen. Ook gaven wij reeds de omschrijving van Dichtkunst en Versleer (metriek) [Zie *Inleiding* blz. IV]. Deze gaan wij nu behandelen, na het hier en daar ter voorafgaande opheldering bereids verspreide licht over dat onderwerp.

DE METRIEK.

De Metriek bevat en beschouwt als hare deelen:

1. De Prosodie of Syllabenmeting, die de lengte of kortheid der syllaben bepaalt;

2. De Versvoeten;

3. Het Vers-zelve of de Verssoorten;

4. Het Rijm, waarover wij reeds gesproken hebben.

Wij gaan tot de nog onbehandelde deelen, in hunne volgorde, over.

1. Syllabenmeting.

In de grieksche en latijnsche spraak ligt de quantiteit, d. i. de tijdmaat (lengte of kortheid) der syllaben in het geluidsgehalte (*Lautgehalt*). Een lange zelfklinker of een tweeklank maakt eene syllabe, ten opzichte der quantiteit, lang; een korte zelfklinker maakt ze kort, wanneer er niet twee of meer medeklinkers op volgen, die aan eene syllabe, een korten zelfklinker bevattende, een langen tijdduur geven. Op de grootere of geringere zinwaarde of beteekenis (*Bedeutsamkeit*) der syllaben wordt bij de bepaling hunner tijdmaat even zoo min gelet, als op het syllabenaccent, hetwelk in die spraken zoowel op eene korte als op eene lange syllabe vallen kan, en derhalve menigmaal in strijd met het metrum geraakt. Hieruit volgt, dat de bepaling der tijdduring uitgaat van eene stoffelijke of lichamelijke weging der lettergeluiden.

In de nieuwere talen, buiten de hoogduitsche en daarmede verwante nederduitsche, heeft het overwegend accent, de klemtoon, bijna elk spoor van ware quantiteit zoodanig doen verdwijnen, dat men ze accentueerende of beklemtoonde talen noemt. Niet de beteekenis, maar 't spraakgebruik, beslist in die talen, gelijk in de oude, op welke syllabe het accent valt.

Even als de hoogduitsche taal, houdt de onze een midden tusschen de oude èn de overige nieuwe spraken: zij bezit evenzeer syllabentoon als syllabenmaat; maar onderscheidt zich hierin van de oude spraken, dat over het algemeen 't accent of de klemtoon met de lengte overeenstemt, en dat de prosodische tijdmaat der syllaben niet door hare stoffelijke lengte, maar door hare grootere of geringere inhoudswaarde (beteekenis) wordt bepaald.

Ook wordt het hoofdzakelijke door lange syllaben en het onderhoorige (*nebensächliche*) door korte uitgedrukt. Uit dien hoofde mag men onze syllabenmeting te recht eene geestvolle (*geistige*) noemen; als enkel rustende op de innerlijke beteekenis: zoo als blijkt uit *stád*, *stéde*, *stédeling*, *stédelingen*.

In ieder woord valt de hoofdtoon op de *wortel-* of *stam-*

syllabe Naar de inhoudswaarde der syllaben richt zich altoos de beklemtooning, en naar deze, wat de hoofdzaak betreft, de prosodische tijdmaat; zoodat iedere betoonde syllabe van een meersyllabig woord ter zelfder tijd prosodisch *lang* moet zijn.

Als zij nu waren gekomen ter plaats, waar de meesten en sterksten
Stonden om Tydeus zoon, den dapperen rossenbetemmer,
Digtgedrongen, gelijk aen rauwverslindende leeuwen.

Cracco, Vde zang der *Ilias.*

Doch, hieruit mag men geensins besluiten, dat omgekeerd de syllabe die den klemtoon niet heeft *kort* moet zijn. In samengestelde woorden, b. v. *hoogmoed*, *kinderspel*, heeft wel slechts één syllabe den hoofdtoon, namelijk de stamsyllabe van 't bepalend woord (hier dus *hoog*, en *kin* in *kinder*), maar de grondwoorden *moed* en *spel* behouden hunne *volle lengte*, al komt die door den dalenden neventoon iets verduisterd voor.

Hier druischt het, hiervoren D. I, blz. 106, reeds aangehaalde vers van denzelfden dichter (doch, blijkens andere plaatsen, stelselmatig) tegen aan:

Zoo als het vygesap ylings de sneeuwwitte melk stremt, die vloeibaer
Schuimt: want met windsnellen spoed wordt zy omgekeerd door den vermenger.

Ib.

Op welke hexameters wij uog straks zullen terugkomen.

De syllabenmaat of prosodische syllabenwaarde richt zich in onze taal niet naar de lengte of kortheid (uitrekking of scherping) der vokalen, maar uitsluitend naar de beteekeniswaarde der syllaben. Woorden of stamsyllaben met eene enkele vokaal, b. v. *zat*, *kop*, *hut*, *lip*, zijn niet korter dan zulke wier vokaal lang of uitgerekt is, b. v. *zaad*, *koop*, *huur*, *leed* (Zie hiervoren, blz. 90).

Ten blijk daarvan strekke het vers van denzelfden dichter in 't eigen fragment:

Dus sprak Zeus, en beval aan Paieon hem te genezen.

En wat verder:

HEER baëdde hem dan, en trok hem het sierlijk gewaēd aen.

Alle syllaben in onze taal zijn òf *lang* (tweetijdig), òf *kort* (ééntijdig), òf tusschen lang en kort wankend (*middentijdig*). Het teeken der lengte is een —, dat der kortheid eene ◡, en dat der middentijdigheid een ⏓.

Die syllaben, welke uit haren aart enkel lang of enkel kort kunnen zijn, heeten *oirlange* (*urlänge*) of *oirkorte* (*urkürze*) syllaben; terwijl de van natuur middentijdige syllabe, naarmate zij door hare plaatsing lang of kort wordt, *bastertlange* en *bastertkorte* wordt genoemd.

Wij duidden reeds aan, dat de kortheid als *één* tijd, de lengte als *twee* tijden beschouwd wordt: zoo dat twee korte syllaben met ééne lange syllabe gelijk staan (b. v. *vreūgd-zāng*, *mīnnĕndĕ*).

2. Syllabentoon.

De prosodische grondregels daarover zijn:

1. *Alle geklemde syllaben, als oirlange, zijn lang.*

2. *Alle toonlooze syllaben, als oirkorte, zijn kort.*

3. *De neventoonige syllaben zijn ten deele noodwendig lang, ten deele middentijdig.*

Aldus laat zich gemakkelijk de syllabenwaarde van eenvoudige meersyllabige woorden kennen: namelijk daaruit ontstaat de volgende regel:

In alle eenvoudige tweesyllabige woorden is altoos eene syllabe *lang* en eene andere *kort* (b. v. *léven*, *zónder*, *óver*, *wéder*, *genóeg*, *gesprék*). *Er is geen tweesyllabig woord dat uit twee korten bestaat* [met uitzondering echter bij ons van de onscheidbare voorzetsels *over* en *onder*, zoo als in
◡ ◡ – ◡   ◡ ◡ – ◡
overwegen, *onderhouden*].

Eenigen hebben ook het tweesyllabig pronomen possessivum van dien regel willen uitzonderen.

Ja, de onverpoosbare kwelling verbiedt hare leden te rusten,

zingt BILDERDIJK naar VIRGILIUS; dat wel niet zeer stuitend is, maar niettemin met de natuurlijke uitspraak onbestaanbaar, die, ook dan als een woord om den zin den nadruk niet ontvangt, toch zijne eerste syllabe iets langer dan de tweede doet hooren.

Er is ook geen eenvoudig tweesyllabig woord dat uit twee lange bestaat. Zulke woorden met twee lange syllaben zijn alleen de samengestelde (b. v. *zeevaart*, *kerkhof*).

Enkel de hoogte of diepte des toons in den klank der stamwoorden brengt hier onderscheid te wege; het bepalende woord heeft eene toonrijzende, het grondwoord eene toondalende lengte (b. v. *koornveld*, *maanlicht*, *opklom;* omgekeerd is het in *klom op*; *kom hier*, *ga heen*). Men wachte zich de toondalende lange als eene korte syllabe te beschouwen (Zie hiervoren bl. 106).

Af te keuren is derhalve de hexameter van BILDERDIJK:

Immer herdenkt zij den krijgsheld, en immer den godlijken oorsprong
Zijnes geslachts.

Alsmede het stelselmatig gebruikte *sneeuwwitte* in den boven aangehaalden hexameter van CRACCO:

Zoo als het vijgesap ijlings de sneeuwwitte melk stremt, die vloeibaar
Schuimt.

Vroeger had dezelfde in een zuiveren en vloeienden hexameter geschreven:

Als zij waren gekomen . . . .
Bleef daer staen, en riep dan de sneeuwwitarmige HEBE.

Wat de éénsyllabige woorden betreft en die syllaben, welke een neventoon kunnen hebben, zijn er nadere bepalingen noodig, die in de volgende regelen vervat worden:

I. *Lang* of *tweetijdig*, als oirlengten, zijn over het algemeen alle stamsyllaben en daaruit gevormde grondsyllaben; in 't bijzonder:

1. Alle éénsyllabige stamwoorden, die hoofdbegrippen aanduiden; alzoo zelfstandige naamwoorden en bijwoorden: *hoog*, *diep*, *lang*, *klaar*; en werkwoorden in alle eensyllabige vormen, b. v. *staan*, *gaat*, *ging*, *valt*, *stond*, met uitzondering der hulpwerkwoorden, waarover hierna.

Men vindt een voorbeeld van dien regel in 't laatst aangehaalde vers (*riep*).

2. Alle éénsyllabige stamwoorden die hoofdbegrippen bevatten in meersyllabige woorden, hetzij die eenvoudig, samengesteld of afgeleid zijn, b. v. *weldaad*, *goudgeel*, *daarheen*, *kerkhofsmuur*, *bezingen*, *ontzeggen*, *ontmoedigen*, *believen*, *liefderijk*.

3. Alle met werkwoorden scheidbaar vereenigde (en derhalve klemtoonige) voorzetsels en bijwoorden; namelijk als ze eensyllabig zijn, als: *Af*, *aan*, *op*, *uit*, *bij*, *daar*, *door*, *in*, *heen*, *om*, *voort*, *los*, enz.; b. v. *afdanken*, *aanvangen*, *opstaan*, *heenkomen*, *voorttrekken*, *omloopen*, *loslaten*, *inzien*, *daarstellen*, enz. Zoo ook in de scheiding: *trekt voort*, *sta op*, *ga uit*, *doe aen*, *laet los*.

Deze regel nam VONDEL niet bestendig waar, en hoe wanluidend dit, achter eene toonlooze syllabe, vooral bij den afloop van 't vers, klinkt, kan men gemakkelijk in de plaatsen ontwaren, waar hij er tegen zondigde. Zoo schreef HOFMAN, op den *Hoogmoed* (Zie ons D. I, bl. 163).

'k Zal uw gevolgen zoo verderfelijk opzingen.

II. Kort of eentijdig, als oirkorte syllaben, zijn over 't algemeen alle nevensyllaben voor of achter de stamsyllaben, wanneer ze toonloos zijn, in 't bijzonder:

1. Eenige *eensyllabige woorden* die *nevenbegrippen* uitdrukken, namelijk: de lidwoorden *de*, *des*, *den*, *het*, *een* (niet het telwoord); de onbepaalde persoonwoorden *het*, *men*;

de persoonlijke voornaamwoorden *me*, *ge*, *ze*, *we*, voor *mij*, *gij*, *zij*, *wij*; het voorzetsel *te* voor werkwoorden; het bijwoord *er* voor *daar*, en het voegwoord *zoo*, b. v.: *zoo hij 't wil*, *'t mag geschieden.*

De keurige Boxman gebruikt *er* meermalen als beklemtoond in den alexandrijn, zonder dat het stuit; onder anderen in zijn prijsvers *'t Vermogen des ijvers*, waar hij van de bijen sprekende, zingt:

En bij het talloos tal heerscht er nog overvloed.

2. Alle verbuigingssyllaben der declinatie, conjugatie of der vergelijking; bijv. *des geestes*, *de kinderen der vadren*, *de kalvers*, *schoonere*, *sukkelt*, *'k bidde*, *geprezen*, *lovend*, *huichelende.* Even zoo ook de toonlooze eind- en afleidingssyllaben: *je* of *jen*, *jes* of *jens*, *ken*, *de*, *e*, *el*, *els*, *len*, *em*, *en*, *end*, *er*, *ers*, *ren*, *ig*, *sel*, *te*, *den*, *tig*, enz.; bijv. *bankje*, *bankjes*, *tafelkens*, *liefde*, *zangers*, *zangrig*, *aardig*, *raadsel*, *grootte*, *moeder*, *rustig*, *dertig.*

3. De voorsyllaben *be*, *ge*, *her*, *er*, *ver*, *ont*, zoo als ook: *om*, *door*, *vol*, in zoover deze laatste onscheidbaar zijn, bijv. *bestaan*, *ontfangend*, *gelukken*, *herdenken*, *erkennen*, *verruilen*, *omzeilen*, *doorkruissen*, *volbrengen.*

Het ontga den lezer niet, dat *om* en *door* lang zijn in scheidbare koppelingen, alwaar zij den klemtoon hebben; bijv. *omreizend*, *omgaan*, *doorvliegen*; *ant* heeft mede den hoofdtoon en is dus lang; zoo als in *antwoord* (Zie ons D. I, bl. 146).

De samentrekking (*contractio*) van twee korte syllaben brengt natuurlijk geene lange voort; alzoo *geven het*, *geven 't* (oudtijds *gevent*), *over het jaar*, *over 't jaar.*

III. Wankende (middentijdige, twijfelachtige) syllaben en woorden, die in de versmaat door hare plaatsing tusschen lange en korte syllaben (door syllabenpositie) hare bepaling nu als bastertkorte, dan als bastertlange ontfangen, zijn:

1. Alle eensyllabige voornaamwoorden, als: *ik*, *du*, *hij*, *zij*, *wij*, *gij*, *mij*, *dij*, *hem*, *haar*, *ons*, *u*, *zich*, *die*, *wie*, *dat*, *wat*, *mijn*, *dijn*, *zijn*, *hun*, *haar*, enz.

2. De eensyllabige vormen der hulpwerkwoorden, als: *ben*, *is*, *zijn*, *zijt*, *zij*, *was*, *heb*, *hebt*, *heeft*, *zal*, *zult*, *worde*, *wordt*, enz.

Het saamgetrokken *waart* zou moeilijk als kort kunnen gebruikt worden.

3. De eensyllabige voorzetsels, bijv. *aan*, *bij*, *in*, *van*, *tot*, *door*, *om*, enz. Echter mogen zij niet als adverbia geplaatst zijn; want alsdan zijn ze lang; bijv. *het komt er op aan*, *hij draagt er toe bij*.

4. Eenige eensyllabige bijwoorden, die niet tegelijker tijde bijvoegelijke naamwoorden zijn, als: *waar*, *niet*, *ja*, *sints*, *of*, *nog*, *ook*, *wel*, *dan*, *als*, *vóór*, *naar* enz.

5. Eensyllabige voegwoorden, bijv. als: *daar*, *dat*, *want*, *en*, *ook*, *wijl*.

6. Eensyllabige uitroepingen, bijv. *ach!* *ai!* *ei!* *ha!*

7. De neventoonige eindsyllaben: *baar*, *eid*, *heid*, *lei*, *lijn*, *lijk*, *ling*, *nis*, *zaam*, *schap*, *dom*, *oed*, *ing*; bijv.: *wonderbaar*, *arbeid*, *luiheid*, *allerlei*, *kindelijn*, *billijk*, *jongeling*, *droefnis*, *langzaam*, *broederschap*, *rijkdom*, *armoed*, *verduistering*.

Aanmerking. De uitgang *in* of *es* der vrouwelijke substantiva is bestendig geklemtoond, (hoewel de Duitschers den uitgang *in* wankend maken).

Volgens sommigen zou men te scandeeren hebben:

Vriendin bevalt het u hier? 's lands Koningin praalt op haar zetel.

Ook schreef SPANDAW (2de uitgave zijner Gedichten, IV, 101) den hexameter:

Koningin van het feest, de bruid eens gelukkigen konings.

Dat zij het verkeerd achten vriendin of koningin te lezen,

keuren wij niet goed. *Vriendin* kan genomen worden als een spondeus, doch rhythmisch is *vriendin* een iambus; de uitspraak brengt intusschen de eerste lettergreep der voorgaande woorden, met den beklemtoonden uitgang *in*, even toonloos uit als in *bodin*. Ook geeft de uitspraak aan het woord *opvoeding* de waarde van eenen dactylus.

De voorsyllabe *on* is vóór zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naam- en bijwoorden beklemtoond, en gevolgenlijk lang; bijv. *onzin*, *onschuldig;* vóór participia en adjectiva, op *baar*, *lijk* en *zaam*, als ze van werkwoorden afstammen, middentijdig: *onbeloond*, *onverschrokken*, *onkenbaar*, *onmerkelijk*, *onvoegzaam*.

De voor- en nasyllabe *al* is eveneens middentijdig, bijv. almachtig, overal; zoo als ook de voorsyllabe *oor* of *oir*, wanneer zij niet (gelijk in *oorsprong*, *oordeelen*) hoogtoonig is: bijv. *oorspronkelijk*.

De voorsyllabe *mis* is middentijdig, als zij met een werkwoord verbonden, en gevolgelijk neventoonig is, bijv.: *misdoen*, *mislukken* (zie 't voorbeeld hiervoren blz. 91); zij is lang in scheidbare werkwoorden, alwaar zij den hoofdtoon heeft; bijv.: *misgrijpen*, *misslaan*; en in zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden; bijv. *misslag*, *mismoedig*.

Lengte of kortheid eens middentijds hangt in de versmaat van hare verbinding met andere prosodische syllaben af. Hieromtrent geldt de volgende hoofdregel: Wil men een middentijd kort gebruiken, dan plaatse men dien tusschen twee syllaben van *meer* prosodische waarde; wil men daarentegen een middentijd lang gebruiken, dan plaatse men dien tusschen syllaben van *minder* prosodische waarde (Zie hiervoren bl. 104).

Hieruit volgt:

1. Een middentijd kan kort worden, geplaatst zijnde tusschen twee oirlengten; bijv.: *hoor mij aan*; *zingt in 't*

woud, stil en bang; vreeslijk suist de storm door 't veld; spaarzaam leeft; de herdrin vlood; de jongling sprak; droefnis overal, enz.

2. Een middentijd tusschen twee oirkorte geplaatst kan naar denzelfden regel lang worden, bijv. *ijlend door het woud; en hoe geschiedde het? wonderbare wereld, hindernissen, eigendomlijk, zondigt onbewust, tevredenheid bezaligt, rekenschap gegeven, duisternis bedekt, vrolijkheid verkwikt, jongelingen*, enz.

Men neme bovendien de volgende regelen in acht.

3. Tusschen eene oirlange en eene oirkorte syllabe geplaatst, kunnen de meeste middentijden kort worden; bijv. *heerscher is God, wie koen zich verheft, kom in het woud, warm was de lucht, jongling verneem, wonderbaar groot, de priesterschap vreest, duisternis dekt, dapperheid zegepraalt, een jongeling vlood, dooding der ziel, oefningen, vreesbaar verhief, droefnissen dooden, rijkdom verwerven.*

Aanmerking: De zwaardere middentijden der Duitschers *heid, schap, dom*, dulden de kortneming niet, wanneer eene oirlange syllabe voorafgaat en eene korte volgt, die zich als verbuigingssyllabe aansluit; onze taal, integendeel, wil: *vriendschappen, waarheden, rijkdommen;* en geensins: *vriendschappen, waarheden, rijkdommen*, enz.

4. Ieder middentijd wordt lang, als hem twee oirkorte syllaben volgen of voorafgaan; bijv. *heeft het gebliksemd, hoe de vergankelijkheid, vrijheid te bestrijden, twintigerlei*, enz.

Van de Versvoeten.

De versvoeten (*pedes*) of rhythmische maten zijn de geledingen der versmaten (*metra*). Zij worden samengevoegd naar de in elke maat heerschende toonbeweging. Om het rhythmus van een vers te bepalen, moet de versmaat in zulke geledingen worden verdeeld.

De verssoorten bestaan of uit *ongelijke* tijddeelen, lange en korte syllaben; of uit *gelijke* tijddeelen: bloot lange, of bloot korte syllaben.

Elke samenstelling van ongelijke tijddeelen tot eenen versvoet moet derhalve of in den toon *dalen*, wanneer de lengte voorafgaat en de kortte volgt (bijv. *schuldig*, *vrede*); of zich *verheffen* (bijv. *geweld*, *gezond*). De versvoeten der eerste wijze zijn vallende of dalende; der tweede, rijzende of klimmende versvoeten.

Versvoeten die uit *gelijke tijddeelen*, bijv. twee lange of twee korte, bestaan, laten de beide bewegingen toe: de vallende (bijv. *hoogmoed*) of de rijzende (bijv. *schalmei*).

In versvoeten die meer dan twee tijddeelen bevatten, kunnen de beide rhythmische bewegingen vereenigd zijn. Dezen zijn dan rijzend-dalend (bijv. *gedachten*) of dalend-rijzend (bijv. *wandelstok*).

Men onderscheidt de versvoeten gewoonlijk naar het getal der tijddeelen (syllaben in de taal genoemd), waaruit zij bestaan. Er zijn twee- drie- vier- en meerdeelige (of syllabige) versvoeten. Allen hebben zij grieksche namen; doch velen er van hebben reeds, ten minste bij de Duitschers, inlandsche namen verkregen.

A. *Tweesyllabige voeten.*

1. – – *Spondeus* (gelijkstapper): *kerkhof*; viertijdig, dalend: *wijnstok*, of rijzend: *staat op*, *loop heen*.

2. — ⏑ *Trochæus* of *choreus* (walzer, valler, eigenlijk lichte voet): *vader;* drietijdig, dalend: *menschen*, *dankend*, *hemelsch.*

3. ⏑ — *Iämbus* (springer, eigenlijk zware voet (1): *gezang*; drietijdig, rijzend: *geduld*, *vernoegd*, *omhoog.*

4. ⏑ ⏑ *Pyrrichius* (looper, danser), tweetijdig; nagenoeg geen tweesyllabig woord bestaat er in onze taal uit twee korte (Zie hiervoren, blz. 112). De pyrrichius bevindt zich echter in meersyllabige naast eene lange, b. v.: *vrien-delijk*, *vreug-dige.*

B. *Driesyllabige voeten.*

1. — ⏑ ⏑ *Dactylus* (vingerslag, eigenlijk trippelvoet): *broederen;* viertijdig, vallend: *koningen*, *machtiger*, *heiligen.*

2. ⏑ ⏑ — *Anapæstus* (opspringer): *vergezeld;* viertijdig, rijzend: *het verlies*, *ik ontvlucht*, *majesteit.*

3. — ⏑ — *Creticus* (vastvoeter): *bardenzang*; vijftijdig, dalend - rijzend: *oogenblik*, *aangezicht*, *gaat er heen.*

4. ⏑ — ⏑ *Scolius* (zwakvoeter): *gezangen*; viertijdig, rijzend - dalend: *geliefde*, *hervinden*, *hij ijlde.*

5. ⏑ — — *Bachius* (opstormer): *gezangschool*; vijftijdig, rijzend: *het bergland*, *zij vlucht snel*, *de springbron.*

6. — — ⏑ *Antibachius* (zwaarval): *kerkhoven*; vijftijdig, vallend: *stormwinden*, *luid dondert.*

7. — — — *Molossus* (zwaarstap): *brandwijngeest*; zestijdig: *hoogtijdfeest*, *'t dreunt ver heen*, *schouwspeelkunst.*

(1) Van Dale in zijn *Tyd-verdryf* (D. II, blz. 12) noemt den trochæus kluchtvoet, den iämbus heldenvoet.

8. ⏑ ⏑ ⏑ *Tribrachys* (snellooper), drietijdig; bestaat niet in onze taal als driesyllabig woord, maar wel in verscheidene woorden of in nabuigingen, b. v.: *dui-zelen er heen*, *vrien-delijker*.

C. *Viersyllabige woorden*,

die door menigvuldige samenstelling der vorige gevormd worden.

1. – – – – *Dispondeus* (dubbel-gelijkstapper): *boekweitmeelstof*; achttijdig: *zeestormonheil*, *wild loer' 't roofdier*.

2. – ⏑ ⏑ – *Choriambus* (choreus en ïambus): *morgengebed*; zestijdig, dalend-rijzend: *jubelgezang*; *klokkengelui*.

3. ⏑ – – ⏑ *Antispast* (tegentrekker): *gelukzalig*; zestijdig, rijzend-dalend: *triomphzangen*, *terugschouwen*, *de zee golfde*.

4. ⏑ – ⏑ – *Diïambus* (dubbelspringer): *gezondheidsdronk*; zestijdig: *de vreugde sterkt*, *bevestingwerk*.

5. – ⏑ – ⏑ *Ditrochæus* (dubbel-trochæus): *zonnestralen*; zestijdig: *zweeg en weende*, *toovergaarde*.

6. – – ⏑ ⏑ *Ionicus a majori* (de dalende ionicus): *eerwaardiger*; zestijdig: *vriendschappelijk*, *krijg woedende*.

7. ⏑ ⏑ – – *Ionicus a minori* (de rijzende ionicus): *de gemeenzin*; zestijdig: *de geleidsman*, *hij begon krijg*.

De volgende voeten, wier namen onnoodig zijn, kunnen aldus aangewezen worden:

8. ⏑ – – – *Geduldproefsteen*, *de woudstroom ruischt*.

9. — ‿ — — *Zonnenopgang*, *lieve toonkunst*, *heer des heelals.*

10. — — ‿ — *Volksvreugdefeest*, *afscheidsgezang*, *aanvang der nacht.*

11. — — — ‿ *Krijgsheirstraten*, *eikloofranken*, *zwijgt zeestormen.*

12. — ‿ ‿ ‿ *Vluchtigere*, *vriendelijker*, *vriendlijkere.*

13. ‿ — ‿ ‿ *Geweldiger*, *verdedigen*, *het aardigste.*

14. ‿ ‿ — ‿ *Alabaster*, *begeleiden*, *en verhief zich.*

15. ‿ ‿ ‿ — *Religieus*, *de begeleider*, *vluchtigeren dans.*

16. ‿ ‿ ‿ ‿ *Vriendelijkere*, *de gebenedijde.*

Gelijk de bovenstaande voorbeelden dat bewijzen, laat elke versvoet zich samenstellen (met uitzondering der ‿‿, ‿‿‿ en ‿‿‿‿) door een enkel woord, of door verscheidene naar zin en toon nauwverwante woorden (zoo als lidwoord en zelfstandig naamwoord, voornaam- en werkwoord), welke te samen één toonwoord vormen, ofschoon ze spraakkundig meer woorden uitmaken. Een aldus saamgestelden versvoet* noemt men een *woordvoet;* dergelijke woordvoeten zijn: *helder* (trochæus), *verlies*, *de dag*, *hij sprak* (ïambus), *verhouding*, *hij zei het* (amphibrachen), *het gevoel*, *hij verzonk* (anapæsten) enz.

Nogtans verlangt het rhythmus geensins, dat elke versvoet door eenen woordvoet volledig uitgemaakt worde, zoo dat met elken versvoet ook een toonwoord eindige: het is veeleer een vereischte dat van tijd tot tijd een woordvoet binnen een versvoet eindige, zóó dat zich beide wederkeerig doorsnijden; waardoor eene schoone samenvlechting van het rhythmus ontstaat. Bijv. de woorden

waarde | *vader*, drukken twee trochæen door twee trochaïsche woordvoeten uit; de woorden *kom be-minde* zijn ook twee trochæen, doch de eerste trochæus trekt de eerste syllabe van den amphibrachischen woordvoet *beminde* naar en aan zich.

In de volgende verzen wijken de versvoeten geheel en al van de woordvoeten af:

Verdeeling naar versvoeten (scandeeren):

Liefde ge/vest in het / hart verge/zelt hem in / sombre ge/peinzen.

Naar woordvoeten:

Liefde / gevest in het hart / vergezelt hem / in sombre / gepeinzen.

Van het Vers en de Verssoorten.

Een vers is eene door woorden uitgebrachte reeks van rhythmisch opvolgende tijddeelen, die een geheel vormen.

Eenige schoongerangschikte verzen, die te samen een rhythmisch geheel vormen en in hetzelfde aantal, in dezelfde orde meermalen wederkeeren, noemt men eene strophe.

Het vers verdeelt zich in rhythmische leden of *versvoeten*. Met deze mogen de woordvoeten waaruit een vers gebouwd wordt, niet overal overeenstemmen (zoo als hierboven werd aangestipt), maar zij moeten vaak binnen dezelve eindigen; opdat in de rhythmische beweging verscheidenheid besta.

Gebrekkig is dus:

Lieflijker / zingen de / vogelen, / luisterende / ooren ver/rukkend.

Beter:

Hoor! reeds / heft zich / der vooglen / gezang / in de bosschen / en velden.

Maar ook onderling moeten de woordvoeten veelvoudig zijn; want door het gestadige wederkeeren van denzelfden woordvoet wordt het vers eentoonig:

De vo/gels hup/len vro/lijk, zon/gen me/nig lied.

Beter:

Ze hupplen blij / de vogels, / zingen blij / hun lied.

Daar waar een woordvoet binnen eenen versvoet eindigt, ontstaat eene insnede of cæsuur (*incisio*). Vele dezer cæsuren zijn onwezenlijk en worden nauwelijks bemerkt, wanneer de zin niet, na 't einde eens toonwoords, door eenig zinteeken de rust noodig maakt. De meeste lange verzen hebben eene snede (gewoonlijk omtrent het midden van 't vers). De snede, voor het rhythmus onontbeerlijk, heet rhythmische hoofdcæsuur, terwijl de onwezenlijke insneden voetcæsuren genoemd worden.

De rhythmische hoofdcæsuur is, ook zonder zinsnede, bij 't bloote einde eens betoonden woords hoorbaar. In de volgende verzen is zij met | geteekend:

Als zich het onweêr heft, | hoe beeft, hoe siddert de booswicht!
Schrikvol dreunt in zijne ooren | de machtige donder des hemels,
En hij herkent niet de stem | zijns teeder beminnenden Vaders,
Die zijn kinderen allen | met liefde verschrikt voor het kwaaddoen.

Men merke aan, dat men de cæsuur *mannelijk* noemt, wanneer zij uit eene *lange* syllabe, *vrouwelijk* wanneer zij uit eene lange en korte syllabe bestaat. Van de bovenstaande verzen hebben dus twee de mannelijke, twee de vrouwelijke cæsuur.

Eindigt een woord tevens met een versvoet, dan ontstaat er eene *vers-afsnede*, die werkelijk van de *insnede* (of woord-cæsuur) verschilt. Ook deze vers-afsneden zijn grootendeels onwezenlijk, en worden slechts dan werkelijk, als met dezelve tevens eene zinsnede plaats grijpt: doch er zijn eenige verssoorten, tot welker rhythmus dergelijke vers-afsnijding (gewoonlijk in 't midden van 't vers) noodig is; waardoor 't vers alsdan in twee halfverzen (*hemistichen*) verdeeld wordt. B.v.:

Een liefde die, zoo rein // als frisch ontloken roozen...
Hel klinkt vogelgezang // ginder in 't lommerig dal.

Elk vers moet met een geheel woord, elke strophe, zoo veel mogelijk, met eene volledige zinsnede sluiten.

Houdt een vers met eene lange syllabe op, dan heeft

het een mannelijken uitgang; maar houdt het met eene korte syllabe op, waarvan de voorafgaande eene beklemtoonde syllabe is, dan heeft het een vrouwelijken uitgang, b.v.

God zal u roem en eer en magt
En elken zegen geven;
Een vrolijk hart bij dag en nacht,
Een lang en vreedzaam leven.

TOLLENS, naar CLAUDIUS.

De versvoeten waaruit een versregel bestaat, zijn gelijk- of ongelijkaardig : in 't eerste geval noemen wij die *eenvoudig*, in 't tweede *gemengd*.

Naar het getal voeten is een vers twee- drie- vier- vijf- zesvoetig, enz. Naar het getal verzen, heet eene strophe tweeregelig (distichon), drie-, vier- tot acht- en meerregelig.

A. *Eenvoudige Verssoorten, die uit gelijkaardige voeten bestaan.*

1. *Trochaïsche verzen* (– ◡). Het getal versvoeten in dergelijke versregels gaat niet gemakkelijk boven de vijf. Deze behooren niet loutere trochæen (– ◡) te zijn; de trochæus mag somwijlen met den vallenden of dalenden spondeus (*Dichtkunst*, *kind—lief*) verwisseld worden. B. v.:

Geef mij / kracht door / uwe / diepe / wonden,
Godmensch, / als de / zalig/ste der / stonden, — enz.

Men ziet hier in den vierden voet eenen pyrrichius (◡ ◡) in plaats van eenen trochæus opgenomen: eene onregelmatigheid, of, wil men, prosodische vrijheid, door den in 't bewerken dezer prosodische regels op het spoor gevolgden duitschen schrijver (HEYSE) afgekeurd. Dergelijke afwijking is in onze alexandrijnen, vooral in den derden voet niet zeldzaam, en is geensins af te keuren wanneer zij 't rhythmische gevoel van den versregel niet hindert.

Het meest gebruikte vers der trochaïsche afdeeling is het viervoetige, hetzij bij afwisseling mannelijk en vrouwelijk, b. v.:

Toen ik nog een knaapjen was,
Sleet ik stil mijn blijde dagen:
Want mij kon het minste gras,
Mij de minste bloem behagen.

Hetzij, bij afwisseling vrouwelijk en mannelijk, b. v.:

Ik sleet stil mijn blijde dagen,
Toen ik nog een knaapjen was;
Elke bloem kon mij behagen,
Mij beviel het minste gras.

Bij deze versmaat wordt de eerste en derde regel veeltijds rijmeloos voorgedragen; iets, dat haar zelfs, vooral bij stukken van grooteren omvang, breeder en losser doet vloeien, zoodat zij een zweem van 't nationale Nevelingvers bekomt.

Daar waar 't choor der serafijnen zijn eenstemmig hallel zingt,
Waar het heir der uitverkoornen om den troon der Godheid kringt;
Dáár eerst is het rijk der Dichtkunst, derwaarts richt zich onze vlucht!
Dáár is schoonheid, dáár is waarheid, dáár voldoet zich onze zucht.

Da Costa, *des dichters lotbestemming*.

Ook werd die maat niet ongelukkig gekozen door D. J. van Lennep om de *Werken en Dagen* van Hesiodus over te brengen (Amst. 1823), waarvan de aanvang aldus luidt:

Muzen, die van uit de bosschen, waar 't Piërisch land op boogt,
Godenroem en heldenluister in uw statig lied verhoogt;
Muzen, komt, verheft uw vader; zingt der goden vorst, Jupijn,
Hem, door wien de menschen roemrijk, of veracht en eerloos zijn.
Want, gezeten op de wolken, waar zijn vuist den bliksem schiet,
Wenkt hij, en die moedig praalden, zinken weg in duister niet.
Zwakken kleedt hij fluks met sterkte: grootsch verschijnen zij in 't licht.
Wie verdrukt heeft, wordt getuchtigd, waar Jupijn de vierschaar rigt.

2. Iämbische verzen worden veel gebruikt, en gaan van twee tot zes voeten. De iambus mag met een rijzenden spondeus (– –́) afwisselen, waardoor de vlugge en huppelende gang dezer verssoort krachtiger en deftiger wordt. B. v.:

De rijksstaf maakt / alleen / geen za/ligheid.

Ook doet de anapæst (⏑ ⏑ –) in plaats van den iambus somwijlen eene goede uitwerking. B. v.:

De vorst vergunt aan uwen ouderdom.

HEYSE keurt den *zwakken* pyrrichius (⏑ ⏑) af; doch ook op dit punt nemen wij 't gevoelen der Duitschers niet onvoorwaardelijk aan. BILDERDIJK gaf reeds daaromtrent een wenk, daar hij in de voorrede zijner *Mengelpoëzy* (1) spreekt van de slaperige eentoonigheid, die zich te dier tijde in de nederduitsche versificatie had ingedrongen, en die gedeeltelijk ontstond uit » de Rotterdamsche ketterij, van onze verzen uit louter jamben te doen bestaan, in plaats van deze voeten met spondëen, pyrrichiën en somtijds in den eersten en vierden voet met eenen enkelen trochæus af te wisselen."

Buiten zulke vijfvoetige ïambische verzen, die in Duitschland gewoonlijk voor de samenspraken in het treurspel gebezigd worden, en dikwerf een vrouwlijken uitgang hebben, zijn nog aan te merken:

Viervoetige, ook dikwijls met een vrouwelijken uitgang:

Een groote zanger word ik nimmer;
'k Gevoele dit maar al te wel:
Want zing ik, 't geldt mijn dorpjen immer,
En 't een of ander beuzelspel.

Zesvoetig waren de verzen der dramatische tweespraak bij de ouden, (die de Romeinen *senare*, en de Grieken *trimeter* heetten) terwijl zij in dezelve (in plaats van

---

(1) Rott. 1823, I. XVI. Die voorrede is geteekend uit Brunswijk 1798. Zie mede ons D. I. blz. 245.

ïamben) op zekere plaatsen spondëen, ja, ook tribrachen (⏑ ⏑ ⏑), ænapæsten (⏑ ⏑ –) en dactylen (– ⏑ ⏑) toelieten en dezelve gewoonlijk met eene cæsuur in den derden of vierden voet voorzagen. Men deelt die verzen zoodanig, dat twee ïamben als een verslid te samen genomen worden, b. v.:

Het recht des heer | schers, oefen ik | ten laatsten maal.
Den grave te o | vergeven de | ze waarde borst.

Sophocles overberoemd treurspel *Edipus* vangt er mede aan:

Ω τέκνα, Κάδμου τοῦ παλαι νέα τροφὴ,
Τίνας ποθ' ἕδρας τάσδε μοι θοάζετε, &a.

Welke aanspraak van koning Edipus in dezelfde maat aldus in 't Duitsch is overgegoten:

O Kinder, jenes alten Kadmos' neu Geschlecht,
Warum versammelt ihr euch also schleunig hier,
Und habt mit Zweigen euch gekränzt, wie Flehende?
Die Stadt zugleich erfüllet dampfend Räucherwerk,
Zugleich mit schluchzendem Gestöhn Päangesang.
Weil ich beschlossen, dieses nicht von Boten erst
Zu hören, Kinder, bin ich selbst hieher genaht,
Der allem Volke hochgepriesne Oedipus.
Wohlan, o Alter, sage, weil es dir gebührt,
Für sie zu reden, warum ihr hingesunken seyd,
Ob fürchten, ob befriedigt; denn ich will so gern
In Allem helfen; unempfindlich wär ich ja,
Wenn ihr in solcher Stellung mich nicht dauertet (1).

Men kan niet loochenen, dat deze versmaat even deftig als verscheiden is, en dat de Duitschers en andere schrijvers van 't Noorden, die er in hunne treurspelen gebruik van

---

(1) *Sophokles Werke*, im Versmaasz der Urschrift übersetzt von Dr. Joh. Minckwitz. Stuttgart, 1835.

maken (1), aan de Nederduitschers, hunne taal- en prosodie-verwanten, geen ongelukkig voorbeeld geven.

Geheel verschillend van dien verstrant zijn de gerijmde zesvoetige iamben, die door de Franschen (althans wat den gang betreft) worden gebruikt, en waarmede de Nederduitschers thans allengskens wat spaarzamer worden (2). Zij worden regelmatig in twee helften verdeeld, en gewoonlijk volgen twee met vrouwelijke en twee met mannelijke uitgangen afwisselend op elkander. Wij zullen, tot betere tegenoverstelling, hier hetzelfde fragment uit den *Edipus* mededeelen, zoo als dit meesterstuk reeds in 1779 door Bilderdijk werd vertolkt, of liever nageschetst:

Gij, Kadmus nageslacht, mijn waardige onderdanen,
Hoe zit ge dus bijeen, versmeltende in uw tranen,
En 't hangend hoofd bekranst met heilig offerblad?
Een wolk van wierookdamp vervult de gantsche stad;
De lucht weêrgalmt alom van droeve smeekgezangen,
Door bange zucht op zucht en naar gekerm vervangen.
Uw koning Edipus, die 't los gerucht mistrouwt,
Verschijnt (3), en wil dat gij hem de oorzaak zelf ontvouwt;
Bewust, hoe 's volks belang te deerlijk gaat verloren,
Wanneer de koningen alleen door andren hooren.

---

(1) Onder anderen Oehlenschläger, in zijn tragedie *Kjartan og Gudrun*, te Kopenhagen in 1848 verschenen. Men oordeele er over, uit deze duitsche verzen, in de oorspronkelijke versmaat geschreven:

Olaf. O Freia, warum brichst so oft die Herzen Du?
Ingeborch. Er nannte Freia, machte sich zum Heiden selbst,
Der strenge Christ! Ja — wenn die Leidenschaft erwacht
Dan sind wir Alle Heiden. Wahre Liebe nur
Ist christlich, lebt und nährt von Opfern sich allein;
Doch heidnisch ist der süsze, starke Rausch, worin
Man alles ganz vergiszt, nur an den Einen denkt.

(2) Hierover spraken wij reeds vroeger (D. I. blz. 251, 252).

(3) Eene kunstige, indrukbarende oversprong, gelijk de ouden, vooral Virgilius, die wisten aan te wenden.

Stokoude grijzaart, spreek: de vorst vergunt deze eer
Aan uwen ouderdom. Hoe knielt ge dus ter neêr?
Wat onheil dreigt u 't hoofd, dat gij poogt af te wenden?
Of smeekt gij van de Goôn verligting in ellenden?
Hoe wenschte ik in mijn hart u allen hulp te biên!
Wat sterveling zou ook meêdoogloos kunnen zien
Den toestand dezer stad, zoo moedloos en verslagen,
En niet met recht den naam van een ontmenschten dragen?

3. *Dactylische verzen* (ook Ossiansche genoemd) vindt men van twee- tot zesvoetig. Op de plaats van den dactylus kan soms de dalende spondeus gezet worden. Nieuwe dichters in Duitschland (en ook wel in Nederland) veroorloven zich mede den trochæus. Ongemengd zijn, b. v. de volgende dactylen, waarvan slechts de laatste voet afwisselend in eenen trochæus en in eene bloote lange afgeknot is, omdat de dactylus (althans in deze maat, waarover hiervoren blz. 12) voor 't slot van een vers niet past:

Keten der liefde, door d' Eeuwge geschapen,
Zalig, wie nimmer uw schakelen breekt!
Zalig! hij oogst tot zijn rustig ontslapen
Al het geluk in van Gode gesmeekt.

Verlangt men ook een *specimen* uit het oorspronkelijke gedicht *Temora* (VIIde boek) van den doorluchtigen schotschen bard, die in de tweede of derde eeuw zou geleefd hebben? — Men hoore:

O Linna doir-choille na Leigo,
Air uair, eri' ceo taobh-ghórm nan tón;
Nuair dhunas dorsa na h' oicha
Air iulluir-shuil greina nan speur.
Tomhail, mo Lara nan fruth,
Thaomas du' - nial, as doticha cruaim:
Mar ghlas-scia', roi taoma nan nial,
Snamh seachad, ta Gellach na h' oicha.

Wat verder verneemt men het rijm:

Ta torman, a machair nan Crán
Se Conar ri Erin at' án,
A taoma' ceo-tanais gu dlu'

Ait Faolon aig Lubhair nan fru'
Muladach, suigha fo bhrón,
Dh' aom an tais an ceach an loin, — etc. (1)

Men behoeft het Gallisch niet eens machtig te zijn, om in dit fragment hoor- en voelbaar het versbouwstelsel, als gegrond op den klemtoon, te vatten: men verneemt den dactylischen gang ten duidelijkste in eenige der regels.

Het stuk moge van OSSIAN al of niet zijn (hoewel de twijfel deswege ten voordeele van de oirbron schijnt op te houden), de verzamelaar heeft in allen gevalle den verzentrant naar dien gevormd welke op de overlevering rustte, en, als voor den zang bestemd, zeker met den gang der muziek zelven overeenstemde.

---

(1) MACPHERSON vertaalt: „From the wood-skirted waters of Lego, ascend at times, grey-bosomed mists; when the gates of the west are closed on the sun's eagle eye. Wide, over Lara's stream, is poured the vapour dark and deep: the moon, like a dim shield, is swimming trough its folds . . . . . . A sound came from the desert: it was Conar, king of Inis-fail. He poured his mist on the grave of Fillan, al blue-winding Lubar. Dark and mournful sat the ghost, in his grey ridge of smoke," — etc.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Metrische Versmaten.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

METRISCHE VERSMATEN.

Epische Versmaten.

§ 1. Hexameter.

Het voornaamste aller dactylische verzen is het heroïsche hexameter (het eigendommelijke vers der Grieken voor het heldendicht). Het is zesvoetig, blijkens zijn naam; echter wordt de laatste voet in eenen trochaeus of spondeus afgekort. De hexameter heeft derhalve den volgenden vorm:

– ⏔ ⏑ | – ⏔ ⏑ | –, ⏔ ⏑ | – ⏔ ⏑ | – ⏑ ⏑ (—) | – ⏔

Elke dactylus mag in dit vers met een dalenden spondeus verwisseld worden; alleen de vijfde voet blijft regelmatig een dactylus (1). Uit gebrek aan spondeën hebben de

---

(1) Slechts tot wezenlijke vertraging der schildering in 't vers voorgedragen, of om den zwaren voet die 't vers sluit (spondeus of trochæus) majesteit te geven, wordt in den vijfden voet wel eens, doch maar zeldzaam, een spondeus gebruikt; in dat geval staat in den vierden voet altijd een dactylus. Men geeft aan dergelijken hexameter den naam van spondaïek. Wie kent er VIRGILIUS'

Cara Deûm soboles, magnum Jovis incrementum

niet? en de schoone verzen van CATULLUS' *Argonautica:*

Emersere feri candente e gurgite vultus,
Aequoreae monstrum Nereides admirantes.

En het goddelijke vers van den Virgiliaanschen VIDA op den Heiland:

Supremamque auram, ponens caput, expiravit.

Waartegen de dichter van den *Messias* schijnt te willen wedijveren:

. . . . Er selbst kan nicht reden;
Kaum mit bebender Zunge den bangen Abschied noch stammelen;
Athmet tiefer herauf! und kalter ängstlicher Schweiss lauft
Uber sein Antlitz; das Herz schlägt langsam, dan stehts, dan stirbt er!

Terwijl HELMERS op zijn beurt wellicht de oogen op dit tafereel

Duitschers vroeger trochæën in plaats van dactylen toegelaten; maar de beste tegenwoordige versificatoren, waaronder 't genoeg zij PLATEN te noemen, maken zelden gebruik van die vrijheid, welke niet alleen de hexameters van KLOPSTOCK, maar ook die van GÖTHE jammerlijk ontsiert.

De menigvuldige verwisseling der dactylen met spondeën en de strenge inachtneming der wezenlijke cæsuur is eene hoofdwet voor den bouw van dit vers, welks schoonheid grootendeels daarin ligt, dat het met de eenvoudige gelijkaardigheid van rhythmus de grootste verscheidenheid van metrum aanbiedt.

Uit hoofde zijner lengte behoeft dit vers eene rhythmische cæsuur, die, volgens den regel, in den derden voet valt; hetzij na eene lange (mannelijke hoofdcæsuur), hetzij na eene lange met eene korte (vrouwlijke hoofdcæsuur), en bij welke die op 't einde van een betoond woord al of niet op eene zin-afsnede komt, aldus:

— ⏖ | — ⏑ ⏑ | —, ⏖ || — ⏖ | — ⏑ ⏑ | — ⏓

of: — ⏖ | — ⏖ | — ⏑,⏑ || — ⏖ | — ⏑ ⏑ | — ⏓

Bij voorbeeld:

'k Dacht het ten minste toch zoo |, antwoordde de moeder met kalmte,
Wierden wij arm, naer den wille | des Heeren, dan moest ons daaruit ook
't Heil en de zegen ontstaen, | dien God ons waerdig zou achten.
Iedere grond, opleverend mild | inheemsche gewassen, — enz.

Of wil men een voorbeeld uit VOSZ, den doorluchtigen vertaler der ouden, wiens werk tevens hunne versmaten weêrspiegelt:

Mancherlei Freude verlieh mir | der Herr und mancherlei Trübsal
Im abwechselnden Leben, | und Dank ihm' sagt' ich für Beides.
Gern nun wil ich das Haupt, | dies grauende, hin zu den Vätern
Legen ins Grab; denn glücklich, | getrennt auch, bleibt mir die Toehter.

---

had, toen hij in zijn gedicht op 't Museum van Parijs over LAOCOON zong, of liever met andere prosodische kleuren naschetste:

. . . . . . Al de aadren spannen zich; het harte
Slaat flaauw; 't besmette bloed vloeit traag, staat stil, verstijft.

Het ontbreken eener rhythmische cæsuur in 't midden van het vers kan alleen door twee cæsuren, best mannelijke, vergoed worden, waarvan de eene in den tweeden, de andere in den vierden voet valt, zoo als:

— ⏑⏑ | — // ⏑⏑ | — ⏑⏑ | — // ⏑⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑

Wend u af, | weemoedige blik, | van de smart des Verlossers.
Ga dan, groet het verrukkelijk oord van mijn vurige wenschen.

Alle andere insneden, ter rechter plaatse gebruikt, kunnen indruk maken, vooral wanneer met het einde des beklemtoonden woords te gelijk eene zinrust plaats heeft; zij behooren echter niet wezenlijk tot het rhythmus van den hexameter, en zijn ook als de rhythmische cæsuur ontbreekt niet toereikend om die te vergoeden.

Het gebruik van trochæën, in plaats van spondeën, moet hoogst spaarzaam geschieden, zoo als wij reeds voorloopig aanmerkten; wijl dat den hexameter verlamt, bijv:

Alle volken loven Godes heerlijke wijsheid.

Of:

Alle volk verheft des Heeren opperste wijsheid.

Keert een en dezelfde voet dikwijls in een hexameter terug, dan benadeelt dit zijne verscheidenheid, maar amphibrachische woorden, wanneer zij op elkander volgen, brengen vaak eene aangename huppelende beweging voort, bijv.:

Roovers verwoesten de wereld en dragen de heiligste namen.

De volgende meesterlijk gebouwde duitsche hexameters, waarin Wolf den aanhef der *Odyssea* vertaalde, verdienen met aandacht te worden nagegaan:

Nenne den Mann mir, o Muse, den Listigen, welcher so vielfach
Irret' umher, seitdem er die heilige Troja verheeret;
Viel Wohnstätt auch sah' er und mancherlei Sitten der Menschen,
Viel in der Meerfluth litt er des schmerzlichen Leids im Gemüthe,
Schaffend sich Rettung selbst, Heimkehr auch seinen Gefärhten.

Gleichwohl rettet' er nicht sein Volk, wie begierig er strebte;
Denn durch eigenen Frevel erwarben sie Tod und Verderben;
Thörichte, welcke die Heerd' Hyperions, des Erdenbeleuchters,
Schmauseten; darum beraubte der Gott sie des Tages der Rückkunft.
Dessen erzähle Du uns auch ein Weniges, Tochter Kronion's.

Men merke onder andere hoedanigheden van deze hexameters op, dat zij bijwijlen met eenen spondeus sluiten, iets dat tot het verschillend afloopen der versregels eene behoefte is.

Nu wij aldus regels in proeven van het hexametervers beschouwen, kunnen wij ook terugkomen op de proeve van KINKER om een gedeelte der *Aeneis*, beginnende met het 237 vers:

Spelunca vasta fuit vastoque immanis hiatu,

metricè over te brengen. VAN KAMPEN, zoo als wij zeiden (blz. 102), liep er niet bijzonder hoog mede; en wat meer geldt, geen enkele nederduitsche schrijver heeft ooit metrische verzen naar 't Kinkersche stelsel durven opstellen.

Men is dus niet weinig verwonderd professor DELGEUR in eene beknopte Prosodie, (1846), in het hoofdstuk over de versmaat der ouden in onze taal, te hooren zeggen: » Ieder weet dat de versmaat der ouden geheel gevestigd is op de lang- en kortheid der lettergrepen, die altijd zeker en onveranderlijk blijft. Bij ons nu, waar de quantiteit meermalen wankt, valt het zeer moeijelijk goede verzen te maken in den trant der ouden. Niettemin heeft men meer dan eens, onderscheiden soorten in onze tael nagebootst." Hierop geeft de professor de scansie der volgende hexameters van KINKER ten voorbeelde:

Wijkt! — niet nader! Proserpine komt; wijkt, wijkt, ongewijden!
(Roept de Sibille) verwijdert u van het woud dezer Godheid!
Maer gij, Aeneas, trek nu het zwaerd! Volg, volg mijne schreden
Thans is het tijd standvastig en trouw alle vrees te verbannen.
Dus spreekt ze en snelt vol heilige ijver het ijsselijk hol door.

De gebreken van die verzen springen te zeer in 't oog dan dat zij ooit ten voorbeelde dienden voorgedragen te worden. Inderdaad, het eerste vers heeft de vrouwelijke cæsuur in den tweeden voet in plaats van in den derden, of van twee mannelijke cæsuren in den tweeden en vierden voet.

Het tweede vers is nog gebrekkiger: *verwijdert u van het woud*; *dert* moest kort zijn, en er bestaat geene reden om aan 't daarop volgende *u* den nadruk van welsprekenden hartstocht te geven.

Neen, eene prosodia mag zich nergens verwijderen van de eigenaardige uitspraak der taal. Wie metrische verzen leest, moet niet verpligt zijn de taal te verwringen: eene lange syllabe moet natuurlijk lang, eene korte kort kunnen gelezen worden. En, wat professor Delgeur (hier de bloote echo van anderen) ook over den moeilijken versbouw, ontstaande uit de wankende syllaben, in 't midden brenge; de in grooten getalle voorkomende syllaben worden gemakkelijk door den versbouwkundige zoodanig geplaatst, dat zij hunne wankelheid afleggen, en kort of lang worden. Nooit is er een valscher begrip geweest dan het gene de Prosodieschrijvers algemeen aangenomen hebben: dat eenlettergrepige woorden willekeurig lang of kort mogen gebruikt worden, daar de toon of 't accent in dergelijke woorden onbepaald zou zijn als de schrijver er geen bijzonderen nadruk aan heeft willen geven: dat denkbeeld verwoest alle metriek.

Beter, ja, onberispelijk goed, had Kinker kunnen schrijven:

. . . . Verwijdert u snel van den woude der godheid.

Ook tegen den hoofdregel, dat metrische verzen eenvoudig en natuurlijk moeten kunnen gelezen worden, zonder dat de lezer de versmaat behoeve te kennen om er de woorden naar te verplooien, zondigen de hier voor pyrrichiën geldende woorden *dezer*, *mijner*, *alle*, *heilig*, dat trochæën zijn. Zoo is het ook gesteld met de klimmende en dalende spondeën, waarvan sommige metrische dichters

de eene of de andere syllabe als kort hebben gebruikt, en met woorden als *vaderland*, *burgerheir*, die zij tot dactylen hebben willen versmeden, doch die in hunne hexameters, even als dikwijls in de trippelverzen van zoo velen, taal en oor verkrachten.

Zoo waar is het, dat de innige beoefening der nederduitsche Prosodia oneindig veel tot de zachtvloeiendheid, althans tot de zachtvloeibaarheid der verzen kan toebrengen.

Dat de niet gelukkige proeven van Kinker om 't metrum der ouden bij ons in te voeren, het gebruik er van meer benadeeld, dan bevorderd hebben, laat zich licht begrijpen. Kinker zelf schijnt gevoeld te hebben, dat hij wel eens te geweldig tegen den klemtoon aandruischte. In zijne bekroonde Prosodia leest men, bij den aanvang zijner proeve van vertaling uit de *Aeneis*:

Thans aanschouwt hij de diepe spelonk, wier schrikbărende ingang,
Vān hăren poel omringd, door donkere wouden bedekt wordt:
Geen vŏgelĕn zōchten oōit ŏngestraft in 't schrikkelijk lommer
Van dit geboomte eene schuilplaats; want nachtdonkere dampen
Zendt dĕze zwarte afgrond, uit giftige kaken, ten hemel.

Deze proef, later in Kinkers gedichten opgenomen, heeft daar eenige verbetering ondergaan. Men vindt er het derde en volgende vers aldus:

Vogelen zochten er nooit, strafloos, in 't schrikkelijk lommer
Van het geboomte ĕene schuilplaats; want zwartkleurige dampen
Zendt de ontzagbre afgrond, uit giftige kaken, ten hemel.

Dat Kinker, die het spoor der Duitschers verliet om een dwaalpad in te slaan, *practicè* geene leerlingen heeft gevonden en slechts door een paar prosodisten als een eenigsins goed model wordt voorgesteld, is bewijs genoeg tegen zijn stelsel, en tot staving van het gevoelen eens dichters, die mij schreef: » De tijd zal welhaest leeren, dat

onze tael niet minder dan de hoogduitsche geschikt is, om de grieksche en latijnsche schrijvers in hun eigenaerdig metrum over te brengen. Van onze taal moet waar zijn wat de Engelschman van de hoogduitsche zegt: zij is de algemeene vorm, waarin de doode talen der oudheid hergoten worden zonder iets van hunne bijzondere eigenaardigheid te verliezen."

§ 2. Pentameter.

Tot de dactylische verzen behoort ook de zoogenoemde elegische Pentameter. Naar zijne gewoone meting vervalt dit vers door eene verssnede in twee helften (*hemistichen*), waarvan elke uit 2 1/2 voeten bestaat. De twee heele voeten zijn in elke helft dactylen, terwijl de halve voet eene lange syllabe is. In plaats van de dactylen in de eerste helft des Pentameters kunnen ook spondéen (somwijlen, doch bij uitzondering ook trochæën) gebruikt worden; maar de tweede helft moet uit zuivere dactylen bestaan. Op de verssnede moet eene lange slotsyllabe of lang woord staan, en bij 't scandeeren eene pooze gemaakt worden. De bouw van den Pentameter, die enkel in verbinding met den Hexameter wordt gebruikt, ligt in 't volgende schema:

— ⏖ | — ⏖ | — || — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | —

Professor Delgeur geeft eenige nagebootste disticha van Kinker ten voorbeelde; het zijn de bekende verzen van Ovidius, waarin de rampzalige balling zijn boekjen, dat naar Rome op reis gaat, aanspreekt:

Neve liturarum pudeat: qui viderit illas,
De lacrymis factas sentiet esse meis.
Vade, liber, verbisque meis loca grata saluta.
Contingam certe quo licet illa pede.
Tristium, L. I, El. I.

Waarom toch schaamt gij u over uw vlekken? Och, elk die ze zien zal,
Ziet in ieder een traan onder het schrijven gestort.
Ga dan, en groet het verrukkelijk oord mijner vurige wenschen,
Dat ik misschien eenmaal (fluister dit) weder zal zien.

Men ziet in deze pentameters (tweede en vierde vers), dat de vertaler in het eerste halfvers gebruik heeft gemaakt van de maatverscheidenheid die het toelaat.

De tweede hexameter zou een gebrek minder in dezer voege aanbieden:

Ga dan, en groet het verrukkelijk oord van mijn vurige wenschen.

Lyrische Versmaten.

A. Sapphicum.

De sapphische strophe herhaalt het sapphische vers driemaal en sluit met den adonius:

–́ ⏑ | – ⏕ | –́ ⏑ ⏑ | –́ ⏑ | – ⏓
–́ ⏑ ⏑ | – ⏓

In het bekende stuk, ons door LONGINUS bewaard, vernemen wij SAPPHOOS eigene lier:

Φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
ἔμμεν' ὠνὴρ, ὅστις ἐναντίος τοι
ἰσδάνει, καὶ πλασίον ἀδὺ φωνᾶ-
σαί σ' ὑπακούει.

Door CATULLUS aldus nagezongen:

Ille mi par esse Deo videtur,
Ille, si fas est superare Divos,
Qui sedens adversus identidem te
Spectat et audit.

In deze zes sapphischen komt een enkele maal de snede na den vijfden voet voor (*Ille*, *si fas est*).

Het is naast het Alcaïcum de geliefde odemaat van den Venuzijnschen zanger geweest, die de Romeinen over 't gemis van een PINDARUS, vooral van een ALCEUS en bijwijlen van eene SAPHO heeft vertroost: voor niet minder dan zes en twintig Oden stemde hij zijne lier op den sapphischen

toon. In den tweeden voet stelt hij bestendig den spondeus, en plaatst de cæsuur telkens na de vijfde syllabe, terwijl, over 't algemeen de Grieken met een dubbelen trochæus aanvingen. KINKER zeide te recht in zijne Prosodia, dat onze taal meer verscheidenheid in de verdeeling der klemtoonen bezit dan de latijnsche, en daardoor, zoo wel als door de samenstelling harer woorden en lidwoorden meer overeenkomst heeft met de grieksche taal: zoo dat wij 't hulpmiddel van 't latijnsche rhythmus niet volstrekt noodig hebben, en die Sapphischen dus naar 't meer vrije grieksche voorbeeld inrichten mogen. Zie hier twee strophen van dien prosodist zelven:

Vol verlangen zien | wij de lente naadren;
Eeuwig jeugdig, doet | zij natuur verjongen.
De aarde brengt zij 't scheppende woord der Almagt
Door *ha*ren invloed.

Door hare alverkwikkende zonnestralen
Doet ze op nieuw de sluimrende kracht der schepping
Uit den winternacht | met gevoel ontwaken:
Alles herleeft weêr.

Zonder van den onzuiveren doch bij KINKER stelselmatigen adonius: *Door haren invloed*, veel te gewagen, doen wij opmerken, dat in deze Sapphica de tweede voet bestendig uit een trochæus bestaat: de beste duitsche dichters van onzen tijd, zoo als een PLATEN, houden zich in dezen voet aan 't Horatiaansche voorbeeld, en geven dan ook, bij die strengere maat de sapphische toonmelodie zuiverder weêr:

Stetts am Stoff klebt unsere Seele, Handlung
Ist der Welt allmächtiger Puls und deszhalb
Flötet oftmals tauberem Ohr der hohe
Lyrische Dichter.

Op het door PLATEN bewandelde maatspoor treedt de belgische dichter DAUTZENBERG met eere voort: 't harmonische ruischen van den sapphischen zangvliet murmelt ons niet onbekoorlijk bij de volgende toongolving in de ooren:

Eene maegd, omwaeid van den geur der liefde,
Als een dauwdrop rein, en bescheiden tevens
Als het blank meiklokjen, dat, zonder klingklang,
Beeft in haar hoofdhair,

Opent arm en hart aen den vreugdedronk'nen
Bruidegom, die, stom en onthutseld, Edens
Zaligheên opvangt van de roozenlippen
Zyner beminde (1).

Buiten dezen dichter, schijnt men het in Belgie in de zuivere metriek niet verre gebracht te hebben. En hoe kan het bijna anders? In eene prosodie ten gebruike van het lager en middelbaar onderwijs door Professor VAN DE VELDE (St. Nicolaes, 1846) zien wij met leedwezen het volgende voorbeeld, dat alleen zoude voegen in eene prosodische cacographie:

Geest der Dichtkunst! gy, die my 't leven zoet maekt,
Zeg me, waer vind ik de verborgen hallen,
Waer ge heil uw' zaligen gunstelingen
Rykelyk uitdeelt.

Wen ge myn dauw vroeg, by het morgenkrieken,
Flikkren zaegt in zyn diamanten drupplen,
Ik dan in 't windje u te gemoet *blies*, en speelde (2)
Met uwe lokken.

Wat ellendige wanklank in dien laatsten sapphischen versregel, een aan leden en gewrichten geradbraakt metrum waardig. *Artem discant quam frustra docent!*

Een andere belgische bekwamer prosodist vindt dat KINKER de sapphica en den adonius van HORATIUS niet onaardig

(1) Uit de ode *Het Noodlot*, voorkomende in *De vlaemsche Rederyker*, uitgegeven door VAN KERCKHOVEN. Antwerpen 1848, blz. 32.

(2) Metricè staat het woord *blies* te veel in dezen regel.

heeft nagebootst (DAVID, *Nederduytsch Spraekkunst*, Mechelen, 1835, blz. 119):

Grooten, wien 't aardrijk sidderend gehoorzaamt,
Maar die aan duizend overdekte dolken
Van 't onstandvastige, onberaden volk u
Zelven ten prooi geeft.

Groot en voortreflijk roemen u de volkren;
Aanbiddend zien ze, op 't kronengoud en purper,
Als het hooggloeiend hun in de oogen schemert,
Huichelend opwaarts.

Ja, knielend biedt elk zijne hulde u aan; maar
Neêrgebukt, vordert hij uw gunstbewijzen.
Diep en in 't stof kruipt mededingende eerzucht
Als zij u nadert.

Ginds nadert juichend het verraad, en zwaait u
't Hoogstijgend reukwerk in verpeste dampen
Toe, en uit duizend rookende outerschalen
Zwelgt gij den dood in.

Als men de latijnsche verzen volgens 't accent leest zoo als 't volgens BENTLEI moet zijn, dan voldoet de daarnaar geregelde cadans dier nederduitsche sapphica; maar indien men, zoo als 't VOSSIUS beweert, de latijnsche poëzy naar 't scansum moet voordragen, dan zijn KINKERS verzen niet goed te maken (zie hiervoren bladz. 84).

Zijne beide strophen, hierboven (blz. 143) voorkomende, zijn dus metrisch bewerkt, terwijl deze laatste bloot voor eene accentive nabootsing moeten gelden. Hij stelde namelijk viervoetige trochæën, niet met een dactylus, maar met drie vrije syllaben vooraf.

Professor DELGEUR in zijn *Rijmwoordenboek* geeft dezelfde eerste strophe van KINKER ten paradigma van een zuiver sapphicum, en scandeert haar volgens dit begrip! Hij voegt er bij: » Sommige onzer dichters hebben de sapphische maet met rijmen gebruikt:

Zoon van den lande dat ge mogt verweeren,
Slaep in de grafnacht by uw groote vaedren.
Vaek komt de Vlaming, die de deugd blyft eeren,
Dankbaer u naedren.

VAN DUYSE.

» Dat de tweede en derde greep in deze laetste verzen haperen, zal ieder gemakkelijk gewaer worden."

In een brief over dit *Rijmwoordenboek*, welke voorkomt in het tijdschrift *de Eendragt* (Gent, 1846-1847) blz. 21, is daarop 't volgende geantwoord: » Deze critiek is zeer onbezonnen: wie kan gelooven dat VAN DUYSE *den*, de tweede syllabe van *lande*, in 't eerste vers; alsmede 't lidwoord in *de Vlaming* des derden regels, hebbe willen klemtoonen? Deze lompe fout ware allerbespottelijkst. Ik heb VAN DUYSE's *Vaderlandsche Poëzy* opgeslagen; en lees er in de aanteekening op het metrum zijner Ode: Men heeft getracht het fraeie Sapphische metrum, *althans voor het oor*, hier weêr te geven (1). Het is blijkbaar, dat deze schrijver telkens met een dactylus, opgevolgd van een trochæus, aanvangt, om *voor het oor*, niet volgens de latijnsche maet, dien zwierigen versklank weêr te geven."

Inderdaad mijne verzen konden enkel voor nagebootste accentive sapphica gelden: ook waren ze, tegen den aart van metrische verzen, berijmd.

Ziedaar dan een paar belgische scepterdragers der Prosodia, die den bal deerlijk misslaan.

Geen wonder: zij stapten gereedelijk den hollandschen professor HESSELINK na, die voor sapphische maat de volgende twee strophen van professor D. J. VAN LENNEP

(1) Zie die *Vad. Poëzy*, D. II, blz. 201, waar nagebootste en rijmende sapphica in 't nederduitsch van 1649 aangehaald worden.

geeft, welke hij daarbij, mede op Procrustes' maatbed gebracht, scandeert:

Schoonste der velden, boven al geprezen,
Die met het bloed zijt van Adoon bepurperd,
Roosje, wat treurt gij? Galathee bemint u.
Treurt gij dan immer?

Echter op zijn struik is het ongevallig.
'k Moet het u plukken, Galathee, melieve;
Daar op uw boezem zal ik het geplaatst zien.
Treurt ge nu, Roosje?

Van alle welke sapphische versregelen, accentivè bewerkt, alleen de eerste der tweede strophe van de andere afwijkt.

De duitsche dichter A. GRYPHIUS gebruikte dergelijke sapphica reeds omtrent 1535:

Ehre der Engel! Lust der reinen Seelen!
Leben das blühend aus des Graben Hölen
Sich an dem Tode, den es gantz zerbrochen
Sterbend gerochen.

KLOPSTOCK poogde de sapphische strophe te onttroonen door het invoeren van een ander metrum, dat, onzes bedunkens, veel minder gelukkig is (1). Hij bediende zich, in den eersten regel, van 't vers gebruikt door GRYPHIUS; de tweede regel was een hendecasyllabe, de derde het eigenlijke sapphische vers, gevolgd van den adonius. In *die Todte Clarissa* (1751) dichtte hij:

Blume, du stehst verpflanzet, wo du blühest,
Werth, in dieser Beschattung nicht zu wachsen,
Werth, schnell wegzublühen, der Blumen Edens
Bessre Gespielin.

(1) » KLOPSTOCK (zegt, vreemd genoeg, KARL GÖDEKE, *Deutschlands Dichter von*: 1813 *bis* 1843; Hannover 1844, blz. XLIX), hat die sapphische Strophe für zu einfach gehalten, und sich ihrer (weil von einen Weibe erfunden?) nicht bedient."

Gunstiger dan wij dacht over dit niet rein gehouden sapphicum de dichter B. PH. DE KANTER, die het in zijne ode *aan de Stilte* nabootste:

> Godlijke stilte! dierbre telg des hemels!
> Daal, bewoonster van 't zalig rijk der geesten,
> Daal op englenwieken ter neêr: beziel den
> Zang u geheiligd! — enz.

Terwijl hij dit stukjen tegen allen onberaden aanval beschermde door de volgende aanteekening: » Ter verontschuldiging der constructie van dit sapphische dichtstukje, welke dezen of genen mijner lezers welligt onregelmatig zou kunnen voorkomen, acht ik het niet ongepast, hier te doen opmerken, dat dezelve, in navolging van KLOPSTOCK en vele anderen, in zoo verre van de gewone latijnsche afwijkt, dat zij niet zoo als deze den in elk der drie eerste leden of verzen van iedere strophe voorkomenden dactylus steeds bepaaldelijk in den derden, maar eerst in den eersten, vervolgens in den tweeden, en eerst daarna in den derden voet heeft: eene naar het mij voorkomt, niet onaangename afwisseling. Uit een aantal zij het mij vergund, hier ten voorbeelde, eene strophe uit eene van KLOPSTOCKS *Oden* aan te voeren:

> Cidli, du weinest, und ich schlummre sicher,
> Wo im Sande der Weg verzigen fortschleicht;
> Auch wen stille Nacht ihn umschattend decket,
> Schlummr' ich ihn sicher."

Eene andere poging van een duitschen Dichter, om een zweem van sapphische Ode in te voeren, is die van HALLER:

> Freund, die Tugend ist kein leerer Name,
> Aus dem Herzen keimt des Guten Same,
> Und ein Gott ists, der der Berge Spitzen
> Röthet mit Blitzen.

Doch hij zelf raadde later af haar na te volgen: » Ich rathe aber Niemanden es nach zu ahmen, da es die Gedanken zu sehr einschränkt, und überhaupt die vielen einsylbigen Wörter der deutsche Sprache bequemer zu den Jamben machen (1)."

B. Asclepiadische strophe.

Het schema der Asclepiadische strophe is:

Vers 1 en 2. ⏗ ⏓ | ⏗ ⏑ ⏑ – ‖ ⏗ ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏓
» 3. – ⏓ | ⏗ ⏑ ⏑ | – ⏓
» 4. – ⏓ | ⏗ ⏑ ⏑ | ⏗ ⏑ ⏓

Elk der beide eerste verzen bestaat uit een paar choriamben (— ⏑ ⏑ —) gevolgd van eenen ïambus en voorafgegaan van een trochæus, of, beter, dalenden spondeus. Het derde vers bestaat uit eenen trochæus (of, beter, dalenden spondeus), een dactylus en een trochæus; het vierde heeft eene lange syllabe meer op 't einde.

HORATIUS is metrisch-goed door DAUTZENBERG aldus nagezongen:

Welk teêrbloeijende knaep, geurig van roozenloof
En welriekende vocht, huldigt u, Pyrrha, thans
In die lieflike grotte,
Welken vlecht gy het blonde hair,

Gy, eenvoudig gesmukt? Ach, hoe beweent hy eens
Uw ontrouw en der Goôn wisselend gunstbewys!
Opzien zal in verbazing
Naer zwartduisteren storm op zee,

(1) Dit schreef HALLER in 1769 (*Gedichte* blz. 170). Het ziet er niet beter uit met het Catsiaansche getiktak van zijn gedicht *die Alpen*, bij ons vertaald door B. NIEUWENHUIZEN in 1799.

Die thans, ligt van geloof, zwelgt in uw gulden schoot,
Die u immer getrouw, immer beminlik waent,
En niet weet, hoe bedrieglik
Zefyr aêmt. O beklagenswaerd,

Wie onkundig u mint! Dat ik het natte kleed
Eens ophing voor den God, welke de zee beheerscht
(Dankbaer wegens de redding),
Dat tuigt 's tempels gewyde wand.

Of verlangt men nog iets van een bataafschen zanger, die met ware voorliefde de metrische versificatie beoefent? Aldus zingt PH. DE KANTER *aan een Droombeeld*:

Beeld, verrukkelijk beeld, dat, wen de duisternis
Heerscht, en vriendlijk de slaap 't stoffelijk oog bedekt,
Vaak in maagdengestalte
Mij voor 't wakende zielsoog treedt;

Ach, wie zijt ge? van waar? — teelde u deze aarde als mij?
Kom dan; ijl in mijn arm, dat ik, vol teedere
Liefde, in vurige omhelzing,
Aan de kloppende borst u druk.

C. Alcaïcum.

Het schema der Alcæische of Alkaïsche strophe is:

Vers 1 en 2. ⏓ –́ ⏑ – | ⏓, –́ ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏒
» 3. ⏓ –́ ⏑ – | ⏓́ –́ ⏑ – | ⏓
» 4. –́ ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ | –́ ⏑ – ⏓

Beide eerste, aan elkander gelijke verzen hebben vijf voeten en zijn van iambischen rhythmus, doch de vierde voet is bestendig een anapæst, terwijl dit vers gaarne, in plaats van den 1sten en 3den iambus, den stijgenden spondeus ontfangt. De wezenlijke cæsuur dezer verzen valt in den derden voet: zoo men haar verzuimt, lijdt er het rhythmus door. Het derde vers bestaat uit

vier iamben met eene eindsyllabe, terwijl hier mede gaarne de spondeus in vervanging van den 1sten en 3den iambus optreedt. Het vierde vers heeft twee dactylen en twee trochæën. Men weet, dat de sluitsyllabe aller verzen wankelend is.

Even als in de sapphische strophe, worden in deze doorgaans twee voeten tot één verslid vereenigd.

Uit ALCEUS eigene bron (*Apud Athen*, X, 430, A), scheppen wij 't volgende:

Κάββαλε τὸν χειμῶν', ἐπὶ μὲν τιθεὶς
πῦρ, ἐν δὲ κιρναὶς οἶνον αφειδέως
μελιχρὸν, αὐτὰρ αμφὶ κορσᾳ
μαλθακὸν ἀμφι-'-γναφαλλὸν.

Welke strophe de Venuzijnsche zanger, die ALCEUS lier bij de Romeinen overbracht, aldus nazong (Od. I, 9, 5 — 8):

Dissolve frigus, ligna super foco
Large reponens; atque benignius
Deprome quadrimnm Sabina,
O Thaliarche, merum diota.

De metrisch-strenge PLATEN, schreef in 1827 aan GOETHE:

Den dasz die Dichtkunst irgend ein edles Volk
Aufregend hinreiszt, Staunen erweckt es kaum,
Doch wer erstaunt nicht, wein ein Deutscher
König in Busen erzieht Begeistrung.

Ook vader BILDERDIJK bootste die strophe gelukkig na:

O edel voorwerp onzer bedoelingen,
Volschoone deugd, maar zwaar ter betrachtinge,
Wat *is* het schoon voor u te sterven,
't Aakligste, gruwzaamste leed te lijden.

De onvergetelijke christendichter van de cantate *de Starrenhemel* wijdde aan *de rust in God* eenige alkaïsche

strophen zijner zuivere ziele waardig, waarvan wij den aanhef hier laten volgen:

In God berustend trek ik de wildernis
Der weereld eenzaam, zonder te vreezen, door.
Gij zijt mijn rotssteen, mijn beschermer;
'k Noem u het leven van mijn gezangen.

Welk eene blijdschap, *dat zich een* arme worm
(Die bevend voortkruipt, kruipende wederkeert
Tot stof, waaruit hij is genomen)
Moge in gedachten tot u verheffen.

Mijn geest gedenkt thans *aan zijne* onsterflijkheid;
Mijn geest verheft zich boven het aardsch gewoel;
En zingt, terwijl mijn oogen vloeien,
Blijde, verrukkende hallelujahs.

Wat geeft deze aarde? Moeite met bang verdriet.
Een vreugd van tranen voorge*gaan*, vaak besproeid,
En achtervolgd. Een vreugd die flikkert,
Om in de duisternis te verdwijnen.

Dat bij 't opeenvolgen van monosyllaben, die volgens hunnen aart wankende zijn, de maat hier [alsmede in 't Bilderdijksche voorbeeld (1)] niet sterk genoeg uitkomt, en de dactylus elders niet zuiver is, behoeft geen bewijs.

---

(1) Als voorzang van den *Elius*, geschreven in 1788, staat er eene alkaïsche ode, omtrent welke dezelfde aanmerking geldt. Dit stuk begint aldus:

Wie *zal* mijn speeltuig, niet op gebruiklijke,
Niet *op* gewone mate gezangstemd,
Niet met den geest der eeuw getokkeld,
Wie *zal* 't een oog*wenk* gehoor verleenen?

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Over de Dichterlijke Vrijheden.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE DICHTERLIJKE VRIJHEDEN.

§ 1. *Aanmerkingen over de Dichterlijke Vrijheden.*

Dit onderwerp, dat bij een nauwgezet onderzoek een zeer breeden omvang beschrijft, is door ALEWIJN *ex professo* behandeld (1). » Het is met de boeken, zegt VOLTAIRE na ENNIUS, als met het vuur in onze haardsteden: men gaat vuur bij zijn buurman halen, en ontsteekt het te zijnent; men deelt het anderen mede, en 't behoort aan allen." Wij beginnen dus met te verklaren, dat ons zijn werk nuttig is geweest: maar wij hebben gepoogd het onze korter en vollediger te maken.

Eenige der vrijheden door ALEWIJN behandeld, zouden wij liever met den naam van *dichterlijke eigenschappen* bestempelen, omdat zij bijzonder den bevoorrechten dichter zijn vergund, en met smaak gebruikt, sieraden worden; dergelijke zijn 't smeden van nieuwe woorden, en in sommige vakken, het doelmatig aanwenden van ongewoone of verouderde woorden.

De vrijheden kan men in eigenlijke en oneigenlijke verdeelen. Die welke men over 't algemeen, als der tale eigen, even goed in prosa als in poëzy mag gebruiken, (zoo als bijv. *Dat's de man*, *zoo'n bevallig kind*) zijn oneigenlijke. De eigenlijke zijn zulke, die, aan den prosaschrijver niet toegestaan, met overleg gebruikt worden.

---

(1) *Werken der maatschappij van nederduitsche letterkunde te Leyden;* in-4°., 1774, D. II en III. Die verhandeling beslaat niet minder dan 150 bladz.

Moeten wij er bijvoegen, dat iets zeer wel geoorloofd kan zijn, zonder dat men 't daarom voor een sieraad hebbe te houden? Hierin, gelijk in menig ander geval, doet het gebruik niet zelden vrijmachtig uitspraak. De dichter zorge maar immer, dat hij met FRANCALEU in de *Metromanie* niet te herhalen hebbe:

Monsieur, la Poésie a ses licences; mais
Celle-ci passe un peu les bornes que j'y mets.

DICHTERLIJKE EIGENSCHAPPEN.

Nieuwe woorden.

Wie zou der Poëzy, die eigenlijke schepster, een recht betwisten, dat zij van oudsher bezat: het recht om nieuwe woorden te smeden, wanneer zij dat noodig acht, en zorge draagt dat die woorden welluidend en verstaanbaar zijn?

De scheppende kracht onzer taal, straalt vooral door in hare geschiktheid tot woordkoppeling; eene hoedanigheid die HUGO DE GROOT deed zeggen, dat bij ons den kinderen vergund werd, wat MARO ontzegd was, en in welke zij de grieksche tale op zijde streeft. De koppelwoorden van pas gebruikt (*licentia sumpta pudenter*) luisteren inderdaad den dichterlijken stijl niet weinig op. Zeker is 't bij die koppeling wel den Dichter niet vergund *quidlibet audendi*, maar toch oneindig meer dan den stoutsten redenaar. Die hoedanigheid vergunt den dithyramben-zanger om PINDARUS op zijn duizelingwekkend luchtspoor na te zweven.

Wie bewondert de volgende keurig gebruikte werkwoorden niet:

Het *weggezondigd* Paradijs.

TRIP, *Tijdwinst in ledige uren.*

Men tooit zich even als de waereld,
Begoud, *bediamant*, *bepaereld*,
En sluit zijn oog voor 't godlijk licht.

BODDAERT, *Sticht. ged.*, I, blz. 86.

De Papegaaivisch, die den papegaai gelijkt,
In bek en schoone verw', vertoont ons hoe hij prijkt
Met zijne vinnen, die, als 't hem maar lust te roeren,
Bij heldren zonneschijn, de golven *paerlemoeren.*

F. DE HAES, *Verh. en vern. Portugael*, III B. blz 69.

Wat partij hebben de nederlandsche hoofddichters, die dikwijls verbazende taalontginners en bevruchters, er niet van getrokken? Wie denkt hier niet aan den wonderen taalgeleerde, van welken SPANDAW (*Gedichten*, Gron. 1628, D. IV blz. 168) zingt, daar hij van de taal, als van 't palladium der nederlandsche zeden en vrijheid gewaagt:

Dat heiligdom van 't vaderland
Werd door uw' zegenrijke hand,
O Hoofden, Vondels, ons ontsloten,
En heel een goudstroom schittrend rijk,
Hebt gij voor Holland uitgegoten,
O onnavolgre Bilderdijk.

Merkten wij straks het zinrijk-gebruikte *bepaereld* in BODDAERTS poëzy op, niet minder schoon vinden wij *verpareld* bij BILDERDIJK:

Dus kermt het bloemtjen tot den storm, houdt op!
Ontzie den zoeten hemeldrop
Die zich *verparelt* om mijn knop.

Mengelpoëzy: I, blz. 83.

FEITH verjongt eene Herfstbespiegeling, door een dergelijk werkwoord, dat achter twee in maat zeer schoon contrasteerende verzen volgt:

Het veld, het woud, wordt steeds al doodscher om mij henen,
Zoo is van lieverleê zijn levensvreugd verdwenen.
Zij is hem 't vallend blad, dat aan den boom *ontruist*,
En in den stroom des tijds daar treurig henenbruist.

Verlustiging van mijnen ouderdom, blz. 7.

Onder de nieuwe woorden, tot welke eenigsins, dit laatste, zoo treffend door den rijmklank, behoort, verdienen vooral die verba opmerking welke, met een voorzetsel,

veelal achteraan komende, in een ongewoonen zin gebruikt worden: iets, waartoe de studie der hoogduitsche taal het hare wel zal hebben bijgedragen.

Hij *rilt* den trap weêr *af*, beeft door den hof weêr heen.

FEITH, *de Eenzaamheid*, blz. 167.

En dezelfde dichter in *Het Graf*, blz. 14:

Gij zaagt met vreugd den wenk van uw geliefde vaadren,
Spraakt op uw knielend kroost voor 't laatst Gods zegen *neêr*,
En gaaft gerust uw ziel aan uwen Schepper weêr.

Zie hier TRIPS woord *weggezondigd* door BILDERDIJK vernieuwd:

Of baat het dat zijn hand getergde wraak verkondigt?
Neen, de indruk van zijn stem is lang reeds *weggezondigd*.

Krekelzangen, III, blz. 179.

En wat verder:

De vatbaarheid ontbreekt aan 't *ingezworen* hart.

Alsmede de schoone regel:

De stoïcijnsche trots *zwelt* tegen de Almacht *op*.

En, om nog enkele voorbeelden uit FEITH te kiezen:

De troon, de rijkdom, komt zijn nooden meer te staê;
Hij *kruipt* van nooden *weg*, en *raast* die beiden *na*.

Het Graf, bl. 15.

Gelukkig herdervolk, bij zooveel deugd en zegen,
Hoe *gloeit* nog in 't verhaal uw schuldlooze eeuw ons *tegen!*

De Eenzaamheid, bl. 174.

Ieder koeltje *ruischt* mij *tegen*,
Hoe geheel gij vader zijt.

Oden en gedichten.

Het wapprend koeltjen rond mij henen
Ruischt mij uw dierbre namen *aan*.

Ib.

Hoe lieflijk *zwelt* hem 't leger *aan*,
Als hij zijn taak ziet afgedaan,
En hem de zoete slaap de toekomst *aan* doet *blinken*.

Ib.

In zijnen Lierzang *Aan de Hervorming* [*Verlustiging van mijnen ouderdom*, blz. 55] zingt de Dichter betrekkelijk de menschheid:

Gij deedt op eens den morgen glimmen;
En ijlings *blaauwde* aan heldre kimmen
Haar weêr heur godlijke oorsprong *aan*.

Zouden wij hier den stouten ANTONIDES vergeten? De zanger van *'t IJ* zegt eenvoudig, doch fraai (blz. 17):

Uw scheepswerf wiert wel korts met breeder plas *bevloeit*.

Bij sommige saamgestelde verba schijnt eene ellipsis door, en geeft dezen, bij die verkorte spraakwending, eene ongemeene kracht: dusdanige zijn *losbrullen* en *blindstralen*:

Brul gruwzame Arimaan des afgronds kaken *los*.

TOLLENS, *de Verlichting*.

De weêrglans van haar naam *straalt* vreemden luister *blind*.

MARIA DOOLAEGHE, op PETR. MOENS.

Hetzelfde uitwerksel brengt het actieve gebruik der verba neutra te weeg, zoo als *blozen* door VAN PAFFENRODE reeds aldus gebruikt:

Het schaemrood *bloost* sijn kaken.

FEITH zong in *de Eenzaamheid*, bl. 154:

Hoe vaak heeft 't levenskoeltje er levensvreugd *gebruist*.

En HELMERS in zijne voortreffelijke *Nagel. ged.*, blz. 23:

Een goudstroom *ruischt* zijn gouden baren,
Gelukkig Neêrland, in uw schoot!

Gaan wij thans tot de koppelwoorden over, waaromtrent wij zoo even een woord aanstipten. In de middeleeuwsche dichters, wier melodijen door naïviteit gekenschetst worden,

ook dan als een JAN VAN HELU *arma virumque canit*, zijn zij schaars. Bij het eenvoudige komen zij ook weinig te pas; bijna niet meer dan in de gewoone spraak.

CATS en POIRTERS (welken laatsten men als de hoofdvertegenwoordiger der Catsiaansche poëzy bij de Vlamingen te houden heeft) bleven er schier vreemd aan, en vervielen aldus ook niet in 't misbruik, dat POOT er na HEINSIUS van maakte.

Verzen als deze komen zelden bij Pater POIRTERS *e tutti quanti* voor:

. . . Als gy op ons booshett groot
Moest storten u gesmolten loot
En eenen *swavel-regen*-slagh
Soo fel als oyt Gomorra sagh (1).

Wij mogen hier vrij nalaten met uit BILDERDIJK iets aan te halen, ofschoon wij niet beslissen durven of altijd zijne zamenkoppelingen het vers, dat een welluidend geheel moet daarstellen, volgens zijne eigene echte leering, uit dat oogpunt bevoordeelen. Wij weten zeer goed, hoe de meester getracht heeft deswege alle critische aanmerking te voorkomen.

BILDERDIJK zelf zegt, dat de misslagen van een kundige nog heel wat anders dan van een onkundige zijn, en dat wel in hetzelfde werk, waarin hij tegen de recensenten zijner koppelwoorden uitvaart. Wij, die echter bij 's meesters woorden niet zweeren, vergenoegen ons zijne verdediging weêr te geven, en met den prosodist JONCKBLOET een woord, dat als een vers klinkt, te herhalen:

Zoo 't onvolmaektheid zij, 't moog' tot volmaektheid dijen.

Luisteren wij naar vader BILDERDIJK: » Men heeft mij onlangs gemeld, dat in eene recensie van mijn *Buitenleven*, mijne koppelwoorden berispt waren geworden. Ik vertrouw, dat in die recensie wel meer blijken van onkunde in het Nederduitsch en in den dichtstijl voor-

---

(1) *Het heylich hof van Theodosius;* Iperen 1696, blz. 225.

gekomen zullen zijn. Echte taalkenners ten minste hebben altijd grooten prijs gesteld op een gelukkig koppelwoord. Maar in een tijd dat men zich naar den walglijken smaak der Duitschen vormt, en onze goede dichters, zoo wel als de grieksche, voor hoogduitsche vodden die het menschelijk verstand onteeren achterliggen, is het niet vreemd, zoo men gants tegenstrijdige begrippen, met die der opbouwers van onze Taal- en Dichtkunst (1) koestere. Maar, mijne landgenooten, laat u het edel en voortreffelijk voorrecht onzer taal niet ontnemen.

» Ik begrijp nogthans dat het mogelijk is, dat iemand die de melodie onzer taal niet vast heeft, aan sommige zeer goede koppelwoorden haken blijft. Dit kan niet wel anders, sedert dat de declamatie zoo verwaarloosd is" (2).

BILDERDIJK zegt dit achter het vers:

Mijn stem zal donderen door 't enge *bergkloofpad*.

Zou 't vermetel zijn op dat door den meester zoo nadrukkelijk verdedigde koppelwoord eene andere aanmerking te maken; namelijk, dat een versregel zeer gevoelig is bij den afloop, die zelf wel iets heeft van een dalenden weg aan den voet eens bergs, en dat het harde slotwoord *pad* den afloop hier als vertraagd, zonder dat wij voor die vertraging eenige reden kunnen bespeuren?

---

(1) Zou de groote dichter onder hen ook SPIEGHEL begrijpen die zulk een misbruik van de koppelwoorden maakte; den nederlandschen ENNIUS, dien hij later meer om zijne begrippen, dan om zijne innerlijke dichtwaarde, heeft omgewerkt; schoon hij van hem getuigde:

Ja, Spieghel, gij doorwroet ons grondwoordrijke taal,
En mijdt uitheemschen pronk, maar deze uw roem is schraal.

En op wien men mag toepassen wat BILDERDIJK zelf naar OSSIAN zong (Zie *Fingal*, II. 129):

Zijn taal droeg 't merk zijns tijds, in zin en uitspraak duister,
Eer 't licht der Poëzy nog opging in haar luister.

Jegens onzen SPIEGHEL geldt ten volle wat QUINTILIAAN van ACCIUS *en* PACUVIUS getuigde (C. I, lib. 35).

(2) Aanteek. op *Fingal*, in VI zangen. Amst. 1805, I. 156.

Zie hier nog eenige andere koppelwoorden uit Bilderdijk, die ze niet zelden met wonderbaar geluk, ter bezieling van zijnen dichtstijl, wist op te delven, en als buigbare klei, te boetseeren.

Waar wilt gij, dat mijn hart die *steenrotshardheid* vinde?
Mengelpoëzy, D. I, blz. 31.

Eens bloeide ze als een lentebloem
Met *wasdomrijken* daauw begoten.
Ibid. D. II, 144.

En aldaar (blz. 134), ter plaatse waar men van golven spreekt:

't Met *schuim bevrachte* hoofd van razernij doet rooken (1).

In de *Rotsgalmen* (D. I, 171), zingt hij:

Ter eer van Pallas stad of 't Delfisch *drievoetbrommen*.

En thans nog enkele, ten slotte, uit het Bilderdijksche epos, dat tot den cyclus van 's menschenval en redding, door Milton en Klopstock bezongen, behoort; om van de zielenredding door Soumet in *la divine épopeé* bezongen hier niet te gewagen.

En d' eelsten roofschat van het *parelvoedend* strand. (Blz. 17.)

. . . . . Zij vangt de droppen
Van 't *rozenriekend* hair dat om zijn schedel speelt,
En *hemelbalsems* daauwt, in hooger lucht geteeld. (Blz. 32.)

'tVloog ['t paar] siddrend, hand in hand, met *zwartbeneveld* oog. (Bl. 35.)

Gods almacht daalde omlaag met *alverwoestend* belgen. (Blz. 36.)

---

(1) Een Duitscher zou hier *'t schuimbevrachte hoofd* gesteld hebben, maar ook de plak van Bilderdijk, die hij in de *Nederlandsche Spraakleer* duchtig daartegen verhief, niet ontgaan zijn; schoon hij, als dichter, zijne eigene lessen wel eens vergat, en *godgevloekt*, *godverwaten*, *kunstervaren*, *kunstgeleerd*, *kunstversierd*, *landverwezen*, *wondgeslagen* schreef (Zie de Jager, *Over den invloed van Bilderdijks werken op onze taal*, 1847). Voss, die dergelijke koppelwoorden eerst ter gemakkelijker vertaling der klassieken invoerde, voerde ze in 't duitsch door.

Ik maal u 't ijslijk' niet van Adams *aardrijkploegen*,
Zijn leven niet, verteerd in *rustontbeerend* zwoegen. (Blz. 37.)

Bedekking van het kleed, van 't *hagelkeerend* dak,
Voor zomers roostend vuur en *winterongemak*,
Dit al was vruchtbaar, en, vereenigd in vermogen,
Herriep de roos der wang, de morgenstar der oogen,
't Aanlokkend *lipkoraal*, 't yvoor van arm en hals,
En 't donzend *wolkensneeuw* van 't golvend *boezemmalsch.*

Eene voortreffelijke plaats. Op het eerste vers teekent DA COSTA aan: » De tegenstelling met *zomers roostend vuur* vordert schijnbaar: *winters ongemak*, doch het zamengestelde *winterongemak* is sierlijker, en zelfs die kleine spraakkundige onnaauwkeurigheid in de tegenstelling niet zonder bevalligheid." Terwijl hij met veel juistheid over de geheele plaats zegt: » Men erkent bij deze beschrijving den dichter-schilder, in de schakeering der klanken zoo wel als in de rijke en grootsche kleur van uitdrukkingen: die *roos der wang*, die *morgenstar der oogen*, dat *yvoor van arm en hals*, dat (misschien al te uitvoerig geschilderd) *donzend wolkensneeuw van 't golvend boezemmalsch* (1)." Ten slotte halen wij uit het nederlandsch epos den imitatieven regel aan:

De zuiderluchtkreits hangt met waterdamp bezwaard (Blz. 155).

§ 2. *Verouderde of ongewoone woorden.*

Het aandachtig nagaan van zulke woorden, hetzij ze in de weder opgedaagde gedichten der middeleeuwen of in die van lateren tijd voorkomen, of in eenige dialecten van het nederduitsch voortleven, zal menig woord doen ontdekken, dat de dichter, waar 't past, weder in zijn burgerrecht kan herstellen. Wij bepalen ons bij het

(1) Men kan er bijvoegen, dat in dien poëtischen regel, de twee hemistichen op dezelfde plaatsen woorden van dezelfde soort en van evenveel syllaben hebben, en dus in bouw volmaakt aan elkander gelijk zijn. BILDERDIJK zelf schijnt door die symetrieke harmony weggesleept te zijn; trouwens, wat dit *donzend wolkensneeuw* van een boezem wel mag zijn, verklare wie 't weet.

nog in Zeeland en Vlaanderen gangbaar woord *kerstenen* (voor doopen) of christenen.

> Het doopkoor, eerst genoemt de vont,
> Die kinders christende en herbaerde,

zingt VONDEL, in zijne *Poëzy*, D. II, blz. 75.

In 't voorbijgaan merken wij hier aan dat *oude*, *oudte* en *ouder* voor *ouderdom* gebruikt worden.

Zoo schrijft TRIP (*Tijdw. in ledige uren*, blz. 118):

> God grimt u aan, o sterveling,
> Van allen tijd, en oord, en ouder.

HELMERS in de *Hollandsche natie*:

> Beschrei Egerons lot en zilvren ouderdom,
> Beroofd van 't licht des dags, van oudte en jammer krom.

Van de dichterlijke eigenschappen gaan wij over tot de vrijheden.

§ 3. *Over de bastertwoorden en bastertuitgangen.*

Men vindt er een goeden, doch gedeeltelijk onbruikbaren voorraad van bij VONDEL, zoo als bijv.: *kampioen*, *regement*, *rebellen*, *braveeren*, *feesteeren*, *stoffeeren*, *dreigementen*, *grimmassen*, benevens *olympiaden*, *pais*, *jalouzy*.

Triomf, als naamwoord en roepwoord, is niet minder gebruikelijk dan *orakel*, *tresoren*, *hanteering* en anderen. Om één voorbeeld onder duizende te kiezen, slaan wij BILDERDIJKS *Kallimachus* op, en lezen blz. 39:

> Atalant, die . . . .
> Van u de jachtspriet leerde, en pijl en boog hanteeren,
> En heel een heldenstoet verwinnend mocht braveeren.

Zoo ook aldaar blz. 56:

> 'k Zal met hem op 't geweld der woestheid triomfeeren.

Men zie echter toe eigen goed niet voor geleende plunje te houden. Zoo gebruikte dezelfde dichter het woord

luchter in *Ridder Sox*, maar teekende er bij aan: » Van dit oude woord hebben de Franschen nu *lustre* gemaakt. Nemen we ons goed weêrom, 't is het recht des oorlogs."

Bij 't gebruiken van bastertwoorden zijn de twee uitersten van overdrevene schroomvalligheid en stoutheid te vermijden. Het gebruik moet nimmer in misbruik verkeeren, maar daarentegen » vreemd dat meer dienst doet dan eigen, behoort niet versmaed te worden; wat nut is, is niet basterd of ontaerd (1)."

§ 4. *Over de Geslachten der Substantiva.*

Men weet dat vele substantiva in Holland van een ander geslacht dan in Belgie zijn, en dat hunne geslachten bij WEILAND en BILDERDIJK ook niet altijd overeenkomen: dit maakt het bijwijlen moeilijk te beslissen, wat bij de schrijvers vrijheid of misvatting zij. Men weet ook, dat in eenige substantiva BILDERDIJK bij 't gebruik der verschillende geslachten een zeer fijn uitgesponnen onderscheid maakt. Zoo stelt hij, bijv., *granaat* mannelijk voor den granaatboom, vrouwelijk voor de vrucht, en onzijdig voor de stof; *dood* stelt hij mannelijk of vrouwelijk naar 't dooden of sterven moet beteekenen, terwijl hij 't in persoonsverbeelding veelal mannelijk voordraagt.

Wellust moge bij WEILAND mannelijk zijn, als 't zinnebeeldig voorkomt is 't evenwel vrouwelijk. Zoo komt ook het vrouwelijke woord *telg*, als 't op eenen zoon ziet, mannelijk voor. Eenige substantiva hebben alzoo niet slechts een hun eigen geslacht, maar ook een geslacht uit toepassing, wanneer aan 't woord het daaronder verstane geslacht eener zaak wordt toegekend; bijv.: hij beklom den (berg) Etna, hij bevoer de wateren van de (rivier) Ganges.

Geen misdracht overvalt het ooilam onder 't dwalen,
Geen' tweeling werpt het in de doornen, noch verlaat
Heur' zoogling, daar de room in zwellende uiers staat.

BILDERDIJK, *Kallimachus*, blz. 17.

(1) TEN KATE, *Aanl. tot het verk. der sprake*, D. I, voorr. blz. 14.

Bij woorden van twee geslachten in Holland en Belgie, of wier geslacht bij BILDERDIJK en WEILAND verschilt, is veelal den dichter vrijheid vergund. Hier gelijk elders wordt nogtans alle willekeurigheid uitgesloten.

Zoo mag men 't gerust voor eene taalfout of *lapsus calami* houden, als HELMERS onder 't afschilderen van den heldhaftigen CLAASSENS, bij eene juist niet nieuwe vergelijking, uitroept:

Hij staat alleen, maar vast: gelijk *een rots* 't geweld
Der eeuwen, 't woest gebrul des donders fier blijft trotsen,
Schoon stormen aan *zijn* voet in wilde golven klotsen;
Schoon schip bij schip, met kracht geslingerd op *zijn* borst,
Verbrijzeld henenstuift.

§ 5. *Over de Buiging der Naamvallen.*

Vele substantiva van 't vrouwelijk geslacht worden in den genitivus als die van 't mannelijk verbogen, terwijl ook in 't daarbij komend artikel of pronomen possessivum al of niet van dezelfde vrijheid gebruik wordt gemaakt.

Bij den vlaamschen dichter RENS komt voor (*Gedichten*, blz. 15):

. . . . De valbrug des slots was geheven,
En de echo weergalmde der moeders gesteen.

En bij POOT, D. I, blz. 76:

Al 's werelts heerschappij is leengoed, anders niet.

De *s* van den genitivus van een mannelijk substantief wordt in 't volgende door BILDERDIJK zachtheidshalve afgesneden:

Des arends in de Pyreneën,
Des leeuws in Barcaas zandig rijk,
Des walvisch' in de Noorderzeën,
Elk kroost is d' ouderen gelijk.

De Geuzen, Z. IX, 1ste str.

Waar ook eene, der fransche poëzy eigen *inversie* de aandacht inroept.

Zijn moeders vader noemt TEN KATE de gewoone spreektaal.

Oneigenlijke vrijheden schijnen ons in de volgende regelen gebruikt:

Betwisten onderling of hun gemeene vader
Hun zustren eer belaagt.

TRIP, *Tijdwinst*, blz. 170.

. . . . oogjes
Die stralen tot in 't moeders hart.

VONDEL, Poëzy, II, 505.

» De liefde Gods" zeggen wij zonder er de minste ongewoonheid in te vinden: het oud plechtige: *het boek Jobs*, *de zoon Adams* mag dan ook wel gehandhaafd worden.

De schaar bestendiger bewonderaren, schrijft ergens BEETS, indien wij 't wel hebben: zulk een weglaten des artikels, vooral bij collectiva, is eene wenschelijke aanwinst.

Wat de uitgang *s* en *en* in het meervoud aangaat, de eerste schijnt meer tot den gewoonen, de tweede tot den deftigen stijl te behooren (1). VONDEL, die ook 't woord *Filisteen* voor een meerv. hield, schreef wel eens *s* daar *en* vereischt wordt.

. . . . De Filistijns, gestoort
Met reden, kwamen fel de Joôn beoorelogen.

Samson, blz. 3.

Minder streng zouden wij den vorm van het volgende uitheemsche woord beoordeelen, voorkomende in zijne *Poëzy*, D. II, blz. 528:

Wat stoftge op uwe kerk, met Cherubins bemaald.

---

(1) Zie TEN KATE, XII *Redenwissel.* § 31. Men vindt dezen schrijver (Ib. § 40) met anderen aangehaald, ter raadpleging over de buiging van een vrouwelijk substantief als de gebogen naamval door een ander substantief wordt beheerscht, in HOOGSTRATEN's *Geslachtlijst der zelfstandige naamwoorden*, sub voce *Weereld*.

§ 6. *Meervoud der Substantiva voor 't enkelvoud.*

Hiervan zouden wij in Vondel (bijv. uit zijn *Lucifer*) verscheidene voorbeelden kunnen aantoonen; wij bepalen ons liever bij eenigen uit het Bilderdijksche epos, die de aandacht van Da Costa niet zijn ontgaan, en laten achter de aangehaalde plaatsen zijne aanmerkingen volgen:

Ik kus uwe ongenade!
Maar wreek ook de onschuld van de uit slijk gekropen made!
Een nieuwe Satan.... Ach, wat zegge ik! Neen, o neen,
Ik smeek geen wraak, o God! ik smeek *barmhartigheên.*

Hier (dat zelden het geval is) zegt het meervoud des woords meer dan het enkelvoud doen zoude.

Nu hoort ze 't blij gejuich, ontwaakt *in duizend vreezen*,
En vliegt, nog half onthuld, en siddrend opgerezen,
Haar egâ te gemoet!

(Z. III, v. 511.)

In duizend vreezen, dichterlijke overbrenging van het meer algemeen gebezigde *in duizend dooden*. De uitdrukking is als alle dergelijke meervouden: *angstvalligheden*, *genegenheden*, eerder fransch dan nederlandsch. Doch ook gallicismen, mits met tact en bewustheid van hetgeen men doet en bedoelt gebruikt, kunnen in de taal der poëzy geoorloofd en van bijzondere uitwerking zijn. . . . Zulke meervouden van woorden, bij ons schier uitsluitend in het enkelvoud gebruikelijk, hebben meer of min eene vreemde, bepaaldelijk fransche kleur, maar zij hebben toch ook hier in den epos eene eigenaardige kracht. Zoo is *onverwinbre schrikken* kenbaar het fransche *des terreurs indicibles* in den regel (IVde zang: v. 468):

Maar in deze oogenblikken
Gevoel ik me aangetast door onverwinbre schrikken.

Vergelijk ook *minn'lijkheden* in 't volgende (IVde z., v. 527) hetgeen vrij wat meer zegt dan het dagelijksche en meer regelmatige *minlijkheid:*

Hij neemt een gullen dronk; aanvaardt die dankbre gaven
Met minn'lijkheden, die der volken hart verslaven.

§ 7. *Over 't gebruik van samengestelde voor enkele Werkwoorden en omgekeerd.*

Voorbeelden van enkele verba voor samengestelde, door 't afsnijden des voorzetsels gebruikt, zijn, met weglating van *ver: brijzelen*, *broederen*, *pletten*, *spillen*, *strekken*, *trouwen*, *welkomen;* met weglating van *be: hoeven*, *slechten*, *vrijen* (redden), *waren*, *wonderen*, *zwijmen;* met weglating van *aan*: *hooren*, *nemen;* met weglating van *ge: voelen*, *looven*, *tuigen;* zoo ook *kruissen* voor *doorkruissen*; *proppen* voor *opproppen*; *samelen* voor *insamelen* of *versamelen*; *schaduwen* voor *afschaduwen*, enz.

De meesten dezer verba komen reeds bij VONDEL voor, die onder anderen in zijn weêrgaloos-schoonen *Lucifer* stelt (blz. 22 en 50):

Want ieder is gezint zyn staet en eer te *waren*.
Wy *vryen* onzen staet: benyt men ons die zege?

Men is nu spaarzamer in 't gebruik van die vrijheid. *Ving*, voor *ving op*, ontmoeten wij in VAN HALL's lierzang op HELMERS ontslapen. Als alles sidderde, zingt de dichter tot de Vrijheid:

Zong hij in u zich kalmte en rust.....
Zoo ook in wreede slavernije
Zong Gods profeet, aan 't hoofd der rije,
Zijn somber lied aan Chebars vloed:
De uitheemsche landstroom ving zijn toonen,
En stortte in 't hart van Jacobs zonen,
Bij elken golfslag, smart en moed.

In de volgende stukken, op vrij lager toon gestemd, is men minder verwonderd zoo iets te ontmoeten. WILLEMS in zijn omgewerkten *Reinaert de Vos* (blz. 25) zegt:

Welkom, vriend, als 't vrienden *hoeft*.

En de eigenaardige STARING in *Jaromir te Praag*:

.... In dien toon
Houdt Jaromir het vol; eet, drinkt, dat elk zich *wondert*.

Verlangt men nu ook voorbeelden van samengestelde verba voor enkele gebezigd? Welaan: vader VONDEL zal ons weêr aan voorraad helpen.

Het zij Arrias tongh de Godtheit dorst *ver*lasteren.
Poëzy, II, 131.

Het godd'lijk beeld van 't eeuwigh Wezen
*Ver*schittert van een heiligheit,
Die, — enz.

Der Engelen bazuingeklank
*Ver*dagvaert levenden en dooden.

En in het treurspel *Noach* (blz. 41), het hyperbolische:

'k Schreide een zee van tranen *uit*.

De van menige oneigenlijke vrijheid overvloeiende HUYGENS zegt in 't *Costelick mal:*

't *Ver*heuchelicke licht van 's hemels water-boogh
*Be*kittelt onzen lust.

Uit BILDERDIJK voldoen wij met een enkelen trek in den *Kallimachus* voorkomende (blz. 82):

In 't midden van dat woud *ver*rees een populier.

§ 8. *Over de scheidbare Voorzetsels der Werkwoorden.*

Hun ongewoon gebruik stipten wij met een enkel woord reeds aan: hier geldt het alleen hunne buitengewoone plaatsing bij de infinitiva der verba.

HELMERS vlecht het volgende in de voorrede der *Hollandsche Natie*:

'k Zie hier mijn zoon mij dankend naderen,
En drinken uit mijn mond de les der wijsheid *in*.

In zijne *Gedichten* (II, 125) schreef hij:

Nu moet ge in kluisters voor ons beven,
En smeeken ons uw leven *af*.

Zoo mede BOXMAN in zijn te Kortrijk bekroond gedicht op 't *Vermogen des Yvers*:

Een aaklig slavenras, door 's Turken zweep gedreven,
Ziet gij, als spookzels, schaars door 't eenzaam landschap zweven,
En zoeken uren lang naar spichtige airen *rond*,
Waar eens een maatloos bosch van zware halmen stond.

Af te keuren is die vrijheid, als 't voorzetsel het niet in 't infinitivum staand werkwoord onmiddellijk volgt: de anders taalkundige WILLEMS heeft tegen dit taaleigen gezondigd in den *Reinaert de Vos* (blz. 43):

Morgen als de dag breekt *aan*.

Zelfs het *tenue genus dicendi*, in dit stuk gebruikt, kan die overdreven vrijheid, schoon tijdens HOOFT niet zwaar aangerekend, thans niet doen vergeven.

Ook HELMERS vergreep zich wat grof, toen hij in den IVden zang der *Hollandsche Natie*, van TASMAN sprekende, niet aarzelde te stellen:

Hij stapt er in, en denkt zijn stoute ontwerpen *over*.

§ 9. *Over de Tijdvervoeging, Deelwoorden en wijzen der Verba.*

Het heeft nauwelijks bewijs noodig, hoe velerlei afwijkingen, vooral in de tijdvervoeging en de deelwoorden, de dichters ons aanbieden.

Dus ontmoet men: van *bergen*: *bergde*, *gebergd;* voor *borg*, *geborgen;* van *delven: delfde*, *gedelfd;* voor *dolf*, *gedolven;* van *lachen: gelacht* voor *gelachen;* van *spuiten: gespuit* voor *gespoten;* van *bewegen: beweegde*, *beweegd.*

Zoo als in VONDELS laatste werk, *Ovidius Herscheppingen* (XIIIde b.):

Zoo iemant wordt *beweeght* door mijne jongste beê.

En bij den zoetvloeienden WELLEKENS, in zijnen herderszang *Sylvius:*

.... Nimmer staat een boom zoo vast in 't noordsche woud,
Geen klip zoo *onbeweegt* in 't woeste en bruizend zout,
Als trouwe liefde en min, die alles raakt te boven.

Welke afwijkingen in 't vlaamsche taaleigen tot den huidigen dag voortleven, en dus tot de oude taal behooren, niettegenstaande de ongelijk vloeiende verba de aloudste mogen zijn. Over het algemeen worden die thans in de schrifttaal tot de regelmatig geworden ongelijkvloeiendheid gebracht. Men mag echter den dichter hier niet in 't nauw brengen, en vergete niet hoe VOSSIUS en HUYDECOPER dachten over sommige vrijheden bij de Latijnen, tot welker soort ook deze ons schijnt te behooren. Hieromtrent, zegt de eerste, is den dichteren veel vrijheids vergund, wien 't ongemeene spreken heerlijk staat (1). En de tweede, die onzer taalkennis zoo veel lichts bijzette en voorbereidde: » Die gewoon is de beste latijnsche dichters te leezen, weet dat men niet zelden in hunne werken ontmoet zoodaanige uitdrukkingen, die geheel afwyken van de gewoone regelen der grammatica, waardoor zy te gelijk hunne schriften een doorstraalenden luister bygezet, en de spitsvondigheid der hairkloovende letterwyzen te leur gesteld hebben (2)."

De scherpzinnige STARING dacht mede over deze vrijheid als wij, en het lust ons hier de plaats aan te halen, in welke hij insgelijks andere vrijheden verdedigd: » De gepaarde *ae* heb ik gezorgd (zegt hij), dat bij haar eeuwenheugend regt wierd gehandhaafd, waar ik bepaaldelijk den middelklank, tusschen die twee letters zwevende, wenschte aan te duiden. Ook zal men: *gerigt*, *douw*, *daauw*, *zwaerd*, *honing*, *iedel*, *derwaart*, *saam*, *regte*, *linke;* zoo wel als: *geregt*, *dauw*, *zwaard*, *honig*, *ijdel*, *derwaarts*, *zaam*, *regterhand*, *linkerhand; ging* en *gong*, *ving* en *vong;* zoo wel als: *hing* en *hong; burgt* of *burg*, op het voorbeeld van HOOFT en VONDEL, even zoo goed vrouwelijk, als mannelijk bij mij aantreffen. — En waartoe dat overtollige? Ziedaar de vraag van een barbaar! zouden de Grieken zeggen. Kan men te veel verscheidenheid van klanken bezitten,

---

(1) Magna enim hic libertas poëtis, quibus alia lingua loqui est decorum (*In Epilogo*, ad Lib. VII *De vitiis sermonis*).

(2) *Proeve van Taal- en Dichtk.*, D. I, 125.

wanneer men het gehoor wil streelen? En zijn dichters en redenaars ontevreden als zij kiezen mogen?" (1)

Van Ryswyk, de antwerpsche zanger, die zich dikwerf andere niet te dulden vrijheden vergunde, en dan maar stoutweg den regel inriep:

Poëten draven nauw in engbeschreven perken,

kende zeker de voorgaande aanhaling niet, toen hij, achter den *Eppenstein* aanteekende (blz. 173): » Men zal ergens vinden: *hongen* voor *hingen*, hy *gong* voor hy *ging*, hy *kost* [dat men ook in Bilderdijk ontmoet] voor hy *kon*, *vong* voor *ving*, *veur* in plaats van *voor* (2), enz. Soortgelyke uitdrukkingen zyn by onze Noorderbroeders mogelyk niet gangbaer; hier echter, op het gebruik steunende, dacht ik het geene zwarigheid te zyn (*sic*), daer ik toch maer voor Belgie schryf."

Na dezen uitstap keeren wij tot de behandelde stoffe terug.

Durven, *durfde* wordt in prosa meest regelmatig gebruikt, doch 't imperfect *dorst* vindt bij de dichters algemeenen bijval. Zoo kan men *joeg* of *jaagde*, *heette* of *hiet*, *lachte* of *loeg*, *vraagde* of *vroeg*, *schendde* of *schond*, *zwijmde* en *zweem*, *waaide* of *woei*, *stal* of *stool*, *wilde* of *wou* gebruiken.

Zie hier nog enkele aanmerkingen over 't imperfect. De geschiedenis der opvolgende wijzigingen door 't verbum *worden* ondergaan is eene gansche Odyssea (3): *werd* wordt

---

(1) Voorberigt zijner *Gedichten;* Zutphen 1820.

(2) Hij voegt er overbodig bij: » Vondel zegt ook ergens wel:

Hij sloeg zich veur 't voorhoofd."

Welluidendheidshalve kon Vonddel niets anders schrijven. Zoo wendt men ook *heur* voor *haar* aan, b. v.: *heur hair.*

Van Ryswyk wachtte zich echter wel ook dit vers uit den *Eppenstein* (blz. 33) te verdedigen:

[Eppo, die] de blikken ten hemel *verhof.*

(3) Zie in het tijdschift *De Noordstar*, Antw. 1842, D. II, blz. 18, een art. van mijn te vroeg ontslapen vriend Delecourt.

door WEILAND voor 't imperfect der aantoonende wijze, *wierd* voor dat der aanvoegende wijze opgegeven. Dit verschil wordt in eenige dialecten van ons Nederduitsch niet geëerbiedigd.

Ook voor dichters kan het geene kracht van wet hebben; blijkens:

> Mijne onverzetbre ziel wierd van geen smert betogen.

De verba welke op *ten* sluiten, nemen in 't eenvoudige van 't imperfect, gelijk men weet, eene uitdijging aan, bestaande in de syllabe *de*, opdat die tijd met het præsens niet verward worde:

> Ik zuchtede, als de wind in 't hol der steenrotskloven.
>
> BILDERDIJK, *Fingal*, I, 56.

> Daar gij mij met mijn vloot vergastede aan het strand.
>
> Ib, II, 36.

> Die . . . .
> Geheel het vaste land bespiedede uit den hoogen.
>
> BILDERDIJK, *Kallimachus*, blz. 49.

Waar men bemerkt, dat die uitdijging telkens, opdat zij den stijl niet verlamme, in eene vokaal versmolten wordt.

Wat nu den tweeden persoon van 't imperfect uitgaande in *et* betreft, die *'t* vervalt zoo veel te gemakkelijker in verzen, dat zij mede in de spreektaal niet wordt gehoord. Men zorge echter, dat hierdoor de duidelijkheid der voordracht, in geval eener elisie, niet verhinderd worde; dewijl 't imperfect dan als een præsens ingekleed is.

> Hij ging en zuchtte in 't woud.

Is boven alle duisterheid omtrent den eigenlijk gebruikten tijd verheven.

Geheel anders is het gelegen met de taalverwoestende vrijheid in HELMERS te vinden (die trouwens wel meer fouten tegen taal en versbouw beging) daar hij in zijn

schoonen *Lofzang op Jezus van Nazareth* (blz. 123) uitroept:

Ook ik, ik waag het niet met mijn vermeetle klanken
U iets te smeeken, neen, mijn God! ik kan slechts danken;
Slechts danken kan ik u, dat gij mij 't aanzijn *schonk*.

En niet beter, ofschoon bij den eersten opslag minder stuitend, is de aanroep van PETRONELLA MOENS in een dichtstuk, in 1806 te Wacken (West-Vlaanderen) ten prijskamp gezonden:

Leert mij, gij zaalgen, die als morgenstarren *blinken*.

Omtrent de wijzen der verba zij hier gezegd, dat sommige, onzer hedendaagsche dichters om des rijms wille de bijvoegelijke wijze wel eens voor de aantoonende wijze verkeerdelijk hebben gebruikt.

Meermalen verviel FEITH in dit misbruik:

Beminnelijke jeugd, ik ben wat gij thans zijt;
Haast wordt gij wat ik ben; uw jeugd vliegt met den tijd.
Smaak, smaak haar zaligheid, en smaak haar als een zegen;
Maar denk niet, dat uw heil op aarde ooit *zij* gelegen.

Het Graf, Iste zang.

Wat verder:

En de eenigste, wier ziel met uwe ziel kon weenen,
Die u verzoenen kon met alles om u henen,
Zij week, zij week, en heel de schepping week met haar:
Gij zaagt, hoe bar deze aard, hoe wreed het menschdom *waar'*.

En in den 3den zang van 't zelfde gedicht:

't Geluk beslist op aard' wat ware grootheid *zij*.

In alle welke plaatsen iets stelligs voorgedragen wordt. De volgende regel, echter uit denzelfden zang, die iets twijfelachtigs bevat, kan zeer goed de aanvoegende wijze ontfangen:

Ligt dat dan ieder woord gewiekte aanbidding zij.

Spraakkundig is ook 't gebruik dier wijze in de volgende verzen van BILDERDIJK, al blijft de schrijver zich zelven niet altijd gelijk:

Misschien dat haast de tijden komen,
Dat alle hoop *is* weggenomen,
En 't edelst bloed 's lands wonden *heel'*.

De Geuzen, blz. 5.

Van uit den stroom, die Pindus voet omkronkelt,
Een teug geschept, die 't dorstig hart *verkwikk'*.

DA COSTA, *Poëzy*, D. I, blz. 145.

In de *Krekelzangen*, (III, 177) vindt men het goed te verdedigen:

Waar . . . .
Gods zoenleer wordt vervolgd, en wie ze oprecht *belij'*,
Aan 't volk verdacht gemaakt van laffe huichlarij.

Maar onverdedigbaar komt ons de aanvoegende wijze voor, in BILDERDIJKS *Ware liefde voor 't vaderland:*

Uit deugdbetrachtend bloed te wezen voortgesproten,
Zie daar wat recht gelukkig *zij*.

Nu nog een woord over de participia met uitlating van 't voorzetsel *ge*. Dit is iets (volgens HUYDECOPER), dat de dichters zich somtijds wel, somtijds kwalijk hebben veroorloofd, doch enkel in samengestelde woorden (1). Zoo vindt men *aanbeden*, *onderbrachte*, *overbleven*, *overkomene*, *zelfwassene*, *reinoogde*. Die vrijheid is te verwerpen, als men het onderscheid van beteekenis verwaarloost, dat door 't al of niet gebruiken van dit voorzetsel *ge* in sommige participia ontstaat; bijv. in *onderstane* voor *ondergestane*, dat hierdoor met *beproefde* zou verward worden (Zie hierover den diepdenkenden TEN KATE, D. I, Redew. XIV, § 31, blz. 533).

(1) Oulings zelfs in niet samengestelde participia; zoo als in de spreuke, aangehaald in WILLEMS *Belgisch Museum*, I., 102:

Ghetrouwen vrient langhe ghesocht,
Lettel vonden, ende saen verwrocht.

Gaan wij thans tot die vrijheden over, welke aan 't woord eene wijziging toebrengen, en er als ware 't eene nieuwe gestalte of figuur aan geven.

§ 10. *Over de Uitwerping* (*Syncope*).

De uitwerping heeft plaats:

1. In werkwoorden uitgaande op *wen* of *den*, bij welke de *w* of *d* om 't rijm uitvalt:

. . . . . . Schept vertrouen,
Maar wacht u 't oorlogsperk voor louter jacht te *houen.*

BILDERDIJK.

Ja, 't scheen of Adams val door heuvels en valleien,
Het Eden, hem bestemd, op 't aardrijk uit moest *breien.*

Onderg. der eerste wareld, blz. 40.

2. In de adjectiva op *ige* uitgaande worden de letters *ig* uitgeworpen, als: *'t vochte westewindje*, *godvruchte lenteblom*, *vergifte beker*, *onstuime baren*, *doorluchte Juliaan.*

Hij doolde jaarlijks door de streek
Met immerlucht*en* voet.

GREB (*Belg. Muzen-alm.* 1828, 109).

Zoo vindt men ook *waard* voor *waardig.* HUYDECOPER (*Proeve*, in-4°., blz. 76 en 566) heeft het onderscheid van dit woord met of zonder *ig* aangewezen.

Vlucht, Vrijheid, *heilge!* vlucht dees streken;
Het menschdom is uw gunst onwaard.

HELMERS, *Nagel. ged.*, blz. 155.

3. Even als 't augmentum *ge* bij de participia somtijds wegvalt, zoo als wij reeds zagen, wordt het mede niet zelden bij substantiva afgesneden, zoo als in *geluk*, *gebouw*, *geboorte*, *geboortestad*, *getuige*, *getuig*, *gereedschap*, *gevangenis*, *geschut.* Bij adjectiva of adverbia komt het mede uitgelaten voor, zoo als in de volgende regelen:

En heel het schepslendom lag *voel*loos ingeslapen.

BOXMAN. *Het vermogen des ijvers.*

En bij VONDEL, in *de Gebroeders*, blz. 57:

> Zij stapten onversaaght de wisse doot te *moet*.

Ook wordt *broed* voor *gebroed* gebezigd:

> Hij duldt niet meer bij 't kroost dit valsche tijgerbroed.
>
> BOXMAN, *Uitboezeming*, 1830.

4. *Middelpunt* is soms tot *midpunt* ingekrompen; zoo als 't blijkt in TRIP, blz. 148.

5. In vele woorden bepaalt zich de uitwerping tot eene enkele letter; welke uitwerping door 't vlaamsch dialect, zoo niet in de hoogere poëzy, die zich in strenger gewaad uitdoscht, gewettigd, dan toch verklaard wordt; 't woord *knijn* (voor *konijn*) misschien alleen uitgezonderd als den Vlaming onbekend. Voorbeelden zijn:

> Zy riep in 't ent: vaer wel! het welk hij naeulijx hoort,
> En zy *deist* evenwel te rugge met dit woort.
>
> VONDEL, *Herschepp.*, blz. 302.

> Een bael papiers, vol letteren en printen,
> Veel ganzenpennen, milt gedoopt in Maroos *inten*.
>
> Dezelfde.

Waar 't meervoud *inten* mede als eene dichterlijke vrijheid valt op te merken.

> Het filozoofsch gegrijns der mensch geworden apen,
> Door wie de wareld thands tot dolhuis omgeschapen,
> Zoo vreeslijk wordt geschud en door malkaâr gehotst,
> Als of ze in eens weêr tot den chaos keeren *most*.
>
> BILD., *Rotsgalmen*, II.

> Een tranendrop — die dees kan plengen,
> Is mensch — den Godmensch niet meer *vrend*.
>
> Ib.,

Vorstendomen echter bij VONDEL (*Poëzy*, I, 63) is eene verregaande achteloosheid:

> Nu schrik niet meer voor Mahomet,
> Noch Agars vorstendomen,
> Als d'Opperste den leeuwsklaeu wet,
> Is 't met hun omgekomen.

Niet beter ziet het er uit met LEDEGANCKS prijsvers (Thielt 1830), waarin hij van Lord BYRON spreekt:

Reeds staat hij aan het hoofd van wakkre heldendromen,
Op 't hooren van zijn naem en grootheid zaemgekomen.

Verschoonbaarder ware 't geweest zoo die dichters *komen* tot *kommen* hadden gemaakt.

VONDEL zingt mede, in de *Ifigenie in Tauren*, blz. 31:

Bestel nu 't beelt, opdat de razernye schei,
En 'k zal u in Myceen herstellen met mijn *glei*.

Bij inkorting voor *galei*; iets dat weinig navolging verdient.

Tegen *flus* voor *fluks* hebben wij niets.

JAN VAN DER VEEN, die *Adams appel* schreef, en zich daarin aan zinnebeelden, welke zoo zeer in den smaak onzer voorouders vielen, vergaapte, dichtte een lief stukjen op 't geluk des landmans, doch ontsierd door 't volgende couplet:

Geen keizerlijke rijken
Noch kroonen zijn te *lijken*,
Noch ridderlijke *spoed*,
Bij 't rein *vernoegd* gemoed.

Van de drie hier voorkomende uitwerpingen, is *spoed* in plaats van *voorspoed*, wegens dubbelzinnigheid, zeker niet goed te keuren.

§ 10. *Over de Ineentrekking* (*Crasis of Syncope*).

De tweesyllabige of daarvoor gehoudene woorden (want de voorzetsels *be*, *ver*, *on*, *over* enz., alsmede de verlengde uitgang van den infinitivus, rekenen wij niet mede), die ineentrekking gedoogen, hebben in de eerste syllabe:

1. Een enkelen klinker, als: *vader*, *vâdr*, of minder regelmatig *vaêr*; *gaderen*, *garen*; *aderen*, *aâren*; *weder*, *weêr*; *teder*, *teêr*; *vedel*, *veêl*; *mede*, *meê*; *goden*, *goôn*; *schaduw*, *schaâuw* of wil men *schâuw*; *ander*, *aâr*, en *anders*, *aârs* (waarvan 't eene nu ongewoon en 't andere niet fraai klinkt); *stadig*, *staag*; *ledig*, *leeg*; *snedig*, *sneeg*; *predik*, *preek*.

In dit voorbeeld ziet men insgelijks hoe *men*, vóór woorden met een klinker beginnende, met *me*, of beter *m'*, wel eens verwisseld wordt:

En Hamath stond omringd van 't heuvlig land der beken,
Tot daar *m'* in 't neevlig west de dagtoorts zag verbleeken.

Bilderdijk, *Onderg. der eerste w.*, blz. 18.

Ook de adjectiva die vóór mann. subst. met eenen klinker aanvangende staan, laten den uitgang *en* afsnijden. Bij Bilderdijk, *Onderg. der eerste w.*, blz. 19 leest men:

En smijt ze, druipende, in den sissende - outerbrand.

Dat 's, *dit 's* en *daar 's* voor *is* zijn mede gebruikelijk.

Hij roept: Daar *'s* oorlog voor de hand.

Bilderdijk, *De Geuzen*, I, 108.

Zeid' voor *zei* is even weinig in gebruik als *zijd'* voor *zij*, schoon Willems in den *Reinaert*, blz. 22, schreef:

Voort kwam Reinaert voor, en *zeid'*:
Bruin, ik dank u voor 't bescheid.

In dergelijke afkappingen raadplege men het gebruik. Zoo is *aard'* zeer in zwang, maar *waard'* voor *waarde* niet; *word'* voor *worde* kan aan 't slot van een versregel te verdedigen zijn; terwijl *sind'* of *end*, *spond'*, *wond'*, *gesteent'*, *gebeent'* zeer goed is.

Ontgleê, *deê* met afkapping der *d* is mede aangenomen:

Reinaert, die . . . . . .
Mij mijn schoone beerenwangen
Door zijn list verliezen deê.

Willems, *Reinaert*, blz. 99.

En 't was of haar de ziel de matte borst ontgleê.

Bilderdijk, *Onderg. der eerste w.*, blz. 32.

Doch de weglating der *e* voor de *h* is volstrekt niet te dulden, hoewel er verscheidene voorbeelden in Willems *Reinaert* van voorkomen.

. . . . De schram
Scheurd' hem aangezicht en huid.

Dat als een præsens voor 't oor geldt. De e voor eene k in 't mannelijk artikel weggelaten zou men echter in een stuk van lageren trant wel kunnen gedoogen.

Doch volstrekt te verwerpen is de afkapping dier letters bij adjectiva in 't meervoud. PEETERS in zijn *Meibloesem*, verleid door 't vlaamsch dialect, ontzag zich niet te zingen,

Gij zingt schoon liedjes moeder (Blz. 11).
Maar zie, gij hebt bij 't water
Klein bloemen afgerukt (Blz. 20).

dat volslagen wantaal is.

Hiel voor *hield* is, krachtens de gewoone spraak, te verschoonen.

Een paar voorbeelden zijn:

Bijtende met scherpen tand
In de koorde die hem *hiel*.
WILLEMS, *Reinaert*, blz. 52.

. . . Vermaagschapt aan dees ziel,
Die thands het grondloos meir doorwaadde,
Dat haar van u gescheiden *hiel*.
BILDERDIJK, *Mengelingen*, II, 157.

§ 12. *Letterwisseling* (*Metathesis*).

De verwisseling van een medeklinker met een anderen is bij ons zeer gewoon.

Zoo is *houwen* of *houën*, bij inkrimping, van *houden*, even als *ouwe* voor *oude*.

O jonge zon, geteelt van d' *ouwe*.
VONDEL, *Poëzy*, II, 60.

Alsmede *schennen* voor *schenden*, dat gangbare munt is; terwijl daarentegen *vinnen*, volgens de gewoone spraak, voor *vinden*, niet veel beter als *Lonnen* voor *Londen*, is. 't Eene en andere komt bij VONDEL voor (*Noach*, blz. 8 en *Poëzy*, I, 67). *Mellen* voor *melden* is van 't zelfde slach;

maar goed is 't door HUYDECOPER (*Proeve*, D. I, blz. 140) verdedigde *beschutten* voor *beschudden*.

Van ouds werd de *n* in vele woorden, waar thans ook de *l* in heerscht, gevonden; zoo als *vermeten* of *vermetel*, *metsenaar* of *metselaar*, en *knuiven* nu *kluiven*. *Woesteny* of *woestyne* zal ook wel eene metathesis zijn.

In sommige woorden verwisselen de *ch* en *f*, zoo als *kroft* en *krocht*; *gekocht*, oulings ook *gekoft*.

De verwisseling van klinkers of dubbele klinkers, die veelal haren grond in de dialecten vindt, is nog gewooner:

a voor *e*: zoo als *verdadigen*, door VONDEL menigmaal gebruikt, en door FEITH in zijn volheerlijken lierzang op DE RUITER niet verworpen.

e voor *a*: in *verslegen*, *ster*, *erg*, *zerk*, *bescherm*, *scherp*, *kers*, *pers*, *persen*, *smert*, *verken*, enz.

e voor *o*: in *gesteken*, *ontsteken*.

i voor *e*: in *pik*, *winken*, *verdrinken*, *smilten*: ook in *mit*, zoo als bij POOT, I, 150.

> Zoo moet geen woedend everzwyn
> U oit toevaren *mit*
> Zyn blixemend gebit.

o voor *a*: in 't imperfect van menig verbum, zoo als in *plocht*, *brocht*; gelijk de vlaamsche tongval dit nog uitbrengt.

De meestal keurige LEDEGANCK zelf schreef in den vierden zang van zijn *Burgslot van Zomergem* (2de uitgave):

> A Kempis! of die gy ook wezen mogt,
> Die 't schoonste boek aen de aerde hebt gegeven
> Dat ooit door menschenhanden is geschreven,
> Wyl 't heilig schrift van elders is *gebrogt*,
> Wat zacht genot stroomt van uw zuivre bladen,
> Waerin de reine ziel velop kan baden!

o voor *u*: in *oohtend*, *dorst*, dat ook *derst*, als in den vlaamschen tongval, vroeger geschreven werd.

Het vlaamsche *konnen* voor *kunnen* komt voor in den *Fingal*, II, 32.

o voor *u* of *eu*: in *dol*, *vervold*, *vlogel*, *jonst* (ook wel *gonst*), *locht*, *jok*, *konst*, *torf*, *droppel*.

..... Onbezield is de ongewijde vogel [de adelaar];
Hij valt, en stort bij d' eersten flits
Van Bato's kroost ter aard, met zijn verzengden *vlogel.*
HELMERS, *Nagel. ged.*, 141.

Zelfs vindt men *roken* voor *reuken*, in VONDELS *Palamedes*, blz. 54:

Wanneer zich opdoen duizent *roken*,
En duizent kleuren voor het oogh
Van bloemen, als een regenboogh.

o voor *oe*: in *most*;
ie voor *u*: in *stieren*, *vieren*;
y voor *ie*: in *dry* (bij VONDEL, CATS, DE DECKER en in 't Vlaamsch).

Alsmede in andere dubbele klinkers:
e voor *aa*: in *vendel* (van waar *vendrig*), *leste*;
e voor *ei*: in *ende*;
ee voor *ei*: in *verspreede*, en 't gebruikelijke *kleen*;
ei voor *aa*: in *pleister*;
ei voor *ee*: in *vleisch*, *weikt*, *teiken*;
ee voor *ie*: in *Greeken*, voorkomende bij ANTONIDES, blz. 330, doch niet na te volgen;
ee voor *eu*: in 't onverschillig gebruikte *leunen* of *leenen*;
eu voor *oo*: in *meulen*, *deur*, *veur*, *meugen*, *heunig*, *keuning*, *zeun*, *steuren*, in het gewooner *veugel*, *teug*, en 't bij VONDEL dikwijls ontmoette *verreukeloozen*.

Gy koost u d'edelste, den machtigste in 't *geveugelt*
Tot bode en luchtheraut.
BILDERDIJK, *Kallimachus*, blz. 8.

En laat ons daar, wen plaats en tijd
En 't spinnend zustrental het lijdt,
Ons leven niet verr*eu*keloozen.
BILD. na HOR., (*Kl. dicht. hand.*, I, 138).

ion voor *ie*: in *spion*;
o voor *ie*: in *kloven*, en 't minder gebruikelijke *storf*,

bedorf; niettegenstaande de vlaamsche tongval er voor pleit.

> Hij geeft een heeschen schreeuw, die lucht en wolk door*klooft*.
>
> BILD., *Onderg. der eerste w.*, IVde z., v. 302.

ou voor *ooi*: in *kouw*;

u voor *e*: in *spul*.

Dit onderwerp zou aanmerkelijk zijn uit te breiden; maar 't hier aangehaalde is voor ons oogmerk genoeg.

Wij zullen er nog bij aanteekenen, dat BILDERDIJK soms bij voorkeur *koomt* voor *komt* gebruikt:

> 't Is hulp, die op mijn last het leger op koomt dagen.
>
> IVde z., v. 600.

Waar *koomt* voor *komt*, gelijk de commentator zegt, aan 't vers als ware 't zijn volle gewicht geeft, en aan de uitdrukking eene meerdere sierlijkheid.

Belangrijk is de volgende aanmerking, die echter meer eene netheid dan dichterlijke vrijheid geldt. De verandering eener enkele letter om aan 't woord eene ongewoone, poëtische kleur te geven, is niet zeldzaam. Op eenige plaatsen in 't Bilderdijksche epos, waar deze dichterlijke kieschkeurigheid voorkoomt, is DA COSTA haar nagegaan in dezer voege:

> 't Was, ja, de tijd niet meer, dat Adam, forsch van spieren,
> Den nek bedwingen kon der ongetemde stieren,
> Den leeuw zijn kaken brak, den groven *elefant*
> Voor 't dreigen sidderen deed van de opgeheven hand.
>
> IIde z., v. 213.

Olifant zou hier alles bedorven hebben.

> Ja, 't aardrijk is *te kleen* om onder hen te deelen.
>
> IIde z., v. 293.

Voor het hier wat platte *te klein*. Eene geringe letter-

verandering is soms voldoende om eene zeer dagelijksche uitdrukking te veradelen;

'k Zag duizendmaal de kracht bezwijken; duizendmalen
Den moed bedrogen en de zwakheid zegepralen.

IVde z., v. 483.

Niet zonder beteekenis voor een fijn gehoor is de herhaling van het onbepaald getal, de kleine *nuance* tusschen het meer dagelijksche *duizendmaal*, en het stellig meer nadruklijke *duizendmalen*:

Haar docht, zij stond in 't woud, van dicht geboomt' omprangd.

IIIde z., v. 502.

De echte woordvorm voor de gewaarwording in droom of nachtgezicht is hier juist dat *docht* voor het thans algemeen gebruiklijke, maar hier voorzeker stijve en onbehagelijke *dacht*. Men vergelijke het effect van datzelfde *docht* in den droom van Badeloch bij Vondel:

Nicht Machtelt, *docht* me, stond voor mijne ledekant.

Het schrikgedierte alleen, dat in het duister zweeft,
Gaat om, en snort door 't woud met piepen, krassen, knappen,
En schijnt het naadrend licht met angst *te moet'* te stappen.

IIIde z., v. 656.

Te moet' voor *te gemoet*, door het vreemdheidende van den vorm met het onderwerp des te meer overeenstemmend; doch ook buitendien in dezen vorm dichterlijk en episch.

Eenigsins stouter, althans zich tot geene enkele letterverwisseling of afsnijding bepalende, zijn de volgende plaatsen:

Zijn brein aan 't woelen, smeedt ontwerpen, keer *aan* keer.

IIIde z., v. 325.

Meer ongemeen en niet min neêrduitsch dan het gebruikelijke *keer op keer*.

De slachting *noopt* de vlucht. Reeds storten lijk bij lijken.

IVde z., p. 71.

Noopt, dringt aan, drijft voort, versnelt; wel te onderscheiden ook in beteekenis, voor het prosaïsch *noopt tot de vlucht*.

En moedloos hangt het hoofd, als wilde 't aan den dag
Ontduiken. 't Hart beklemt een *halfversmoorend* ach.
IVde z., 342.

Halfversmoorend; dichterlijk, voor den gewoonen lijdenden vorm *half versmoord*.

§ 13. *Over de Achteraanvoeging* (*Paragoge*).

De hoofdzakelijke achter-aanvoegingen bepalen zich tot de *e* en *n*.

Wat de eerste dier letters betreft, worden de substantiva op *ij* uitgaande, meest om een slepend rijm te bekomen tot *ije* uitgebreid. Aldus zingt Feith in de *Eenzaamheid* (Iste z., blz. 130):

Zoo vond Rutilius aan eene vreemde kust
Meer dan zijn vaderland, 't genoegen en de rust;
Daar was hem, ver van Rome en Romes heerschap*pije*,
Verbanning vrijheid, en herroeping slaver*nije*.

Ook komt de *e* minder of meer gelukkig achter de onzijdige zelfstandige naamwoorden, met *t* gesloten. In Vondels *Poëzy*, (I, 377) staat er:

Aenvaert het zwaert, ô jongeling:
Dat dit gezegende gewe*ste*,
Verdadight door uw deught en kling,
U loof, gelijk 't Gemeene Be*ste*
Uw' onvermoeiden vader looft.

Krachtens hunnen oorspronklijken vorm, nemen al de vrouwelijke eensyllabige substantiva (benevens enkele mannelijke) de *e* achteraan. Men vindt mede *lange* voor *lang*, *reede* voor *gereed*, *alreede* voor *alreeds*, *om hooge beuren*, *te boeke*, *ten toone* (voor *tot den toone*), *te niete loopen*, en

tallooze meer van dien aart, ons uit de oude taal gedeeltelijk overgebleven: want de welluidendheid was voor de ouden een algemeen richtsnoer in het schrijven (1).

Hoe ouder de schrijvers zijn, hoe gewooner dan ook het bijvoegen der *e* achter 't adjectief, dat, een onzijdig substantief vergezellend, voorafgegaan wordt van een bezittend voornaamwoord (2); zoo zoude men *ons woeste hart* en *mijn beste paard* niet ongeoorloofd zeggen. De spraakleeraren mogen die verbuigende *e* afkeuren, de dichter, als zij in 't vers eene goede uitwerking doet, gebruikt haar. Zoo schrijft BILDERDIJK in den eersten zang van *De ziekte der geleerden*, een werk met zoo veel vlijt en kunstgevoel door prof. DAVID opgehelderd:

Ik zal haar oorsprong, aart en ech*te* kenmerk zingen.

En WILLEMS, in den *Reinaert*, blz. 2:

Zyn geil*e* lyf
Heeft besmet myn echte wyf.

Rede, als redelijk vermogen, komt bij KILIAAN nog als *redene* voor, en is slechts eene sterker inkrimping van 't oirwoord dan *reden* (3). Het tegenwoordige *orde* is bij KILIAAN *orden*.

Te recht zong dus eene onzer hoofddichteressen, die beurtelings de latijnsche en de nederduitsche lier bespeelde, ELISABETH HOOFMAN, in haar *Karelshaven*, blz. 5:

't Was niet alleen tot nut, maar ook tot roem en de orden
Der zaken voorbereid.

FEITH, op DE RUITER, schreef ook *zegen* voor *zege:*

De vijand twijfelt, of zijn zegen
Zoo grootsch een neêrlaag op kan wegen.

---

(1) Zie ons D. I, blz. 161, in de aanteekening.

(2) Zie HUYDECOPER, *Proeve*, D. I, blz. 430, 431.

(3) Zie BILDERDIJK, *Geslachtlijst der Naamwoorden*, sub voce.

2. Eenen diphtongus, als: *broeder*, *broêr*; *voeder*, *voêr*; *voeden*, *voên*; *dooden*, *doôn*; *kleeden*, *kleên*; *lieden*, *liên*; *knieën*, *kniên*; *zeën*, *zeên*; *weën*, *weên*, en 't reeds geziene *houden* en *weiden*, in *houen* en *weien* overgegaan.

Gloeien, oorspronkelijk *gloeden*, maakt *gloên*; *groênde* en *bloênde* vindt men echter niet. Ofschoon men oulings ook *bloeden* voor *bloeien* schreef, is die schrijfwijze beteekenishalve al ras onderscheiden geworden.

Moêr komt fraai in verwijt voor, gelijk bij TRIP, blz. 141:

En Jehu, van Gods ijver vol,
Mogt op een snooden Joram graauwen:
Wat vreê, zoo lang die toverkol,
Uw *moêr*, Godts Isr'el blijft benaauwen.

Poeder wordt tot *poêr*, *poederen* tot *poêren*, *vloeden* tot *vloên* gemaakt. *Verbreeden* tot *verbreên* ingekrompen is ongewoon, even als *zenuwen* tot *zeên* of *zeenen* verkort, dat voor Holland beter dan *zeenwen* klinkt. *Vervremen* voor *vervreemden* laat zich door de dagelijksche spraak verdedigen.

Overleênen door VONDEL voor *overledenen* gesteld is niet goed te keuren.

. . . . Geboren, om noch eens den staf t' ontwringen
Der *Beemen*, uit de vuist der wederspannelingen,

schrijft ANTONIDES (blz. 34), waar *Beemen* voor *Bohemen* vrij duister klinkt.

3. In driesyllabige woorden wordt *e* gesyncopeerd in *a*, als: *schaamle*, *haapren*; in *e*, bij verplaatsing of uitlating, als: *eedle*, *reedloos*, *zeegnen*, *heemlen*, *needrig*, *begrijplijk*, *ijdle*; in *o*, als: *mooglijk*, *oopnen*, *vooglen*.

i wordt gesyncopeerd in *a*, als: *zaalge*, en 't min welluidende *bevalge* en *graasge*; in *e*, als: *weelge*; in *o*, als: *voorge* en 't stuitend *vroolke*; in *u*, als: *vuurge*, *geduurge*.

Ten slotte nog enkele aanmerkingen.

De woorden wier voorlaatste syllabe met *z* aanvangt, veranderen dien zachten medeklinker in een harden, ten behoeve der uitspraak, als *schepzelen*, *schepslen*.

In sommige woorden, waarin de *a* of *e* wegvalt, sluit de overblijvende medeklinker zich aan de slotsyllabe (met tusschenvoeging in de uitspraak eener scheva), als in *dankbre*, *zichtbre*, *ijvrig*, *wislen*, *siddren*, *nev'len* of *neevlen*, *dav'ren* of *daavren*.

Door de *crasis* worden, in eigennamen, de uitgangen *iĕ*, *iĕn*, *iäan*, tot ééne syllabe samengetrokken, als in *Italjaan*, *Itaalje*, *Sicilje;* hetzelfde geldt ook van 't woord *troniĕn*, dat goed en welluidend klinkt; maar *Belgie* (zoo als 't veel in twee syllaben gebruikt wordt) is onuitstaanbaar.

Ook wordt *aö*, *aĕ* en *aä* in eigennamen aldus veranderd; zoo vindt men PHARÔ, *Isrêl*, *Kanan*.

An, oulings *ane*, dat men nog in meer dan éénen tongval bij ons hoort, voor *aan*, vindt men bij VONDEL en POOT.

§ 11. *Over de Afkapping* (*Apocope*).

Buiten de *'k* voor *ik*, *'t* voor *het*, *'s* voor *des*, komt *'n* voor *een*, als *zoo* voorafgaat, in aanmerking. Deze laatste vrijheid is BILDERDIJK gemeen.

Zoo wordt *er*, achter *die* of *hij*, mede wel eens verkort:

Och, wie zou zich niet bedroeven,
Zagh hy 't hart beklemt van schroeven,
Om den zoon die *'r* onder lagh?

VONDEL, *Poëzy*, D. II, blz. 490.

WILLEMS volgde die wanspraak na, in zijnen *Reinaert*, als deze Tibert den Kater doet watertanden naar de hem ten avondmaal bestemde muizen:

'k Hoor den koster somtijds klagen,
Dat hij *'r* om verhuizen zal.

Zeer gebruikelijk is *d'* in plaats van *den*, voor woorden met eenen klinker aanvangende:

Daar twist me om *d'* appel van 't gezegh.

VONDEL, *Poëzy*, I, 35.

voor *leiband* komt ons mede niet ongewettigd voor: wij vinden 't bij den te weinig gekenden TRIP, blz. 87:

> De geest, die u bezwaart, viert wel den lei*de*band.

Verdere uitbreidingen zijn:

> Zij gaat, en keert, en vult gestaêg den drin*kens*bak.
>
> FEITH, *de Eenzaamheid*, blz. 171.

> . . . . . Wie 't eerst den bloe*derigen* buit
> Op Trojen heeft behaald.
>
> VAN 'S GRAVENWEERT, *Ilias*, XIVde boek.

Godloos of *goddeloos* (waarvoor VONDEL 't niet verkieslijke *godeloos*, eenvoudig » zonder god" beteekenend, gebruikt) met meer dergelijke, *toorn* of *toren*, *doorn* of *doren*, *gaarn* of *garen* (ook *geren*), *orelogen* of *oorlogen*, zijn onverschillig. *Ver* kan ook *veer* zijn, zoo als 't gebruikelijke *heinde en veer* bevestigt.

De niet onverdienstelijke HUIZINGA BAKKER (*Poëzy*, D. I. blz. 63) zegt van de winden:

> Zij waaijen over 't land, langs binnenzee en meir,
> In 't noorderpekelvlak verjagen zij, zoo veer
> Hun adem reiken mag (1), de ligtbeweegbre stroomen.

Uitbreiding heeft plaats in *armoe*, dat tot *arremoe* wordt, en in de woorden met *om* samengesteld, zoo als *ommegang*, *ommeging*:

> Toen hij uwe outers ommeging.
>
> BILDERDIJK, *Kallimachus*, blz. 64.

De woorden op *lm*, *lp*, *rm*, en ook wel die op *lf*, *lg*, *rk*, *rl*, *rn*, *rp*; uitgaande, worden somtijds door de tus-

---

(1) Dit kunstig geplaatste *zoo veer*, dat men, als tegenovergesteld aan den oversprong, een insprong zou kunnen noemen, heeft hier dezelfde uitwerking als een opzettelijke oversprong; het verlengt als 't ware het volgende vers, om den adem verder te doen reiken.

schengevoegde *e* (scheva) met eene syllabe verlengd. Als die woorden onverlengd door een woord gevolgd worden dat niet met een klinker aanvangt, hoort men altijd eene dubbele syllabe, bijv.:

Dees, willig uit mijn Arons terp geschoten,
Buigt hoofd en tak naar zijn vermo*lmd* gebeent.
BILDERDIJK, *Mengelpoëzy*, I. 24.

Veel minder is dat het geval, wanneer het volgende woord met een klinker begint:

De palm is opgestaan, de galm is aangeheven.

Maar door het invoegen der scheva wordt het onaangename van zulke hortende sluitletters geheel weggenomen.

Ook hier mag vrijheid niet in onachtzaamheid ontaarden. Een hekelstukjen van STRICK VAN LINSCHOTEN (*Kleine dichterl. handschriften*, V. 274) zal hier de beste les zijn. Het luidt aldus:

Nu gallemt 's volleks stem door 't fullepblaauw gewelf:
Een hoog gehellemd Vorst vervolget d' Opper-Guellef;
Een schellemsch twaleftal viel 't arrem kerrekhoofd
Van achtren warrem aan. Van hullep gansch beroofd,
Dreigt elleks dollek hem een erreg lot. Hij kerremt,
En huilt zoo sterrek, dat zich 't vollek zijns ontferremt.
Niet met het scherrep staal, gelijk het zwerrek raast,
Wanneer de storrem op 't vermollemd hullekje aast,
Maar garen hem verschoont, hem zellef geenszins terregt,
En ellef marrek slechts van hem als losgeld verregt.
Aldus verdellegt ook een wollek d' ollem niet,
Die dwarrelt langs zijn hoofd, 't bedwellemt — en verschiet.

Van hoe veel syllaben is *ernst?* vroeg iemand op een schoolexamen aan eenige leerlingen, en bragt er menig door in het nauw. Vader VONDEL maakte 't niet zonder reden tot *errenst*.

Och, broeders, vraeghtge noch met *errenst* wat ons let?
Lucifer, Bedr. III.

§ 15. *Van het Overtollige* (*Pleonasmus*).

In de gedichten bepalen de overtolligheden zich hoofdzakelijk tot drie soorten:

1. Het overtollig gebruikte pronomen *die*, *dat* enz.; iets daar VONDEL, gelijk na hem al de vlaamsche dichters der voorgaande eeuwen, eerst geene zwarigheid in zag:

> Men wroet, men slaaft;
> De bijl *die* kerft, de schup *die* graaft.
>
> VONDEL, *Poëzy*, I. 32.

Doch bij 't beschaven zijner stukken verbande hij dit woord.

> De voerman van den grooten beyr
> *Die vlught* met omgekeerden dissel,

leest men in *Palamedes*' eersten druk; maar in den tweeden is *die vlught* met *vlught heen* verbeterd.

Niet altijd echter is het pronomen een pleonasme; somwijlen zet het den stijl kracht en leven bij; zoo als uit de volgende plaatsen des Agrippijners kan blijken:

> Als Room Fabricius en Katoos deught wil roemen,
> Zeght: Hooft *dat* was de man, waardoor mijn glorie wies.

En in hetzelfde werk (*Poëzy*, II. 395):

> De kerke, die gy blinken ziet
> Van toets, en marmersteen, en gout,
> *Dat* is de rechte kerke niet.

2. De pleonastisch gebruikte werkwoorden zijn: *komen*, *gaan* (ten zij waar *gaan*, *zich tot iets bereiden* aanduidt), *willen*, *durven*, *mogen*, *blijven*, *doen* enz.

> En het zeeschuim *komt* gedropen.
>
> VONDEL, *Poëzy*, I. 66.

> . . . . Of hij snel
> Ons *quam* t' ontvallen door gequel.
>
> Dezelfde, *Samson*, blz. 21.

Doch misschien behoort dit bij het hachelijke, waarover TEN KATE (D. I, *Redew.* XIV, § 4, blz. 513) handelt, daar hij *quam te staen* als een verhaalverleden aanmerkt, dat niet onaardig wordt aangewend wanneer men spreekt van iets hachlijks ten opzichte eener opvolgende en daarmede verbonden gebeurtenis. Wijders (§ 17, blz. 524) beschouwt die taalgeleerde » indien hij mocht *komen te* gaan" als eene spreekwijze, wier dubbele hachelijkheid zich in 't Latijn en andere talen zoo goed niet laat uitdrukken.

Een voorbeeld van het stellig overtollig gebruikte *gaan* is:

De Venuzijnsche vogel, blank van pluim,
Gaet bruizen, als een schip voor wint door 't schuim.

VONDEL, *Poëzy*, I. 321.

Durft is verlammend in HELMERS:

Hij, die voor 't vaderland *durft* sneven,
Stapt over in Walhalla's woon.

Nagel. ged., blz. 138.

Beter klinkt *mogen* iets verder ter zelfde plaats:

Maar hij, die, ongewond, nooit de eer zich *mogt* verwerven,
Verschijnt nooit in dien eedlen kring.

In VONDELS *Poëzy* (I, 216) leest men:

Hij volharde in u te zegenen,
En maak', dat nooit drukkend kruis
U *mag* op uw pad bejegenen.

Daar vindt men ook een voorbeeld van *kunnen*, dat het vers eenigsins ontzenuwt:

Een grooter van vermogen
Dan hy, wiens zwaert het Oosten dwingen *kon*.

Diezelfde aanmerking geldt ook jegens *blijven* in HELMERS *Hollandsche natie*, waar de gloeiende dichter CLAASSENS bezingt, strijdende tegen de overmacht der Spanjaarden:

Hij staat alleen, maar vast; gelijk een rots 't geweld
Der eeuwen, 't woest gebrul des donders fier *blijft* trotsen.

bedorf; niettegenstaande de vlaamsche tongval er voor pleit.

Hij geeft een heeschen schreeuw, die lucht en wolk door*kloofl*.

BILD., *Onderg. der eerste w.*, IVde z., v. 302.

ou voor *ooi*: in *kouw*;

u voor *e*: in *spul*.

Dit onderwerp zou aanmerkelijk zijn uit te breiden; maar 't hier aangehaalde is voor ons oogmerk genoeg.

Wij zullen er nog bij aanteekenen, dat BILDERDIJK soms bij voorkeur *koomt* voor *komt* gebruikt:

't Is hulp, die op mijn last het leger op koomt dagen.

IVde z., v. 600.

Waar *koomt* voor *komt*, gelijk de commentator zegt, aan 't vers als ware 't zijn volle gewicht geeft, en aan de uitdrukking eene meerdere sierlijkheid.

Belangrijk is de volgende aanmerking, die echter meer eene netheid dan dichterlijke vrijheid geldt. De verandering eener enkele letter om aan 't woord eene ongewoone, poëtische kleur te geven, is niet zeldzaam. Op eenige plaatsen in 't Bilderdijksche epos, waar deze dichterlijke kieschkeurigheid voorkoomt, is DA COSTA haar nagegaan in dezer voege:

'tWas, ja, de tijd niet meer, dat Adam, forsch van spieren,
Den nek bedwingen kon der ongetemde stieren,
Den leeuw zijn kaken brak, den groven *elefant*
Voor 't dreigen siddren deed van de opgeheven hand.

IIde z., v. 213.

Olifant zou hier alles bedorven hebben.

Ja, 't aardrijk is *te kleen* om onder hen te deelen.

IIde z., v. 293.

Voor het hier wat platte *te klein*. Eene geringe letter-

verandering is soms voldoende om eene zeer dagelijksche uitdrukking te veradelen;

> 'k Zag duizendmaal de kracht bezwijken; duizendmalen
> Den moed bedrogen en de zwakheid zegepralen.
>
> IVde z., v. 483.

Niet zonder beteekenis voor een fijn gehoor is de herhaling van het onbepaald getal, de kleine *nuance* tusschen het meer dagelijksche *duizendmaal*, en het stellig meer nadruklijke *duizendmalen*:

> Haar docht, zij stond in 't woud, van dicht geboomt' omprangd.
>
> IIIde z., v. 502.

De echte woordvorm voor de gewaarwording in droom of nachtgezicht is hier juist dat *docht* voor het thans algemeen gebruiklijke, maar hier voorzeker stijve en onbehagelijke *dacht*. Men vergelijke het effect van datzelfde *docht* in den droom van BADELOCH bij VONDEL:

> Nicht Machtelt, *docht* me, stond voor mijne ledekant.

> Het schrikgedierte alleen, dat in het duister zweeft,
> Gaat om, en snort door 't woud met piepen, krassen, knappen,
> En schijnt het naadrend licht met angst *te moet'* te stappen.
>
> IIIde z., v. 656.

Te moet' voor *te gemoet*, door het vreemdluidende van den vorm met het onderwerp des te meer overeenstemmend; doch ook buitendien in dezen vorm dichterlijk en episch.

Eenigsins stouter, althans zich tot geene enkele letterverwisseling of afsnijding bepalende, zijn de volgende plaatsen:

> Zijn brein aan 't woelen, smeedt ontwerpen, keer *aan* keer.
>
> IIIde z., v. 325.

Meer ongemeen en niet min neêrduitsch dan het gebruikelijke *keer op keer*.

> De slachting *noopt* de vlucht. Reeds storten lijk bij lijken.
>
> IVde z., p. 71.

Noopt, dringt aan, drijft voort, versnelt; wel te onderscheiden ook in beteekenis, voor het prosaïsch *noopt tot de vlucht.*

En moedloos hangt het hoofd, als wilde 't aan den dag
Ontduiken. 't Hart beklemt een *halfversmoorend* ach.
IVde z., 342.

Halfversmoorend; dichterlijk, voor den gewoonen lijdenden vorm *half versmoord.*

§ 13. *Over de Achteraanvoeging* (*Paragoge*).

De hoofdzakelijke achter-aanvoegingen bepalen zich tot de *e* en *n.*

Wat de eerste dier letters betreft, worden de substantiva op *ij* uitgaande, meest om een slepend rijm te bekomen tot *ije* uitgebreid. Aldus zingt FEITH in de *Eenzaamheid* (Iste z., blz. 130):

Zoo vond Rutilius aan eene vreemde kust
Meer dan zijn vaderland, 't genoegen en de rust;
Daar was hem, ver van Rome en Romes heerschapp*ije*,
Verbanning vrijheid, en herroeping slavern*ije.*

Ook komt de *e* minder of meer gelukkig achter de onzijdige zelfstandige naamwoorden, met *t* gesloten. In VONDELS *Poëzy*, (I, 377) staat er:

Aenvaert het zwaert, ô jongeling:
Dat dit gezegende geweste,
Verdadigt door uw deught en kling,
U loof, gelijk 't Gemeene Beste
Uw' onvermoeiden vader looft.

Krachtens hunnen oorspronklijken vorm, nemen al de vrouwelijke eensyllabige substantiva (benevens enkele mannelijke) de *e* achteraan. Men vindt mede *lange* voor *lang*, *reede* voor *gereed*, *alreede* voor *alreeds*, *om hooge beuren*, *te boeke*, *ten toone* (voor *tot den toone*), *te niete loopen*, en

tallooze meer van dien aart, ons uit de oude taal gedeeltelijk overgebleven: want de welluidendheid was voor de ouden een algemeen richtsnoer in het schrijven (1).

Hoe ouder de schrijvers zijn, hoe gewooner dan ook het bijvoegen der *e* achter 't adjectief, dat, een onzijdig substantief vergezellend, voorafgegaan wordt van een bezittend voornaamwoord (2); zoo zoude men *ons woeste hart* en *mijn beste paard* niet ongeoorloofd zeggen. De spraakleeraren mogen die verbuigende *e* afkeuren, de dichter, als zij in 't vers eene goede uitwerking doet, gebruikt haar. Zoo schrijft BILDERDIJK in den eersten zang van *De ziekte der geleerden*, een werk met zoo veel vlijt en kunstgevoel door prof. DAVID opgehelderd:

Ik zal haar oorsprong, aart en echte kenmerk zingen.

En WILLEMS, in den *Reinaert*, blz. 2:

Zyn geile lyf
Heeft besmet myn echte wyf.

Rede, als redelijk vermogen, komt bij KILIAAN nog als *redene* voor, en is slechts eene sterker inkrimping van 't oirwoord dan *reden* (3). Het tegenwoordige *orde* is bij KILIAAN *orden*.

Te recht zong dus eene onzer hoofddichteressen, die beurtelings de latijnsche en de nederduitsche lier bespeelde, ELISABETH HOOFMAN, in haar *Karelshaven*, blz. 5:

'tWas niet alleen tot nut, maar ook tot roem en de orden
Der zaken voorbereid.

FEITH, op DE RUITER, schreef ook *zegen* voor *zege:*

De vijand twijfelt, of zijn zegen
Zoo grootsch een neêrlaag op kan wegen.

---

(1) Zie ons D. I, blz. 161, in de aanteekening.

(2) Zie HUYDECOPER, *Proeve*, D. I, blz. 430, 431.

(3) Zie BILDERDIJK, *Geslachtlijst der Naamwoorden*, sub voce.

De verbindende voorzetsels, *om*, *in*, *te*, worden somtijds onder de werkwoorden verstaan:

Een dorst (*om*) haar weêr te zien, beving my 't ingewand.
BILDERDIJK, *Ond. der eerste w.*, blz. 47.

Van radelooze drift, by onmacht (*om*) zich te wreken.
Ib., blz. 141.

Dat was Sint Peters geest, gestuert (*om*) myn aêr te stelpen.
VONDEL, *Brieven der H. Maegden*, blz. 5.

De tijd zal leeren 't geen me duister valt om (*te*) ramen.
Dezelfde, *Joseph in 't Hof*, IIIde bed. op 't einde.

In de volgende plaats van HELMERS (*Nagel. ged.*, blz. 139) wordt *rond* niet uitgedrukt:

Daar zwiert de gerstewijn in roomsche bekkeneelen.

Terwijl in deze van BILDERDIJK (*Kallimachus*, blz. 30) *tegen* en *op* zijn verzwegen:

De Boksvoet schenkt drie doggen . . . . . .
Een van gemengeld soort, (*tegen*) den tijger-zelv' (*op*)gewassen.

Werkwoorden gelijk *doen* en *gaan* worden almede dikwerf niet uitgedrukt. Bij denzelfden dichter leest men in den *Onderg. der eerste Wereld*, blz. 186:

Wat zal de veldheer thands?

En in de *Mengelpoëzy*, II, 102:

Den brug bewaarde een klokkenspel
Aan een onzichtbaar snoer,
Dat mensch noch dier hem over mocht,
Of alles vloog in roer.

In dezelfde *Mengelpoëzy* (II, 106) vindt men de herhaling van 't voorzetsel *uit* weggelaten:

Maar uitgeteerd, geschreid, gewaakt,
De kaken hol en bleek.

Ook 't voegwoord *maar* kan soms verzwegen blijven. Aldus leest men in BILDERDIJKS meermalen aangehaald epos (blz. 173):

Geen jagers eischt die nood; geoefende soldaten.

Men vindt eene gewoone uitlating des werkwoords in:

Hij vraagt: Mijn dochter, meld, wie u het leven gaf!
Ik *heet* Rebekka, zegt ze, en Bethuël (*heet*) mijn vader.
FEITH, *De eenzaamheid*, blz. 172.

Eene stouter uitlating is die van het werkwoord, dat in een ander geval, 't zij enkel- of meervoud, moet staan dan 't voorafgaande werkwoord; bijv.:

Wat toeft gij, wakkre knapen!
Komt, reikt hier schild en speer.
De ridder *staat* in 't wapen.
Zijn mannen (*staan*) in 't geweer.
BILDERDIJK, *Rotsgalmen*, II, 183.

§ 17. *Over de Adverbia met een Pronomen relativum.*

Het fijne onderscheid, om die pronomina enkel wegens zaken en de adverbia wegens persoonen te gebruiken, is geensins te verwerpen, vooral in prosa. Doch als HUYDEKOPER, VONDELS vers

En gy waert d' eenige, *waer mede* ik wensch te trouwen,

afkeurt, en zegt, dat de zuiverheid der taal eischt *met wien*, gaat deze kieschheid te ver. Niet alleen door oude en latere schrijvers, maar ook door de standhoudende gewoone spraak, wordt die vrijheid gewettigd.

De persoonlijke voornaamwoorden worden ook wel voor betrekkelijke gebezigd. Wij zagen zoo even dat BILDERDIJK zong, waar hij *brug* verkeert mannelijk maakt:

Den brug bewaarde een klokkenspel
Aan een onzichtbaar snoer,
Dat mensch noch dier *hem* over mocht,
Of alles vloog in roer.

§ 18. *Over* al de *en* alle de.

Men vindt *alle de*, zoo wel als *al de*, bij zeer keurige dichters. Zoo schreef ook TOLLENS in de vertaling van POPES brief van *Heloïze*:

Ik duizelde als gy zongt, en *alle de* Englen hoorden.

WEILAND zegt in zijne *Spraakkunst*, § 345, dat dit *alle*, bestendig adverbialiter moet gebruikt worden, en wil dus *al de*. Deze wet schijnt ons ongegrond, zelfs voor het prosa.

§ 19. *Over de Smelting* (*Elisie*).

Bij de ouden werd de elisie niet bestendig waargenomen. De ENNIUS onzer poëzy, SPIEGHEL, » groot van geest en ruw van kunst" elideerde mede niet altijd. Reeds in den 1sten zang van zijn hoofdwerk, vinden wij:

v. 365: Treft gy een booze arm, oft voester-voegden zondigh.

v. 417: De kloekste, welgheleerde, oude en verzochte
Vint daar gevaar genoegh.

Bij vader CATS is dit verzuim vrij gewoon, terwijl het ook bij VONDEL wel eens wordt vernomen; vooral in zijne vroegere werken.

BILDERDIJK, in *de Muis- en Kikvorschkrijg*, zingt, waar MINERVA tot JUPITER het woord voert, blz. 26:

Zoo sprak ze, en 't Godendom, door deze taal bewogen,
Kwam samen, en zat neêr om 't schouwspel aan-tē-oogen.

Waarop hij aanteekent, dat die regel der smelting welluidendheidshalve willekeurig is ingevoerd, en niet om de welluidendheid den hals te breken. » *Aan t' oogen*, *toe t' ijlen*, *op t' offeren*, zegt hij, is voor een hollandsch oor onverdraaglijk, en strijdt met allen neêrlandschen maatklank zoodanig, dat geenerlei vers het toelaat. Waarom derhalve niet *te oogen*, *te achten* gezegd, zoowel als *beoogen*, *geacht*, enz."

Volgens die uitzondering op den regel laat zich het verzuim der smelting in VONDEL meestal verklaren en wettigen.

Als FEITH (*de Eenzaamheid*, IIIde zang) in een lam vers de smelting over 't hoofd ziet, is dit aan onachtzaamheid toe te schrijven:

De hoogmoed, met natuur in 't hechtst verbond getreden,
Vond de eer noch steeds verknocht aan onbesmette zeden,
En 't eenig waar geluk aan een*e* echtvriendin,
Een vruchtbre landstreek en een talrijk huisgezin.

Om de elisie achter de verkleinwoorden in *je* te voorkomen, voegt men er eene *n* bij; doch in de eigennamen op *je* heeft de ineensmelting geene plaats.

In D' HULSTER'S *Lettervruchten* (blz. 54) is hiertegen gezondigd ter plaatse, waar die vlaamsche dichter de ongelukkige PHILIPPINE van Vlaanderen schetst:

Die schoone, om wie 't oud Troj*e in* puinen viel,
Had zelve in haar 't volmaekste beeld gevonden,
En de amberlucht van Edens morgenstonden
Was niet zoo rein als de onschuld harer ziel.

Men veroorlove ons op eene hier aangewende vrijheid eene aanmerking die eigenlijk tòt dit kapittel niet behoort (maar tot blz. 168 hiervoren); namelijk over 't meervoud *puinen* voor *puin*. Wij zien het ook elders gehandhaafd, en wel in VAN HALLS rouwzang op HELMERS:

Waarom heeft Helmers, ach! niet langer
  Voor 't goede en schoone op aard geleefd?
Geleefd ter eer van 's werelds wrekers,
Als vloekprofeet eens regtverbrekers,
  Wiens troon in bloed en *puinen* stond.

Zoo vindt men in het 3de vers van den *Lucifer* Almogend*heden*, doch logicè en theologicè verkeerd, voor Almogend*heid*.

§ 20. *Over de Woordsplitsing.*

Door deze komt, even als in de grieksche en latijnsche lierzangen, een gedeelte van een woord op 't slot van een versregel en 't andere gedeelte in 't begin van den volgenden. Bijv.:

Twee jonge maeghden waren *uit-*
  Gegaen in 't krieken van den dagh.

VONDEL, *Poëzy*, II, 425.

Bij PELS in zijne navolging van HORATIUS *Dichtkunst* (blz. 17) leest men het overigens vrij prozaïsche:

> In 't heldendicht wordt ook begekt, die als een *wind-*
> *Verkooper*, marktgek of kwakzalver dus begint.

BILDERDIJK maakt ook geen zwarigheid in dier voege woorden door den oversprong af te breken: zoo leest men van hem in de *Taal- en dichtl. oef.* van » Kunst wordt door arbeid verkregen":

> Dat nu de krijgsklaroen een *moord-*
> *Kreet* aanheff', die de ziel bekoort!

Waar de overgang, krachtens den metrischen spondeus *moordkreet* echter niet gemakkelijk is. Vloeiender ware, uit dien hoofde:

> Dat nu de krijgsklaroen een *moord-*
> *Gezang* verheff'.

Elders bezigde dezelfde dichter die vrijheid gansch niet hinderlijk (*Kl. dicht. hands.*, IIde schak., blz. 37):

> Maar wekt met vrolijk *veêl-*
> *Gespeel*
> De dichtluim weêr in 't hart van d' ingeslapen dichter.

Sterker loopt bij BILDERDIJK de lyrische woordsplitsing in 't oog bij het volgende:

> Dat gy, o tijd- en nijd*verwinnen-*
> *de* Dichtkunst! gy, die hart en zinnen
> In liefelijke boeien slaat.

Eene vrijheid dunkt ons, die, ook in 't lyrieke, door geene voorbeelden van PINDARUS of HORATIUS is goed te maken.

§ 21. *Over de Omzetting der woorden.*

Omtrent dit punt matigden zich de beste dichters der zeventiende eeuw, vooral HOOFT, VONDEL en ANTONIDES,

veel meer vrijheden dan hunne opvolgers aan. Scheppers van den poëtischen stijl, dien zij op eene verbazende hoogte brachten, zagen zij in die omzetting een middel te meer, om de poëzy van 't prosa af te scheiden; terwijl in lateren tijd de poëtische stijl, nu verrijkt met levendige wendingen en dichterlijke uitdrukkingen, minder vrijheden toeliet (1).

Bij elke omzetting is de duisterheid, als eene gevaarlijke klip, zoo wel door prosa-schrijvers als dichters te vermijden. Niet zonder reden zegt Weiland (Over de verkeerde woordschikkingen, *Spraakkunst*, bl. 312): » Schoon den dichteren, ten aanzien van de omzetting en verplaatsing der woorden, hunne vrijheden niet mogen betwist worden, is echter de volgende woordschikking [van Rotgans op de Ruiter] af te keuren:

Wie zwijgt nu, daar al 't land, aan zijne deugd verpligt,
En zeeërvarenheid, het lijk volgt wijd of dicht?

in plaats van: daar al 't land, aan zijne deugd en zeeërvarenheid verpligt enz., terwijl anders de zeeërvarenheid het lijk schijnt te volgen."

Bij sommige omzettingen worden, tegen het voorschrift der spraakleer, de verba te veel naar voren, of te veel naar achteren geplaatst. Tot de eerste onregelmatige schikking behooren de volgende voorbeelden:

U, die het rekent te gering
In diepen ootmoed uwen schouder
Te *vlijen* onder 's Heeren juk.

Trip, *Tijdwinst*, blz. 118.

Hij die voor zondaars *gaf* zijn leven.

Ib., 152.

---

(1) Als eene soort van omzetting kan men 't plaatsen der præpositie achter haar substantivum beschouwen, zoo als in het volgende vers van Bilderdijk (*Mengelpoëzy*, II. 102):

En ijlings *schrijdt* een felle reus
De wijde boogdeur *uit*.

Dus schrijft men mede: *den oever langs* en *de velden over*, *in* of *door*.

Alsmede deze plaatsen uit HELMERS:

Eensslags verscheen, uit verre streken,
Een volk, gehuld in vreemden dos;
Het dorst (wat hoon!) als meester spreken,
En *knotten* Wodans heilig bosch.

Nagel. ged., blz. 136.

Strijdt, strijdt dan, helden; laat niet *wachten*
De maagden, die thans nederzien.

Ib., blz. 139.

. . . . . Ja, eertijds mogt men zingen,
Toen 't pleit der volken werd *beslist* in Neêrlands raad.

Ib., blz. 186.

Kunt gij nog weenen? Nog *besproeijen*
Der vadren graf.

Ib., blz. 189.

't Verderf kan *slopen* Hollands wallen,
En *zwelgen* Neêrlands hartebloed.

Ib., blz. 192.

Voorbeelden van omzettingen, waarbij 't werkwoord sterk naar achter komt, zijn onder anderen bij VONDEL:

Het zweet brak uit van angst; zijn haren schichtig *rezen*.

Palamedes, blz. 25.

De noortsche beeren op hun achterklaeuwen *staen*.

Lucifer, blz. .

Ter goeder ure wy, om 't vee volop te geven
Van gras en klaver, dat van Sichem herwaert *dreven*.

Joseph in Dothan, IVde bedrijf.

De wisselheer vooraan den koopman toegang *gunt*.

Poëzy, I, 247.

In welke plaatsen, buiten de laatste, de omzetting het vers meer schilderachtigheid bijzet, of, zoo als de franschen zouden zeggen, *fait image*.

Onze hedendaagsche zangers vermijden de omzetting nagenoeg algemeen. Ondertusschen blijft het waarheid, dat de hoofdmannen der rijke letterkunde van het hollandsche gemeenebest geen ongelijk hadden als zij dergelijk onderscheid tusschen de poëzy en 't prosa handhaafden. Zulke wendingen heerschten ook reeds in de dichtertaal der middeleeuwen, vooral in liederen, en wij gelooven dat zij, met smaak gebruikt, daarin, even als in romancen en balladen, nog heden niet zijn te verwerpen. Wij zouden, bijv., den eersten regel niet willen afkeuren van 't volgend couplet uit een laatst verschenen liedje van den waren liederdichter HEYE:

Een ruiter al over de heide *reed;*
Een koningskind wou hij vrijen! —
Wel, koning, wat doet gij den ruiter zoo wreed
Gevankelijk weg te leijen (1).

De slotrijmklank van dit couplet zou ons minder behagen. Men vergunne ons hier op dergelijke woordschikking en tevens op de fransche dichtkunst een blik te werpen. Bij RACINE, het lieflijk wonder dier dichtkunst, van welken de voor 't in- en uitheemsch schoon gloeiende HELMERS zong:.

— Gij, die met uw taal steeds zoo verruklijk toovert,
Racine, en ons gemoed met zacht geweld verovert,
Ja, onweêrstaanbaar volgt mijn hart uw zangen na!
'k Beef om Britannicus, 'k gruw van Athalia,
En, zuiver als het blad der jonge lenterozen,
Verrukt me uw woordenpracht, bevallig uitgekozen;

Bij dien kieschkeurigen zanger leest men:

...... Quand sera le voile arraché
Qui sur tout l'univers jette une nuit si sombre?

---

(1) *Een nieuw nederlandsch verzen- en liedeboek;* Amst. 1848. Men weet, dat in romancen en balladen zulke wendingen bij de duitsche dichters gewoon zijn. Zoo dichtte WOLFF:

Auf hohen Schlosz im Morgenschein
Die junge Fürstin steht, und sinnet.

Terwijl men in den dichter, die Frankrijk 't eerst met den lyrischen toon en stijl begiftigde, in MALHERBE, vindt:

> ô Dieu, dont les bontés, de nos larmes touchées,
> Ont aux vaines fureurs les armes arrachées.

Waarop de taalkundige abt GIRARD (*XVme Remarque sur* RACINE) aanteekent: » Aujourd'hui nos poëtes n'osent presque plus employer ces transpositions, qui cependant ne peuvent faire qu'un bon effet. Pour peu qu'ils continuent à ne vouloir que des tours prosaïques, à la fin nous n'aurons plus de vers, c'est-à-dire, nous ne conserverons entre la prose et les vers aucune différence qui soit purement grammaticale; car la grammaire n'embrasse que les mots et l'arrangement des mots." Dat echter eene onmetrische, half onrhythmische taal als de fransche aan dergelijke vrijheden meer behoefte heeft dan onze bij uitstek zinrijk-poëtische taal, lijdt geen twijfel.

Eene dier omzettingen die der fransche poëzy het meest aanvalligheid en poëtisch leven bijzetten, is zeker de plaatsing van den genitivus vóór den hem beheerschenden nominativus, en wel meestal met tusschenschuiving van enkele andere woorden. Zoo zingt de lyrieke BÉRANGER in *Les adieux à la gloire:*

> Du sommeil de la liberté
> Les rêves sont pénibles.

En in zijn grootschen *Cinq Mai:*

> De tout laurier un poison est l'essence.

Onze dichteren zijn aan die wending niet gansch vreemd:

> Vermorselt zijn in puin de steigerende vesten,
> En van 't vervloekt geslaght, zijns levens zat en moê,
> Is uitgerukt de boom tot aan den wortel toe.

VONDEL, *Hierusalem verwoest*, blz. 9.

Dit staat in eene der eerste lettervruchten van VONDELS machtig brein, hetwelk dit tooneelstuk reeds voortbracht in 1620, drie jaren na de *Warande der dieren.* Later ware hij wellicht verkeerdelijk schroomvalliger geweest.

Bij FEITH (*de Eenzaamheid*, blz. 164) lezen wij:

Het benglend klokje was van 't reinst gevoel *de tolk.*

En in TOLLENS, die zich meer dan eenig ander voornaam dichter van vrijheden speent, waarschijnlijk onder den indruk der gedachte dat hij voor het volk zingt, ontmoeten wij in het dichtstuk *de Verlichting:*

Zij prent hier van haar gunst den onmiskenbren stempel.

§ 22. *Over den uitgang* baar.

POOT, die de oude talen niet kende, en zich echter met de denkbeelden der klassieken gemeenzaam had gemaakt, zondigt niet dikwerf tegen de rechte uitspraak der eigennamen; HELMERS daarentegen, die, om zoo innig mogelijk met diezelfde hoofdschrijvers, wier talen hem vreemd waren, bekend te worden, het italiaansch, zoo rijk aan goede vertalingen, leerde, sloeg in de uitspraak dikwijls den bal mis. Ook de adjectiva in *baar* eindigende gebruikte hij nu en dan verkeerd; misschien op 't voorbeeld van den taalkundigen — BILDERDIJK.

Natuurlijk vonden deze groote zangers navolgers van hunne gebreken. DEN BEER POORTUGAEL aarzelde niet te schrijven:

Mijn rede is niet misleid door een bedrie*gbren* schijn.

Een regel door WITSEN GEYSBEEK in dezer voegen getoetst: » Dit moet onbetwist*baar* en ontegensprek*elijk* zijn bedrieglijken schijn. Schijn is immers niet passief bedriegbaar, dat is: onderworpen aan bedrogen te worden; maar actief bedrieglijk, dat is: bedriegt zelf. *Baar* is eigenlijk een voertuig om te dragen, als: lijkbaar, rosbaar enz., gelijk *baren* en *dragen* (in het engelsch nog *to bear*) synonieme werkwoorden zijn. Dit *baar* nu achter het zakelijke deel van een werkwoord, gelijk in den text, geplaatst, kan nooit anders dan in een passieven zin genomen worden, en hier wordt eene volstrekt actieve beteekenis vereischt. Achter een zelfstandig naamwoord geplaatst, vervormt dit

baar hetzelve in een bijvoeglijk naamwoord, als *dankbaar*, *eerbaar*, *cijnsbaar* enz., en moet dan in een actieven zin genomen worden; maar men kan *eerbaar* en *eerlijk* zoo min promiscuè (onverschillig) bezigen als *bedriegbaar* en *bedriegelijk*. Men verschoone het misbruik van dit *bre* voor *lijk* niet met het gezag van BILDERDIJK, die er zich ontel*bre* malen aan schuldig maakt: de tijd van het *ille dixit* is voorbij." Zoo schrijft VONDELS hypercriticus in 't *Anthologisch-critisch woordenboek der Nederd. Dichters*, D. V, blz. 99, nadat hij in 't voorgaande deel, blz. 318, reeds gezegd had: » Met de gemakkelijke uitgang *baar* of *bare*, dien de dichters tot *bre* samentrekken, zijn er meer dichters in de war, en gebruiken het meestal verkeerd, in plaats van *lijk*: *verkwikbre rust*, bijv. is immers louter onzin; de rust is verkwikke*lijk* voor den vermoeiden mensch, die even daardoor verkwik*baar* is. Een algebraïsch problema kan op zich zelve zeer bevattelijk, maar voor den kundige slechts bevatbaar zijn; gelijk eene wonde zeer geneeslijk, maar voor den bekwamen wondheeler slechts geneesbaar zijn kan."

» De uitgang *baar* drukt letterlijk uit dragend, voortbrengend, of wel de geschiktheid, geaardheid daartoe of daarvan" zegt LULOFS in zijne *gronden der Nederl. woordafleikunde*. BILDERDIJK pleit echter voor de uitdrukking van *verkwikbre* stroomen door L. VAN MERKEN in een psalm aangewend, en door de nazieners gewijzigd (*Taal- en dichtk. versch.*)

Het zal genoeg zijn een paar plaatsen uit den Dichter *van de Hollandsche natie* aan te halen, om te doen zien hoe hij zich in 't gebruik van dien uitgang vergiste: Men leest in zijn lofzang op *Jezus van Nazareth*:

Hij wil . . . . . .
Daar beelden scheppen, die, aandoenlijk, zacht en teêr,
Het menschdom boeijen aan zijn hartverhef*bre* leer.

Alsmede:

Ja, duizend pijnen, duizend dooden, al de magt
Der hel bezwijkt, stort neêr voor de albeziel*bre* kragt
Der deugd.

En in zijnen *Lofzang op* HAMBROEK:

'k Hef in dees hartverscheur*bre* tijden
Geen huichelenden lofzang aan.

De vrije vogel slaakt zijn zielversmelt*bre* zangen
Uit blijde en ruime borst.

Niet beter is de plaats in 't begin van *het Haarlemmerhout* waar hij tot de Natuur zegt:

.... Zweef, met kracht omgord, door Zwitsersche landouwen...
Schenk daar wat denkbaar is, hoe grootsch ook, hoe versier*baar*,
Voor 't echte Hollandsch hart is Hollandsch grond slechts dierbaar.

Het daarbij gebruikte rijmwoord, schijnt ons verkeerdelijk in een passieven zin gesteld om een actieven aan te duiden.

Wij sluiten deze aanmerkingen over de dichterlijke eigenschappen en vrijheden, met de herhaalde vermaning voor den jongen dichter, dat vrijheden geene onachtzaamheden, nog minder taalverkrachtingen zijn. Hij houde in 't oog, dat de dichterlijke vrijheden gedurig zijn ingekrompen. Men heeft begrepen, dat het niet, de vorm des woords is die de poëtische vorm van 't prosa onderscheidt, maar wel 't poëtische denkbeeld in een daaraan beantwoordenden stijl gedoscht. Vooral in die gezangen, waarin de lier een minder hooge vlucht neemt, heeft men die afperking tusschen prosa en poëzy het minst doelmatig geacht; de omzetting der woorden en enkele andere vrijheden uitgezonderd.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Over de maat der oude Naamwoorden.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE MAAT DER OUDE NAAMWOORDEN.

Niet zelden vindt men bij sommige dichters misslagen, begaan in de spelling en de maat van grieksche of latijnsche namen en woorden, tot de oude verdichtselen, Aardrijkskunde of Geschiedenis behoorende.

Onder hem die daarin hebben misgetast, komt de zanger der *Hollandsche natie* wel het meest in aanmerking. WISELIUS, die, zoo wij meenen, uit vroeger verschil van staatkundige gevoelens, hem niet zeer genegen was, kan in zijne twee tegen hem uitgegevene factums, het eene in prosa, het andere in dichtmaat, dien andersins met recht beroemden zanger wat stiefvaderlijk behandeld hebben (1); maar zeker is het dat fouten zoo grof als HELMERS tegen de schrijfwijze en maat der oude namen beging, onvergefelijk, en ook bij hem onverklaarbaar zijn.

Zoo beklemtoonde hij in *Parnas* de eerste syllabe, en stelde de tweede in *Thalia* beklemtoond; ofschoon hij die fout niet altijd beging. PENEUS en IACHUS maakte hij tot woorden van twee lettergrepen in plaats van drie; in *Chili* plaatste hij verkeerdelijk de klemtoon op de tweede syllabe, en schreef GANIMEDES voor GANYMEDES, PHLISTUS voor

(1) *Brief aan den heere* J. F. HELMERS; verschenen bij de uitgave van het eerste deel zijner gedichten. Amst. 1829. *Welmeenende toespraak aan jeugdige dichters*, 1825. HELMERS verstond de oude talen niet, maar had, gelijk wij reeds hebben aangemerkt, de beste modellen der oudheid vooral in 't Italiaansch bestudeerd, in welke taal er eenige uitmuntende overzettingen van bestaan.

PLISTAS, *Delphos* voor *Delphi*, POMPEUS voor POMPEIUS. Zoo leest men bijv. in zijn voormeld werk:

. . . . Wie kan noemen,
Wie volgen 't keurmuziek, waarop onze eeuw mag roemen.
Hier *Bachus*, *Papirus*, *Chili*, *Idomeneus*,
Daer *Parnas*, *Duilius*, ginds *Thalia*, *Theseus*,
Of *Peneus* en *Stuart* . . . .

Dat het niet veel beter uitziet bij de vlaamsche poëten, ware niet moeielijk te bewijzen. Bij LEDEGANCK, een der besten, vindt men:

O eedle beeldhouwkunst, wen Praxiteles hand
Den steilen beitel voert.

En de volgende, waarlijk al te lompe fout, voor een man, die blijkens zijne voorrede advocaat was, en dus met de geleerde talen bekend moest zijn:

't Rijke en magtige Bulgarie
Is op weidsche steden prat:
Op Sophie en Nicopolis!

Ook DE LAET, en VAN RIJSWIJCK hebben hier den bal misgeslagen. Ik zelf heb in 't woord *Offerus* voor *Offerus*, blijkbaar uit *Christophoros*, als van *fero*, afgeleid, mij misgrepen. Maar niemand heeft de slordigheid verder gedreven, dan de Antwerpsche vertaler van DANTE's *divina comedia*. Vooral heeft hij aan het slot van den vierden zang de eigennamen, daar in groot getal voorkomende, op eene erbarmelijke wijze verminkt zoo in maat als in spelling:

Io vidi Elettra con molti compagni, &a.

giet hij aldus over:

Electra stond omringd van velen; ik
Erkende Hektor, *Eneas* bij hem
In wapens, Cæsar met zijn arendsblik.

Pentesilec, Camilla zag ik aan
Den andren kant, en Koning *Latinus*
Zag 'k met Leonia zijn dochter staen, — enz.

Maar wij zullen niet verder afschrijven: de verontwaardiging *qui vaut un Apollon*, doet onze pen stilstaan.

Men verwijt den Franschen dat zij de eigennamen deerlijk mishandelen; hetgeen veelal uit hun verkorten van de laatste syllabe eens woords ontstaat; maar hun BRUTE, voor BRUTUS (gelijk die verfranschte naam ook voorkomt in 't onlangs zoo hoog opgevijzelde treurspel *Lucrèce* door PONSARD) stuit ons minder dan de namen door VAN KERCKHOVEN hier, om der maats wille, op 't onprosodische Procrustus bed uitgerekt, of ingekrompen.

Wie met het latijn niet bekend zijn en nimmer den *Gradus ad parnassum* in de hand genomen hebben, kunnen zich den *Prosodist* door ADRIANI of de *Woordenlijst voor spelling en uitspraak*, door D' HULSTER (Gent, 1839) aanschaffen. In de voorrede van dit laatste werk, zegt de geleerde schrijver: » De onderwijzers weten bij dagelijksche ondervinding, hoe de jongelingen, wanneer zij overluid lezen, de eigennamen gemeenlijk martelen, en de lange en korte lettergrepen jammerlijk overhoop smijten, zeggende, bijv. *Socrátes*, *Themistócles* enz." Ongelukkiglijk, bepaalt zich dit gebrek niet tot leerlingen: ook zoogezegde letterkundigen zijn er mede besmet; en zelfs bij deze beunhazen bepaalt zich de verkeerde syllabenklemming tot de eigennamen niet: daar zijn er die de rōman, de historīsche, de poëtīsche werken zeggen:

Et tum mirifice sperabat sese esse locutum,

Gelijk de ARRIUS, van wien CATULLUS gewaagt. Zeker, moet zulke uitspraak ons in den mond van menschen, die krachtens een diploma, aanspraak hebben op den titel van *hooggeleerden*, dubbel hinderlijk voorkomen.

» Laten wij den franschen het verkrachten der eigennamen over: het is al te ergerlijk voor ons, mannen van het Noorden, als wij dien verweekten tongslag der Zuiderlingen bij onze broeders wedervinden, en hen de namen van onze grootste mannen op eene erbarmelijke wijze hooren radbraken. Een mijner Kunstvrienden woonde laatst eene samenspraak van twee verfranschten bij, van welken de

eene zeide: *Je ne connais pas ce Rûbens* (op zijn vlaamsch uitgesproken) *qu'on dit né à Cologne; mais je connais Rubéns* (op zijn fransch uitgesproken) *né à Anvers; et c'est celui-là qui est ce fameux peintre.*"

Omtrent het gebruik der hebreeuwsche namen zij 't genoeg met D'HULSTER aan te merken, dat ADRIANI de schriftuurlijke namen volgens 't gebruik der hervormde kerk heeft gesteld, als *Ahasveros* voor *Assuerus*, *Bathseba* voor *Bethsabe*; terwijl de gentsche leeraar een zeldzaam werkjen (*Hebræa nomina*, Antw., PLANT, 1565) tot leiddraad heeft genomen (1).

(1) Het woord *Barabbas* ontfangt, volgens die spelling, den klemtoon niet op de eerste, maar op de tweede lettergreep (*Werken der leydsche Maatschappij van nederl. letterkunde*, D. II, blz. 76).

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Uitheemsche Dichtvormen.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

UITHEEMSCHE DICHTVORMEN.

§ 1. *Spaansche Dichtvormen.*

Het Sonnet.

Het *Sonnet* of *Sonet* is van spaanschen oorsprong, en dagteekent reeds van de veertiende eeuw; maar de italiaansche dichters beoefenden 't het eerst met voorliefde: ook ontving het van DANTE, en bijzonder van PERTARCHA zijn eigenlijken kunstvorm. Onder hunne talrijke navolgers, die in alle deelen van Europa optraden, verdient CAMOËNS onderscheiding. SHAKESPEARES sonnetten zijn nooit, althans bij zijne dramata vergeleken, zeer hoog geschat geweest.

Wat de Duitschers betreft, vroegtijdig vinden wij 't sonnet of klinkdicht (dus genaamd om zijne herhaalde rijmklanken) ook bij hen; reeds vóór OPITZ, die in zijne regelen aan HEINSIUS bekende, dat hij der hollandsche Poëzy zoo veel verschuldigd was. OPITZ echter goot, althans ten deele, zijne sonnetten in een onvolmaakter vorm; hetgeen navolging vond; zoo dat men zich niet ontzag korte en lange regelen door een te mengelen, gelijk zulks voorkomt in 't destijds bij de Franschen zoo veel gerucht gemaakt hebbende stuk *l'Avorton.* Ook met de rijmen maakte men 't zich gemakkelijker.

Het laat zich begrijpen, dat onze hollandsche dichters er lang mede gedweept hebben. Frankrijk en Italie gaven hun hierin 't voorbeeld. VONDEL heeft het sonnet bij 't intreden zijner hobbelige dichtbaan beoefend, doch er weldra van afgezien, HOOFT, de minnedichter die veel van 't toonkundige Italie afluisterde, was verre van zich tegen den geliefkoosden vorm dier dichternatie ondankbaar te

toonen; en van hem tot FEITAMA, ja, tot het herbloeien der nederlandsche letteren op 't einde der vorige eeuw, reikte de heerschappij van dien allesins bevalligen vorm. Wij spraken van FEITAMA: het kon niet anders, of de vertaler van de *Henriade* en *Alzire*, hij, die de bataafsche Muzen zoo wel het fransche schoentjen als de fransche broos wilde aantrekken, moest een groot bewonderaar zijn van de dichtsoort van welke meester BOILEAU gezegd had:

Le sonnet sans défaut, vaut seul un long poème.

Een lofspraak zóó overdreven dat men getwijfeld heeft, of hij niet den draak met het sonnet heeft willen steken; te meer daar hij PHEBUS, dien hij voor den uitvinder houdt, een *bisarre Dieu* noemt (1).

Ook bewees FEITAMA aan de klinkdichten van den middelmatigen DRELINCOURT de eer der vertaling, en vergat het beroemde sonnet niet aan DESBARREAUX toegeschreven, ofschoon deze ontkend heeft deszelfs maker te zijn. Dit laatste is wel het meesterstuk niet des vertalers, maar zal hier toch wellicht met genoegen gelezen worden:

Gij oordeelt altoos wel, rechtvaardige Opperheer!
Gij zijt genadig met den zondaar steeds bewogen:
Maar kunt ge op mij ooit zien met uwe ontfermende oogen,
'tEn zij uw gunst met een uw heilig recht onteer?

Ach, laat mijn zware schuld, hoe diep ik mij verneêr,
Iets anders dan de keur van straf in uw vermogen?
Kan uw geschonden eer ooit mijn geluk gedoogen?
Wacht zelfs uw goedheid niet, dat mij uw wraak verteer?

Grijp uwen bliksem; 't voegt uw glori, u te wreken;
Laat mijnen tranenvloed uw gramschap meer ontsteken;
Bestrij, verniel hem, die u loochende in 't gemoed.

Ik moet al stervende uw gestrenge wraak verheffen;
Vergeef mijn wanhoop. Kunt ge aan eenig deel mij treffen,
Dat gij niet hebt bedekt met Jezus offerbloed?

---

(1) Op den aangehaalden versregel zegt LEFRANC (*Traité de Littérature*, Brux. 1844, II, 161): „C'est une exagération, et je serais tenté de croire que BOILEAU y a mis une intention de malice."

Het slot, dat in het sonnet als ware 't de slag op den vuurpijl moet zijn, geeft maar flauw het oorspronkelijke weder:

Mais dessus quel endroit *tom*bera *ton ton*nerre,
Qui ne soit tout couvert du sang de Jesus Christ.

De machtspreuk van BOILEAU schijnt, gelijk overdreven loftuiting altijd doet, het sonnet bij de Franschen meer benadeeld dan bevoordeeld te hebben; althans sedert dien tijd zag men hof en stad zich in geene factien meer verdeelen, om den betwisten voorrang van twee mededingers, die blootelijk sonnetten waren (1).

Gelukkige tijden, toen sonnetten bij de Parijsenaars voor staatszaken golden!

Ook liep men, doch zonder partijschap, zeer hoog met een sonnet eener godsdienstige dochter van 't Sint Firmins gesticht, dat wij halfonwillig afschrijven. Ofschoon niet zonder verhevenheid, is 't met antithesen als gespekt:

Voir naître et voir mourir l'auteur de la nature,
Voir un être éternel commencer et finir,
Ces deux extrémités parfaitement s'unir,
Le Créateur se joindre avec la créature.

Voir un Dieu renfermé sous l'humaine figure,
Celui qui contient tout se laisser contenir;
Celui de qui le bras peut seul tout soutenir,
Être sans mouvement dans une sepultnre.

Ces miracles offerts à nos sens étonnés,
Au salut des humains ont été destinés;
L'un commence l'ouvrage & l'autre le consomme.

Mais l'amour au premier a fait bien plus d'effort;
Car du ciel à la terre & de Dieu jusqu'à l'homme,
L'espace est bien plus grand que de l'homme à la mort.

In onze dagen, waarin eene veeltijds stelselmatige terug-

(1) Zie over de *Jobelins* en *Uranisten*, aldus genoemd naar aanleiding der sonnetten op *Job* en *Urania*, LA HARPE, *Cours de Littérature*, Paris 1825, in-32°., IV, 251. Men weet, welk een roem MALLEVILLE, van wien BOILEAU gewaagt, zich door zijne *Belle Matineuse* heeft verworven; al zeide de fransche QUINTILIAAN niet, dat de grondgedachte genomen is uit iets aan Q. CATULLUS toegeschreven en menigmalen nagevolgd. Zie CATULLE, *traduit par* NOËL; Paris, 1808, I, 276 et 318.

werking datgene herstelt wat de voorzaat af brak of voorbijging, breidde 't sonnet, dat PINANTE het *Poème-colibri* noemt, zijne vlerkjens weder uit, ten minste bij de Duitschers en Franschen, en bij de laatsten vooral.

De pseudoniem JOSEPH DELORME (STE. BEUVE) schreef: » Une idée dans un sonnet, c'est une goutte d'essence dans une larme de cristal."

Bij de Duitschers maakte het sonnet weder opgang sedert BURGER 't in zijn ouden glans poogde te herstellen; GOETHE ondersteunde hem. Niettegenstaande VOSS zich tegen 't sonnet verklaarde, handhaven de nog levende dichters RÜCKERT en PLATEN er de eere van.

Het bestaat uit twee *quadernari* (vierregeligen) en twee *terzinen* (drieregeligen). Beide quadernari hebben twee rijmen (*abba*, *abba*; of *ab ab*, *ab ab*; of *ab ab*, *ba ba*). Ook de beide terzinen hebben òf twee rijmen (*aba* *ab*; of *aba*, *aba*; of *abb*, *baa*) òf drie rijmen (*abc*, *abc*; of *abc*, *bca*; of *abb*, *acc*, enz.).

Het sonnet moet eene hoofdgedachte behelzen, die zich in de beide quatrijnen ontwikkelt, en haren afloop in de terzinen vindt.

Zie hier een stukjen, door mij gevolgd naar 't Italiaansch, op het standbeeld van MOZES door MICHEL-ANGELO:

Uit marmren steenklomp, dank het scheppend staal, ontsproten,
Wie zit daar, wiens gestalte aan reuzen evenaart?
Wiens lip is zoo bezield, dat elk verbazend staart,
Als werd zijn stem gehoord, als werd zijn ziel genoten?

't Is Mozes! Dit getuigt de dubble straal, ontschoten
Den breeden schedel; dit, de ontzachbre blanke baard.
't Is Mozes, van 't gebergt gestapt, maar op der aard
Nog godlijk door den glans, die straks hem heeft omvloten.

Zoo was de groote, toen hij 't toornigdeinsend nat
Rond zich verspreidde; zoo, toen hij 't vervloeide pad
Weêr toesloot tot een graf voor dolle dwingelanden.

En gij, zijn volk, gij hieft, met pasontboeide handen
Een heiligschennend kalf? Zoo gij dit kunstbeeld had
Verhoogd, zou minder schuld u op het voorhoofd branden.

Het sonnet schijnt uit de *Siciliane* en 't *Ritornel* te zijn ontstaan.

§ 2. *Italiaansche vormen.*

A. Ritornel.

De oudste vorm der italiaansche volkspoëzy schijnt die der *Ritornel* te zijn geweest: eene drieregelige strophe, wier eerste en derde rijmt, en wier tweede enkel door assonantie of alliteratie op de andere slaat, bijv.: *minnen*, *mannen*, *zinnen; lachen*, *liggen*, *prachen; strenge*, *mage*, *menge.*

Zie hier eene ritornel van Rückert:

Blüthe der Mandeln!
Du fliegst dem Lenz voraus, und streust im Winde
Dich auf die Pfade, wo sein Fusz soll wandeln.

Zierliches Glöckchen!
Vom Schnee, der von der Fluren weggegangen,
Bist du zurückgeblieben als ein Flockchen, — enz.

En in onze taal:

Lachende roozen!
Ik zag een maagd, frisch als een roos gerezen,
In haren tuin had zij u uitgekozen.

Rondom heur hairen
Hingt gij ten krans, om 't hart ons te vervoeren,
Als of de lente ons zelv' kwam toegevaren.

De duitsche dichter Muller heeft in 't Ritornel eene hem eigene dichtwijze aangewend, waarin de slotconsonnanten der beide eerste regels en de vokalen des eersten en derden assoneeren, bijv.:

Ach, ach, nun sind vertrocknet alle Quellen.
Wo soll mein Lammchen seinen Durst den stillen,
Wenn ihm am Gaum die heiszen Gräser brennen.

Ach, ach, nun sitzt mein Mädchen in der Kammer,
Ich schweif ums Haus und sehe sie doch nimmer,
Und meine Liebe musz von Durst versmachten.

Of zich in den klank van den eersten of tweeden regel al of niet een rijm vertoont, is hem onverschillig:

Du böse heisre Zeit, was soll das WERDEN!
Kein frisches Hälmchen mehr auf weiter ERDEN.
Kein Früsz von meinem Leben.

B. Tersine.

Uit de samenstelling der rijmende ritornel ontstaat de *Tersine*, als men den slotklank der middenregels van de eerste ritornel tot rijm der volgende maakt, en er dan, ten slotte des geheels, noch een op zich zelven staanden ritornelregel bijvoegt, in dezer wijze:

aba, bcb, cdc, ded, fgf, g, enz.

RÜCKERT en CHAMISSO bij de Duitschers beoefenden de tersine met veel geluk.

Wij kennen er ook een voorbeeld van bij de Franschen. GORSSE, in den derden zang zijner *Sapho* (Parijs 1805), legt der grieksche zangeres deze tersinen in den mond:

Aimable nuit, nuit propice à l'amour;
Douces vapeurs, ombres que je prefère
Au vif éclat dont se pare le jour.

Obscurité, compagne du mystère,
Voile charmant qui sied à la pudeur,
Combien, hélas! votre faveur m'est chère.

Je vous rends grâce, au nom de mon bonheur,
Astres brillans, dont la clarté divine
Se deroba pour servir mon ardeur.

En ten slotte, sprekend van de zonne, zingt zij:

Lorsqu'au couchant, ses rayons affaiblis
Signaleront l'instant de ma retraite,
Viens, cher Phaon, dissiper mes ennuis.

A ton aspect mon ame satisfaite
Des voluptés ressaisira le cours,
Et ma pudeur avoûra sa defaite.

Qu'ainsi mes nuits se succèdent toujours!

GORSSE noemt dezen dichtvorm *le tercet élégiaque*, en voegt er eene elegie van ARIOSTO bij, ten bewijze der dubbele overeenstemming die er tusschen 't werk van dien dichter en het zijne bestaat:

> O piu che'l giorno à me lucida, e chiara
> Dolce, gioconda, avventurosa notte,
> Quanto men ti sperai, tanto piu chara.
>
> Stelle à furti d'amor soccorrer dotte,
> Che minuisti il lume, ne per vui
> Mi fur l'amiche tenebre interrotte.
>
> Sonno propitio, che lasciando dui
> Vigili amanti soli, cosi oppresso
> Havevi ogu' altro, ch'invisibil fui, — &a.

Onze nederduitsche dichters hebben weinig partij van deze kunstige verssoort getrokken. Wij kennen maar een enkel stuk dat in tersinen oorspronkelijk is gedicht; namelijk den derden zang op 't doorluchtige slachtoffer der nederlandsche vrijheid, den zwakken, doch ridderlijken EGMONT. SABINA smeekt, knielende voor ALVA:

> » Red Egmont, red zijn kindren, red hun moeder;
> Hy is de zoon van 't lijdend vaderland,
> Een held, een ridder! Heirvorst, red uw broeder!"
>
> Haer stemme stierf in een verkropten snik,
> En stelploos gudst een tranenstroom ter neder
> Van heure wang, gedoodverwd nu van schrik.
>
> » Red vader!" smeekt haer schreiend zoontje teeder!
> Maar kalm en koud bleef de eigen holle blik.
> Sabina rijst, hervindt heur krachten weder.
>
> Ze ontsluiert voor zijne oogen 't jonge wicht:
> » Mijn laetste telg!... O, wil mijn rouw niet tergen.
> Denk aen uw gade, uw kroost en Gods gericht."
>
> Zy zucht, en knielt nog eens om troost te vergen;
> Maer 't kind, verschrik door Alva's streng gezicht,
> Wil aen den moederboezem zich verbergen.

Zijn ijzren arm rijst op: » Vertrek, mevrouw!
Op morgen wordt de kerker hem ontsloten".
Hij spreekt: een droeve lach vervangt heur rouw.

't Was de eerste lach door Alva ooit genoten —
De laetste lach, dien hy ontvangen zou.
Op morgen.... God! wie kan de hoop verstooten (1)?

Doch de op zich zelven staande slotregel ontbreekt.

De vlaamsche schrijver VAN KERCKHOVEN, die iets uit de *Divina Comedia* in een waarlijk niet goddelijken stijl, doch, zoo hij meende, letterlijk overbracht (2), gebruikte overal staande rijmen. Zie hier enkele regels uit de plaats des eersten zangs, waar DANTE in een bosch verdwaalt:

In 't midden van des menschen levensbaen
Bevond ik me in een duistervolle woud:
Want ik was van het regte pad gegaen.

Eilaes, u zeggen is geen ligte zaek,
Hoe 't woeste bosch oneffen was en hàrd;
Daer ik op nieuw in my de vrees ontwaek.

't Is bitter, schier zoo bitter als de dood;
Doch om te zeggen 't goede dat ik vond,
Leg ik u wat ik verder zag ook bloot.

Herzeggen u, hoe ik er binnentrad,
Is moeijelyk; ik was door zwaren slaep
Bezweemd, toen ik den weg verloren had (3) — enz.

Beter is de vertaling der onvergetelijke episode van FRANCESCA DE RIMINI, in Holland beproefd: 't volgende zij ter beoordeeling voldoende:

---

(1) D. II, blz. 56, mijner *Vaderlandsche Poëzy*.

(2) Zie wegens dat letterlijk overbrengen de wenken van BILDERDIJK in zijnen *Fingal*, II, 166 en 199.

(3) *Kunst- en Letterblad;* Antw. 1825.

Eens lazen wij in 't boek, dat hem en mij vermaakte,
Hoe 't hart van Lancelot door liefde werd bewogen;
Wij waren gansch alleen; geene onrust die ons *blaakte*.

Een lange, lange poos verwijlden eerst onze oogen,
Op 't halfgelezen blad, en wij verbleekten beide.
Helaas, een enkel woord had dat geducht vermogen.

Wij lazen, welk een heil de liefde hem bereidde,
De wellust van een kus der koralijnen lippen;
En hij dien nimmermeer de hemel van mij scheidde,

Al bevend drukte hij een kus op mijne lippen!
't Was Galeöttos boek, een werk als hij bedorven —
Niet verder lazen wij — ik liet de bladen glippen.

Terwijl 'k van d'eenen geest dit narigt had verworven,
Smolt de andre in tranen weg, en 'k voelde een medelijden,
Dat mijn bewustzijn week, als waar 'k dat uur gestorven.

En 'k viel zoo als een lijk valt (1).

Men ziet, de tersine die uit 3, 3, 3, 1, bestaan moet, kan nooit het slot van een sonnet verbeelden, dat in zes regelen moet afloopen: ook passen zes regelen eener tersine niet op 't einde van een sonnet, dat nimmer met een rijmeloozen regel eindigt.

C. Sestine.

De *Sestine* bestaat uit zes zesregelige strophen, met eene drieregelige gesloten en wel in de vijfvoetige iambemaat. De eindwoorden der eerste strophe rijmen niet onderling, maar keeren als zoodanig in elke volgende strophe weder, in dier voege, dat bestendig het eindwoord des laatsten regels van eene strophe ook het eindwoord is van den eersten regel der volgende strophe. Voor de andere eindwoorden is de keuze vrij.

---

(1) *De Gids;* Amst. 1837; geteekend P. Ook de episode van Ugolino, door Gouverneur, zag het licht; de rijmen zijn welluidend dooreengestrengeld, gelijk in het historisch tafereel des bezoeks van Sabina aan Alva.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

UITHEEMSCHE DICHTVORMEN.

§ 1. *Spaansche Dichtvormen.*

Het Sonnet.

Het *Sonnet* of *Sonet* is van spaanschen oorsprong, en dagteekent reeds van de veertiende eeuw; maar de italiaansche dichters beoefenden 't het eerst met voorliefde: ook ontving het van DANTE, en bijzonder van PERTARCHA zijn eigenlijken kunstvorm. Onder hunne talrijke navolgers, die in alle deelen van Europa optraden, verdient CAMOËNS onderscheiding. SHAKESPEARES sonnetten zijn nooit, althans bij zijne dramata vergeleken, zeer hoog geschat geweest.

Wat de Duitschers betreft, vroegtijdig vinden wij 't sonnet of klinkdicht (dus genaamd om zijne herhaalde rijmklanken) ook bij hen; reeds vóór OPITZ, die in zijne regelen aan HEINSIUS bekende, dat hij der hollandsche Poëzy zoo veel verschuldigd was. OPITZ echter goot, althans ten deele, zijne sonnetten in een onvolmaakter vorm; hetgeen navolging vond; zoo dat men zich niet ontzag korte en lange regelen door een te mengelen, gelijk zulks voorkomt in 't destijds bij de Franschen zoo veel gerucht gemaakt hebbende stuk *l'Avorton.* Ook met de rijmen maakte men 't zich gemakkelijker.

Het laat zich begrijpen, dat onze hollandsche dichters er lang mede gedweept hebben. Frankrijk en Italie gaven hun hierin 't voorbeeld. VONDEL heeft het sonnet bij 't intreden zijner hobbelige dichtbaan beoefend, doch er weldra van afgezien, HOOFT, de minnedichter die veel van 't toonkundige Italie afluisterde, was verre van zich tegen den geliefkoosden vorm dier dichternatie ondankbaar te

4de en 5de strophe, terwijl de laatste strophe het eerste hemistiche van het gedicht herhaalt.

Van dien aart zijn de *Zegegroet van* JEPHTA's *dochter aan haren vader*, en JEPHTA's *klacht*. Ten voorbeelde moge deze laatste hier volgen:

Helaas, mijn dochter, ach, komt gij mij 't eerst ontmoeten?
Uw vreugde, o eenig kind, baart mij het grootst verdriet.
'k Moet mijn gelofte aan God door uwe dood dan boeten!
Is immer wreeder daed in Israël geschied?

'k Trok als een fiere held kloekmoedig tot den strijd,
En zwoer: Keer ik in vreê, die 't eerst mij zal begroeten,
Wordt als een offer aan de Godheid toegewijd.
Helaes, mijn dochter, ach, gij komt mij 't eerst ontmoeten!

Ik, met den droeven staet van Jakobs kroost verlegen,
Versloeg, door God gesterkt, den trotschen Amoriet.
Gij komt mij met een drom van maegden juichend tegen.
Uw vreugde, o eenig kind, baert mij het grootst verdriet.

Wat liefdedrift! gij biedt u zelv' ten offer aen.
Ik klaeg, ja, scheur mijn kleed; gij werpt u aen mijn voeten.
Wat onbedachtzaem woord is uit mijn mond gegaen!
'k Moet mijn gelofte aan God door uwe dood dan boeten.

Zoude ik door wereldsche eer gewenschte vreugd verwerven?
Mijn afgefolterd hart is wars van 't krijgsgebied.
Om mij, om mijn gelofte, o dochter, moet gij sterven.
Is immer wreeder daad in Israël geschied?

Ach, schoon mijn schreiend oog Gods volk in vrijheid ziet,
't Berouw om uwen dood zal in mijn boezem wroeten.
'k Beklaeg uw maegdom. Ach, dit baet aen Jeptha niet;
Geen maegdeklagt kan ooit mijn knagend leed verzoeten.

Helaes, mijn dochter, ach, gij komt mij 't eerst ontmoeten!

§ 3. *Fransche vormen.*

Wel zijn de liederen der troubadours ten deele zoo kunstig, dat zij, zelfs in vertalingen, veelal slechts met wijzigingen worden wedergegeven; maar niettemin blijven zij steeds merkwaardig. Een groot aantal bevallige dicht-

vormen zijn door hen uitgevonden. Ook die der trouvères van Vlaanderen, in 't fransch, zijn opmerkelijk, en goeddeels door de vlaamsche zangers van die tijden nagebootst (1).

Het zijn vooral de vormen der fransche liederen welke de rederijkers hebben nagevolgd: de invloed der fransche getelde syllabenmaat heeft zonder twijfel veel toegebracht om in onzen versbouw de gewogene syllabenmaat te onderdrukken. Het is waarschijnlijk die invloed, welke eindelijk ook het fransch episch vers bij ons heeft doen aannemen, en sedert eeuwen den oorspronkelijk nationalen kunstvorm in Neder-duitschland verbroken heeft.

Het nagaan der vormen en dichtsoorten bij de rederijkers in zwang heeft werkelijk zijn bespiegelend nut. MOHNE, over die dichtsoorten sprekende zegt: » Es is nothwendig, auch diese Eintheilung zu kennen, weil sich daraus sowohl der zustand der Dichtkunst unter den Rederijkern ergiebt als auch der französiche Einfluss auf dieselbe hervortritt und die Unterschiede zwischen die deutschen, niederländischen und französischen sängerschulen aufgefasst werden (2)."

Een enkele blik op die vormen zij hier voldoende, en tevens overtuigend om den franschen invloed te ontdekken.

Tot de voornaamste rhetorikale dichtsoorten behoorden de balladen of strophen van 7, 8 en 9 verzen, meestal van didactischen inhoud. De oude balladen hadden 8 verzen, op twee rijmen, 't zij mannelijk of vrouwelijk; dikwijls ook op drie rijmen, wat tijdens CASTELEYN » d' eerste die bestont voor de ghesellen" daarover te dichten » in de vlaemsche tonge." Waren de rijmen gekruist, dan heette die ballade » gecruust oft overgeslegen dicht."

Doch de Franschen noemden *ballades* wat de rederijkers *refereinen* noemden.

---

(1) Zie ARTHUR DINAUX, *Trouvères, jongleurs et ministrels du nord de la Flandre et du midi de la Belgique* (*Trouvères de la Flandre et du Tournaysis*), Paris 1839, en VAN HASSELT, *Essai sur l'hist. de la poésie française en Belgique*, Brux. 1838.

Verder *die Poësie der Troubadours*, Zwickau 1826, *en Das Leben und die werke der Troubadours*, ook aldaar 1829.

(2) *Uebersigt der Niederländische Volkselitteratur.*

A. Refreinen.

Het rijk dier dichtsoort heeft lang bij ons geduurd: ANNA BIJNS had er haren roem aan te danken.

De refreinen konden van tien tot twintig verzen bevatten; zij hadden altijd vier strophen, waarvan de laatste aan den *Prince* was gericht: alleen de stokregel van dit couplet kon eenigsins van de overige afwijken; doch de zin mocht er niet door lijden.

De refreinen in *'t sotte en amoreus*, waren meestal onkiesch. Het al te didactisch ondichterlijke der *refreinen in 't wijs* trachtte men door kunstige rijmschikking te vergoeden.

Bij de franschen heeft MAROT het eerst die in zwang gebracht, volgens het zeggen van BOILEAU (*Art poëtique*) die echter de oude fransche letterkunde, gelijk men weet, niet zeer grondig kende; ja, niet beter dan die der Engelschen, Duitschers en Hollanders.

Marot bientôt après fit fleurir les ballades.

MAROTS *ballade Des enfans sans soucy* (die ook hunnen koning hadden, *Prince des sots*) is van 1512. Het vroeger *chant royal*, dat die geestig-naïve dichter mede beoefende, zweemde in den vorm naar de ballade (vijf coupletten, ieder van elf verzen), maar spande de snaar hooger.

Mme. DESHOULIERES poogde te vergeefs de ballade weder in de mode brengen: men zond ze naar heur schaapjens *dans ces prés fleuris* terug. Hare balladen waren van drie coupletten elk van acht of tien verzen, en eindigden met een *envoi*, van vier verzen.

Het stok- of rondrijm (refrein) uit een enkel vers of een paar rijmen bestaande heeft zich in het fransche lied tot heden gehandhaafd.

Even als de Duitschers zijn bij ons de balladen van verhalenden aart; en behooren, met de romancen, tot de poëtische voorstelling van de sage, of 't volksverhaal. Achter eene of meer strophen van beide keert somwijlen een op zich zelven staande rijmelooze regel terug. Een

voorbeeld daarvan bevat mijn werk *het Klaverblad* in eene door mij verdichte legende op den patroon der kinderen:

Toen Sint-Nikolaas nog verkeerde op der aerde,
En altijd wat lekkers den kindren bewaerde,
Toen waren er drie hem bezonder lieftallig;
Zij waren godvruchtig, gehoorzaem, bevallig.

Zij zaten niet zelden, met vonkelende oogen,
Verheugd op zijn kniën, en blikten ten hoogen.
Dan goediglijk boog hij zich over hen neder,
En kuste hij hen, als een vader zoo teeder,
Wie zou de kleinen niet minnen?

Welke regel na elk achttal verzen wederkeert, en door zijne rijmeloosheid de aandacht versterkt.

B. Rondeau.

Het *rondeau*, dat bij ons zijne fransche beteekenis bewaard heeft, dient van 't *rondeel* (*triolet*) wel onderscheiden te worden. Het *rondeau* (*ringelgedicht* bij de Duitschers) ontleent, volgens Ménage, zijn naam aan den vorm, wijl men als in eene rondte of kring gedurig tot het eerste vers wordt teruggebracht.

De eerste *rondeaux* waarvan de fransche lettergeschiedenis spreekt, zijn door Wenceslas van Luxemburg, Hertog van Brabant, vervaardigd, en door den geschiedschrijver Froissard bewaard, die, omtrent het einde der XIVde eeuw, mede *rondeaux*, *virelais* en *balladen* heeft gemaakt.

Het rondeau bestaat gewoonlijk uit twaalf of veertien verzen in twee strophen, veelal van verschillende lengte, die elke de aanvangwoorden van 't rondeau tot refrein hebben.

Boileau heeft reeds gedicht:

Le rondeau, né gaulois a la naïveté.

Een fransche schrijver zegt: » Nous avons eu aussi des rondeaux redoublés composès de cinq quatrains dont les quatre derniers se terminaient successivement par un vers

du premier: mais nos poëtes modernes ont abandonné l'un et l'autre, probablement par ce que le naïf en fait le caractère, et que tout le monde aujourd'hui veut avoir de l'esprit (1)."

Een *rondeau-proverbe* is hier werkelijk iets nieuws. Eene vriendelijke hand stelde ons in staat 't navolgende te plaatsen van JULES ABRASSART, getiteld: *Le diable m'emporte*:

Quoiqu'on en dise, il faut bien sur la terre,
Poète ou non, déraisonner un peu;
C'est reconnu: car à moins de se taire,
D'écrire un livre ou d'apprendre l'hébreu,
Qu'avons nous donc, hélas, de mieux à faire?

Prendre le goût du cigarre et du jeu?
Boire du punch et fumer? .... Je préfère
Décidément que le diable .... Oh, parbleu!
Quoiqu'on en dise,

En vérité j'ai failli contrefaire
Certain patois très-louche devant Dieu;
Mais comme il faut demeurer dans sa sphère,
Laissons le diable attiser son grand feu
Là-bas .... D'ailleurs, ce n'est pas notre affaire,
Quoiqu'on en dise.

Wij willen echter ook iets uit de oude fransche doos aanhalen: MALLEVILLE, die, als sonnetschrijver, een vruchtbare LOPEZ DE VEGA bij de Franschen is, biedt het ons aan: de marotieke stijl zet het naïveteit bij. De titel is *l'homme heureux:*

Coiffé d'un froc bien raffiné
Et revêtu d'un doyenné,
Qui lui rapporte de quoi frire,
Frère René devient messire,
Et vit comme un déterminé.
Un prélat riche et fortuné,
Sous un bonnet enluminé,
En est, s'il le faut ainsi dire,
Coiffé.

(1) *Philologie française*, par NOËL & CARPENTIER, (Parijs, bij LE NORMANT); andermaal uitgegeven met den uitvoeriger titel van: *Dictionnaire étymologique*, *critique*, *historique*, *anecdotique et littéraire*: (1839).

Ce n'est pas que frère René
D'aucun mérite soit orné,
Qu'il soit docte, qu'il sache écrire,
Ni qu'il dise le mot pour rire;
Mais seulement c'est qu'il est né
Coiffé.

Geest ontbreekt hier ondertusschen niet aan. Dit rondeau is blijkbaar in 't duitsch nagevolgd door GÖTZ, met toepassing op een brandewijnstoker, die een geruimen tijd ruiter en marketenter was geweest, en eindelijk nog abt werd:

Mit einem Helme hatte man
Den Fuselbrenner Hadrian
Im Lager von Namur erblicket,
Doch keinem Hut vor ihm gerücket;
Ihn drückete der Kirchenbann.
Jetzt aber ehrt man ihn gebücket,
Weil er die Inful umgethan.
Verstand hatt' er zwar nicht ein Gran;
Denn oft brannt' ihm, wann er genicket,
Das Aquavit in Kolben an;
Und oftmals dacht' er gar nicht dran,
Ihn Zuzudecken, wie sich's schicket,
Mit einem Helme.

Was macht ihn denn zum grossen Mann?
Die Kunst vielleicht, die ich nicht kann,
Wie man nur schwatzt und doch entzücket?
Nein, aber Eins ist ihm geglücket,
Eins hob den Gimpel hoch hinan:
Er trat die steile Lebensbahn
Mit einem leeren Schädel an,
Mit einem Helme.

Het rondeau heeft in Nederland weinig opgang gemaakt. Belangrijker is de, uit het rondeau geboren liedvorm, waarbij de in 't begin en op 't slot der strophe herhaalde woorden niet zelden diepen indruk maken: trouwens, eene op 't hart werkende herhaling is altijd treffend. Ten proeve daarvan schreef ik het volgende stukjen, bij 't aanschouwen

der *Mignona*, zoo als de dichterlijke schilder ARI SCHEFFER haar voorstelde:

Aan het strand, waarheen zij week
Uit de naastgelegen stede,
Staat Mignona droef en bleek:
Harer borst ontklimt een bede.
De arme maagd! aan 't vaderland
Peinst ze, en heft omhoog de hand,
En zij droomt van liefde en vrede
Aan het strand.

't Zwaluwchoor trekt samen heen,
Waar hen zoeler lucht blijft wachten,
En Mignona dwaalt alleen.....
Liefde leent hun versche krachten,
Zeeën over, wolken door,
Levenslust vliegt allen voor;
En zij volgt in haar gedachte
't Zwaluwchoor.

» Ach, wanneer kom ik terug,
Ik, onzaligste der vrouwen?
Ware ik als de zwaluw vlug,
't Ouderdak zoude ik aanschouwen,
En misschien (gij weet het, Heer,)
't Oudergraf!".... Een traan viel neêr,
En die traan zeî vol vertrouwen:
» Ach, wanneer?"

Een dichter der Vde eeuw, COELIUS SEDULIUS, schreef reeds eene hymne, waarin bij elk distichon ('t eerste uitgezonderd) die herhaling wordt aangewend:

Primus ad ima ruit magna de luce superbus:
Sic homo cum tumuit primus ad ima ruit.

OUDAAN, de wel krachtige, doch weinig welluidende dichter, volgde dat, met verdubbeling der disticha, na:

Nu zing een zegelied, uw's Heilands naam ter eere,
Gij wie de liefde dringt van Christus uwen Heere,
Die zijn weldadigheid en zegening geniet,
Rep heilig hert en mond, en zing een zegelied.

Hoe viel hij naar omlaag, die eerste die gezwollen
Van trots en hoovaardij, geleëbraakt neêr quam rollen?
Zoo ook de eerste mensch, op wetenschappen graag,
Wanneer hij zwol van moed, hoe viel hij naar omlaag (1)?

Tot dergelijke wendingen mag men een soort van *Virelai* brengen. *La chastellaine de St. Gilles* (2), waarin de laatste woorden van een couplet telkens in 't begin van 't volgende weêrkeeren: 't is een mnemotechniek middel, even als men dit ontmoet in de eerste letters van elk couplet van 't oud-vaderlandsche lied *Wilhelmus van Nassouwen*, welke dien naam uitmaken (*acrostichè*).

Twee coupletten van 't gemeld virelay kunnen dien vorm doen kennen:

Il avint l'autrier à Saint-Gille
C'uns Chastelains et une fille
Qui moult estoit de haut parage,
Doner la volt par mariage
A un vilain qui moult riche ere.
Ele respondi a son pere,
Si m'aït Diex, ne l'aurai jà.
» Ostez-le moi, cil vilain là,
» Se plus l'i voi, je morrai jà."

Je morrai jà, dist la pucele,
Se plus me dites tel novele,
Biau pere, que je vous oi dire;
Si me gart Diex d'anui et d'ire,

(1) Oudaan, *Poëzy*, Amst. 1712, II, 12.

(2) Te vinden in *Fabliaux et contes des poètes français*, *des XIIe*, *XIIIe*, *XIVe et XVe siècles;* Amst. 1756, t. I; alsmede in Barbazan, *Contes et Fabliaux*, III, 369.

» *Virelai*, dans son origine, ainsi que l'indique le mot *virer* (*girare*) dont il était composé, était un *lai* sur lequel le poète retournait, par des vers de même mesure et sous les deux mêmes rimes qu'il avait d'abord adoptées, avec cette différence que celle qui avait dominé dans le *lai*, servait à terminer les couplets dans le *virelai*, tandis que celle qui avait servi à terminer les couplets dans le *lai*, devenait dominante dans le *virelai*" (*Dictionnaire étymologique*, sub voce).

Li miens amis est filz de conte,
Doit bien avoir li vilains honte,
Qui requiert fille à Chastellain.
» Ci le me foule, foule, foule,
» Ci le me foule le vilain."

Welk gedicht ook nog de merkwaardigheid oplevert, dat elk couplet met twee regelen eindigt, van een bestaand lied.

Eindelijk zijn er liederen, waarin men 't slotwoord of de slotwoorden van elken onparigen versregel in den volgenden parigen herhaalt. Een der liederen van DE LAET is in dien vorm. Met genoegen schrijven wij af:

Nog eenmaal in zee, mijne lieve,
Mijn lieve, nog eenmaal in zee,
Dan sturen we ons bootje te gader,
Te gader ons bootje *op* ree.
Dan geeft ons de pastor zijn zegen,
Zijn zegen geeft vader ons meê,
En moeder die zegt: God behoede u,
Behoede u voor smart en voor wee!

Nog eenmaal den walvisch harpoenen,
Harpoenen den walvisch in 't Noord,
En 'k breng schat en rijkdom u mede,
U mede terug in dit oord.
Dan roep ik van verre: Mijn liefste,
Mijn liefste, nu los ik mijn woord!
Uw liefde viel toch op geen ander!
Geen ander en klampte u aen boord.

Men ziet dat elk couplet ook met de woorden *nog eenmaal* aanvangt, en dat in elk couplet de gedachte in het eerste vers uitgedrukt, in het tweede vers met omgezette woorden geheel of gedeeltelijk terugkomt.

C. Rondeel (*triolet*).

Dit bestaat uit acht tot twaalf iambische of trochæische verzen op twee rijmen. De twee eerste verzen hebben een zin die sluit, en keeren, 't eerste in 't midden en beide te samen aan 't einde des lieds logisch verbonden, terug.

St. AMAND gaf er niet onaardig het voorschrift en voorbeeld van in dezer voege:

Pour construire un bon triolet
Il faut observer ces trois choses:
Savoir que l'air en soit folet,
Pour construire un bon triolet.
Qu'il rentre bien dans le rolet,
Et qu'il tombe au vrai lieu des pauses.
Pour construire un bon triolet
Il faut observer ces trois choses.

Het woord *triolet* is blijkbaar van dit eerste, driemaal herhaalde vers afgeleid (*triple*).

Maar komt het rondeel, dat CASTELEYN schier alleen op spijs stelde, zelden bij de rederijkers voor, ook bij de Duitschers heeft het niet veel opgang gemaakt.

D. Schaperslied (*Madrigal*).

Is een geestig spelend lofgedichtjen van zes tot elf verzen, met twee of drie somtijds dezelfde rijmwoorden.

UHLAND prees de lente aldus:

Saatengrün, Veilchenduft,
Lerchenwirbel, Amselschlag,
Sonnenregen, linde Luft!
Wen ich solche Worte singe,
Braucht es dann noch grosser Dinge
Dich zu preisen, Frühlingstag?

LESSING heeft aan een, niet minder afgesleten onderwerp (*Der alte und der junge Wein*) de bevalligheid van een nieuwen vorm gegeven in het volgende:

Ihr Alten trinkt, euch jung und froh zu trinken:
D'rum mag der junge Wein
Für euch, ihr Alten, sein.
Der Jüngling trinkt, sich alt und klug zu trinken:
D'rum muss der alte Wein
Für mich, den Jüngling, sein.

§ 4. *Oostersche vormen.*

Van deze vormen is een enkele bij onze taalverwanten de Duitschers inheemsch geworden: het is de *Gaselle*, die zich uit vier verzen tot een onbepaald getal regels ontwikkelt. In dit quatrijn, voor 't welk de dichter het metrum kan kiezen dat hem 't meest behaagt, moeten de eerste, tweede en vierde regels met hetzelfde woord eindigen, terwijl het derde vers op zich zelven staat. Bij uitbreiding wordt dat eindwoord in de gelijktallige regels herhaald (6, 8, 10, 12, 14 enz.); terwijl de ongelijktallige (5, 7, 9, 11, 13 enz.), weder elk op zich zelve staan.

Zulke *gasellen* zijn in Duitschland gedicht door RÜCKERT, PLATEN, G. PFIZER, L. DREVES, DINGELSTEDT, A. SCHALTS en anderen. Men vindt er eenige van in *Deutschlands Dichter von* 1813 *bis* 1843 *durch* KAREL GÖDEKE (Hannover 1844), waarvan de inleiding over de verschillende verssoorten belangrijk is.

Eene nederduitsche nabootsing zal dien dichtvorm het lichtst doen bevatten:

Almachtig Opperheer, voor u beev' mijne ziel,
Schoon alles mij ontzink', tot u zweev' mijne ziel.
Wel schiept gij alles, maar nog grooter schepping werd
Toen gij, o Heere, spraakt: » Tot mij streev' uwe ziel"!
Sinds treed ik 't leven in gestaage worstling door,
Voor geen gevaar beducht. Weef u in mijne ziel,
En wat in mij verdorr', wat in mij sterven moog',
Mijn ziele leeft in u, leef gij in mijne ziel!

§ 5. *Arabische Makamen.*

Zoo noemt men die rhetorisch-poëtische stukken der Arabieren, welke een vrij berijmd verhaal of gesprek in een soort van kluppelverzen [*knittelversen* zeggen de Duitschers (1)],

---

(1) Het kluppel- of knuppelvers is, volgens WEILAND (in zijn *Woordenboek*, sub voce *kluppel*), » een regel van een vers die op het einde eveneens luidt als de vorige", dus wat de Franschen *rime riche* noemen. Deze woordafleiding is van den eentoonigen val

bevatten. Wij moeten ook daarvan het voorbeeld bij de Duitschers zoeken, en halen als zoodanig een fragment aan van RÜCKERT uit *die Verwandlungen des Abu Seid von Serug.*

» So schloss er den *Brief* — und das wort in Munde seiner Tadler *schlief*: — seines Beifalls Gemurmel *lief* — durch die Versamlung und sie *rief:* — Auf welchen Bergen ist dein Stamm *entsprossen?* — Aus welchem Thal kommt dein Strom *geflossen?* — Aus welchen Köcher ist dein Pfeil *geschossen?* — Da hub er an:

Von Ghassans Wurzeln bin ich *geboren*,
Mir war zur Wohnung Serug *erkoren*,
Ein Haus an Schimmer der Sonne gleich,
Ein Erdenhimmel mit goldnen *Thoren.*
O welches Leben, das ich gelebt,
O welches Eden, das ich *verloren!*

---

des dorschenden kluppels van een vlegel genomen. Eene naamlooze Prosodia, omtrent het einde der laatste eeuw te Mechelen verschenen, omschrijft het woord kluppelverzen door *Quasi fustibus digni!*

De *knittelversen* hebben een doorgaans onzekeren rhythmus, terwijl zij den vorm, waarmede zij aangevangen zijn, plotselings verlaten en tegen een gansch anderen verwisselen. Somtijds, en wel om een komiek uitwerksel in dezen voort te brengen, wordt er tegen alle metrische regelen gezondigd. Zij passen enkel bij schertsende en satirieke dichtstukken, in een nederigen stijl.

Zouden zij dus niet, als veelal tot een letterkundigen aanval gebruikt, van 't woord *kluppel* hunnen naam ontleenen?

Wie kent de in die maat voorgedragene *Jobsiade* van C. A. KORTUM niet; het luimig *Vade-mecum* der duitsche hoogeschool-studenten? Eene nabootsing èn van die verzensoort èn van dit onderwerp leverde de heer JAN NOLET DE BRAUWERE VAN STEELAND in zijne *Vaderles aan eenen ter hoogeschool trekkenden student:*

Zoon van myn hart, allerbraefste Jeroen, wy willen
Eens samen, zoo het heet, een appeltje schillen;
Niet dat ik voornemens ben u te drillen:
Daarvoor meen ik het met u te opregt en te heusch,
't Is maer een woordje onder ons, schoon niet voor de leus;
Dus ga zitten, hoor toe, houd je regt, en snuit uw neus, enz.

(*Nederduitsch letterkundig Jaarboekje*, Gent 1849; blz. 12.)

Wo ich gewandelt in Füll und Lust,
Von Most der Jugend und Rausch durch*gohren*,
Des Wohlbehagens Gewand geschleift
Durch Gärten, dicht wie des Haar des *Mohren*,
Bereit zu duften auf meinen Wink,
Und auf mein Lächeln sich zu be*floren*, — enz.

Dat de werken, waarin proza en versregelen elkander afwisselen bij de Perzen in zwang zijn, weten wij uit SADI'S *Rozengaard* (1).

Het oude, op den index gestelde zeldzame boek: » *Eene schoone historie van Mariken van Nimwegen, een seer wonderlicke ende waerachtige geschiedenisse hoe sy meer dan seven jaren met den duyvel woonde ende verkeerde*"; biedt ons een voorbeeld van dergelijke mengeling aan: al wat gesprek is wordt in gebonden, al wat verhaal is in ongebonden stijl daarin voorgedragen (2).

Men weet dat in den Bijbel niet zelden verzen door 't proza zijn gevlochten, en wel voornamelijk in de plaatsen die zich door verhevenheid van stijl onderscheiden: in VAN HAMELSVELD vertaling zijn die plaatsen in rijmelooze maat weergegeven. In het eerste boek van MOSES onderscheidt men aldus reeds den zegen door JAKOB over zijne zonen uitgestort.

Die mengeling komt mede in de oudste fransche (3) en

(1) JAN VAN DUISBURG, boekdrukker en dichter, gaf er eene vertaling van in onze taal, die in 1654 te Amsterdam verscheen.

(2) Men zie mijn artikel over dit werkje, opgenomen in 't *Kunst- en Letterblad*, Gent 1840, blz. 62.

(3) Zoo als in 't handschrift, waarover BARBAZAN, op blz. IV en V der voorrede zijner *Fabliaux et contes des poètes français*, t. III, handelt: » Ce n'est pas seulement dans les cantiques de ce manuscrit (trad. des quatre livres des Rois) que les vers sont ainsi melés avec la prose; on en trouve aussi dans les récits historiques."

De schrijver brengt naar aanleiding van dit handschrift het tijdstip der poëzy bij de Franschen tot de Xde en XIde eeuw terug.

In 't oorspronkelijk schoolboek *Der Sielen troest*, Utrecht, 1479, ontmoet men een tot prosa verwerkt gedicht, dat licht te herstellen ware: *Van die bitteren tranen ons Heren.*

nederduitsche stukken voor. Waarschijnlijk werden die geheel in verzen geschreven, maar later tot proza gemaakt, en zijn er toen in 't proza, al of niet met opzet, eenige rijmen behouden.

§ 6. *Indiaansche vorm.*

Ook van dezen moeten wij met een woord gewagen. De indiaansche verzen bestaan uit vier viersyllabige versvoeten, waarvan de tweede en vierde eene vaste maat hebben. In het midden heeft elk vers eene cæsuur.

⏓⏓⏓⏓, ⏑––⏑ ‖ ⏓⏓⏓⏓, ⏑–⏑⏓

Volgens A. W. von Schlegel komt de tweede Pæon (⏑–⏑⏑) en de Diiambus (⏑–⏑–) in de eerste drie voeten niet voor, om alle gelijkheid van de eerste met de tweede vershelft te vermijden. De vaste langheid der 6de en 7de syllaben, bij de vrijheid van den 1sten en 3den voet geven aan deze verssoort eene deftige verscheidenheid. Elk eenregelig vers wordt door den Indiaan voor een distichon gehouden, en 't distikenpaar maakt eene strophe (*stoka*) uit.

De Duitschers hebben ook dezen vorm niet onbenut gelaten: zie hier eene proeve daarvan uit *Nalas und Damajanti* (*ges.* 13 *übers. von* Fr. Bopp):

Als vernommen die Reizvolle, was der Führer verkundet ihr.
Mit den Zuge zugleich ging sie, voll von Sehnsucht nach dem Gemahl.
Nach langer Zeit hierauf aber, im grossen Walde, granenvoll.
Vielbegluckend ein Teich bot sich, lotosumduftet, ausgedehnt.
Ihren Blicken dar, anmuthig, sein Strand gras- und gehölzereich,
An Blumen reich, sowie Früchten, von Vögeln mancher Art besucht,
Mit frischer Fluth das Herz fesselnd, wegen des Wassers Lieblichkeit.

De aanhef van Feiths gedicht *het Graf*, ware in die versmaat aldus over te brengen:

Zoo is de stille rust eeuwig, eeuwig dan weggevlucht van de aard,
Nergens nu is ze meer vindbaar buiten 't stille verblijf des doods.
O matte pelgrim, leg vrolijk, leg juichend u ter ruste neêr;
Te lange zwierf uw voet reeds rond aan het strand van dit wereldruim.

§ 7. *Malayische vorm.*

Ook in dien vorm hebben de Duitschers eenige, hoewel niet vele gedichten gemaakt. Chamisso schreef er drie. Zijne *Korfflechterin* is van 1822.

Het eigenaardige van dien vorm ligt daarin, dat de strophen van vier regels zijn, en dat de 2de en 4de versregel der strophe in den 1sten en 3den regel der volgende strophe worden herhaald; de rijmen zijn gekruist en de loop der rijmregelen is dus als volgt:

a, b, a, b;
b, c, b, c;
c, d, c, d;
d, e, d, e, — enz.

Chamisso's gedichtjen zal dit ophelderen:

Der Regen fällt, die Sonne scheint,
Die Windfahn dreht sich nach dem Wind, —
Du findst uns Mädchen hier vereint,
Und singest uns ein Lied geschwind.

Die Windfahn dreht sich nach dem Wind,
Die Sonne färbt die Wolken roth, —
Ich sing' euch wohl ein Lied geschwind,
Ein Lied von übergroszer Noth.

Die Sonne färbt die Wolken roth,
Ein Vogel singt und lockt die Braut, —
Was hats für übergrosze Noth
Bei Mädchen fein, bei Mädchen traut?

Ein Vogel singt und lockt die Braut,
Dem Fische wird das Netz gestellt, —
Ein Mädchen fein, ein Mädchen traut,
Ein rasches Mädchen mir gefällt.

Dem Fische wird das Netz gestellt,
Es sengt die Fliege sich am licht,
Ein rasches Mädchen dir gefällt,
Und du gefällst den Mädchen nicht.

Dautzenberg gaf een stukjen in dien vorm, in het Antwerpsch *Muzen-album*, 1848, blz. 96; nu ook te vinden in zijne gedichten, blz. 14:

De winter is al op de vlugt,
Het ryk der droefheid is ten end.
De bloem herryst in mildre lucht,
Elk struikje zingt: Lang leev' de lent'!

Het ryk der droefheid is ten end,
De weide pronkt in jonger zwier,
Elk struikje zingt: Lang leev' de lent'!
En 't amen murmelt de rivier.

De weide pronkt in jonger zwier,
De leeuwrik fluit zijn geestig lied,
En amen murmelt de rivier,
Bij 't stil geruisch van 't slingrend riet.

De leeuwrik zingt zyn geestig lied,
En 't muschje kweelt en juicht en speelt,
By 't stil geruisch van 't slingrend riet,
En zoet is oog en oor gestreeld.

En 't muschje kweelt en juicht en speelt,
De vreugde dreunt door 't groene veld,
En zoet is oog en oor gestreeld,
Wen klank en kleur te zamen smelt.

De vreugde dreunt door 't groene veld,
De vreugde dreunt tot in het hart,
Wen klank en kleur zoo teeder smelt,
Vlugt met den winter leed en smart.

Ook in langere verzen is die vorm behagelijk, zoo als blijkt uit het viertal door mij geschreven strophen van vijfvoetige iamben, die wij ten slotte nog laten volgen:

De dag verkwijnt, het duister valt alom.
Slechts de avondster betrekt heur vroege wacht.
Het gansche hart stemt zich ten wellekom.
't Zwijgt alles stil, bij 't naadren van de nacht.

Slechts de avondster betrekt heur vroege wacht.
Het dankgebed verzaligt d' avondstond.
't Zwijgt alles stil bij 't naadren van de nacht,
Wier sluiergaas rust op den horisont.

Het dankgebed verzaligt d' avondstond;
De nacht ontfing van hem een laatsten lach.
Haar sluiergaas rust op den horisont,
En minnend heerscht de zuster van den dag.

De nacht ontving van hem een laatsten lach:
Zijn vredekus schonk haar een zoet genot,
En minnend heerscht de zuster van den dag,
Die 't hart verheft tot d' immer trouwen God.

AANTEEKENINGEN.

AANTEEKENINGEN.

EERSTE DEEL.

Blz. 3. Men vindt in de *Anciens mémoires de l'académie de Bruxelles*, I, blz. 515-522, eene verhandeling van den geleerden DES ROCHES, getiteld: *Explication d'une lettre difficile, qui se trouve dans la collection de celles de St. Boniface, avec des réflexions sur l'ancienne poésie des peuples belges.* Niettegenstaande de misslagen die er in voorkomen, is zij belangrijk, onder anderen ter plaatse waar de schrijver zegt: » [Chez nos poètes] la poésie ne différait de la prose que par la vivacité des expressions, la hardiesse des figures, les transpositions extraordinaires et un certain nombre de syllabes, qui sans être soumises à des règles invariables, ne laissaient pas de former des modulations, une cadance et quelque chose de chantant, qu'on aperçoit avec plaisir." Hij voegt er deze merkwaardige woorden bij: » Et qu'on préfère, si j'ose le dire, aux tins tins insipides de nos rimes modernes, dont la scrupuleuse régularité étouffe le génie et ralentit tout le feu des passions [de la composition?]",.

Blz. 6, regel 18. PROCUSTUS, lees PROCRUSTES. LE BRUN zingt echter tot BUFFON: » De vils Procustes."

Blz. 15. Merkwaardig is de rijmschikking dier verzen, gelijk aan den schoonen stancevorm, waarvan wij verder (blz. 320) spreken.

Blz. 21. Ons vermoeden, dat wij in de noot lieten doorschemeren, is juist. De verzen door pater BOUVAERT, opsteller van de *Historie der Rijmkonst*, monnik ter abdij van St. Bernaerd, aan pater ENGELBERTUS VAN DER DONCK toegeschreven, zijn van A. BYNS. De goede pater is misleid geweest door den naam des eigenaars op 't handschrift.

Blz. 29. In plaats van *ontluisterd* leze men, in het 9de vers, *gekluisterd;* ter vermijding van het eensluidend rijm (Zie D. I, blz. 196).

Dergelijke rijmen zijn ook den ouddietschen dichteren ontsnapt. In VAN MAERLANT'S *Spieghel historiael*, I. 8. 3 (*Van de schepping der beesten*) staat:

Want hi visiert
Beesten van somegen [so menegen] aerde,
Die hi maecte van der aerde.

Doch als ANTONIDES *'t lijf* met *olijf* doet rijmen, valt men te onrechte daarover, gelijk BILDERDIJK met rede beweert.

Ook maakte MAERLANT zich aan geene onachtzaamheid schuldig als hij schreef:

Maria, vrouwe wtvercoren,
Gi ontfinget in u oren
Van den heiligen geest u kint,
Doe hi u 't wort sprac in doren.

Welk laatste »doren" dus geen gebrekkige rijmklank is, uit de herhaling van een woord ontstaan, en door LULOFS te recht verklaard is geweest door *concepisti per aures*, volgens 't dichterlijk geloof der middeleeuwen daaromtrent (zie ARISTOTELES *Problemata*, Amst., Jansonii, 1643, blz. 96, in-32°.) SNELLAERT echter heeft in de 2de uitgave van den *Reinaert de Vos*, door WILLEMS opgehelderd (1850, blz. 355) LULOFS verklaring voor eene meer stoffelijke verworpen.

Blz. 38. De geheele vertaling dier onuitgegeven Ode door JAN VAN HOUT is te schoon om hier niet bijgevoegd te worden.

Achter de twee medegedeelde strophen komen de volgende:

Hem, die mit zijne druve vliet,
Bedwungen hout, en heeft 't gebiet
Over den Tityum, en Gereons drie liven.
Ja, alle die deur vruchten zuet
Der vruchtbaer aerden zijn gevuet,
Langs zinen sulphur-re al tsamen mueten driven.

Geen conings heerlicheit hue groot,
Geen fielen deerlicheit hue bloot,
In dezen voor-deel heeft, gelijc zijn heer en bueren.
Dan est vergeefs, dat men t' un-vreen
Van 't bruyssen der bezeilde zeen,
In 't leven zi geweest, of um den crijch te vueren.

Dan est vergeefs, dat men (eylaes)
Beangst was voor 't dootlic geblaes,
Bi den geel-veruden uust, der midden-daechse winden,
Uns lichamen een grote scha:
T' ooch muet doch, later ofte dra,
Den zwarten Phlegeton, traach-vlietende, bevinden.

Ooc Danaës un-zien geslacht,
En Sisiphi verloren cracht,
Daer tue hi es geduemt voor eewen veel en tien.
Uyt land en huis werd gi gejaecht,
De scone vrou, die u behaecht,
Als cumt de bleke strael, muet gi strax laten glien.

Van al tgeboomt, bi u gepoot,
En volcht niet een u in de doot,
U, haren corten heer, dan druvige cupressen.
Dan wert den alderbesten wijn,
Die gi gesloten wildet zijn
Met sloten hundertfout, bi stope, veel en vlessen

Gedrunken bi hem die geerft
Zal hebben 't guet, die (*sic*) gi nau derft
Eens pruven, ja de vluer zal hi daer mede wassen.
En 't gelt, dat gi tsaem hebt gegaert,
En uyt u buyxken hebt gespaert,
Zal hi seer gulselick verslempen en verbrassen.

Volgens de bijgevoegde aanteekening werd die vertaling te Leyden in VAN LOO's *Album* opgeschreven.

Beide stukken zijn mij medegedeeld door mijn onlangs te Amsterdam overleden kunstvriend G. VAN ENST KONING, zoon des mans, van wien TOLLENS zong (*Nieuwe gedichten*, II, 164):

Gij, KONING, wel een beeld naast KOSTERS standbeeld waard,

Bij nader onderzoek over den dichter die 't eerst bij ons de fransche versmaat en dien ten gevolge de alexandrijnen heeft ingevoerd (A. BIJNS daargelaten: zie D. I, blz. 32 in de aant.), ben ik een oogenblik genegen geweest den vlaamschen schilder van Gent, LUCAS DE HEERE (geb. 1534, overl. 1584) daarvoor te houden, met WILLEMS, die zulks in zijne *Verh. over de nederd. taal- en letterkunde* (II. 284) gezegd, maar niet betoogd heeft.

Het bewijs daarvan meende ik te vinden in K. VAN MANDERS *Schilders boek* (Haarlem, 1604, f°. 201, in-4°.), waar men een gedicht van L. DE HEERE leest » op alexandrijnsche mate gesteld" tot lof der VAN EIJCKEN, en dat mede voorkomt in *den hof en boomgaard der Poësien* van dien schrijver: een werk te Gent reeds in 1565 verschenen.

JAN VAN HOUT moet derhalve reeds voor dit tijdstip » met de fransoysche versmaat" zijn opgetreden: vermits KAREL VAN MANDER zelf hem daarvan de initiatief toeschrijft. De slotregelen van ons artikel op VAN HOUT zijn dus onjuist.

Blz. 60. » Onder deze regels is de 6de af te keuren" enz. zie over den 4den regel, D. I, blz. 201.

Blz. 84. *Rien n'est beau comme le mystère:* een woord van CHATEAUBRIAND.

Blz. 91, regel 8: adonicus, lees: adonius.

Blz. 93. Hier moest eene plaats ingeruimd zijn aan den hellenist G. DORN SEIFFEN, die in 1807 eene proef uit HORATIUS Oden, en in 1809, buiten de liederen van ANACREON, de Idyllen van BION en MOSCHUS metrisch uitgaf; de geleerde man heeft thans zijne metrische vertaling der *Ilias* onder de pers (zie WAP's *Astrea*, Utrecht 1854, blz. 11-13).

Blz. 108. *Slotsom van het eerste hoofdstuk.* Als wij de voorgaande historische grondstoffen onzer Prosodia ontleden, en met eenige andere verbinden, volgt er uit dat onze nadrukkelijke, geestrijke taal haren oorspronkelijken versbouw, die de syllaben woog en niet telde, lang getrouw is gebleven. Het verval der germaansche, of wil men oud dietsche versi-

ficatie, dagteekent nagenoeg van 't zelfde tijdstip dat ook de taal, met den vormenrijkdom harer declinabiliteit en conjugabiliteit, veel verloor; immers van het tijdstip, dat het taalgezag der *oude* schrijvers, gelijk ze HUIJDEKOPER tot dan toe noemt, verloren ging.

De nieuwe versbouw, die voor 1565 hier doordrong, is uit de bewondering, die de fransche poëzy opwekte, geboren. De verscheidenheid die niet zelden aan dien versbouw ontbrak, werd door 't genie van VONDEL verholpen. Een aantal dichterlijke vrijheden, ten gevolge van woorden die het ïambische stelsel verwierp, ontstonden. Uit een taalkundig oogpunt aanschouwd, bleven zij gelukkig den ouden onbekend.

De slaperige eentoonigheid, door VONDEL verwonnen, drong zich op 't vroeger spoor van CATS, onder den naam van gladden versbouw, bij de Hollanders weêr in op 't einde der laatste eeuw. Men wilde het kwaad bestrijden door de Duitsche dichters na te volgen: de rijmelooze en metrische verzen werden beoefend: vooral de eersten wonnen veld; de laatsten verwachte eene schitterende vergoeding voor de mindere aandacht, die 't publiek hun tot dus verre verleende!

Blz. 112, regel 23. Lees in plaats van DUMARSAIS: CONDILLAC, *Essai sur l'origine des conn. hum.*, L. II, ch. 7.

Blz. 166. Het gedicht van *Saladijn* is geschreven in strophen van tien verzen, die maar op twee rijmen loopen.

Blz. 171. Zie in 't *Magasin pittoresque*, VI, 309, » *Opinions diverses sur l'origine de la rime.*"

Blz. 172. Er is een oud, anoniem, niet genoeg gewaardeerd tijdschrift, waarin de letterkundige opstellen door den schranderen WILLEM VAN IRHOVEN VAN DAM zijn geleverd, en waarvan de titel luidt *de Recensent* (Amsterdam, 1787). Zie in deszelfs Iste D., blz. 161, HERDERS gedachte uiteengezet met opzigt tot de hebreeuwsche dichtmaat, waaromtrent zoo veel geschreven, gezocht en gegist is geworden.

Blz. 174. De schrijver van *Tondalus Visioen* zegt: » In

den rijm en es geen ander voordeel dan dat het den ooren geeft soeten luut."

Blz. 181-190. Zie over de alliteratie mede SUARD, *Mélanges de littéruture*, Paris, 1803, D. III, blz. 27.

Blz. 184, regel 14. PICRA, lees PIERCE. Men raadplege vooral 't artikel *on the alliterative metre, without rhyme*, in PIERCE PLOWMAN'S *Visions*, in *Reliques of ancient english poetry* [door PERCY], Londen, 1812, II, 298-315.

Bij ons is de alliteratie met de taal geboren. Toen er uit zekere wortelsyllaben een aantal woorden ontstonden, moesten deze niet alleen zekere overeenkomst in de beteekenis hebben, maar moest tevens eene welluidendheid uit de regelmatige klankterugkomst ontstaan. Die dubbele overeenkomst is hoorbaar in ontelbare woorden; zedelijk in: *willen en wenschen*; stoffelijk in: *licht en leven*. De toenadering in den zin daaruit geboren ging niet zelden tot weêrklank of rijm over.

Blz. 190. Zie over de rijmen der oud-fransche dichters BARBAZAN, *Contes et fabliaux*, préf., XI-XIV, waar hij zegt; » Ils connoissoient trois sortes de rimes, la *leonine*, la *consonante* et la *rime croisée*."

Blz. 198, regel 5 v. o.: *lots*, lees: *los*.

Blz. 232. Het couplet aan VAN DER PALMS vader toegeschreven, is van den doorluchtigen redenaar zelven.

Blz. 240. Zie over het rijmelooze spaansche vers: » que no está sujeto ni al consonante, ni á la semirima", V. SALVA, *Gramática de la lingua Castellana*, Parijs 1846, blz. 397.

Over de *blanke verzen* kan men ook nagaan het handboekjen van EUSDEN, *Specimen of english verse &a., preceded by observations on english versification* (Brussel 1825, blz. 49-53).

Blz. 243. Bij GUEST, *History of english rhythmus*, II, blz. 405, vindt men het gedicht door den aartsbisschop van York, ELFRID, in de XIde eeuw geschreven, zijnde een leven van ST. MARTEN, vol alliteratien, en dat met zes verzen van een merkwaardigen rhythmus, gelijk aan onze alexandrijnen, sluit: zij zijn twaalfsyllabig, in twee half-

verzen verdeeld, en vereenigen den voorletterklank en 't rijm.

Olim haec transtuli sicuti VALUI,
Sed modo *Precibus* obstrictus *Plenius*,
O *Martine sancte*, *meritis praeclare*,
Juva *me miserum*, *meritis modicum*,
Caream quo *naevis*, mihimet *nocuis*,
Castiusque *vivam* naetus jam *veniam*.

Men ga verder na den meermaals beroepen EDELESTAN DU MENIL, en de voorrede des werks van JACOB GRIMM en ADR. SCHMELLER, *Lateinische gedichte des X und XI Jh.* (Göttingen 1838). In die voorrede, door den reus der germaansche geleerdheid geschreven, is veel te leeren over middeleeuwsche versificatie van Latijn en Duitsch.

Blz. 279 staat: § 7, lees: § 6.

Blz. 286. Over de verzen van 't italiaansche en spaansch drama raadplege men SISMONDE DE SISMONDI, *De la Litter. du midi de l'Europe* (Brussel 1837, D. II, blz. 310).

Blz. 289 staat § 8, lees: § 7.

D. VAN HOOGSTRATEN, in zijne *Ezopische fabelen* van FEDRUS (Amst. 1704), schreef in de voorrede eenige regelen over de decasyllaben, » als komende, zijns oordeels, allernaast aan de *Jambi* of *Senarii* der oude Grieken en Latijnen", en beroept zich daarbij op hetgeen VONDEL, na RONSARD, wegens dezelfde versmaat getuigt in het »berecht" voor zijnen *Jephta*.

VOSS, in zijne, wegens eigenaardige vers-samenstelling, opmerkelijke *Lyrische gedichte*, III, blz. 308, teekent aan op een zijner gedichten in de *Ottava rime* van TASSO geschreven: » Der achtzeiligen Stanze gab ich die Anordnung, die meinem Ohre die gefälligste und prachtvollste schien [namelijk met een slepend rijm in den aanvangregel]: sie fodert Vieltönigkeit der Hebungen, besonders der Reime."

In het tijdschrift *De Gids*, 1852, blz. 636, waar over TEN KATE's vertaling van TASSO met eere gesproken wordt, leest men: » Schoon TEN KATE zich verwonderlijk luchtig en gemakkelijk in de *Ottava rime* — de vaers*vorm* — van den grooten Italiaan beweegt, bejammeren wij het toch, dat hij, op het voetspoor van een der duitsche vertalers,

